

„Tradíció, tudomány, minőség”

Tanulmánykötet

2021

*„Tradíció, tudomány, minőség”
30 éves a Vám- és Pénzügyőri Tanszék*

Tanulmánykötet

Kézirat lezárva: 2021. december 31.

Kiadja:
a Magyar Rendészettudományi Társaság
Vám- és Pénzügyőri Tagozata

Szerkesztette:
Czene-Polgár Viktória
Csaba Zágon
Szabó Andrea
Zsámbokiné Ficskovszky Ágnes

Felelős kiadó:
Szabó Andrea

ISBN: 978-615-81879-6-1

DOI: 10.37372/mrttvpt.2021.2

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

Tartalomjegyzék

Szerzők	6
Lektorok	10
Lectori salutem!	12
30 év, 30 vélemény	14
Tanszéktörténet	46
Szabó Andrea – Magasvári Adrienn: Hirtelen 30 – A szervezeti és a képzési rendszerben 30 év alatt bekövetkezett változások hatása a pénzügyőr tisztekkel szemben támasztott követelményekre	48
HR, szervezetfejlesztés, jogalkalmazás	60
Christián László – Erdős Ákos – Magasvári Adrienn: Képzési innováció a magyar rendészeti felsőoktatásban.....	62
Hajdu Ruben József: A meztelen igazság a pénzügyőrökről.....	78
Suba László: Úton a közérthetőség felé.....	92
Szilvássy György Péter: Gondolatok a Nemzeti Adó- és Vámhivatal személyi állományának jogállásáról szóló új törvény és az alapjogi korlátozások kapcsolatáról.....	105
Voitseshchuk, Andrii: Establishment of New Customs in Ukraine: Latest aspects of personnel management based on a competency-based approach...117	
Vámtechnológia, kockázatkezelés, IPR	127
Csaba Zágon – Gecsei Márton: Kockázatelemzés a gyakorlatban: cigaretta a repülőtéren.....	129
Galella, Patricio: The Approved Exporter Authorization in the EU	143
Jurušs, Māris – Miloseviča, Kristīne – Šmite-Roķe, Baiba: Transaction market value range based on arm's length principle for customs and tax purposes	153
Német Martin – Szendi Antal: A szellemi tulajdonjogok védelme a vámigazgatási eljárásban.....	165
Van Dooren, Eric: The order to pay the counter value of disappeared goods in Belgium.....	179
Adóztatás, gazdaság, új technológiák	190
Halasi Nóra: A hagyományos és tájjellegű élelmiszerek gazdasági jelentősége az észak-alföldi régióban	192

Halász Zsolt: Variációk egy témára: kísérletek a virtuális eszközök szabályozására	206
Kovács László: Széttöredezett e-közbeszerzési környezet Németországban..	218
Nagy Zoltán András: Mesterséges intelligencia lehetőségei az adó- és vámügyi eljárásokban	226
Pajor Andrea: Az adózás/adóztatás igazságossága – Az arányos és méltányos közteherviselés	234
Potoczki Zoltán: Az adófelfüggesztési eljárás jellegzetességei	246
Szlifka Gábor: Vagyonosodási vizsgálat: kísértő múlt és ígéretes jövő	256
Történeti szemelvények.....	270
Czene-Polgár Viktória: Vámmentes csomagok Nyugatról – Az Ibusz Külföldi Kereskedelmi Akciója	272
Deák József: Határőrök, vámosok, állambiztonsági és belügyi szervek munkatársainak helytállása 80 évvel ezelőtt, a Szovjetuniót ért váratlan támadás első hónapjaiban.....	286
Kovács István: Németországban tevékenykedő arab nyelvű klánok és a „maffia” fogalmi összefüggései	294
Lippai Zsolt – Simonics Adrián: Magánbiztonság és futballhuliganizmus	306
Zsámbokiné Ficskovszky Ágnes: Brüsszeli Nómenklatúra – az egységes nemzetközi vámtarifa létrehozása	320

Szerzők

- Christián László, Dr., PhD., habilitált egyetemi docens, rektorhelyettes, rendőr dandártábornok, Nemzeti Közszerológálati Egyetem, christian.laszlo@uni-nke.hu
- Czene-Polgár Viktória, Dr., PhD., tanársegéd, Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar, Vám- és Pénzügyőri Tanszék, czene-polgar.viktoria@uni-nke.hu
- Csaba Zágón, Dr., PhD., adjunktus, pénzügyőr alezredes, Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar, Vám- és Pénzügyőri Tanszék, csaba.zagon@uni-nke.hu
- Deák József, Dr. PhD, adjunktus, rendőr alezredes, Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar, Rendészetelméleti és -történeti Tanszék, deak.jozsef@uni-nke.hu
- Erdős Ákos, tanársegéd, pénzügyőr őrnagy, Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar, Vám- és Pénzügyőri Tanszék, erdos.akos@uni-nke.hu
- Galella, Patricio, PhD., international trade consultant, AGOSTO & ANGUREN IT (GUIEX), and an Associate Professor at the Faculty of Law of the University of Barcelona, galella@guiex.net
- Gecsei Márton, határszerológálati vámreferens, pénzügyőr hadnagy, Nemzeti Adó- és Vámhivatal Repülőtéri Igazgatóság, gecsei.marton@nav.gov.hu
- Hajdu Ruben József, vámigazgatási referens, pénzügyőr főhadnagy, Nemzeti Adó- és Vámhivatal Pest Megyei Adó- és Vámigazgatósága, hajdu.ruben@gmail.com
- Halasi Nóra, kockázatkezelési referens, Nemzeti Adó- és Vámhivatal Hajdú-Bihar Megyei Adó- és Vámigazgatósága, Kockázatkezelési Osztály, halasi.nora@nav.gov.hu
- Halász Zsolt, Dr., PhD, tanszékvezető egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog és Államtudományi Kar, Pénzügyi Jogi Tanszék, halasz.zsolt@jak.ppke.hu
- Jurušs, Māris, PhD., Associate Professor, Customs and Tax Department, Riga Technical University, Maris.Juruss@rtu.lv

- Kovács István, Dr., PhD., tanársegéd,
rendőr őrnagy,
Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
Rendészeti Vezetéstudományi Tanszék,
kovacs.istvan@uni-nke.hu
- Kovács László MA hallgató,
Nemzeti Közszerológálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar,
laci.kovacs1993@gmail.com
- Lippai Zsolt, mesteroktató,
rendőr alezredes,
Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
Magánbiztonsági és Önkormányzati Rendészeti Tanszék,
doktori hallgató, Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola,
lippai.zsolt@uni-nke.hu
- Magasvári Adrienn, tanársegéd,
pénzügyőr alezredes,
Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
Vám- és Pénzügyőri Tanszék,
magasvari.adrienn@uni-nke.hu
- Miloseviča, Kristīne, Senior Tax Advisor,
KPMG Latvia.
- Nagy Zoltán András, Dr., PhD., egyetemi docens,
Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
Gazdaságvédelmi-, Kiberbűnözés Elleni Tanszék.
nagy.zoltan.andras@uni-nke.hu
- Német Martin, pénzügyőr hadnagy, vámigazgatási referens,
NAV Dél-budapesti Adó- és Vámigazgatóság,
nemeth.martin@nav.gov.hu
- Pajor Andrea, dr., mesteroktató,
Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
Vám- és Pénzügyőri Tanszék,
pajor.andrea@uni-nke.hu
- Potoczki Zoltán dr., mesteroktató,
pénzügyőr alezredes,
Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
Vám- és Pénzügyőri Tanszék,
potoczki.zoltan@uni-nke.hu
- Simonics Adrián, hallgató,
Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
biztonsági szervező mesterképzési szak,
simonicsadrian88@gmail.com
- Šmite-Roķe, Baiba, Deputy Director,
Tax Board at State Revenue Service of the Republic of Latvia,
and Doctoral Student, Riga Technical University,
baiba.smite-roke@vid.gov.lv
- Suba László, dr., tanársegéd,
pénzügyőr alezredes,
Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
Vám- és Pénzügyőri Tanszék,
suba.laszlo@nav.gov.hu

- ▶ Szabó Andrea, Dr., PhD., tanszékvezető egyetemi docens,
 pénzügyőr ezredes,
 Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
 Vám- és Pénzügyőri Tanszék,
szabo.andrea@uni-nke.hu
- ▶ Szendi Antal, dr., mesteroktató,
 pénzügyőr ezredes,
 Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
 Vám- és Pénzügyőri Tanszék,
szendi.antal@uni-nke.hu
- ▶ Szilvásy György Péter, dr., tanársegéd,
 rendőr őrnagy,
 Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
 Igazgatásrendészeti és Nemzetközi Rendészeti Tanszék,
szizyp@gmail.com
- ▶ Szlifka Gábor, Dr., PhD, ellenőrzési igazgatóhelyettes,
 Nemzeti Adó- és Vámhivatal Pest Megyei Adó- és Vámigazgatósága,
szlifka.gabor@nav.gov.hu
- ▶ Van Dooren, Eric, Associate professor,
 Customs Law, University of Antwerp. Belgian,
 Supreme Court judge,
eric.vandooren@uantwerpen.be
- ▶ Voitseshchuk, Andrii, Director,
 Department of Customs Payments,
 The State Customs Service of Ukraine,
vad_71@ukr.net
- ▶ Zsámbokiné dr. Ficskovszky Ágnes, mesteroktató,
 pénzügyőr alezredes,
 Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
 Vám- és Pénzügyőri Tanszék,
zsambokine.ficskovszky.agnes@uni-nke.hu

Lektorok

- ▶ Almási Gyula, osztályvezető,
pénzügyőr alezredes,
Nemzeti Adó- és Vámhivatal Észak-Budapesti Adó- és Vámigazgatósága,
Szellemi Tulajdonjog Védelmi Osztály,
almasi.gyula@nav.gov.hu
- ▶ Csaba Zágon, Dr., PhD., adjunktus,
pénzügyőr alezredes,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
Vám- és Pénzügyőri Tanszék,
csaba.zagon@uni-nke.hu
- ▶ Demeter Gergely, dr., Vám Igazgatóhelyettes,
pénzügyőr ezredes,
Nemzeti Adó- és Vámhivatal Pest Megyei Adó- és Vámigazgatósága,
demeter.gergely@nav.gov.hu
- ▶ Fórizs Sándor, Prof., Dr., egyetemi tanár,
ny. rendőr dandártábornok,
drforizs@gmail.com
- ▶ Hegedűs Judit, Dr., PhD., habilitált egyetemi docens, tanszékvezető,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
Magatartástudományi Tanszék,
hegedusjudit@uni-nke.hu
- ▶ Hutsul, Inna Associate Professor,
West Ukrainian National University Department of Taxes and Fiscal Policy,
inna_14.01.81@ukr.net
- ▶ Magasvári Adrienn, tanársegéd,
pénzügyőr alezredes,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
Vám- és Pénzügyőri Tanszék,
magasvari.adrienn@uni-nke.hu
- ▶ Molnár Katalin, Dr., PhD., egyetemi docens,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
Magatartástudományi Tanszék,
molnar.katalin@uni-nke.hu
- ▶ Nábrádi András, Dr., egyetemi tanár,
Debreceni Egyetem, Gazdaságtudományi Kar,
nabradi.andras@econ.unideb.hu
- ▶ Sallai János, Prof., Dr., tanszékvezető egyetemi tanár,
rendőr ezredes,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
Rendészetelméleti és -történeti Tanszék,
sallai.janos@uni-nke.hu
- ▶ Slezák Judit, dr., felelős akkreditált közbeszerzési szaktanácsadó,
slezakjudit0215@gmail.com
- ▶ Smet, Rik, Prof. Dr., lawyer,
coordinator Post-master (LLM) in tax law, specialisation customs & excises,
University of Antwerp,
Rik.smet@uantwerpen.be

- ▶ Szabó Andrea, Dr., PhD., tanszékvezető egyetemi docens,
 pénzügyőr ezredes,
 Nemzeti Közszerolálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
 Vám- és Pénzügyóri Tanszék,
szabo.andrea@uni-nke.hu
- ▶ Szabó Ildikó, Dr., PhD., egyetemi adjunktus,
 Pázmány Péter Katolikus Egyetem Pénzügyi Jogi Tanszék,
szabo.ildiko@jak.ppke.hu
- ▶ Varga Erzsébet Dr., PhD., megbízott oktató,
 Pázmány Péter Katolikus Egyetem Pénzügyi Jogi Tanszék,
varga.erzsabet@jak.ppke.hu
- ▶ Vörös Géza, Dr. PhD., történész, levéltáros, főosztályvezető,
 Állambiztonsági Szolálatok Történeti Levéltára,
voros.geza@abtl.hu
- ▶ Zsigmond Csaba, dr., tanársegéd,
 rendőr alezredes,
 Nemzeti Közszerolálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
 Bűnügyi, Gazdaságvédelmi és Kiberbűnözés Elleni Tanszék,
zsigmond.csaba@uni-nke.hu
- ▶ Zsitnyánszky Lilla, okl. vámszakértő,
 Ernst&Young GmbH Frankfurt am Main, Németország,
lilla.zsitnyanszky@de.ey.com

Lectori salutem!

A kedves olvasó a Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozatának legújabb kiadványát tartja a kezében. Ebben az évben már második alkalommal, hiszen a – mostanra hagyományosnak mondható évi megjelenés mellett – a Vám- és Pénzügyőri Tanszék fennállásának 30. évfordulója alkalmából egy különkiadással is jelentkezünk.

Amellett, hogy a kötet döntően tudományos igényességgel elkészített tanulmányokat gyűjt egybe, a jubileumra tekintettel „30 év, 30 vélemény” címmel egy személyes gondolatokat tartalmazó résszel is kiegészült. Ezen vélemények, üzenetek, emlékek megfogalmazására olyan személyeket kértünk fel, akik a tanszék életében – egyetemi/főiskolai vezetőként, oktatóként, hallgatóként, vagy a megrendelő szerv szakmai vezetőjeként – szerepet játszottak.

A tanulmányok színes képeket villantanak fel a tanszék, a vámtarifa, a magánbiztonság vagy a vámkezelések történetéből, nyomon követik a szervezeti folyamatokat, változásokat, itthon és Európa más országaiban, bemutatnak egyes kiemelt szakmai feladatokat, vizsgálják a mesterséges intelligencia lehetőségeit vagy a virtuális eszközök szabályozását.

A szerzői kör is szélesedett: csatlakoztak kollégák Belgiumból, Lettországból, Spanyolországból és Ukrajnából, továbbá a Pázmány Péter Katolikus Egyetem oktatói közül, és már-már hagyományteremtő módon jelen vannak az alkotók között a Nemzeti Adó- és Vámhivatal munkatársai, doktori iskolák hallgatói, a Rendészettudományi Kar oktatói, továbbá az Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar oktatói és mesterképzéses hallgatói is.

Ahogy az előbb felsoroltak alapján látható, a szerzők valamennyien olyan témát vizsgáltak vagy dolgoztak fel tanulmányaikban, amelyekkel új tudományos értékeket és eredményeket teremtve elősegíthetik a NAV szakmai és szervezeti fejlődését, tudományos alapjainak erősítését, illetve Magyarország számára fontos régiókban zajló és a bevételi hatóságokat érintő folyamatokat, és az ezekkel kapcsolatos gondolatokat mutatnak be. A témakörök a tudományos kutatói-oktatói közösség mellett a gyakorlati szakemberek, valamint az egyetemi hallgatók és más érdeklődők figyelmét is felkelthetik.

Ajánljuk a művet a Nemzeti Közszerzői Társaság polgárai, továbbá a közigazgatási és rendészeti szervek, különös tekintettel a Nemzeti Adó- és Vámhivatal érdeklődő munkatársai számára. Meggyőződésünk, hogy a Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata, valamint a kötet szerzői és lektorai által felmutatott nagy értékű eredmények a jövőben tovább szélesítik az említett témakörök iránt érdeklődők ismereteit, és még inkább ösztönzik a közös gondolkodást.

Budapest, 2021. december

A Szerkesztők

30 év, 30 vélemény

Fegyelmezett pénzügyőrök

Amikor annak idején megalakult a Vám- és Pénzügyőri Tanszék, egy csöppet sem csodálkoztunk azon, hogy a kék egyenruhások között megjelentek a pénzügyőrök. Fegyelmezettek voltak, beilleszkedtek. Dettné Légrády Ilona személyében olyan karakán vezetőt kapott a tanszék, akire még mi, katonaviselt férfiak is felnéztünk. Hallatlanul korrekt kolléga volt. Példát vehettünk róla. Gyorsan híre ment, hogy az ezredes asszony minden reggel eligazítást tart a hallgatóknak, ahol még a zoknijukat is ellenőrzi, hogy az kincstári-e. Valóban nagyon figyelt a rendre. Sokszor kérdezik tőlem, miért van szükség a fegyelemre, meg a „bokacsattogatásra”. A mostani hallgatók már nem voltak katonák, így, ha nem követelem meg az alakiságot, akkor a frissen végzett hadnagy első vezetője fölhív, hogy miért nem tanult szervezeti kultúrát a kolléga.

Az 1990-es években egyre fontosabbá vált a tudományos fokozat megléte is. A Vám- és Pénzügyőri Tanszéken ugyanakkor Ilonán kívül nem volt ezzel rendelkező oktató. Emiatt történt, hogy egyszer azt mondta nekem: „Béla, hiába nincs fokozata, a vámtarifát csak X. Y. tudja tanítani. Senki más nem ért hozzá, ezért muszáj idehoznod.” Így hát ezt is megoldottuk.

Dettné után Köpf László lett a tanszékvezető, aki nem vámos volt, hanem civil. Mindennek ellenére, nem vettem észre, hogy a váltás, törést okozott volna a tanszék működésében. Jómagam – a Rendőrtiszti Főiskola főigazgatójaként is – mindig a „kis” tanszégeket állítottam mintaként a rendőrök elé, ha valami fegyelmi probléma akadt: „Nézzétek meg a batárőröket, a bv-seket, a pénzügyőröket! Ők itt, az egyetlen példát mutatnak a hallgatóknak, és úgy bocsátják ki a frissen végzett tiszteket, hogy később sincs rájuk panasz.”

Egyébként személy szerint nekem, a tanulmányi fegyelemmel sem volt soha problémám: a pénzügyőr hallgatók mindig odatették magukat. Innen, az NKE-ről európai szintű tudást, megfelelő szakmai kultúrát vittek és visznek magukkal. Felkészülnek arra, hogy a rendkívül gyorsan változó világban helytálljanak.

Dr. Blaskó Béla professor emeritus
ny. rendőr vezérőrnagy
főigazgató, 1997–2005
Gondolatait lejegyezte: Suba László

Összetartó „kis” tanszékek

A Büntetés-végrehajtási valamint a Vám- és Pénzügyőri Tanszék közlebbi ismeretsége még főtt a heggyen, a X. épületben kezdődött. Az épület a büntetés-végrehajtásé volt, ám mivel nem laktuk be teljesen, felmerült, hogy néhány irodát át kellene engednünk másoknak. Így kerültünk szomszédságba – és közlebbi kapcsolatba – a Vám- és Pénzügyőri valamint a Társadalomtudományi Tanszékkel. Az ún. külsős, szaktanszékeket – a bv. nagyon sokáig az Igazságügyi Minisztérium fennhatósága alá tartozott, ezért tartoztunk mi is közéjük –, mindig is az összetartás jellemezte. Az identitásunk megőrzése és felmutatása – nem a többiek kárára, hanem a saját szakmai önérzetünk miatt –, mindannyiunk számára fontos volt, így ebben abszolút partnerek lehetünk. Ráadásul ezeken a tanszékeken igazán pezsgő hallgatói élet zajlott, és az oktatók közötti összefogás is megmutatkozott.

Nem emlékszem olyan esetre, hogy ha bármit kértem vezetőként vagy kollégaként a Vám- és Pénzügyőri Tanszékétől, az ne valósult volna meg. Engem is erősen magával ragadott a vám tanszék körforgása, és szoros kötelék alakult ki közöttünk. Talán mert minden jelentős eseményükre meghívtak – gólyaestre, hallgatói esküütételre, nemzetközi konferenciára és így tovább –, én pedig, ha csak tehettem, mindenbóvá elmentem, mert úgy éreztem, hogy nagyon sok a rokon vonás a két tanszék között.

Amióta leköltöztünk, a kialakult jó kapcsolat a mindennapokban is mind jobban érzékelhető: hiszen közös a titkárságunk és a tanszékvezetői irodákat is mindössze pár méter választja el egymástól. Mindez azt is jelenti, hogy mivel a tanszéki munkatársak folyamatosan jönnek a titkárságra vagy a tanszékvezetőkhoz, az oktatóink között is szorosabb lett a kapcsolat.

Emlékszem, hogy néhány éve milyen magas pontszám kellett ahhoz, hogy valaki bejusson a pénzügyi nyomozó szakirányra. Vagyis a tanszék kijelölte is bizonyította, hogy ide csak a legjobbak juthatnak be. Úgy látom, hogy a Vám- és Pénzügyőri Tanszék folyamatos szervezeti változások közepette végzi a munkáját – hiszen az anyaszervezet változásai szükségszerűen rájuk is kivetülnek –, és szerintem remekül helyt állnak.

Itt, a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen megalapozott szakmai tudást kapnak a hallgatók, kialakul egy nagyon jó kapcsolat az oktatók és a hallgatók között, igazi alma mater tehát az egyetem. A jó értelemben vett szakmai sovinizmus mellett, minden hallgató a rendészeti szakterület nagy családjában érezheti magát, és ez rendkívül fontos a későbbi közös feladatellátás során.

Prof. Dr. Ruzsonyi Péter
bv. dandártábornok
dékán, 2012–2015 és 2018–2021
Gondolatait lejegyezte: Suba László

A Vám- és Pénzügyőri Tanszék 30 éve

Számomra egy olyan összeforrott kollektívát jelent az NKE RTK Vám- és Pénzügyőri Tanszéke, ahol – bár az elmúlt 30 év alatt rengeteg személyi és szervezeti változást éltek át –, a tanszéken dolgozó kollégákat mindig a szervezet iránti lojalitás, és a hallgatók, az oktatás iránti elkötelezettség jellemezte.

Olyan sikerorientált csapatot, akiknek a kezei közül a mai Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) jelenlegi felsővezetői kerültek ki!

Az első pozitív élmény, ami eszembe jut a VPT kapcsán, az az oktatók hozzáállása a hallgatók képességeinek, tudásának, elkötelezettségének kifejlesztéséhez, a szakma hagyományainak ápolásához. A törődés, amivel a tehetséges tisztjelölteket kezelik, és felkészítik a hivatásos szolgálatra.

Véleményem szerint az RTK VPT-n végzett hallgatókat a bajtársiasság és az egymásra történő odafigyelés jellemzi. Tisztjelöltként megtanulják, hogyan működjenek együtt a többi rendvédelmi szerv munkatársaival, és az állampolgárokkal, megismerik a kommunikáció fontosságát, jelentőségét a napi szakmai feladatok végzése során.

A negyedik év végére kitartásuknak és szorgalmuknak köszönhetően mind fizikailag, mind pszichikailag alkalmassá válnak az általuk választott szakirány, specializáció követelményeinek teljesítésére, és a hivatásos tiszt pályán való helytállásra.

A NAV elvárásainak megfelelően fegyelmezett, a szakmai hivatás iránt elkötelezett, idegennyelv-ismerettel és informatikai tudással rendelkező hallgatók kerülnek ki a végzéskor az NKE RTK Vám- és Pénzügyőri Tanszékéről.

Dr. Boda József
ny. nb. vezérőrnagy
dékán, 2015–2018

Egy furcsa „kirándulás”

2003 tavaszán még meg sem fordult a fejemben, hogy a következő év elejétől én leszek a Rendőrtiszti Főiskola Vám- és Pénzügyőri Tanszékének vezetője.

Igazgató voltam a Vám- és Pénzügyőrség Szociális-, Kulturális- és Sportközpontjának élén, és égett a kezem alatt a munka. Szervezésünkben, a hazai pihenőházakban és külföldön több száz kolléga pibent, utazott, látott világot a családjával együtt. Különösen népszerűek voltak a nyugati utak / német, francia/. Ezek mögött komoly nemzetközi kapcsolatok álltak. Folyamatosak voltak a testület nyugdíjasainak társas összejövetelei, segítézésük.

A Munkácsy Mihály utca 19/b-ben, egy gyönyörű szecessziós épületben sikerült újjáéleszteni a Vám- és Pénzügyőr Múzeumot. Ennek fontosságát bizonyítja, hogy az európai szakmúzeumok nemzetközi szervezete /LACM/ Hamburg, Koppenhága, Luxemburg, Amszterdam és Marseille után a mi rendezésünkben, Budapesten tartotta éves közgyűlését.

A Pénzügyőr Zenekart egy nyári táborozás során sikerült igazi katonazenekarrá tenni /pl. gyp-show/, nem is beszélve arról, hogy elkészült az együttes történelmi egyenruhája. Ebben a formában vált nem csak a testületi rendezvények, hanem állami ünnepek és nemzetközi események /pl. a 3000 éves Jeruzsálem ünnepi fesztiválja/ résztvevőjévé is.

Minden évben sok fiatal pénzügyőr vett részt az országos sportnapokon, amelyeknek Budapest mellett vidéki városok is otthont adtak, többek között Debrecen és Pécs. Nemzetközi kapcsolataink a sport területére is kiterjedtek: nemzetközi sporteseményeket rendeztünk, nemzetközi csapatokkal csatlakoztunk az évenkénti budapesti maratonhoz, és sportolaink – a világ különböző tájairól érkezett társaikkal együtt –, évente részt vettek a hollandiai Nijmegenben rendezett történelmi távfutó versenyeken.

Érinthetnék még a központ tevékenységi területei közül másokat is, pl. a képzőművészeti pályázatokat, az éves pénzügyőrbálok szervezését, a közéletkezdést, a pénzügyőr klubokat, de összegzésként csak ennyit: a kollégáimmal együtt eredményesek voltunk. Ezek, az 1992-től végzett vezetői munkám során született eredmények nem jöhettek volna létre Arnold Mihály tábornok, országos parancsnok támogatása nélkül.

Ezért is ért váratlanul – hogy drámai legyek – hidegzuhanyként, hogy az időközben országos parancsnokká kinevezett Nagy János tábornok tanszékvezetőként akart látni a Rendőrtiszti Főiskola Vám- és Pénzügyőri Tanszékén, az ebből a tisztségből nyugdíjba vonuló Dettné dr. Légrády Ilona helyébe.

Bevallom, ehhez kezdetben semmi kedvem nem volt.

Tudtam, hogy a tanszék volt vezetője jogi doktor, kandidátus /hadtudományokból/, és hivatásos pénzügyőr ezredes. Én azonban a Vám- és Pénzügyőrség közalkalmazottja voltam, igaz, 17 év felsőoktatási múlttal a hátam mögött, és egyetemista bölcsészdoktor andragógiából, a Magyar Tudományos Akadémia kandidátusa politikatudományból, de egy pillanatig sem jutott eszembe addig, hogy az utódlásnál Nagy János bennem gondolkodik. A Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnoksága Személyzeti és Munkügyi Főosztályától is nagy nyomás nehezedett rám, vállaljam el ezt az új megbízatást. Végülis – ha lehet egy volt közalkalmazottnak ilyet mondani – eleget tettem a parancsnak...

Összegzésként idézem az RTF főigazgatója 2005-ben megfogalmazott mondatát: „a tanszékek szakmailag és tudományos értelemben egyaránt teljes mértékben autonómak, formailag viszont alkalmazkodniuk kell a főiskola belső rendszeréhez”. Vezetésem alatt a Vám- és Pénzügyőri Tanszék ennek a követelménynek hiánytalanul megfelelt.

Dr. Köpf László CsC
ny. főiskolai tanár
tanszékvezető, 2004–2009

Életem meghatározó állomása

Az RTF VPT meghatározó állomása a pályámnak, sőt az életemnek. Sokféle emlék, érzélem tör fel bennem, ha valahol a pénzügyőrség, illetve az oktatás kerül szóba.

1987-ben kerültem a Vám- és Pénzügyőri Iskolára, majd onnan a 90-es évek elején, előbb csak alkalmanként, majd véglegesen az RTF VPT-re. Először a levelezős hallgatók oktatásába kapcsolódtam be. A levelező tagozaton való oktatás során sok, furcsa eset állt elő. Sokszor előfordult, hogy a hallgatók rendfokozatban és beosztásban is fölöttünk álltak. A padokban VPOP osztályvezetők, vámbivatal parancsnokok ültek. Az oktatóknak nagyon kellett igyekezniük, hogy a jogszabályokban mindig „toppon” legyenek. Mindig igyekeztünk, hogy ne lehessen fogást találni az elméleti ismereteinken. Természetesen a gyakorlati oktatáshoz sok segítséget kaptunk tőlük. Megosztották tapasztalataikat, s segítettek a nappalisok gyakorlati munkára történő felkészítését. A nappalis hallgatók oktatásába a fiú szakasznál – a többi szakaszban már lányok is voltak – kapcsolódtam be. A sikeres felvételi vizsga után, ők még a sorkatonai szolgálatot teljesítették, s csak ezt követően kezdték meg a tanulmányaikat. Velük a mai napig tartom a kapcsolatot, többször szerveztek találkozót is, de az internet is sokat segít a kapcsolatok fenntartásában.

A szakmai tantárgyak oktatása mellett meg kellett tanítani a rendre, fegyelemre, az egyenruha viseléséből adódó kötelezettségekre is a hallgatókat. A szakmai gyakorlatok, az együtt töltött idő, sokat segítettek a jó kapcsolatok kialakításában, egymás jobb megismerésében. Az ilyen kirándulások, amelyek elsősorban gyár- és üzemplátogatások voltak, túlszárnyalták a mai csapatépítőket. Egy ilyen szakmai kirándulásról a mai napig eszembe jut, hogy milyen sok egy félliteres, zacskós kakaó. Borsodba mentünk jövedéki gyakorlatra. A szállásra megérkezve azt vettük észre, hogy az egyik sporttáskából valami folyik. Ekkor tudatosult többünkben, hogy az a legkevesebb, hogy takarítanunk kell, de egyenruhát mosni, jogszabályokat szűrni is kell, hiszen azokra még szükség van. Mindenki buzgón kivette a részét a rendrakásból, mert ezredes asszony hallani sem akart vacsoráról, szórakozásról, míg nem makulátlan minden. Azóta is bevillan a kép, ha zacskós kakaót látok, amint szorgos méheként mindenki segítkezik, látom az átázott jogszabályt, az egyenruhából csöpögő kakaót, de mindenekelőtt a hallgató „bambafejét”.

Sok élmény jut eszembe, sok hallgató jó és kevésbé jó cselekedete jelenik meg az emlékeimben. Sokakra szívesen emlékszem vissza. Van, akire maximalizmus (Sábián Zsolt, Hajós Attila, Szűcs Richárd), van, akire „józan paraszti esze”, logikája, lazasága (Polcz Attila, Hellebach Ferenc, Szabó Gábor) miatt. Volt több olyan hallgató, aki nem tanulmányaival emelkedett ki, hanem egyéb tulajdonságaival, bárhol, bármiben számítani lehetett rá. Egy hallgatót sem szeretnék kiemelni, hogy rá emlékszem a legszívesebben, mert ez szinte lebetetlen feladat. Több hallgató van, akivel csak később alakult ki jó kapcsolatom, vannak olyanok is, akik ennyi év elteltével is megosztják mindennapi örömeiket, problémáikat, beavatnak hétköznapjaikba. Abban az időben, amikor az RTF-en dolgoztam, elég szűkösön fértünk el, de a kispálya, ahol mi voltunk, a nyugalom szigetének minősült.

Szívesen találkozom a volt hallgatókkal és az oktatókkal, de ahogy telik az idő, egyre inkább kívülről érzem magam. A szakmai kérdésekben igyekszem képben maradni, s természetesen örömmel töltenek el a személyes találkozások, valamint kibaszálom az internet adta lehetőségeket is.

Az utóbbi 10 évre már nincs rálátásom, de összességében megállapítható, hogy az RTF-ről kikerültek jó alapokat kaptak szakmailag és emberileg is, amit mi sem bizonyít jobban, mint az, hogy sokan nagy karriert futottak be.

Nánásiné Haraszi Edit
ny. pénzügyőr alezredes
oktató

Élmény és érték

Amikor visszagondolok az RTF-en eltöltött éveimre, először mindig valamiféle könnyed, önfeledt érzés lesz úrrá rajtam. Eszembe jutnak a csoporttársak, a barátok, a közös élmények. Valabogy minden olyan pozitív színben sejlik föl, legyen szó akár tanulásról, dolgozatokról, vizsgákról, nem is említve a nagy foci/kártya/RIZIKÓ csatákat, a hajnalig tartó, a világ problémáit már majdnem megoldó nagy beszélgetéseket, a szakmai kirándulásokat, és pláne nem említve az együtt megélt, de nem publikus „történeteket”.

Másodszor eszembe jutnak személyek, mondatok:

Mészáros László: „Tudjátok mi különböztet meg bennünket pénzügyőröket a többi rendvédelmi állománytól? A szürkeállomány.” (Ezzel egy időben végigmutatott kezével az egyenruháján, bemutatva annak akkori szürke színét.)

Rapcsányi Endre: „Nehogy már arról ismerjen meg a gyerekem, hogy ha sörszag van a lakásban, akkor hazajött apa!”

Nánásiné Haraszti Edit: „Úgy látom, Attilácskám, ma sem sikerült kibokszolni a cipódet!”

Harmadszor pedig elgondolkozom azon, hogy a fent elmondottak, a megélt dolgok, a ballottak milyenné formáltak, milyen értékeket, képességeket szereztem az RTF-en? Nem tudnám pontosan megfogalmazni. Egy biztos: segítettek azzá válni, akivé lettem.

Polcz Attila
pénzügyőr dandártábornok
igazgató
volt hallgató, 1994–1997

A kerek évfordulók éve

A közelmúltban emlékezünk meg a magyar rendészeti felsőoktatás 50. születésnapjáról, most pedig a Vám- és Pénzügyőri Tanszék fennállásának 30. évfordulóját ünnepeljük.

A Tanszék, azaz a „maroknyi ember” a magyar felsőoktatásban a pénzügyőr hivatás utánpótlásának letéteményese. Olyan szakembereket képez, akik élethivatásukként választották ezt a pályát, így az oktatóknak kiemelt felelősségük van a leendő kollégák hivatali és rendészeti szocializációjában. A Tanszék küldetése továbbá a levelező képzésben résztvevők napi munkavégzéshez kapcsolódó ismereteinek mélyebb megalapozása, a többi hivatásrenddel való megismertetésük és együttműködésük megerősítése.

2019-ben az Európai Bizottság Vám- és Adóügyi Főigazgatósága, a legmagasabb minőségi követelményeknek megfelelő, korszerű vámügyi felsőoktatási képzésnek ismerte el az NKE Rendészettudományi Karán a vám- és pénzügyőri szakirányon folyó 4 éves rendészeti alapképzést. Mind az Egyetem, mind pedig a Nemzeti Adó- és Vámhivatal jelentős sikerként élte meg az elismerést, hiszen a karon és a jogelőd Rendőrtiszti Főiskolán három évtizedre tekint vissza a vám- és pénzügyőri alapképzés, amelyet eddig több mint ezer hallgató végzett el.

Az elismerés a bolognai folyamaton túlmutató garanciát jelent arra, hogy ezek az oktatási programok a vámszakma valamennyi fontos elemét tartalmazza. Az elsajátított készségek pedig az elvárható szinteknek megfelelő alkalmazhatóságot biztosítják a végzett hallgatóknak. Az első hét elismert program között volt a magyar képzés, amelyet az azóta eltelt évek során további kilenc elismerés követett Európa szerte. Ebbe a szűk elit klubba került be a magyar. Az esemény rangját tovább emeli, hogy a sikeres pályázóknak személyesen adta át az oklevelet a TAXUD főigazgatója Brüsszelben.

A Tanszék oktatói a felsőoktatási intézményekben, szakmai továbbképzéseken tartott előadásai során továbbviszik a korábban kivívott elismertséget. Számos kiadványt, tanulmánykötetet jelentettek meg, és szinte nap mint nap olvashatunk tudományos publikációkat az oktató kollégák tollából. Az évente megrendezett magas színvonalú nemzetközi szakmai konferenciák pedig elviszik jó hírüket a Vám Világszervezethez és más nemzetközi szervezethez is.

30 év alatt nagyot fordult a világ, jelentősen változott a hallgatók szemlélete, világlátása. Ahogyan azt több kutatás is alátámasztja, az Y és Z generáció tagjai – a korábbi generációkhoz képest – valóban új elvárásokkal rendelkeznek. Sikerorientáltak, változatos és élményekben gazdag munkát szeretnének, vágyják az elismerést, a valódi érdeklődést, törődést, a visszajelzést – lehetőleg azonnal. Ez új kihívások elé állítja az Egyetem és a Tanszék állományát, hiszen a feladat ugyanaz maradt. Feladat a Tanszék oktatói számára, hogy a hallgatók képességeit, tudását fejlesszék, olyan értékekkel erősítsék értékrendjüket, mint a hagyománytiszteltet, elhivatottság, magas fokú integritás.

Korszerű tudású, elkötelezett, kreatív és fegyelmezett új tiszteket adjanak a Nemzeti Adó- és Vámhivatal számára. Mindennek az oktatómunka mellett fontos eszköze a személyes példamutatás, a hallgatói állomány fenti értékek szellemében történő nevelése is. „Tanítani szóval is lehet, de nevelni csak példaadással.” (Maria Montessori)

Büszke vagyok arra, hogy a Tanszék – 30 éves tapasztalataira építve – lendületesen végzi oktató-nevelő és kutató munkáját, valamint arra is, hogy a pénzügyőr hivatás tiszti utánpótlását biztosítva, évről évre jól felkészült friss diplomás szakembereket képez.

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Karának Vám- és Pénzügyőri Tanszéke három évtizedes fennállásához ezúton gratulálok, a példaértékű és áldozatos szakmai tevékenységét köszönöm, és a jövőben is hasonlóan eredményes munkájához sok sikert kívánok!

Bakai Kristóf Péter
pénzügyőr dandártábornok
vámszakmai főigazgató

Emlékképek a VPT-vel kapcsolatban

Jó érzéssel tölt el, amikor felidézem, hogy a tőlünk szakmai gyakorlatról visszatérő hallgatók úgy érzik, hogy kollégaként tekintettek rájuk, megtapasztalhatták a pénzügyőr szakma fortélyait, példát láttak a szakmai alázatról,

...amikor kora reggel Szegedről érkezve iránytűt mutatott a hegyen a napsütötte főépület,

...amikor olvasva a dolgozatokat (pl. TDK) megállapítottam, hogy a szerzők legtöbbször azok elkészítéséhez milyen sok energiát fektetett be, utánajárt a témakör irodalmának, saját véleményét alkotott, és tudott megnyugtató választ adni a feltett kérdésekre,

...hogy a tanszék oktatói milyen jó csapatot alkotnak, és igyekeznek minél több ismerettel ellátni, valamint a szakma szeretetére és a testiületi elkötelezettségre nevelni a hallgatókat,

...amikor a szóbeli vizsgákon szorongó hallgatók átéltek azt, hogy a vizsgabizottság tagjai is emberek,

...amikor a Tanszéken végző hallgatók közvetlen munkatárssá válnak és az elsajátított ismereteket a gyakorlatban alkalmazzák,

...amikor a hallgatóknak előadást tarthattam a vámszakma gyakorlatáról, a vezetői munka szépségéről, a pénzügyőri hivatásról,

...amikor jóképességű és elhivatott szerzők által készített szakmai anyagokat (kézikönyv, dolgozat) lektorálhattam,

...amikor a Tanszék oktatói közössége befogadott azzal, hogy címzetes docensi kinevezést kaptam.

**Márkus András
pénzügyőr dandártábornok
címzetes egyetemi docens**

Múltidézés

A Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Vám- és Pénzügyőri Tanszéke megalakulása 30. évfordulójának megünneplése kapcsán írt megiszteelő levelet köszönettel és nagy örömmel fogadtam.

Mint egykori főiskolai hallgató, kellemesen nosztalgikus érzésekkel idézem vissza korábbi iskolai éveimet, és szeretettel gondolok vissza a campuson eltöltött időszakomra, az ott átélt élményeimre, oktatóimra, csoporttársaimra.

A számos vidám emlék közül, egy olyat ragadnék ki a szélesebb körű megismerés céljából, amelyet tán így vagy úgy, elszennvedőként vagy csak hallgatóságként, de mind átélünk, és amely igen jól szemlélteti a szóbeli vizsgán „szorult” helyzetben lévő diák „menekülési” próbálkozását, mint a hallgatói fantázia kimeríthetetlen tárházát.

A 2000/2001-es tanév téli vizsgaidőszakában, nem sokkal a karácsonyi és év végi ünnepeket követően – nem merném állítani, hogy elegendő tudással, de egészen biztosan tudom visszaidézni, hogy kellő vizsgadrukkal felvértezve – igyekeztünk csoporttársaimmal a büntetőjog egyik kollokviumának nem épp alacsony „lévét megugrani”. Ezen vizsgán, miközben további két hallgatótársammal együtt a háttérben épp kibúzótt tételeink előzetes kidolgozásán fáradoztunk, harmadik diáktársunk már oktatónk és vizsgáztatónk előtt ülve, szóban próbált számot adni az ünnepek alatt megszerzett – helyesebben inkább meg nem szerzett – büntető anyagi jogi tudásáról. Sajnos azonban kis idő múlva minden jelenlévő számára egyértelművé vált, hogy sem a kibúzótt tétel ismertetése, sem a feltett mentőkérdések megválaszólása nem eredményezhet diáktársunk számára elégséges érdemjegyet, ezért ő – mentve a menthetőt – próbálta meggyőzni a tanárnót arról, hogy miért is volt problémás és igazából lehetetlen is számára az aznapi vizsgára való felkészülés. A sok-sok felsorakoztatott, a tananyag bonyolultságától a család és az év végi ünnepek okozta elfoglaltságokra történő hivatkozás mellett végső, mindent elsőpró érvként, diáktársunk végül Jimmy (Zámbó Jimmy), „a király” pár nappal korábbi, váratlan és hirtelen halálának bekövetkeztére, mint az egész országot megrázó, ezáltal az ő büntetőjogi felkészülésére és hangulatára is közvetve kiható tragédiára hivatkozott. Vizsgáztató tanárnónk a védekezés e széles tárházát értékelve ugyan, azonban az eset és a hallgató büntetőjogi felkészülésének hiányossága közötti összefüggést nebezen találva, végezetül mégiscsak egy elégtelen érdemjeggyel zárta diáktársunk aznapi „kínzenvedését”. Azonban mi, diákok (és talán az „utókor” is) gazdagodtunk e kis színes, vidám, iskolaéveket mókásan visszatükröző, múltidéző anekdotával.

dr. Minya Mihály
pénzügyőr dandártábornok
igazgató
volt hallgató, 1998–2002

Az örök Alma Mater

1994-ben kezdtem meg a tanulmányaimat az akkor még Rendőrtiszti Főiskola néven működő intézményben. Alapvetően fontos volt számomra, hogy ebben a felsőoktatási formában a Vám- és Pénzügyőrséghez kötődő szakmaiságon túl, részese lehettem egy szélesebb, az egyenruhás-fegyveres szervek hallgatóit tömörítő körnek is, amelyet azonos értékrend és identitástudat jellemez. Nekem ez így volt hiteles, hogy egyenruhásként, hivatásosként egy olyan felsőoktatási intézményben végzem a tanulmányaimat, amely ebben a szellemben, ezen hagyományokra alapozva és jövőbeni célokra fókuszálva működik. Nagyon meghatározónak éreztem, hogy sokan voltunk az évfolyamban, az ország minden szegletéből érkeztek a hallgatók, így nem csak az oktatóktól, hanem egymástól is tanulhattunk, szerezhettünk tapasztalatokat... A mai napig örömmel tölt el, ha a munka kapcsán egykori hallgatótársakkal hoz össze az élet.

Ha az RTF/NKE szőba kerül, a régi objektum jelenik meg a szemem előtt – azzal a '70-es éveket idéző hangulattal –, a hegy tetején, kissé elzárva a világtól, páratlan kilátással a városra. A főépület a kedvencem: gyönyörű építészeti megoldásaival, s a letűnt korokat idéző funkcionálisával... Számomra fontos a múlt, a történelem, a hétköznapi emberek hétköznapi életét meghatározó egyszerű történéseinek ismerete. Gyakran elképzeltem, hogy vajon kik lépkedhettek előttem a lépcsőkön. Nem akarnék patetikusknak tűnni, de az az épület, pont ilyen hatással volt rám: segített megerősíteni a hitemet abban, hogy a számomra legmegfelelőbb hivatást választottam, még akkor is, ha olykor el-elbizonytalanodtam ebben. A VPT oktatói mind ismerősek voltak korábbi tanulmányaim révén, hiszen a Vám- és Pénzügyőri Iskola alap- és középfokú szaktanfolyamain is nagyrészt tőlük tanulhattam a szakmai tárgyakat, így mindenkiire szívésen emlékszem. A már akkor is félelmet és tiszteletet kiváltó Prof. dr. Blaskó Béla nyá. rendőr vezérőrnagy úr volt számomra az egyik legmeghatározóbb oktatói személyiség, és bús évvel később ismét hallgatója lehettem. A mesterképzésről, a számomra abszolút hallgatói élményt jelentő Beszenyi Tamást emelném ki, az órái mindig élvezetesekek voltak, ahogy a könyvei is. Nem véletlen, hogy a hazai kriminalisztika szempontjából az 1960-tól 1980-ig tartó időszak a kedvencem.

Az elmúlt évtizedekben több esetben volt alkalmam visszalátogatni az RTF/NKE VPT-re, voltam vizsgálónök és újra államvizsgázó hallgató, díjátadó és szakmai napok vendége és közönsége. Mindenképpen az alma materemnek tartom az RTF/NKE-t, ahol olyan gondolkodásmódokat, szemléletmódokat ismerhettem meg, amelyek a mai napig irányítúként mutatják az utat, navigálnak engem kisebb részben a szakmai, jóval nagyobb részben a vezetői döntéseimben, munkámban, a szolgálati hierarchiában aktuálisan elfoglalt helyem szerint a munkatársaimmal való kommunikációban.

Nagyon hiányzik az az „ide tartozom” érzés, ami jellemezte az RTF/NKE-s éveimet, s természetesen a fiatalságom is hiányzik, amikor még roppant lelkesen, újító és hasznos javaslatokon, ötleteken gondolkodtunk. Nagyon kíváló embereket ismerhettem meg a tanulmányaim során, s jó csapatként az eltérő képességeinkkel, ismereteinkkel, tapasztalatainkkal egymást erősítve működöttünk.

S végül egy idézet Danczer Alfonz 1889-ben megjelent, *A mi hadseregünk – Az osztrák-magyar monarchia népei fegyverben és zászló alatt című munkájából, amely tiszti ars poeticának is tekinthető elvárásokat foglalja meg, ízes magyarsággal:*

„Ki az – a ki vitéz és lovagias, bátor lelki, nemes gondolkodású, fennkölt szellemű? a ki szigorú a szolgálatban, lelkiismeretes a kötelesség teljesítésében, a ki a császárért, a királyért és hazáért ha kell örömmel halni kész? – a ki hadseregéhez, zászlójához, fegyverneméhez lángoló lelkesedéssel ragaszkodik, a ki alárendeltjei iránt jóakaró gondoskodó, előljárói iránt engedelmes, nyúltszívű és férfias? – Ki az – a ki a társaságban mulat a mulatókkal, csüggedetlen a bajban, ki még az utolsó forint mellett is víg és jókedvű, modorában szerény és szeretetreméltó? – a ki kedveli a vadászatot, ügyes lövész, ügyes vívó, jó lovas? Ez a katona tetőtől talpig, ez a vígkedélyű jó ember, ez a buzgó hazafi, kinek helyén van az esze és a szíve, – ez a katonatiszt, ez a mi tisztünk.”

Magyari Adrienn
pénzügyőr ezredes
határrendészeti igazgatóhelyettes
volt hallgató, alapképzésen 1994–1998 és mesterképzésen 2015–2017

Az érem két oldalán...

Rendészeti tanulmányaimat 1991-ben kezdtem a Rendőrtiszti Főiskolán, abban az évben, amikor a Vám- és Pénzügyőri Tanszék is elkezdte a működését, vagyis kijelenthetem, hogy a szakmai pályafutásom egyidős a tanszékkel. Igaz, akkor a Rendőrtiszti Főiskola bűnügyi szakos hallgatója voltam, de kifejezetten jó viszonyt ápoltunk a Vám- és Pénzügyőri Tanszék hallgatóival, már csak azért is, mert e tanszéken a bölgy hallgatók jelenléte erősen felülreprezentált volt a bűnügyi szakhoz képest.

Későbbi szakmai pályafutásom során, 2010-ben találkoztam közvetlenül újra a tanszékkel, ekkor gyümölcsöző munkakapcsolat alakult ki az általam vezetett NAV Bűnügyi Főigazgatóság és a Vám- és Pénzügyőri Tanszék között. A főiskolán, majd később az egyetemen végzett hallgatók mind szakmai tudást, mind hozzáállást tekintve remek alapokat kaptak a tanszéken dolgozó oktató kollégáktól, ezért nekik hálával tartozunk áldozatos, eredményes munkájukért. Elmondhatjuk, hogy az egyetemről a Bűnügyi Főigazgatóságra érkező hallgatók, akik pénzügyi nyomozóként végeztek, nagyon rövid idő alatt váltak kifejezetten jó szakemberekké, amely a Vám- és Pénzügyőri Tanszéken kapott elméleti tudásra, jellembeli szilárdságra, kötelességtudatra és elköteleződésre alaposított.

Soha nem felejttem azokat a lelkes, tettvágytól sugárzó, fiatalosan derűs arcokat, amelyekkel minden év szeptember első napjaiban, az egyetemről érkező pénzügyi nyomozók befogadási ünnepségén találkoztam. Szeretettel és komoly várakozással fogadtuk őket, hiszen tudtuk, hogy a rövid betanulási időszakot követően, hamar lesznek terhelhetők jelentős súlyú feladatokkal.

Így utólag is – immár nem a szervezet tagjaként –, köszönöm a tanszék valamennyi kollégájának a munkáját. Arra biztatom őket, hogy az elmúlt 30 év szellemében folytassák – ugyanilyen lelkesedéssel – a hallgatók felkészítését.

**dr. Vankó László
volt bűnügyi főigazgató**

A támogató háttér

Az elmúlt 30 év során a Tanszék környezetében létrejött, oktatókból, hallgatókból és munkájukat támogató szakemberekből álló alkotó közösség egy olyan szellemi műhellyé vált, amely valódi értéket képvisel a testület életében, és fontos pillért jelent a NAV szervezeti kultúrájának építésében.

A Tanszék munkatársai szerető gondoskodásának köszönhetően a hallgatók egy olyan család részévé válnak, amelynek tagjai a korszerű szakmai tudás átadásán túl, elkötelezettek a pénzügyőri hivatásra történő felkészítésükben.

Tanszékegyeztető Asszonyoknak és kollégáinak kívánok további szakmai sikereket, valamint sok erőt és kitartást áldozatos munkájukhoz.

dr. Vas Adrienn
igazgató

Hajsza hűján munkatárs...

Hogy **mit is jelent számomra** az RTF VPT/NKE RTK VPT, azt talán a hozzá kapcsolódó emlékeimmel tudnám legpontosabban érzékeltetni. 1992-ben egy vidéki középiskolában érettségiztem, Biharkeresztesen, a román határ mellett, és a pályaválasztásakor a továbbtanulásra az egyik lehetséges opció az RTF volt. De a fizikai felmérőn valószínűleg elbuktam volna, így más utat választottam. A Kossuth Lajos Tudományegyetem elvégzését követően aztán 1997-ben felszereltem pénzügyőrnek, az ártándi vámhivatalnál kezdtem szolgálataimat, és ehhez a vámhivatalhoz került Polcz Attila dandártábornok úr (akkor még azt hiszem, főhadnagy), aki frissen végzett a Rendőrtiszti, és olyan elismerés és tisztelet vette körül, hogy azon gondolkodtam: milyen csodálatos hely lehet ez a főiskola, ahol ilyen fantasztikus szakembereket, vezetőket nevelnek.

1999-ben aztán felkerültem Budapestre, a Pénzügyőri Iskolára oktatónak, és inentől kezdve egyre szorosabb kapcsolat alakult ki a főiskola és a VPI oktatói között. Vendéglőadások, nemzetközi projekteken való közös részvétel, informatikai rendszerek oktatása az RTF-es hallgatóknak, együttműködés a Vám- és Pénzügyőrség Tudományos Tanácsában, közös külföldi tanulmányút a tanszék vezetőjével és munkatársaival, stb.

És volt egy pillanat 2004-ben, amikor én is az RTF oktatója lehettem volna, de egy nappal lemaradtam a pályázati határidőről, így maradtam a VPI oktatója, majd osztályvezetője.

A doktori tanulmányaimhoz kapcsolódó kutatás során szintén sok szép közös élményt sikerült megélni, amelyekre mindig örömmel gondolok vissza.

De igazán szoros kapcsolat akkor alakult ki, amikor a főiskola az NKE részévé vált, és a tudományos fokozatomnak is köszönhetően, egyre több meghívást kaptam a kar rendezvényeire. Tudományos diákköri konferenciák, nemzetközi rendezvények, publikációs lehetőségek. Felejthetetlen és szinte máig felfoghatatlan élmény számomra, amikor a TDK bizottságának elnökeként két tábornok úrral dolgozhattam együtt.

Az, hogy **milyen értéket képvisel, aki az RTF/NKE-n végzett**, az előző gondolatmenetből úgy gondolom, már kiderült. Nemzetközi területen, különböző projekteken tevékenykedve fantasztikus élmény újra és újra olyan kollégákkal találkozni és együtt dolgozni, akik a főiskolán, egyetemen szerezték diplomát. És ami még különlegesebbé és értékesebbé teszi az egyetemen megszerzett tudást, tapasztalatot az az, hogy az EU DG TAXUD által meghirdetett, a tagállami felsőfokú vámszakmai képzések Unió elismerésére vonatkozó eljárásban, az NKE az első között kapta meg az erre vonatkozó tanúsítványt. Hogy ez milyen nagy dolog, pontosan tudom, hiszen tagja voltam annak a projektnek, amely az eljárást kidolgozta. Nagyon komoly kritériumoknak kell megfelelni és egy komplex eljárásban kell tanúbizonyosságot adni annak, hogy az intézmény képzési rendszere érdemes a tanúsítványra. Büszke vagyok arra, hogy egy picit én is hozzájárulhattam ehhez az elismeréshez. A tanszék vezetőinek és munkatársainak köszönhetően olyan minőségi, felsőfokú pénzügyőrképzés biztosított Magyarországon, amelyhez hasonlót csak nagyon kevés helyen lehet találni Európában.

Dr. Dézsi Zsolt PhD
pénzügyőr alezredes
szakértő

Közös munka, közös gondolkodás

Mi az, ami eszembe jut először a Vám- és Pénzügyőri Tanszékről? Azt hiszem az együttműködés, az emberség, az odafordulás. Be kell vallanom, az egyik kedvenc szaktanszéke, talán azért is, mert a tanszék oktatói számára nemcsak a szakmai ismeret a fontos, hanem a hallgató, a kolléga mint EMBER, aki érzelmekkel, elakadásokkal is rendelkezhet. Nagyon szeretek az itteni kollégákkal közösen dolgozni, az oktatás-módszertani kérdések iránti nyitottságuk, a közös gondolkodások, beszélgetések mind-mind megerősítenek abban, hogy oktatói munkájukat nagyon felelősségteljesen végzik. És nem utolsósorban szeretem a kollégák jókedvét, a legnehezebb pillanatokban is képesek összefogni, mosolyogni, hitet adni nekünk is abban, hogy szükségünk van egymásra. Kívánok a tanszék oktatóinak és hallgatóinak további sikeres munkát, közös pillanatoikat a Rendészeti Magatartástudományi Tanszékkal együttműködésben.

***Dr. habil Hegedűs Judit PhD
tanszékvezető egyetemi docens***

Születésnap iVAMolnivalóm

Kedves Naplóm! Pár hónapja nem szóltam hozzád, de most olyasmi történt, ami rád is tartozik. Megtisztelő felkérést kaptam ugyanis egy rövid kis nosztalgiaírásra a 30. születésnapját ünneplő Vám- és Pénzügyőri Tanszékétől. „Kérjük, ossza meg velünk személyes emlékeit!” A feladvány igazán egyszerű, inkább csak az emlékek szöveggé rendezéséhez kellett némi idő. Szeretettel nyújtom át a kis leltárt minden érintettnek. Nem nevesítem őket, mert valamennyien kedvesek nekem. Ugyis magára ismer, akit illetnek az emlékező szavak. Legutóbbi kapcsolódásom hozzájuk az idei kötetükbe írt tanulmányom, melynek címe: *Mi harminc?*¹ Akkor nem tudatosult, ám most igen, hogy nemcsak számomra közeledik egy fontos évforduló, de az ő életükben is. Fél évvel megelőztek, ami ebben a korban igazán elhanyagolható. Nagyjából ugyanez érvényes egyikük születési dátumát tekintve is, aki különben neked is volt vendégszerződ², kedves Naplóm. 1992 februárjában a Rendőrtiszti Főiskolára kerülén az elsők között ismerkedtem meg az akkor még gyerekcipőben járó tanszékkel. Nyelvi lektorként az volt a dolgom, hogy a kollégák jegyzeteit és a Főiskolai Figyelő című folyóiratba szánt tanulmányaikat olvassam-javítsam. Sosem volt – s ma sincs – gondom a szövegeikkel: szakmai alaposság, nyelvi igényesség jellemezte és jellemzi mind a mai napig őket, s mióta közelebb kerültem a kedves csapathoz, látom, tapasztalom, hogy ez szóban is igaz. Mindemellet körülükben az egymásra figyelés, a nyitottság, a jó hangulat és a kellemes humor is állandó vendég, még a nehezebb korszakokban³ is. Mert persze ennyi év alatt ilyenek is adódtak. De minden találkozáskor jut egy kedves mosoly, egy gesztus, pár tartalmas érdeklődő szó, amit mindannyiunknak ezúton is köszönök, s jelzem: feltétlenül igényt tartok rá a továbbiakban is! Amióta a felsőfokú tisztképzésben tanítok – ez is szép kerek szám, idén 25 éve –, folyamatosan voltak vámigazgatási és pénzügyi nyomozó szakirányos hallgatóim. Nappalisok, levelezősök, mesterszakosok. Mindig szívesen dolgoztam velük is, és remélem, bennük sem múltak el nyomtalanul a közös etika- és kommunikációórák, vagy éppen vezetői kompetenciákat fejlesztő tréningek. Hiszem, hogy a tanultak hatással lehettek a vám- és pénzügyőri szervezeti kultúrára is. De nemcsak arra. Van közöttük, aki nappalin, mesterszakon, majd a doktori iskolában is tanítványom volt. Sőt, mára tanár- és szerzőtársam. A modern pedagógiai módszerekre nyitott, új generációs stílus képviselő oktató, ráadásul a kollégáit⁴ is megfertőző típus. Volt tanszékvezetőmből írta szakdolgozatát. Emlékszem a közöttük zajló késődelutáni világmegváltásokra, amelyeket szobánkba táskámért kabátomért halkan beosonva nem akartam megzavarni. Most, hogy a személyes kapcsolódásokat leltározom, igen fontos és örömteli tény, hogy az első doktoranduszom is vám- és pénzügyőr. Fél szavakból is megértjük egymást, ami nem csoda, mert annak ellenére, hogy a vámjog értő oktatója, lelke mélyén ő is bölcsész, amolyan latinus műveltségű, kedvesen régimódi fajta. Szépen ír és beszél, ezért nemcsak a tanszéki, de a szervezet nagyobb ünnepeinek állandó konferansziéja is. Szintén szerzőtársam⁵, ráadásul Café moderátorként is méltó követőm. Mert velük – ki mással? – csináltuk az első NAV Cafét⁶ is. És írtunk róla egy, azóta már komolyan hivatkozott hatszerzős tanulmányt⁷ is. Utolsó élményem velük a 2021-es bensőséges kis évzáró tanszéki ünnepségük, amelyről szintén írhatnékom támadt, annyira szép és emberi volt.⁸ Sőt, már tudom a következő alkalmat is: 2021. szeptember 29. Mert képzeld, az ezt a kis írást is tartalmazó kötet bemutatóját is magába foglaló születésnap ünnepségre is meghívtak! Amennyire szalad az idő, már itt is vagyok...

Kedves Naplóm, ünnepelj velem-velünk: Isten éltesse a 30 éves Vám- és Pénzügyőri Tanszékét!

Dr. Molnár Katalin PhD
egyetemi docens

¹ <http://www.nyelvilektoralas.hu/tanulmanyajanlo-xiv-mi-harminc-szerzotarsas-jatek/>

² <http://www.nyelvilektoralas.hu/vendegoldal-digitalis-vendegnaplok-12/>

³ <http://www.nyelvilektoralas.hu/vendegoldal-digitalis-vendegnaplok-8/>

⁴ <http://www.nyelvilektoralas.hu/digitalis-naplo-17-resz-virtualis-igazgatosag-ez-mar-jovo/>

⁵ <http://www.nyelvilektoralas.hu/ismet-2-1-vendegoldal-es-olvasosarok-tanulmanyajanlo-x/>

⁶ <http://www.nyelvilektoralas.hu/nav-ositott-kavehaz/>

⁷ <http://www.nyelvilektoralas.hu/tanulmanyajanlo-ix/>

⁸ <http://www.nyelvilektoralas.hu/tanulmanyajanlo-xiv-mi-harminc-szerzotarsas-jatek/>

Visszaemlékezés a Vám- és Pénzügyőri Tanszék alapításának 30. évfordulója alkalmából

Ha csak egy szóval kellene válaszolni arra a kérdésre, hogy mit jelent számomra az NKE RTK VPT, azt mondanám: értékteremtés. Olyan értékek teremtő helye ez, amelyeket a rendszert gyakorlatát oly makacsan átható statisztikai adatokkal képtelenség volna definiálni. A Vám- és Pénzügyőri Tanszék az a szellemi műhely, ahol több mint egy évtizeddel ezelőtt megalapozhattam egy valódi értéket képviselő hivatást. Az a Közösség, ahol főiskolás éveim és az azt követő szakmai pályafutásom ideje alatt értékes emberekkel kötettek értékes kapcsolatok. Mindemellett a Vám- és Pénzügyőri Tanszék lényében őrzi az állandóság értékét is, amely ritkaságánál fogva csakugyan valódi erény manapság.

Visszatekintve az elmúlt évek történéseire, nehezemre esik nem észrevenni, hogy akármerre vitt az utam, a nyomomban húztam a változás szellemét. Bármerre is kerültem a változás rövid időn belül mély barázdákat húzott az engem körülvevő állandóság síkjába. Csak néhány példa a teljesség igénye nélkül... Középiskolai tanulmányaimat a békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnáziumba kezdtem el, de az Andrássy Gyula Gimnáziumban fejeztem be anélkül, hogy intézményt váltottam volna. A Rózsa Ferenc Gimnázium életébe 60 év történelmét félresöpörve köszöntött be a változás. A középiskolai éveket követően a rendszert felsőoktatás megkezdésével alig két évig viselhettem a Vám- és Pénzügyőrség egyenruháját. Az engem makacsul követő változás erőpróbáját ugyanis az akkor közel másfél évszázados matuzsálem szervezet sem tudta kiállni. Miként az előzőhöz képest fiatalnak számító – mintegy 40 éves – Rendőrtiszti Főiskola életében is tanulmányaim végén köszöntött be fordulat. Mindeközben a Vám- és Pénzügyőri Tanszék immáron harminc éve őrzi nevét, s az állandóság értékét.

Bárhogy is alakuljon a jövő, őszintén bízom abban, hogy a VPT az elkövetkező évtizedekben is folytathatja és folytatja értékteremtő munkásságát.

Erdős Ákos
pénzügyőr őrnagy, egyetemi tanársegéd
Lónyay Menyhért tanulmányi díj 2011
volt hallgató, alapképzésen 2009–2012,
mesterképzésen 2015–2017 és
doktori képzésen 2017–

Elsők között

Számomra az RTF VPT materiálisan az első diplomámat jelenti, azonban tartalmilag sokkal több kapcsolható hozzá – életre szóló barátságok, házasság...

Az első pozitív élmény, ami eszembe jut az RTF VPT kapcsán a vidámság, a jókedv a szakaszunkban – 13 fiatal lány között.

A főiskola után közvetlenül a vámigazgatásban kezdtem el dolgozni, az akkori ismeretek jók voltak, azonban a technika és jogszabályok is nagyon sokat változtak és én magam is más területre „nyergeltem” át.

Az oktatók közül talán dr. Blaskó Bélára emlékszem szívesen vissza, akkoriban, annyira fiatalon valahogy a leghasznosabb az ő „szigorúsága” volt.

Kedvenc helyem a campuson a kollégium volt – az időnk nagy részét itt töltöttük el.

Ha valakivel találkozom, aki a VPT hallgatójaként végzett, kedves melegség, nagyon szép, jó emlékek jutnak eszembe. Emiatt is szívesen látogatok vissza, ez a nosztalgizálás mindig jól esik.

Ha humoros emléket kellene elmesélnem, akkor az jut eszembe, amikor elsős korunkban kilógtunk az idősebbekkel éjszakára egy kocsi alá, hogy ne kelljen hajnalban riadni...

dr. Koplányi Magdolna
pénzügyőr alezredes
volt hallgató, 1991–1994

Harminc év

Szédítő előretekintve, hiszen átfoghatatlan, de szédítő visszatekintve is, hiszen pár évek bat csupán. Egyenrubások, a mi fajtánk esetében már majdnem egy teljes karrier. Ami akár az anno Rendőrtiszt Főiskola, ma már Nemzeti Közszerológai Egyetem hallgatói kötelekében is indulhat – ahogyan sokunk esetében indult is.

Az emberi természet sajátja, hogy leginkább jubileumok alkalmával vet számot – s egy 30 éves évforduló méltó terepe ennek. Jómagam 25 éve hagytam el alma materünk, és – bár a kilencvenes évek szakmai sodra, kibívásai merőben különböztek korunk körülményeitől, s talán tanulni is kicsit másképp, nagyobb merítéssel kell már –, két dolog mégis állandó: felsőfokú tanulmányaink számos ajtót megnyitnak előttünk, melyeket elsőre talán nem mindig látunk meg, ám felismerve azokat es rajtuk belépve, ha visszatekintünk, óhatatlanul is felidézük, honnan indultunk. Esetünkben ez nem más, mint a vámszakmát hazánkban legelső fokon oktató Vám- és Pénzügyőri Tanszék, és annak kiváló oktatói, akik egy olyan hivatásra készítene fel, ahol a diplomaszerezés elengedhetetlen alapozása után azon kapjuk magunkat, hogy a véget nem érő tanulási ciklus most veszi csak igazán kezdetét, immáron a falakon kívül. 21. század, negyedik ipari forradalom, új technológiák, digitális átállás, folyamatosan változó hazai és nemzetközi jogszabályi környezet, biztonsági és védelmi kibívások, áruosztályozás, származási szabályok, mobil ellenőrzés, nemzetközi munkacsoportok, rendészeti feladatok – a felsorolás végtelen. Akiben érdeklődés, csibészés tűz, nyitottság, s némi megszálltság lapul, a megfelelő szakmai alázattal párosulva jó eséllyel egy életre választ hivatást.

1994 – bár rég volt, tiszta emléként él bennem: leszerelés a Határőrség sorállományából, felszerelés pénzügyőrnek, irány az RTF, majd 3 évnyi nonstop, sokkészerűen tömény impulzusok bada: galambszürke felöltő, önvédelem testnevelés helyett, büntetőjog unlimited, „kilencvenöt évi százás” kimaxolva, a gyakorlóter szakaszalakzatban, enyhe parallelmozgással történő elbogyása. Internet vagy mobiltelefon se, instant üzenetek helyett talpalás, és face to face, szakdolgozati kutatómunka a könyvtárban. Számos karizmatikus oktató, körterem, klasszikus menza, hamisítatlan „sportszagú” kollégiumi szobák, testvériskolával közös bulik, és a mindent vivő főiskolai napok. A minket minden szempontból formáló varázslatos diákévek csak a lázas vizsgaidőszakban tűnnek beláthatatlannak, valójában egy pillanat az egész, az ifjú felnőttkor mindent meghatározó kezdete. Talán az emberi lét ironiája, hogy mindezt csak akkor látjuk, s érezzük át súlyát, amikor véget ér. Később, immár megbívott külsős szakmai előadóként számtalanszor nyílt alkalmam 15–20 év távlatából pénzügyőr hallgatókkal beszélgetni, talán fel is villanyozni néhányukat, s meglátni bennük egykori önmagam.

Bár a hallgatók idővel kollegák lesznek, s néha az oktatók is cserélődnek, az évek sodrában a tanszék berkeiben egy valami konstans, az idők próbáját kiálló érték maradt: a vámszakma iránti szeretet és alázat ápolása, átadása. Egy friss diplomás vámtiszt pillantását a tisztavatón elkapva nyilvánvalóvá lesz, hogy ma, 2021-ben is épp annyira büszke hivatására, mint 30 éve, s ebben bizony kulcsszerepe van a tanszék oktatóinak. Oktatók, akik – talán nem titok – klasszikus nevelők is egyben, függetlenül attól, hogy az évszám 1991, 2021, s az összes, mi eközben tovaszállt. A titok pedig? Egyszerű: személyes példaadás mindig, minden körülmények között.

Folytassátok – köszönjük!

Vas Ádám
projekt koordinátor
Vám Világszervezet, Brüsszel
vlt hallgató, 1994–1997

Üzenet Brüsszelből

Legelőször is nagyon szépen köszönöm a felkérést, és mindig örömmel vállalom, ha megoszthatom az akkor még főiskolaként működő RTF Vámigazgatási szakán szerzett emlékeimet. Hibetetlen, hogy megint így elrepült az idő, és most a 30 éves évfordulóra készül a Tanszék! Gratulálok az eddigi eredményes munkátokhoz és nagyon sok kitartást, sikert kívánok a jövőbeli feladatokhoz!

Számomra az RTF VPT igazán ALMA MATER volt, ahová bármikor fordulhattam kérdéseimmel, a főiskolai időszak alatt és utána is. Levelező tagozaton jártam a főiskolára, de nagyon jól összekovacsolódtam a csoportunk, és főiskola után is tartottuk a kapcsolatot egymással mind a magánéletben, mind a szakmai ügyek során.

Az első pozitív élmény, ami eszembe jut az RTF-ről, ugyan nem a Tanszékhez kapcsolódik, hanem a Széchenyi hegyhez. Mai napig nagyon szeretem Budapest ezen részét, bár emlékeim szerint rendszeresen meggyűlt a bajom a közlekedéssel (fogaskerekeű menetrendje). A közlekedési nehézségek azonban az évek múltával szintén megszépülnek. A szakmai tantárgyak egyértelműen vezeték a „legidőtállóbb, hasznos és értékes” tantárgyak listáját, azonban számomra akkor új ismeretanyagot biztosított a büntetőjog, alkotmányjog vagy a nemzetközi jog is. A nemzetközi- és uniós jog a mai napig a szakmai munkám része.

Kedvenc oktatóim a tanszék oktatói voltak, mert ők értették a mi „szívünket és nyelvünket”. A kedvenc helyem az RTF-en a főépület lépcsőháza volt, mert onnan gyönyörű kilátás nyílt a városra.

Nagyon erősen kötődöm az RTF-es éveimhez, ezért szívesen újra élném azokat, de csak egy feltétellel, ha ismét olyan fiatal lehetnék, mint akkor. Jó volt fiatal pénzügyőrként az RTF-en tanulni és „közös nyelvet” beszélni a kollégákkal. Szakmai kérdéseket átbeszélni, kivesézni és a megoldásokat együtt megtalálni, ami az igazán csapatmunkához elengedhetetlen. Egymást kiegészítve, a tudásunk legjavát adtuk a másiknak is, így alkotva egy egész csapatot. Úgy emlékszem, hogy a csoportunkban nem volt rivalizálás, mert mindenki elismerte a másik tudását.

Ha bárkivel találkozom a volt VPT hallgatók között, mindig megkérdem, kik voltak a szakmai tanárai, illetve más tanszékről az oktatói, akikről közösen is őrzünk emlékeket.

Bármikor szívesen visszalátogatnék a Tanszékre (személyesen vagy virtuálisan), hogy megosszam „egy vámattasé mindennapjainak” tapasztalatait. Nincs hiányérzetem az RTF-en kapott oktatást tekintve, mert maximálisan megszerztük a szükséges tudást, ami sokat segített nap mint nap a szakmai munkánkban.

A mai napig büszkén beszélek nemzetközi körökben arról, hogy az RTF-en végeztem, mert nem tekinthető evidensnek vagy nyilvánvalónak, hogy minden EU-s országban van vámós tagozat az adott ország felsőoktatási rendszerében. Még mindig úgy látom, hogy ez képzés olyan értékálló különlegesség, amit minél tovább fent kell tartani. Szintén büszkén és örömmel vettem részt azon az ünnepségen is, ahol az Európai Unió Bizottsága elismerést adott át a Tanszéknek.

Több humoros eset is történt velem a tanulmányaim alatt, amehyikből az egyik, amikor vámtarifa órán Rapcsányi tanár úr viccesen megkérdezte, hogy szerintünk növény vagy állat az „agar-agar”, amire azt feleltük, hogy az agar egy kutyafajta. Kitért a nevetés a csoportban. Utána egy életre megtanultuk, mit jelent az „agar-agar”. A másik élményem a büntetőjoghoz köthető, amikor az előadó szerint a vizsgán bármit kicserélhetünk a törvényi tényállásból csak ugyanazt jelentse, amit a BTK szabályoz. Bármennyire is csúrtuk csavartuk a szöveget, hogy ne kelljen szó szerint megtanulni a tényállásokat, a végén beláttuk, még is az lesz a legegyszerűbb és legjobb, ha maradunk a jogszabályszövegénél.

Még egyszer nagyon köszönöm, hogy most is részese lehetek a tanszéki évforduló megünneplésének. Nagyon sok sikert kívánok a Tanszék munkájának folytatásához!

dr. Tomcsányi Írisz
Európai Bizottság
vámattasé
volt hallgató

Ismét egy családtag...

A sorkatonai szolgálatom végéig igazán nem tudtam mi is az én jövőm, ekkor alakult ki bennem, hogy valamely egyenruhás szerv tagja szeretnék lenni. Ekkor még csak álmom volt számomra, hogy az RTF-re bekerüljek és elvégezzem azt. Mikor bekerültem és elvégeztem, tudtam, hogy jól döntöttem, ezzel azt gondolom, hogy egy álmom valósággá vált.

Az első pozitív élmény, ami eszembe jut a VP tanszék kapcsán, az a barátságos, családias légkör, amely jellemző volt 1996–2000, és 2007–2009 között is, amikor tanulmányokat folytattam az RTF-en és az NKE-n.

A legidőtállóbb tudás, mindenképpen a megszerzett szakmai ismereteim a vámterületen, jövedéken, de akár a büntetőjogi ismeretekben. Azt gondolom, hogy megtanultam tájékozódni a jogszabályok tengerében, felismerem az ok-okozati összefüggéseket, képes vagyok rendszerben gondolkodni.

Az oktatók közül Dr. Blaskó Béla hagyott a legmélyebb nyomot bennem, hogy miért? Ha két RTF-et végzett találkozik, biztos, hogy párperc leforgása után közös témaként beszélgetnek az átélt büntetőjogi órákról és vizsgaélményekről és teljesen pozitív élményként.

A régi épületben a körterem, az új épületben a nagytermek voltak a kedvenc helyeim a campusokon, ahol összevontan hallgattunk előadásokat. Ezeknek a foglalkozásoknak mindig jó hangulata volt, és a több szolgálati ág jelenléte miatt mindig színesek voltak.

Az RTF-es diákéveimet mindenképpen újraélném, mivel akkor 21 évvel fiatalabb lennék. Mivel a mesterképzést már 48 évesen végeztem, azt még nem élném át ismét, majd lehet, hogy 10 év múlva igen. Viccet félretéve, mindkettő jó volt, kiökökkentett a hétköznapi életből, felfrissített a mindennapok fásultságából.

Amikor egy szintén RTF-en végzettel találkozom, legelőször az jut eszembe, hogy „Ismét egy családtag!” Szívesen látogatok vissza a tanszékre, mert jó látni a fiatalokat, az utánpótlást, illetve a tanszék dolgozóival élmény találkozni! Ami hiányzik a főiskolás évekből, az a sikeres vizsgaidőszakok befejeztével érzett elégedettség, siker élménye.

Aki az RTF/NKE-n végzett, azt egyértelműen a hivatástudat, egy szervezeti renchez, egy nagycsaládboz tartozás attitűdje jellemzi.

A főiskolás éveimből származó humoros élmények már kikoptak az elmúlt 21 év alatt, de az egyetemiből talán van egy. Kedves barátommal és kollégámmal, 47 évesen kezdtük el a mesterképzést, így nem tartoztunk a legfiatalabb generációhoz. Általában (mindig) az első padosorokban foglaltunk helyet az órákon, persze csak a megromlott látásunk miatt. Némi öniróniával saját magunkat a Muppet Show lenti két öregéhez hasonlítottuk a fiatalok szemszögéből.

Horváth Antal
pénzügyőr ezredes
főosztályvezető-helyettes
volt hallgató, alapképzésen 1996–2000, mesterképzésen 2017–2019

Életre szóló emlékek

Az RTF-es éveim életem meghatározó részét képezték. A Farkasvölgyi úton, távol a budapesti élet nyüzsgő zajától, a bentlakásos oktatás adta lehetőségek nagyban hozzájárultak egész évfolyamok összekovácsolásához, köztük a pénzügyőri szakasz összetartásához, valamint a hivatástudat megalapozásához. A Vám- és Pénzügyőri Tanszék igyekezett az évek során a szerteágazó pénzügyőri szakma minden részébe betekintést nyújtani, és nagy hangsúlyt fektetett a rendvédelmi szerveken belüli alakításra, fegyelemre és tisztességre történő nevelésre. Úgy vélem, ezen értékek ma is megfigyelhetők az akkori RTF-et végzettek körében.

Az első pozitív élmény természetesen az, hogy itt ismerkedtem meg a férjemmel. A főiskola nélkül nem találkoztunk volna, és nem lenne két gyönyörű kisfiúnk. A fentiekért életünk végéig hálásak leszünk az iskolának.

Az RTF-en/NKE-n szerzett legidőtállóbb tudás/ismeret/készség/képesség, egyértelműen a kitartás és a hivatástudat volt.

Az oktatók közül dr. Szendi Antal pénzügyőr ezredes tanár úrra emlékszem a legszívesebben. Véleményem szerint – nem megsértve a többi oktatót –, az egyik legtapasztaltabb tanár a tanszéken, a tananyagokat személyes élményekkel, sajátos, megnyerő stílusával adta elő, a diákokat kezdetől fogva kollegáknak tekintette.

Kedvenc helyem a campuson egyértelműen a kollégium, amely lehetőséget biztosított a külön élet megkezdésére és az önállóságra, illetve a mai napig tartó barátságok kiépítésére. Bármennyire is szerettem, nyilván nem élném újra a diákéveket. Teljes mértékben elégedett vagyok jelenlegi helyzetemmel.

Szívesen látogatnék vissza a VPT-re, és mesterszakos tanulmányaim során meg is tettem. Segítőkések voltak, mint mindig. Mára ugyan már kollégák vagyunk, de a szememben mindig tanárok maradnak.

Ha humoros élményt kellene említenem, akkor a Tanszék által támogatott tanulmányi kirándulások (a pálinkafőzésekben), a mai napig mosolyt csalnak az arcomra.

László Csilla
pénzügyőr százados
volt hallgató, alapképzésen 2007–2010, mesterképzésen 2016–2018

Anya...

Gyermekkorom óta vonzottak az egyenruhák, így történetetett meg, hogy 18 évesen, a pályaválasztásom kezdetén pénzügyőr nyomozó lettem. Az életemben mindig fontos szerepet játszott az aktív közösségi feladatvállalás, amely a pályaválasztásomból adódóan az évek során hivatástudattá alakult át. Pénzügyőrként és nyomozóként hiszem, hogy ezt a munkát sikeresen csak szívvel-lélekkel, és teljes elköteleződéssel lehet végezni.

Huszonkilenc éves szakmai múlttal a hátam mögött megtanultam, hogy egy folyamatosan változó és fejlődő hierarchikus szervezetben és világban mindig topon kell lenni, lépést kell tartani, és megfelelni a kihívásoknak. A szakmai előrelépés része a szakirányú végzettség megszerzése, amelyhez véleményem szerint az NKE – korábbi nevén RTF – adta és adja a tanulni vágyóknak a legtágabb tudásbátteret, amelyet a kollégák a napi munkavégzésük során alkalmaznak.

A Rendőrtiszti Főiskolát gyakorló pénzügyőrként, 1994–1997 között végeztem el, vámnnyomozói levelező szakon. Az első pozitív élményem a főiskoláról, amikor megkaptam az értesítést a felvételemről. A tanulmányi éveim, főleg a vizsgaidőszakok, időnként komoly kihívást jelentettek számomra, a folyamatos munkavégzés mellett.

Kedvenc oktatóim közé sorolnám Blaskó Béla professzor urat, aki változatos, időnként humoros előadásaival a büntetőjog tantárgyat érdekessé, izgalmassá tette számunkra. A Farkasvölgyi útra, levelezős diákként jellemzően vizsgázni jártunk fel az évfolyamtársaimmal. A felfelé vezető utat kicsit szorongva, míg a hegyről lefelé vezető utat – főleg a sikeres vizsga után –, már felszabadultan tettük meg. Az NKE mai épületei és campusa méltó elhelyezést nyújt a magas színvonalú képzésben részt vevőknek.

Az elmúlt évek alatt több kollégával dolgoztam és dolgozom jelenleg is, akik szintén az egyetem padjai közül érkeztek hozzánk. Velük kapcsolatosan azt tapasztalatom, hogy a pozitív, kitűnő, magas színvonalú képzésüknek köszönhetően, gyorsan alkalmazkodnak és zárkóznak fel a tapasztalt kollégák mögé.

Lányom, Szalai Viktória Zsófia az idei végzős évfolyam tagjaként, szintén a hivatásos életet választotta. A diplomaosztó ünnepségén kicsit visszautaztam a múltba, és újraéltem a több mint húsz éves élményeimet. Büszke vagyok arra, hogy ő is a pénzügyi nyomozói szakmát választotta.

**Szalai Ildikó
pénzügyőr alezredes
igazgatóhelyettes
volt hallgató, 1994–1997**

...és lánya

Sokan megkérdezik, miért is választottam az adó- és pénzügyi nyomozói szakmát. A pályaválasztásom során a legnagyobb motivációt az adta, hogy az elmúlt 23 évemben, volt szerencsém látni, hogy milyen szép is lehet ez a pénzügyi nyomozói hivatás. Édesanyám, Szalainé Liptai Ildikó, ma már 32 éve van a szakmában. Kiskorom óta rajongtam a munkájáért, ezáltal már elég korán megfogalmazódott bennem, hogy mi is szeretnék lenni, ha nagy leszek. Ez az elhatározás később csak erősödött, így határoztam el 2017-ben, hogy jelentkezem a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Karának adó- és pénzügyi nyomozói szakára. Így visszaemlékezve nem állítom, hogy egyszerű volt, de annyit biztosan kijelenthetek, hogy egyáltalán nem bántam meg, hogy ezt a hivatást választottam.

*Az egyetemen eltöltött 4 évem alatt, rengeteg élményt és barátot szereztem. A sok emlék közül nehéz kiválasztani a legboldogabbakat, így két emléket emelnék ki. Az első emlékem, az egyik Vám- és Pénzügyőri Tanszék által szervezett szakesthez kapcsolódik, amikor is az est végén, szinte az összes évfolyam valamennyi vám- és pénzügyőr hallgatója egymásba kearolva énekelte el az *Azért vannak a jó barátok* című dalt. A másik legkedvesebb emlékemem idén a diplomaosztón szereztem: sosem felejttem el azt a hibetetlen érzést, amikor kezemben a diplomámmal és a kis díszdobozba elhelyezett hadnagyi vállapokkal lesétáltam a pódiumról, ahol a diploma átadása történt. Ezek mellett rengeteg más szép emlékem van, egyetemi és szakasz bulikról, a közös vizsgázásokról és sok más, a négy év alatt szerzett élményről.*

A legjobb emlékeim a rendészeti testneveléshez kapcsolódnak, ahol Doroszlai tanár úrral, illetve Kecskés Kornélia tanárnővel rengeteg, a munkánk során felhasználható önvédelmi és erőnléti feladatot sajátítottunk el.

Voltak nehezebb és könnyebb akadályok, de véleményem szerint, ha ezeket valakinek sikerül leküzdenie, akkor a négy évet követően igenis büszkén viselheti a hadnagyi rangot a mindennapi munka során. Személy szerint én nagyon büszke vagyok a munkámra, és az eddigi éveim alatt soha, egyszer sem bántam meg, hogy az adó- és pénzügyi nyomozói hivatást választottam. Hiszen, amint azt édesanyám példája is mutatja – aki az egyik legnagyobb példaképem –, ha valaki elég elszánt, szép és sikeres karriert tudhat a magáénak ezen hivatás során.

**Szalai Viktória
pénzügyőr hadnagy
volt hallgató, 2017–2021**

Apa...

Köszönöm a felkérést és szívesen tesztek eleget kérésnek. Egyszerűek a kérdések, és mindegyikre azonnal be is ugrik valami, mégis nehéz megfogalmazni, zanzásítva visszaadni mindazt, amit átélünk. Lehet, hogy csalódást okozok, de elsősorban nem maga az oktatás mikéntje, stb. ami legelőször beugrik, pedig nyilván mindenki „odatette” magát, számos vezető került ki közülünk, többen a mai napig komoly beosztásban vannak, ki a testületnél, ki pedig már a civil pályán. A tanulást komolyan vettük, de mellette egy fantasztikus csapat formálódott.

Az RTF elsősorban ezt az összekovácsolódott, egymást segítő, a mai napig nem felejtő gárdát juttatja eszembe, nyilván amellel, hogy két kivétellel – hisz már ketten tiszték voltak –, ez a diploma jelentette számunkra a tisztí pályá kezdetét, négyünknek a belépőt a jogi tudományokhoz. Ma is látom a szemem előtt a 120 fős tetőtéri terem összekapcsolható székeit, ahol mi, vámosok az első sorokban foglaltunk helyet, hallom a síri csendet, amikor az Isteni BB (így neveztük dr. Blaskó Béla Parancsnok Urat) előkészítette a termet a senkiébe nem hasonlítható zsh megírásához.

Az első pozitív élmény? Talán az, hogy bekerülbettünk. Hatalmas élmény volt, amikor jött az értesítő, hogy felvettek! Az ELTE Kecskeméti utcai épületében volt a felvételi. A csapatmunka már ott meghozta az eredményét. ☺ Akik segítettek egymást, mind felvételt nyertünk, Zalaegerszegről mindhárman. Aki kihúzott, kimaradt. Ilyen a világ, de az összetartás mindig fontos, a munkában ugyanúgy, mint a magánéletben.

Melyik oktató fogott meg leginkább? Erre nem tudok egzakt válasz adni. Ha már vámjog, akkor Nánásiné Edit hatalmas lendülete, akivel észérvekkkel vitázni is lehetett, természetesen indokokkal. Az isteni BB, na ő egy karakter volt, az óráit imádtuk, hibetelen rendszerezettséggel, precizitással tartotta óráit, élmény volt hallgatni, a zsh-it meg a vizsgáit már nem annyira szerettük, de belénk vésődött jó pár dolog a büntetőjog területéről, amit később az egyetemen, átszabva ugyan, de ismételten hasznosítani tudtunk. Az RTF megadta az alapokat mindabhoz, amire a későbbi munkánk során szükségünk volt. Sorolhatnám tovább; Szikinger tanár úr (későbbi ügyvéd), akinek az alkotmányjogi írásbeli vizsgáján, ha jól emlékezem, mindenki ötöst kapott. ☺ Ő nagyon nem szerette a rendőri túlkapásokat, óráit élmény volt hallgatni. Sokan kimaradtak a felsorolásból, mindenki egy egyéniség, karakter volt.

A kedvenc helyünk? Megint csalódást okozok: a büfé vizsga előtt, ahol minden egyes alkalommal megettük a kabala virslit. Így hívtuk, ha kimaradt volna, az rossz ómen. Az egész egyben úgy volt jó, ahogy volt. Az étterem, a régi épület, kilátás Budapestre. Vizsgán a körterem kiváló volt, amúgy tényleg nem lehet kिरagadni egy valamit, jó volt bemenni, de az igazi eufórikus érzés az volt, amikor sikeres vizsga után kimentünk a campus területéről. Nem kell félreérteni, de ez tényleg így volt, nem egy alkalommal fiammal együtt, aki már szintén pénzügyőr több mint 10 éve.

Újra élném-e? Igen is, meg nem is. Igen, mert nagyon jó volt, és nem, mert akkor volt annak az ideje. Ahogy anno a Bojtorján együttes megénekelte:

„Minden korban van valami,
Ami akkor és ott jó
És éppen attól válik széppé,
hogy vissza nem hozható...”

dr. Tarr János
ny. pénzügyőr főhadnagy
volt hallgató, 1998-2002

...és fia

Az NKE-re gondolva, elsősorban az ott szerzett barátságok, ismeretségek jutnak eszembe. A pénzügyőr csoporttársak, akikkel folyamatosan tartjuk a kapcsolatot, a más hivatásnembe tartozó csoporttársak, akikkel van, hogy civilben, van, hogy a munka során találkozom össze, és örömmel üdvözljük a másikat, ha többet nem is, de egy pár szót mindig váltva egymással. Az a három év nem sok, mégis összetartó, egymást mindenben segítő csapat jött létre. Az NKE az összetartást jelenti számomra.

Talán nem a pozitív élmény a legkifejezőbb, de a beiratkozás napja kifejezetten meghatározó élmény volt számomra. Izgultam. De ez inkább egy várakozásokkal teli izgatottság volt. Hallgattam az információkat, jegyzeteltem, igyekeztem mindent megjegyezni, közben izgatottan vártam, „milyen lesz”?

Neből arra a kérdésre válaszolni, hogy melyik oktatóra emlékszem vissza a legszívesebben. Záporoznak az ötletek, hogy kit, miért mondanék. A szakmai oktatóink közül mindenkit nagyon szerettem, talán mondhatom, szerettem. Számomra sokat jelentett a közvetlenség, amit kaptunk. Az egyfajta bensőséges légkör. Volt, akinek a történeteit szerettem hallgatni, volt, aki fantasztikus órákat adott és a mai napig sajnálom, hogy csak olyan kevés óránk lehetett együtt. Volt, aki hibetelenül érthetően tudott magyarázni, aki gyakorlati példákkal színesítette és tette érthetőbbé előadását, és volt, aki viszont meghallgatott minket. A szakmai oktatóink közül ezért nem emelnék ki senkit. □ Az ún. közös modulok oktatóink közül Dr. Polt Péter legfőbb ügyész urat, valamint Dr. Balla Zoltán egyetemi docent emelném ki. Előbbit, aki büntetőjogot tanított nekünk, hatalmas szaktudása és fantasztikus előadásmódja okán, utóbbit, akít (véleményem szerint alaptalan) rossz híre megelőzött, kimagasló korrektségéért, tudásáért, humoráért és mindig érdekes, valamint gyakorlatias előadásaiért.

A kedvenc helyünk meghatározásán viszont nem kell gondolkodni. □ Az első emeleti büfé volt, az ott dolgozó hölgyekkel, lányokkal, akik ha csak megláttak, már készítették is a „három kávé, és egy cappuccinot”. Ha valamelyikünk nem volt ott, egyből kérdezték, merre vannak a többiek. Minden szünetben ott voltunk, az volt a fix pont, ami mindenben és mindenkin felül emelkedett. □

Hogy újra élném-e az NKE-s éveket? Igen. És nem. Néha úgy érzem, hiányoznak az összevonások. A beszélgetések, a nevetések, az órai... úgy értem, órán kívüli „sztorizgatások”. Hiányzik a büfé. □ De nem hiányoznak a vizsgák előtti izgulások, hogy „csak jó kérdéseket kapjunk”. Újra élném, csak számonkérések nélkül. Habár a tarifa szigorlatot kifejezetten élveztem. □ Összességében, talán inkább nem. Akkor jó volt. Hiányzik, de már másnak van az ideje. Viszont kifejezetten szívesen látogatnék vissza. Szívesen találkoznék oktatóinkkal, akiket nagyon megkedveltem. Jó lenne újra látni csoporttársaimat (ha épp nem szervezünk magunknak találkozót), akikkel együtt éljük meg a vidám és nehezebb napokat, akikkel együtt küzdöttük át magunkat a vizsgákon, és minden egyéb. Biztosan más szemmel tekintenek az épületre is. Sok élmény és érzés jönne fel bennem, jók és kevésbé örömteliek egyaránt.

Az NKE-n végettek által képviselt értékek közül az összetartást, összetartozást emelném ki. Egymást segítettük, csapatban dolgoztunk (legfőképp vizsgákon). Azt gondolom, mi, levelezősök már kiforrottabb véleménnyel (sokszor talán előítélettel) tekintettünk a dolgokra. A mi álláspontunkon csak lényegesen több munkával tudtak formálni oktatóink. Ugyanakkor úgy vélem, a VPT nappalis hallgatói jó kezekben vannak. Szakmai oktatóik áldozatos munkával igyekeznek megismertetni velük azt az értékrendet, ami a későbbiekben alapként szolgálhat munkájuk során.

Mindig nagyon jól szórakoztunk, jókat nevettük, nehez kiválasztanom egy emléket a sok közül. Ami megmosolyogtató, néha már-már bosszantó volt, mégis mindig jót nevettünk rajta: volt egy csoporttársunk, aki egyszerűen soha nem volt képes időben beérkezni. Illetve talán egyszer... De ő akkor is képes volt késni, ha az első óra elmaradt. □ □ Mindent éppen határidőre vagy utána adott le. Majdnem a szakdolgozatát is. □ És szinte minden egyes alkalommal a vizsga előtti napon, este nyolc után kérdezte meg, hogy miből és mit is kellene tanulni. Igazi életművész...

Tarr Péter
pénzügyőr hadnagy
volt hallgató, 2017–2020

Állhatosság, kitartás, megbízhatóság

Számomra a Tanszék jelentette az oktatási és a nevelési központot is a Karon. Nem volt egyszerű érzés „zöldeként” a „kék” sokaságban szerepet vállalni, azonban a Tanszéknek szerintem komoly munkája van abban, hogy a két állomány közötti eltérések okozta távolságokat lerövidítse, és annyiban nyilvánuljon meg a pénzügyőr tisztjelöltek egyetemi éveiben a különbség, hogy csupán más színű és feliratú egyenruhát viselünk.

Az első találkozás az oktatókkal: akár a pályorientációs elbeszélgetéseken, a kiképzés első napjaiban, a ruházati ellátóban, a tisztjelölti szerződések aláírásakor, vagy az első tanórákon. Minden esetben szeretetteljes hozzáállást érezhattünk, azt, hogy Ők tényleg várták, hogy megismerjék az új állományt, az új tanítványaikat.

Nagyon sok szakmai óra már szép emlékké szelídült az évek távlatából. Mindez az oktatóknak köszönhető (a teljesség igénye nélkül): Szendi ezredes úr felejthetetlen példái, a vámjog tanítása során (különösképpen a csirkés pite receptje); Suba alezredes úr kulcsmondata: „a Lopjunk Együtt Kft. fát importál Ukrajnából.”; Erdős őrnagy úr oktatási módszerei úgy a tantermi, mint a gyakorlati órákon; Zsámbokiné alezredes asszony példaértékű türelme az üveges tekintetű hallgatók irányába, a vámtarifja oktatása során.

Kifejezett kedvenc helyem nincs a campuson, de a kollégiumban töltött időkre szívesen emlékszem vissza.

Úgy gondolom a szakmai tárgyakból megkaphattuk azt a fajta elméleti tudást, amely a munkába álláshoz kellett. Azonban a szakmai tárgyak gyakorlati „elmélyítése” nekem kicsit hiányzott, amivel az elméleti tudást tartósan rögzíthettük volna.

Az NKE-n végzettek által képviselt értékek az állhatosság, kitartás, megbízhatóság.

Szalka Levente
pénzügyőr hadnagy
Lónyay Menyhért tanulmányi díj 2019
volt hallgató, 2016–2019

Akik egymásra találtak

Mind a ketten a Nemzet Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Karára jártunk, azonos szakra, amely a pénzügyi nyomozói szak volt. Én 2014-ben, Benjámín 2012-ben kezdte az egyetemet, így amikor megismerkedtünk, én első éves voltam, ő pedig végzős.

Megannyi kedves és humoros élménnyel gazdagodhattunk az Egyetemen, illetve a Tanszék által. Azonban mi, a Vám és Pénzügyőri Tanszéknek nem csupán a magas színvonalon átadott szakmai tapasztalatokat, tudást köszönhetjük, hanem – túlzás nélkül – egymást.

Az egyetemen szokás volt minden évben egy úgynevezett szakest megtartása az azonos tanszéken tanuló hallgatók részére, ahol az első éves hallgatók „beavatása”, illetve a többi, felsőbb éves hallgatótársuk részére történő bemutatása volt a cél. Ezen a szakesten, 2014 októberében még nem ismertük egymást, és nem is keltettük fel egymás érdeklődését.

Majd 2015 áprilisának elején, kicsit késve, de Benjámín megkapta a szakestról készült fotókat, amelyek között felfigyelt egy (az ő szavaival élve) gyönyörű lányra, aki én voltam. Kis nyomozás által kiderítette, hogy ki is vagyok, de akkor még nem történt részéről kezdeményezés. Am ugyanazon hónap végén, a tanszék – első alkalommal – megrendezte az úgynevezett szakmai napot, ahol a három évfolyam hallgatói vegyesen kerültek csoportokba beosztásra, így a sorsnak, illetve a Tanszéknek köszönhetően egy csoportba kerültünk. Elkezdtünk beszélgetni, és már akkor olyan érzésünk volt, mintha évek óta ismernénk egymást, gyorsan egy hullámbosszra kerültünk, és inntól kezdve napi szinten beszélgettünk. Minden olyan természetesen és magától értetődően alakult. Nem túlzás azt állítani – és ezt visszatekintve biztosan tudjuk –, hogy már akkor éreztük, hogy ez nem csupán egy fellángolás, egy gyorsan elmúló egyetemi románc lesz. Nem is kellett sok idő, hogy mindezt egymás tudtára is adjuk. Több találkozást követően, 2015. május 11-ét tekintjük, illetve jegyezzük kapcsolatunk kezdetének.

A 2019 áprilisában történt lánykérést követte az idei évben megvalósult csoda, az esküvőnk, amikor is 2021. augusztus 7. napján örök hűséget fogadtunk egymásnak.

Ezúton is szeretnénk megköszönni a Vám es Pénzügyőri Tanszéknek, hogy ugyan közvetve, de hozzájárult ahhoz, hogy az egyetemi éveinket szebbé, könnyebbé és feledhetetlenné tették!

Reméljük, hogy továbbra is a legkiemelkedőbb Tanszék lesz az egész Egyetemen!

**Bimbóné Bari Andrea pénzügyőr hadnagy
volt hallgató, 2014–2017
és Bimbó Benjamin pénzügyőr főhadnagy
volt hallgató, alapképzésen 2012–2015, mesterképzésen 2018–2020**

A gondoskodó tanszék

Számomra a Vám- és Pénzügyőri Tanszék az elhivatottságot, az alázatot, továbbá a kiválóságot jelenti. A tanszék kötelékébe tartozó oktatók teljes mértékben képesek az általuk megszerzett tudást elhivatottan és gyakran személyes gyakorlati tapasztalatokkal alátámasztva, kiválóan átadni.

Az első pozitív élményem az alapkiképzés intenzív szakaszához kapcsolódik. Az alapkiképzés során úgy gondolom, hogy a Vám- és Pénzügyőri Tanszék sokkal nagyobb figyelmet fordított a frissen felvételt nyert hallgatók megismerésére, mint a többi tanszék. A kötetlen beszélgetéseknek köszönhetően, véleményem szerint jelentősen oldódott a hangulat, és így átvészeltetőbb volt az alapkiképzés intenzív időszaka.

Meglehetősen nehéz a tanszék oktatói közül választanom, hiszen több oktató óráját és tanítási módját szerettem. Személyes kedvencem dr. Szendi Antal pénzügyőr ezredes volt, így legszívesebben rá emlékszem vissza. Az óráin sokszor folytak le kötetlenebb beszélgetések, hangzottak el vicces gyakorlati példák, illetve nagyon sokat neveltünk együtt, ami úgy gondolom, fontos az életben. A közös nevetéseknél még fontosabb, hogy elegendő ismeretet szereztünk vám szakismeretből, amelyre az iskola utáni munkában kellően építkezhettünk.

A kedvenc helyem a campuson az Orczy kert volt, hiszen nagyon jólesett órák után (néha csak pár percre is) leülni és élvezni a természet társaságát.

Természetesen újra élném a diákéveket, hiszen úgy gondolom, hogy azok, akik egyetemi diákévekkel rendelkeznek, az életük egy olyan fejezetére tekinthetnek vissza, amely rendkívül hamar eltelt, de annál tartalmasabb volt.

Ha az NKE-n végzetteket jellemző értékeket kellene meghatároznom, elsődlegesen az alázatot, valamint az ehhez kapcsolódó fejlődni akarást említeném.

Egyetemi éveim alatt sok humoros, illetve kedves élményt szereztem. A legkedvesebb élményem, amikor legelső alkalommal kaptam szobát a kollégiumban. Megismerkedtem a későbbi jó barátaimmal (akkor még szobatársaimmal). Négy évig lettünk egymásnak a támaszai és buliban néha megmentői. 😊 Számos olyan közös történet van, amelyre ha visszagondolok, ma is mosolygással tölt el.

Német Martin
pénzügyőr hadnagy
volt hallgató, 2017–2021

Beccület, tisztesség, kollegialitás v. „Valódi” pénzügyőr tisztjelölt

Számomra a Tanszék egy nagyon komoly szakmai műhely, továbbá, ha a pénzügyőr hallgatók összességét is ideveszem, akkor egy nagycsaládot jelent. Egy olyan kivételes Tanszékről beszélünk véleményem szerint, amelynek munkatársai mindamelllett, hogy szakmailag is magas szintet képviselnek, mindig a hallgatók támogatását helyezik előtérbe, s bármikor fordulhatunk hozzájuk segítségért, mindig megértő fülekre találunk. Jómagam is hálás vagyok mindazért a motivációért, amit kaptam, hogy bátran használjam fel a tudást, amit szerezttem, s folyamatosan képezzem magam. Szintén hálás lehetek azért, hogy olyan rendezvényeken és olyan projekteken volt lehetőségem részt venni, amelyekre máshol talán sosem nyílt volna alkalmam. Büszkeséggel tölt el, hogy két éven keresztül a tanszék demonstrátora lehettem.

Az első pozitív élményem az alapfelkészítés során tartott tanszéki foglalkozásokhoz kötődik, ahol mintha egy teljesen más légkörbe csöppentünk volna. Ezeken a foglalkozásokon egy kicsit felszabadultabbak lehetünk a többi foglalkozáshoz képest, felnőtteként, és úgy érzem, már akkor is szinte kollégaként kezelték minket, bátorítva a közös munkára, az aktivitásra. Mint ahogy azóta, az eddig eltöltött három évem alatt is így érzetem.

Kifejezetten kedvenc helyem nincs, az egész campus területe, az Orczy-park kedves számomra. Szeretek a Diószegi Utcai Kollégium hatodik emeleti tetőteraszán időt tölteni, mert csodaszép panoráma nyílik a fővárosra, ami engem kellemes, megnyugtató érzéssel tölt el. De maga az Orczy-park is kiváló lehetőségeket nyújt a sportolásra, piknikezésre, vagy két beadandó dolgozat írása között egy kis íbletgyűjtő sétára.

Azt gondolom, hogy az NKE-n töltött évek alatt kialakul egy olyan identitás bennünk, amely a becsületességen, tisztességen és kollegialitáson alapul. Hiszen mindannyian a közszolgálatára esküdtünk fel, jelentkeztünk. Továbbá – tisztképzésről lévén szó –, maga a helyszín, a Ludovika Akadémia szellemisége is hozzájárul abhoz, hogy törekedjünk arra, hogy minél felkészültebb, minél méltóbb tisztekké váljunk, akik az egymás iránti tisztelet és alázat, a bajtársiasság, a felelősségvállalási érettség és a haza iránti elkötelezettség mellett, szakmailag is magas szinten felkészülté váltak.

Számos humoros élményem van, de egyet kiválasztva, számomra az egyik legkedvesebb emlék a Gólyaavató és Szakmai Est, amikor „valódi” pénzügyőr tisztjelölteké avattak minket. Számomra ez az egyik legjobban várt esemény minden évben, amikor mi, pénzügyőrök együtt szórakozunk, táncolunk. Sajnálatos, hogy az előző tanév pandémiás helyzete miatt mindez elmaradt, de reménykedem benne, hogy idén újra megrendezésre kerülhet.

Olexa Péter
pénzügyőr tisztjelölt 2018–2022

30 év – emlékek és érzések

Az első tanszékekkel kapcsolatos élményem az előző évezredbe repít vissza, ugyanis rendőr hallgatóként emlékszem az első furcsa, más színű egyenruhában megjelenő vámos hallgatókra és oktatókra. Mindez 1991 szeptemberében történt. Ma is előttem van a kép, ahogy dr. Dettné Dr. Légrády Ilona tanszékvezető asszony és Sárosi Gyuláné Ágika, a vámjog akkori oktatója sétálnak a tanszék épülete felé, kezükben a többkötetes vámtarifja és vámjog könyvekkel. Elit alakulatként tekintettünk az 1991-ben kezdett – csupa lány – szakaszra, hallva a szigorú vizsgákról és a rengeteg tanulnivalóról.

A legidőtállóbb képesség azt hiszem, az állandó megújulási képesség, ami jelentheti az uniós csatlakozást megelőző és az ahhoz kapcsolódó változások lekövetését, a bolognai folyamat nyomán bekövetkezett változásokat, a felsőoktatási törvényből adódó, egyre komolyabb és komolyabb elvárások teljesítését, az integráció eredményeként létrejött NAV, majd NKE által hozott változásokat...

A régi campus (a Farkasvölgyi úton) nagyon közel áll a szívemhez, mert három évig éltem ott, mint nappali tagozatos hallgató, megtapasztalva a felsőoktatás egy speciális területét, a rendészeti tisztképzést. Majd 2007-től, oktatóként már a pénzügyőri tisztképzés részeseként lehettem ott jelen. Az új campust viszont azért szerettem meg, mert adott minden, ami egy 21. századi rendészeti felsőoktatáshoz szükséges.

Kedvenc helyem a régi campuson az orvosi épület, mert ott volt a tanszék nagyobb része, ott tartottuk az értekezleteket, a karácsonyi partikat □ és ott készültem fel a tanszékvezetői feladatokra. Az új campuson pedig a Széchenyi Díszterem, amely már több nagyszerű NAV-NKE nemzetközi konferenciának is otthont adott.

Ha a hallgatók közül egyet kellene választanom, akkor az Erdős Ákos lenne az, aki jelenleg a kollégám, a tanszék tanársegédje, és meggyőződésem, hogy még nagy dolgok várnak rá...

Szívesen újraélném az RTF-es éveket, de szerencsére nem kell ilyen döntést hoznom, hiszen napi szinten részese vagyok – igaz már oktatóként – a hallgatói életnek.

Az itt végzett hallgatók esetében a büszkeség érzése, ami először eszembe jut, hiszen az elmúlt 14 évben sokuk képzésében részt vettem. Büszke vagyok a komoly eredményeket/pozíciókat elért hallgatókra, mindazokra, akik büszkén viselik az egyenruhát, de azokra is, akik tisztviselőként boldogulnak. Büszke vagyok azokra is, akik a versenyszférában értek el sikereket, mert ez is azt bizonyítja – az ő személyes képességeik mellett –, hogy mi is jól csináltunk valamit.

Amit én kaptam a tanszéktől, az egy olyan csapat, amely bármire képes és bármit túlél. Egymást támogatva, segítve megyünk előre, töretlen lelkesedéssel. A változások viharában megtépzott vitorlát befolytozva újabb és újabb felfedezéseket teszünk, kölcsönhatásban, egymást hajtva, biztatva.

*„Egyedül a legnagyobb erő sem tehet mindent, mondhatnám, nem tehet sokat: egyesített erőknél pedig a lehetetlennek látszó is gyakran lehetséges. Mit ér egy csepp víz? De milliomonként egyesült cseppek megdöbbenő erőt fejtenek ki.”
(Kölcsey Ferenc)*

Amit kaptam a tanszéktől, az a fejlődés képessége. Ha te vagy az első számú ember a csapatban, akkor hatalmas a nyomás rajtad. Óhatatlanul megváltozol, és nem is biztos, hogy ezt észreveszed magadon. Remélem, hogy nálam a legtöbb változás jó irányba vitte a tanszéket. Olyan eredmények irányába, amiből mindannyian kellettünk.

Amit a tanszéktől kaptam, az egy szerethető közeg, amelyhez az ember szívesen csatlakozik nap mint nap. És ne feledkezzünk meg a hallgatókról sem, akik a diplomaszerezést követően egy-egy telefonhívással, hírrel a facebookon az esküvőjükről, gyermekszületésről, diplomaszerezésről örvendeztetnek meg bennünket.

Folytatjuk...

Dr. Szabó Andrea PhD
pénzügyőr ezredes
tanszékvezető egyetemi docens
megbízott tanszékvezető, 2009–2014
tanszékvezető 2014-től

Tanszéktörténet

Szabó Andrea* – Magasvári Adrienn*: Hirtelen 30 – A szervezeti és a képzési rendszerben 30 év alatt bekövetkezett változások hatása a pénzügyőr tisztekkel szemben támasztott követelményekre

Absztrakt

Az évfordulók lehetőséget adnak a személyes élményeken és az érintettek által írt szemelvényeken keresztül a visszaemlékezésre. A tanulmány célja, hogy áttekintse az elmúlt 30 év történéseinek különböző dimenzióit. Azon dimenziókat, amelyek szorosan összefüggnek a Vám- és Pénzügyőri Tanszék életével. Ezen dimenziók a szervezeti változások, a jogszabályi környezet változásai és a felsőoktatás területén bekövetkezett változások.

A kutatás alapját a személyes visszaemlékezések és a korabeli források áttekintése képezik. A források elemzésének eredménye egy, a tanszék történetét bemutató szintézis, párhuzamba állítva a történeti, szervezeti és jogszabályi változásokat.

Kulcsszavak: *pénzügyőr tisztt, rendészeti felsőoktatás, vámszervezet*

English title: Suddenly 30 – Impact of changes in the organizational and training system over the last 30 years on the requirements for financial officers

Abstract

Anniversaries provide an opportunity to recall through personal experiences and excerpts written by those involved. This study aims to review the different dimensions of what has happened in the last 30 years. These dimensions stack to the life of the Department of Customs and Finance Guards, describing the stories of organizational change, changes in the regulatory frameworks and transformations in higher education. The research is based on personal remembrances and an overview of contemporary sources. Its synthesis presents the department's history from the historical, organizational, and legal developments.

Keywords: *financial officer, law enforcement higher education, customs organization*

Bevezetés

1991-ben járunk. A Vám- és Pénzügyőri Tanszék (a továbbiakban: tanszék) születésének évében. Akkor, amikor felmerült az igény arra, hogy a Vám- és Pénzügyőrségnek (a továbbiakban: VP) magasan kvalifikált pénzügyőr tisztekre van szüksége. Olyanokra, akiknek a felkészítése egy, a rendvédelmi tisztek képzése terén már jelentős oktatási tapasztalatokkal rendelkező felsőoktatási intézményben (Virányi, 2019. 361. o.) és szervezett keretek között, szakgazda tanszék felügyelete, irányítása mellett valósulhat meg. Bár a pénzügyőr tisztképzés a Rendőrtiszti Főiskolán (a továbbiakban: RTF) már 1991-et megelőzően (1987-től) is jelen volt

* Dr. Szabó Andrea, PhD., pénzügyőr ezredes, tanszékvezető egyetemi docens, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Vám- és Pénzügyőri Tanszék, <https://orcid.org/0000-0002-8224-4089>, szabo.andrea@uni-nke.hu

* Magasvári Adrienn, pénzügyőr alezredes, tanársegéd, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Vám- és Pénzügyőri Tanszék, <https://orcid.org/0000-0002-3737-0246>, magasvari.adrienn@uni-nke.hu

– vámnnyomozó szak formájában –, a szakmaiságot, a pénzügyőri értékrendet és kultúrát, továbbá a sajátos, a pénzügyőri hivatásra jellemző szemléletmódot is közvetíteni képes, a szakmai és szervezeti elvárásoknak megfelelő képzést és nevelést nyújtó oktatói közösség (azaz, a tanszék) valójában 30 éve kezdte meg működését. (Kovácsics, 2000.; Budaházi 2006.; Balaska & Kiss, 2007.; Budaházi 2011.; Szabó, 2018/a.; Szabó & Magasvári, 2021.)

A történeti hűség kedvéért említve, a képzésnek otthont adó RTF-ből, Nemzeti Közszerződési Egyetem⁹ (továbbiakban: NKE) született, melynek létrehozásáról szóló 1278/2010. (XII. 15.) számú kormányhatározat¹⁰ 2010. december 15-én lépett hatályba, felismerve hogy „a közszolgálaton belül a polgári közigazgatás, a rendvédelem, a honvédelem és a nemzetbiztonsági szolgálatok személyi állományában a hivatástudat és a szakértelem erősítése összehangolt és tervezett utánpótlásképzést tesz szükségessé, továbbá a pályaelhagyás helyett a társadalom számára hatékony munkavégzés biztosítására és a nyugdíjazás utáni életszakaszra a közszolgálati pályaaorientációt támogató továbbképzési rendszert kell működtetni, a közszolgálati felsőfokú szakemberképzést egységes intézményi alapokra kívánja helyezni¹¹.” Mindezek alapján – az egyesülő intézmények hagyományainak megőrzésével, azok önálló karonkénti jogutódjaként –, a szorosabb oktatási és kutatási együttműködés, valamint a hatékonyabb működtetés érdekében, a felsőfokú közszolgálati szakemberképzés bázisintézményeként, 2012. január 1-én kezdte meg működését az NKE, amelyhez 2017-ben a bajai Eötvös József Főiskola vízügyi képzései átvételével csatlakozott a Víz tudományi Kar. Az NKE jelenleg négy karral (Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok, Hadtudományi és Honvédtisztképző, Rendészettudományi és az említett Víz tudományi), valamint négy doktori iskolával, több egyetemi campussal, köztük a megújult Ludovikával¹² büszkélkedhet. Az egyedülállóan modern egyetemi infrastruktúra megfelelő alapot nyújt az oktatás magas színvonalának biztosításához, az universitas közösség erősítéséhez, lépést tartva a XXI. század dinamikus oktatástechnikai fejlődésével, valamint az élen járó nyugati egyetemek infrastrukturális adottságaival. (Christián & Lippai, 2021).

2021-ben járunk. A tanulmányunk címében idézett filmbeli történéshez hasonlóan, csodával határos módon, mintegy varázsütésre, immár közel 1200 vámgazgatási szervező, pénzügyi szaknyomozó¹³, rendészeti igazgatásszervező (vám- és jövedéki igazgatási szakirányon), bünyügyi igazgatásszervező (pénzügyi nyomozó szakirányon), vám- és pénzügyőr, pénzügyi nyomozó¹⁴, vám- és pénzügyőr tiszt, illetve adó- és pénzügyi nyomozó tiszt¹⁵ szerzett diplomát, és kezdte meg pénzügyőri szolgálatát. A végzettségek elnevezésének gyakori változásához hasonlóan, a hirtelen elrepült 30 év alatt számos szervezeti és képzést érintő fordulat is bekövetkezett a tanszék életében, amelyek nem csak az oktatói gárdát, az oktatási portfóliót érintették, hanem a felsőoktatási intézmény által kibocsátott pénzügyőr tisztekkel szemben támasztott elvárásokra is hatással voltak.

Egészen a mai napig nem változott azonban az, hogy a tanszék által gondozott tantárgyak és felügyelt szakirányok mindig szorosan kötődtek a VP, majd a Nemzeti Adó- és Vámhivatal

⁹ Az Egyetemről bővebben: <https://www.uni-nke.hu>.

¹⁰ Lásd e tárgyban még a 2011. március 28-án kihirdetett 2011. évi XXXVI. törvényt (a Nemzeti Közszerződési Egyetem létesítéséről), valamint a 2011. október 17-én kihirdetett 2011. évi CXXXII. törvényt (a Nemzeti Közszerződési Egyetemről, valamint a közigazgatási, rendészeti és katonai felsőoktatásról).

¹¹ a 1278/2010. (XII. 15.) számú kormányhatározat. 1. pont.

¹² A parkról bővebben: <https://ludovika-campus.uni-nke.hu/ludovikas-emlekeink/park-tortenete>

¹³ a rendvédelmi felsőoktatás alapképzési szakjainak képesítési követelményeiről szóló 55/1999. (III. 31.) Korm. rendelet

¹⁴ az államtudományi képzési terület alap- és mesterképzési szakjainak meghatározásáról és azok képzési és kimeneti követelményeiről, valamint az azzal összefüggő kormányrendeletek módosításáról szóló 282/2016. (IX. 21.) Korm. rendelet

¹⁵ az államtudományi képzési területen szerzhető képesítések jegyzékéről és a képzések képzési és kimeneti követelményeiről szóló 222/2019. (IX. 25.) Korm. rendelet

(továbbiakban: NAV) feladatkörét biztosító alapvető pillérekhez, így a vámszakmai, a jövedéki és a nyomozati szakterület tevékenységi köréhez, illetve a szervezethez, továbbá a pénzügyóri hivatásra történő felkészítéshez, neveléshez.

Jelen tanulmányunkban arra törekszünk, hogy azokat a szakmai, szervezeti, képzésbeli és hivatást érintő jelentősebb változásokat mutassuk be, amelyek a 30 év alatt megkerülhetetlenül befolyásolták a pénzügyóri tisztek szakmai képzését és a hivatás gyakorlásához szükséges feltételeket, elvárásokat.

Az első 10 év (1991-2000)

A rendszerváltás idején, illetve azt követően még néhány évig a vámjog szabályozását az 1966. évi 2. törvényerejű rendelet, a végrehajtásáról szóló 9/1966. (II. 5.) Kormányrendelet, továbbá a 39/1976. (XI. 10.) számú Pm-KkM együttes rendelet tartalmazta. Ahogy a felsorolásból is kiténik, ebben az időszakban hiányzott a törvényi szintű szabályozás, az alacsonyabb szintű rendelkezések pedig egyre terebélyesebbé, időnként áttekinthetlenné váltak, ami a vámszakmai feladatok ellátását és az oktatást is igencsak megnehezítette. Az említett jogszabályok azonban nemcsak a vámjog szabályozásának alapját jelentették, hanem a szervezetnek a feladatrendszerét, struktúráját és a pénzügyóri szolgálatba történő kinevezés egyes feltételeit is hosszú évtizedeken keresztül (egészen a szolgálati törvény hatályba lépéséig) meghatározták. A tvr. 3. § (1) bekezdése ugyanis kimondta, hogy *„a vám- és pénzügyórséghez az a nagykorú magyar állampolgár vehető fel, aki politikai és erkölcsi tekintetben feddhetetlen, szellemileg és testileg alkalmas a vám- és pénzügyórségi szolgálat ellátására, sorkatonai szolgálati kötelezettségének eleget tett vagy az alól - nem alkalmatlanság, hanem más ok miatt - mentesült.”*

A VP szakmai tevékenységének másik tartóoszlopa a jövedéki szakterület volt, ahol az 1993. július 1-jén hatályba lépett jövedéki törvény hatására zajlottak le olyan változások, amelyek a szervezet létszámát is érintették. A kormány ugyanis a jövedéki ellenőrzési feladatok végrehajtása érdekében a VP személyi állományának erősítéséről döntött. Ez 455 fővel növelte a hatóság létszámát. (Arnold, 2002.) A törvény életbe lépésével bővült a jövedéki termékek köre, a jövedéki ellenőrzés, a jövedéki engedélyek kiadása pedig olyan újszerű feladatokat honosított meg a szervezetben, amelyekre a testület tagjai mellett a pénzügyóri tisztképzésben résztvevőket is fel kellett készíteni.

A VP nyomozó hatósági jogkörét 1992. szeptember 1-jéig – a fővárosi nyomozó hivatal kivételével – a megyeszékhelyi vámhivatalok nyomozó csoportjai gyakorolták. A pénzügyi bűncselekmények hatékony felderítése és nyomozása azonban ekkor már egyre inkább megkövetelte, hogy ne csak a fővárosban, hanem a megyeszékhelyeken is önálló nyomozó hivatalokat létesítsen a testület. A megyei nyomozó hivatalokat a VP saját erőforrásból és két ütemben alakította ki. Létszámhelyzetükre jellemző volt, hogy általában négy-tizennégy, a fővárosban ötven emberrel végezték nehéz, összetett, sokszor nem veszélytelen feladataikat, szegényes technikai felszereltség mellett. (Arnold, 2002.) A nyomozati szakterület szervezeti reformja a testület nyomozati és szabálysértési szakmai munkáját és a képzési követelményeket is gyökeresen átalakította.

Persze, a szakmai feladatrendszerben jelentkező változások ellenére a szervezet legfontosabb célja, a bevételek minél hatékonyabb biztosítása maradt. Ennek érdekében pedig a pénzügyminiszter egy Európában akkor még szokatlan összevonási kísérletre is vállalkozott. 1995. augusztus 1-jei hatállyal az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal (a továbbiakban: APEH) elnökét nevezte ki a VP miniszteri biztosává, akit megbízott a vezetői feladatok ellátásával és a két szervezet integrációjának előkészítésével. Ideiglenesen megszűnt a VP függetlensége, azonban 1996 tavaszán az APEH és a VP integrációja lekerült a napirendről. Mindez a kormányzati szándék változása mellett a testület munkájának elismerése is volt. (Köpf, 2003.)

Ebben a két évben azonban a szervezet helyzetének bizonytalansága és a kilátásba helyezett integráció mellett az új vámtörvény és vámtarifatörvény hatályba lépése is komoly kihívásokat okozott a szervezet szakmai és oktatási életében. Talán a legfontosabb következménye az új jogi szabályozásnak az volt, hogy a vámigazgatás visszakapta klasszikus funkcióját, így a vám ismételten valódi közgazdasági szabályozó eszközként működhetett. Az új vámtörvény szabályai az Európai Unióhoz való csatlakozás érdekeit szolgálták, azzal, hogy a jogszabály jelentős része átvette az az uniós normákban alkalmazott előírásokat, jogintézményeket, másrészt a gazdaság szereplői számára a korábbiaknál jóval szélesebb mozgásteret és kiszámíthatóságot biztosított. (Szendy, 2016.) A vámtörvény életbe lépése megkövetelte a szervezeti átalakulást, nagymértékben növekedett a szolgálatot teljesítő pénzügyőrök felelőssége, hiszen az eljárásokban azonnal kellett döntenie, továbbá az intézkedési jogkörök meghatározó többsége a vámhivatalok hatáskörébe került. (Arnold, 2002.)

A jövedéki adóról és a jövedéki termékek forgalmazásának különös szabályairól szóló 1997. évi CIII. törvény alapvető előírásai összhangot teremtettek a fegyveres szervezeti jelleg, az államigazgatási tevékenység és az újonnan felvett adóhatósági jogkör között. A jogszabály előkészítése pedig már a nemzetközi gyakorlat alapulvételével, az Európai Unió jövedéki előírásainak figyelembevételével, a jogharmonizációra fókuszálva zajlott. A jövedéki terület tehát 1998-tól különösen jelentős hangsúlyt kapott. (Arnold, 2002.; Balaska & Kiss, 2007.) A nemzetgazdasági szempontból is kiemelt bevételi terület szerepe így az oktatásban is felértékelődött.

Az 1996-98-as esztendő a vámigazgatás rendkívül aktív éve volt a jogalkotás, a jogszabályok alkalmazása, a technikai fejlesztések, valamint a nemzetközi vám diplomácia terén. A testület létszáma – többlet feladataival összhangban – szintén jelentős mértékben nőtt. Ennek köszönhetően, már jóval magasabb szakmai és technikai színvonalú szervezet körvonalai rajzolódtak ki. A magyar vámigazgatás a 20. század végéhez közeledve a közép-kelet-európai térség egyik legerősebb vám szerveként működött, az Európai Unió teljes jogú tagságához szükséges jogszabályváltozások előkészítésére, végrehajtására, az elvárásoknak megfelelő szintű technikai feltételek megteremtésére törekedve. Sikerült megerősíteni a testület önálló arculatát, olyan képet kialakítani a társadalomban, hogy a pénzügyőr munkáját megbecsüljék és elismerjék.

Az Európai Unióhoz történő csatlakozás előkészítésében és végrehajtásában azonban még jelentős feladatok vártak a testületre, nemcsak a majdnem 700 jogszabály felülvizsgálatában és az EU-s elvárásokkal való összehangolásában kellett részt vennie, de a csatlakozási tárgyalásokra való felkészülésben is komoly szerepet vállalt a szervezet. Hét munkacsoport (vámok, adózás, bel- és igazságügyi együttműködés, adatvédelem, pénzügyi ellenőrzés/közösségi források, pénzügyi ellenőrzés/állami bevételek, statisztika) munkájában vett részt, ami azt is megmutatta, milyen szerteágazó feladatrendszer van a VP-nek a gazdaságpolitikában, illetve a feketegazdaság elleni harcban.

2000-re a VP az Európai Unióhoz csatlakozás folyamatában történelmi mérföldkőhöz érkezett. Meg kellett ugyanis felelnie a közigazgatás korszerűsítésére, a regionális közigazgatási szervezet kialakítására irányuló elvárásoknak, valamint az észszerű munkaerő-gazdálkodás (csökkenteni kellett a vezetői és funkcionális feladatokra létesített beosztásokat, a felszabadult erőforrásokat a végrehajtói szolgálathoz kellett átcsoportosítani, az átalakítás kizárólag szakmai érdekeket követhetett, az átszervezéssel egyidejűleg teret kellett biztosítani a személyi állomány jövedelmi viszonyainak javítására) kihívásainak is. A magyar közigazgatáson belül ez volt az első nagyszabású és sikeres EU-konform átszervezés. (Arnold, 2002.; Köpf 2003.; Prukner, 2013.) Az átszervezés végleges befejezésével – amely mindvégig a szakszervezetek bevonásával zajlott le – jelentősen csökkent az országos parancsnokság, illetőleg a középfokú szervek vezetői állományának létszáma. (Rajczy, 2014.)

Ebben az időszakban a testület munkatársainak életét jelentősen meghatározó újabb jogszabály született meg, a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. számú törvény (a továbbiakban: Hszt.). A szolgálati törvény hatálya alá tartozott ettől fogva a VP hivatásos állománya is. A Hszt. rögzítette azt az azóta is fennálló elvárást, hogy a hivatásos állomány tagjának a szolgálati viszonyból fakadó kötelmeit önkéntes vállalás alapján, élethivatásként, szigorú függelmi rendben, életének és testi épségének kockáztatásával, egyes alapjogai korlátozásának elfogadásával kell teljesíteni. A Hszt. 1996-ban hatályos rendelkezéseinek megfelelően hivatásos szolgálati jogviszony azzal a 18. életévét betöltött, de 35 évesnél (miniszter hozzájárulásával 45 – később 47 – évesnél) nem idősebb, állandó belföldi lakóhellyel rendelkező, a rendfokozati állománycsoporthoz meghatározott iskolai végzettségű, szakképzettségű magyar állampolgárral volt létesíthető, aki büntetlen előéletű, egészségi, pszichikai és fizikai szempontból alkalmas, elfogadja egyes alkotmányos jogainak korlátozását és megfelel a nemzetbiztonsági követelményeknek. Az eskütétel a kinevezés részét képezte, és próbaidő (12 hónap) kikötésére is lehetőséget adott a jogszabály. A VP állományába legalább középiskolai végzettséggel rendelkező személyt lehetett felvenni (kivéve az őrszolgálat állományát, ahol alacsonyabb végzettséggel is lehetett dolgozni). A vámhatóság hivatásos tiszti állománya utánpótlásának egyik szegmensét pedig már ekkor is a Rendőrtiszti Főiskolát végzett hallgatók felvétele jelentette.

Ennek a komplex szabályozásnak a legnagyobb hozadéka az volt, hogy viszonylag hosszú távon stabilizálta a fegyveres testületek és rendészeti szervek életét, a hivatásos szolgálati jogviszonyban állók helyzetét jelentősen befolyásoló jogszabályi környezetet, és egyúttal egységesítette a pénzügyőrök és a más hivatások betöltőivel szemben támasztott elvárásokat, illetve csökkentette a beosztásaik között kialakult eltéréseket is. Ez pedig lehetőséget adott arra, hogy a hivatásra való felkészítésük az RTF-en közel azonos elvek, előírások mentén folyhasson.

A második 10 év (2001-2010)

A VP szempontjából az EU tagságra való felkészülés tehát már az évezred végén megkezdődött. A csatlakozás feltételei közül elsősorban a jogharmonizációs, a szervezeti struktúra EU-konform átalakítását érintő, a technikai (elsősorban informatikai) feltételek megteremtésére irányuló és a személyi állomány és az utánpótlás felkészítését célzó kötelezettségeket kellett teljesíteni. (Bencs et al., 2003.)

Magyarország uniós csatlakozása folytán a magyar vámhatóságnak is új jogszabályi környezetben kellett működnie. Elfogadásra került ugyanis a VP jogállására,¹⁶ a vámjogra, vámeljárásokra,¹⁷ valamint a jövedéki adóra és jövedéki termékekre¹⁸ vonatkozó törvény. (Arnold, 2002.) A VP az EU csatlakozás követelményeinek figyelembevételével hajtotta végre a szervezetét, továbbá a személyi állományát érintő reformokat, figyelemmel természetesen az eredményes működés folyamatos fenntartására. A vámszakmai feladatok megfogyatkozása miatt közel 24%-os arányban csökkent a vámigazgatási szakterületen alkalmazottak száma, a határszolgálati tevékenység szűkülése pedig határszolgálatot ellátók 25%-os létszámcsökkenését eredményezte. (ÁSZ jelentés, 2005.) A csatlakozást követően a VP megújította a szervezeti rendszerét, bár a háromszintű struktúrát megtartotta. Megszüntette azonban a határ- és belterületi vámhivatalokat, helyettük fővámhivatalok, regionális jövedéki központok és regionális nyomozó hivatalok alakultak. (Balaska & Kiss, 2007.; Demény, 2009.) Az Európai Unió teljes jogú tagjává válás egyben azt is jelentette, hogy a nemzeti vámbevételek 75%-a a közösségi költségvetést illette meg (Várnay & Papp, 2004.), a kieső magyar államháztartási bevételeket így elsősorban

¹⁶ 2004. évi XIX. törvény a Vám- és Pénzügyőrségről

¹⁷ 2003. évi CXXVI. törvény a közösségi vámjog részletes végrehajtásáról

¹⁸ 2003. évi CXXVII. törvény a jövedéki adóról és a jövedéki termékek forgalmazásának különös szabályairól

jövedéki területnek kellett kompenzálni. A jövedéki szakterületen – részben ennek köszönhetően – közel 3%-os létszámnövekedés történt. (Mózs et al., 2002.)

A határon történő vámellenőrzés egyre több határszakaszon való megszüntetése elsősorban a korlátozások és tilalmak alá eső áruk ellenőrzése tekintetében egy új szolgálati ág, a mobil ellenőrzés létrehozását tette szükségessé. (Nagy, 2008.) Kiemelten fontos ellenőrzési feladattá vált továbbá a hamisított termékek nemzetközi kereskedelme elleni fellépés is. Ez a feladat nemcsak a vám, adózási és egyéb érdekek védelmét, hanem biztonsági és egészségügyi szempontokat is szolgált. Az EU pénzügyi érdekeinek védelme is különleges szerepet kapott a VP feladatkörében, hiszen a szervezet keretein belül alakították ki a nemzeti OLAF Koordinációs Irodát. (Nagy, 2008.)

Ezekben az években azonban nem csak a vámhatóság szervezetét és feladatrendszerét érték jelentős nemzetközi behatások, hanem a rendészeti és ezen belül a pénzügyőri tisztképzést is. 2006-tól ugyanis – összhangban a bolognai folyamathoz kapcsolódó célkitűzésekkel – a Rendőrtiszti Főiskolán is létrejött egy korszerű, lineáris és több-ciklusú képzés (Szabó, 2011.; Hrubos, 2019.), amelynek első képzési főciklusában felsőoktatási alapfokozatot (BA) és felsőfokú rendészeti szakképzettséget lehetett szerezni. Mivel a pénzügyőr tisztképzésnek is integrálnia kellett az új irányoknak megfelelően szervezett felsőoktatási rendszerbe, az évtized közepén jelentős feladatként jelentkezett a tanszék munkájában a többfokozatú bolognai képzéshez igazodó, valamint a szakma korszerűsítési igényeit és az uniós elvárásokat is kielégítő bűnügyi igazgatási, valamint rendészeti igazgatási szakok oktatási tematikájának, tananyagának kimunkálása, különös tekintettel a képzés keretében újonnan induló tantárgyakra. Ennek az átalakulásnak a következménye, hogy a szakokból szakirányok lettek, így a vámigazgatási szak, vám- és jövedéki igazgatási szakiránnyá, a vámnnyomozói szak pedig pénzügyi nyomozói szakiránnyá változott. (Szabó, 2013/a) A pénzügyőr hallgatók képzéséhez kötődő fő célkitűzés az volt, hogy az mind a magyar állami felsőoktatás követelményeinek, mind a globális nemzetközi kereskedelem szakmai, jogi és etikai kihívásainak megfelelően. Ezen folyamatok hatására 2009-ben a levelező munkarend is áttért a hároméves képzésre, illetve bővült a tanszék képzési portfóliója, hiszen nappali munkarendben is meghirdetésre került a pénzügyi nyomozói szakirány. (Szabó & Magasvári, 2021.)

Az Európai Unióhoz történő csatlakozás hatására a szervezet felépítése jelentősen megváltozott, a szakmai munka átstrukturálódott, ezzel párhuzamosan új feladatok is beépültek a pénzügyőri munkába. A rendészeti felsőoktatási képzés pedig követte a bolognai folyamatokat. Ez új képzési struktúra, korszerű tantárgyi programok, tantervek, tananyagok kimunkálásával járt. A hallgatókat – ennek megfelelően – nemcsak a képzési rendszer változásaira, de a szervezetet ért igen jelentős impulzusokra is fel kellett készíteni. A csatlakozás hatására végrehajtott átszervezés a szakképzett és tapasztalt munkaerő elvándorlásával járt, az utánpótlás biztosításában így egyre nagyobb hangsúlyt kapott a pénzügyőri tisztképzés.

A tanszék fennállásának második tíz esztendeje igencsak mozgalmas időszakot ölelt fel, és az évtized lezárását sem az eseménytelenség jellemezte. Az 1995-96-os történésekhez hasonlóan ugyanis ismét döntés született arról, hogy a két legnagyobb bevételt beszedő hatóságot a még hatékonyabb és eredményesebb feladatellátás érdekében össze kell vonni. Az APEH és a VP integrációjának folyamata 2010. június 14-én az állami vagyonnal való felelős gazdálkodás érdekében szükséges törvények módosításáról, valamint egyes törvényi rendelkezések megállapításáról szóló 2010. évi LII. törvény kihirdetésével kezdődött meg. Ez a jogszabály a szervezeti egyesítés előkészítése érdekében a VP országos parancsnokát – az új szervezet létrehozásáig – kormánybiztos irányítása alá helyezte. Az előkészítő időszakban a két szervezet elsősorban a jogi alapok megteremtésére (a két jogelőd intézmény irányítási eszközeinek, utasításainak, eljárási rendjeinek felmérése és az integrált hivatali irányító eszközök kidolgozása) és a szervezeti-, valamint létszámkeretek meghatározására törekedett. Az integrált bevételi

hatóság, azaz a NAV 2011. január 1-jei hatállyal kezdhetette meg működését. (Magasvári, 2016; Magasvári 2018; Magasvári, 2021)

A harmadik 10 év (2011-2020)

A NAV létrejöttével egy szervezetben koncentrálódott az állami adóhatósági, vámhatósági, valamint – törvényben meghatározott bűncselekmények esetében – a pénzügyi nyomozói tevékenység. Az integrációval a hazai közigazgatásban egy olyan minőségileg új és szakmailag magasabb színvonalon működő – mintegy 23 ezer fős – szervezet jött létre, amely – a kormányzati, társadalmi, nemzeti, jogszabályi és nem utolsósorban az európai uniós elvárásoknak megfelelően, immár egységes irányítás alatt – az állam adó- és adójellegű bevételeinek kezelését és megfelelő védelmét nagyobb hatékonysággal tudta ellátni. (NAV, 2012.) Az integráció teljessé tétele azonban nem volt könnyű feladat. Eltérő szervezeti kultúrák, struktúrák, párhuzamos feladatellátások, működési keretek, eltérő foglalkoztatási jogviszonyok, egymástól jelentősen különböző információáramlási folyamatok, vezetési-irányítási és képzési rendszerek jelentette kiindulópontokról ugyanis meglehetősen nehéz egy, a szervezet céljairól, értékrendszeréről közel hasonlóan gondolkodó és a szervezeti tudáson egymással osztozó munkatársakból álló, egységesített szervezet felépítése.

A VP, valamint az APEH integrációjának eredményeként 2011-ben létrejött NAV, továbbá a felsőoktatási integrációnak köszönhetően 2012-ben megalakult Nemzeti Közszerületi Egyetem (továbbiakban: NKE), nem hagyta érintetlenül a tanszék által koordinált szakirányokat és ezzel együtt a pénzügyőrök képzését sem. (Kovács, 2012.; Szabó, 2013/b.) A két nagy horderejű átalakulás egyrészt változásokat hozott a jogszabályi környezet területén (NAV törvény, NKE törvény), a NAV személyi állományát érintően (eltérő foglalkoztatotti jogviszonyok, szakképzettségek elfogadása, képzések átalakítása) és a NAV szervezeti jogállásában; amely ettől fogva nem rendvédelmi szervként, hanem – egyedülálló módon – fegyveres és rendvédelmi feladatokat is ellátó államigazgatási szervként működött. Az újonnan megalakult szervezet megőrizte tehát a jogelődöktől örökölt klasszikus hatósági és rendészeti jellegét, illetve a különböző foglalkoztatási jogviszonyokba tartozó személyi állományát. A pénzügyőrök a 2011-ben hatályba lépett jogállási törvény, a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló 2010. évi CXXII. törvény értelmében továbbra is hivatásos szerületi jogviszonyban álltak, rájuk azonban a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szerületi jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény (a továbbiakban: új Hszt.) már csak bizonyos kérdések tekintetében volt alkalmazható. Az integrált hatóság törekvései pedig egyre inkább arra irányultak, hogy a személyi állomány jogállását egységesebbé tegyék, közelítsék egymáshoz a jogviszonyokat. Erre a legnagyobb esélyt a szervezeti átalakításokkal párhuzamosan zajló 2016-os törvény módosítás adta, amely bevezette az új Hszt. által szabályozott rendvédelmi életpályához nagyon hasonló NAV-életpályamodellt, és ezt a kormánytisztviselői állományra is kiterjesztette. A pénzügyőri hivatás a NAV különleges jogállásának, személyi állománya vegyes jellegének, illetve az új Hszt.-ről fokozatosan leváló NAV törvénynek a hatására egyre inkább távolodott más rendvédelmi hivatásoktól, amelyhez a pénzügyőri tisztképzésnek is igazodnia kellett.

A bürokrácia csökkentése és a korszerű hivatali működés jegyében – az életpályamodell bevezetésével párhuzamosan – megkezdődött a NAV szervezeti átalakítása is, hiszen az eredetileg háromszintű szervezet 2016-tól központi és területi szinten működött tovább, a szigorú hatóság szerepkörét pedig felváltotta a szerületató és szerületbarát szemlélet. (NAV, 2016.)

Ebben az időszakban több olyan eszköz is született, amelyet a korszerűsítés szüntelen igénye, az adózók jogkövetésre ösztönzése, a pénzügyi bűncselekmények megelőzése és az adóelkerülés visszaszorítása hívott életre. A tételes áfakimutatással kezdődött, majd bevezették az online pénztárgépek rendszerét, elindult az EKÁER és működik az online számla rendszer. (PNY,

2020.) Mindez részét képezte a NAV megújulási stratégiájának is, amely egy működési és szakmai folyamataiban megújult, 21. századi adóhatóság vízióját „rajzolta meg”. (NAV, 2019.)

Egy, a szakmához ennyire közelálló és a szakma által „befolyásolt” képzésnek, mint amilyen a pénzügyőri tisztképzés, természetesen követnie kellett a fenti szervezeti, stratégiai és szakmai változásokat, de emellett – a Rendészettudományi Karon folyó képzések részeként – idomulnia kellett a rendészeti szakterület, a rendvédelmi szervek támasztotta igényekhez is. (Szabó, 2013/a., Christián & Erdős, 2020.) Ilyen volt a 2016-ban, a rendészeti szocializáció és a képzés gyakorlati jellegének erősítése érdekében bevezetett tisztjelölti státusz, majd ennek folyamányaként a négyéves képzésre történő áttérés, (Szabó, 2018/b.; Szabó 2018/c.) amelyek elengedhetetlenné tették a tanterv és a tantárgyi programok módosítását, a tartalom és a szemeszterek egymásra épültsége terén egyaránt.

A tisztjelölti státusz bevezetése mellett egyre inkább előtérbe került ebben az időszakban a rendészeti szakterület azon elvárása is, hogy a Rendészettudományi Karon folyó képzések során ne csak az elméleti felkészültséget, illetve a gyakorlati tapasztalatot alapozzák meg, hanem fektessenek hangsúlyt a tisztjelöltek kompetenciáinak fejlesztésére is. Erre az igényre reflektálva az utóbbi években a pénzügyőr tisztjelöltek esetében is felmérésre kerültek a pályakezdektől elvárt közszolgálati (ideértve a rendészeti területet is) alapkompentenciák a felvételt követően, illetve a kibocsátást megelőzően is.¹⁹

Az integrációnak köszönhetően nem csak a szervezeti változások gyorsultak fel, de az egységesítés hatással volt a szakmai feladatrendszerre és a pénzügyőri hivatásra is. A változásoktól, bizonytalanságtól való félelem hatására megindult elvándorlások nem csak létszámhiányt, hanem tudás- és tapasztalatvesztést is okoztak a pénzügyőri munkakörökben, a sorozatos létszámzáratok miatt pedig a pénzügyőri állomány utánpótlását szinte kizárólagosan a tanszék által gondozott szakirányokon végzett tisztjelöltek biztosították. A pénzügyőr tisztképzésnek tehát nemcsak lekövetnie kellett a fordulatokat, hanem olyan új területeken is biztosítani kellett a tisztjelöltek fejlesztését, mint a szervezeti változások kezelése vagy a szervezeti beilleszkedés támogatása, továbbá fel kellett készíteni őket arra, hogy kinevezésüket követően gyorsan önállóvá kell válniuk és el kell fogadniuk az esetleges túlmunkát vagy nagyobb munkaterhelést is. A pénzügyőri tisztképzés továbbra is élvezzi a szakma támogatását, amely egyrészt a tudományos munka elismerése területén nyilvánul meg, másrészt a képzést közvetlenül érintő olyan területeken, mint a szakmai gyakorlat, a szakmai tanulmányutak, a mentorálás. A legfontosabb azonban az, hogy a NAV területi szerveinek vezetői évről évre egyre jobban várják a szakmailag felkészült, a hivatás iránt elkötelezett pályakezdő tiszteket. Ez persze a tanszék számára édes teher, hiszen az oktatók felé is pozitív visszajelzés, hogy jól teszik a dolgukat. Mind a szakma, mind a hagyományok szeretetére, mind a pénzügyőri hivatás tiszteletére, értékeinek továbbvitelére megtanítják a hallgatókat, de képessé teszik őket arra is, hogy folyamatosan keressék a megújulás, fejlődés lehetőségét.

Zárszó helyett (2021 -)

Ismét 2021-ben járunk. Immár azonban az elmúlt 30 év tapasztalataival a hátunk mögött és 153 fő pénzügyőr tisztjelölttel együtt készülünk az újabb fordulatokra, kihívásokra. Azt már jól látjuk, hogy az idén januárban életbe lépett, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal személyi állományának jogállásáról szóló 2020. évi CXXX. törvénynek (a továbbiakban: NAV Szi. tv.),

¹⁹ Az egységes közszolgálati alapkompentenciák meghatározása a KÖFOP 2.1.5-VEKOP16-2016-0001. számú „A versenyképes közszolgálat személyzeti utánpótlásának stratégiai támogatása” című projekt keretében végzett alapkompentencia-kutatás keretében történt. Az egységes közszolgálati alapkompentenciák a következők: döntési képesség, együttműködés, érzelmi intelligencia, felelősségvállalás, határozottság – magabiztosság, hatékony munkavégzés, kommunikációs készség, konfliktuskezelés, önállóság, problémamegoldó készség, pszichés terhelhetőség, szabálykövetés – fegyelmezetttség. (Erdős et. al., 2019; Malét-Szabó et. al., 2018; Magasvári, 2019)

illetve az ezzel bevezetett adó- és vámhatósági szolgálati jogviszonynak köszönhetően a pénzügyőrök feladatköre erősen körülhatárolt lett, ezáltal pedig „beszűkültek” a pénzügyőr tisztek által betölthető pénzügyőri munkakörök is. Hiszen, ha ma valaki a tanszék által gondozott szakirányok valamelyikén szerez diplomát, akkor jellemzően vagy nyomozóként, járőrként, vagy határszolgálati vámreferensként, esetleg vámigazgatási referensként tud pénzügyőri szolgálatot vállalni, a gyors előrelépésnek – főleg, ha élethivatásként tekintünk a pénzügyőri szakmára – pedig igen csekély az esélye. (Magasvári, 2021/a.; 2021/b.)

Azt is tapasztaljuk, hogy az utóbbi években a felsőoktatásban jelen lévő Z generáció is nagy horderejű változásokat indukál. (Erdős, 2018.; Magasvári & Szilágyi, 2019.; Erdős 2021.) Gyakran halljuk, hogy mennyire más ez a generáció, mint a korábbiak, másként gondolkodnak, másként tekintenek a munkára és másképp lehet motiválni is őket. Velük kapcsolatban már nem csak arról kell beszélni, hogy mit és milyen tantárgyi programok keretei között oktassunk számukra, hanem arról is, hogy hogyan erősítsük elköteleződésüket, milyen HR-tényezők szolgálják leginkább a megtartásukat, hogyan készülhet fel a munkáltató szervezet a fogadásukra.

A tanszék természetesen készen áll ezekre az új kihívásokra és reméli, hogy újabb 30 év elteltével is segítheti a pénzügyőri állomány szakmai, gyakorlati, tudományos felkészítését, a fiatalok pénzügyőri hivatásra nevelését.

Irodalomjegyzék

- [1] Arnold, M. (2002). *Ma már holnap van. A magyar gazdaság és a Vám- és Pénzügyőrség*. VIVA Média Holding.
- [2] ÁSZ (2005). *Jelentés a Vám- és Pénzügyőrség működésének ellenőrzéséről*. <https://www.asz.hu/storage/files/files/%c3%96sszes%20jelent%c3%a9s/2005/0511j000.pdf?download=true> (letöltés ideje: 2021. 12. 07.)
- [3] Balaska, A. & Kiss, A.(szerk.) (2007). *A 140 éves Vám- és Pénzügyőrség emlékalbuma*. VIVA Média Holding.
- [4] Bencs, Z. et al (szerk.) (2003). *Vám az Európai Unióban*. Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnoksága Integrációs Hivatal.
- [5] Budaházi, Á. (szerk.) (2006). *Jubileumi évkönyv. 35 éves a Rendőrtiszti Főiskola 1971-2006*. Rendőrtiszti Főiskola.
- [6] Budaházi, Á. (szerk.) (2011). *Jubileumi évkönyv. 40 éves a Rendőrtiszti Főiskola.1971-2011*. Rendőrtiszti Főiskola.
- [7] Christián, L. & Erdős, Á (2020). Vészharang és jubileum? A rendészeti felsőoktatás kilátásai, a tisztjelöltek toborzásának és életpályára állításának nehézségei. *Belügyi Szemle*. 68(12), 11-42. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2020.12.1>
- [8] Christián, László & Lippai, Zsolt (2021). Kakukktojás vagy új rendészeti alappillér? In Csaba, Z. & Zsámbokiné Ficskovszky, Á. (szerk.) *Tehetség, szorgalom, hivatás. Tanulmánykötet*. (pp. 17-30) Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozat. <https://doi.org/10.37372/mrtvtpt.2021.1.1>
- [9] Demény, Á. (2009). Az integrált határigazgatási rendszer és a vámigazgatási fejlesztések kapcsolata Magyarországon. *Hadtudományi Szemle*. 2009. 2. évf. 2. szám. 52-63.
- [10] Erdős, Á. (2018). Alkalom vagy tervszerűség? A pénzügyőr tisztjelöltek pályára lépésének rövid vizsgálatáról. In Czene-Polgár, V. & Zsámbokiné Ficskovszky, Á. (szerk.) *Innováció, elektronizáció, tudásmenedzsment*. (pp. 115-130) Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata.
- [11] Erdős, Á. et al. (2020). NAV Café – A Nemzeti Adó- és Vámhivatal személyi állományának utánpótlása, felkészítésük gyakorlati kérdései. *Magyar Rendészet*. 2020/1. 149-177. <http://doi.org/10.32577/mr.2020.1.10>

- [12] Erdős, Á. (2021). Újszerű szerhasználati kockázatok a mai fiatalok körében: Generációs Addikciós Kockázatok (GAK): összefoglaló tanulmány. *Interdiszciplináris Drog szemle*. 2. évfolyam 1. szám. 31-54.
- [13] Hrubos, I. (2019). Az európai felsőoktatási térség létrehozása mint az Európai Unió felsőoktatás-politikájának központi eleme. *Educatio*. Akadémia Kiadó. 28 (1), 75–90. <https://doi.org/10.1556/2063.28.2019.1.6>
- [14] Kovács, G. (2012). A Nemzeti Közszerológati Egyetem, mint a közszolgálati képzés bázisa: a jelenlegi helyzetkép, jövőbeni változások, fejlődési tendenciák és kihívások; In Gaál, Gy. & Hautzinger, Z. (szerk.) „A biztonság rendészettudományi dimenziói - változások és hatások” című tudományos konferenciáról. (pp. 371-379) Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport.
- [15] Kovácsics, I. et al (szerk.) (2000). *Emlékkönyv a Vám- és Pénzügyőrségről 1867-2000*. VIVA Média Holding.
- [16] Köpf, L. (2003). *Fejezetek a magyar vámigazgatás és a pénzügyőrség történetéből*. Tipico Design Kft.
- [17] Magasvári, A. (2016). Szervezeti integráció stratégiai szemszögből. In Keresztes, G. (szerk.) *Tavaszi Szél 2016*. (pp. 60-65) Doktoranduszok Országos Szövetsége.
- [18] Magasvári, A. (2018/a). Az emberi tényező szerepe a szervezeti változás sikerében - egy integráció margójára. In Keresztes, G. (szerk.) *Tavaszi Szél 2018 Konferencia = Spring Wind 2018: Konferenciakötet II*. (pp. 507-516) Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ).
- [19] Magasvári, A. (2019). Felkészült, elkötelezett, elhivatott... A Nemzeti Adó- és Vámhivatal pályakezdőkkel szembeni kompetenciaelvárásai. *Pro Publico Bono: Magyar Közigazgatás*. 2018/1. 92-109.
- [20] Magasvári, A. (2021/a). Egy új jogviszony „születése” – az adó- és vámhatósági szolgálati jogviszony vizsgálata. In Csaba, Z. & Zsámbokiné, Ficskovszky Á. (szerk.) *Tebetség, szorgalom, hivatás*. (pp. 69-85) Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozat. <https://doi.org/10.37372/mrttvpt.2021.1.5>
- [21] Magasvári, A. (2021/b). A Nemzeti Adó- és Vámhivatal pénzügyőreinek jogviszonyára vonatkozó általános szabályok. In Erdős, Á. (szerk.) *Integrált pénzügyőri ismeretek 1*. (pp. 59-82) Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozat.
- [22] Magasvári, A. – Szilágyi, T. (2019). Z generációs pénzügyi nyomozók munkával kapcsolatos elvárásai. In Zsámbokiné Ficskovszky, A. (szerk.) *Biztonság, szolgáltatás, fejlesztés, avagy új irányok a bevételi hatóságok működésében*. (pp. 142-156) Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozat.
- [23] Malét-Szabó, E. et al. (2018). Rendőri alapkompentenciák az egységes közszolgálati alapkompentenciák tükrében. *Rendőrségi Tanulmányok* 1(1), 15-74.
- [24] Mózs, E. et al (szerk.) (2002). *Az Európai Unió jövedéki szabályozása*. Szakmai segédlet. Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnoksága.
- [25] Nagy, J. (2008). A magyar vám jövője. In: Gaál, Gy. & Hautzinger, Z. (szerk.) *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények IX*. (pp. 293-302) Tanulmányok a „Rendészet és rendvédelem – Kihívások a XXI. században” Című tudományos konferenciáról.
- [26] NAV (2012). *NAV évkönyv 2011*. Tények, információk a Nemzeti Adó- és Vámhivatal szervezetéről és annak 2011. évi tevékenységéről. https://nav.gov.hu/data/cms257714/NAV_Evkonyv_2011.pdf (letöltve: 2021. 12. 07.)
- [27] NAV (2016). *NAV évkönyv 2015*. Tények, információk a Nemzeti Adó- és Vámhivatal szervezetéről és annak 2015. évi tevékenységéről. https://nav.gov.hu/data/cms404657/NAV_Evkonyv_2015_CD.pdf (letöltve: 2021. 12.07.)
- [28] NAV (2019). *NAV évkönyv 2018*. Tények, információk a Nemzeti Adó- és Vámhivatal szervezetéről és annak 2018. évi tevékenységéről. https://nav.gov.hu/data/cms496584/NAV_ evkonyv_2018.pdf (letöltve: 2021. 12.07.)

- [29] NAV (2020). *Pénzügyi nyomozók 1999-2019.* https://nav.gov.hu/nav/kiadvanyok/bunugyi_kiadvanyok/Penzugyi_nyomozok_1920211105.html (letöltve: 2021. 12.07.)
- [30] Prukner, A. (2013). A magyar vám- és pénzügyőr szervezetek tevékenysége 1867-2010 között. [PhD értekezés] Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola. <https://doi.org/10.17625/NKE.2014.005>
- [31] Rajczy, L. (2014). Vámpolitika. In Marján, A. (szerk.) *Magyarország első évtizede az Európai Unióban 2004-2014.* (pp. 371-376) Nemzeti Közszolgálati Egyetem.
- [32] Szabó, A. (2011). Bolognai folyamat a rendészeti felsőoktatásban. In Zadravec, Zs. (szerk.) *Tavaszi szél 2011 = Spring Wind 2011.* (pp.353-362) Konferenciakötet. Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ).
- [33] Szabó, A. (2013/a). A rendészeti felsőoktatás egy speciális területe: a pénzügyőr tisztek képzése. In Keresztes, G. (szerk.) *Tavaszi Szél, 2013: Spring Wind.* Doktoranduszok Országos Szövetsége.
- [34] Szabó, A. (2013/b). Egy rendészeti képzésre (felsőoktatásra) irányuló kutatás konklúziói. In Gaál, Gy. & Hautzinger, Z. (szerk.) *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIV.* (pp. 71-78) Tanulmányok "A változó rendészet aktuális kihívásai" című tudományos konferenciáról. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport.
- [35] Szabó, A. (2018/a). A pénzügyári képzésektől az adóigazgatási szakirányig. *Belügyi Szemle.* (pp. 71-80) 66(11). <https://doi.org/10.38146/BSZ.2018.11.7>
- [36] Szabó, A. (2018/b). Sub pondere crescit palma, avagy a pénzügyőr tisztjelölt erőpróbája. In Dobák, I. & Hautzinger, Z. (szerk.) *Szakmaiság, szerénység, szorgalom: Ünnepi kötet a 65 éves Boda József tiszteletére.* Dialóg Campus Kiadó; Nordex Kft.
- [37] Szabó, A. (2018/c). A tisztjelölti jogállás sajátosságai. In: Erdős, Á. (szerk.) *Integrált pénzügyári ismeretek I. Kezdő pénzügyörök kézikönyve.* (pp. 156-180) MRTT Vám- és Pénzügyári Tagozat.
- [38] Szabó, A. & Magasvári, A. (2021). A pénzügyőrtisztképzés a bolognai folyamat és az uniós csatlakozás tükrében. In Barabás, A. T., & Christián, L. (szerk.) *Ünnepi tanulmányok a 75 éves Németh Zsolt tiszteletére: Navigare necesse est.* (pp. 487-497) Ludovika Egyetemi Kiadó.
- [39] Szendi, A. (2016). A vámjogi környezet 25 évvel ezelőtt. In Zsámbokiné Ficskovszky, Á. (szerk.) *Válogatott tanulmányok a Vám- és Pénzügyári Tanszék fennállásának 25. évfordulója alkalmából.* NKE Vám –és Pénzügyári Tanszék – NAV.
- [40] Várnay, E., & Papp, M. (2004). *Az Európai Unió joga.* KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft.
- [41] Virányi, G. (2019). *Határőrizeti és határrendészeti tisztképzés 1903–2011.* Dialóg Campus Kiadó. <http://hdl.handle.net/20.500.12944/13022>

HR, szervezetfejlesztés, jogalkalmazás

Christián László* – Erdős Ákos* – Magasvári Adrienn*: Képzési innováció a magyar rendészeti felsőoktatásban

Absztrakt

Bevezetés: A professzionális rendészet egyik legmeghatározóbb alapeleme az innováció. Nyilvánvaló azonban, hogy a rendészet szakmai megújulása nem képzelhető el a rendészeti felsőoktatás innovációja nélkül, illetve hogy a képzés fejlesztéséhez nem csak szervezeti, szakmai, de komoly „megrendelői” (hallgatói) igények is párosulnak.

Cél: Tanulmányunkban a Nemzeti Közszerológati Egyetem Kreatív Tanulás Programjának egyik pilot kurzusának (a Nemzeti Adó- és Vámhivatal Virtuális Vám- és Bűnügyi Igazgatósága; NAV VBI) tudományos módszertanon alapuló értékelésével foglalkozunk.

Módszertan: A pilot kurzus lezárását követően a résztvevő hallgatók körében kérdőíves felmérésre és csoportos interjúra került sor. A vizsgálatban a pilot kurzus minden résztvevője (N=30; 53.3% férfi, 46.7% nő) részt vett. A tisztjelöltek közel harmada (30.0 %) került valamilyen vezetői beosztásba a NAV VBI szervezetén belül.

Eredmények: A kérdőíves vizsgálatban elért átlagértékek alapján a kurzus alkalmasnak tűnik a hallgatók közötti csoportmunka és az együttműködés fejlesztésére. Ezzel szemben a felelősségérzet és döntésképeség céldimenzióban született eredmények arra utalnak, hogy a szimulált munkakörnyezetben kialakított élethelyzetek a résztvevők teljes egészét tekintve valódi felelősségvállalást nem követeltek meg a tisztjelöltektől. A kurzus lehetőséget ad arra, hogy a hallgatók önmaguk szakmai mivoltát kritikusabban szemléljék. A csoportos interjú eredményei szerint a projektfeladatok erősítették a szabálykövetést, a precizitást, fejlesztették az írásbeli és a szóbeli kommunikációs készségeket, problémamegoldó képességet, próbára tették a résztvevők döntési képességét, továbbá formálták önismeretüket.

Kulcsszavak: *innováció, rendészeti felsőoktatás, Nemzeti Adó- és Vámhivatal, Virtuális Vám- és Bűnügyi Igazgatóság, Kreatív Tanulási Program.*

English title: Training innovation in Hungarian law enforcement higher education

Abstract

Introduction: innovation is one of the most defining elements of professional policing. It is clear, however, that the professional renewal of law enforcement cannot be imagined without innovation in higher education in law enforcement. Training development is linked to organisational and professional needs and serious „customer” (student) needs.

* Dr. Christián László, PhD. rendőr dandártábornok, habilitált egyetemi docens, rektorhelyettes, Nemzeti Közszerológati Egyetem, <https://orcid.org/0000-0001-9809-4890>, christian.laszlo@uni-nke.hu

* Erdős Ákos, pénzügyőr őrnagy, tanársegéd, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Vám- és Pénzügyőri Tanszék, <https://orcid.org/0000-0001-9805-3511>, erdos.akos@uni-nke.hu,

* Magasvári Adrienn, pénzügyőr alezredes, tanársegéd, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Vám- és Pénzügyőri Tanszék, <https://orcid.org/0000-0002-3737-0246>, magasvari.adrienn@uni-nke.hu

Aim: In our study, we will evaluate a pilot course of the Creative Learning Programme of the National University of Public Service (the Virtual Customs and Criminal Directorate of the National Tax and Customs Administration; VCCD NTCA) based on scientific methodology.

Methodology: A questionnaire survey and a group interview were conducted among the participating students after the pilot course was completed. All participants of the pilot course (N=30; 53.3% male, 46.7% female) took part in the study. Almost one-third of the officer candidates (30.0%) were in a management position within the VCCD NTCA organisation.

Results: The course seems suitable for developing teamwork and cooperation among students according to the average scores from the questionnaire survey. In contrast, the target dimension of sense of responsibility and decision-making ability results suggest that the life situations in the simulated work environment did not require the participants as a whole to take real responsibility. The course allows students to reflect more critically on their professionalism. According to the group interview results, the project tasks strengthened compliance, precision, developed written and oral communication skills, problem-solving ability, tested the participants' decision-making skills and shaped their self-awareness.

Keywords: *innovation, law enforcement higher education, National Tax and Customs Administration, Virtual Customs and Criminal Directorate, Programme for Creative Learning.*

Bevezetés

A rendészet működésének kereteit a mindenkor hatályos közjog kógens szabályrendszere határozza meg. Ez a tulajdonság számos dolgot determinál a rendészet működését illetően. Egyfelől azt, hogy a rendészeti tevékenységhez szükséges felhatalmazást a rendészeti anyagi és eljárásjog szolgáltatja, a rendészet képviselője csak az ezen jogszabályokban meghatározottak szerint léphet fel, másként megfogalmazva, semmilyen területen nincs lehetőség rendészeti fellépésre, ha a jog ezt nem alapozza meg (Finszter, 2018). Másrészt az erős joghoz kötöttség egyfajta merevséget, rugalmatlanságot is eredményez, nehéz megtalálni az egyensúlyi állapotot, amely jó kompromisszumnak tekinthető és sem nem túlszabályozott gúzsba kötve a működés, sem nem alulszabályozott, teret engedve az önkénynek (Finszter, 2018). A rendészet az említett feszes közjogi keretrendszer okán talán „hivatalból” is óvatosabban, fenntartásokkal viszonyul az újítások, a változtatás, a reformok, az innováció irányában. A rendészet megújulását nehezítik továbbá a rendészeti kultúrát jellemző sajátos tulajdonságok is, úgy mint a társadalommal szembeni gyanakvás, zárkózottság, titkolózás (Finszter 2010), tartózkodás és bizalmatlanság (Bali, 2011), illetve a rendészeti cselekvést mélyen átható szakmai rutín kultusza (Erdős, 2020). A rendszerváltást követő hazai rendészet egyik legnagyobb hiányossága, hogy nem kellően nyitott az innovatív, valamint a nemzetközi szinten már próbára tett megoldási javaslatokra (Christián, 2016).

Stone és Travis (2011) szerint az elmúlt évtizedekben a rendészet egy újfajta professzionalizmus irányába indult el, amelynek négy alapelvét a következők szerint határozhatjuk meg:

- *elszámolhatóság* a rendészet hatékonysága és a tagjainak viselkedését illetően;
- *legitimitás* erősítését a társadalom tagjai szemében;
- *innováció*;
- *nemzeti koherencia*.

Az igazi professzionalizmus alkotóelemei a szakértelem, alapelvek és gyakorlatok gyűjteménye, amelyet a szakma tagjai elismernek és tiszteletben tartanak. Az új professzionalizmus elősegítheti a rendészet hatékony együttműködését a szervezeten belül és kívül. A közösségekben mindenütt egy jól kommunikált új professzionalizmus segíthet az állampolgároknak megérteni rendészeti

cselekvéseket, és fel tudja mérni azokat az igényeket és problémákat, amelyekre a rendészetnek jobban oda kell figyelnie, hogy a közösség bizalmát élvezhesse (Baráth, 2021).

A bevezetőben említett rigid szervezeti és szakmai kultúra okán a rendészeti professzionalizmus Stone és Trevis (2011) által hivatkozott alapelvei közül figyelmünket ez alkalommal az innováció irányába fordítjuk. Tanulmányunk központi fogalmának értelmezésekor Perlaki (1981) meghatározását vesszük alapul, amely szerint: „tárgyi értelemben az innováció egyrészt, mint funkcionális, pozitív és haladó jellegű újdonságot, másrészt pedig minden újra irányuló változást jelent, vagyis például minden olyan gondolatot, tevékenységet vagy anyagi tárgyat, amely újdonságot jelent minden olyan ember (csoport) vagy szervezet szempontjából, amely azt elfogadja, illetve felhasználja. Eljárási értelemben innováció fogalmán az innováció megalkotásának, az innovációs javaslat kidolgozásának és megvalósításának, esetleges módosításának, valamint felhasználásának egész folyamatát értjük” (Perlaki, 1981, 10).

Képzési innováció igénye a magyar rendészeti felsőoktatásban

Az intézményesített rendészeti felsőoktatás hosszú évtizedes múltra tekint vissza hazánkban. A rendészeti felsőoktatás rendszerének jelenlegi arculata azonban az úgynevezett bolognai folyamat eredményeként a 21. század első évtizedében alakult ki. Az 1970-es években alapított Rendőrtiszti Főiskola (RTF) jogutódjaként működő Rendészettudományi Karon (RTK) folyó alap-, mester- és doktori képzés összessége jelenti a magyar rendészeti felsőoktatás komplex rendszerét. Ez egyúttal a felsőoktatás primátusát élvező lévén, Magyarországon egyetlen más felsőoktatási intézményben sincs olyan képzés, amely rendészeti alapképzettséget biztosít. Az RTK hazánk egyetlen olyan felsőoktatási intézménye, amely kizárólagos jogkörben, valamennyi, a rendészeti szférában tiszti kinevezés alapjául szolgáló képzést a képzési portfóliójában tudhat (Christián et al., 2021; Szabó, 2018; Szabó, 2013; Szabó, 2011).

A rendészeti felsőoktatás kivételes helyzete és társadalmi rendeltetése okán kivételes szerepe van a magyar rendészet megújulásában. Bartha István (2006) szerint az oktatás kulcsfontosságú szerepet játszik abban, hogy sikeresen fel tudjunk készülni a változó jövőre. A szerző művében az oktatásfejlesztés jelentőségét a következőképp magyarázza: „Az új technológiák folyamatosan alakítják a világot, ennek jövőbeli alakulását nem tudjuk előre jelezni. Ahhoz, hogy ebben a tudásalapú gazdaságban, növekedni tudjunk a felnövekvő jövő nemzedékének, olyan képességekkel kell rendelkezniük, mely alkalmassá teszi őket arra, hogy a XXI. század kihívásaira megfelelő választ tudjanak adni. Ezért az oktatás fejlesztését kiemelten fontos területként kell kezelni. A minőségi oktatás legkritikusabb része az innováció. A gyorsan fejlődő technika világában, a tanulmányoknak fontos részévé válik a tudományos és a technikai »műveltség«. [...] az innováció lényeges eleme az iskola belső készítése a fejlesztésre, és a megújulásra” (Bartha, 2006, 52). Nyilvánvaló, hogy a rendészet szakmai megújulása sem elképzelhető a rendészeti felsőoktatás innovációja nélkül. Ezzel együtt arról sem szabad megfeledkezni, hogy a képzés fejlesztéséhez nem csak szervezeti, illetve szakmai, de nagyon komoly „megrendelői”, ez esetben hallgatói igények is párosulnak. Az elmúlt évek kutatási eredményei felhívják a figyelmet arra, hogy a rendészeti felsőoktatásba érkező fiatalok merőben új elvárásokkal, igényekkel és elképzelésekkel viseltetnek a rendészeti képzést illetően (Erdős et al., 2019; Erdős et al., 2020a; Kovács, 2020).

Ahogy 1969-ben az RTF megalapítását a tisztképzés színvonalának emelése hívta életre (Tóth, 2016), úgy a rendészeti felsőoktatás fejlesztésének igénye ma is köztünk él, s lépésekre készíti a képzésért felelős Nemzeti Közzolgálati Egyetemet (NKE). A releváns tudás közvetítése alapvető elvárás a felsőoktatási intézményektől, ennek hatékony és színvonalas megvalósítására azonban olyan tanulási környezetre van szükség, amelynek főbb jellemzői között szerepel a tanulásközpontú programfejlesztés, rugalmas, innovatív oktatási koncepciók és tanulási módszerek, az információs és kommunikációs technológiákban rejlő új megoldások

alkalmazása, az értékelési eljárások, módok alkalmazása, valamint a szakmai együttműködés (Hegedűs, 2019). A képzés valódi megújulása az oktatás több dimenziójának innovációjában képzelhető el. Halász és Horváth (2020) nyomán az oktatási innováció legfontosabb területei különösen a következőket emelhetjük ki: a tanítás stílusának, a tanítási gyakorlat, a tanulásszervezés, a tankönyvek alkalmazásának, az értékelési módszerek, az IKT eszközök használatának és az oktatók közötti együttműködésnek a megújulását.

A kutatási eredmények és a szakirodalom megállapításai fényében jelentős bizakodásra ad okot, hogy az NKE a 2020-2025. közötti időszakra vonatkozó Intézményfejlesztési Tervében (IFT) stratégiai szinten reagál a korábban boncolgatott egyéni és közösségi elvárásokra. Az IFT az egyetem jövőképét illetően rögzíti, miszerint az intézmény „legnagyobb értéke a hallgatók és oktatók közösségének együttműködése, amely az egyetemi polgárok egymás iránti tiszteletére, a tudomány és a társadalom kérdéseiről folytatott párbeszédre, valamint a közös értékek és célok áldozatos támogatására épül” (NKE, 2020, 13). Az intézmény oktatási stratégiájának középpontjában a Kreatív Tanulás Program (KTP) áll. A KTP egy olyan pedagógiai fordulatot irányoz elő, amely az oktatás lényegének a hallgató képességeinek hatékony fejlesztését és értékelését, az egyéni tanulási utak mentorálását, és a személyességen alapuló, alkotó szakmai közösségek művelését tekinti. A képzésfejlesztési stratégia célkitűzéseiben a következő elvárások jelennek meg:

- a „közöségi tanulás – alkotás – egyéni fejlődés” hármasa;
- a közös tanulást vezető és az egyéni alkotómunkát mentoráló tanár ideáltípusa;
- a tömegoktatás helyett a kiscsoportos képzés;
- a hallgató tudásának a szorgalmi időszakban végzett közöségi és egyéni kreatív munka alapján történő értékelése;
- magolás helyett a kulcsképeségek fejlesztése (NKE, 2020).

Az innovatív rendészeti (és közigazgatási) felsőoktatás célja, hogy a hallgatók olyan kompetenciákkal, képességekkel és tulajdonságokkal rendelkezzenek a végzést követő időszakban, mint a rendszerszintű szemlélet, a csoportmunkára való készség, ambíció, együttműködési képesség, komplex gondolkodás, kreativitás, hatékony érvelés, munkabírási, kritikus gondolkodás, döntésképeség, íráskészség, problémakezelés, önkritika, empátia, határozottság, felelősségérzet, önkontroll, meggyőzőképesség, problémák átfogó megközelítése és a kíváncsiság. S habár a hazai rendészeti oktatás területén számos képzési innovációval találkozunk – mint például a kompetenciafejlesztő rendészeti tréningek (Hegedűs et al., 2021) –, a képzés minél szélesebb spektrumában volna szükség a megújulásra.

2020/2021-ben az NKE több szervezeti egységénél, így a rendészeti képzésért felelős karon (Rendészettudományi Kar) is több olyan kurzus meghirdetésére került sor, amelyek az IFT célkitűzéseit szem előtt tartva vállalkozik a szakmai ismeretek átadására. Tanulmányunkban ebből mutatunk be egyet részletesen.

Kutatás tárgya és célja

Dolgozatunkban a KTP célkitűzéseikhez illeszkedő kurzusok közül a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) Virtuális Vám- és Bünyügyi Igazgatósága (VBI) tárgyú pilot kurzus tudományos módszertanon alapuló értékelésével foglalkozunk.

A kurzus az RTK Rendészeti vezetéselmélet című tantárgya keretében került meghirdetésre a második évfolyamos pénzügyőr tisztjelöltek számára. A tantárgy az alapképzésben résztvevő rendészeti hallgatók szakmai vezető felkészítését szolgálja, megismerteti és gyakoroltatja a tisztjelöltekkel a vezetési folyamat fő mozzanatait, funkcióit és a vezetői feladatokat. „A tantárgy célja a rendészeti vezetői/parancsnoki feladatok ellátásához szükséges ismeretek átadása, rendszerezése, és begyakoroltatása, a vezetői (parancsnoki) szemléletmód és alkalmazási készség

megalapozása. [...] A hallgatók gyakorolják a szervezés és együttműködés napi gyakorlatát, a vezetői fórumok, (értekezlet, állománygyűlés stb.) megszervezésének, levezetésének vezetői feladatait” (Kovács, 2014, 310-311). A tantárgy célkitűzései mellett a kurzus szervezése során kiemelt szerepet kaptak a KTP által támasztott és az előbbieken ismertetett elvárások, a közösségi tanulás élményétől a hallgatói munkafolyamat egészét vizsgáló kreatív értékelési rendszerig bezárólag. A kurzus programjába épített feladatokkal igyekeztünk kielégíteni továbbá a képzéssel kapcsolatos visszatérő szervezeti (megrendelő szervek) és hallgatói elvárásokat, mint a gyakorlatiasság és életszerűség (Hegedűs, 2020; Sipos, 2020).

A NAV VBI – miként az elnevezése is mutatja – az állami adó- és vámhatóság szervezeti sajátosságaival bíró szimulációs szakmai gyakorlótér. A NAV VBI saját, a valódi hatóság formai és tartalmi előírásait követő szervezeti struktúrával, ügyrenddel, munkamegosztási- és szolgálatteljesítési szabályrendszerrel rendelkezik. A szervezetet az oktatók által kijelölt igazgató (hallgató) vezeti, aki a kurzus elején kiválasztja helyettesét és az egyes szervezeti egységek – osztályok, főosztályok – vezetőit. Az igazgató felelős az oktatók által megküldött szakmai feladatok végrehajtásáért, továbbá a feladatok tükrében ő határozza meg a gyakorlati foglalkozások operatív rendjét is (pl. szünetek ütemezése, vezetői beszámolók moderálása). A NAV VBI működési kereteit, a szolgálatellátás rendjét az állami adó- és vámhatóság gyakorlatához igazítottuk, belehelyezve azokat az egyetemi környezetbe. Így például:

- a hallgatói jelenlét a szervezeti egységek vezetői és az oktatók által ellenőrzött munkaidőnyilvántartási rendszerben került rögzítésre;
- a hiányzások jelentése a szolgálati út betartásával történő jelentéssel, továbbá a munkaidőnyilvántartási rendszerben való rögzítéssel történt;
- a tanulócsoportok kialakítása az állami adó- és vámhatóságnál alkalmazott formaiságok mellett, ún. kinevezési okmányok elkészítésével kezdődött;
- az egyén számára tanulócsoport (szervezeti egység) váltására a NAV jogállási törvényében meghatározott áthelyezési/átrendelési szabályok és formaiságok szerint kerülhetett sor;
- a tisztjelöltek félévi teljesítményét a NAV-nál alkalmazott teljesítményértékelési rendszer alakításainak megtartásával az igazgató, illetve a szervezeti egységek vezetői értékelik az oktatók jóváhagyásával;
- az egyetemi környezetben kedvezményként értékelhető jegymegajánlásra pedig az egyes tisztjelöltek részére a NAV-nál alkalmazott elismerés adományozásával kerülhetett sor, amelyre a javaslatokat az igazgató útján lehetett előterjeszteni.

Az oktatók által előzetesen megküldött feladatokat a hallgatók csoportban – szervezeti egységenként – dolgozzák fel, s az ebből származó eredményeiket plenáris ülésen mutatják be. Ezzel az önképzést és a hallgatók egymás közötti edukációját sajátos módon ötvöző képzési környezet jön létre, ahol az oktató szakmai lektorként, a tudásátadás menedzsereként van jelen. Az új módszertan kialakításakor szem előtt tartottuk a képzési innováció egyik meghatározó tézisének, amely szerint a tudás-előállításában, az új tudás „teremtésében” az abban résztvevők közötti kapcsolatnak van meghatározó szerepe. Az elmélet lényege, hogy a kialakított kapcsolatrendszer „olyan csoport keretfeltételeket hoz létre, amely egyfajta »bennléte« élményként is megjelenhet, támogató kontextust képezve az explicit és a tacit tudás kölcsönhatásának és megújulásában. A szakirodalom a folyamat egészét olykor tudáspirálnak nevezi” (Vámos, 2020, 56). Szerettük volna továbbá, ha az oktató a kurzus során csak másodlagos, mintegy szakmai kontroll funkcióként szolgálna. Mindezekkel hangsúlyos teret biztosítva az egyéni felelősség érvényesülésének, a hallgatók önreflexiójának és egymás tevékenységét illető értékelésének, az új élményeken alapuló tanulásnak, az önfejlesztésnek, a szakmai vélemények szabad ütköztetésének és a kooperatív munkavégzésnek.

Miután a kurzus teljesítése sajátos időszakban, a COVID-19 járvány miatt bevezetett online egyetemi oktatás idején került sor, a feladatok végrehajtása is az online térben zajlott. A rendészeti vezetéselméleti képzés minden formája, beleértve ezt a pilot kurzust is – hasonlóan más elméleti és gyakorlati kurzusokhoz – a rendkívüli időszakban olyan informatikai felületek alkalmazásával került lebonyolításra, mint a *Microsoft Teams* (Kovács, 2021).

Tanulmányunkban a NAV VBI pilot kurzus újszerű oktatásmódszertanának vizsgálatára vállalkozunk. Vizsgálatunk során arra szeretnénk választ kapni, hogy a kurzuson résztvevő hallgatók megelései, tapasztalatai alapján az újszerű módszertan miként tudta integrálni és érvényesíteni a KTP oktatásfejlesztési célkitűzéseit, illetőleg kielégíteni a képzéssel szemben támasztott egyes szakmai és hallgatói igényeket.

A vizsgálat módszertana

A vizsgálat célkitűzéseiben szereplő kutatói kérdésekre kvantitatív és kvalitatív módszerek együttes alkalmazásával igyekeztünk választ adni.

A pilot kurzus lezárását követően a programban résztvevő hallgatók körében kérdőíves felmérésre került sor. A kérdőívek kitöltésére önkéntesen, önállóan, a válaszadók anonimitásának megőrzésével került sor. A kérdőívet a kurzus minden résztvevője (N=30) kitöltötte, és minden esetben értékelhető válaszokat adott. A pilot projektben csaknem fele-fele arányban képviseltették magukat a férfiak (53.3 %) és a nők (46.7 %). A tisztjelöltek közel harmada (30.0 %) került valamilyen szintű vezetői beosztásba a VBI szervezetén belül. A kérdőív az alapvető demográfiai mutatók (nem, kor) mellett a hallgatók kísérleti kurzussal kapcsolatos összbemutását, valamint az NKE KTP célrendszerében meghatározott egyes elemeinek érvényesülését volt hivatott felmérni. Az általános tapasztalatokat illetően arra voltunk kíváncsiak, hogy a pilot programban résztvevő tisztjelöltek az eddigi tapasztalataikhoz képest mennyire találták innovatívnak a kurzust, illetve annak értékelési rendszerét, milyenek látták az oktatók szerepvállalását, vagy mennyiben tartják fejleszthetőnek a pilot kurzus tartalmát. A KTP által meghatározott képzésfejlesztési célirányok közül a kérdőívben a következő célok érvényesülését mértük: (1) Csoportmunka, együttműködés; (2) Felelősségérzet, döntésképeség; (3) Rendszerszintű szemlélet, átfogó megközelítés, komplex gondolkodás; (4) Kritikus gondolkodás, kreativitás, problémakezelés; (5) Önkritika; (6) Kíváncsiság; (7) Empátia. A kurzus tartalmának összeállításakor meghatározó szerepe volt ugyanis annak, hogy a KTP stratégiai célkitűzéseivel összhangban innovatív megoldások alkalmazásával hatást gyakoroljunk a hallgatók egyes kompetenciáinak fejlődésére. A fent jelölt képzésfejlesztési célok kurzusba történő implementálásának eredményességét 21 itemből álló, saját összeállítású mérőeszközzel vizsgáltuk, amelyben minden egyes vizsgált faktorokhoz (képzésfejlesztési céldimenzióhoz) három-három állítást (itemet) rendeltünk. Az egyes céldimenziók alá tartozó állításokat a hallgatók ötfokú Likert-skálán értékelték (1 = egyáltalán nem ért vele egyet; 5 = teljes mértékben egyetért vele). A kurzussal kapcsolatos összbemutások mérésére szintén ötfokozatú Likert-skálát alkalmaztunk, amelynél összesen hét állítást kapcsán kellett a hallgatóknak véleményt formálniuk aszerint, hogy azzal mennyire értenek egyet.

A kérdőíves vizsgálat mellett a csoportos interjú kutatómódszertani eszközét alkalmaztuk azoknak a kvalitatív, statisztikai módszerekkel nem kimutatható véleményeknek a feltérképezésére, amelyek képesek árnyaltabb válaszokat adni a vizsgálat kutatói kérdéseire. Mindemelllett a csoportos interjú módszertanát az oktatással kapcsolatos tanulói vélemények feltárására már korábbi kutatásokban is eredményesen alkalmazták (Bóra, 1990). A csoportos interjúk során négy fő területet érintettünk: ismeretátadás, fejlesztés, oktatásmódszertan értékelés, élményszerzés. Az első esetben arra voltunk kíváncsiak, hogy a kurzusban alkalmazott módszertan mennyire volt alkalmas az új ismeretek átadására. A fejlesztés témakört érintő kérdéseknél azt kívántuk feltárni, hogy a hallgatók milyen területeken tapasztaltak önmagukon

fejlődést. A módszertan értékelésénél a kurzus pozitív és negatív tapasztalatait gyűjtöttük, míg az élményszerzés témakörbe tartozó kérdéseknél a kurzussal kapcsolatos szubjektív élmények feltárása volt a célunk.

neme		férfi	nő
% (n)		53.3 (16)	46.7 (14)
életkor átlaga		20.87	21.07
beosztása	vezető		
	%(n)	43.7 (7)	14.3 (2)
	beosztott		
	%(n)	56.2 (9)	85.7 (12)

1. ábra: A vizsgálatban résztvevők jellemzői. A szerzők saját szerkesztése.

Eredmények

Kérdőíves vizsgálat eredményei

A KTP fundamentumait megalkotó stratégia egy olyan fejlődési irányt határoz meg, amelyben az oktatás lényegét az innováció, a hallgató-fókuszú oktatás határozza meg és a személyességen alapuló alkotó szakmai közösségek létrehozását, az egyéni fejlődés támogatását helyezi a középpontba. A kérdőív első felében e szempontok érvényesülésének vizsgálatára helyeztük a hangsúlyt. Ennek eredményei összességében azt támasztják alá, hogy a pilot program tartalmában egy irányba mutat a KTP által meghatározott célokkal (2. ábra).

A hallgatók visszajelzései egyértelműen arra utalnak, hogy az egyetemi képzésben szerzett képzési, oktatási tapasztalataikhoz viszonyítva a VBI koncepciója innovatív. A hallgatók teljes mértékben egyetértettek azzal, hogy a szakmai ismereteket ilyen formán integráló kurzussal ezidáig nem találkoztak. A kurzus megvalósításának alapkoncepciója – követve a KTP célkitűzéseit – arra irányult, hogy a hagyományos frontális előadások módszertanával ellentétben a foglalkozásokon az oktatók helyett a hallgatók kerüljenek a középpontba. A felmérésben közölt válaszok arra engednek következtetni, hogy a VBI létrehozásával megvalósított vezetéselméleti kurzusban a hallgatók szerepe jelentősen felértékelődik az oktatókhoz képest. Az oktatás ezáltal egyfajta mentorált önképzéssé alakul át.

Miután a VBI működtetésével a vezetői feladatok mellett a hallgatók nagyszámú rendészeti, vám- és jövedéki, valamint bűnügyi természetű szakmai kihívásokkal is szembesülnek, előzetesen úgy gondoltuk, hogy a kurzus a képzési tervben a képzési időszaknak túl korai szakaszában került elhelyezésre (negyedik félév). Ebben az időszakban ugyanis a tisztjelöltek még meglehetősen kevés szakmai jellegű ismerettel rendelkeznek. Ennek ellenére az eredmények azt igazolják, hogy a hallgatók többnyire nem látják indokoltak a kurzus megszervezését a képzés egy későbbi időszakára halasztani.

A kurzus lezárásával oktatóként egyértelműen úgy véltük, hogy a képzés eredményességét kifinomultabb informatikai megoldásokkal (pl. specializált email-fiókok létrehozásával; közös zárt adattárhely kialakításával) növelni tudjuk. A megkérdezettek válasza alapján ugyanakkor azt látjuk, hogy a tisztjelöltek összességében elégedettek voltak a kurzus kereteiben alkalmazott technikai eszközökkel és megoldásokkal.

A képzési program összeállításakor kiemelt szerepe volt az értékelési rendszer újra gondolásának is. A félévvégi eredmények kialakítását oktatói véleményezéshez kötve, de a hallgatók önmaguk és társaik értékelésére kívántuk alapozni. Miként kiemelt jelentősége volt annak is, hogy a VBI felállításával egy olyan környezet jöjjön létre, ahol a munkamemóriában feldolgozott új információ rögzítése nem magolás, hanem értelmes tanulás útján, tapasztalás támogatásával történik. Továbbá az egyéni fejlődést az önálló munka mellett a szakmai közösség megalkotása segíti. A pilot résztvevőinek válaszai alapján úgy tűnik, hogy a kurzus végeztével e célkitűzéseket sikerült elérnünk.

A kurzust az eddigi tapasztalataimhoz képest újszerűnek mondanám.	4.97
A kurzus során fontosabb szerepe volt a hallgatóknak, mint az oktatóknak.	4.00
Jobb volna, ha a kurzus megszervezésére az egyetemi képzés későbbi időszakában kerülne sor.	2.07
A kurzust további technikai eszközök, megoldások alkalmazásával még jobbra lehetne tenni.	3.90
A kurzus végén az értékelési folyamatot innovatívnak tartom.	4.50
A kurzus során inkább a képességek fejlesztésére helyeződött a hangsúly, nem a tananyag bemagolására.	4.93
A kurzus a közös tanuláson keresztül segítette az egyéni fejlődést is.	4.57

2. ábra: A pilot kurzus főbb képzési célirányainak érvényesülését jelző válaszok átlagértékei. A szerzők saját szerkesztése.

A kérdőíves vizsgálat második részében arra kerestük a választ, hogy a virtuális igazgatóság létrehozásával gyakoroltatott vezetési, illetve szakmai feladatok, a kurzusra specifikált értékelési ön- és társértékelési rendszer, a feladatelosztás, munkaszervezés, illetőleg a foglalkozások irányításának hallgatókra történő áttelepítése mennyiben járulhattak hozzá a KTP által meghatározott egyes képzésfejlesztési célok eléréséhez. A vizsgálatban résztvevő hallgatók válaszait hét különböző képzésfejlesztési céldimenzióban értékeltük:

- csoportmunka, együttműködés;
- felelősségérzet, döntésképeség;
- rendszerszintű szemlélet, átfogó megközelítés, komplex gondolkodás;
- kritikus gondolkodás, kreativitás, problémakezelés;
- önkritika,
- kíváncsiság,
- empátia.

Képzésfejlesztési céldimenziók	Átlagértékek		
	Teljes	Beosztott	Vezető
Csoportmunka, együttműködés			
<i>A kiadott feladatok végrehajtásában szinte mindig magamra voltam utalva.</i>	1.60	1.71	1.33
<i>A legtöbb feladat eredményes megoldásához társaim munkájára, segítségére is szükség volt.</i>	4.00	3.76	4.56
<i>A döntéseim meghozatala során legtöbbször bevontam társaimat.</i>	3.77	3.57	4.22
Felelősségérzet, döntésképeség			
<i>Véleményem szerint a feladatok nem voltak képesek valós döntési helyzeteket kialakítani, szimulálni.</i>	1.43	1.48	1.33
<i>A kurzus során bizonyos kérdésekben nekem is döntenem kellett.</i>	3.63	3.05	5.00

<i>Nem volt mindig olyan egyszerű a társaimmal vagy egy feladattal kapcsolatos döntést meghozni.</i>	2.27	1.90	3.11
Rendszerszintű szemlélet, átfogó megközelítés, komplex gondolkodás			
<i>Szerintem a legtöbb feladat megoldása ugyanarra vagy nagyon hasonló sémákra épült.</i>	2.40	2.62	1.89
<i>A legtöbb feladat megoldásához szükség volt elméleti, szakmai és gyakorlati ismeretekre egyaránt.</i>	4.20	4.00	4.67
<i>A legtöbb feladat több különböző szakmai tantárgyhoz kapcsolódó ismeretet is megkövetelt.</i>	3.30	3.14	3.67
Kritikus gondolkodás, kreativitás, problémakezelés			
<i>A legtöbbször úgy éreztem, hogy a feladatok megoldásakor a saját ötleteimre, javaslataimra nincs szükség.</i>	2.13	2.57	1.11
<i>Egyes feladatok megoldása az eddigi tanórák gyakorlataiboz képest újszerű gondolkodást igényelt.</i>	4.60	4.43	5.00
<i>Számos feladat megoldásához szükség volt arra, hogy az interneten, jogszabályokban vagy tananyagokban kutassak.</i>	3.80	3.48	4.56
Önkritika			
<i>A gyakorlat megerősített abban, hogy az egyetemen már nem sok újat tudnak nekem mondani.</i>	1.20	1.24	1.11
<i>A gyakorlat után úgy érzem, hogy sokat kell még tanulnom.</i>	3.70	3.57	4.00
<i>A gyakorlat rámutatott arra, hogy számos szakmai, elméleti kérdésben még fejlődnöm kell.</i>	4.40	4.33	4.56
Kíváncsiság			
<i>A legtöbb feladat unalmas volt számomra.</i>	1.37	1.48	1.11
<i>A kurzus során szerzett tapasztalatok számos szakmai jellegű kérdést is felvetettek bennem.</i>	3.97	3.81	4.33
<i>A gyakorlat során találkoztam olyan témával, feladattal, amivel a későbbiekben szívesen foglalkoznék részletesebben.</i>	3.93	3.76	4.33
Empátia			
<i>A feladatok megoldása során a többiek nem törődtek a problémáimmal.</i>	1.30	1.38	1.11
<i>A gyakorlat alkalmas volt arra, hogy erősítse a másik megértését, az egymásra való odafigyelést.</i>	4.43	4.33	4.67
<i>A gyakorlat segített abban, hogy jobban bele tudjam képzelni magam mások helyzetébe.</i>	4.30	4.24	4.44

3. ábra: Az egyes képzésfejlesztési céldimenzió jelölt átlagértékek. A szerzők saját szerkesztése.

A VBI szervezeti struktúrája, a kiosztott vezetői és szakmai feladatok jellege tudatosan úgy került kialakításra, hogy azzal mintegy szükségszerűvé váljon a hallgatók kooperatív tevékenysége. A csoportmunka, együttműködés céldimenzió elert átlagértékek alapján a kurzus alkalmasnak tűnik a hallgatók közötti csoportmunka és az együttműködés fejlesztésére. Ezzel szemben a felelősségérzet és döntésképeség céldimenzióban született hallgatói vélemények arra utalnak, hogy a szimulált munkakörnyezetben kialakított élethelyzetek a résztvevők teljes egészét tekintve kellő mélységű, „valódi” felelősségvállalást nem követeltek meg a tisztjelöltektől. A beosztott és vezetői feladatot ellátó állomány szerint diverzifikált átlagértékek ugyanakkor arra utalnak, hogy a vezetőként funkcionáló hallgatóknál a felelősségérzet és döntésképeség gyakoroltatása markáns szerepet kapott a kurzus teljesítése során.

Csoportos interjú eredményei

Ahogy az tanulmányunk elején már említettük, az egyetem oktatási stratégiájának részét képező KTP fókuszában az oktatói szerepek megújítása, az oktató facilitátori szerepének erősítése, a hallgatók képességeinek hatékony fejlesztése, az oktatási módszertan megújítása, az innovatív, kreatív, élményszerű oktatás megvalósítása áll. Erre összpontosítva, csoportos interjú

keretében is szeretnénk volna felmérni a hallgatói véleményeket, hogy mennyiben tett eleget a kurzus ezeknek az elvárásoknak. Vizsgáltuk, hogy milyen ismereteket szereztek a pénzügyőr tisztjelöltek a NAV vezetői tevékenységét érintően, hogy saját meglátásaik szerint milyen kompetenciáik erősödtek, illetve, hogy oktatásmódszertani és oktatásszervezési szempontból lennének-e javaslataik a kurzus tematikájának, tananyagának, menetének átalakítását érintően, vagy az oktatók fejlesztése érdekében. Továbbá, az élményszerű oktatás jegyében, a számukra legizgalmasabb pillanatok is összegyűjtöttük.

Ismeretátadás. A vezetői feladatrendszerre vonatkozóan a csoportos interjú során a következő kérdéseket tettük fel a kurzus hallgatóinak. Mit tanultak a vezetői tevékenység kapcsán? Mi jelentette a vezetői feladatokban az újdonságot, amire előzetesen nem számítottak? A virtuális igazgatóság szervezetének és hatáskörének kialakítása, a munkatársak munkakörének meghatározása során törekedtünk arra, hogy a vezetői feladatokra történő felkészülés folyamán a hallgatók megtapasztalják, milyen kompetenciáknak kell megfelelnie egy-egy adóhatósági vezetőnek. Így, a csoportos interjúban arról is megkérdeztük tisztjelölteket, hogy a kurzus tapasztalatai alapján, melyek a leginkább elvárt vezetői kompetenciák a NAV-ban. Emellett célunk volt annak érzékeltetése is, hogy a vezetők feladatai alapvetően nem csak a szakmai tevékenység felügyeletére és irányítására vonatkoznak (azaz, nem csupán alapos szakmai ismeret feltételeznek), hanem legalább ennyire fontosak az ún. funkcionális feladatok (humán, gazdálkodási, pénzügyi, üzemeltetési stb.), illetve a vezető interperszonális szerepe is. Bízunk benne, hogy ez a kurzus ráirányítja a hallgatók figyelmét az alapvető vezetői funkciók (tervezés, szervezés, irányítás, felügyelet, ellenőrzés) ellátásának kötelezettsége mellett olyan, a rendészeti igazgatás területén elvárt más vezetői kompetenciák (Malét-Szabó, 2013; Malét-Szabó, 2014; Malét-Szabó & Horváth, 2014) jelentőségére is, mint például a döntésképeség, a kommunikációs készség, a problémamegoldás, a stratégiai gondolkodás, az érzelmi intelligencia, a következetesség és a munkatársak motiválásának képessége.

A hallgatók a kurzus során végrehajtott feladataik alapján arra a megállapításra jutottak, hogy a NAV-ban a vezetőkkel szemben támasztott legfontosabb elvárás a kiváló szakmai felkészültség mellett a megfelelő emberi hozzáállás. Visszajelzéseik alapján jól kirajzolódik egy személyiségközpontú (Bakacsi, 1996; Klein, 2002; Berde, 1999; Szabolcsi, 2016) vagy – ahogyan ezt a későbbiekben született elméletek nevezik – szolgált (beosztottcentrikus) vezető (Daft, 1997; Schermerhorn, 2008; Lussier & Achua, 2007; Fehér, 2010; Blanchard, 2010) képe, akinek a legfontosabb ismérve a hallgatók szerint, hogy emberséges, segítőkész, lelkiismeretes, empátikus, bármikor lehet hozzá tanácsért, támogatásért fordulni. Ismeri a munkatársai képességeit, erősségeit és gyengéit, tudja, kinek milyen feladatokat lehet delegálni, továbbá azt is, hogy kinek milyen területen kellene fejlődni.

A hallgatók vezetőképe teljes mértékben összhangban áll a rendészet területén bekövetkezett hangsúlyeltolódásoknak (Fórizs, 2016) köszönhető szemléletmódbeli változásokkal, amelyek Hegedűs (2019) szerint egyre inkább a szociális, emberközpontú gondolkodás irányába hatnak. A szolgált vezetés rendészeti tényerésének szükségességét erősíti meg Tózsér (2021) is, amikor a rendőrségről, mint az állampolgárok szolgálatára hivatott szervezetről beszél. Kiemeli továbbá, hogy a Z generáció tagjainak munkahelyi beilleszkedését is nagyban megkönnyítené egy, a szolgált vezetés koncepciójához közelebb álló felfogás.

A tisztjelöltek értelmezésében a jó vezető szakmailag kellően felkészült, egyértelműen és világosan kommunikál, határozott, döntésképes, jól kezeli a konfliktusokat és a problémákat. A virtuális igazgatósági szerepkörükben azt is felismerték a résztvevők, hogy egy szervezet hatékony és eredményes működtetése nem csak jó vezetőket és kvalifikált kollégákat igényel, de feltételezi más szervezeti egységek, vezetők feladatrendszerének ismeretét, egymás munkájának tiszteletét, támogatását, hiszen csak közösen érhetőek el kitűzött stratégiai célok.

Fejlesztés. A NAV VBI vezetői és munkatársai számára meghatározott feladatok az interjúalanyok véleménye alapján erősítették a szabálykövetésüket, a precizitásukat, fejlesztették az írásbeli és a szóbeli kommunikációs készségüket, problémamegoldó képességüket, próbára tették önállóságukat és döntési képességüket, továbbá formálták önismeretüket, együttműködésre készítették őket. Ha az előbbi, a tisztjelöltek által említett készségeket, képességeket összevetjük a közszolgálatban az új belépőktől elvárt alapkompenciákkal, akkor azt tapasztaljuk, hogy a 12 közszolgálati alapkompencia közül hét fejlesztését megfelelően segítette ez a kurzus. Az egységes közszolgálati alapkompenciákat, ezek definícióit, illetve a hozzájuk kapcsolódó viselkedési jegyeket a KÖFOP-2.1.5-VEKOP-16-2016-00001 számú „A versenyképes közszolgálat személyzeti utánpótlásának stratégiai támogatása” elnevezésű projekt kiválasztási munkacsoportjának kutatási eredményei alapján határoztuk meg. A közszolgálati alapkompenciák listája a következő kompetenciákat tartalmazza: döntési képesség, együttműködés, érzelmi intelligencia, felelősségvállalás, határozottság – magabiztosság, hatékony munkavégzés (a viselkedési jegyek alapján ide értendő a precizitás), kommunikációs készség, konfliktuskezelés, önállóság, problémamegoldó készség, pszichés terhelhetőség, szabálykövetés – fegyelmezetttség (Erdős et al., 2020b; Malét-Szabó et al., 2018; Malét-Szabó et al., 2021).

A hallgatók saját meglátása szerint a kurzus során az önismeretük fejlődött leginkább. Rájöttek arra, hogy egy hatóság mindennapi teendőinek ellátása mind a vezetők, mind a munkatársak részéről alapos elméleti tudást, megfelelő szakértelmet igényel. Felmérték tudásukat és felismerték, hogy a feladatok minőségi végrehajtásához sok esetben az alapvető elméleti háttérük, a szakmai felkészültségük hiányozott. Az előbbieket mellett a legnagyobb nehézséget a határidők betartása okozta számukra. Megdöbbenve tapasztalták, hogy – elsősorban a határidők betartása és ennek érdekében a tennivalók prioritizálása miatt – a jövőbeni munkájuk nem nélkülözheti az összefogást, az egymáshoz való alkalmazkodást és a csapatmunkát sem. A csoportos interjú során így a résztvevők közül a legtöbben az önismeret mellett az együttműködési készség fejlődését emelték ki, hiszen a kurzus során megfogalmazott elvárások, a kitűzött feladatok folyamatosan közös gondolkodásra, közös munkára ösztönözték őket.

Oktatásmódszertan, oktatásszervezés. Mielőtt ennek a kérdéskörnek a mélyebb elemzésére kitérnénk, egy-két alapvető információt mindenképpen meg kell osztanunk a kurzus tematikájának tervezése és a tanórák szervezése kapcsán. Ahogyan arról már a tanulmányunkban szóltunk, ez a kurzus a rendészeti szakterület vezetési rendszerének elméleti háttérét bemutató féléves tananyagra épül, alapvető célja, hogy a hallgatók az elméleti tudásukat a gyakorlatba átültetve elsajátítsák, hogy melyek a NAV különböző szintű vezetői munkaköreiben jelentkező kulcsfontosságú szakmai és funkcionális feladatok, elvárt kompetenciák, hogy szembesüljenek a vezetői tevékenység szépségeivel és árnyoldalaival egyaránt. A gyakorlati jellegű foglalkozások, a széleskörű ismeretanyagot felölelő tematika és a magas hallgatói létszám (30 fő) egyaránt igényelte, hogy a kurzust két oktató vezesse. A foglalkozások (összesen 28 tanóra) megtartására kéthetente 4 órás blokkokban, pénteki napokon került sor.

Az oktatás módszertana (páros oktatás) kapcsán – mivel a páros oktatás, vagy ahogy a magyar nyelvű szakirodalmi források definiálják, a kéttanáros modell (Horváth, 2019) számunkra is új, korábban nem próbált szerep volt – kíváncsiak voltunk a résztvevők véleményére. Főleg annak ismeretében, hogy ezzel a módszerrel ezt megelőzően leginkább csak kompetenciafejlesztő tréningek résztvevőjeként találkoztunk. A kéttanáros modell kapcsán elmondható, hogy a sikeres közös munkához mindkét fél részéről szoros együttműködés szükséges, a két oktató egyenrangú félként vesz részt a folyamatban. (Lock et al., 2016). Akkor segíti hatékonyan ez a módszer a tanulási folyamatot, ha az oktatók nem egy tudományterületet képviselnek, szakmai ismereteik összeadódnak, viszont kellően nyitottak az új területek irányába és tisztában vannak azzal, hogy hol húzódnak a saját határaik, hol ér véget a szaktudásuk, hol kell teret engedni a

másik oktató ismereteinek. Ha megbíznak egymás munkájában, annak minőségében, elismerik a másik képességeit, akkor a kéttanáros modell kiválóan működhet (B. Erdős, 2018).

Az interjúban arról kérdeztük a hallgatókat, hogy mi a meglátásuk az oktatói szerepvállalást, a páros oktatást érintően (tetszett-e, megfelelő volt-e az oktatók közti együttműködés). Szinte kivétel nélkül pozitívan értékelték, hogy a tanulási folyamatot két oktató irányította, korábbi tapasztalataikhoz mérten (jellemzően egy oktató által vezetett foglalkozások) sokkal hatékonyabbnak ítélték a páros oktatást. Az együtt-oktatás kapcsán pozitív előjellel említették, hogy mivel végig két tanár jelen, sokkal több és színesebb életből vett példát ismerhettek meg, sokkal több és változatosabb oktatók által közvetített tapasztalattal gazdagodhattak. Azt pedig kifejezetten értékelték, ha egyes kérdések kapcsán az oktatók az általuk képviselt szakmai terület perspektívájából közelítettek a problémához vagy esetleg ütköztették a véleményüket. Örömmel fogadták a kooperatív oktatásra (Czinege & Szabó, 2020) jellemző, a tanárokat katalizátor szerepbe helyező módszert is, mellyel kapcsolatban az oktatók bevonódásának mértékét is megfelelőnek ítélték. Egyikük ezt így fogalmazta meg: „Épp annyira voltak jelen, mint amennyi kellett. Így megmaradt az önállóságunk”. A feladatok megfelelő összhangjának megteremtése, illetve az egységesebb munkaterhelés érdekében a hallgatók a jövőre nézve pontosabb tervezést és folyamatos egyeztetést javasoltak az oktatóknak. Elismerték, hogy ebben a kurzusban és ezzel a résztvevői körrel jól működött ez a módszer, az már azonban korántsem biztos szerintük, hogy más tantárgy vagy más összetételű tanulócsoport esetében ugyanilyen hatékonyasággal lehet majd ezt alkalmazni.

A csoportos interjú kérdései az oktatásszervezést is érintették. A résztvevők szerint az egyes foglalkozások között eltelt idő (2 hét) túl hosszú volt, ezalatt a munkafolyamatok is megszakadtak, nehéz volt újra felvenni a fonalat. Az egy-egy foglalkozásra tervezett 4x45 perc időtartam megterhelő volt számukra, leginkább amiatt, mert ezeket az órákat pénteki napokra osztották be. A következő tanévben ugyanezen kurzus órarendi foglalkozásait mindenképpen másképp, a fenti észrevételek figyelembevételével javasolják tervezni.

Élményszerű oktatás. Az interjúban elmondták, hogy a legjobb momentumokat az okozta számukra, amikor teljes önállóságot kaptak a feladatok megoldásában, kiélhették a kreativitásukat és a vezetői csoportban – „összedugva a fejüket” – döntéseket is hoztak. Mivel az első foglalkozáson – a kurzus céljainak, menetének, az elvárásoknak a bemutatásakor – még saját maguk sem hitték, hogy ez nekik menni fog, nem várt meglepetésként érte őket, hogy szakaszként is jól tudnak együtt dolgozni. A feladatokat gyakorlatiasnak, életszerűnek, kihívást jelentőnek tartották, annak pedig kifejezetten örültek, hogy sem az oktatás, sem a tanulás nem volt megszokott, „tankönyvízü”. Mindenki akkor dolgozik szívesen, ha kézzel fogható eredménye van a munkájának és sikerélményekben van része. Ezt azonban nem mindig, nem minden munkakörben könnyű elérni. A pénzügyőr tisztjelöltek válaszaiból azonban az derült ki, hogy ez a gyakorlat lehetőséget teremtett az eredményes munkavégzésre és sikerélményt is adott egy-egy jó megoldás kapcsán.

Diszkusszió

A hallgatói válaszok arra engednek következtetni, hogy a VBI létrehozásával megvalósított képzési koncepció általánosan megkövetelt a tisztjelöltektől egyfajta rendszerszintű szemléletet és komplex gondolkodást. Miután a feladatok elosztása, kezelése és ellenőrzése a vezetői beosztásoknál összpontosult, a kihívások átfogó, rendszerszintű megközelítése igénye is elsősorban ebben az állománycsoportban jelent meg. Hasonló eredmények figyelhetők meg a kritikus gondolkodás, kreativitás, problémakezelés céldimenzió esetében is. A válaszok alapján arra következtethetünk, hogy a VBI kapcsán végzett feladatok általánosságban megkövetelték a hallgatóktól a kritikus gondolkodást, valamint a kreatív munkavégzést. Az egyes szervezeti egységekre szignált feladatok a tisztjelöltektől a korábbi tanulmányi tapasztalataikhoz

viszonyítva újszerű gondolkodást, problémamegoldást igényeltek. A vezetők ebben a céldimenzióban is magasabb átlagértékeket jelöltek, ami arra utal, hogy a kurzus kereteiben elsősorban a vezetői feladatokat ellátó személyek körében számíthatunk a kritikus gondolkodás, a kreatív feladatmegoldás és problémakezelés fejlődésére.

Az eredmények arra mutatnak, hogy a kurzus lehetőséget ad arra, hogy a hallgatók önmaguk szakmai mivoltát kritikusabban szemléljék. Ezen a területen a vezetők és a beosztottak által közölt átlagértékek közelítenek egymáshoz, amely arra utal, hogy a kurzus alapvetően a teljes hallgatói állományt érintően önkritikus munkavégzésre motivál. Ezzel szemben a kíváncsiság céldimenziójában a vezetők átlagértékei jóval magasabbak a beosztottakéhoz képest. Feltehetően mindez szoros kapcsolatban áll a felelősségérzet, döntésképesség, illetve a kritikus gondolkodás, kreativitás, problémakezelés céldimenziókban feltárt átlagértékek különbözőségeivel. Amennyiben ugyanis a feladatok megoldása, komplex értékelése, valamint a VBI kapcsán felmerülő problémák kezelése túlnyomórészt a vezetők körében koncentrálódnak, nagy valószínűséggel náluk halmozódnak fel azok az ismeretek, információk, kihívások, amelyek megkövetelik a témában való elmélyedést és felkelthetik a tudományos-szakmai érdeklődést.

A képzésfejlesztési céldimenziók közül a legegységesebb átlagértékeket az empátia esetében regisztráltuk. Az eredmények azt igazolják, hogy mind a beosztotti, mind pedig a vezetői pozícióban teljesítő tisztjelöltek esetében a kurzus hozzájárulhat az empatikus készségek fejlődéséhez. A kérdőíves felmérésében szereplő adatok mellett a csoportos interjú során adott válaszok alapján is azt feltételezhetjük, hogy a feladatok megoldásának csoportos jellege, az oktatók háttérbe vonulásával a hallgatók egymásra utaltsága, valamint a kurzus kapcsán meghatározott ön- és társértékelési rendszer összességében felerősítették a csoporttagok egymáshoz való empatikus viszonyulását, illetve az fejlesztették együttműködési készségüket.

Az oktatási módszerek alkalmazását, fejlesztését nemcsak a folyamatosan változó környezet vagy a pedagógusok képességei és szükségletei határozzák meg, ezekhez hallgatói igények és elvárások is párosulnak. Tanulmányunk bevezető részében már szóltunk arról, hogy az elmúlt évek rendszeti felsőoktatást vizsgáló kutatási eredményei szerint a fiatalok merőben új elképzelésekkel kezdik meg tanulmányaikat az RTK-n, és a korábbi generációkhoz mérten alapjaiban eltérő preferenciákat támasztanak a választott képzéssel szemben. Ezek az új, a felsőoktatásban eddig szokatlanak tűnő elvárások sok esetben a generációs sajátosságokból adódnak, ezért az oktatási módszereknek a Z generáció tanulási igényeihez is igazodniuk kell. Tegyei (2018) és Árváné et al. (2017) vizsgálatai arra mutatnak rá, hogy a fiatalok igényei egy új típusú oktatói szerepkör megjelenését teszik szükségessé, ahol a tanár/oktató nem egyedüli hordozója és átadója az információnak, nem csak a tudás forrása, hanem közvetlen kapcsolatot teremtve a hallgatókkal, partner és mentor is. Még jobb, ha facilitátorként, a tanulási folyamat irányítójaként teret enged a közös kreativitásnak, a közös gondolkodásnak és az egymástól való tanulásnak. Ezt a hagyományostól jelentősen eltérő szerepkört a csoportos interjúban résztvevő tisztjelöltek is hatékony megoldásnak ítélték. A partneri viszonyt erősíti az interjúalanyok által többször hangsúlyozott, a hagyományostól eltérő csoportmunka, a kooperatív tanulás jegyében alkalmazott és a Z generáció igényeit is kielégítő kooperatív csoportmunka is, amelyben a hallgatók a jobb közös teljesítmény elérése érdekében a munkát képességeik alapján megosztva dolgoznak, fejlesztve nem csak együttműködési készségüket, hanem felelősségérzetüket is (Worley, 2011; Kővári, 2017; Balázs, 2020). Mint ahogyan azt is kiemelték a hallgatók, hogy a kurzus keretében végre az életből vett, valós példák mentén, megfigyelés és gyakorlás útján tanulhattak, gyakorlatban alkalmazható ismeretekre tehettek szert, ami szintén egy fontos elvárás a Z generációhoz tartozó fiatalok részéről (Malatyinszki, 2020; Mládková, 2017; Nádori & Prievara, 2018).

Jármai és szerzőtársai (2019, 70) szerint „a módszertani kultúra megváltozásához szükséges némi innovációs attitűd”. Reményeink szerint a tanulmányunkban bemutatott kurzus és vizsgálat eredményei igazolják, hogy a módszertani megújulásra való törekvés esetünkben nem

csak intézményi szinten jelentkező elvárás, hanem valós, szemléletmódváltást tükröző oktatói igény is.

Irodalomjegyzék

- [1] Árváné Ványai G., Katonáné Kovács J., Popovics P. & Gál T. (2017). A Z generáció felsőoktatással kapcsolatos motivációinak és elvárásainak vizsgálata. *International Journal of Engineering and Management Sciences* 2(4), 1–13. <https://doi.org/10.21791/IJEMS.2017.4.1>
- [2] Bali M. (2011). A rendőrkép és a Rendőrségkép. *Magyar Rendészet*, 11(2), 13-33.
- [3] Bakacsi Gy. (1989). A leadership elméletek áttekintése. *Közgazdasági Szemle*, 36(7-8), 987-997.
- [4] Bakacsi Gy. (1996). *Szervezeti magatartás és vezetés*. KJK, Budapest
- [5] Balázs B. (2020). New methodological possibilities in digital training. *Journal of Applied Technical and Educational Sciences jATES*, 10(1), 133-154.
- [6] Baráth N. E. (2021). Rendészeti professzionalizmus. *Magyar Rendészet*, 21(2), 215-224. <https://doi.org/10.32577/mr.2021.2.14>
- [7] Bartha I. (2006). Az innováció szükségessége az oktatásban. *Debreceni Műszaki Közlemények*, 5(3), 51-64.
- [8] Berde Cs., Dienesné K. E., Berki S. (1999). *Emberi erőforrás menedzsment*. Vider-Plusz Bt.
- [9] B. Erdős M. (2018). Kollaboratív tanítás (co-teaching, team teaching) (pp. 15-19.). In B. Erdős M., Borda V. & Vojtek É. (szerk.) *Oktatásmódszertani mintatár*. PTE BTK Közösségi és Szociális Tanulmányok Tanszék
- [10] Blanchard, K. (2010). *Vezetés magasabb szinten. Eredményesség emberközpontú módszerekkel*. HVG
- [11] Bóra F. (1990). Tanulói vélemények a szakrendszerű oktatásra áttérés nehézségeiről. *Módszertani Közlemények*, 30(4), 212-218.
- [12] Christián L. (2016). Rendőrség és rendészet. In Jakab A. – Gajduschek Gy. (szerk.) *A magyar jogrendszer állapota*. (pp. 681-707.). MTA TK JTI
- [13] Christián L., Hautzinger Z., Kovács G. (2021). A magyar rendészeti felsőoktatás jelene és jövője. *Magyar Rendészet*, 21(klsz.), 53-72. <https://doi.org/10.32577/mr.2021.1.ksz.4>
- [14] Czinege M. & Szabó Cs. (2020). Kooperatív tanulás a felsőoktatásban – nemzetközi kitekintés. *Képzés és Gyakorlat / Training and Practice*, 18(3-4), 116-125. <https://doi.org/10.17165/TP.2020.3-4.12>
- [15] Daft, R. L. (1997). *Management*. The Dryden Press
- [16] Erdős Á. (2020). Tudományos eredmények a közterületen végzett rendészeti tevékenység szolgálatában – irodalmi áttekintés. In Csaba Z., Szabó A. (szerk.) *Közös kibívások – egykor és most. Tanulmánykötet*. (pp. 70-93.). Magyar Rendészettudományi Társaság, Vám- és Pénzügyőri Tagozata. <https://doi.org/10.37372/mrttvpt.2020.1.4>
- [17] Erdős Á., Magasvári A., Szabó A. (2019). Új generáció a rendészeti felsőoktatásban. In Gaál Gy., Hautzinger Z. (szerk.) *Gondolatok a rendészettudományról. Írások a Magyar Rendészettudományi Társaság megalapításának tizenötödik évfordulója alkalmából*. (pp. 89-102.). Magyar Rendészettudományi Társaság
- [18] Erdős Á., Magasvári A., Molnár K., Pócsi A., Szabó A., Vas A. (2020a). NAV Café: A Nemzeti Adó- és Vámhivatal személyi állományának utánpótlása, felkészítésük gyakorlati kérdései. *Magyar Rendészet*, 20(1), 149-177. <https://doi.org/10.32577/mr.2020.1.10>
- [19] Erdős Á., Magasvári A. & Szabó A. (2020b). Professional Career Choice and Career Start in Regards to the Expectations of Hungarian Law Enforcement Higher Education and of the Law Enforcement Organs. *Internal Security*, 12(2), 301-312. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.6702>
- [20] Fehér J. (2010). Kortárs személyes vezetési elméletek. A transzformatív felfogás szerepe és jellemzői (I. rész). *Vezetéstudomány*, 41(3), 2-13. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2010.03.01>

- [21] Finszter G. (2010). A rendészeti stratégia alkotmányos alapjai. In: Gaál Gy., Hautzinger Z. (szerk.) *Tanulmányok a „Quo vadis rendvédelem? Szabadságjogok, társadalmi kötelezettségek és a biztonság” című tudományos konferenciáról* (pp. 5-24.). Magyar Hadtudományi Társaság, Határőr Szakosztály, Pécsi Szakcsoportja.
- [22] Finszter G. (2018). *Rendészettan*. Dialóg Campus.
- [23] Fórizs, S. (2016). A rendészeti változások iránya, tendenciái, mozgatórugói. In: Gaál, Gy. & Hautzinger, Z. (szerk.) *A határrendészettől a rendészettudományig*. (pp. 31-40.). Pécsi Határőr Tudományos Közlemények. Magyar Hadtudományi Társaság – Magyar Rendészettudományi Társaság
- [24] Halász G., Horváth L. (2020). Innováció az oktatásban. In: Halász G., Fazekas Á., Lukács T. (szerk.) *Az Innováció dinamikája az oktatási ágazatban*. Akadémia Kiadó. <https://doi.org/10.1556/9789634545613>
- [25] Hegedűs J. (2019) Szemléletformálás a rendészeti képzésben. In: Hegedűs J. (szerk.) *A magatartástudomány helye és szerepe a rendészeti képzésben*. (pp. 5-18.). Nemzeti Közszolgálati Egyetem
- [26] Hegedűs J. (2020). Rendészeti felsőoktatásban tanuló hallgatók tanulási szemléletmódjának alakulása. In: Hegedűs J. (szerk.) *Magatartástudományi kutatások a rendészeti képzés megújítása érdekében*. (pp. 51-64.). Nemzeti Közszolgálati Egyetem
- [27] Hegedűs J., Fabiné Babos B., Szatmári A. (2021). A kompetenciafejlesztés lehetőségei a rendészetben. *Belügyi Szemle* 69(8), 1469-1483. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.8.9>
- [28] Horváth M. (2019). A kéttanáros modell gyakorlati megvalósulása az oktatásban (pp. 64-83.). In: Szőke-Milinte E. (szerk.) *Pedagógiai mozaik*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem
- [29] Jármái E. M., Füzi B. & Végh Á. (2019). Tanításmódszertani kihívások a gazdasági felsőoktatásban. In: Solt K. (szerk.) *Kutatói innovációk. Válogatás egy kutatási projekt eredményeiből*. (pp. 65-90.). BGE
- [30] Klein S. (2002). *Vezetés- és szervezétpsychológia*. Edge 2000 Kft.
- [31] Klein S. (2012). *Vezetés- és szervezétpsychológia*. Edge Kiadó
- [32] Kovács G. (2014). Vezetés- és szervezélméleti felkészítés a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen. In: Gaál Gy., Hautzinger Z. (szerk.) *Tanulmányok „Biztonsági kockázatok – rendészeti válaszok” című tudományos konferenciáról*. (pp. 307-318.). Magyar Hadtudományi Társaság, Határőr Szakosztály, Pécsi Szakcsoportja
- [33] Kovács G. (2020). A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar alapkiképzés intenzív szakaszának teljesítésével kapcsolatos hallgatói vélemények összegző vizsgálata 2012-2019 között. *Magyar Rendészet* 20(3), 163-178. <https://doi.org/10.32577/mr.2020.3.10>
- [34] Kovács I. (2021). A vezetés- és szervezéstudomány képzési rendszere a Rendészeti Vezetéstudományi Tanszéken: az elmélet és gyakorlat összhangja a digitalizáció korában. In: Kovács I., Dragon S. (szerk.) *A gyakorlatias rendészeti képzések megvalósításának tapasztalatai. Tanulmánykötet*. (pp. 28-39.). Magyar Rendészettudományi Társaság
- [35] Kővári A. (2017). Költséghatékony informatikai eszközökkel támogatott projektoktatás. In: Mrázik J. (szerk.) *A tanulás új útjai*. (pp. 273–284.). Magyar Nevelés- és Oktatókutatók Egyesülete
- [36] Lock, J., Clancy, T., Lisella, R., Rosenau, P., Ferreira, C., & Rainsbury, J. (2016). The lived experiences of instructors co-teaching in higher education. *Brock Education Journal*, 26 (1), 22-35. <https://doi.org/10.26522/brocked.v26i1.482>
- [37] Lussier, R. N. & Achua, C. F. (2007). *Effective Leadership*. Thomson South-Western
- [38] Malatyinszki Sz. (2020). Az új generáció, mint erőforrás. *Multidiszciplináris kihívások, sokszínű válaszok* 1(1), 90–101. <https://doi.org/10.33565/MKSV.2020.01.07>
- [39] Malét-Szabó E. (2013). A belügyi vezető-kiválasztási rendszer tudományos megalapozása, avagy egy belügyi kutatás első eredményei. In: Gaál Gy. & Hautzinger Z. (szerk.)

- Tanulmányok „A változó rendészet aktuális kihívásai” című tudományos konferenciáról.* (pp. 141-149). Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport
- [40] Malét-Szabó E. (2014). Az ÁROP 2.2.17. „Új közszolgálati életpálya” projekt rövid bemutatása. In Hegedűs J. (szerk.) *Tanulmánykötet a belügyi vezető-kiválasztási eljárásról.* (pp. 59–65.). BM
- [41] Malét-Szabó E. & Horváth F. (2014). Az új vezető-kiválasztási eljárás és a biztonság kapcsolata. In Hegedűs J. (szerk.) *Tanulmánykötet a belügyi vezető-kiválasztási eljárásról.* (pp. 12-18.). BM
- [42] Malét-Szabó E., Hegyi H., Hegedűs J., Szeles E. & Ivaskevics K. (2018). Rendőri alapkompenciák az egységes közszolgálati alapkompenciák tükrében. *Rendőrségi Tanulmányok* I(1), 15-74.
- [43] Malét-Szabó E., Kurucz Gy., Balázs K. & Münnich Á. (2021). Kompetenciarendszerek kialakítási és mérési módszertana a belügyi alkalmasságvizsgálati rendszerben. *Belügyi Szemle* 69(8), 1361-1383. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.8.4>
- [44] Mládková, L. (2017). *Learning Habits of Generation Z Students.* European Conference on Knowledge Management, Kidmore End, 698–703.
- [45] Nádori G. & Prievara T. (2018). *21. századi pedagógia.* Akadémiai Kiadó. <https://doi.org/10.1556/9789634541028>
- [46] NKE (2020). Intézményfejlesztési Stratégia. Nemzeti Közszolgálati Egyetem <https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/intezmenyfejlesztesi-terv-2020-2025.pdf>
- [47] Perlaki I. (1981). *Innováció és szervezés.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- [48] Schermerhorn, J. R. (2008). *Management.* 9th edition. John Wiley & Sons, Inc.
- [49] Sipos Sz. (2020). A megrendelő szervek elvárásai a rendészeti felsőoktatással szemben – a gyakorló szakemberek tapasztalatai a képzéssel kapcsolatban. In Hegedűs J. (szerk.) *Magatartástudományi kutatások a rendészeti képzés megújítása érdekében.* (pp. 65-88.). Nemzeti Közszolgálati Egyetem
- [50] Stone, C. & Travis, J. (2011). Toward a New Professionalism in Policing. *New Perspectives in Policing Bulletin* Department of Justice, National Institute of Justice
- [51] Szabolcsi S. (2016). Vezetési stílusok egykor és most. *International Journal of Engineering and Management Sciences (IJEMS)*, 1(1), 1-16. <https://doi.org/10.21791/IJEMS.2016.1.41>.
- [52] Szabó A. (2011). A rendészeti felsőoktatás múltja, jelene és jövője In Pálvölgyi K. et al. (szerk.) *Fiatal Regionalisták VII. Konferenciája.* (pp. 73-80.) Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola
- [53] Szabó A. (2013). Egy rendészeti képzésre (felsőoktatásra) irányuló kutatás konklúziói In Gaál Gy. – Hautzinger Z. (szerk.) *Tanulmányok „A változó rendészet aktuális kihívásai” című tudományos konferenciáról.* (pp. 71-78.) Magyar Hadtudományi Tudományos Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport
- [54] Szabó A. (2018). A pénzügyőr képzésektől az adóigazgatási szakirányig. *Belügyi Szemle* 66(11), 71-80. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2018.11.7>
- [55] Tegyei A. (2018). A „Z generáció” címke: jogos féltelmek vagy lehetőség a megújulásra? *Rendőrségi Tanulmányok* I(3), 81–97.
- [56] Tóth N. Á. (2016). *45 éves a rendészeti felsőoktatás.* Dialóg Campus Kiadó
- [57] Tózsér E. (2021). A rendőrségi parancsnoki gondoskodás, mint servant leadership. *Belügyi Szemle* 69(4), 639-650. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.4.8>
- [58] Vámos Á. (2020). Képzési innováció és szervezeti tanulás a felsőoktatásban, a bolognai folyamat követése az ELTE-n akciókutatással. *Neveléstudomány* 8(4), 53-62. <https://doi.org/10.21549/NTNY.31.2020.4.4>
- [59] Worley, K. (2011). Educating College Students of the Net Generation. *Adult Learning* 22(3), 31-39. <https://doi.org/10.1177/104515951102200305>

Hajdu Ruben József*: A meztelen igazság a pénzügyőrökről

Absztrakt

Pénzügyőr, finánc, vámos. E szavak hallatán egy szürke vagy zöld egyenruhás személy jut eszünkbe, akinek legfőbb feladata a vámhatárokat átívelő áruforgalom, valamint személyforgalom vizsgálata, illetve a jövedéki termékekkel kapcsolatos ellenőrzések, eljárások lefolytatása. 2010-ben a Vám- és Pénzügyőrség, valamint az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal közötti fúzió következtében létrejött a Nemzeti Adó- és Vámhivatal. E folyamatnak a következő állomásához érkeztünk 2021. január 1-én, mert az újonnan hatályba lépett, adó- és vámhatósági jogviszonyt szabályozó törvény csökkentette a szervezetnél betölthető pénzügyőri munkakörök számát, és olyan jogintézményeket vezetett be, amelyek sok hivatásost megfosztottak az egyenruhás szolgálattól.

Ennek a jogalkotási döntésnek az előzményeit, valamint objektív és szubjektív hatásait vizsgálja a szerző, különböző tanulmányok figyelembevételével, valamint anonim kérdőíves felméréssel. Elmondható, hogy akik a pénzügyőri hivatásnak szentelték az életüket, és kénytelenek voltak letenni az egyenruhát és kikerültek az azzal járó jogok és kötelezettségek alól, azokat jórészt demoralizálta a változás. Viszont szaktudásukra, tapasztalataikra továbbra is szükség van, tehát keresnünk kell a lehetőséget a motivációra, a hivatástudatuk fenntartására, amelyre a szerző véleménye szerint a pszichológia területén találunk válaszokat.

Kulcsszavak: *pénzügyőr, egyenruha, motiváció,*

English title: **The unvarnished truth about the customs officers**

Abstract

Finance guard, exciseman, customs officer; when you hear these words, you associate a person in grey or green uniform, whose main task is to inspect the movement of goods and persons across customs borders and carry out controls and procedures on excise goods. The Hungarian Customs and Finance Guard and the Tax and Financial Control Administration merged and formed the National Tax and Customs Authority in 2010. The next stage in the merger was reached on 1 January 2021, when a new act on tax and customs service came into force, reducing the number of posts available for sworn customs officers in the organisation and introducing legal provisions that deprived many professionals' uniformed service.

The author examines the antecedents and the objective and subjective effects of this legislative decision, analysing various studies and the results of an anonymous questionnaire survey. The author concludes that many of those who had dedicated their lives to the service of being finance guards and were forced to give up the uniform and the rights and obligations that come with it were demoralised in general, mainly by the change. However, their expertise and experience are still needed. Therefore, we must seek ways of motivating them and maintaining their sense of vocation, which is, in the author's point of view, could be addressed in psychology.

Keywords: *customs officer, uniform, motivation.*

* Hajdu Ruben József, pénzügyőr főhadnagy, vámigazgatási referens, Nemzeti Adó- és Vámhivatal Pest Megyei Adó- és Vámigazgatósága, <https://orcid.org/0000-0001-9625-6120>, hajdu.ruben@gmail.com

Bevezetés

A 2020-as év rengeteg változást hozott mindannyiunk életébe. Az elmúlt évtizedek egyik legnagyobb kihívása volt a COVID-19 pandémia által okozott helyzet, amely hatással volt az emberiség túlnyomó többségére. Nézőpont kérdése, hogy egy ilyen helyzetben jelentéktelen-e egy olyan jogalkotási döntés, ami hazánk pénzügyőri állományát (kb. 5.000 fő) érintette, miszerint egy részüket megfosztotta a mindennapi egyenruha viselésétől, valamint az azzal járó kötelezettségektől, többletjogoktól. A magyar hivatásosok egy ilyen kis csoportja szemszögéből ez a fordulópont nagyon is jelentős, mély nyomokat hagyott.

A fentieket magába foglaló, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal személyi állományának jogállásáról szóló 2020. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Szjtv.) már 2021. január 1. napjától hatályos, tehát több mint félévnyi időszak tekintetében vizsgálható, hogy annak milyen hatásai voltak, különös tekintettel pénzügyőri állomány azon részére, akik már nem viselhetnek minden nap egyenruhát. Megfogalmazzuk a hipotézisünket, miszerint az egyenruha nélküli pénzügyőri állományra negatív hatással volt a törvénymódosítás a munkához való szubjektív hozzáállásban.

Ahhoz, hogy a feltevést érdemben vizsgálhassuk, először meg kell értenünk a folyamatot, amelynek eddigi utolsó lépése az említett törvény. Vizsgálni fogjuk leíró módon az elmúlt évtizedek legfontosabb állomásait a volt Vám- és Pénzügyőrségnek (a továbbiakban: VP) helyzetétől egészen az új jogállási szabályokig. Ezt követően egy kérdőíves teszt segítségével felmérjük, hogy különböző érzelmi dimenziók mentén milyen különbség van a pénzügyőri és a tisztviselői munkakörben dolgozó pénzügyőrök között. Az eredmények kiértékelése után vizsgálni fogjuk a szervezeti és személyes változásokat a pszichológia aspektusaiból, olyan lehetőségek után kutatva, amelyek segíthetnek egy ilyen jelentős szervezeti átalakulást, akár a munkavállaló, akár a hivatal részéről. Kutatásunk másodlagos célja, hogy összefoglalva, röviden és közérthetően ismertesse a pénzügyőri egyenruha viselésében bekövetkezett változásokat az elmúlt évtizedben.

De miért is olyan fontos számunkra az egyenruha? Amellett, hogy megjelenése sokak számára esztétikus, a szervezeti kultúra kommunikációjában mind a mai napig erős szerepe van (Molnár & Suba, 2020) Azt üzeni, hogy a viselője egy közösséghez tartozik, a pénzügyőrség hierarchiájában szerepel, a pénzügyőri hivatást választotta, a hivatás pedig magába foglalja, hogy konkrét szakmai tudással, speciális elméleti-gyakorlati ismerettel, sajátos etikai elvárásokkal végzi munkáját a társadalom szolgálata érdekében. (Magasvári, 2020) Vegyük sorra kronológiailag, hogy ez az élethivatás miként változott az új évezredben.

A VP az EU csatlakozást követően (2004)

Bár a VP jogelődjeit figyelembe véve egészen 1867-ig visszamehetnénk az időben, de a téma tekintetében elegendő az Európai Unióhoz történő csatlakozásunk alkalmával, azaz 2004. május 1. napján hatályba lépő törvénnyel kezdenünk. (2004. évi XIX. törvény)

Az említett jogszabály általános indoklásában, valamint az 1. §-ban rögzíti, hogy a VP rendvédelmi feladatokat (is) ellátó, fegyveres rendvédelmi szerv, majd az 5. § (1) bekezdésben feljogosította a pénzügyőröket arra, hogy egyenruhát és szolgálati fegyvert viseljenek. Itt fontos kiemelni, hogy az akkori szabályozás alapján a főbb feladat- és jogkörök az alábbiak voltak:

- vámigazgatási
- jövedéki igazgatási
- nyomozói
- rendészeti és igazgatási
- nemzetközi

– egyéb

Bár a fenti feladatok – főként a rendvédelemhez és a bűnüldözéshez kapcsolódóan – jellegzetesen intézkedések alkalmazását követelte meg, tehát egyenruha és kényszerítő eszköz viselését indokolta, de a VP állománya speciális volt a magyarországi egyenruhások között. Az akkor hatályos Büntető Törvénykönyv (1978. évi IV. törvény 122. §) kivételezett a pénzügyőrökkel, miszerint a katona fogalmába nem tartoztak bele („*a fegyveres erők tényleges, továbbá a rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja*”), azaz a katonai büntetőeljárások és a vonatkozó minősítések büntetési tételei nem vonatkoztak a pénzügyőrökre. (Erdős & Szabó, 2019) Viszont a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjairól szóló törvény (1996. évi XLIII. törvény, a továbbiakban: régi Hszt.) hatálya magába foglalta a VP hivatásosait is, valamint az 1. §-ban felsorolja a vám- és pénzügyőrséget, mint fegyveres szervet.

Itt fontos megemlíteni, hogy eközben egy másik szakterületen megkezdődött az állami bevételek centralizálása, miszerint 2007. január 1. napját követően, az akkori Illetékhatóságok integrálódtak az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatalba. (2006. évi LXI. törvény 115. §) Talán ez a jogalkotói gondolatmenet volt az előzménye a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (a továbbiakban: NAV) létrehozásáról szóló törvény (2010. évi CXXII. törvény) általános indokolásának, ami magába foglalta a *költségvetési bevételek integrált szervezet általi biztosítását* is.

A régi Hszt. módosítása (2008)

A régi Hszt. módosítását követően (2007. évi LXXIX. törvény 2. §) a hazai fegyveres szervek szolgálati jogviszony rendszere egy jelentős civilizáción esett át. A jogalkotó példálózó jelleggel felsorolta a törvény 3. §-ban azokat a feladatköröket,²⁰ amelyek függetlenül az adott szerv minőségétől, nem voltak betölthetőek hivatásos szolgálati jogviszony létesítésével. Ekkor még könnyítésnek számított, hogy aki ilyen jogviszonyban dolgozott hivatásosként, annak a foglalkozását, szolgálati jogviszonyát és előmenetelét nem érintette a változás. Valamint miniszteri hatáskörbe tartozott, hogy mely feladatkörök, beosztások tartoztak jellegük szerint ebbe a kategóriába.

Ezek alapján a VP személyi állományában is csökkent az egyenruhások száma, valamint ezzel egy időben nőtt a közalkalmazottak aránya. A „civil” munkatársak jogállását a közalkalmazottakról szóló törvény (1992. évi XXXIII. törvény), valamint a VP Közalkalmazottainak Kollektív Szerződése (Vám- és Pénzügyőrség, 2009) szabályozta. Tehát a jogalkotó feltételezett célja, miszerint kevesebb hivatásosra van szükség Magyarországon, egy lépéssel közelebb vitt minket az adóhatósággal történő integráció felé.

A Nemzeti Adó- és Vámhivatal létrejötte (2011)

2011. január 1. napján megtörtént a korábbi adóhivatal 15 ezer, valamint a pénzügyőrség 7 ezer fős állományának egyesülése. Az új hivatal nagy kihívások elé nézett, tekintettel az eltérő szervezeti kultúrából adódó különbségekre, az eltérő bértámogatásokra, valamint az infrastruktúra és informatikai rendszerekre, folyószámlarendszerekre. Ezért is első lépésben még nem olvadtak össze az adó- és a vámigazgatóságok, hanem a volt VP felépítésének mintájára jöttek létre a központi, közép- és alsófokú szervek. Ekkor még a feladat- és munkakörök is nagyban eltértek, tulajdonképpen csak a VP és APEH központi szervei olvadtak össze az akkor Központi Hivatal formájában. (V. ö. Szabó, 2012) Fontos megemlíteni, hogy továbbra is a régi

²⁰ „*A szervezet működését szolgáló, így különösen a gazdálkodással, a humánszolgálati, személyügyi, munkaügyi és egészségügyi tevékenységgel összefüggő, továbbá jogi és igazgatási, illetve, a szervezet működéséhez kapcsolódó, így különösen tájékoztatási, szociális, művészeti és közművelődési, ügyviteli, informatikai, üzemeltetési, állategészségügyi munkaköri feladat.*”

Hszt. hatálya alá tartoztunk, a NAV törvényben foglalt eltérésekkel. Ezt követően 2015 novemberében Varga Mihály nemzetgazdasági miniszter törvényjavaslatot nyújtott be, amelynek általános indokolása szerint a NAV „szervezeti struktúrájának megváltoztatása jelentős egyszerűsítést hoz, a bürokrácia csökkentése és a folyamatok gyorsítása érdekében szükséges a szervezeti szintek számának csökkentése, a régiós szint megszüntetése. Ezzel egyidejűleg végre kell hajtani a vám- és az adóterület integrációját az első fokú szervek szintjén is”. (T/7918. számú törvényjavaslat, 2015: 44.)

Az adó- és vámigazgatóságok (2016)

Mivel a fenti törvényjavaslatot az Országgyűlés elfogadta, elérkeztünk a vám- és adóhatóság összeolvadásának következő állomásához. Megszűntek a középfokú szervek, valamint az alsófokú szervek adó- és vámigazgatóságok formájában működtek tovább, a két állománycsoport közvetlen közletről dolgozott egymással. Ez gyakran feszültséget okozott, tekintettel arra, hogy sok esetben azonos munkakörökben két különböző jogviszonyban álló foglalkoztatott is dolgozhatott, eltérő jogokkal, kötelezettségekkel és – a kötelezettségekhez tartozó többletjuttatások miatt – bérezéssel. Bevezetésre került a rendvédelmi életpályához hasonló NAV-életpályamodell, amely mindenkit (kormánytisztviselőt és pénzügyőrt is) egyformán érintett, hasonló előmeneteli rendszert teremtett minden foglalkoztatott részére, azonban az egyenruhás munkakörök csökkentése, izolálása még nem történt meg (Magasvári, 2021).

Eközben a régi Hszt. hatályát veszítette, és új hivatásos jogviszonyról szóló törvény lépett életbe (2015. évi XLII. törvény, a továbbiakban: új Hszt.). Ebben hasonlóan a régi Hszt. 2011. január 1. napja utáni állapotához, a NAV törvényben foglalt eltérésekkel együtt szabályozták a pénzügyőrök szolgálati jogviszonyát.

A következő 5 évben kiélesedett a szervezeti kultúrából adódó különbség, ami alapján a Nemzeti Adó- és Vámhivatal személyi állományának jogállásáról szóló 2020. évi CXXX. törvényhez fűzött végső előterjesztői indokolás ekként fogalmazott: a *„cél világos volt, miszerint kizárólag a tényleges, napi szinten egyenruha- és fegyverviselésre kötelezett állomány lásson el olyan feladatokat, amelyek kifejezetten indokolják ezen speciális pénzügyőri státusz meglétét. Erre tekintettel a következő törvényjavaslat a pénzügyőri állományon belül egy jól behatárolható, és munkaköre tekintetében részletesen körülírt állománycsoport számára állapította meg fegyver és kényszerítő eszköz használatához kapcsolódó többletkötelezettségeket, valamint ezek kompenzálása érdekében bizonyos mértékű többletjuttatásokat. A tényleges fegyveres jellegű szolgálatot el nem látó pénzügyőri állomány más természetű, más jellegű felelősséget jelentő (pl. irányítási) munkaköreiben a tényleges pénzügyőri státusz technikai értelemben könnyítésre kerül. Ilyen esetben a fegyver- és kényszerítő eszköz viselési, valamint intézkedési kötelezettség megszűnik, azonban az állomány pénzügyőr státuszának egyes elemeit (egyenruha és rendfokozat megtartása, rendfokozatban előmenetel) megtartja”*.

Az Szjtv.-t követő időszak (2021)

Az előző, Szjtv. általános indoklásában szereplő szöveget szó szerint idézem, mert összefoglalja a témánk középpontjában álló, egyenruhaviseléssel kapcsolatos változás legfőbb okait. Érezhető, hogy a jogalkotó tompítani akarta a pénzügyőri hivatás elvételével járó intézkedéseket, tekintettel arra, hogy akit a többletjogoktól, valamint kötelezettségektől megfosztott, annak lehetőséget adott a rendfokozat, valamint a (társasági) egyenruha megtartására.

Az új státusztörvény egy egységes jogállást, az adó- és vámhatósági szolgálati jogviszonyt hozott létre, amelyen belül két státuszt különböztet meg: tisztviselőit és pénzügyőrit. A fenti intézkedés lehetőségét, miszerint pénzügyőrként elveszíthetjük az egyenruha- és fegyverviselés

kötelezettségeit, különböző, a fentiekhez hasonló módon két munkakör létrehozásával teremt meg: tisztviselői és pénzügyőri. Tehát az alábbiak szerint csoportosíthatjuk jelenleg az állományt:

- Tisztviselői státuszban és tisztviselői munkakörben dolgozók: ők a korábbi szabályozás szerinti kormánytisztviselők, intézkedésre, egyenruha viselésére nem jogosultak.
- Pénzügyőri státuszban és tisztviselői munkakörben dolgozók: ők ugyan pénzügyőrök, rendfokozatuk megmaradt, valamint társasági egyenruha viselésére jogosultak, de ugyanúgy tisztviselői feladatkörben dolgoznak, intézkedésre nem jogosultak.
- Pénzügyőri státuszban és pénzügyőri munkakörben dolgozók: ők a klasszikus értelemben vett pénzügyőrök, a szolgálat ellátása során egyenruha viselésére, intézkedésre és fegyverviselésre jogosultak.

Ezzel egy időben a jogalkotó módosította az Új Hszt.-t is, mivel a jogviszonyunk szabályozása tekintetében az Szjtv. lett a mérvadó. Így szinte teljesen kikerültünk a magyarországi hivatásos szolgálati jogviszonyt szabályozó jogszabály rendelkezései alól.²¹

Ehhez fontos megemlíteni a jövedéki adóztatással kapcsolatos integrációt is, mert az egy olyan szakterület volt, amely klasszikusan egyenruhás megjelenést, intézkedéseket és a fegyverviselés nyújtotta biztonságérzetet igényelt. Viszont a két szervezet integrációja ebben a különleges adónem kérdésében is megmutatkozott, miszerint a jövedéki adó – mint adónem – az adóigazgatási szakterület feladatkörébe épült, az ezzel kapcsolatos jogsértések felderítése pedig a klasszikusan rendészeti feladatokat ellátó Bevetési Igazgatóság országos hatáskörébe (485/2015. (XII.29.) Kormányrendelet 90. §). Ez azt eredményezte, hogy a jövedéki szakterületen dolgozó pénzügyőrök vagy az említett igazgatóság állományába kerültek, vagy egyenruhájukból kivetkőzve, tisztviselői státuszban folytatták pályafutásukat.

A kérdőív

Az említett Szjtv.-re vonatkozó javaslat Országgyűlés általi elfogadását követően általános negatív hangulatot tapasztaltam a pénzügyőri állomány tekintetében. Bár a NAV vezetésével megbízott államtitkár folyamatosan tájékoztatta a munkatársakat, érezhető volt, hogy a döntés általános indokolása kevés magyarázattal szolgált. Ebben az is közrejátszott, hogy a pénzügyőri hivatáshoz való szubjektív kapcsolat, az egy életre vállalt szolgálat eszménye egyszerűen felülírta az objektív indoklás érveit. Most, közel egy év távlatában úgy gondolom, hogy a változás hatásai tudományos módszerekkel mérhetőek, és amennyiben megállapítást nyer egy probléma, úgy annak megoldása felé megtettük az első lépést.

Módszer

Résztvevők

Kutatásom során 342 résztvevő töltötte ki sikeresen a kérdőívet (93 nő, 249 férfi; átlag életkoruk: 43,4; SD=7,27), és további 1 személy, aki a beleegyező nyilatkozatát megtagadta. A célcsoportom a NAV aktív állományú, pénzügyőr státuszú munkavállalói voltak, függetlenül attól, hogy egyenruhásként dolgoznak, vagy tisztviselői státuszban. A résztvevőket a kérdőív különböző közösségi felületeken való megosztásával és ismerősöknek történő továbbküldésével szereztem.

²¹ Az egyetlen jogintézmény, mely tekintetében az új Hszt. meghagyta a NAV pénzügyőr státuszú foglalkoztatottaira vonatkozó hatályát, az a Magyar Rendvédelmi Kar működésének és összetételének szabályozása.

Eszközközök

Egy általam tervezett kérdőívvel dolgoztam. A kérdőív egy általános tájékoztatással, valamint a kutatásban való részvételhez történő beleegyező nyilatkozattal indul, amely tartalmazza a felhívást a teszt kitöltésének anonimitására, a kitöltés megszakításának lehetőségére, a felvett adatok kezelésére, valamint arra, hogy a részvétel önkéntes. Aki nem fogadta el a feltételeket, az automatikusan a kérdőív végére került, annak érdemi kitöltésére már nem volt lehetősége.

Ezt követően demográfiai adatokra vonatkozó kérdéseket tettem fel a nemmel, az életkorral, a lakhellyel, valamint az iskolai végzettséggel kapcsolatban.

A következő panelen állítottam össze a kutatás szempontjából lényeges kérdéseket. Felhívtam a figyelmet arra, hogy a következő kérdésekben kizárólag a közvetlen, ugyanolyan munkakörű kollégák vonatkozásában értékeljék a releváns érzelmi dimenziók szintjeit. Majd be kellett jelölni, hogy a résztvevő melyik csoportba tartozik, miszerint egyenruhás pénzügyőr maradt, vagy egyenruha nélküli pénzügyőr lett az Szjtv. hatálybalépésének következtében, továbbá meg kellett adni azt is, hogy hány év pénzügyőri szolgálati jogviszonnal rendelkezik. A következő kérdéssorozatban 5 fokú Likert-skálát alkalmaztam, ahol az 1-es képviselte a legnegatívabb, az 5-ös a legpozitívabbat választ, tehát minél magasabb értéket jelöltek meg, annál jobb attitűdöt mutattak az adott dimenzió mentén. Vizsgált szubjektív dimenziók:

- Motivációk
- Felelősségtudat
- Közérzet
- Hangulat
- Elkötelezettség
- Elégedettség
- Hivatástudat

A fenti érzelmeken túl arra is rákérdeztem, hogy a résztvevő a NAV-nál tervezi-e eltölteni a következő 5-10 évet, mint munkavállaló (a továbbiakban: jövőkép). Ezt követően a fentebb felsorolt hét érzelmi konstruktum közül kellett kiválasztani azt, amelyiket a résztvevő a legfontosabbnak tart az állomány megtartása érdekében.

Az utolsó panelen megköszöntem a részvételt, továbbá lehetőséget biztosítottam egy szövegdobozban, valamint az e-mail címem megadásával különböző vélemények megfogalmazására.

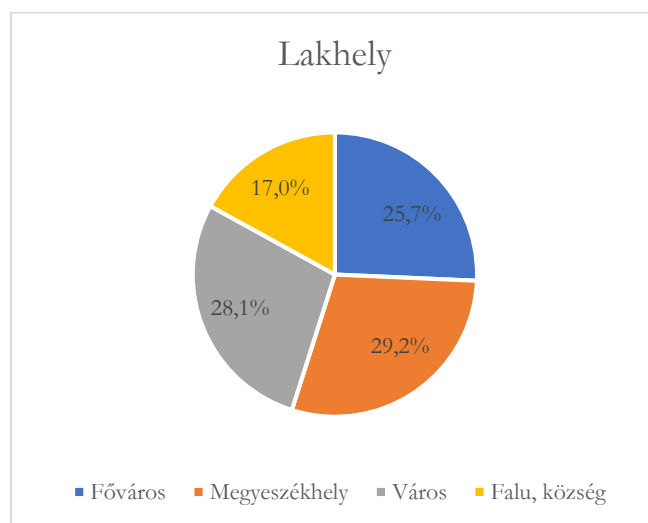
Eredmény

Az eredmények statisztikai elemzéséhez az IBM SPSS nevű statisztikai elemző program 25-ös verzióját használtam (IBM, 2017). Mindenekelőtt megnéztem az adatok leíró statisztikáit (1. táblázat).

	Minimum	Maximum	Átlag	Szórás ²²
Életkor	22	63	43,4	7,27
Szolgálati évek	1	38	20,5	8,1
Motiváció	1	5	2,18	0,886
Felelősségtudat	1	5	3,23	1,11
Közérzet	1	5	2,13	0,866
Hangulat	1	5	2,8	0,917
Elkötelezettség	1	5	2,62	0,988
Elégedettség	1	4	1,87	0,806
Hivatástudat	1	5	2,98	1,22
Jövőkép	1	5	3,31	1,22

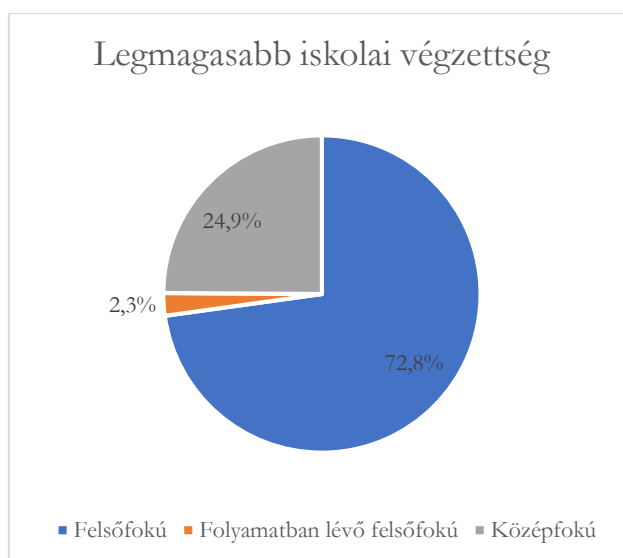
1. táblázat

A lakhelyre (1. ábra), valamint a végzettségre (2. ábra) vonatkozóan a következő eredményeket kaptam.



1. ábra

²² Szórás: a változó (vagy akár egy egész pont) átlagától (közéértéktől) való eltérését mutatja meg. Alacsony szórás esetén az értékek erősen közelítenek az átlaghoz, míg magas szórás esetén az értékek távol esnek az átlagtól.



2. ábra

Az adatok statisztikai elemzéséhez független mintás t-próbát alkalmaztam volna, de a normál eloszlás kritériuma a Shapiro-Wilk próba szerint $p < .001$, vagyis szignifikáns, ezért Mann-Whitney próbát alkalmaztam helyette és az alábbi adatokat kaptam (2. táblázat).

	Csoport	Átlag	Mann-Whitney U ²³	p ²⁴	Cohen's d ²⁵
Motiváció	Egyenruha nélküli	2,07	11604	0,05*	0,122
	Egyenruhás	2,25			
Felelősségtudat	Egyenruha nélküli	3,25	12909	0,712	0,023
	Egyenruhás	3,21			
Közérzet	Egyenruha nélküli	2,01	11485	0,035*	0,131
	Egyenruhás	2,2			
Hangulat	Egyenruha nélküli	1,89	10872	0,004*	0,177
	Egyenruhás	2,19			
Elkötelezettség	Egyenruha nélküli	2,49	11718	0,07	0,113
	Egyenruhás	2,69			
Elégedettség	Egyenruha nélküli	1,67	10565	0,001*	0,2
	Egyenruhás	1,98			

²³ Két független minta medián egyezésének igazolására való eljárás értéke.

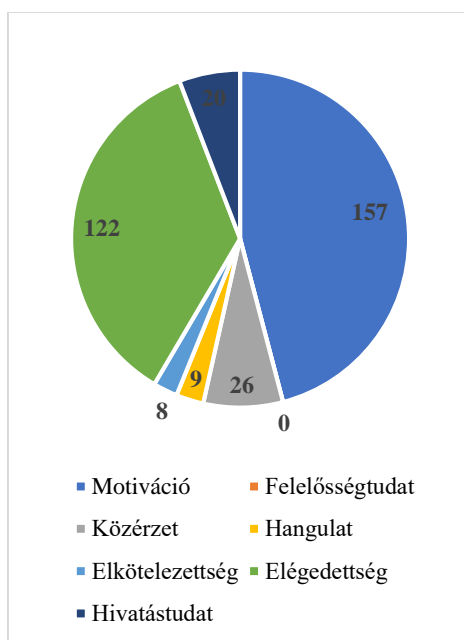
²⁴ Szignifikancia szint jele.

²⁵ Hatásnagyság.

Hivatástudat	Egyenruha nélküli	2,76	11202	0,017*	0,152
	Egyenruhás	3,09			
Jövőkép	Egyenruha nélküli	3	10423	0,001*	0,211
	Egyenruhás	3,48			

2. táblázat

Valamint az utolsó kérdésre, miszerint melyik tényező az, amely a leginkább szükség szerű az állomány megtartása tekintetében, az alábbi adatokat kaptam (3. ábra).



3. ábra

Diszkusszió

Kutatásomban egy jogalkotói folyamatot vizsgáltam, amelyben a több mint 150 éves múltra visszatekintő pénzügyőri szervezet megszűnését, a pénzügyőri hivatás legfőbb változásait követtük, kiemelve az egyenruha viselésének korlátozását a pénzügyőri státuszt betöltők között. Láthattuk, hogy a VP idejében még tisztán fegyveres rendvédelmi szervként működtünk, viszont az elmúlt 10 év alatt ez fokozatosan változott. Először az APEH-el történő szervezeti összeolvadás, a régi Hszt. szigorúbb munkaköri meghatározásai, majd a külön-külön működő adó- és vámigazgatóságok egyesülése, végül az Szjtv. hatálybalépését követően a teljesen egységes adó- és vámhatósági szolgálati jogviszony intézménynek megvalósulása érkezett el.

Ez 2021. január 1. napját követően két részre osztotta a pénzügyőri állományt, akiknek egy része kénytelen volt letenni az egyenruhát, amely jelképes szimbóluma egy élethivatásnak. Ezen tények, valamint személyes tapasztalatok alapján felállítottam azt a hipotézist, miszerint az egyenruha és az ahhoz kötődő státusz elvesztése negatív hatással volt munkához való szubjektív hozzáállásra az érintettek körében. Az állítás bizonyítása céljából kérdőívet készítettem azzal a céllal, hogy felmérjem a jelenleg tisztviselői, valamint pénzügyőri munkakörben dolgozók hangulatát. Majd e két csoport összehasonlításával, statisztikai próbákat alkalmazva vizsgáltam meg, hogy a kapott adatok alátámasztják-e a feltevésemet.

A demográfiai adatok alapján a kérdőívet teljesen kitöltő 342 személy nemét tekintve túlnyomó részt férfi (72,8 %), lakhely (1. ábra) szempontjából az eloszlás megfelelő, valamint iskolai végzettség (2. ábra) tekintetében a főiskolai, egyetemi végzettséggel rendelkezők többségben voltak. Az 1. táblázat további elemzése alapján az átlag életkoruk 43,4 volt, amit, ha összevetünk a szolgálati éveik átlagával (20,5) megállapítható, hogy a kérdőívet főleg olyan személyek töltötték ki, akik majdnem a fél életüket pénzügyőri hivatásukban töltötték el. Valószínűsíthető, hogy más munkahelyen nem, vagy csak keveset dolgoztak, tehát számukra a pénzügyőri hivatás nem egy alkalmi munka, hanem egy egész életen át tartó elköteleződést, illetve jogviszonyt jelent. Ez alapján érthető lenne, ha ez a törvénymódosítás demoralizálóan hatott volna rájuk.

A kérdőívvel összesen hét dimenzióban mértem a pénzügyőrök munkához való szubjektív hozzáállását, valamint a jövőre vonatkozó elképzeléseiket. Törekedtem arra, hogy az eredmények általánosságban tükrözzék a jelenlegi helyzetet, ne pedig a személyes sértődöttségből adódó mélyebb, erősebb sérelmeket jelenítsenek meg (ezért nem a munkatársak érzelmi állapotát kértem jellemezni a válaszadóktól).

A kapott statisztikai eredmények alapján megállapítható, hogy a motiváció, a közérzet, a hangulat, az elégedettség, a hivatástudat, valamint a jövőkép szignifikáns különbséget mutat az egyenruha nélküli, valamint az egyenruhás pénzügyőrök között. A felelősségtudat, valamint az elkötelezettség dimenziókban nem mutatható ki szignifikáns különbség.

A fenti adatok alapján arra lehet következtetni, hogy az egyenruha nélküli személyek a különböző konstruktumokat átlagosan 2-3 tizeddel alacsonyabb pontszámmal értékelték, mint az egyenruhás csoport, továbbá két dimenziót leszámítva ezek a különbségek szignifikáns eredményeket mutatnak. Így elmondható, hogy az általam felvetett hipotézis teljesül, miszerint 2021. január 1. napját követően az egyenruha nélküli pénzügyőri állomány munkához való szubjektív hozzáállása romlott a másik csoporthoz viszonyítva.

Tekintettel a 3. ábrán szereplő eredményekre egyértelműen megállapítható, hogy az elégedettség, valamint a motiváció azok a tényezők, amelyek fejlesztésre szorulnak a szubjektív hozzáállás javítása érdekében.

A kérdőív utolsó oldalán található, szabad kitöltésű szövegdobozban, valamint a megadott e-mail címre érkezett válaszokat nem hoztam nyilvánosságra. Ugyanakkor megállapítható, hogy a megjegyzések korrelálnak a statisztikai eredményekkel, hangnembükben és tartalmukban negatív hozzáállást tükröznek.

Továbbá fontos megjegyezni, hogy maga a kutatás főként az egyenruha, és az ahhoz közvetlenül kapcsolódó tényezők vizsgálatára, valamint pénzügyőr egyénekre összpontosult, pedig az új jogállásról szóló törvény rengeteg közvetlen és közvetett változást hozott a NAV állományának mindennapjaiba. Az Szjtv. hatásainak vizsgálata a bértábla változásával, a munkakörök letisztulásával, valamint más célcsoportok meghatározásával is érdekes eredményeket hozhat rövid, illetve hosszútávon egyaránt.

Limitációk

A vizsgálati módszer, valamint az eredmények hitelessége több szempontból is megkérdőjelezhető. Az első ilyen kétség a résztvevőkre vonatkozik. Mivel a kérdőív elérhető volt olyan közösségi médiafelületen, ahol akár a törvénymódosítás következtében leszerelt, már nem aktív munkavállalók is jelen voltak, lehetséges, hogy a negatív véleményük kinyilvánítására használták a kérdőív kitöltésének lehetőségét. A második korlátozás pedig a kérdőív kitöltésének a módja. Tekintettel arra, hogy ez egy önbevalláson alapuló kérdőív volt, a válaszok nem minden esetben tükrözhetik a valóságot. Ahhoz, hogy ezeket a konstruktumokat pontosabban lehessen mérni, kiegészítésként kvalitatív vizsgálati módszerre is szükség lenne, mint például személyes interjúk alkalmazása. Ez azonban szintén eltérő eredményeket mutathat, tekintettel – a

beazonosíthatóság figyelembevételével – a munkáltatóval szembeni negatív kritikák esetleges következményeire.

A kérdőívet kitöltő N=342 fő a pénzügyőri állomány (kb. 5.000 fő) közel 7 %-a, de mégis kevésnek mondható nagy pontosságú méréshez. Mivel a statisztikai adatokra nem teljesült a normál eloszlás kritériuma, ezért a páros t-próba helyett Mann-Whitney próbát alkalmaztam. Azonban ahhoz, hogy az utóbb említett statisztikai adatelemzés eredményei olyan erősek legyenek, mint amilyenek a páros t-próba esetén lehettek volna, nagyobb adatmennyiségre, több résztvevőre lett volna szükség.

Kitekintés

A bemutatott jogalkotói gondolatmenet, döntések, valamint jogalkotási folyamat láthatóan negatív hatással voltak a pénzügyőri állomány egy részére. Amennyiben egy probléma megállapítást nyer, úgy a következő lépés vizsgálni a lehetőségeinket annak megoldására. Mivel a fentiek egy szubjektív tényező és az állomány érzelmi világának hatásmechanizmusát érintik, úgy a munka- és szervezetpszichológia tudománya nyújthat számunkra megoldást.

A fenti eredmények alapján a munkához való szubjektív hozzáállás egyik legfontosabb alappillére a motiváció. Az említett szakterületen jeleskedő Kovács Zoltán kutatásaiból (Kovács, 1996) gyűjtöttem össze az általam legfontosabbnak vélt feltevéseket a témával kapcsolatban.

A munkavégzés motivációinak különböző elméletei ismeretesek, melyekben a szerint teszünk különbséget, hogy eltérő előfeltevések vannak a munkát végző ember természetéről. Ezek az alábbiak.

1. Racionális-gazdasági ember
2. A társas igényű ember
3. Az önmegvalósító ember
4. A komplex ember

Az 1. csoport alapjaiton a hedonizmus filozófiájából nőtte ki magát, miszerint az ember a későbbi jólléte érdekében dolgozik. Tehát kizárólag a gazdasági ösztönzők motiválják, amelyeket a foglalkoztató szervezet tart az ellenőrzése alatt. Így a személy passzív alanya lesz a rendszernek, amelyet manipulálni, motiválni és ellenőrizni lehet. A cél elérése érdekében az emberi érzelmeket ki kell zárni, tekintettel arra, hogy azok irracionálisak és kiszámíthatatlanok. Ehhez az emberképhez a megerősítés elmélete illeszkedik, miszerint bizonyos reakciók esetén jutalmazást alkalmazunk az alábbi négy típus szerint.

- Fix intervallum: meghatározott időközönként jutalom
- Állandó teljesítmény arány: meghatározott reakció alapján jutalom
- Változó intervallum: a jutalmazás változó időközönként történik
- Változó teljesítmény arány: a jutalmazás rendszeres, de mértéke változó

A megerősítés elmélet alapján az alkalmazott motivációja befolyásolható, de óriási felelősséggel terheli a kijelölt vezetőket.

A munkaviszonyok, körülmények és a munkafolyamatok jellegének változása miatt a munkahelyi kapcsolatok szerepe is nőtt. Ez vezetett a társas igényű emberkép (2. csoport) megalkotásához, mely alapján a munkatevékenység tervezésénél a munkatársak szubjektív hozzáállása is számít, legalább annyira, mint a fiskális tényezők. Ehhez az emberképhez a méltányossági elmélet kapcsolódik, miszerint a motiváció nem biológiai, hanem társadalmi eredetű. Középpontjában a befektetett energia és annak eredménye áll, amelynek arányait az

egyén összehasonlítja saját, valamint más személy viszonylatában. Amennyiben az egyén ráfordítása (pl.: 50) és eredménye (pl.: 50) egyenesen arányos másével (pl.: 100/100), úgy a rendszert igazságosnak véli, nincs demotiváló hatása. De amennyiben az arányok megváltoznak, például az egyén munkatársa ugyanannyi ráfordítás mellett nagyobb eredményt ér el, vagy kevesebbet, az bizonytalan társas kapcsolatokat hoz létre, valamint negatív hatásai vannak a motivációra. Mivel igazolt az, hogy a munkavégzés során is fontos befolyásoló tényező a társadalmi hatás, úgy elmondható az is, hogy ahol a csoportmunka és társas interakció jelen van, ott a morál és a teljesítmény is javul.

Az emberek munkához való hozzáállását más szempontból is vizsgálták. Megszületett az az elmélet, hogy a munkavállaló nem is annyira a társas igényeinek kielégítése miatt, hanem az átgondolt, értelmes munkavégzés örömeinek átélésére irányul (3. csoport). Így alakult ki az önmegvalósító emberkép, amely egy hierarchikusan elrendezhető osztályokba sorolt indítékokból áll (fiziológiai, biztonsági, szeretet és valahova tartozás, elismerés, kognitív, esztétikai, önmegvalósítás szükségletek, transzcendencia). A szükséglet-hierarchia elméletét Abraham Maslow fejlesztette ki, amely szerint a motivációt az emberi szükségletek folyamatos kielégítésére irányuló belső készlet adja. Ennek a legfontosabb alapvetései:

- A viselkedést a kielégítetlen szükségletek befolyásolják, határozzák meg.
- A szükségleteket az egyén módszeresen elégíti ki, a hiányszükségletektől haladva a növekedési szükségletek felé. (Maslow, 2003)

Ez többféleképpen is értelmezhető. Ha például a munkaadó kevés fizetést tud biztosítani, úgy a munkavállaló a munka azon dimenzióira fókuszál, amelyek a hiányszükségletek kielégítéséhez vezetnek. Ebben az esetben, ha nő a fizetés, akkor nő a biztonságérzet, fejlődik az egymással vagy a vezetővel való kapcsolat, ismét a munkavégzés kerül a középpontba, de itt már az önmegvalósítási szükséglet kielégítésének eszközeként. Mivel a munkavállalók egyre többet és többet akarnak, az önmegvalósítás egy kimeríthetetlen forrása lehet a motivációnak.

A fenti három kategória alapján érezhetjük, hogy egyfajta egyszerűsítés keretein belül próbáljuk megérteni az emberek motivációját. De a helyzet sajnos nem ilyen egyszerű. Az ember sokkal összetettebb annál, hogy ezzel a három jelzővel jellemezhetnénk (4. csoport). Sőt, nemcsak komplex az egyén, hanem változatos is, a fenti emberképek függnek a környezeti tényezőktől, külső, valamint belső hatásoktól. Ezenkívül az indítékok komplex motivációs mintákká egyesülnek, mert kölcsönhatásban vannak egymással. Ebből az következik, hogy az egyén szervezeten belül sokféle indíték, motiváció alapján válhat érdekeltté, amelynek jellege nem befolyásolja az elégedettséget, vagy a hatékonyságot. Azokat sokkal inkább a motiváció megléte vagy hiánya határozza meg. A könyv szerint az egyik leghatékonyabb vezetői stratégia a motiváció megteremtését illetően a különböző döntések előkészítéséhez szükséges feladatok megosztása a beosztottakkal. Persze ez nem minden esetben alkalmazható, de nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a munkavállaló megértse a munkavégzés célját, indítékot alakítson ki magában, és ezáltal motivált legyen a munkavégzésre.

Összegzés

Láthattuk, hogy milyen lépésekben valósult meg tanulmányunk központi témája, miszerint az egyenruhás pénzügyőri állomány egy része elveszítette a napi egyenruhaviselési, valamint fegyverviselési és egyéb jog gyakorlásának lehetőségét. Habár ezzel egy időben több kötelezettség alól is felmentést kaptak, mégis elveszítették pénzügyőri hivatásukat. Ez látható és mérhető különbséget eredményezett a munkához való szubjektív hozzáállásban, aminek közvetlenül vagy közvetetten, de hatása van a munkavégzésre. Igazolható, hogy a legfőbb ok a motiváció hiánya, ezért látogatást tettünk a munka- és szervezetpszichológia világába, ahol is több emberi előfeltevést, motivációforrást említettünk, és eljutottunk oda, hogy a munkavállaló

és a munkáltató részéről is a legfontosabb feladat a munkavégzés céljának megértése lehet. Természetesen a NAV triviális célokkal rendelkezik, ezért a mi esetünkben inkább a részfeladatok megismerése, a visszacsatolások és a kommunikáció az, ami segíthet ebben a kérdésben.

De milyen lehetőségünk van nekünk, akik olvassuk ezt a tanulmányt és a témával foglalkozunk? Bár a közmondás úgy tartja, hogy „egy fecske nem csinál nyarat”, azonban akár beosztott vagy vezető munkatársról beszélünk, már egy ember kommunikációja és hozzáállása is jó hatással lehet a közösségre, könnyebben elfogadhatjuk a fejlődés folyamatában hozott áldozatokat és megteremthetjük egy új hivatás, az adó- és vámhatósági szolgálat alapjait.

Irodalomjegyzék

- [1] 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- [2] 1992. évi XXXIII. törvény a közalkalmazottak jogállásáról
- [3] 1996. évi XLIII. törvény a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról
- [4] 2004. évi XIX. törvény a Vám- és Pénzügyőrségről
- [5] 2006. évi LXI. törvény egyes pénzügyi tárgyú törvények módosításáról
- [6] 2007. évi LXXIX. törvény a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény módosításáról
- [7] 2010. évi CXXII. törvény a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról
- [8] 2015. évi XLII. törvény a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról
- [9] 485/2015. (XII.29.) Kormányrendelet a Nemzeti Adó- és Vámhivatal szerveinek hatásköréről és illetékességéről
- [10] Erdős Á. & Szabó A. (2019). A pénzügyőr, a katona büntetőjogi fogalmán kívül. *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 7(1) 7-30
- [11] IBM (2017). IBM SPSS Statistics for Windows, Version 25.0. Armonk, NY: IBM Corp.
- [12] Kovács, Z. (1996). A munka mint motiváció. In Balogh, L., Bugán, A., Kovács, Z., & Tóth, L. (szerk.) *Fejezetek az alkalmazott lélektan köréből* (pp. 95-110). Kossuth Lajos Tudományegyetem.
- [13] Magasvári, A. (2020) Hivatása: pénzügyőr. In Csaba Z., & Szabó A. (szerk.) *Közös kihívások - egykor és most.* (pp. 183-208.) Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata. <https://doi.org/10.37372/mrttvpt.2020.1.10>
- [14] Magasvári, A. (2021). Egy új jogviszony „születése” - az adó- és vámhatósági szolgálati jogviszony vizsgálata. In Csaba Z., & Zsámbokiné Ficskovszky Á. (szerk.) *Tebetség, szorgalom, hivatás.* (pp. 69-86.) Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata. <https://doi.org/10.37372/mrttvpt.2021.1.5>
- [15] Maslow, A. (2003). A lét pszichológiája felé. Ursus Libris.
- [16] Molnár, K., & Suba, L. (2020). Az (egyen)ruha teszi a (szak)embert? A Nemzeti Adó- és Vámhivatal hivatásos állományának egyenruházati szabályozása. In Csaba Z., & Szabó A. (szerk.) *Közös kihívások - egykor és most.* (pp. 209-228.) Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata. <https://doi.org/10.37372/mrttvpt.2020.1.11>
- [17] Szabó A. (2012). Kormányhivatal - rendészet? *Magyar Rendészet*, 12(4) 147-154
- [18] T/7918. számú törvényjavaslat az egyes törvényeknek a Nemzeti Adó- és Vámhivatal átalakításával, valamint a költségvetési tervezéssel és gazdálkodással kapcsolatos módosításáról. 2015. <https://www.parlament.hu/irom40/07918/07918.pdf>
- [19] Vám- és Pénzügyőrség. (2009). A Vám- és Pénzügyőrség kollektív szerződése. <https://adoc.pub/vam-es-penzgy-rseg-kzalkalmazottainak-kollektiv-szerz-dese.html>

- [20] Végső előterjesztői indokolás a Nemzeti Adó- és Vámhivatal személyi állományának jogállásáról szóló 2020. évi CXXX. törvényhez. (2020). *Indokolások Tára. A Magyar Közlöny melléklete.* 158, 1778-1813.

Suba László*: Úton a közérthetőség felé

Absztrakt

A szerző abból a megállapításból indul ki, hogy a hivatali kommunikációban részt vevő felek kölcsönösen érdekeltek a másik fél számára érthető üzenet megfogalmazásában. Ez nem csupán jogszabályok által előírt követelmény; a hatóságok csak akkor képesek jogkövetésre ösztönözni ügyfeleiket, ha azok teljes egészében megértik, illetve pontosan értik, amit a hivatal közölni kíván velük. E cél elérése csak közérthető kommunikáció révén lehetséges. A cikk kitér a közérthetőség meghatározására és arra is, hogy hogyan mérhető egy üzenet közérthetősége. A szerző a világban már az 1950-es évektől elindult közérthetőségi törekvésektől kezdve az európai uniós, illetve a magyarországi projekteket vizsgálja, eljutva a Nemzeti Adó- és Vámhivatal közérthetőségi programjáig, kitérve a fogyatékkal élők vagy a magyar nyelvet valamilyen okból nehezebben értők számára is könnyen érthető kommunikációs üzenetek alkalmazására. A szerző által elemzett egyik legfőbb probléma a jogi szaknyelv azon sajátága, hogy egyrészt egyszerűen, érthetően kell fogalmazni, ugyanakkor nem szabad feladni a szakmai tartalmat és a színvonalat. Egy napjainkból való esetpélda kapcsán pedig arról is képet kaphatunk, hogyan lehet teljesen érthető mondatokkal félreérthető információkat közölni.

Kulcsszavak: *jogi nyelv, kommunikáció, közérthetőség, Nemzeti Adó- és Vámhivatal.*

English title: On the road to comprehensibility

Abstract

The author assumes that the parties involved in official communication have a mutual interest in formulating a message that is understandable to the other party. This is not just a legal requirement; authorities are only able to encourage compliance if their customers fully understand or understand exactly what the authority wants to tell them. This goal can only be achieved through clear communication. The article covers the definition of intelligibility and how to measure the intelligibility of a message. The author examines the European Union and Hungarian projects in the world, starting with the comprehension efforts that started in the world since 1950's, reaching the comprehensibility program of the National Tax and Customs Administration, including communication messages that are easy to understand for people with disabilities or who have a harder time understanding the Hungarian language. One of the main problems analyzed by the author is the peculiarity of the legal language that, on the one hand, it must be worded simply and clearly, and the professional content and quality must not be given up. In connection with a case study from today, we can also get an idea of how it is possible to communicate ambiguously with completely understandable sentences.

Keywords: *communication, intelligibility, legal language, National Tax and Customs Administration.*

Jelenet Bujtor István *Az elvarázsolt dollár* című filmjéből: Kardos doktor (Kern András) egy csapat tízéves forma gyerektől próbál meg személyleírást kérni a készülő fantomképhez. Közben Freudról és Thomas Mannról tart nekik kiselőadást. A fantomkép persze nem készül el, viszont a gyerekek dőlnek a nevetéstől. Megérkezik Kardos kollégája, Ötvös hadnagy (Bujtor István),

* dr. Suba László, pénzügyőr alezredes, tanársegéd, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Vám- és Pénzügyőri Tanszék. <https://orcid.org/0000-0001-6251-4654>, suba.laszlo@uni-nke.hu

aki így szól a gyerekekhez: „Na jó, figyelem, emberek! Mutatok nyolc képet, az egyikén rajta van az az ürge, akit reggel a bizstró előtt láttatok.” Ötvös jutalmat is ígér annak, aki rábök a jó képre (ő tudja, melyik az), de azt gondolom, a gyerekcsapat nem csupán a beígért fagyalt reményében működik együtt azonnal a nyomozóval, hanem azért is, mert egyszerűen és általuk érthetően fogalmazta meg a mondandóját – és ezzel előbbre jutott a nyomozásban. Ennél tömörebben talán nem is lehetne illusztrálni, hogy miért fontos a közérthető hatósági/hivatali kommunikáció.

A közérthető hivatali kommunikáció

A kommunikációs folyamatban részt vevő felek szándéka (jó esetben) arra irányul, hogy a másik félhez teljes egészében eljusson a kommunikáció üzenete. Ennek alapvető feltétele a többi között, hogy

- a) minden résztvevő fél (adó, illetve vevő) számára **érthető**, értelmezhető **kódszisztémát** alkalmazzanak,
- b) minél nagyobb mértékben (lehetőleg teljesen) **kiiktassák a** kommunikációs folyamatból az annak sikerét gátló **zajokat**.

A két kívánalom, amelyet itt a kommunikációs folyamatra vonatkozóan megfogalmaztam, összemosódik: az eltérő kódszisztéma vagy a kódszisztéma nem elég gondos használata gyakran vezethet zaj létrejöttéhez. Erre a jelenségre legjellemzőbb példaként az idegen nyelven zajló kommunikációs folyamatot szokták említeni,²⁶ azonban nem kell ahhoz két (vagy több) embernek különböző (vagy mindannyiuk számára idegen közvetítő) nyelveket használnia, hogy félreértsék vagy egyáltalán ne értsék egymást. Anyanyelvünkön is bőven adódik alkalom arra, hogy az üzenet tartalma ne jusson el a címzethez maradéktalanul: ennek az a következménye, hogy a címzett nem érti meg a neki szánt üzenetet, vagy pedig úgy gondolja, hogy megértette, de a valóságban valamilyen okból nem megértés, hanem félreértés történt.²⁷

Ami a hivatali – ezen belül is az adó- és vámhatósági – kommunikáció során használt kódszisztémát illeti, látszólag nincs vele semmi probléma. Magyarország alaptörvénye rögzíti, hogy „Magyarországon a hivatalos nyelv a magyar”²⁸. „Az adóigazgatási eljárás hivatalos nyelve a magyar”,²⁹ továbbá „a vámjogszabályok eltérő rendelkezése hiányában a vámigazgatási eljárás nyelve a magyar”³⁰ – szövegezik le a NAV eljárásainak rendjéről szóló jogszabályok.³¹ A magyar nyelvet ismerő ügyféllel tehát az állami adó- és vámhatóság magyar nyelven kommunikál, vagyis az ügyfél és a hatóság közös kódot használ. Magának a kódszisztémának a jelkészletével (a magyar ábécével, illetve az általuk jelzett hangokkal) tehát nem lehet gond – a belőlük alkotott szavakkal már annál inkább.

Az analóg – tulajdonképpen a nem verbális – kommunikáció az emberi evolúció igen korai korszakaiban fejlődött ki, tehát általánosabb érvényű, mint a fiatalabb (ezért elvontabb) digitális – verbális – kommunikáció. Szűkebben értelmezve: a szavak önkényes jelzések; a szó

²⁶ Vö. pl. Molnár K. 2001. 102.

²⁷ Jókai Anna szerint: „A félreértés mindig veszélyesebb, mint a meg nem értés. Amit nem értünk, lassacskán fölvilágolhat - de amit félreértettünk (vagy kényelemből félremagyaráztunk), azonnal rögzül, s keserves munka később ezt a hamis tudást a lélekből kivakarni.”

²⁸ Magyarország Alaptörvénye, H) cikk (1) bek.

²⁹ Air. 30. § (1) bek.

³⁰ Vtv. 13. § (1) bek.

³¹ Természetesen ezek csupán fő szabályként értelmezhetők. A vámigazgatási eljárásra vonatkozóan európai uniós, illetve nemzetközi jogforrások előírhatják konkrét, a magyartól eltérő nyelv alkalmazását; itt kell megemlíteni továbbá a magyar nyelvet nem ismerő ügyfél jogát a tolmács alkalmazására. Tekintettel arra, hogy ezek adó- és vámjogi kérdések, bővebb kifejtésüktől itt eltekintek.

alakzatának összefüggése a szó jelentésével teljesen önkényes.³² Valamennyien föl tudunk sorolni jó néhány olyan szót, amelynek a pontos jelentését meg kell néznünk az értelmező szótárban – tájékozottságtól, műveltségtől függően ki többet, ki kevesebbet, de mindenki tud példát mondani általa nem ismert jelentésű szavakra.

Mindez még szembetűnőbben igaz a hivatalos stílusban fogalmazott hivatali – köztük adó- és vámhatósági – szövegekre. E stílusréteg szerepe a tájékoztatás, a felhívás,³³ az egyes szervezetek egymás közötti, illetve az állampolgárokkal történő **hivatalos** kapcsolattartása. Mivel ezen a területen az emberek általában nem egyénként, hanem hivatalos minőségükben vannak jelen, a hivatalos stílus legjellemzőbb sajátossága a **személytelenség**, amely tetten érhető a megszólítási formulákban, továbbá az e körbe tartozó szövegek tárgyilagos hangvételében.³⁴ Gyakoriak a funkciógés szerkezetek, a határozói igeneves alakok és az ún. „terpeszkedő kifejezés”-ek (*az ügy elintézését nyert; az irat lezárva: 2001. május; az ünnepség megrendezésre kerül*).³⁵

Az állami hivatalok, s mint ilyen, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal is, **jogalkalmazó** szervezetek. „Munkaeszközük” a jog, s éppen ezért a hivatalos stílus szókészletét, mondat-, illetve szövegszerkesztési módját áthatják a **jogi szaknyelvre** jellemző sajátosságok. Az államalapítás után az államelmélet és a jogi írásbeliség hivatalos nyelve a latin volt; a magyar nyelvű terminológia – bár alapvető jogi fogalmak régóta éltek nyelvünkben – viszonylag későn jelent meg, s a magyar jogi szaknyelv megalkotása csak a felvilágosodás eszméinek hatására kapott új lendületet.³⁶ A Habsburg-abszolútizmus idején erőteljesebb német hatással szembesültünk.³⁷ A magyar jogi szaknyelv a XX. század elejére alakult ki,³⁸ a XX–XXI. században pedig az angol nyelv térnyerésének vagyunk tanúi, igaz, ez esetben nem a jogi szaknyelvben, hanem a szintén a hivatalos stílusba sorolható kereskedelmi, üzleti szaknyelvben³⁹ (ami viszont értelemszerűen hatással van az adó- és vámjogi szaknyelvre is).

A hivatalos stílus alapját képező jogi nyelvnek a következő rétegeit különböztetjük meg:

- a) a jogi norma nyelve;
- b) a jogtudomány, a jogi szakirodalom nyelve;
- c) a jogalkalmazók nyelve, amelyet gyakran eljárási nyelvnek is neveznek;
- d) a jogász és a laikus közti kommunikáció nyelve, amelyben leginkább azt a

szakadékot kell áthidalni, amely a köznyelv és a szaknyelv között található.⁴⁰

A jogi nyelv rétegei közül **a jogtudomány, a jogi szakirodalom nyelve** a szakmai közönség számára készülő szövegek sajátja, így tehát véleményem szerint ezekkel kapcsolatban nem tekinthető elsődleges szempontnak a közérthetőség. Az ilyen szövegek vonatkozásában sokkal inkább a szakmai pontosság, a terminus technicusok kifogástalan használata fogalmazható meg

³² Vö.: Watzlawick, P. et al. 1998. 12–15.

³³ A pénzügyminiszter 25/2020. (XII. 30.), a Nemzeti Adó- és Vámhivatal Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló PM utasítása szabályozza a NAV rendelkezések kiadását. Az utasítás szerint a NAV tevékenységének, működésének irányítása során közjogi szervezetszabályozó eszközként utasítás, irányító eszközként eljárási rend, szabályzat és körlevél adható ki. Az SZMSZ alkalmazásában az utasítás, az eljárási rend, a szabályzat és a körlevél együtt: irányító eszköz. Jogalkalmazást segítő eszközként útmutató, tájékoztatás, módszertani segédlet és felhívás adható ki. Mindezek együtt: a NAV rendelkezések.

³⁴ Vö.: Molnár K. 2001. 38–39.

³⁵ Molnár K. 2002. 240.

³⁶ Szabadfalvi J. 2020. 112.

³⁷ I. m., 121.

³⁸ I. m., 120.

³⁹ Molnár K. 2001. 40.

⁴⁰ Tóth J. 2007. 29.

követelményként, magyarul az, hogy minden (szakmabeli) olvasó (hallgató) egyformán értse a szöveget. „Természetesen a szakmai nyelvezet a jogászok egymás közötti párbeszédét, megértését segíti elő, a laikusokkal való nyelvi kommunikációt azonban nem terhelheti. A jogász szakmán belüli alkalmazása [...] hatékonyabbá, pontosabbá teszi a jogalkalmazást.”⁴¹

A jogi norma⁴² nyelvének – mivel maga a jogi norma mindenki számára kötelező magatartásszabály – magától értetődően közérthetőnek kell lennie. A jogalkotásról szóló hatályos jogszabály ezt rögzíti is: „A jogszabálynak a címzettek számára egyértelműen értelmezhető szabályozási tartalommal kell rendelkeznie.”⁴³ A jogszabályszerkesztésről szóló miniszteri rendelet még egyértelműbben fogalmaz: „A jogszabály tervezetét a magyar nyelv szabályainak megfelelően, világosan, közérthetően és ellentmondásmentesen kell megszövegezni.”⁴⁴ A jogszabályi előírás tehát világos; itt mindössze annyit szükséges hangsúlyozni, hogy az adó- és vámhatóságnak – mint jogalkalmazó szervezetnek – nincs ráhatása a jogszabályok megszövegezésére (kivéve azt az esetet, ha a jogszabály-előkészítés során a jogalkotó figyelembe veszi és beépíti az adó- és vámhatóság által javasolt közérthetőbb szövegváltozatot).⁴⁵

A NAV-nak valódi mozgásteret tehát a felsorolt jogi nyelvi rétegek közül

- a) az eljárási nyelv és
- b) a jogász és a laikus közti kommunikáció nyelve területén

van: itt teheti még egyértelműbbé, közérthetőbbé a szöveget. Ha még gyakorlatiasabban szeretnénk mindezt megfogalmazni, azt mondhatjuk, hogy az állami adó- és vámhatóság az ügyfél-tájékoztató szövegek, valamint a hivatal által lefolytatott eljárások során készítendő szövegek közérthetőbbé tételét tűzheti ki célul.

Törekvések a hivatalos szövegek közérthetőbbé tételére

Globális szinten vizsgálódva azt láthatjuk, hogy a közérthetőség iránti társadalmi igény az 1950-es évektől kezdve jelen van, főként angol nyelvterületen, az Egyesült Államokban és Angliában. A **Plain Language Movement** (közérthetően angolul mozgalom) olyan alulról szerveződő irányzat, amelynek fő célja a kommunikáció hatékonyságának javítása a hivatali ügyintézésben. A Plain Language Movement ajánlásai között szerepel például a passzív mondat szerkezetek lehetőség szerinti kerülése, az átlagos mondathossz rövidítése, vagy éppen a dokumentumok áttekinthető, logikus szerkesztése.⁴⁶

(A **passzív mondat szerkezetek** kapcsán célszerű visszautalni arra, hogy az európai jogi nyelvekre, s közöttük a magyar jogi nyelvre milyen nagy hatással volt a **latin nyelv**. „A római jog, amely kezdetben kevesek szellemi kincse volt, nem maradt a művelt emberek világába zárva. Ellenkezőleg, a római jognak rendkívül fontos gyakorlati szerep jutott azon helyi hagyományok meghaladása szempontjából, amelyek semmiképpen sem feleltek meg egy olyan társadalom igényeinek, amely a kiterjedtebb és bonyolultabb

⁴¹ Petrasovszky A. 2019. 4–5.

⁴² A jogi norma a jog legkisebb, még önmagában értelmes egysége, amelyik egy teljes, értelmezhető, követhető, alkalmazható magatartásszabályt alkot. Nem föltétlenül egy helyen, egyetlen paragrafusban kerül megfogalmazásra, ezért nem a nyelvi megfogalmazás és megjelenés egysége, hanem a szabályozás logikai egysége. – Vö.: Szilágyi P. 2006. 224.

⁴³ Jat. 2. § (1) bek.

⁴⁴ 61/2009. (XII. 14.) IRM r. 2. §

⁴⁵ A társadalmi egyeztetés formái a következők:

a) a honlapon megadott elérhetőségen keresztül biztosított véleményezés (a továbbiakban: általános egyeztetés), és
b) a jogszabály előkészítéséért felelős miniszter által bevont személyek, intézmények és szervezetek által történő közvetlen véleményezés (a továbbiakban: közvetlen egyeztetés). – 2010. évi CXXXI. tv. 7. § (1) bek.

⁴⁶ Üveges I. 2019. 21.

árucsereviszonyok rendszere felé fejlődött. A római jog volt az egyetlen olyan jog, amelyet egész Európában megismerhettek, és amelyet a kontinens minden részén használhattak.”⁴⁷ A római jog nyelvéből, a latinból Európa-szerte elterjedt a passzív mondatszerkesztés, melyre álljon itt csak egyetlen rövid példa: *Urbs Roma in septem montibus condita est.* – A latin nyelvű mondat szó szerinti fordítása: *Róma városa hét hegyen alapítottatott.* Magyarul azonban így mondjuk: *Róma városát hét hegyen alapították.*⁴⁸

Magyarországon a hivatalos szövegek közérthetőbbé tételével kapcsolatban az elmúlt évtizedekben két kutatás is folyt, mégpedig mindkettő a Miskolci Egyetemen (2000 és 2003, illetve 2014 és 2018 között). A kutatások eredményeként jött létre a Miskolc Jogi Korpusz, amely rendőrségi kihallgatások és bírósági tárgyalások mintegy 60 órányi hangfelvételéből és részben ezek leiratából áll.⁴⁹ Korábban, a múlt század hatvanas éveitől kezdve bírálták a hazai nyelvészek a jogi szaknyelv bonyolultságát, de a jogásztársadalom nem érdeklődött a nyelvészet iránt, számukra csupán szakterületük eszközét jelentette a nyelv. A korábbi szakirodalmat összegezve Karcsay Sándor vette védelmébe a jogi nyelvet 1981-es cikkében: „*A szaknyelv minden objektív alapú, valamiféle reális társadalmi valósághoz, ismeretághoz, mesterséghez, foglalkozáshoz vagy tudományhoz kapcsolódik. Tebát nem szubjektív alapú csoportnyelv, pusztán valamiféle »zsargon« vagy »tolvajnyelv«, ahogy azt sajnos néha még nyelvészek írásaiban is olvashatjuk. A szaknyelv célja, hogy egy behatárolható szakmai területen a kommunikációt, azaz a megértést pontosan és félreérthetetlenül biztosítsa.*”⁵⁰ Álláspontom szerint **egyrészt fontos követelmény a szaknyelvekkel szemben, hogy megfelelő, vagyis az adott szakterület művelői számára az egyértelműséget biztosító szókészlete és fogalmazásmódja legyen.**⁵¹ Ez a garanciája annak, hogy minden szakember (de olykor a laikus társadalom is) ugyanazt a jelentést tulajdonítsa egy adott kifejezésnek, ugyanazt gondolja egy szöveg mondanivalójáról, tartalmáról. Nem mindegy **például**, hogy a (vámjogi) *szabad forgalomba bocsátás* vagy *szabad forgalomba kerülés* kifejezést használjuk. Az előbbi a vám eljárások egyik fajtája, melynek során a nyilatkozattevő által a vámhatóságnak benyújtott vámáru-nyilatkozatban szereplő, az uniós piacon való forgalomba hozatalra vagy az Unió vámterületén belüli magáncélú felhasználásra vagy fogyasztásra szánt nem uniós áru uniós vámjogi státust szerez – *magyarul*: az áru birtokosa szabadon rendelkezhet vele.⁵² Ekkor érvényesíthetők a jogszabályban meghatározott vámmentességek, vámkedvezmények is. Ezzel szemben a *szabad forgalomba kerülés* kifejezés azt jelenti, hogy az áru nem legális úton került szabad forgalomba, ez pedig különféle vámjogi szankciók alkalmazását vonhatja maga után, illetve az importőr elesik az egyébként őt – jogszerű magatartás tanúsítása esetén – megillető vámmentességektől, vámkedvezményektől.⁵³

⁴⁷ Kecskés L. 2004. 46.

⁴⁸ Vö.: Ferenczi–Monostori 1998. 80.

⁴⁹ Vö.: Vinnai E. 2017.

⁵⁰ Karcsay S. 1981. 329.

⁵¹ Elgondolkodtató például szakmai szemmel az egyik alapvető vámjogi jogintézmény, a **vámáru-nyilatkozat** helyes írásmódja. Az itt látható írásmódot (vámáru + nyilatkozat) kell követni mind a hatályos helyesírási szabályzat (A magyar helyesírási szabályai. 12. kiad. 2015.), mind pedig az annak alapján készült helyesírási szótár [Tóth E. (szerk.) (2017)] szerint. – Igen ám, de a vámjogban nincs olyan fogalom, hogy *vámáru*. (A 2004-es EU-csatlakozásig volt, és ugyanazt jelentette, mint a mai *nem uniós áru*: a vámterületen kívülről behozott, még szabad forgalomba nem bocsátott áru.) Szakmai szempontból tehát a *vám-árunyilatkozat* írásmód lenne a helyes. Hiszen a két fő összetélteli tag: a vám, illetve az árunyilatkozat szó. Ezt a fajta árunyilatkozatot így különböztethetjük meg a többitől: a *belépési gyűjtő*, az *átmeneti megőrzési*, a *kilépési gyűjtő*, illetve az *újrakiviteli* árunyilatkozattól. [Hozzáteszem, hogy a *customs declaration* az uniós vámkódex magyar fordításában vám-árunyilatkozatként (vám + árunyilatkozat) szerepel.] – Hosszas töprengés után, a jogász és a műkedvelő nyelvész intraperszonális vívódása eredményeként végül konszenzusra jutottam: a helyesírási szabályzat vámáru-nyilatkozat írásmódja azért helyes, mert itt, köznyelvi értelemben, a „*vámáru*” elvámolni való árut jelent, a szó második fő összetélteli tagja pedig az erre vonatkozó ügyféli *nyilatkozatra* utal.

⁵² 952/2013/EU parlamenti és tanácsi rendelet 201. cikk

⁵³ Vö.: 952/2013/EU parlamenti és tanácsi rendelet 86. cikk (6) bek.

Másrészt viszont, mivel az ügyfél-tájékoztató szövegek, valamint a hivatal által lefolytatott eljárások során készítendő szövegek a széles közönség számára készülnek, valamennyi lehetséges vagy jelenlegi ügyfél számára tartalmaznak kötelező magatartási előírást, **alapvető követelmény a közérthetőség**. Úgy gondolom, hogy a két elvárás – a **szakszerű** szöveg és a **közérthető** szöveg megalkotása – a legjelentősebb kihívás ezen a téren. A jogi nyelv megértésének egyik legnagyobb gátját Vinnai Edina abban látja, hogy **a jogi nyelv elsősorban írott nyelv**, és beszélt nyelvi helyzetekbe is beszivárog az ebből eredő szóhasználat, illetve mondatszerkesztés – azaz a beszédben is megjelenik a „bikkfanyelv”.⁵⁴

Dobos Csilla **az érthetőség négy alappilléreinek** az egyszerűséget, a tagoltságot, a rövideséget és a járulékos stimulációt tekinti.⁵⁵ Utóbbi azt jelenti, hogy a szöveg ne csak intellektuálisan, hanem érzelmileg is hatást gyakoroljon a befogadóra; ennek eszközei: az olvasó közvetlen megszólítása, a metaforák⁵⁶ és anaforák⁵⁷ gyakori alkalmazása, az absztrakt fogalmak megszemélyesítése, a nyelvi képek és analógiák használata, az életszerű példák, a humoros történetek és a személyes élmények, tapasztalatok beleszövése az információba, továbbá a kérdő mondatok alkalmazása.⁵⁸

Mindezek után fölmerülhet bennünk a kérdés, hogy **mit is tartunk közérthetőnek**. Vajon hogyan tudjuk mérni, milyen értelmi szinthez tudjuk igazítani egy szöveg közérthető voltát? Erre szolgál a többi között a **Flesch-Kincaid** olvashatósági teszt, amely a szótagok átlagos száma és a szavak átlagos száma alapján elemzi a szöveget. A teszt értékelését jelző pontszám általános iskolai szintet jelez. Például a 6-os pontszám azt jelenti, hogy egy hatodikos megértheti a dokumentumot.⁵⁹ Némileg más módszert alkalmaz az angol nyelvű **The Up-goer Five Text Editor**, amelynek működése arra a gondolatra épül, hogy a legbonyolultabb kérdésről is lehet egyszerűen beszélni, mégpedig úgy, hogy csak az ezer leggyakrabban előforduló angol szót használjuk. Az oldal már elérhető norvég és spanyol nyelven is (utóbbiból létezik ezer és ötezer szavas verzió is).⁶⁰ A magyar nyelv vonatkozásában ez kevésnek tűnik, hiszen becslések szerint egy, az iskoláskor kezdetén álló gyermeknek mintegy 3000, egy 14–15 éves diáknak körülbelül 8–10 ezer szóból állhat a passzív szókészlete.⁶¹ Kevésbé egzakta a **Friedemann Schulz von Thun** és munkatársai által kidolgozott mérési módszer: az érthetőség alappilléreinek (egyszerűség, tagoltság, rövideség, járulékos stimuláció) mindegyikéről a vizsgálandó szöveg elolvasása után szakértők alkotnak véleményt; az ötfokú skálán a fenti követelményekhez közelebb álló két fokozat jelenti a szakértők pozitív véleményét, vagyis a szöveg közérthető voltát.⁶²

A közérthetőség említett mérési módszerei jól használhatók az átlagnépesség körében, de nem számolnak azzal, hogy a különféle hátrányokkal terhelt embertársaink számára csak úgy teremthető meg az esélyegyenlőség, ha az ő igényeikhez is igazodik a hivatali kommunikáció. Az e körbe sorolható személyeket Farkasné Gönczi Rita két célcsoportban helyezi el:

⁵⁴ Vinnai E. 2017. 47.

⁵⁵ Dobos Cs. 2017. 88–90.

⁵⁶ Metafora: két fogalom (dolog) tartalmi hasonlóságán alapuló szókép (pl. az üveg *nyaka*, az idő *mban*). [Bakos F. (szerk.) (1986) 536.]

⁵⁷ Anafora: több egymás után következő mondatnak vagy mondattani egységnek ugyanazzal a szóval (szócsoporttal) történő elkezdése (pl. és amikor meglátták, és amikor meghallották, és amikor tudomásukra jutott...) (I. m. 39.)

⁵⁸ Dobos Cs. 2017. 90.

⁵⁹ Davis, Ben 2021.

⁶⁰ The Up-goer Five Text Editor

⁶¹ Neuberger T. 2017. 132.

⁶² Schulz von Thun, F. 2012. 170–173.

Elsődleges célcsoport:

- intellektuális képességzavart⁶³ mutató személyek,
- specifikus tanulási zavart (diszlexiát) mutató személyek,
- gyenge nyelvi készséggel rendelkező személyek.

Másodlagos célcsoport:

- más sérülésspecifikus csoportok (pl. siket, súlyosan, halmozottan sérült személyek),
- a magyar nyelvet idegen nyelvként, gyengén beszélő személyek,
- szociálisan hátrányos helyzetű személyek,
- demenciában érintett személyek.⁶⁴

A felsorolt célcsoportokba tartozó személyek számára megoldást jelent a köznyelv egyik változata, amelyet **könnyen érthető kommunikációnak** nevezünk, és nem más, mint „*a köznyelvben megjelenő információ fontos tartalomjegységeinek megjelenítése, vagy önálló információs tartalom kidolgozása egyszerű, letisztult formában, mely az információ megértését szolgálja*”.⁶⁵ Jellemző a képek és illusztrációk adekvát alkalmazása, a szöveg megjelenési formája pedig lehet például könnyen érthető olvasmány. A **tartalmi szabályok** közé tartozik például az egyszerű tőmondatok használata, a bonyolult szavak kerülése, a szöveg személynek szóló megfogalmazása, a nagy mennyiséget jelölő számok helyett lehetőleg a „sok” kifejezés használata. A **formai kivitelezés** követendő szabályai például: a számok számjegyekkel írása, kizárólag arab számok használata,⁶⁶ egy mondat egy sorba írása, a több sorba kerülő mondatok értelemszerű tagolása, az értelmezést segítő fénykép vagy egyéb vizuális elem használata.⁶⁷

Sajátos területe a jogi, ezen belül is az adó-, illetve vámjogi szaknyelvnek az európai uniós szövegek (elsősorban jogszabályok) világa. Az európai uniós vámjog oktatójaként és a 2004. május 1. előtt hatályban volt magyar nyelvű jogszabályok jó ismerőjeként állítom, hogy az EU-s joganyagok – amelyeknek az első verziója mindig angol nyelven születik – magyar nyelvű változatán nem lehet nem észrevenni azt a nehézkességet, amely még a szakembert is sokszor gondolkodásra készíti: vajon mit jelenthet pontosan az adott mondat? Igaz, hogy az Európai Bizottság már felismerte, hogy a közérthetőség több szempontból is fontos, és elkészítettek egy, az Unió mind a huszonhárom hivatalos nyelvén elérhető kiadványt, amely – miként a magyar nyelvű változatban olvashatjuk – „*a pontos fogalmazáshoz kíván segítséget nyújtani mindazoknak, akik a magyart – akár anyanyelvként, akár az Unió egyik hivatalos nyelvét – használva alkotnak szöveget*”.⁶⁸ A kiadvány a hivatalos szövegek készítőinek nem szabályokat, hanem inkább tippeket ad, felismerve azt, hogy „*a pontos fogalmazás mellett három nyomós érv is szól:*

- *előmozdítja a hatékony együttműködést;*

⁶³ A korábban értelmi fogyatékoság elnevezéssel illetett állapot Lányiné Engelmayer Ágnes alkotta új elnevezése. Lásd: Lányiné Engelmayer Á. 2009.

⁶⁴ Farkasné Gönczi R. 2018. 68.

⁶⁵ i. m. 70.

⁶⁶ Az arab számok használatával kapcsolatban egy rövid megjegyzés: Magam kedvelem a római számokat, nem véletlen, hogy ahol helyük és szerepük van, e munka soraiban is alkalmazom őket – egyfajta kultúra-, illetve hagyományápolási küldetésstudattól vezérelve. Nem tagadhatom azonban, hogy ha egy felolvasandó szövegben találok római számot, azonnal fölélírom az arab megfelelőjét, mert ha nem tenném, a hallgatóságról a szövegbe pillantva rövid, de észrevehető kínos csönd következne, amíg az agyam „lefördítaná” a római számot az általunk megszokott tízes számrendszer arab számjegyeire.

⁶⁷ Részletesen lásd: i. m. 71–73.

⁶⁸ A pontos fogalmazás művészete. 2013. 2.

- megelőzi a felesleges levélváltást;
- segít elnyerni a célközönség jóindulatát⁶⁹.

A kiadvány szerkesztői által megfogalmazott ajánlások (amelyek legnagyobb részét egy-két negatív, illetve pozitív példa is illusztrálja), az alábbi tíz pontban foglalhatók össze:

1. Írás előtt tervezzük meg mondandónkat!
2. Helyezzük az olvasót a középpontba!
3. Adjunk a formára!
4. Fogalmazzunk röviden és tömören!
5. Fogalmazzunk érthetően – ügyeljünk mondataink felépítésére!
6. Kerüljük a túlzott főnevesítést – igékkal dinamikusabb lesz a szöveg.
7. Kerüljük a terpeszkedő szerkezeteket – és vigyázzunk a személytelen szerkezetekkel!
8. Kerüljük az elvont fogalmazást, legyünk konkrétak!
9. Bánjunk óvatosan a „hamis barátokkal”⁷⁰ és a szakzsargonnal, ügyeljünk a rövidítésekre és a mozaikszókra!
10. Ellenőrizzük és lektoráltassuk a szöveget!

Magyarországon elsőként a Kúria, majd az Országos Bírósági Hivatal ismerte föl, hogy a közérthetőség érték, és ez a két szervezet tette meg az első gyakorlati lépéseket ezen a téren. A Kúria határozatainak érthetőbbé tételén munkálkodó munkacsoport 2014-ben tette közzé összefoglaló véleményét.⁷¹ A következő mérföldkő az Országos Bírósági Hivatal (OBH) 2017 januárjában megrendezett Közintézmények közérthetősége című konferenciája volt, amelyen az OBH elnöke a 2017-es évet a „közérthetőség évének” nyilvánította. Ebben az esztendőben a bírák a közérthető kommunikáció fejlesztését célzó képzésben vettek részt, és tájékoztató kiadványok, valamint animációs kisfilmek készültek, amelyek a bírósági eljárások közötti eligazodást segítik.⁷²

A NAV közérthetőségi programja

A Pénzügyminisztérium és a Nemzeti Adó- és Vámhivatal 2018 decemberében közös pilotprojekt-sorozatot indított, melyben nemzetközi tapasztalatokra építve a gyakorlatban teszteltek olyan viselkedéstudományi megközelítéseket, amelyek a várakozások szerint növelhették az adóhatóság hatékonyságát, ennek részeként pedig az adófizetési hajlandóságot is. A projektek kidolgozása során alapkritérium volt a statisztikai, ökonometriai módszerekkel való mérhetőség. Az említett projektek a következők voltak:

- Az adótartozást felhalmozott adózóknak küldött **fizetési értesítőt módosították** viselkedéstudományi szempontok szerint. Az új típusú értesítő 1,4 százalékponttal növelte a visszafizetési arányt.

⁶⁹ Uo.

⁷⁰ A hamis barátok olyan szavak, amelyek két különböző nyelven hasonló alakúak, ám jelentésük különböző. Például: a magyar nyelvben használt *pozíció* szó jelentése (térbeli) helyzet, ám az angol *position* helyes fordítása: álláspont, nézet, vélemény.

⁷¹ Mínya K. – Vinnai E. 2018. 13.

⁷² Vinnai E. 2017. 50–51.

– Az éves **áfabevallás határideje előtt emlékeztetőt** küldtek egyéni vállalkozóknak a közelgő határidőről. Az üzenetek javították a bevallási fegyelmet, a kezelt csoportban mintegy 5 százalékponttal emelkedett a bevallások beadási aránya.

– Online pénztárgépet használó vállalkozásoknak küldtek **figyelmeztető levelet, hogy minden vásárlást üssenek be pénztárgépükbe**. A levél kiküldését követő hónapban az online pénztárgépes értékesítés átlagosan 5%-kal, a korábban helyszíni ellenőrzésen nyugtát nem adó cégek esetében pedig 45%-kal (!) nőtt, ugyanakkor a hatás a következő hónapban megszűnt.

– Az emelt összegű kata⁷³ ajánlása során az adózóknak küldött levelekben **felhívták az érintettek figyelmét arra, hogy az 50 ezer forintos kata nem elegendő a minimálbérnek megfelelő nyugdíjjogosultság megszerzésére**, sőt teljes szolgálati időt sem biztosít. Négy levéltípust alkalmaztak, amelyek közül az bizonyult a leghatékonyabbnak, amelyben személyre szabottan becsülték meg, hogy az adózó várhatóan mekkora nyugdíjvesztéssel kénytelen szembenézni, amennyiben nem vált a magasabb katára. A levélkampánynak mérsékelt hatása volt, ami azt jelzi, hogy az ilyen beavatkozások hatása önmagában korlátozott, ha az elvárt cselekvés, illetve annak költsége, valamint várható eredménye (vagyis a jelenbeli jövedelemről való lemondás és a várható nyugdíjtöbblet) időben jelentősen elszakad egymástól. *(Az eddig felsorolt négy projektet 2019 első felében bonyolították le.)*

– A kiva⁷⁴-népszerűsítő kampány keretében az adónemre való áttéréssel várhatóan jól járó vállalkozásoknak küldtek levelet (2017-ben), amely **általános tájékoztatást nyújtott a kiva előnyeiről**. A vállalkozások egy része viszont személyre szabott számszerű becslést is kapott arra, hogy mennyit takaríthatna meg az áttéréssel. A levélkampány jelentősen növelte a kivát választó cégek számát. Az általános levél kiküldése átlagosan 85,9 (!) százalékkal emelte meg az áttérés valószínűségét ahhoz képest, amikor az adózók nem kaptak levelet, a becslést tartalmazó levél pedig további 19,6 százalékkal növelte ezt a hatást.⁷⁵

Az öt projekt általános tapasztalatai jó kiindulópontot jelentenek a további kommunikációs célú fejlesztések, illetve a különböző kampányok tervezésénél. A témánk szempontjából releváns tanulságokat a következőképpen foglalhatjuk össze:

– A NAV kommunikációjának közérthetőbbé alakításával kisebb, de a költségekhez képest jelentős hatékonyságnövelés, bizonyos esetekben többletbevétel szerezhető.⁷⁶

– A levelekben alkalmazott linkekkel el lehet érni, hogy az adózók könnyen megtalálják a NAV tájékoztató anyagait.⁷⁷

– A kommunikáció egyszerűsítése különösen fontos lehet a kevésbé tanult adózók esetében.⁷⁸

– A jövőben is érdemes a változtatásokkal kapcsolatos, ügyfélszolgálatokra beérkező visszajelzéseket monitorozni, részben az esetleges többletterhelés menedzselése miatt, részben a levelek továbbfejlesztéséhez hasznos javaslatok begyűjtéséhez.⁷⁹

⁷³ Kisadózó vállalkozások tételes adója.

⁷⁴ Kisvállalati adó.

⁷⁵ Viselkedéstudományi projektek az adóigazgatásban 2019. 1–3.

⁷⁶ I. m. 28.

⁷⁷ Uo.

⁷⁸ Uo.

⁷⁹ Uo.

– A projektben a levelet nem olvasó adózók teljesítési aránya rosszabb volt, mint a kezelést nem kapó kontrollesoporté. Ez arra utal, hogy a NAV számára fontos mutató lehet az adózóknak küldött levelek megnyitása.⁸⁰

– Különösen a helyszíni ellenőrzéseken megbukott cégekkel érdemes rendszeresen kommunikálni, az újabb lehetséges ellenőrzés érzetét fenntartani.⁸¹

A közérthetőség egyértelműséget is jelent – esetpélda 2021-ből

A közérthetőség kapcsán érdemel említést **a hivatali kommunikációval szemben jogosan megfogalmazható kíváncsi, hogy legyen egyértelmű, pontos, félreérthetetlen.** 2021. január 1-jétől a belföldi gépjárművek adójával kapcsolatos adóhatósági feladatokat az állami adó- és vámhatóság látja el. Korábban ez a települési önkormányzatok feladata volt. Az adó megfizetésében a két adóhatóság – az önkormányzat jegyzője, illetve az állami adó- és vámhatóság – eljárása között van egy nagyon lényeges különbség: az önkormányzat által beszedett adó összegét nem kell kerekíteni (tehát a pontos összeg fizetendő), míg az állami adó- és vámhatóságnál nyilvántartott adót ezer forintra kerekítve kell megfizetni.⁸² Ez a lényeges különbség az általam üzemben tartott gépjármű tekintetében például azt jelenti, hogy 2020-ig félévente pontosan 5828, illetve 5827 forintot kellett fizetnem az önkormányzati adóhatóságnak, 2021-től pedig ez az összeg – a kerekítés miatt – 6000 Ft/félév. Erre csak a harmadik oldalon utal az adóhatóság, a határozat indokolási részében. Magában a rendelkező részben – vagyis ott, ahol az ügyfél kötelezettségét pontosan meg kell határozni –, a határozat első oldalán az látható, hogy a NAV 11 655 forint gépjárműadó megfizetésére kötelez, amelyről egyébként egy jól áttekinthető táblázat is informál (benne a forgalmi rendszámmal, a gépjármű fajtájával és az említett összeggel). Van azonban **két rendkívül félrevezető mondat** a határozat első oldalán: „**A 2021. I. félévi 5 828 forint gépjárműadót 2021. április 15-éig kell megfizetni.**”, illetve: „**A 2021. II. félévi 5 827 forint gépjárműadót 2021. szeptember 15-éig kell megfizetni.**” (Félkövér kiemelés az eredeti szövegben.) Akárhonnan nézem az idézett két mondatot, az adóhatóság egyértelműen arra hív fel, hogy a kért határidőkön belül pontosan 5.828, illetve 5.827 forint gépjárműadót fizessek be, nem többet, nem kevesebbet. Ráadásul az is meglepetéstartó, hogy a két féléves díj összege között még egy forint eltérés is van (a páratlan éves összeg miatt), amiből ugyancsak arra a következtetésre lehet jutni, hogy az adóhatóság **a pontosan fizetendő összeget** tüntette föl a határozat rendelkező részében. El lehet képzelni, hogy az átlagos állampolgár számára mennyire félrevezető ez a megfogalmazás, ha nekem – jogászként és NAV-alkalmazottként (!) – csak azért tűnt föl az említett pontatlanság, mert egyrészt a határozat mellé küldött postai csekken a kerekített összeg szerepelt, másrészt pedig abban az időben a sajtó többször foglalkozott a két adóhatóság részére történő adófizetés közötti különbséggel.⁸³ Hozzáteszem, hogy mivel a köztartozásaimat is átutalással fizetem, a postai csekket (ha csatolnak ilyet) azonnal ki szoktam dobni, tehát **csupán a sajtóhírek gondolkodtattak el és késztettek arra, hogy végigolvassam a határozatot**, és végül rátaláljak a harmadik oldalon a kerekítési szabályra. Mint az egyik korabeli cikkből kiderül, ez sokaknak okozott gondot, még szakembereknek is: „*A NAV azzal kapcsolatos kérdéseinkre sem válaszolt, hogy végül is a határozatban, vagy a csekken szereplő összeget kell-e befizetni. Az MKOE⁸⁴ alelnöke, Ruszjin Zsolt szerint sem egyértelmű a*

⁸⁰ I. m. 36.

⁸¹ I. m. 42.

⁸² Art. 3. melléklet 4. pont

⁸³ Lásd például: Brückner G. (2021. február 26.) Gépjárműadó: kerekítéssel keseríti sok autós életét a NAV – telex.hu; Tamásné Szabó Zs. (2021. március 1.) Borzolja a kedélyeket, hogy a gépjárműadós csekkeken ezer forintra kerekít a NAV – 24.hu

⁸⁴ Magyar Könyvelők Országos Egyesülete

helyzet, jó válasz »talán« az lehet, hogy a csekken szereplő összeget kell befizetni. Hisz az adózás rendjéről szóló törvény szerint a gépjárműadó nem kivétel az ezer forintos kerekítési szabálynál.»⁸⁵

A helyzeten javíthatott volna, ha a NAV a belföldi gépjárművek adójáról szóló információs füzetében felhívta volna a figyelmet a kerekítés szabályára, amely ugyan nem újdonság, de mint említettem, az adóztatást végző hatóság változása és az ebből eredő eljárási különbségek miatt ezen adó vonatkozásában mégis az. Az információs füzetek egyébként könnyen átlátható, a NAV honlapján elérhető, egy-egy adózási vagy vámhatósági témát röviden összefoglaló kiadványok, amelyek közül néhányat jómagam is szoktam ajánlani a hallgatóimnak vázlat gyanánt (például a regisztrációs adó témakörében). A belföldi gépjárművek adójáról is készült információs füzet, 2021-ben a 95-ös sorszámmal, amely a sorozat többi tagjához hasonlóan áttekinthető, informatív, és egyszerűen, példákkal alátámasztva foglalja össze az adónem lényegesebb szabályait.⁸⁶ Ami azonban a kerekítés nem mellékes szabályait illeti, arról csupán egy esetpélda kapcsán, a 4. oldalon, a 12. lábjegyzetben esik szó, nem pedig a fő szövegben.

Ami pedig a lehetséges megoldást illeti, meg lehetett volna fogalmazni a határozat rendelkező részében lévő félrevezető mondatokat úgy, hogy azokból egyértelműen kiderüljön: nem a pontos, hanem az ezer forintra kerekített összeget kell megfizetni. Idézzük föl ehhez az egyik vizsgált mondatot:

„A 2021. I. félévi 5 828 forint gépjárműadót 2021. április 15-éig kell megfizetni.”

A lehetséges helyes fogalmazás javaslatom szerint:

- a) **„A 2021. I. félévi 5 828 forint gépjárműadót – ezer forintra kerekítve – 2021. április 15-éig kell megfizetni.”**
- b) **„A 2021. évi gépjárműadót ezer forintra kerekítve, két egyenlő részletben kell megfizetni. Az első részletet 2021. április 15-éig, a másodikat 2021. szeptember 15-éig kell a mellékelt csekken lévő összegben megfizetni.”**
- c) **„A 2021. I. félévi 5 828 forint gépjárműadót – ezer forintra kerekítve, a mellékelt csekken lévő összegben – 2021. április 15-éig kell megfizetni.”**

Összefoglalás

A kommunikációs folyamatban részt vevő felek szándéka (jó esetben) arra irányul, hogy a másik félhez teljes egészében eljusson a kommunikáció üzenete. Különösen fontos ez a hatóságok esetében, hiszen csak akkor képesek jogkövetésre ösztönözni ügyfeleiket, ha azok teljes egészében megértik, illetve pontosan értik, amit a hivatal közölni akar. E cél elérése csak közérthető kommunikáció révén lehetséges. Hogy mi a közérthető, és hogy hogyan mérhető egy üzenet közérthető volta, arról számos kutató próbált meggyőződni. A világban már az 1950-es évektől látható törekvések, amelyek a hivatali kommunikáció közérthetőbbé tételére irányulnak, az ügyfelek közötti jogegyenlőség szempontjából is kiemelkedő jelentőségűek. Különösen fontos e téren a fogyatékkal élők vagy a magyar nyelvet valamilyen okból nehezebben értők számára is könnyen érthető kommunikációs üzenetek alkalmazása. A közérthető hivatali szövegek megalkotása mindig kihívást jelent, hiszen úgy kell egyszerűen, érthetően fogalmazni, hogy közben nem adjuk fel a szakmai tartalmat és a színvonalat.

Irodalomjegyzék

- [1] 2010. évi CXXX. törvény a jogalkotásról (Jat.)
- [2] 2010. évi CXXXI. törvény a jogszabályok előkészítésében való társadalmi részvételtől
- [3] 2017. évi CL. törvény az adózás rendjéről (Art.)

⁸⁵ Borzolja a kedélyeket, hogy a gépjárműadós csekkeken ezer forintra kerekít a NAV – 24.hu, 2021. március 1.)

⁸⁶ NAV 95. információs füzet, 2021.

- [4] 2017. évi CLI. törvény az adóigazgatási rendtartásról (Air.)
- [5] 2017. évi CLII. törvény az uniós vámjog végrehajtásáról (Vtv.)
- [6] 25/2020. (XII. 30.) PM utasítás a Nemzeti Adó- és Vámhivatal Szervezeti és Működési Szabályzatáról
- [7] 61/2009. (XII. 14.) IRM rendelet a jogszabályszerkesztésről
- [8] *A magyar helyesírás szabályai*. 12. kiad. 2015. Akadémiai
- [9] *A pontos fogalmazás művészete*. (2013) [Az Európai Bizottság Fordítási Főigazgatóságának kiadványa.] Az Európai Unió Kiadóhivatala http://publications.europa.eu/resource/cellar/725b7eb0-d92e-11e5-8fea-01aa75cd71a1.0009.01/DOC_1
- [10] Az Európai Parlament és a Tanács 952/2013/EU rendelete (2013. október 9.) az Unió Vámkódex létrehozásáról
- [11] Bakos, F. (szerk.) (1986). *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Akadémiai
- [12] Brückner G. (2021. február 26.) Gépjárműadó: kerekítéssel keseríti sok autós életét a NAV. <https://telex.hu/gazdasag/2021/02/26/gepjarmuado-nagyvonaluan-kerekit-a-nav-sajnos-a-lakossag-karara>
- [13] Davis, B. (2021). What is the Flesch-Kincaid Grade Level in Microsoft Word? <https://www.mvorganizing.org/what-is-the-flesch-kincaid-grade-level-in-microsoft-word/>
- [14] Dobos, Cs. (2017). Érthetőség, közérthetőség és intralingvális fordítás. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 12(1) 86–101.
- [15] Farkasné Gönczi, R. (2018). A könnyen érthető kommunikáció fogalma és szabályrendszere nemzetközi és hazai példák, illetve magyar tapasztalati szakértők javaslatai alapján. *Gyógypedagógiai Szemle* (1) 64–76.
- [16] Ferenczi, A., & Monostori, M. (1998). *Latin nyelvkönyv*. Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet.
- [17] Jókai Anna-idézetek (2021. október 25.) *Citatum*. <https://www.citatum.hu/idezet/46979>
- [18] Karcsay, S. (1981). Jog és nyelv. *Jogtudományi Közöny* 36(4) 325–338.
- [19] Kecskés, L. (2004). *A polgári jog fejlődése a kontinentális Európa nagy jogrendszeireiben*. Történeti vázlat. Dialóg Campus
- [20] Lányiné Engelmayer, Á. (2009). *Intellektuális képességszavar és pszichés fejlődés*. Medicina
- [21] Magyarország Alaptörvénye
- [22] Mínya, K., & Vinnai, E. (2018). Hogyan írjunk érthetően? Kilendülés a jogi szaknyelv komfortzónájából. *Magyar Jogi Nyelv* 2(1) 13–18.
- [23] Molnár, K. (2001). *Kommunikáció a rendvédelmi munkában*. Rejtjel
- [24] Molnár, K. (2002). Stílusrétegek és műfajok a rendvédelmi kommunikációban. *Belügyi Szemle* 50(11–12) 238–247.
- [25] NAV 95. információs füzet: *A belföldi gépjárművek adója 2021*. https://www.nav.gov.hu/nav/inf_fuz/2021
- [26] Neuberger, T. (2017). A szókincs alakulása a beszédfejlődésben. In Bóna, J. (szerk.). *Új utak a gyermeknyelvi kutatásokban*. (pp. 121–139.) ELTE Eötvös
- [27] Petrasovszky, A. (2019). A latin nyelv és az európai jogfejlődés. *Magyar Jogi Nyelv* 3(1) 1–5.
- [28] Schulz von Thun, F. (2012). *A kommunikáció zavarai és feloldásuk*. Háttér.
- [29] Szabadfalvi, J. (2020). A magyar jogi nyelv fejlődése a 19. század elejétől az elmúlt századfordulóig. *Jogtudományi Közöny* 75(3), 112–121.
- [30] Szilágyi, P. (2006). *Jogi alaptan*. 3., átd. kiad. Osiris
- [31] Tamásné Szabó Zs. (2021. március 1.) Borzolja a kedélyeket, hogy a gépjárműadós csekkeken ezer forintra kerekít a NAV. <https://24.hu/fn/gazdasag/2021/03/01/gepjarmuado-kerekites-csekk-nav-konyvelok/>
- [32] *The Up-goer Five Text Editor*. <https://splasho.com/upgoer5/>
- [33] Tóth, E. (szerk.) (2017). *Magyar helyesírási szótár*. Akadémiai

- [34] Tóth, J. (2007). *Jogalkotástan*. Egyetemi jegyzet. Szegedi Tudományegyetem ÁJTK
- [35] Üveges, I. (2019). Közérthetőség a jogi nyelvben: követelmény és/vagy kultúra? *Magyar Jogi Nyelv* 2019. 3(2), 20–26.
- [36] Vinnai, E. (2017). Harc a szavakért – közérthetőség a jogban. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 12(1) 42–53.
- [37] *Viselkedéstudományi projektek az adóigazgatásban 2019*. Pénzügyminisztérium – Nemzeti Adó- és Vámhivatal, 2020. <https://ngmszakmaiteruletek.kormany.hu/download/b/52/a2000/Viselked%C3%A9studom%C3%A1nyi%20projektek%20az%20ad%C3%B3igazgat%C3%A1sban%20-%202019.pdf>
- [38] Watzlawick, P. et al. (1998). A kommunikáció néhány ideiglenes axiómája. In Balázs, G. (szerk.) *Kommunikáció- és médiaismeret szövegyűjtemény I.* (pp. 8–15.) Magyar Rádió Rt.

Szilvásy György Péter*: Gondolatok a Nemzeti Adó- és Vámhivatal személyi állományának jogállásáról szóló új törvény és az alapjogi korlátozások kapcsolatáról

Absztrakt

2021. január 1-jén lépett hatályba a Nemzeti Adó- és Vámhivatal személyi állományának jogállásáról szóló uj törvény. A tanulmányban elsosorban e törvénynek az alapjogi korlatozasokrol szóló szabályairól kivanok összefoglalast adni azzal, hogy a Hszt. vonatkozó szabalyaira is kitekintek.

Kulcsszavak: *Nemzeti Ado- és Vámhivatal, személyi állomány, alapjogi korlátozások, Hszt.*

English title: Reflections on the relationship between the new law on the legal status of the staff of the National Tax and Customs Administration and fundamental rights restrictions

Abstract

The new Hungarian Act on the Legal Status of the Personnel of the National Tax and Customs Administration entered into force on the 1 January 2021. This paper would like to summarize mainly the restrictions of fundamental rights regulated by this act in comparison with the Hungarian Act on the Legal Status of Professional Members of Law Enforcement Agencies.

Keywords: *National Tax and Customs Administration, personnel, restrictions of fundamental rights, Act on the Legal Status of Professional Members of Law Enforcement Agencies.*

Egy korábbi tanulmányban – az akkor hatályos jogszabályi környezet alapjan – vazlatosan attekintettem a *Nemzeti Ado- és Vamhivatalnal* (NAV) dolgozó penzugyorokre vonatkozó alapjogi korlátozások rendszerét. (Szilvásy, 2018) Tekintettel arra, hogy 2021-ben a NAV dolgozóinak jogállására vonatkozoan új törvény lépett hatályba, aktualitása folytán a korábbi tanulmány „felujtasaval” szeretném ezt hasonló módon újra megtenni – annyiban bővítve a vizsgalatot, hogy a hivatásos állományú penzugyorokre korábban részlegesen vonatkozó szolgalati törvény (2015. évi XLII. törvény) szabályaira is kitekintek.

Bevezetés

2021. január 1-jén lépett hatályba a *Nemzeti Adó- és Vámhivatal személyi állományának jogállásáról* szóló 2020. évi CXXX. törvény (Sztv.), melynek célja, hogy a NAV dolgozóinak jogállására egységesen vonatkozó szabályozást hozzon létre. A törvényjavaslathoz fűzött általános indokolás szerint a cél a „szervezeti integrációt lezáró, a személyi jogállás tekinteteben végrehajtott integráció. Ennek érdekében a törvényjavaslat a NAV tekinteteben egy önálló, az egyeb jogállási jogszabályoktól független egységes új szolgalati jogviszonyt hoz létre, amely egyaránt vonatkozik a jelenleg hivatásos szolgalati és a kormányzati szolgalati jogviszonyban állókra, figyelemmel azok sajátos követelményeire.” (2020. évi CXXX. törvény indokolása) Az

* dr. Szilvásy György Péter, tanársegéd, Nemzeti Kozszolgalati Egyetem, Igazgatasrendezesi és Nemzetkozsi Rendezesi Tanszék. <https://orcid.org/0000-0001-9475-3940>, szigyp@gmail.com

indokolás szövegéhez hozzáfűzhetjük, hogy a törvény valóban „leválasztotta” a NAV dolgozóira vonatkozó szabályokat más jogállási törvényekről, azonban a foglalkoztatottak elkülönülése megmaradt, sőt, a pénzügyőri státusz is kettébomlott. (Összességében egy teljesen „egységes” jogállás nehezen képzelhető el mindaddig, amíg az adott közigazgatási szerv feladat- és hatásköri rendszerének jelentős különállósága – ti. a „civil” és a rendészeti jellegű feladatok egy szervezetbe sűrítése – megmarad. vö. Szabó A., 2012; Szabó A., 2016.)

Az új, a törvény által létrehozott jogviszony neve: *adó- és vámhatósági szolgálati jogviszony*. Az e jogviszonyban állók ugyanakkor vagy *tisztviselői státuszú*, vagy *pénzügyőri státuszú* foglalkoztatottak. E foglalkoztatottak mellett munkavállalók és pénzügyőr tisztjelöltek is a NAV személyi állományához tartoznak. (Szjtv. 2. §) *Pénzügyőr* a törvény szóhasználatában az a pénzügyőri státuszú foglalkoztatott, aki pénzügyőri munkakört lát el. (Szjtv. 3. § (1) bekezdés 26. pont) *Tisztviselő* pedig a tisztviselői munkakört betöltő, tisztviselői státuszú foglalkoztatott. (Szjtv. 3. § (1) bekezdés 34. pont) Aki a NAV-nál 2020. december 31-én kormánytisztviselői kormányzati szolgálati jogviszonyban állt, annak jogviszonya a törvény erejénél fogva 2021. január 1-jével átalakult tisztviselői státuszú szolgálati jogviszonnyá; aki pedig pénzügyőr hivatásos szolgálati jogviszonyban állt (a Hszt.-nek megfelelően), az 2021. január 1-től pénzügyőri státuszú szolgálati jogviszonyba került. (Szjtv. 249. § (1) bekezdés a)-b) pont)

A törvény ugyanakkor a pénzügyőri státuszú foglalkoztatottak között is megkülönböztetést tesz, ugyanis a pénzügyőri státuszú foglalkoztatottak *tisztviselői munkakörben is dolgozhatnak*. A tisztviselői munkakört betöltő pénzügyőri státuszú foglalkoztatottak viselhetnek rendfokozatot és társasági egyenruhát, de egyebekben rájuk főszabály szerint a tisztviselőkre irányadó szabályok vonatkoznak. (Szjtv. 29. § (3) bekezdés.)⁸⁷ Tehát a „hagyományos”, még a Hszt. szerinti szolgálati jogviszonyból ismert egyéb sajátosságokkal (pl. gyakorló vagy szolgálati egyenruházat viselése, kényszerítő eszközök, így különösen lőfegyver alkalmazása stb.) már csak a *pénzügyőri munkakört betöltő* pénzügyőri státuszú foglalkoztatottak rendelkeznek. A törvény fogalomhasználata alapján – mint fentebb láthattuk – a „*pénzügyőr*” fogalomkör alá már csak ez utóbbi foglalkoztatottak tartoznak. (Szjtv. 3. § (1) bekezdés 26. pont)

Röviden az alapjogok korlátozásának dogmatikai alapjairól

Jóllehet nyilvánvaló, hogy az alapjogok (alapvető jogok)⁸⁸ kitüntetett szerepet foglalnak el a jogok között, közismert, hogy ezek sem korlátozhatatlanok – néhány kivétellel.⁸⁹ Az Alaptörvény I. cikkének (3) bekezdése megfogalmazza az alapvető jogok korlátozhatóságának feltételrendszerét:

„Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.”

⁸⁷ A jogviszonyok közti különbségek részletes értékelését ld. (Magasvári A., 2021: 76-77.)

⁸⁸ Míg az *alapjogok* inkább az Alkotmánybíróság gyakorlatában, az *alapvető jogok* fogalom az Alaptörvényben használatos. További, a témához kötődő dogmatikai fogalmakra (emberi jogok, szabadságok, alkotmányos jogok, állampolgári jogok, államcélok stb.) itt részletesen nem térek ki. Ezek kapcsán ld. (Smuk P., 2015. 51-53; Balogh Zs., & Gárdos-Orosz F., 2018b. 226-227.)

⁸⁹ Korlátozhatatlan (abszolút) jogként szokás megjelölni az emberi élethez és méltósághoz való jogot, az ezzel összefüggő abszolút tilálmakat (pl. kínzás, szolgaság, emberkereskedelem tilalma), illetve bizonyos kiemelt jelentőségű büntetőeljárési garanciákat. Ezeket az Alaptörvény 54. cikkének (1) bekezdéséből olvashatjuk ki. A szakirodalomban ugyanakkor van, aki e körbe sorolja a lelkiismereti és vallásszabadság egyéni oldalát, vagy éppen a mindenkit egyenlően megillető jogképességet (ezek a méltósággal állnak szoros összefüggésben). Ld. e témakör kapcsán: (Balogh Zs., & Gárdos-Orosz F., 2018a: 235; Balogh Zs., 2019: 46-47; Pozsár-Szentmiklósy Z., 2021: 12-13; Erdős Cs., 2021: 79.)

Tanulmányunk szempontjából kiemelendő a törvényi jogforrási szint követelménye, valamint az, hogy alapvető jogokat nem csak más alapvető jog érvényesülése (ún. *alapjogi kollízió*), hanem bizonyos kiemelt súlyú alkotmányos értékek védelme érdekében is korlátozni lehet. A rendészeti tevékenységek körében ilyen különösen a *közrend és a közbiztonság védelme*, amely az állam részéről alkalmazott legitím fizikai erőszak alapját is jelentheti, melynek legsúlyosabb formája a lőfegyverhasználat, s ez akár az élet jogszerű elvételéhez is vezethet.⁹⁰ Hasonló indokai vannak annak, hogy a honvédek a katonai tevékenység körében jogosultak alapjog-korlátozásra, hiszen a Honvédség alapvető feladata – egyebek közt – hazánk függetlenségének, területi épségének és határainak katonai védelme. (Alaptörvény 45. cikk (1) bekezdés)

A katonai és a rendészeti szféra jellegzetessége ugyanakkor az is, hogy az alapvető feladatok ellátását végző személyi állomány tagjai nem csak mások alapvető jogainak korlátozására vannak felhatalmazva; sajátos tevékenységeik végzése során, a munkavégzésre irányuló jogviszonyuk önkéntes létesítésekor vállalják saját alapvető jogaik törvény által történő korlátozását is. A továbbiakban erre, a rendészeti szerveknél megjelenő különleges jellemzőre térünk ki bővebben.

Az önként vállalt alapjog-korlátozás a rendészetben

Mint ismert, az Szjtv. „kiszakította” a NAV foglalkoztatottjaira vonatkozó jogállási szabályokat a Hszt. hatálya alól. A Hszt.-nek már csak egyetlen fejezete maradt, amelyet a NAV vonatkozásában is alkalmazni kell (XXIX. Fejezet, a *Magyar Rendvédelmi Karra* vonatkozó szabályok). (Hszt. 1. § (10) bek.) Ettől függetlenül természetesen az alapjog-korlátozásokra vonatkozó rendelkezések a két törvény szabályozásában nagyfokú egyezést, vagy legalább hasonlóságot mutatnak. Úgy vélem, nem tanulság nélküli, ha röviden összehasonlítjuk a két jogállási törvény szabályozását. E körben Erdős Ákos témában készített kiváló tankönyvi fejezetét veszem kiindulópontként. (Erdős Á., 2021. 92-115. és 2020. 74-100.)

Hszt.	Szjtv.
<p>13. § (1) A szolgálati viszony az állam nevében eljáró rendvédelmi szerv és a hivatásos állomány tagja között létrejött különleges közszolgálati jogviszony, amelyben mindkét felet a sajátos szolgálati körülményeknek megfelelő, a szolgálati viszonyra vonatkozó szabályban és más jogszabályban meghatározott kötelezettségek terhelik és jogosultságok illetik meg.</p> <p>(2) A hivatásos állomány tagja a szolgálati viszonyból fakadó kötelezeteit – a rendvédelmi szerv rendeltetés szerinti feladatainak megvalósítása érdekében – önkéntes vállalás alapján, élethivatásként, szigorú függelmi rendben, akár életének és testi épségének kockáztatásával és egyes alapjogai korlátozásának elfogadásával teljesíti.</p>	<p>28. § [<i>A szolgálati jogviszony jellege</i>]</p> <p>(1) Szolgálati jogviszony a köz szolgálata és munkavégzés céljából létesített különleges jogviszony, amely alapján a munkavégzéssel szükségszerűen együtt járó kötelezettségeken és jogosultságokon túlmenően mindkét felet – az ellátott feladat sajátos körülményeihez igazodó – többletkötelezettségek terhelik és jogosultságok illetik meg.</p> <p>(2) A pénzügyőr a szolgálati jogviszonyból fakadó kötelezeteit – a NAV rendeltetés szerinti feladatainak megvalósítása érdekében – önkéntes vállalás alapján, élethivatásként, akár életének és testi épségének kockáztatásával teljesíti.</p>

Látható, hogy a törvényi szabályozás mindkét jogviszonyt különleges közszolgálati jogviszonynak tekinti. A Hszt. kiemeli a szigorú függelmi rend és az alapjogok önként vállalt korlátozásának jelentőségét is. Az Szjtv. ezekről nem szól, ugyanakkor a 28. § (1) bekezdése alapján mindenkit, aki adó- és vámhatósági szolgálati jogviszonyban áll, *többletkötelezettségek* terhelnek. A (2) bekezdés kizárólag a pénzügyőrök (tehát pénzügyőri státuszú és pénzügyőri

⁹⁰ A közrend és a közbiztonság védelmét az Alaptörvény a rendőrség alkotmányos feladatai közt sorolja fel [46. cikk (1) bekezdés], azonban nyilvánvalónak gondoljuk, hogy ezek az alkotmányos értékek a rendészet minden területén indokolhatják az alapvető jogok korlátozását (természetesen differenciáltan, és mindenkor figyelemmel a szükségesség-arányosság követelményrendszerére). A legitím fizikai erőszak és a rendészet kapcsolatrendszeréről részletesen ld. (Finszter G., 2018: 209-214.)

munkakört ellátó foglalkoztatottak) vonatkozásában emeli ki az *önkéntes vállalást, az élethivatás* jelleget, valamint az *élet és testi épség kockázatásának* lehetőségét.⁹¹

Az egyes alapjogok vizsgálata előtt fontos kiemelni a „korlátozás korlátozásának” szabályát, a *munkáltatói jogkörök* gyakorlásával összefüggő törvényi kötelezettséget is. Ez az előírás bármilyen jogkorlátozásra irányadó, ideértve értelemszerűen az alapjogok korlátozását is:

Hszt.	Szjtv.
101. § (2) Ha a munkáltatói jogkör gyakorlása során a munkáltatói intézkedés a hivatásos állomány tagja jogainak korlátozásával jár, a munkáltatói jogkör gyakorlójának a több lehetséges és alkalmas korlátozás közül azt kell választania, amely az eredmény biztosítása mellett a hivatásos állomány érintett tagjára a legkisebb sérelemmel jár.	78. § [A foglalkoztató szerv kötelezettségei] (2) Ha a munkáltatói jogkör gyakorlása során a munkáltatói intézkedés a foglalkoztatott jogainak korlátozásával jár, a munkáltatói jogkör gyakorlójának a több lehetséges és alkalmas korlátozás közül azt kell választania, amely az eredmény biztosítása mellett a foglalkoztatottra a legkisebb sérelemmel jár.

Világos tehát, hogy a lehetséges jogkorlátozásoknak gátat szab a fenti törvényi szabály, mely lényegében a visszaélészerű munkáltatói joggyakorlást kívánja megelőzni (ha pl. az egyébként jogszerű munkáltatói magatartás a foglalkoztatott zaklatására, vele szembeni indokolatlan retorzióra irányulna). Az Szjtv. e körben nem különböztet a foglalkoztatott jogállása tekintetében, a szövegezés pedig érdemben megegyezik a Hszt. megfogalmazásával.⁹²

Egyes alapjogi korlátozások

Míg a Hszt. önálló szerkezeti egységben (a IV. Fejezetben) tartalmazza az alapvető jogok korlátozására vonatkozó főbb szabályokat, az Szjtv. ilyen elkülönült szerkezeti egységgel nem rendelkezik, a korlátozó szabályok a törvényben szétszórtan találhatóak meg. Az egyszerűség kedvéért a továbbiakban a Hszt. IV. Fejezetében foglalt sorrend alapján vesszük sorra az egyes alapjogokat, áttekintő jelleggel, és nem a teljesség igényével.

A szabad mozgás és a tartózkodási hely szabad megválasztása

Úgy a rendvédelmi szerveknél, mint a NAV-nál is igaz, hogy a munkavégzés során számos lehetőség van arra, hogy a foglalkoztatott személy szaktudására ne csak a kinevezése szerinti szolgálati helyen számítsanak. Ilyenkor az is előfordulhat, hogy a dolgozó – bizonyos körben akár beleegyezése nélkül – több száz kilométerre kerül lakóhelyétől, tartózkodási helyétől. Az Szjtv. több ilyen munkáltatói intézkedésre is lehetőséget ad (pl. átrendelés, kiküldetés, kirendelés, vezénylés).⁹³

A fentiek mellett a nevesített korlátok közé tartoznak a következők:

Hszt.	Szjtv.
19. § (1) A hivatásos állomány tagja szolgálati érdekből kötelezhető arra, hogy szolgálatteljesítési időn kívüli elérhetőségét bejelentse, a tartózkodási helyéről a szolgálati előljárat tájékoztassa, szolgálatképes állapotát fenntartsa. (2) A hivatásos állomány tagja kötelezhető arra, hogy a külföldre utazását szolgálati előljáratjának bejelentse.	80. § [A foglalkoztatott kötelezettségei] [...] (2) Az (1) bekezdésben meghatározottakon túl a pénzügyőr [...] d) szolgálati érdekből kötelezhető arra, hogy szolgálatteljesítési időn kívüli elérhetőségét bejelentse, a tartózkodási helyéről a munkáltatói jogkör

⁹¹ Ld. e körben a 8/2004. (III. 25.) AB határozat megállapításait is.

⁹² Érdekesképp jelzem, hogy a Büntető Törvénykönyv több olyan tényállást is tartalmaz, amelyek az alárendelttel való bánásmód, a munkáltatói jogkörök gyakorlása kapcsán figyelmet érdemelhetnek (pl. alárendelt megsértése, előljárat hatalommal visszaélés). A NAV foglalkoztatottjai – köztük a pénzügyőrök – azonban sem korábban, sem most nem tartoznak a büntető törvény *katonai* fogalma alá, így katonai büncselekmény elkövetői tettesként nem lehetnek. Lásd bővebben: (Erdős Á. – Szabó A. 2019: 7-30.)

⁹³ Ld. részletesen: az Szjtv. VII. Fejezet.

<p>(3) A polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állománya tagjának külföldre utazása az e törvényben foglaltak szerint megtiltható vagy korlátozható. A külföldre utazás korlátozása vagy megtiltása miatt felmerült költséget a hivatásos állomány tagja részére meg kell téríteni.</p> <p>20. § (1) A hivatásos állomány tagja a tartózkodási helyéről – szabadsága ideje alatt is – a szolgálatteljesítési helyére visszarendelhető.</p> <p>(2) A visszarendelésre a szolgálati előljáró jogosult. Nem rendelhető vissza a hivatásos állomány tagja, ha a visszarendelés a szolgálati feladat végrehajtásával arányban nem álló jog- vagy érdeksérelmet okozna. A visszarendelés miatt felmerült költséget a hivatásos állomány tagja részére meg kell téríteni. A visszarendelés miatt szolgálatban töltött időt a túlszolgálat szabályai szerint, a szabadság ideje alatt történő visszarendelés esetén a túlszolgálat szabályai szerint vagy a szabadság ismételt kiadásával kell ellentételezni.</p>	<p>gyakorlóját tájékoztassa, szolgálatképes állapotát fenntartsa,</p> <p>e) szolgálati érdekből kötelezhető arra, hogy a külföldre utazását bejelentse.</p> <p>113. § [Szabadság kiadásának általános szabályai] [...]</p> <p>(6) Az (1) bekezdés szerinti vezető előre nem látható, kivételesen fontos ok, körülmény miatt a foglalkoztatott</p> <p>a) részére a (4) bekezdés szerint meghatározott szabadság kiadásának közölt időpontját módosíthatja,</p> <p>b) már megkezdett szabadságát megszakíthatja.</p> <p>(7) A foglalkoztatottnak a kiadás időpontjának módosításával vagy a szabadság megszakításával összefüggésben felmerült kárát és költségeit a munkáltatói jogkör gyakorlója köteles megtéríteni. A szabadság megszakítása esetén a szabadság alatti tartózkodási helyről a munkahelyre, illetve a visszautazással, valamint a munkával töltött idő a szabadságba nem számít be.</p> <p>(8) Nem rendelhető vissza a foglalkoztatott, ha a visszarendelés az alapjául szolgáló okkal, körülménnyel arányban nem álló jog- vagy érdeksérelmet okozna.</p>
---	---

Látható, hogy míg a szolgálati érdekekkel összefüggő kötelezettségek kizárólag a pénzügyőröket terhelik, addig a szabadságról történő visszarendelés lehetősége valamennyi foglalkoztatott esetében fennáll. Amint erre Erdős is rámutat, az Szjt. (és a Hszt.) szerinti bejelentési kötelezettség valójában nem a mozgásszabadsággal, hanem az általános cselekvési szabadsággal kapcsolatos korlátozásnak tekinthető. (Erdős Á., 2021: 96. és 2020: 85; Zakariás K., 2019: 96-98.)

A véleménynyilvánítás szabadsága

Más közszolgálati jogviszonyokhoz képest a rendészet területén az egyik legerősebb alapjogi korlátozásnak tekinthető a kiadott parancs, intézkedés, utasítás bírálatának általános tilalma. A törvényi megfogalmazások:

Hszt.	Szjtv.
<p>21. § (1) A hivatásos állomány tagja a részére kiadott parancsot, intézkedést – a 103. §-ban meghatározott esetet kivéve – nem bírálhatja, arról a jog- és érdekvédelemért felelős hatóságoktól véleményt nem mondhat, a szolgálati rendet és a fegyelmet sértő nyilatkozatot nem tehet, a sajtónyilvánosság igénybevételével hivatalos eljárásban magánvéleményt nem nyilváníthat.</p> <p>(2) A szolgálati rendet és a fegyelmet veszélyeztető sajtóterméket a hivatásos állomány tagja nem állíthat elő és nem terjeszthet, ilyen tartalmú plakátot, hirdetőtáblát vagy emblémát nem függeszthet ki.</p> <p>(3) Az országos parancsnok és az országos főigazgató közjogi szervezetszabályozó eszközben megtilthatja, hogy a hivatásos állomány tagja az internetes felületen magánszemélyként való megnyilvánulásakor, magánvélemény nyilvánításakor a hivatásos állományba tartozására vonatkozó adatot hozzon nyilvánosságra.</p>	<p>8. § [Általános magatartási követelmény]</p> <p>(2) A foglalkoztatott a részére kiadott utasítást – a 82. § és 83. §-ban meghatározott esetet kivéve – nem bírálhatja, arról a jog- és érdekvédelemért felelős hatóságoktól véleményt nem mondhat, a hivatali rendet és a fegyelmet sértő nyilatkozatot nem tehet, a sajtónyilvánosság igénybevételével hivatalos eljárásban magánvéleményt nem nyilváníthat.</p> <p>(3) A hivatali rendet és a fegyelmet veszélyeztető sajtóterméket a foglalkoztatott nem állíthat elő és nem terjeszthet, ilyen tartalmú plakátot, hirdetőtáblát vagy emblémát nem függeszthet ki.</p> <p>(4) A NAV vezetője közjogi szervezetszabályozó eszközben megtilthatja, hogy a foglalkoztatott az internetes felületen magánszemélyként való megnyilvánulásakor, magánvélemény nyilvánításakor a NAV személyi állományába tartozására vonatkozó adatot hozzon nyilvánosságra.</p>

<p>(4) Ha a hivatásos állomány tagja az (1)-(3) bekezdésben foglalt rendelkezést megsérti, magatartását fegyelmi eljárásban kell vizsgálni.</p> <p>(5) A hivatásos állomány érdek-képviselői szerveinek tevékenységi körébe eső hirdetései a helyben szokásos módon nyilvánosságra hozhatók.</p> <p>(6) A hivatásos állomány tagja nem kötelezhető arra, hogy politikai nézeteiről vagy pártszimpátiájáról – közvetlenül vagy közvetve – nyilatkozatot tegyen. A hivatásos állomány tagját a szolgálati viszonyával összefüggő jogai gyakorlásában és előmenetelében a politikai nézetei vagy pártszimpátiája hátrányosan nem érintheti és abból előnye sem származhat.</p>	<p>(5) Az érdekképviselői szervek – tevékenységi körükbe tartozó – hirdetései a helyben szokásos módon nyilvánosságra hozhatók.</p> <p>(6) A foglalkoztatott nem kötelezhető arra, hogy politikai nézeteiről vagy pártszimpátiájáról – közvetlenül vagy közvetve – nyilatkozatot tegyen. A foglalkoztatottat a szolgálati jogviszonyával összefüggő jogai gyakorlásában és előmenetelében a politikai nézetei vagy pártszimpátiája hátrányosan nem érintheti és abból előnye sem származhat.</p>
---	--

Kiemelést érdemel, hogy a Hszt. a bírálati tilalom alóli kivételként a bűncselekmény elkövetésére vonatkozó parancsot, rendelkezést nevesíti, valamint azt, hogy a más módon jogszabálysértő parancs, rendelkezés jogellenességére fel kell hívni a szolgálati előljáró figyelmét. Az Szjtv. e körben különbséget tesz a tisztviselők és a pénzügyőrök vonatkozásában: a pénzügyőrök esetében a szabályok lényegében megegyeznek a Hszt. rendelkezéseivel, a tisztviselők kapcsán azonban jóval szélesebb a megtagadási okok köre (bizonyos esetekben kötelező, más esetekben lehetséges az utasítás végrehajtásának megtagadása).

Gyülekezési jog

A gyülekezési jog kollektív (politikai) alapjog, mely szoros összefüggésben áll a véleménynyilvánítási szabadsággal.⁹⁴ Míg általában véve a gyűlések nem szorulnak engedélyezésre, a rendészeti szervek esetében a helyzet eltérő:

Hszt.	Szjtv.
<p>22. § (1) A szolgálati helyen a gyülekezési jog alapján nyilvános rendezvény csak az állományilletékes parancsnok engedélyével tartható.</p> <p>(2) Nem engedélyezhető rendezvény a szolgálati helyen, ha az</p> <p>a) politikai célt szolgál,</p> <p>b) a szolgálati feladat, a szolgálati rend és fegyelem ellen irányul vagy azt bírálja,</p> <p>c) a rendvédelmi szerv iránti közbizalom megingatására alkalmas, vagy</p> <p>d) a rendvédelmi szerv feladataival ellentétes célra irányul.</p> <p>23. § (1) A helyszínen szolgálatot ellátók kivételével a hivatásos állomány tagja egyenruháját</p> <p>a) a választási eljárásról szóló törvény hatálya alá tartozó gyűlésen nem viselheti, továbbá</p> <p>b) egyéb politikai rendezvényen, valamint a gyülekezési jog hatálya alá tartozó nyilvános rendezvényen csak a rendvédelmi szervet képviselő személyként, az állományilletékes parancsnok engedélyével viselheti.</p> <p>(2) Ha a hivatásos állomány tagja az (1) bekezdésben foglalt rendelkezést megsérti, magatartását fegyelmi eljárásban kell vizsgálni.</p>	<p>12. § [Gyülekezési jog korlátozása]</p> <p>(1) A munkavégzési helyen a gyülekezési jog alapján nyilvános rendezvény csak a munkáltatói jogkör gyakorlójának engedélyével tartható.</p> <p>(2) Az (1) bekezdés szerinti rendezvény nem engedélyezhető a munkavégzési helyen, ha az</p> <p>a) politikai célt szolgál,</p> <p>b) a munkaköri feladat, a szolgálati rend és fegyelem ellen irányul vagy azt bírálja,</p> <p>c) a NAV iránti közbizalom megingatására alkalmas, vagy</p> <p>d) a NAV feladataival ellentétes célra irányul.</p>

⁹⁴ E kapcsolatrendszer vonatkozásában ld. (Erdős Cs., 2015: 179-180.; Hajas B., 2016: 34-38., 42-44.; Hajas B., 2019: 222-224.)

Amint látható, az engedélyezés feltételrendszere lényegében mindkét törvény esetében megegyezik. Különbésként jelentkezik ugyanakkor – amint erre Erdős is felhívja a figyelmet –, hogy az egyenruhaviselési lehetőség kapcsán előírt korlátozásról az Szjtv. nem, illetve kizárólag a szolgálati nyugdíjasok esetében szól. (Szjtv. 238. § (1) bek.; Erdős Á., 2021: 102-103. és 2020: 88-90.)⁹⁵

Egyesülési jog

Az egyesülési jog a „szervezkedés” szabadságát jelenti. E körben különös súlya van (a rendészet területén is) a szakszervezetek létrehozásának és működésének, amit a törvények lehetővé tesznek. Ugyanakkor megemlíthetők a foglalkoztatottak egyesülési szabadságával összefüggő korlátozások is:

Hszt.	Szjtv.
<p>24. § (1) A hivatásos állomány tagjai érdekképviseleti szervezetet az egyesülési jog alapján – az e törvényben meghatározott keretek között – hozhatnak létre, valamint csatlakozhatnak azokhoz. A hivatásos állomány tagjának joga, hogy – törvényben meghatározott feltételek szerint – gazdasági és társadalmi érdekei előmozdítása, védelme érdekében, mindennemű megkülönböztetés nélkül, másokkal együtt érdekképviseleti szervezetet alakítson, továbbá az általa választott szervezetbe – kizárólag az adott szervezet szabályaitól függően – belépjen, vagy az ilyen jellegű szervezetektől távol maradjon.</p> <p>(2) Az érdekképviseleti szervek e törvény keretei között szabadon működhetnek és gyakorolhatják jogosítványaikat. Sztrájkot azonban nem szervezhetnek, és tevékenységükkel – ideértve a rendvédelmi szerv működéséhez szükséges közbizalom fenntartásának veszélyeztetését is – nem akadályozhatják meg a rendvédelmi szerv jogszerű és rendeltetésszerű működését, a hivatásos állomány tagjának a parancs és az intézkedés végrehajtására vonatkozó kötelezettségének teljesítését.</p> <p>(3) A hivatásos állomány tagja nem csatlakozhat olyan szervezethez, amelynek tevékenysége a rendvédelmi szerv feladataival ellentétes.</p> <p>(4) Ha a hivatásos állomány tagja a (3) bekezdésben foglalt rendelkezést megsérti, magatartását fegyelmi eljárásban kell vizsgálni.</p> <p>(5) A hivatásos állomány tagja köteles a hivatásával össze nem függő, az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló törvény hatálya alá tartozó szervezettel fennálló, valamint újonnan létesülő tagsági viszonyát előzetesen, az állományilletékes parancsnoknak írásban bejelenteni. Az állományilletékes parancsnok a tagsági viszony fenntartását vagy létesítését írásban megtilthatja, ha az a hivatással vagy az ellátott szolgálati beosztással nem egyeztethető össze, vagy a szolgálat érdekeit sérti vagy veszélyezteti. Az állományilletékes parancsnok köteles a döntését megindokolni.</p> <p>(6) A hivatásos állomány tagja kamarai tagsághoz kötött tevékenység esetén tagja lehet az illetékes szakmai kamarának.</p>	<p>223. § [Érdekképviselet]</p> <p>(1) A foglalkoztatottak szociális és gazdasági érdekeinek védelme, továbbá a munkabéke fenntartása érdekében e törvény szabályozza a szakszervezet és a NAV, illetve érdekképviseleti szervezetek kapcsolatrendszerét. Ennek keretében biztosítja a szervezkedés szabadságát, a foglalkoztatottak részvételét a munkafeltételek alakításában, meghatározza a munkaügyi konfliktusok megelőzésére, feloldására irányuló eljárást.</p> <p>(2) A foglalkoztatottaknak, illetve a NAV-nak joga, hogy – törvényben meghatározott feltételek szerint – gazdasági és társadalmi érdekeik előmozdítása, védelme érdekében, mindennemű megkülönböztetés nélkül, másokkal együtt érdekképviseleti szervezetet alakítsanak, illetve az általuk választott szervezetbe – kizárólag az adott szervezet szabályaitól függően – belépjenek, vagy az ilyen jellegű szervezetektől távol maradjanak.</p> <p>(3) Az érdekképviseleti szervezetek jogosultak szövetségeket létesíteni, illetve ilyenekhez csatlakozni, ideértve a nemzetközi szövetségeket is.</p> <p>(4) A foglalkoztatottak jogosultak a NAV-nál szakszervezet létrehozására. A szakszervezet a NAV-nál szervezetet működtethet, ezek működésébe tagjait bevonhatja.</p> <p>(5) Az e törvényben a szakszervezet számára biztosított jogok a NAV-nál képviselettel rendelkező helyi szakszervezetet illetik meg.</p> <p>(6) A NAV, illetve a szakszervezet köteles egymást írásban tájékoztatni a képviseletére jogosult személyről, valamint a tisztségviselő személyéről.</p> <p>89. § [Összeférhetlenség általános szabályai]</p> <p>(2) A foglalkoztatott nem folytathat olyan tevékenységet, nem tanúsíthat olyan magatartást, amely a köz szolgálatához méltatlan, vagy amely a foglalkoztatott pártatlan, befolyástól mentes tevékenységét, illetve a NAV tekintélyét veszélyeztetné.</p>

⁹⁵ Az eltérés kapcsán a törvény indokolása nem nyújt eligazítást.

<p>25. § A 24. § rendelkezéseit megfelelően alkalmazni kell az egyesülési jog alapján létrehozott, szervezett politikai tevékenységet folytató szervezethez, alapítványhoz való csatlakozásra és tevékenységében való részvételre is.</p>	
---	--

Mint látható, a Hszt. viszonylag kiterjedt korlátokat szab a hivatásos állomány tagjainak a civil szervezetekhez történő csatlakozása elé [24. § (3) és (5) bekezdés, 25. §]. Az Szjt. ilyen részletes szabályokat nem tartalmaz, megelégszik annak kimondásával, hogy a NAV foglalkoztatottja nem folytathat olyan tevékenységet, nem tanúíthat olyan magatartást, amely a köz szolgálatához méltatlan, vagy amely a foglalkoztatott pártatlan, befolyástól mentes tevékenységét, illetve a NAV tekintélyét veszélyeztetné (89. §). Ez a megfogalmazás bizonyára vonatkoztatható arra is, ha valaki olyan szervezethez szeretne csatlakozni, amelynek céljai a NAV feladataival ellentétesek.

Amint erre Erdős is rámutat, a Hszt.-vel ellentétben az Szjtv. nem tiltja a szakszervezetek számára sztrájk szervezését. (Erdős Á., 2021: 105.) A sztrájkról szóló 1989. évi VII. törvény ugyanakkor kimondja, hogy a NAV-nál pénzügyőri munkakört betöltő foglalkoztatottak nem jogosultak a sztrájkjog gyakorlására [3. § (2) bekezdés].

Az egyesülési joggal áll összefüggésben a párttagság kérdése is. Ebben az Szjtv. a Hszt.-hez képest változtatást nem hozott, amennyiben a NAV foglalkoztatottjainak a párttagságot nem, kizárólag párttisztviselését tiltja meg. (Szjtv. 89. § (3) bek.)

Választójog

A Hszt. „20. Választójog” alcím alatt valójában nem a választójogot érintő korlátokat határooz meg. Részben összeférhetetlenségi szabályokat tartalmaz, részben a passzív választójog gyakorlásának lehetőségéhez ír elő többletkötelezettségeket; míg az aktív választójog gyakorolhatóságának éppen a garanciáit biztosítja. Az Szjtv. szabályai alapvetően hasonlóak:

Hszt.	Szjtv.
<p>27. § (1) A hivatásos állomány tagja nem lehet országgyűlési, európai parlamenti, helyi önkormányzati vagy nemzetiségi önkormányzati képviselő, és nem tölthet be főpolgármesteri, polgármesteri vagy alpolgármesteri tisztséget.</p>	<p>89. § [Összeférhetetlenség általános szabályai]</p> <p>(5) A foglalkoztatott nem lehet</p> <p>a) országgyűlési vagy európai parlamenti képviselő,</p> <p>b) nemzetiségi szószóló,</p> <p>c) főpolgármester, főpolgármester-helyettes,</p> <p>d) megyei közgyűlés elnöke, alelnöke,</p> <p>e) polgármester, alpolgármester,</p> <p>f) helyi nemzetiségi önkormányzat elnöke, elnökhelyettese,</p> <p>g) országos nemzetiségi önkormányzat elnöke, elnökhelyettese, továbbá</p> <p>h) nemzetiségi önkormányzat képviselője.</p> <p>(6) A tisztviselő nem lehet helyi önkormányzati képviselő, vagy a képviselő-testület bizottságának nem képviselő tagja annál az önkormányzatnál, amely a NAV őt alkalmazó szerve szervezetszerű működési területén működik.</p> <p>(7) A pénzügyőr nem lehet helyi önkormányzati képviselő vagy a képviselő-testület bizottságának nem képviselő tagja.</p>

<p>(2) A hivatásos állomány tagja haladéktalanul köteles az állományilletékes parancsnoknak bejelenteni, ha az országgyűlési képviselők, az Európai Parlament tagjainak, a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek, valamint a nemzetiségi önkormányzati képviselők választásán jelöltként nyilvántartásba vették, a jelöltségtől való visszalépését, a tisztségbe való megválasztását, valamint annak elmaradását.</p> <p>28. § (1) A hivatásos állomány tagja számára lehetővé kell tenni, hogy az országgyűlési képviselők, az Európai Parlament tagjainak, a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek, valamint a nemzetiségi önkormányzati képviselők választásán, továbbá népszavazáson szavazhasson.</p> <p>(2) Ha a hivatásos állomány tagja szolgálati érdekből a szavazáshoz szükséges ideig nem tartózkodhat a lakóhelyén, erről őt a választás, népszavazás előtt legalább tizenöt nappal értesíteni kell. Ez esetben lehetővé kell tenni számára – ha a választásról szóló törvény másképpen nem rendelkezik –, hogy a szolgálatteljesítési helyén szavazhasson.</p>	<p>(8) A foglalkoztatott haladéktalanul köteles a munkáltatói jogkör gyakorlójának bejelenteni az országgyűlési képviselők, az Európai Parlament tagjainak, a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek, valamint a nemzetiségi önkormányzati képviselők választásán jelöltként való nyilvántartásba vételét, a jelöltségtől való visszalépését, a tisztségbe való megválasztását, valamint annak elmaradását.</p> <p>79. § [Szavazati jog gyakorlásának biztosítása]</p> <p>(1) A szolgálat szervezése során figyelemmel kell lenni arra, hogy a foglalkoztatott az országgyűlési képviselők, az Európai Parlament tagjainak, a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek, valamint a nemzetiségi önkormányzati képviselők választásán, továbbá népszavazáson szavazhasson.</p> <p>(2) Ha a foglalkoztatott szolgálati érdekből a szavazáshoz szükséges ideig nem tartózkodhat a lakóhelyén, erről őt a választás, népszavazás előtt legalább tizenöt nappal értesíteni kell. Ez esetben lehetővé kell tenni számára – ha a választási eljárásról szóló törvény másképpen nem rendelkezik –, hogy a munkavégzési helyén szavazhasson.</p>
--	--

Mint látható, a helyi önkormányzati képviselői megbízatásból a „civil” foglalkoztatottak főszabály szerint nincsenek kizárva. A passzív választójog gyakorlása (jelöltség folytán történő nyilvántartásba vétel) esetén a szolgálati jogviszony szünetel. (Szjtv. 64. § (1)-(3) bek.) Ha a foglalkoztatott a jelöltségtől visszalép vagy a választáson nem választják meg, az eredeti szervezeti egységénél és munkakörében folytatja munkavégzését. (Szjtv. 64. § (5) bek.) Ha viszont megválasztják, összeférhetetlen helyzetbe kerül, amit meg kell szüntetnie. Ennek hiányában szolgálati jogviszonya a törvény erejénél fogva megszűnik. (Szjtv. 92. § (1) bek.)

A munka és foglalkozás szabad megválasztása

A Hszt. kimondja, hogy a hivatásos állomány tagja szolgálati beosztásában a polgári szakképesítését a szolgálat ellátására vonatkozó szabályoknak megfelelően gyakorolhatja, más keresőfoglalkozást pedig a Hszt. összeférhetlenségi szabályainak figyelembevételével folytathat. (Hszt. 29. §.) Ilyen konkrét megfogalmazású szabály az Szjtv.-ben nem olvasható, ugyanakkor – értelemszerűen – az összeférhetlenségi szabályok e törvényben is igen részletesek. A szabályozás kiindulópontja mindkét törvény esetében az, hogy az élethivatásként végzett szolgálat befolyásmentes, zavartalan ellátását megfelelően biztosítani kell. Ennek érdekében az összeférhetlenség „lépcsőzetes” szabályai biztosítják, hogy a megfelelő munkakör ellátása kapcsán a rendészeti szerv érdekei is érvényesüljenek.⁹⁶

⁹⁶ A „lépcsőzetes” szabályozás négy csoportot különböztet meg: vannak tiltott (abszolút összeférhetetlen) tevékenységek, vannak, amelyek bejelentéshez, illetve engedélyhez kötöttek, és vannak, amelyeket be sem kell jelenteni. Ld. (Hszt. 108-110. §; Szjtv. 89-93. §.)

A tulajdonjog gyakorlásának korlátozása

A Hszt.-hez hasonlóan az Szjtv. is megadja a felhatalmazást a tulajdonjog bizonyos részjogosítványainak a munkavégzés során történő korlátozására. Mindez az integritást, a befolyástól mentes munkavégzést, különösképp a korrupciós kockázatok elkerülését szolgálja.

Hszt.	Szjtv.
30. § Az országos parancsnok, az országos főigazgató vagy az állományilletékes parancsnok munkabiztonsági okból vagy a szolgálatellátás rendjének fenntartása és ellenőrizhetősége érdekében megtilthatja, hogy a hivatásos állomány tagja a szolgálatban a miniszteri rendeletben meghatározott egyes vagyontárgyakat, magáncélú telekommunikációs eszközöket, valamint meghatározott összeget meghaladó készpénzt vagy – a bankkártya kivételével – a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló törvény szerinti készpénz-helyettesítő fizetési eszközt magánál tartson, továbbá korlátozhatja a magáncélú telekommunikációs eszközöknek a szolgálatellátás során történő használatát.	13. § [Feladatellátás során birtokban tartható vagyontárgyak korlátozása] A NAV vezetője, vagy a munkáltatói jogkör gyakorlója munkabiztonsági okból vagy a munkavégzés rendjének fenntartása és ellenőrizhetősége érdekében, valamint integritási érdekből megtilthatja, hogy a foglalkoztatott a munkavégzés során a miniszteri rendeletben meghatározott egyes vagyontárgyakat, magáncélú telekommunikációs eszközöket, valamint meghatározott összeget meghaladó készpénzt vagy – a bankkártya kivételével – a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló törvény szerinti készpénz-helyettesítő fizetési eszközt magánál tartson, továbbá korlátozhatja a magáncélú telekommunikációs eszközöknek a munkavégzés során történő használatát.

A vonatkozó részletes szabályokat a Hszt. kapcsán a belügyminiszter (21/2015. (VI. 15.) BM r.; 24/2015. (VI. 15.) BM r.), az Szjtv. kapcsán pedig a pénzügyminiszter alkotta meg. (20/2020. (XII. 30.) PM r.)

Összegzés

Megítélésem szerint az új jogállási törvény az alapjogi korlátozások kapcsán jelentős változtatásokat – a Hszt. szabályozásához képest – nem állapított meg. Arra nyilvánvalóan figyelemmel kellett lennie, hogy a NAV-nál a foglalkoztatottak két szférája dolgozik egymás mellett, akikre vonatkozóan – még azonos jogállási törvény esetén is – teljes mértékben azonos szabályok nem alkalmazhatók. E körben tehát a jogkorlátozásokat is differenciáltan indokolt megfogalmazni.

Az Szjtv. szabályainak gyakorlati alkalmazásával kapcsolatos tapasztalatok levonásához még jóval több idő szükséges. Hogy az új törvény valóban megvalósítja-e a preambulumban foglalt elképzeléseket, melyek szerint a magas szakmai színvonalat képviselő, a szervezet és a közszolgálat iránt elkötelezett személyi állomány megbecsülése és jogviszonya egységes szemléletű, a szervezet hatékony működését szolgáló szabályozásának kialakítása a cél? Ez még a jövő zenéje. Addig is azonban indokolt ráirányítani a figyelmet Magasvári Adrienn figyelmeztetésére: „Sikerre csak akkor van esély, ha a zárt és a nyílt munkavégzési rendszer legfontosabb, látszólag egymásnak ellentmondó, egymással versengő alapértékét, a stabilitást és a hatékonyságot együtt, jól ötvözve alkalmazzuk.” (Magasvári A., 2021: 82.) Bizonyára az lehet a szerencsés, ha ezek az alapértékek a jogkorlátozásoknál is figyelembe jönnek.

Irodalomjegyzék

- [1] 1989. évi VII. törvény a sztrájkokról
- [2] 20/2020. (XII. 30.) PM rendelet a Nemzeti Adó- és Vámhivatal foglalkoztatottja által birtokban tartható dolgok korlátozásáról
- [3] 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

- [4] 2015. évi XLII. törvény a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról
- [5] 2020. évi CXXX. törvény a Nemzeti Adó- és Vámhivatal személyi állományának jogállásáról
- [6] 2020. évi CXXX. törvény indoklás a Nemzeti Adó- és Vámhivatal személyi állományának jogállásáról szóló 2020. évi CXXX. törvényhez. <https://njt.hu/jogszabaly/2020-130-K0-00>
- [7] 21/2015. (VI. 15.) BM rendelet a belügyminiszter irányítása alatt álló rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományú tagjai által szolgálatban birtokban tartható vagyontárgyak, magáncélú telekommunikációs eszközök, készpénz, készpénzt helyettesítő eszközök korlátozásának szabályairól
- [8] 24/2015. (VI. 15.) BM rendelet az Országgyűlési Őrség hivatásos állományú tagjai által szolgálatban birtokban tartható vagyontárgyak, magáncélú telekommunikációs eszközök, készpénz, készpénzt helyettesítő eszközök korlátozásának szabályairól
- [9] 8/2004. (III. 25.) AB határozat
- [10] A Magyar Rendvédelmi Kar Nemzeti Adó- és Vámhivatal Tagozata. <http://www.rendvedelmikar.hu/?pageid=mrk-tagozatai&tag=nemzeti-ado-es-vamhivatal-tagozat>
- [11] Balogh, Zs. (2019). Az alapjogok korlátozása. In Schanda, B., & Balogh, Zs. (szerk.), *Alkotmányjog – Alapjogok. Harmadik kiadás.* (pp. 41-67.) Pázmány Press.
- [12] Balogh, Zs., & Gárdos-Orosz, F. (2018a). Az alapvető jogok korlátozása. In Halász, I. (szerk.), *Alkotmányjog.* (pp. 231-235.) Dialóg Campus Kiadó.
- [13] Balogh, Zs., & Gárdos-Orosz, F. (2018b). Fogalmi elhatárolások. In Halász, I. (szerk.), *Alkotmányjog.* (pp. 226-227.) Dialóg Campus Kiadó.
- [14] Erdős, Á. (2020). *Pénzügyőri szolgálati ismeretek* Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata.
- [15] Erdős, Á. (2021). *Pénzügyőri szolgálati ismeretek 2.0.* Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata.
- [16] Erdős, Á. és Szabó, A. (2019). A pénzügyőr, a katona büntetőjogi fogalmán kívül. *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle* 7(1), 7-30.
- [17] Erdős, Cs. (2015). A gyülekezés szabadsága. In Smuk, P. (szerk.), *Alkotmányjog III. Alapjogok.* (pp. 179-189.) Universitas–Győr Nonprofit Kft.
- [18] Erdős, Cs. (2021). Az alapjogok korlátozása. In Bódi, S., & Schweitzer, G. (szerk.), *Alapjogok. Az emberi jogok alkotmányos védelme Magyarországon.* (pp. 77-87.) Ludovika Egyetemi Kiadó.
- [19] Finszter, G. (2018). *Rendészettan.* Dialóg Campus Kiadó.
- [20] Hajas, B. (2016). Megjegyzések a gyülekezési jog gyakorlatának irányváltásaihoz. *Iustum Aequum Salutare* 12(4), 33-46.
- [21] Hajas, B. (2019). Gyülekezési jog. In Schanda, B., & Balogh, Zs. (szerk.), *Alkotmányjog – Alapjogok. Harmadik kiadás.* (pp. 221-238.) Pázmány Press.
- [22] Magasvári, A. (2021). Egy új jogviszony „születése” – az adó- és vámhatósági szolgálati jogviszony vizsgálata. In Csaba, Z., & Zsámbokiné Ficskovszky, Á. (szerk.), *Tebetség, szorgalom, hivatás.* (pp. 69-85.) Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata. <https://doi.org/10.37372/mrttvpt.2012.1.5>
- [23] Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
- [24] Pozsár-Szentmiklósy, Z. (2021). Abszolút védelmet élvező alapjogi helyzetek. In Csink, L. (szerk.), *Alapjogi kommentár az alkotmánybírói gyakorlat alapján.* (pp. 12-13.) Novissima Kiadó.

- [25] Smuk, P. (2015). Alapjogi dogmatika. In Smuk, P. (szerk.), *Alkotmányjog III. Alapjogok*. (pp. 48-67.) Universitas–Győr Nonprofit Kft.
- [26] Szabó, A. (2012). Kormányhivatal – rendészet? *Magyar Rendészet*, 12(4), 147-154.
- [27] Szabó, A. (2016). Egy új „státusú” központi hivatal rendvédelmi feladatai. In Deák, J., & Gaál, Gy., & Sallai, J. (szerk.), *A toll sokszor erősebb, mint a kard. Rendészettudományi tanulmányok Prof. Dr. Főrizs Sándor 65. születésnapja tiszteletére*. (pp. 200-210.) NKE Szolgáltató Nonprofit Kft.
- [28] Szilvássy, Gy. P. (2018). Néhány megjegyzés a pénzügyőrök szolgálati viszonya és az alapjogi korlátozások kapcsolatáról. In Czene-Polgár, V., & Zsámbokiné, Ficskovszky Á. (szerk.), *Innováció, elektronizáció, tudásmenedzsment*. (pp. 255-267.) Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata.
- [29] Zakariás, K. (2019). Az élethez és az emberi méltósághoz való jog. In Schanda, B. & Balogh, Zs. (szerk.), *Alkotmányjog – Alapjogok. Harmadik kiadás*. (pp. 71-120.) Pázmány Press.

Voitseshchuk, Andrii*: Establishment of New Customs in Ukraine: Latest aspects of personnel management based on a competency-based approach

Abstract

Public finance reform has been taking place in Ukraine in recent years. Its key priorities are to ensure the efficiency of the functioning of fiscal bodies and systems of government. Despite the rapid pace of reform of the tax and customs services of Ukraine, special attention is needed on the issues of staffing specialists and determining their level of competence. Customs personnel management tasks in the new coordinate system are key issues in searching for an effective recruitment model. It should consider the personal contribution, the level of qualification, the commitment with the efforts, personal psycho-emotional, social and motivational characteristics of the specialists. The State Customs Service of Ukraine can accomplish these tasks by using a competency-based approach to develop practical recommendations for improving efficiency.

In researching the newest aspects of new customs management in Ukraine, a set of general and special research methods has been used based on a competent approach. The article aims to outline the main stages of implementation in the structure of fiscal bodies based on a competency-based approach and to systematize practical proposals.

Further studies on the introduction of a competency-based approach may be devoted to the study of each component of the competency management, such as personnel management (planning, selection), training management (competency development – advanced training), performance management, career management (mobility, rotation, mentoring), motivation management, as exemplified by the Ukrainian Customs.

Keywords: *competency-based approach, competence, customs values.*

Cím magyarul: Új vámhatóság létrehozása Ukrajnában: A kompetenciaalapú megközelítésen alapuló személyzeti irányítás legújabb szempontjai

Absztrakt

Ukrajnában az elmúlt években államháztartási reform zajlott. Ennek fő prioritásai a költségvetési szervek és a kormányzati rendszerek működésének hatékonysága. Az ukrán adó- és vámrendszerek reformjának gyors üteme ellenére különös figyelmet kell fordítani a szakemberek személyzeti kérdéseire és kompetenciaszintjük meghatározására. Az új koordinátarendszerben a vámügyi személyzeti irányítási feladatok kulcsfontosságúak a hatékony munkaerő-felvételi modell keresése során. Figyelembe kell venni a személyes hozzájárulást, a képzettségi szintet, az erőfeszítések melletti elkötelezettséget, a szakemberek személyes pszichológiai-érzelmi jellemzőit, szociális és motivációs jellemzőit. Az ukrán Állami Vámhivatal ezeket a feladatokat a kompetenciaalapú megközelítés alkalmazásával tudja teljesíteni, hogy gyakorlati ajánlásokat dolgozzon ki a hatékonyság javítására.

* Voitseshchuk, Andrii, Director of the Department of Customs Payments, The State Customs Service of Ukraine. <https://orcid.org/0000-0002-4223-4070>, vad_71@ukr.net

Az új ukrainai vámigazgatás legújabb szempontjainak kutatásakor egy sor általános és speciális kutatási módszert alkalmaztak a kompetencia alapú megközelítés alapján. A cikk célja, hogy a kompetenciaalapú megközelítés alapján felvázolja a végrehajtás főbb szakaszait a költségvetési szervek struktúrájában, és rendszerezze a gyakorlati javaslatokat.

A kompetenciaalapú megközelítés bevezetésével kapcsolatos további tanulmányok a kompetenciamenedzsment egyes összetevőinek vizsgálatára irányulhatnak, mint például a személyzeti menedzsment (tervezés, kiválasztás), képzési menedzsment (kompetenciafejlesztés - továbbképzés), teljesítménymenedzsment, karriermenedzsment (mobilitás, rotáció, mentorálás), motivációmenedzsment, ahogyan azt az ukrán vámhatóság példája mutatja.

Kulcsszavak: *kompetenciaalapú megközelítés, kompetencia, a vámhatóság közös értékei*

Introduction

The economic development of Ukraine in recent decades has been influenced by both external challenges and internal contradictions of development. In such circumstances, the development of customs system, including the reform of its institutional and organizational basis is among the priority tasks of economic transformations. Customs institutions are the most viable in the case of effective human resource management and investment in their development, because it is one of the factors in providing quality services and fulfilling the tasks. In recent years under the influence of a number of factors and because of the transition from the industrial era to the knowledge and information economy, the HR policy of the customs authorities has undergone significant changes, and the approaches to the qualifications of workers have changed accordingly. Therefore, HR started developing a new model, which focuses on such aspects as talent management, flexibility and accountability. That is, the HR policy should be adapted in such a way as to assess the contribution of each employee and support his/her development, including the optimization of the selection and rotation of personnel; continuous education and advanced training; recognition of efforts; using the full potential of employees; and creating a good working climate. This approach actualizes the issue of increasing the competence of personnel.

Goals

The purpose of the article is to outline the main stages of implementing a personal management system in the structure of fiscal bodies based on a competency-based approach, and to systematize practical proposals for the management of personnel of the State Customs Service of Ukraine.

Setting the theme

Undoubtedly, professional competencies play an important role in the human resource management of modern state institutions, including customs, which operate in a complex environment of both opportunities and challenges and threats. Therefore, such a dynamic environment requires them to constantly adapt management and operational models, use a flexible and proactive approach to resource management.

At the same time, the implementation of effective economic reforms requires high-quality staffing, so in recent years there has been a noticeable tendency to replace the qualification assessment approach to a competency-based approach. The catalysts for this process are the growth of information and cognitive workload, the need to be adaptable in changing conditions, which objectively increase interest in the application of the competency-based approach, not

limited to qualifications. Therefore, the competency-based approach is adequate to changing socio-economic and cultural conditions, as it contains methods of assessing the subject and subject of work, its end result, reflects the characteristics that include, in addition to professional knowledge, skills, personal, psychophysiological qualities, value-based and motivational characteristics, social skills. The purpose of the competency-based approach is the transition from the orientation on the reproduction of knowledge, skills, abilities to their practical application in specific professional conditions, which allows to predict the success of its implementation and solution of existing problems. In the case of customs, the unit that is responsible for human resource management is ultimately called upon to prioritize actions that enhance individual and collective competencies that are strategic for customs.

Presentation of the related literature

Topics of study and analysis of competencies in HR management were relevant for scientists since the 80s of XX century. The foundations of the theory of competencies were established in the works of foreign scientists: Boyatzis R. (1982), Mansfield B. and Mitchell L. (1999), Rankin N. (2004). Domestic researchers focus on the formation of professional competency of civil servants - Obolenskyi O., Hogina L., Lypovska N., competency-based approach to the formation of the content of the professional training program materials – Kapitanets S., problems of content and importance of professional competence of civil servants - Chykarenko O., Honcharuk N., N. Hrytsiak, the correlation between the concepts of competency and competence of civil servants - Atamanchuk G., Kornuta L. etc. The results of research by these scientists are quite significant. However, there are no publications on the introduction of a competency-based approach to human resource management of customs institutions.

The purpose of the article is to analyze the main stages of implementation of the human resource management system on a competency-based approach with the development of practical proposals in the context of the formation of modern customs in Ukraine.

Development of the topic

The issues of ensuring the personnel competence objectively require the development of a clear terminological apparatus. According to the Law of Ukraine „About Higher Education” the competence is the ability of a person to successfully socialize, study, perform professional activities, which arises on the basis of a dynamic combination of knowledge, skills, ways of thinking, opinions, values and other personal qualities.¹ International researchers relate the concept of competence mainly to performance. Mansfield B. and Mitchell L. defines competency as a basic characteristic of a person that leads to effective and / or successful performance of tasks.² However, Rankin N. describes competencies as a definition of the employees’ behavior that organizations expect them to practice at work,³ so competencies are a performance model that reflects both the expected results from the employees’ efforts and ways to implement them.

Taking into account our study, we consider definition of Mansfield B. and Mitchell L. to be more appropriate, because the competency-based approach, according to the definition, helps to identify clearly the expectations associated with the various positions in the customs, identifies not only the core competencies, but also transforms them into strategic resources. Given these positions, human capital is becoming a central element of human resource policy in customs institutions.

¹ About Higher Education (with amendments): Law of Ukraine of 01.07.2014 № 1556-VII.

² Mansfield B., Mitchell L. (1999).

³ Rankin N. 2004 Competency & Emotional Intelligence Benchmarking. No. 5

In recent years the system of customs authorities in Ukraine has undergone significant changes and transformations, which has affected both the effectiveness of the tasks and the results of activities. According to the Decree “On Some Measures on Optimization of the Central Executive Authorities”,⁴ signed by the President of Ukraine at the end of 2012, the Ministry of Revenue and Duties of Ukraine was formed by reorganizing the State Customs Service of Ukraine and the State Tax Service of Ukraine. The result of such a reorganization was to increase the efficiency of the tax and customs authorities, reduce costs and bureaucratic procedures, eliminate duplication of their activities, and the like. The realities of the unification of tax and customs services actually meant the destruction of the customs direction, namely:

- directing the work of customs purely in the fiscal direction;
- loss of human and institutional capacity to improve the regulatory framework for customs;
- loss of direct working contacts (at all levels) with the customs administrations of other countries, as well as productive contacts with WCO;
- significant reduction of the quality level of the fight against customs offenses;
- loss of experience and official contacts with law enforcement agencies of foreign countries;
- lack of attention to the protection of intellectual property rights and export control;
- neglect of the infrastructure of checkpoints across the state border.⁵

A new stage in the functioning of customs authorities within the joint customs and tax institution was the creation of the State Fiscal Service of Ukraine. Thus, on March 1, 2014, the Ministry of Revenue and Duties was liquidated by Resolution of the Cabinet of Ministers No 67. The activity of the Tax and Customs Services as separate central bodies were resumed, and their activities were to be coordinated by the government through the Minister of Finance of Ukraine.⁶ However, less than three months later, the strategic vectors of optimization of Customs and Tax authorities have changed dramatically due to the refusal to resume their activities as independent agencies. A single fiscal body was created and declared on the basis of adoption of the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine „About the Establishment of the State Fiscal Service”.⁷

Thus, the creation of the State Fiscal Service continued the process of merging the tax and customs systems. When forming the organizational structure of management and staffing of the State Fiscal Service (SFS), the number of structural units was optimized.

In October 2015, the functions of the units involved into the control and verification work were merged at the level of all the main departments of the SFS, which made it possible to reduce the number of territorial bodies of the SFS by 1,280 staff units. The maximum number of employees of the SFS staff was set at 1,530 staff units, and SFS territorial bodies - 39,648 staff units, which took into account the reduction of staff by 30%. In the renewed organizational structure of the SFS, the number of independent structural subdivisions was reduced: from 28 to 23 units the number of independent structural divisions; by 30% of the number of employees

⁴ On Some Measures on Optimization of the Central Executive Authorities. Decree of the President of Ukraine of 24.12.2012 No 726/2012.

⁵ Ukrainian and foreign experience in building customs authorities: recommendations for modern Ukraine. Consultative work. Kyiv. 2017. 22

⁶ About Liquidation of the Ministry of Revenue and Duties of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 1, 2014 № 67

⁷ About the Establishment of the State Fiscal Service: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 21.05.2014 № 160

of the SFS staff; by 13328 staff units the number of employees of territorial bodies of the SFS in 2015.

Violation of internal communications of the SFS at the horizontal and vertical levels, the negative image of the SFS bodies, the imbalance of the entire management system of the SFS of Ukraine required reforms in the field of HR policy. It should be noted that compared to previous periods the activities of the SFS of Ukraine during 2014-2015 were the most closed and non-transparent. Thus, the number of employees decreased by 10% in two years, the number of customs posts - by 15%, checkpoints - by 2%.

On December 18, 2018, the Cabinet of Ministers of Ukraine decided to establish the State Tax Service (STS) and the State Customs Service (SCS) by reorganizing the State Fiscal Service by division.⁸ On March 6, 2019, the government approved regulations of the STS and SCS.⁹

Today, the process of formation of the new State Customs Service of Ukraine is gaining momentum. In particular, as of July 1, 2021, the State Customs Service of Ukraine started working as a single legal entity. The history of modern Ukrainian customs should be built using successful international practice, implementing those tools that have proven their effectiveness. One such practice is personnel management on a competency-based approach.

Let's analyze the main stages of implementation of the human resources management system based on the competency approach in the customs authorities.

The first stage is strategic coordination and consistency in human resource management

The implementation of the competency-based approach should be clearly pursued in the mission, vision, values of customs and be one of the strategic goals. The human resource management strategy is consistent with the departmental strategy, and then the elements of the strategic plan are integrated into the practice of personnel management at all levels of the State Customs Service of Ukraine. In addition, the principle of consistency recommends integrating human resource management methods and working in synergy. In other words, the impact of each HR practice must consolidate and complement others, which ultimately functions as an integrated system. That is, management based on a competency-based approach involves a system consisting of HR management (planning, selection), training management (competency development - training), performance management, career management (mobility, rotation, mentoring), motivation management. That is, management on a competency-based approach provides a system consisting of HR (planning, selection), training management (competency development - advanced training), performance management, career management (mobility, rotation, mentoring), motivation management. Strategic coordination and consistency imply that the HR function should propose complementary action plans to align personnel management practices with the agency's basic guidelines. This will help achieve strategic goals. Thus, the process of implementing the competency-based approach begins with the development strategy of the State Customs Service of Ukraine and the personnel strategy.

The second stage is personnel diagnostics

We believe that before implementing the system, it is necessary to carefully assess the specifics of the organizational, human and cultural potential of the State Customs Service. This mission should be carried out by external experts or a group led by such experts. The World Customs

⁸ About the Establishment of the State Tax Service of Ukraine and the State Customs Service of Ukraine. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 12/18/2018. No1200

⁹ About Approval of Regulations on the State Tax Service of Ukraine and the State Customs Service of Ukraine. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 6, 2019 №227

Organization (WCO) has developed tools to help comprehensively analyze the personnel management system. One of them is a diagnostic questionnaire (Human Resource Diagnostic Tool), which consists of four parts: guidelines for using the tool, a glossary to identify each key concept, a form for collecting reference documents and a questionnaire on HR processes and practices, their legal and ethical basis. The structure of the Tool aims to determine the current situation in the administration using a results-oriented approach.

For example, at the request of the Mauritius Revenue Authority (MRA) and under the auspices of the WCO East and Southern Africa Region, funded by the Government of Finland, WCO conducted a diagnostic review of the existing personnel management system to support the improvement and effective implementation of a modern and transparent personnel management system. The mission took place on September 9-13, 2019 in Port Louis. A summarizing documents and tools, as well as information from the MRA Human Resources Division using the People Development Diagnostic Tool (PDDT) was preceded the diagnostic mission. This was followed by direct discussions in the workplace with customs, internal tax and support officials at all levels: senior management, middle management and rank-and-file officers. The WCO team commended the relevance of the existing documents, as well as the valuable input of the MRA's senior management and staff at its headquarters, as well as customs officers at the port. Based on international tools and standards, as well as WCO regional experience and best practices, WCO experts working with the MRA Human Resources Division analyzed the current personnel management system and developed potential areas for further improvement. The use of the Human Resource Diagnostic Tool during the mission allowed the beneficiary customs administration to obtain a full report containing practical recommendations and preparatory elements for the development of an action plan (roadmap) for a comprehensive reform of human resources.

The third stage in the introduction of a human resource management system based on a competency-based approach in customs should be the development of a roadmap

This document should identify the main activities and evaluation and monitoring criteria that are necessary for effective management. The purpose of the roadmap is not to describe in detail the actions with specific solutions, but to provide an overview of the measures that must be taken to successfully complete the project. This document also prescribes the standardization of the introduction of a human resource management system based on a competency-based approach. This will be a separate order from/to the agency as to whether the developed competencies will form the basis for a professional standard (PS).

The fourth stage involves the establishment of a working group, focus group or committee. Reforming and modernizing the customs personnel management system is a multilateral organizational project. Thus, it should be addressed in terms of „project management”. For this new formation, several criteria are decisive: the authority to make decisions about the resources that can be mobilized, compliance with the planning and implementation of selected options and pre-established work plans are clearly written; diversity of the participants (various areas of customs, significant expert experience in customs, representation both at the level of the central office and territorial bodies); understanding by the group members of the ultimate goal and importance of the project. Ideally, after the appointment of the working group, its members should undergo appropriate training on project management and competency-based approach.

The fifth stage is the direct development of competencies. Foreign experience indicates that competencies can be borrowed (taken from other, including foreign or international professional standard systems without any corrections), outdated (replaced by new ones, but for a number of reasons still applied), revised (borrowed from other professional standard systems, changed in agreement with organizations that regulate these issues, without violating the requirements for the development of competencies), original (developed by organizations

without direct reference to any existing competencies), reformed (borrowed competencies, reformed for approbation (introduction) in a publicly available format for a new sector of the economy or profession at the time when all the components of the original competencies are preserved).¹⁰

Let's first consider the simplest, in our opinion, option - borrowing. For the State Customs Service of Ukraine, it will consist in the implementation of the Structure of EU Customs Competency.¹¹ This document provides detailed information on the Structure of Customs Competency, as well as definitions of „core values”, „proficiency levels” and „customs competencies”. The main customs values determine the basis of the agency's vision - this is the work ethic of each customs officer. Values form the basis of the Competency Structure because they contribute to the „improvement of customs formalities” and lead to „improvement of the organizational component”, which in turn are the main objectives of the Competency Structure. These goals can be achieved by ensuring that in the recruitment process, the characteristics of potential first-time public servants will be in line with the EU's core customs values (see table).

The proficiency levels apply to all types of competencies that are part of the Structure. There are four levels: 1 - awareness; 2 - trained; 3 - advanced; 4 - expert. The proficiency level summarizes the required level of qualification of a person within a certain position. Combined with the competencies required for a particular position, it reflects the importance of the competency and its need for the relevant position. Customs competencies are divided into professional, operational and management competencies for management staff. Borrowing risks lie in the failure to take into account the specifics of the Ukrainian customs and uncertainty about the measurability of proficiency levels and customs competencies.

Table. Customs Core Values

Customs value	Description
Strong Ethics and High Integrity	All Customs professionals exhibit integrity and earn trust through ethical behaviour. Their uncompromising professionalism in everything they do and say earns the trust and respect of their colleagues, Trade and other customers, as well as all other relevant Customs partners. Customs professionals ensure high levels of transparency at all times
Public Service Commitment	Customs professionals take pride in their profession and are motivated to deliver high quality service to the general public and to Trade.
Customer & Service Orientation	Customs commits to and promotes a customer-centered culture that emphasises outstanding service levels. Customs seeks to provide high quality support, value and service at every level of the organisation. Smooth trade flows, the prosperity of our businesses and the promotion of EU trade depend on top-class services provided by Customs to its
Continual Learning & Professional Development	In a world that is rapidly changing, Customs professionals commit to continual learning to ensure the effectiveness and efficiency of Customs operations. Customs professionals are personally committed to continuously develop their capabilities and are open to lifelong learning. They seek feedback and work to further deploy personal strengths.

¹⁰ Quality Criteria with Explanatory Note/National occupational standards /uk Commission For Employment and skills and the Alliance of Sector Skills Communication. January. 2010. 32

¹¹ Dictionary of competencies. January, 2004.

Operational Excellence	Customs administrations are committed to demonstrate excellence in all spheres of their work; in all operations and in all interactions with colleagues, Trade and other customers and relevant Customs partners. In addition, Customs administrations commit to exercising judgment, professionalism, rigour, self-discipline, perseverance and team spirit. Customs professionals manage to remain calm and attentive under all circumstances and demonstrate decisiveness, technical credibility and professional behaviour at all times. This way, Customs can continue its work in ensuring a safe and competitive Europe.
Harmonised EU Attitude & Approach	Customs administrations and Customs partners share a common attitude, approach and interpretation regarding legislative provisions and related procedures to ensure equivalent results among all Member States.
European Safety and Security Focus	Customs has a large responsibility in ensuring a safe and secure society in the European Union. Now, more than ever, safety and security has become one of the primary Customs priorities. The protection of the EU and its citizens is one of the top objectives of Customs. Therefore, each and every Customs professional should attain an attentive safety and security mind-set. While doing so, Customs professionals can continue to strive to boost the competitiveness of the EU, while warding off new risks

The second option concerns the selection of outdated competencies. In 2016 the Order of the State Fiscal Service of Ukraine „On the definition of special requirements”¹² approved the „List of professional competencies that may be included in the special requirements for persons applying for civil service positions in the SFS categories „B” and „C”, „List of general competencies that may be included in the special requirements for persons applying for civil service positions in the SFS categories „B”, „List of general competencies that may be included in the special requirements for persons applying for civil service positions in the SFS categories „C”. The lists are formed according to the following structure: the function defined by the SFS Regulation - structural divisions of the SFS and the functions performed by them - the competencies of SFS civil servants. The risk of their use may be non-compliance with international standards and modern requirements. The most optimal option is the revised competencies, when the EU Customs competencies are taken as a basis, which are revised taking into account the specifics of the State Customs Service of Ukraine.

The sixth stage envisages the development of personnel tools taking into account the competency-based approach and the implementation of pilot projects (methods of selection and evaluation of personnel at individual customs offices, etc.), and then implementation in the agency as a whole.

Conclusions

The development and implementation of an HR system based on a competency-based approach can help the State Customs Service of Ukraine maximize its value as an organization. Focusing on individual and organizational competencies will help restructure the roles and responsibilities of staff, ensure careful selection, promotion and training of employees to respond to the strategic needs of the agency and ensure organizational efficiency.

Bibliography

- [1] About Amendments to Some Laws of Ukraine on Rebooting Power. Law of Ukraine

¹² On determination of special requirements. The Order of the State Fiscal Service of Ukraine of 16.08.2016 №708

- of September 19, 2019. No 117-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117-20#Text>
- [2] About Approval of Regulations on the State Tax Service of Ukraine and the State Customs Service of Ukraine. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 6, 2019 № 227. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#Text>
- [3] About approval of the Procedure for development and approval of professional standards. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 31.05.2017. № 373. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2017-%D0%BF#Text>
- [4] About Higher Education (with amendments): Law of Ukraine of 01.07.2014 № 1556-VII. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show//1556-18>
- [5] About Liquidation of the Ministry of Revenue and Duties of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 1, 2014 № 67. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/67-2014-%D0%BF>
- [6] About the Establishment of the State Fiscal Service: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 21.05.2014 № 160. Government Courier. 2014. No 101.
- [7] About the Establishment of the State Tax Service of Ukraine and the State Customs Service of Ukraine. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 12/18/2018. № 1200. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennya-derzhavnoyi-podatkovoyi-siuzhbi-ukrayini-ta-derzhavnoyi-mitnoyi-sluzhbi-ukrayini>
- [8] Atamanchuk, H. 2008. *Essence of Civil Service: History, Theory, Rule, Practice*. RAGS Publishing. 311.
- [9] Boyatzis, R. (1982). *The Competent Manager: A Model for Effective Performance*. John Wiley & Sons.
- [10] Chykarenko, O.O. & Chykarenko, I.A. (2016). Formation of Professional Competencies of the SFS personnel. *Public Administration Aspects* 4(6-7), 103-110. <https://doi.org/10.15421/151634>
- [11] Hogina L. (2010). Competence Approach in Professional Training of Public Administration Personnel: Importance, Prerequisites and Problems of Implementation. *Analytics and power* (2) 45–55.
- [12] Honcharuk N. (2007). Management Staff in the Civil service of Ukraine: Formation and Development. National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, Dnipropetrovsk region, Institute of Public administration, Dnipropetrovsk. 238.
- [13] Hrytsiak N., Huschenko V. & Protasova N. (2003). Efficiency of Advanced Training of Management Staff. Monography. Ed. Rozputenko V. Ukr. of Public Administration under the President of Ukraine, Institute of Managers Advanced Training, Kyiv. 222.
- [14] Kapitanets S. (2017). Competency-based Approach to the Formation of the Content of the the Professional Training Program Materials for Officials of the SFS. Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Series: Pedagogical sciences (3), 95–110. http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadpcpnJU017_3_10
- [15] Kornuta L.M. (2011). Disciplinary Responsibility of a Civil Servant in Ukraine: Theoretical and Practical Aspect. In Kivalov S.V. (ed.) *Current Problems of the State and Law: Collection of research papers*. Vol. 62, (pp. 84-90.) National University “Odessa Law

- Academy”.
- [16] Lypovska N. (2009). Features of Institutional Development of the Civil Service of Ukraine. Publ. administration: theory and practice. Vol. 2. www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2009-02/index.html
- [17] Mansfield B. & Mitchell, L. (1999). *Towards a competent workforce*. Gower.
- [18] Obolenskyi O. (1998). The Principle of Professionalism in the Civil Service. Bulletin of the Civil Service of Ukraine (1), 54-61.
- [19] On determination of special requirements. The Order of the State Fiscal Service of Ukraine of 16.08.2016 №708 <http://sfs.gov.ua/pro-sfs-ukraMlrobota-z-personalom/spetsialni-yirooKi/69391.html>
- [20] On Some Measures on Optimization of the Central Executive Authorities. Decree of the President of Ukraine of 24.12.2012 No 726/2012. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/726/2012#Text>
- [21] Quality Criteria with Explanatory Note/National occupational standards /uk Commission For Employment and skills and the Alliance of Sector Skills Communication. January. 2010. 32. <http://www.trevor/boutalld/themscorg>
- [22] Rankin N. (2004). The New Prescription for Performance: The Eleventh Competency Benchmarking Survey. Competency & Emotional Intelligence Benchmarking. No. 5
- [23] The Structure of EU Customs Competency. Dictionary of competencies. January, 2004.
- [24] Ukrainian and foreign experience in building customs authorities: recommendations for modern Ukraine. Consultative work. Kyiv. 2017. 22.

Vámtechnológia, kockázatkezelés, IPR

Csaba Zágon* – Gecsei Márton*: Kockázatelemzés a gyakorlatban: cigaretta a repülőtéren

Absztrakt

Háttér: A Nemzeti Közszerződési Egyetem Rendészettudományi Karán végzett hallgatók rendészeti kockázatkezeléssel kapcsolatos elméleti és gyakorlati ismereteket is szereznek, amelyekről a témaválasztásuknak megfelelően szakdolgozat, vagy a diplomamunka során nyílik lehetőségük beszámolni. E tanulmány szerzői, egyikük úgy is mint itt végzett hallgató, illetve szerzőtársa, kockázatkezeléssel kapcsolatos tantárgyak oktatója, egy sikeresen megvédett szakdolgozatban szereplő vizsgálatot mutatnak be átdolgozott formában. A szakdolgozat a légi utasforgalomban felderített és cigarettára elkövetett jogsértéseket elemezte, arra keresve a választ, hogy miként lehet a jövő jogsértéseit megőszolni, illetve milyen kockázatkezelési alapon igazolható döntéseket célszerű meghozni annak érdekében, hogy a vámszervezet hatékonyan teljesíthesse feladatait, illetve megvalósíthassa küldetését.

Célok: Meghatározni, hogy a vizsgálat során homogén csempészárunak tekintett és az illegális kereskedelmi ellátó láncban áramló cigaretta felderített esetei miként csoportosíthatók. Megvizsgálni, hogy figyelembe vehető-e az így létrehozott klaszterek a jövő kockázatkezelő eljárásai során. A tanulmány kockázatkezelés elméletből vett ismereteket alkalmaz és ennek eredménye alapján ajánlásokat tesz a jövő kockázatkezelői számára.

Módszerek: Választott egy éves időszak lefoglalási adatait elemeztük. Az elemzés során alkalmaztuk az említett képzés kockázatkezeléssel foglalkozó és vám- illetve adószakmai tantárgyai során tanult összefüggéseket, elveket és módszereket. A jövő kockázatai nagyságának meghatározására predikciót alkalmaztunk és a múlt eseményeit figyelembe vevő módon a jövőben bekövetkező események valószínűségére következtettünk. Az ilyen esetek során várható károknak a múltban gyökerező összefüggéseit elemeztük, illetve ezek eredményeit az elkövetői módszerekre vonatkoztattuk.

Eredmények: Megállapítottuk, hogy az ellenőrző tevékenységet a még viszonylag gyakran előforduló és egyenként közepes mennyiségű cigarettával kapcsolatos elkövetési módszerekre érdemes koncentrálni. E módszerek üzletszerűen működő, futár jellegű csempésztevékenységhez kapcsolódnak. Ellenük fellépni kockázati profilok alapján érdemes.

Kulcsszavak: kockázatkezelés, légiforgalom, vámvizsgálat, cigaretta.

English title: Risk analysis in practice: cigarettes at the airport

Abstract

Background: Students graduating from the Faculty of Law Enforcement of the National University of Public Service acquire theoretical and practical knowledge of law enforcement risk management that they incorporate in their thesis or dissertation, depending on their choice of topic. The authors of this paper, a graduate student and his co-author and lecturer in risk management, present a revised version of a successfully defended thesis. The thesis analysed

* Dr. Csaba Zágon, PhD., pénzügyőr alezredes, adjunktus, Nemzeti Közszerződési Egyetem, Vám- és Pénzügyőri Tanszék. <https://orcid.org/0000-0001-6615-8466>, csaba.zagon@uni-nke.hu

* Gecsei Márton, pénzügyőr hadnagy, határszerződési vámreferens, NAV Repülőterei Igazgatóság. <https://orcid.org/0000-0003-0477-7493>, gecsei.marton@nav.gov.hu

infringements committed on cigarettes in air passenger traffic. The authors sought answers on the challenging prediction of future violations and what risk management-based decisions Customs authority can make to fulfil its mission.

Aims: To determine how to categorise the detected cases of cigarettes (considered as homogeneous contraband) during the investigation and that flow through the illicit trade supply chain. To examine whether the clusters thus created can be viewed in future risk management procedures. The paper applies insights from risk management theory and makes recommendations for future risk managers based on the results.

Methods: The seizure records have been analysed from the selected one-year period. The analysis applied the contexts, principles and methods learned in the risk management and customs and tax courses. To determine the magnitude of the risk, we used a prediction approach and inferred the probability of future events based on past events. We analysed the relationships between the expected harms in such cases, rooted in the past, and applied the results to perpetration methods.

Results: We have found that it is worth concentrating our customs control on offences involving illicit cigarettes, which are still relatively common and each of which is of a medium quantity. These methods relate to courier-type smuggling activities committed in a business-like manner. Customs should tackle them based on risk profiles.

Keywords: *risk management, air traffic, customs inspection, cigarettes.*

Bevezetés

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Karán a 2014-15-ös tanévtől a rendészeti mestervezető képzésen résztvevő hallgatók specializációt is választanak. (Szabó, 2018) A négy specializáció közül meglehetősen népszerűségnek örvend az értékelő-elemző, amely a rendészeti kockázatkezelés elemzői megközelítésű alkalmazására koncentrálna, és több rendészeti ágazat megközelítésben ad használható tudást a szakirány hallgatóinak, összesen négy szemeszterre és hat tantárgyra elosztva. A mesterképzésen szerzett kockázatkezelés oktatási tapasztalatait, egy kurzusra összesűrített formában az adó- és pénzügyi nyomozó, illetve vám- és pénzügyőri szakirányú alapképzésekbe is integráltuk, abból fakadóan, hogy az alapképzéseinket elvégző kezdő pénzügyőr tiszteknek is szükséges tisztában lenniük a kockázatkezelés alapfogalmaival és összefüggéseivel a feladataik ellátásához.

A rendészeti kockázatkezelés természetesen a szakdolgozatok, illetve a diplomamunkák választható témái között is megjelent. Az előző három évben összesen 19 dolgozat született, amelyhez e tanulmány egyetemi oktató szerzője konzulensként járult hozzá, vagy mint bírálóként járt el a diplomaszerzés fontos állomásánál. Az elemzések zömében a rendészeti vezető mesterképzésben (8) illetve a Vám- és Pénzügyőri Tanszékhez kapcsolódó két-két nappali, illetve levelező alapképzés során született (7), de képviselteti magát az NKE Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Karán írt kockázati megközelítésű diplomamunka (2), illetve egy dolgozat is a rendészeti szakirányú továbbképzés szakáról, valamint egy másik munka, amelyet tudományos diákköri dolgozatként nyújtott be szerzője. A tanulmány készítésének időpontjában további hat kutatás folyik ebben a témában, amelyek még nem öltöttek dolgozatként testet. Ezek a tények, amelyek a kockázatkezelés és elemzés téma iránti élénk érdeklődést mutatják.

Az egyik említett dolgozatot jelen tanulmány társszerzője írta, aki egykori vám- és jövedéki igazgatási levelező alapképzésén résztvevő hallgatóként így igazolta a képzés során elsajátított ismeretek alkalmazási képességét. Ez a szakdolgozat a repülőtéren a vámhatóság kockázatelemzési

és kezelési feladataival foglalkozik, ezen belül pedig az illegális cigarettakereskedelem példáján keresztül vizsgálódik, illetve alkalmazza a kockázatkezelés tanult elveit. (Gecsei, 2020) A szerző és konzulense úgy gondolta, hogy a kutatás módszerét, főbb elemeit és tanulságait egy tanulmány keretében is publikálják, amely egyrészt a dolgozatban írtakra támaszkodik, másrészt pedig további pontosításokat és kiegészítéseket is tartalmaz.

Kockázatkezelési alapok

Már az ókori görögöknél is felmerült annak gondolata, hogy egy döntéshozatalt megelőzően érdemes a döntés lehetséges következményeit vizsgálni, mivel így megelőzhető egy hibás döntés káros következményei. (Bernstein, 1996: 15-17) A kockázatkezelés, mint tudomány azonban csak körülbelül 40 évre tekint vissza. (Aven, 2016)

Általános kockázatdefiníció

A kockázatok értelmezését definícióval illik kezdeni, ahol általános és valamilyen területre vonatkozó specifikus kockázatdefiníciók is rendelkezésünkre állnak. Több megközelítés is létezik, amelyek közül a következőkkel dolgozunk. Általános definíció szerint a kockázat egy olyan esemény, amely [a jövőben] bekövetkezhet, és ha bekövetkezik, akkor negatív hatást gyakorol az érintett területre [pl. egy szervezetre, vagy a szervezet céljainak elérésére]. Pozitív hatás esetén lehetőségéről beszélünk nem kockázatról. A definícióhoz David Vose (2008) gondolatait kölcsönöztük és zárójelben kiegészítéseket tettünk. A múlt eseményei alapján a jelenben szeretnénk helyes döntéseket hozni (például a légi utasforgalom vámellenőrzését végző) szervezet céljainak eléréséhez a jövő előrelátásának képességével.

Vámhatósági kockázatdefiníciók

A vámszervezet kockázatainak értelmezéséhez több támpont is kínálkozik. A vám eljárások egyszerűsítéséről és összehangolásáról szóló, Kiotóban, 1973. május 18-án kelt nemzetközi egyezményhez Brüsszelben, 1999. június 26-án Módosító Jegyzőkönyvet fogadtak el. (2006. évi XLI. tv.) Az így létrejött és röviden csak Felülvizsgált Kiotói Egyezményként hivatkozott nemzetközi jogforrás 6. fejezete előírja a vámhatóságoknak, hogy a vámellenőrzés során kockázatelemzést alkalmazzanak és ezt a módszert a kiválasztás céljára használják, vagyis hogy így döntsék el, mely személyeket és árukat, illetőleg szállítóeszközöket vizsgáljanak meg a vámellenőrzés során. Ugyanígy a vizsgálat módszerével¹ kapcsolatos döntést is a kockázatelemzés során megismert tényezők befolyásolják. A Vámigazgatások Világszervezete (WCO) útmutatót dolgozott ki az egyezmény végrehajtásának megkönnyítése érdekében, amely kockázatnak tekinti *a vámjogszabályoknak való meg nem felelés lehetőségét.* (WCO, 2010: 8)

Az Európai Unió vámjogszabálya az Unió Vámkódex (UVK) (Az Európai Parlament és a Tanács 952/2013/EU rendelet) 5. cikk 7. pontja szerint *kockázat az Unió vámterülete és azon a területen kívüli országok vagy területek között szállított áruk beléptetésével, kiléptetésével, árutovábbításával, szállításával vagy meghatározott célra történő felhasználásával, valamint az Unió vámterületén belül nem uniós áruk jelenlétével összefüggő olyan esemény bekövetkezésének valószínűsége és hatása, amely a) akadályozná az uniós vagy nemzeti intézkedések helyes alkalmazását; b) veszélyeztetné az Unió és tagállamai pénzügyi érdekeit; vagy c) fenyegetést jelentene az Unió és lakói biztonságára és védelmére, az emberek, az állatok vagy a növények egészségére, a környezetre vagy a fogyasztókra.*

Az utóbbi fogalom annyival részletesebb, hogy az EU tagállamok és az ún. harmadik országok között kibontja, hogy vámjogi szempontból milyen eljárás módok lehetségesek, továbbá a kockázati esemény bekövetkezésekor létrejövő károkat három csoportba sorolja aszerint, hogy

¹ Itt tipikusan adminisztratív, szűrőpróbaszerű, vagy tételes vámvizsgálatról van szó.

ki szenved el a hátrányt, illetve a negatív hatást. Minden egyéb tekintetben a két definíció megfeleltethető egymásnak, hiszen mindkét fogalom abból indul ki, hogy a vámszervezetek elsődrendű célja a vámjogszabályok betartásának kikényszerítése és minden olyan dolog, amely hátráltatja a szervezetet küldetésének teljesítésében, az kockázatként értékelendő.

A predikció problémája

A WCO fogalomban a „lehetőség” szó, az UVK fogalomban pedig az „esemény bekövetkezésének a valószínűsége” szófordulat pedig arra utal, hogy a kockázati esemény t.i. a vámjogszabályok megsértésének bekövetkezése bizonytalan és a jövő időre értelmezendő. Ezt nem úgy kell érteni, hogy jelenleg, vagy a múltban nem fordult elő ilyesmi, hanem úgy, hogy a jövőben bekövetkezhet ilyen esemény, de nem biztosan tudjuk, hogy hol, mikor, hányszor, mekkora kárt okoz, stb. és ennek a valószínűsége nagyobb kell legyen nullánál. Ha a negatív hatás bekövetkezésének valószínűsége nulla, azaz kizárható ilyen jövőbeni esemény, akkor nem lenne semmiféle létjogosultsága a kockázatok kezelésének.

Itt tehát a múlt eseményein, az ezekkel kapcsolatos tapasztalatokon nyugvó és a jövőre vonatkozó jóslásról, idegen szóval predikcióról van szó. Az előrelátott események azonban mindig csak valamilyen bizonytalansággal következnek be. (Aven, 2016) A jóslás, vagy másként fogalmazva a jövőben bekövetkező események előrelátásának képessége pedig azért bizonytalan, mert egy vélelmen alapul. Azon a feltételezésen, hogy a múlt eseményei befolyásolják a jövő történéseit.

Az alap gondolat az, hogy a kockázatelemzésnek átfogó kockázati képet kell alkotnia, kiemelve a várható értékeken és valószínűségeken túlmutató bizonytalanságokat. A kockázatelemzés célja az ismeretlen mennyiségek, például a kár nagyságának előrejelzése és a bizonytalanságok értékelése. A valószínűség önmagában nem tökéletes eszköz a bizonytalanságok kifejezésére, tudomásul kell vennünk, hogy a múlt eseményein, ezek tanulságain alapuló és az elemző által hozzárendelt valószínűségek csak szubjektív valószínűségek, amelyek egy adott háttérismerettől függenek. A hozzárendelt valószínűségek rossz előrejelzéseket eredményezhetnek. A kockázat fő összetevője a bizonytalanság, nem pedig a valószínűség. Előfordulhatnak meglepetések a hozzárendelt valószínűségekhez képest, és ha csak a valószínűségekkel foglalkozunk, az ilyen meglepetéseket figyelmen kívül hagyhatjuk. (Aven, 2015)

A gyakorlatban többnyire ez így van, azonban ha a jövőben bekövetkező kockázatos események kezelésére vállalkozunk, nem szabad megfeledkezni arról, hogy a világ (a kockázati környezet) folyamatos változás alatt áll. A folyamat ciklikussága pont azt a célt szolgálja, hogy a kockázati környezet spontán, vagy a kockázatkezelés hatására bekövetkezett változásait figyelembe vehessük például az egyes várható eseményekhez rendelt értékek, vagy a kezeléshez rendelt erőforrások, vagy módszerek változtatásával.

A bűnözés jelensége példáján keresztül könnyen belátható, hogy az elkövetési módszerek (modus operandi) között sok a múltban jelent meg és a jelenben, illetve a jövőben is elő fog bizonyos gyakorisággal fordulni. A gyakoriság növekedhet, vagy csökkenhet a bűnelkövetési módszer hatékonyságára tekintettel. A szerzők egyetértenek más kutatókkal abban, hogy viszonylag pontos előrejelzéseket csak akkor lehet készíteni, ha a korábban megismert jelenségek tendenciaszerűen folytatódnak és azokban gyökeres, addig előre nem látható változások a jóslott időszakig nem következnek be. (Anen, 2015; Command and Control Research Program (U.S.), 2002) Lehetnek azonban olyan elkövetési módszerek is, amelyek ma még nem léteznek, valamikor a jövőben jelennek meg és terjednek majd el a bűnözés területén, ahol paradigmaváltáshoz vezetnek, lecsökkentve a predikció helytállóságát.

A predikció problémája éppen az, hogy bizonyosságként legfeljebb a múlt, illetve a jelen eseményei ismerhetők meg – mint látni fogjuk ezek is csak bizonyos keretek között. A jövőre

vonatkozó jóslás azonban minden esetben valamekkora bizonytalansággal teljesül. Mindezek megvalósulásához azonban a hatóságok és szabályzók megfelelő működése is alapfeltétel. (Czenczer, 2019: 135)

A kockázati jellemzők meghatározása

A tanumányban foglalt vizsgálódáshoz elsősorban az alábbi alapösszefüggést, illetve ennek egy kiegészítését alkalmaztuk. A kockázatok legfőbb jellemzői a bekövetkezés valószínűsége, illetőleg a kár nagysága, tehát

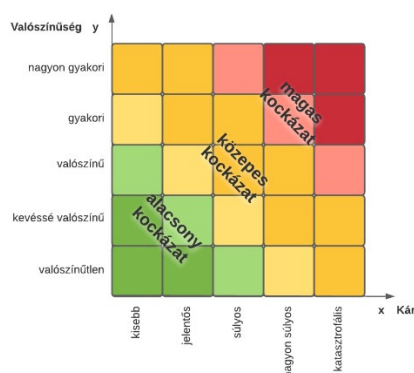
$$\text{kockázat} = \text{gyakoriság} \times \text{kár}$$

ami a szakirodalmakban leggyakrabban előforduló kockázati megközelítés

$$r = w \times k$$

ahol r a kockázat, w a bekövetkezés gyakorisága (adott időszakon belüli valószínűsége) és k a kár (átlagos, tipikus, vagy konkrét) nagysága. (Magyar Hadtudományi Társaság, 1995; Marx, 1990)

Ez alapján az események besorolhatók például egy háromfokozatú skálán magas, közepes és alacsony kockázatúaknak, de ennél részletesebb, többfokozatú skálát is választhatunk, ha a pontosság ezt igényli. Elterjedt módszer a lehetséges kockázati eseményeket ún. kockázati mátrixon ábrázolni. A mátrix koordinátarendszerként mutatja meg a lehetséges események bekövetkezési gyakoriságát (y tengely) és a bekövetkezéskor keletkező kár nagyságát (x tengely) és ezekhez a saját kockázatpercepciók szerint szinteket rendelhetünk, azaz eldönthetjük, hogy mely mezőket értelmezzünk magas, közepes, vagy alacsony kockázatúnak. Az eseményeket gyakran egy konkrét helyre, vagy személyre vonatkoztatják, illetőleg a gyakoriságot egy évre vetítik és tipikusan 10 hatványaként mutatják be. (Magyar Hadtudományi Társaság, 1995) Cikkünk témája alapján a cigaretta illegális behozatala egy repülőtéri szolgálati helyre, vagy a konkrét repülőtér utasforgalmi részlege vonatkozatható egy választott év előfordulási adataival.



4. ábra: Kétdimenziós kockázati mátrix 5x5 fokozatú skálával ábrázolva. Saját szerkesztés.

A módszer, mint később látni fogjuk, alkalmas kategóriák elkülönítésére is. Általában nem a gyakori, de kis átlagos kárral járó események, sem pedig a nagy kárral járó, de ritka események kerülnek a magas kockázatok közé, hiszen, ha a szorzat egyik oldalán kicsi érték szerepel, az eredmény nem lesz magas. Jellemzően a viszonylag jelentős kárral és bekövetkezési gyakorisággal járó események okozzák a magas kockázatot.

Ezek csoportosítására Vilfredo Pareto (1848-1923) olasz közgazdász és társadalomtudós, illetve a róla elnevezett eloszlás fogalom nyújthat segítséget. A gyakran csak 80-20-as szabályként említett összefüggés a jövedelmek társadalmi eloszlásának vizsgálata során jött létre. Pareto

felismerte, hogy a társadalomban megtermelt javak eloszlása nem véletlenszerű, hanem a javak közel 80%-a a lakosság 20%-ához kerül. (Pareto, 1964) A Pareto-eloszlás alkalmazható káresemények bekövetkezési valószínűsége, illetőleg az általuk okozott kár modellezésére is. A bűnözés jelensége is felfogható hasonlóképp, hiszen a bűncselekmények társadalmi károkat okoznak. Egyes bűncselekmények gyakrabban, míg mások ritkábban fordulnak elő, és az általuk okozott károk is eltérő nagyságúak lehetnek, amelyek szintén modellezhetők Pareto-eloszlás segítségével, (Aziani et al., 2021; Michaletzky, 2001) de például a logisztika tudománya is használja ún. ABC-analízis formában az említett összefüggést. (Szegedi és Prezenszki, 2017: 248-249; Csipkés, 2018)

A probléma abból fakad, hogy a kockázatok kezeléséhez rendelkezésre álló erőforrások egy adott időpontban végesek. Ez a rendészet területén² is igaz (Ratcliffe, 2008: 15-41; Newburn, 1995: 58-64), ezért el kell döntenünk, hogy a céljaink elérését fenyegető és jellemzően több forrásból származó, összetett kockázatok közül melyeket és milyen módon kezeljük. Mezey Gyula szerint a kockázatkezelési eljárások célja végső soron az erőforrások (a költségvetés) társadalmi, vagy szervezeti szinten történő elosztása oly módon, hogy a szervezeti célok elérésére az erőforrásokat hatékonyan használjuk fel, lehetőleg az összes ismert kockázat hatásának együttes, de nem azonos mértékű csökkentésével. (2009: 223-230) Más kutatók pedig arra hívják fel a figyelmet, hogy a szervezetek, köztük a vámhatóságok is különböző kockázatkezelési stratégiákat követnek aszerint, hogy a szervezeti célok teljesítését jobban, vagy kevésbé veszélyeztető kockázatokat kezelnek. Ezért a magaskockázatú területekre koncentrálnak az erőfeszítések zömét (erőforrás, technikai eszköz, módszer, a kockázatkezelésre fordított idő stb.) így a fenti tényezők jelentősen eltérnek a forgalom iránya szerint a kereskedelmi forgalom vámellenőrzésekor. (Barton et al., 2007: 7; Komarov, 2016)

A kockázatkezelési erőfeszítéseink hatékonyságát növelheti tehát, ha az erőforrásaink zömét arra a kevés (Pareto javaslata szerint 20%-nyi) kockázat fajtára tudjuk koncentrálni, amely a károk döntő többségéért felelősek, hiszen ezek a problémák sikeres megoldásával tudjuk az erre rendelkezésünkre álló korlátozott erőforrásainkkal a legnagyobb befolyást gyakorolni az eseményekre.

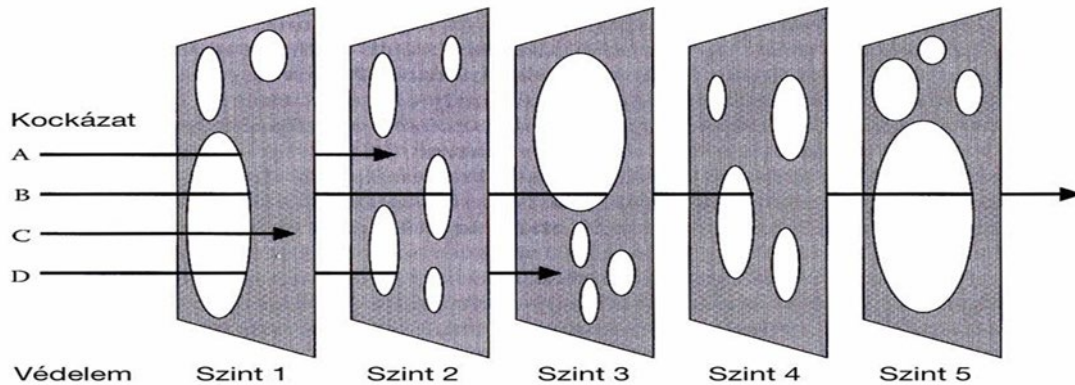
Ha megvizsgálunk tehát egy jelenséget, amely „tudja a Pareto-eloszlást”, akkor arra kell számítsunk, hogy nagyon sok egyenként csak kis kárt okozó káresemény történik és eközben csak elvétve fordulnak elő kiugróan nagy kárral járó esetek. Az előbbi tényezőknek a szorzatkénti értelmezése magyarázza meg, hogy a kockázatkezelés számára a legnagyobb kihívást jelentő problémák közt miért nem lehet fel a csúcserőterek egyike sem. Az előfordulás gyakorisága és a kár szorzatának eredménye nem lehet nagy érték, ha a szorzat valamelyik oldalán egy nagyon kicsi tényező szerepel. Az előbbinél az esetenként bekövetkező kár minimális, a másik példánál pedig a nagyon ritka eseményből adódik ez. A céljaink megvalósítását tehát leginkább akadályozó kockázatok azok lesznek, amelyeknél a szorzat eredménye a legnagyobb értéktartományba esik. A gyakoriság és az esetenkénti kár itt ugyan nem kiemelkedően magas, de mindkét tényező elég nagy ahhoz, hogy a szorzatuk magas kockázati kategóriát érjen el.

William T. Fine felismer két további szempontot, amit a kockázat meghatározásánál javasol figyelembe venni. A fenti szorzat egyik tagját, vagyis a nem kívánt esemény bekövetkezési gyakoriságát két részre bontja: kitétségre és valószínűsége.³ Fine megérti, hogy gyakran az események láncolata vezet a kárhoz, amely csak bizonyos tényezők együttállása és megfelelő sorrendben való bekövetkezése esetén jön létre kár. Ezt hívhatjuk az események

² A rendészet több területén is fellelhető, hogy a kockázati megközelítés elveit követik az erőforrások hatékony alkalmazása és a célok elérése miatt. Ez tehát nem csak a vám- és adószabályok kikényszerítésére igaz, hanem például a büntetés-végrehajtásban a fogva tartási, vagy a biztonsági kockázatok kezelése terén, de másutt is. (Forgács, 2021).

³ Fine ötlete alapján a kitétség, a valószínűség és a kár nagysága ábrázolható háromdimenziós kockázati mátrixon, amely pontosabb elemzést tesz lehetővé. (Elias, 2010: 134) Ennek használata is elterjedt.

bekövetkezésének veszélyes mintázatának is. Fine a fenyegetés valószínűsége alatt az esemény veszélyes mintázati sorrendjében történt bekövetkezési esélyét érti, míg kitettség alatt azt, hogy milyen gyakran fordul elő a nem kívánt esemény, amely a balesetet kiváltó események sorozatát indítja el. Minél gyakrabban következik be ilyen váratlan esemény, annál nagyobb egy dolog kitettsége. (Fine, 1971) A kitettséget gyakran sebezhetőségnek vagy sérülékenységnek is nevezik.



5. ábra: Láncolatszerű kockázati események az ipari balesetek folyamatait elemző James Reason „svájci sajt modelljén”.

Saját szerkesztés (Elias, 2010: 144 és Reason, 1997: 9) alapján.

A több mozzanatos, láncolatszerű események jelentőségét akkor vizsgáljuk helyesen a repülőtéren utasforgalom vámellenőrzése terén, ha a cigaretta illegális kereskedelmét, melynek megakadályozásáról beszélünk, a logisztika tudománya segítségével hívásával egy ellátási láncként fogjuk fel. Itt persze egy illegális kereskedelmi ellátó láncról van szó, amely láncolat egyik végén a gyártás és az azt megelőző alapanyag beszállítói, míg másik végén a fogyasztók és a velük közvetlen kapcsolatba kerülő kiskereskedelmi szereplők állnak, a szereplők között pedig az anyagáramlást segítő logisztikai folyamatok, továbbá a láncolat működését mozgásban tartó pénz (vö. értéklánc), illetőleg a folyamatok koordinálásához elengedhetetlen információ áramlási rendszerek állnak. (Báthy, 2008; Horváth, 2016) A lánc több állomásán és az állomások között bonyolódó anyagáramlási folyamatok során Reason javaslatára több ponton védelmi intézkedéseket vezethetünk be. A légitözlekedés példáján keresztül említhetjük a kiinduló ország bevételi hatóságát, amely a gyártást követi nyomon, a kereskedelmi szállítás és a forgalmazás ellenőrzésére irányuló szakhatósági és rendészeti ellenőrző tevékenységet, a repülőtéren az utas- és repülésbiztonsági rezsím szabályokat és kikényszerítésük érdekében foganatosított ellenőrzéseket: minden olyan pontot a láncban, ahol a mi ellenőrzésünket megelőzően a jogsértő magatartások felfedhetők és megszakíthatók.



6. ábra: Kereskedelmi ellátó lánc leegyszerűsített ábra.

Saját szerkesztés Szegedi és Prezenszki, 2017: 299-305. alapján.

A láncolat bármely pontján jelenkező kockázatok a maradék elv szerint értelmezhetők, ahol a kockázatkezelés feladata a bizonytalan káresemények bekövetkezési lehetőségének azonosítása, felügyelet alatt tartása és hatásának csökkentése érdekében tett intézkedések foganatosítása. Ennek megvalósítása során a cél alapvetően a kockázat teljes eliminálása helyett a kockázat nagyságának (bruttó kockázat) az elfogadható kockázat szintjére (nettó kockázat) való csökkentése. (Fekete, 2009; Peltier, 2005: 8)

Fine másik felismerése, hogy alapvető fontosságú a kockázatok értékelésénél az, hogy milyen mértékben vagyunk képesek a kockázati eseményekkel ok-okozati összefüggésben bekövetkező

károk nagyságát csökkenteni. Ezt a korrekciós tényezőt úgy kapjuk meg, hogy a beavatkozásunk nélkül spontán bekövetkező teljes kárból (pl. a teljes kár helyreállítási költségéből) kivonjuk a kockázatkezelési beavatkozás, kárelhárítás, vagy kárenyhítés hatását.

$$r = \frac{c \times e \times p}{c_f \times d_c}$$

ahol r a kockázat, c a következmény [*consequence*], e a kitettség [*exposure*], p a valószínűség [*probability*], továbbá c_f a költség tényező [*cost factor*] és d_c a korrekciós tényező [*degree of correction*].

$$\text{kockázat} = \frac{\text{kitettség} \times \text{valószínűség} \times \text{kár}}{\text{helyreállítási költség} \times \text{korrekciós tényező}}$$

A károk nagyságának csökkentése nem egyszerűen az, hogy hány vámvizsgálatot tud a szolgálati helyén lefolytatni a pénzügyőr, illetve hogy ezek a vámvizsgálatok a teljes átmenő forgalom mekkora arányát képesek lefedni. Az is épp úgy számít, hogy az ellenőrzések mekkora pontossággal képesek eltalálni a vám- és adójogszabályok megsértését. Ha nem sikerül eltalálni a jogsértést, akkor az ellenőrzésre fordított erőforrás és idő jórészt elvész a hatékony alkalmazás céljának megvalósításával együtt. Ha pedig nem akkor ellenőriznek, amikor a jogsértő cselekmény fellelhető, akkor a jogsértés felderítetlen marad, és így elmulasztják helyreállítani a sérült jogrendet is. Hacsak nincs több ellenőrző pont a folyamatban, akkor a károk bekövetkeznek és nem marad más, mint azok viselése. (Fekete, 2009) Ez esetben a legális cigaretta kereskedelmet terhelő adók megfizetése elmarad. A hatóság észlelésének hiányában a jogsértő cselekmény pedig rejtve marad.⁴

Az európai uniós tagállamok vámhatóságaitól kockázati alapokon nyugvó és a kereskedelmi ellátási láncra vonatkozó (Európai Bizottság, 2013: 4) egységes vámellenőrzési gyakorlatot várnak el, amely a hatékonyság biztosítója. Az Európai Számvevőszék elemezte, hogy a benyújtott árunyilatkozat-soroként milyen arányban végeznek okmányellenőrzést, illetve fizikai áruvizsgálatot a tagállamokban. Előbbi tekintetében 9,5%, utóbbinál 4,5% volt az átlagos teljesítmény a pénzügyi, és a biztonsági és védelmi kockázatok kezelése területén összesen, de meglehetősen nagy volt a szórás az egyes vámhatóságok eredményei között. (Európai Számvevőszék, 2021) Ezek az adatok ugyan nem az utasforgalom vámellenőrzése területére vonatkoznak, arra azonban mindenképp alkalmasak, hogy rávilágítsanak: a forgalomnak csak töredéke vonható alapos vámvizsgálat alá.

Nem célszerű a vizsgálatok arányát a 100%-hoz még csak közelíteni sem, mert egyrészt ez a hatóság oldalán a nagyon nagy erőforrás-igényt támaszt, másrészt a közlekedés és a kereskedelem térfelén, indokolatlanul megnövekedő és egyébként elkerülhető várakozási idő meghosszabbodása, illetve ebből fakadó anyagi veszteség mutatható ki. (Erceg, 2013; European Commission, 2010) Ha a vámhatóság mégis a totális ellenőrzésre törekedne, akkor ezzel nem csak feladná a hatékonyság érdekében alkalmazott kockázatkezelő módszereket, hanem az ott dolgozók szembe mennének a gazdaság védelmére tett esküjükkel is. Ha úgy tetszik, ilyen intézkedés a részükről maga is kockázat lenne a tanulmány elején bemutatott kockázati fogalom szerint. Ehelyett a vámellenőrzések terén egyfajta optimumra szükséges törekedni, ahol a

⁴ A rendészettudomány a hatóság előtt rejtve maradó bűncselekményeket látens bűnözésnek nevezi. (Dialog Campus, 2019: 364). E dolgozatnak nem célja az illegális cigaretta kereskedelem terén a látencia meghatározása, azonban megjegyezzük, hogy az illegális piacon megjelenő és elfogyasztott cigaretta vonatkozásában a KPMG nemzetközi pénzügyi elemző hálózat évek óta értékes kutatómunkát végez a SUN Projekt keretében. Az eldobott üres cigarettásdobozok módszeres gyűjtésén és a megszerzett tudás adatbázisba rendezésén alapuló elemzés több évre tekint vissza. A legfrissebb nyilvánosan hozzáférhető változat 2020 évvel foglalkozik. (KPMG, 2021).

rendelkezésre álló módszereket, erőforrásokat és képességeket alkalmazzák a túlzóan óvatos és a hanyag ellenőrzési stratégia közötti határvonalon. (Vasvári, 2015)

Módszerek

Megpróbáljuk a rendelkezésünkre álló adatokból a lehető legpontosabb jóslást elvégezni, mennyiségi és minőségi adatok felhasználásával. Mennyiségi adatok alatt a lefoglalási események számszerűsíthető részét (események száma, bekövetkezési ideje, és a lefoglalt mennyiség), a minőségi adatok alapján pedig az egyes lefoglalásokhoz kapcsolódó elkövetési módszereket vettük figyelembe.

A számszerű lefoglalási adatokból indultunk ki, amelyeket a múltban jelentkező kockázatok sikeres csökkentésére vonatkozó részletes információként kezeltünk. A sikeres lefoglalásokról tanúskodó események az illegális cigarettakereskedelemben résztvevők közötti láncszerű együttműködés. A tevékenység megszakítása az ellenőrzés pontján a maradék kockázat elve szerint történik. Az ellenőrzési pontunkon átjutó mennyiség a sikertelen ellenőrzés következménye.⁵ Ez az a kockázati szegmens, amely esetben, ha nincs további ellenőrzési szint, már csak a károk viselése marad. Az ilyen események bekövetkezési részarányát igyekszünk csökkenteni a jövőben a szelektív ellenőrző tevékenység célirányosságának, illetve az ellenőrzések találati pontosságának javításával.

Feltételezzük, hogy a vizsgált évben történt lefoglalások számossága és a lefoglalt mennyiségek együtt elemezve alkalmas biztosítanak kockázati csoportok (klaszterek) létrehozására. Ennek érdekében egyrészt a Pareto-eloszlást alkalmazzuk, illetve a hasonló mennyiségek szerint klasztereket hozunk létre. A lefoglalt mennyiségi sávokon belüli előfordulásokat vesszük figyelembe. Az egyes klaszterekhez a kockázati jellemzőket a mennyiség és az előfordulás gyakoriságának együttes mértékét az arra a klaszterre jellemző kockázati értéként határozzuk meg. A vámhatóság szervezet a legnagyobb fenyegetést jelentik majd a szervezeti célok elérésére?

Nincs információnk, hogy a kiválasztott év során hány ellenőrzés vezetett azokhoz a sikeres találatokhoz, amelyek az adatbázisunk cigarettalefoglalásainak rekordjait képezik, ezért ennek vizsgálatától eltekintünk. Ugyanígy nincs módunk azt sem vizsgálni, hogy hány pénzügyőr szolgálatteljesítése vezetett a lefoglalásokhoz, és a kollégák által elért teljesítmény pusztán a létszám növelésével vagy más munkaszervezéssel javítható-e. Ezek vizsgálata véleményünk szerint szintén fontos kérdés, amelynek megválaszolása, kiszámítása, illetve tudományos módszerekkel történő igazolása egy másik kutatásnak adhat alapot.

Hipotézisek

Az eredmények kiértékelése előtt három várakozási alternatívát fogalmaztunk meg arra vonatkozóan, hogy mely sávba tartozó „veszélyes kombináció” okozza majd a legnagyobb kockázatot.

H_1 hipotézisünk szerint olyan rendkívüli nagy részesedést képez az egyszerre csak kis mennyiséget jelentő lefoglalások halmaza, hogy arra számítottunk: sok kicsi sokra megy alapon ezek jelentik majd a legnagyobb fenyegetést a szervezeti célokra.

⁵ A vámellenőrzés sikertelensége alatt a hamis negatív, illetve a hamis pozitív találatokat értjük. Az előző esetben az ellenőrzésre kiválasztás elmarad főként a kockázatok rossz felismeréséből, értékeléséből, vagy kapacitás hiányból fakadóan. Az utóbbi esetben pedig nem jogsértő áru, utas, fuvarszköz ellenőrzésére fordít a hatság felesleges időt, ami szintén veszteség, bár nem jár a jogsértő dolog illegális piacra jutásával. (Cf. Rukanova et al., 2021; Európai Bizottság, 2013: 5)

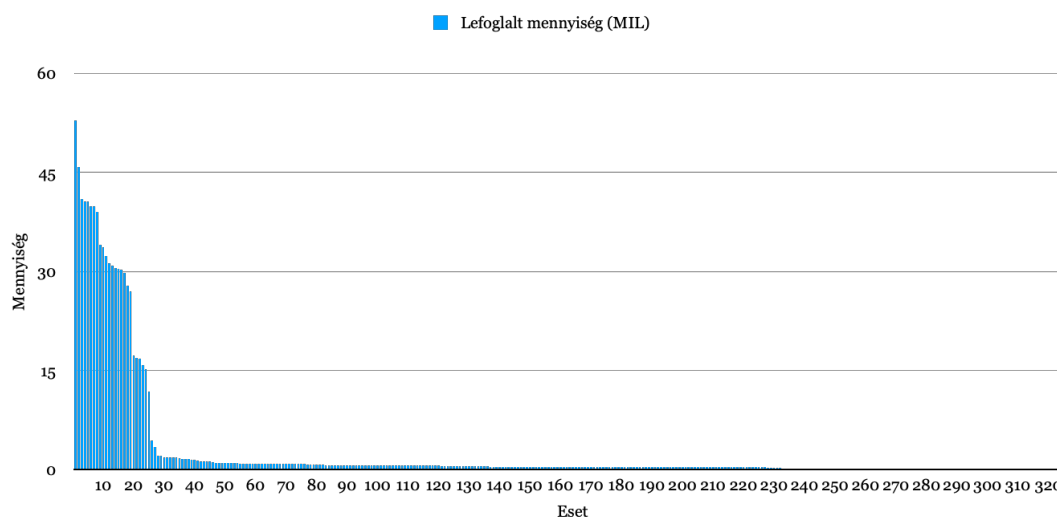
H₂ hipotézis szerint a legnagyobb egyszerre történt lefoglalási mennyiség, ha mégoly kis esetszám mellett is fog győzni, mert mindent visz majd a kiugróan nagy mennyiség.

H₃ hipotézis alapján azonban sem nem a kiugróan nagy esetszám, sem pedig a kiugróan nagy mennyiség lesz a leginkább kihívást támaztó kombináció, hanem a még viszonylag nagy mennyiség, amely még szintén viszonylag nagy számban fordul elő.

Eredmények

Egy teljes naptári évet felölelő vizsgált időszakban a lefoglalási adatbázis összesen 327 lefoglalási eseményt tartalmazott. A rekordok között csak azok az események kerültek, amelyek cigaretta lefoglalásával is együtt jártak és a számadatok csak a cigarettára vonatkoztak. Az eseményekhez tartozó lefoglalások 52,8 MIL⁶ (max) és 0,02 MIL (min) szál cigaretta között szóródnak. Az említett rekordok összesen 922,6 MIL cigaretta mennyiség lefoglalásáról számoltak be. Az egy lefoglalási eseményre eső átlagos mennyiség 2,82 MIL.

A lefoglalási esetek és mennyiségek értelmezését az 1. számú ábra segíti, ahol az egyes eseteket nagyság szerint sorba rendeztük.



4. ábra: A vizsgált időszakban lefoglalt cigaretta mennyisége: az esetek a lefoglalt mennyiség nagysága szerint. Saját szerkesztés (Gecsei M., 2020. 38.) alapján.

Az ábrát megvizsgálva jól látható, hogy csak nagyon kevés lefoglalási esemény járt együtt jelentős lefoglalt mennyiséggel. Ezek hozzávetőlegesen az első 25 eseményt tartalmazó sávban találhatóak, melyek az események 7,6%-át teszik ki. A fennmaradó, mintegy 94%-nyi esetről pedig csak csekély egyszeri mennyiség érintett.

Ezen mennyiségek vonatkozásában tehát a vámhatóságnak sikerült az illegális kereskedelmi ellátóláncban áramló áru piacra jutását megakadályozni. A pénzügyőrök intézkedésének hatására sikerült megakadályozni, hogy Magyarországon, vagy más EU tagállam piacán a vám- és adójogszabályok megsértésével behozott cigaretta forgalomba kerüljön. A pontosabb elemzéshez mennyiségi kategóriákra osztottuk fel a lefoglalási adatokat és megszámláltuk, hogy az egyes sávokra mennyi lefoglalási esemény jut. A csoportokat 10 MIL (10.000 szál) cigarettánként állítottuk fel és „A-tól, F-ig” neveztük el. A 10 MIL léptékű mennyiségi halmazok közül az „A” jelű tartalmazza a legkisebb, 0-10 közé eső mennyiségi határba tartozó rekordokat. Ez tartalmazza a legnagyobb rekordszámot N_A=302, míg a legkisebb rekordszámot a legnagyobb mennyiségi sáv, az „F” jelű halmaz tartalmazza, mindössze N_F=1 rekorddal.

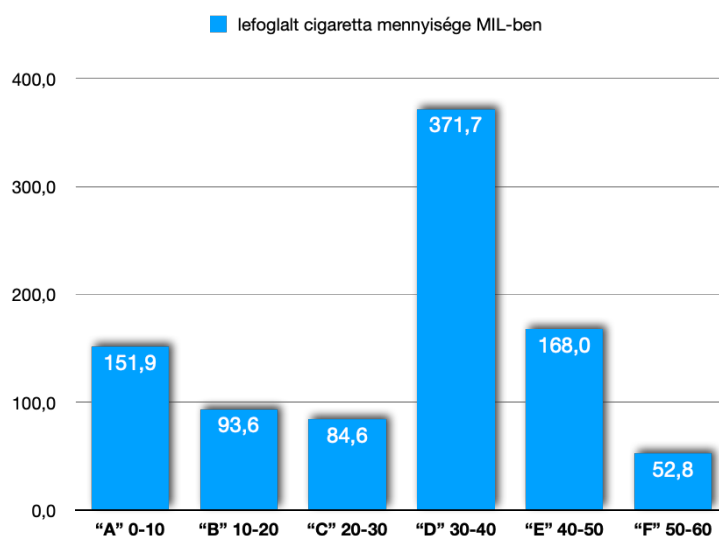
⁶ 1 MIL mennyiség 1000 szál takar. A mértékegység alkalmazását egyrészt az egyszerűsítés, illetve a dobozonként eltérő mennyiség indokolja.

A mennyiségek megoszlása terén egyértelműen az „F” sávba eső összesen egy rekord adja a legnagyobb értéket, ahol pusztán egy eset 52,8 MIL cigarettával az összes lefoglalt mennyiség 5,7%-át teszi ki. Az „A” sávban pedig a legkisebb átlagos mennyiséggel számolhatunk, mindössze 0,5 MIL-lel, azaz 500 szál cigaretta átlaggal. Ez 2,5 karton cigarettának felel meg. Fel kell figyelni a „D” sávban történetekre, ahol az „A” sávban előforduló kivétellel csekély esetszámot felmutató halmazok (B-F) között viszonylag sok, összesen 11 eset található. Ugyanígy itt viszonylag nagy átlagos mennyiség, 33,79 MIL cigaretta található. Ezt figyelembe véve az összes lefoglalt cigaretta 40,3%-át kitevő, legnagyobb mennyisége, 371,74 MIL ebbe a sávba esik.

1. táblázat: Lefoglalási adatok elemzése. (Saját szerk.)

mennyiségi sáv	esetszám (N)	lefoglalt mennyiség (MIL)	mennyiség (%)	eset (%)
„A” 0-10	302	151,923	16,5%	92,4%
„B” 10-20	6	93,644	10,1%	1,8%
„C” 20-30	3	84,6	9,2%	0,9%
„D” 30-40	11	371,74	40,3%	3,4%
„E” 40-50	4	167,96	18,2%	1,2%
„F” 50-60	1	52,8	5,7%	0,3%
Összesen	327	922,667	100,0%	100,0%

A vizsgálatunk tehát azzal az eredménnyel zárul, hogy a H_3 esete valósult meg. Nem elegendő pusztán a magas esetszám, sem pedig a kiemelkedően nagy egyes esetre jutó lefoglalt mennyiség, mert a cikkben korábban írt kockázatmeghatározás képlete szerint az esetszám (másként a bekövetkezés valószínűsége) és a kár esetenkénti nagyságának szorzata számít. Hiába nagyon nagy a szorzat egyik oldalán található tényező, ha a másik tényező nagyon kicsi. Ennek megfelelően a legnagyobb kockázati értékkel a „D” sáv rendelkezik. Az első helyezett tehát a „D” sáv, a második az „E”, szoros versenyben az „A” sávval, amely a harmadik helyre szorult.



5. ábra: Lefoglalt cigaretta kockázati sávonként.

Az egyes kategóriák között eltérő elkövetési módszerek, elkövetők és motivációk ismerhetők fel. Az általunk „A” sávba sorolt csekély mennyiségek, zömében két-három karton átlagos cigarettamennyiséget jelentenek. A cigaretta forrása a kiinduló, vagy átszálló repülőter vámmentes boltja. Itt a behozható mennyiség kisebb túllépéséről van szó, jellemzően figyelmetlenség, a szabályok helytelen értelmezése, az alkalomszerűség vagy az ellenőrzés elmaradása, felfedés esetén pedig az enyhe büntetésbe vetett hit miatt. Ezek azok az esetek, ahol az utas arra számít, hogy a megengedett mennyiség felett még egy-két kartont nyugodtan vásárolhat, és bízik a következmények elmaradásában.

A „D” sávba eső esetpéldák az előzőhöz képest gyökeresen eltérő körülményekről szólnak. Itt nem alkalomszerűségről van szó, hanem előzetesen átgondolt és üzletszerűen tevékenykedő cigarettafutároktól, akik az alacsony adószinttel rendelkező országokból jórészt diszkont légitársaságok igénybevételével megrendelésre visznek cigarettát olyan célországokba, ahol magas a jövedéki adószint. Az ilyen esetekben előfordul, hogy nem közvetlen járatot vesznek igénybe, ezért a vámhatár átlépése nem a célországban történik. A jelentős mennyiségű cigaretta több együttműködő személynél bőrendőkben van elosztva. Utazásuk egyedüli célja a haszonszerzés.

Az ilyen tevékenységek kockázati profilba rendezésénél az ismertté vált korábbi esetek elemzése, az utasadatok figyelése és feldolgozása, valamint más repülőterei vámhatóságokkal történő információcsere fontos segítség.

Összefoglalás

A repülőterei illegális cigaretta példáját amiatt választottuk, mert szemléletessége mellett úgy gondoltuk, hogy alkalmas a kockázatkezelés elveinek, elgondolásainak demonstrálására, gyakorlati alkalmazására. Viszonylag egyszerű módszereket, eljárásokat alkalmaztunk annak érdekében, hogy meghatározzuk a vámjogszabályok által is elvárt vámhatósági kockázatkezelés számára, hogy a példa szerinti utasforgalmi vámmellenőrzés feladataira rendelkezésre álló véges erőforrásokat célirányosan milyen fenyegetések kezelésére érdemes koncentrálni annak érdekében, hogy a lehető legtöbb cigaretta vám- és adójogszabályokat megsértő módon történő forgalomba kerülését akadályozzuk meg.

Vizsgálatunk során arra jutottunk, hogy az előfordulási esetszámok és lefoglalt mennyiségek alapján jól meghatározhatók azok a halmazok, amelyekbe sorolva hasonló jellegű cselekmények együttes kockázatait értelmezhetjük. A kockázati klaszterek biztosítják a lehetőséget arra, hogy a szervezeti célok elérésére magas kockázatot jelentő szegmenseket kiválasszuk, majd azokat az elkövetési módszerekkel is összevetve felhasználjuk a hatékony kockázatkezelés során. A kiemelkedő kockázati kategóriába tartozó cselekmények jellemzői (mint például a személyek, útvonalak, járatok stb.) kockázati profil alkotására nyújtanak alkalmat, és ezek rendszeres aktualizálás, illetve frissítés mellett támogatják a célirányos és szelektív kockázatkezelést a vámmellenőrzések során.

A szerzők érdekesnek tartják a fent leírt elvek szerint rendszeres időközönként megvizsgálni, azonosítani és a célirányosság érdekében felhasználni a kiemelt kockázati csoportokat azoknál a terméköröknél, ahol ilyen vizsgálat indokolt. Az így megismert kiemelt kockázati csoportokat figyelembe venni a döntéshozatalnál a célirányos és szelektív ellenőrzések megvalósítása során.

Javasoljuk a kockázatkezelés elveit, elgondolásait és alkalmazási módszereit oktatni, illetve a gyakorlati tapasztalatokat, bevált gyakorlatokat rendszeresen kicserélni az érintett szakterületen.

Irodalomjegyzék

- [1] 2006. évi XLI. törvény a vám eljárások egyszerűsítéséről és összehangolásáról szóló, Kiotóban, 1973. május 18-án kelt nemzetközi egyezmény Brüsszelben, 1999. június 26-án létrehozott Módosító Jegyzőkönyvének kihirdetéséről.
- [2] Aven, T. (2015). *Risk analysis* (2nd ed.). John Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/9781119057819>
- [3] Aven, T. (2016). Risk assessment and risk management: Review of recent advances on their foundation. *European Journal of Operational Research*, 253(1), 1–13. <https://doi.org/10.1016/j.ejor.2015.12.023>
- [4] Az Európai Parlament és a Tanács 952/2013/EU rendelete (2013. október 9.) az Unió Vámcodekx létrehozásáról. [UVK]
- [5] Aziani, A., Calderoni, F. & Dugato, M. (2021). Explaining the Consumption of Illicit Cigarettes. *Journal of Quantitative Criminology* 37, 751–789 <https://doi.org/10.1007/s10940-020-09465-7>
- [6] Barton B.T., Kouwenhoven, N., Coen, L., Bettge, J., Cortada, J. W. & Le Noir, M. (2007). Expanded borders, integrated controls. Achieving national prosperity and protection through integrated border management. In Barton, B.T. (ed.) *Border Management in the New Century - Emerging Trends and Best Practices*. (pp. 3-18) IBM Global Business Services.
- [7] Báthy, S. (2008). A honvédelmi célú tartalékok szerepe az ellátási láncban. *Hadmérnök* 3(3), 88–95.
- [8] Bernstein, P. L. (1996). *Against the Gods: The remarkable story of risk*. John Wiley & Sons.
- [9] Command and Control Research Program (U.S.) (ed.). (2002). NATO code of best practice for C2 assessment (Rev. 2002). CCRP. http://www.dodccrp.org/files/NATO_COBP.pdf
- [10] Csipkés M. (2018). Az EOQ modell és az ABC elemzés alkalmazása a készletgazdálkodásban. *Logisztikai trendek és legjobb gyakorlatok* IV(1), 17–22. <https://doi.org/10.21405/logtrend.2018.4.1.17>
- [11] Czenczer O. (2019). Az alapvető jogok biztosának a Nemzeti Megelőző Mechanizmus keretében végzett vizsgálatai egy bv-s szemével - különös tekintettel a fiatalkorúak szabadságvesztés büntetési intézeteiben végzett vizsgálatokra. *Miskolci Jogi Szemle* (14)2 különszám, 135-146.
- [12] Dialóg Campus. (2019). Látens bűnözés. In Rendészettudományi Szaklexikon (p. 364).
- [13] Elias, B. (2010). *Airport and Aviation Security. U.S. Policy and Strategy in the Age of Global Terrorism*. Auerbach Publications. <https://doi.org/10.1201/9781420070309>
- [14] Erceg, A. (2013). The New Computerized Tranzit System and E-Customs Influence on Savings in Tranzit Time and Cost. In Segetlija, Z. et al. (eds.): *Business Logistics in Modern Management, XIII. International Scientific Conference*. (pp.143-152) University of Josip Juraj Strossmayer.
- [15] Európai Bizottság. (2013). A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak a vámügyi kockázatkezelésről és az ellátási lánc biztonságáról. COM(2012) 793 final. [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM\(2012\)793&lang=hu](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM(2012)793&lang=hu)
- [16] Európai Számvevőszék (2021). Vámellenőrzések: az elégtelen harmonizáció árt az Unió pénzügyi érdekeinek. Különjelentés. https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR21_04/SR_Customs_controls_HU.pdf
- [17] European Commission. (2010). Secure trade and 100% Scanning of Containers. European Commission Staff Working Paper. https://ec.europa.eu/taxation_customs/system/files/2016-09/sec_2010_131_en.pdf

- [18] Fekete I. (2009). Folyamat alapú működési kockázatelemzés – kockázatelemzés alapú belső ellenőrzés. *Egészségügyi Gazdasági Szemle* 47(6), 5–10.
- [19] Fine, W. T. (1971). Mathematical evaluation for controlling hazards. *Journal of Safety Research*, 3(4), 157–166.
- [20] Forgács, J. (2021). Rendszerváltozás a börtönnevelésben. *Belügyi Szemle* 69(2), 213–225. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.2.3>
- [21] Gecsei M. (2020). Kockázatelemzés és vámellenőrzés a légi utasforgalomban. [Szakdolgozat]. Nemzeti Közszolgálati Egyetem.
- [22] Horváth A. (2016). Ellátási lánc, mint kritikus infrastruktúra (létfenntartású rendszerelem). In Csengeri J., Krajnc Z. (szerk.) *Humánvédelem – békeműveleti és veszélyhelyzeti-kezelés eljárások fejlesztése*. (pp. 550–615.) Nemzeti Közszolgálati Egyetem. http://real.mtak.hu/33554/1/tanulmánygyujtemeny%20ujratervezes%20CsJ_KZ_1.5.pdf
- [23] Komarov, O.V. (2016). Customs control and risk management system on the tax example of the Ukrainian Customs. *Customs Scientific Journal* 6(2), 85–96.
- [24] KPMG. (2021). Illicit cigarette consumption in the EU, UK, Norway and Switzerland. 2020 results. <https://www.stopillegal.com/docs/default-source/external-docs/kpmg-report---illicit-cigarette-consumption-in-the-eu-uk-norway-and-switzerland---2020-results.pdf>
- [25] Magyar Hadtudományi Társaság. (1995). Kockázat. In *Hadtudományi Lexikon* (p. 706).
- [26] Marx Gy. (1990). Kockázat. *Fizikai Szemle*, XL(5), 129–138.
- [27] Mezey, Gy. (2009). *Döntés és Kockázat. Monográfia*. Szent István Egyetem.
- [28] Michaletzky, Gy. (2001). Kockázati folyamatok. ELTE Eötvös kiadó.
- [29] Newburn, T. (1995). *Crime and criminal justice policy*. Addison-Wesley Longman Limited.
- [30] Pareto, V. (1964). *Cours d'Economie Politique: Nouvelle Edition*. (Bousquet G.H. & Busino, G. eds.) Librairie Droz. 299–345. <https://doi.org/10.3917/droz.paret.1964.01>
- [31] Peltier, T. R. (2005). *Information Security Risk Analysis*. (2nd ed.) Auerbach. <https://doi.org/10.1201/9781420031195>
- [32] Ratcliffe, J. (2008). *Intelligence-led policing*. Willan Pub.
- [33] Rukanova, B., Tan, Y.-H., Slegt, M., Molenhuis, M., Ben van Rijnsoever, Migeotte, J., Labare, M. L. M., Plecko, K., Caglayan, B., Shorten, G., Otis van der Meij, & Post, S. (2021). Identifying the value of data analytics in the context of government supervision: Insights from the customs domain. *Government Information Quarterly*, 38(1), 101496. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2020.101496>
- [34] Szabó A. (2018). A pénzügyőri képzésektől az adóigazgatási szakirányig. *Belügyi Szemle* 66(11), 71–80. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2018.11.7>
- [35] Reason, J. T. (1997). *Managing the risks of organizational accidents*. Routledge.
- [36] Szegedi, Z., & Prezenszki, J. (2017). *Logisztika-menedzsment: Bővített kiadás—PDF formátumú e-könyv*. Kossuth Kiadó.
- [37] Vasvári, T. (2015). Kockázat, kockázatelemzés, kockázatkezelés – szakirodalmi áttekintés. *Pénzügyi Szemle* 60(1), 29–48.
- [38] Vose, D. (2008). *Risk Analysis. A quantitative guide*. (3rd ed.) John Wiley & Sons.
- [39] WCO (2010). *Kyoto Convention – General Annex – Chapter 6 Guidelines on Customs Control*. Revision: December 2010. [online] <http://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/topics/wto-atf/dev/rkc-guidelines-ch-6.pdf>

Galella, Patricio*: The Approved Exporter Authorization in the EU

Abstract

Currently, there are approximately 300 preferential agreements in force, establishing reduction or elimination of customs duties for originating products. In order for a product to get the mentioned benefits, it must be accompanied by a proof of origin. Within the European Union, the EUR.1 certificate of origin is famous but it coexists with other proofs of origin such as the declaration of origin on an invoice or any commercial document issued by an Approved Exporter. This declaration is a self-certification system issued by those operators who have been authorized by the customs authority. In this paper, we affirm that this system of self-certification of origin by the exporter has tangible benefits for the authorized operator both in terms of time and costs. But this system also poses obligations on the operator because he needs to analyse and confirm that his products comply with the rules of origin established in the European Union preferential agreements. Otherwise, the improper use might lead to the withdrawal of the authorization.

Keywords: *Approved Exporter, declaration of origin, self-certification of origin*

Magyar cím: Az elfogadott exportőr engedély az EU-ban

Absztrakt

Jelenleg körülbelül 300 preferenciális vámügyi megállapodás van hatályban, amelyek a származó termékekre vonatkozó vámok csökkentését vagy eltörlését írják elő. Ahhoz, hogy egy termék az említett kedvezményekben részesülhessen, származási igazolással kell rendelkeznie. Az Európai Unión belül az EUR.1 származási bizonyítványt használnak, de léteznek más származási igazolás típusok is, mint például a számlán szereplő származási nyilatkozat vagy az elfogadott exportőr által kiállított kereskedelmi okmány. A számlanyilatkozat egy önigazolási rendszer, amely során keletkező dokumentumot a vámhatóság által engedélyezett gazdasági szereplők állítanak ki. Ebben az iratban megerősítjük, hogy az exportőr által kiadott önigazolás tényleges előnyökkel jár az engedélyezett gazdálkodó számára mind a vámeljárásokra fordított idő, mind pedig a költségek tekintetében. A rendszer azonban kötelezettségeket is ró a gazdasági szereplőkre, mivel elemezniük és igazolniuk kell, hogy termékeik megfelelnek az Európai Unió preferenciális megállapodásaiban meghatározott származási szabályoknak. Az engedély visszavonásához vezet, ha az ellenőrzést nem végzik el, vagy nem megfelelően alkalmazzák a szabályokat.

Kulcsszavak: *engedélyezett exportőr, származási nyilatkozat, származási igazolás*

Introduction

International trade consists in the exchange of goods, products and services between two or more countries or economic regions. In order to increase these exchanges and eliminate barriers

* Galella, Patricio, PhD is an international trade consultant at AGOSTO & ANGUREN IT (GUIEX) and an Associate Professor at the Faculty of Law of the University of Barcelona. He also teaches courses in the Master en Derecho y Gestión Aduanera at the University of Barcelona, galella@guiex.net

to trade, countries or groups of countries have concluded preferential agreements establishing a reduction or elimination of tariff duties, thus promoting commercial exchanges.

The proliferation of preferential agreements is not a new phenomenon although its rapid escalation began some two decades ago. Currently, there are approximately 300 preferential agreements in force. This proliferation cannot be explained by a single reason, but several of them that affect this phenomenon, the most common being that States or group of States resort to preferential agreements to increase their exports as a consequence of a decrease in customs duties¹¹⁵.

This reduction or elimination of customs duties is granted to products originating in the countries or regions parties to the agreement. The rules of preferential origin are designed precisely to ensure that goods originating in the countries participating in the agreement enjoy the preferences¹¹⁶. Within the European Union, the EUR.1 certificate of origin is famous, and consists in a standardized certificate that must be completed by the exporter and endorsed by the customs authority. This certificate of origin constitutes a proof of origin, allows a more favourable tariff treatment and constitutes the most widely used mean of certification. However, this certificate also coexists with another proof of origin, which is the declaration of origin on an invoice or another commercial document issued by an Approved Exporter. This declaration is a self-certification system that is not new, but the European Union is actively promoting its use in the various free trade agreements it has concluded. This is part of the European Union's position of establishing procedures that facilitate the process of issuing proofs of origin in the European Union.

In this manuscript, the authorization of Approved Exporter will be explained as conceived in the different preferential agreements the European Union has concluded with third States. This is relevant because in terms of origin, the European Union has been progressively moving towards a system of self-certification of origin by the exporter. Thus, in this manuscript, we will analyse the relevance of rightly determining the origin of a product, as well as the benefits of the authorization and the obligations for the operator once the authorization has been received. Finally, a comparison will be made with the Registered Exporter system.

Origin of goods

From the point of view of customs law, the origin of a good is related to the country in which the product has been wholly obtained or has been sufficiently transformed. The European Union has concluded preferential agreements with certain countries or groups of countries, recognizing tariff preferences for products originating from the parties to the agreement. Therefore, determining the origin of the product is essential in order to obtain preferential treatment.

A simple way to define the origin of a product is to understand it as the nationality of the it¹¹⁷. The preferential agreements establish the necessary working or processing to be carried out on non-originating materials to determine whether or not a certain product is originating of a particular country. Usually, the working or processing can be summarized as follows:

- Manufacture from materials of a different HS heading than the final product;
- Manufacture from materials of an HS chapter other than the final product;
- Manufacture in which the value of all the materials used does not exceed 40 % or 50% of the ex-works price of the product;

¹¹⁵ Johnston, A. & Trebilcock, M. (2013), 249.

¹¹⁶ Wulf, L. & Sokol, J. (2005).

¹¹⁷ de Anda del Corte, C.M. (2011).

- Manufacture from materials wholly obtained in the country;
- Manufacture from certain raw materials.

The rules mentioned can be required as a single condition or even combined with each other. Each treaty establishes which rule/s is/are applicable based on the product's tariff heading (HS code). That is to say, it could be the case that for a product to be considered as originating in the European Union, two conditions must be met *jointly* or one *or* the other. The nuance is not minor, because it will allow (or not) to get preferential treatment.

Let's look at an example. An Italian company manufactures medicines of heading 30049000 and wants to export them to Mexico by issuing an EUR.1 certificate. As a first step, the Italian company will need to determine whether its product can be considered as originating in Italy. To do this, the company must analyze what the rule of origin of the preferential agreement between the European Union and Mexico establishes for tariff heading 30049000. In this case, the rules are:

a) *Manufacture in which: all the materials used are classified in a heading different from that of the product. However, the materials of heading 3003 or 3004 may be used provided that their value, taken together, do not exceed 20% of the ex-works price of the product; and, b) the value of all the materials used shall not exceed 50% of the ex-works price of the product.*

It is important to note that when the rules refer to materials, they always mean the non-originating materials and the working or processing on them required in order for the product manufactured to obtain originating status.

Continuing with the example, for the product to be considered originating in Italy, conditions a) and b) must necessarily be met together. On the other hand, it is not enough that the value of non-originating materials does not exceed 50% of the ex-works price of the product (rule b); in this case, rule a) must also be met. If both conditions are not complied with jointly, the product will not be considered originating in Italy and therefore the proof of origin that allows favorable tariff treatment cannot be issued.

Just as the preferential agreements establish the transformations considered sufficient to confer the preferential origin of the goods, they also determine what are those manipulations that are not sufficient to confer the said origin. Among them, we can mention conservation operations to guarantee that the products remain in good condition during transport and storage, division and grouping of packages, washing, cleaning, removal of dust, rust, oil, paint or other coatings, simple painting and polishing operations, placement or printing of marks, labels, logos and other distinctive signs, simple assembly of parts of articles to form a complete article or the disassembly of products into pieces.

Once the origin of the merchandise has been clarified and in order for the preference provided in the agreements to take place, the exporter must provide proof that the product originates from the country for which the benefit is recognized. This proof is called proof of origin. In the treaties the European Union has concluded with third countries or groups of countries, the proof of origin is usually:

- a) a certificate of origin (normally the EUR.1 certificate); or
- b) a declaration of origin (usually on the invoice or another commercial document) issued by an Approved Exporter.

Approved Exporter authorization in the European Union

An Approved Exporter is an operator established in the European Union, who makes frequent shipments of products originating in the Union and has been authorized by the competent customs authorities to issue declarations of origin in commercial invoices or in another

commercial document. In order to become an Approved Exporter, the operator needs to request the relevant authorization from the competent customs authorities and submit an important number of documents.

The authorization of Approved Exporter allows the economic operator to certify himself the origin of the products to be exported by issuing origin declarations, with the consequent reduction or exemption of customs duties in the country of destination, provided that there is a preferential agreement with that country. The authorization is regulated in Article 67 of Implementing Regulation 2015/2447, by establishing that when the European Union maintains a preferential regime with a third country that establishes that the proof of origin will take the form of a declaration of origin issued by an exporter authorized on an invoice or other commercial document, exporters established in the customs territory of the Union may apply for an authorization as an Approved Exporter.

Currently, the European Union has concluded preferential agreements with third countries, including Mexico, Costa Rica, Colombia, Peru, Morocco, Algeria, Tunisia, South Africa, Israel, Switzerland, etc. All these agreements, except the EU-Syria, Canada and Japan agreement, include the Approved Exporter possibility together with the issuance of EUR.1 certificates. Therefore, two systems (or even three in some agreements) of certification of origin coexist in free trade agreements: certificates of origin and declaration of origin in commercial invoice. Although this is the general rule, it should also be noted that, for now, there is a preferential agreement in which the only proof of origin to obtain the preferential benefit is to be an Approved Exporter. This is the case of the agreement with South Korea. In this agreement, there is no possibility of issuing an EUR.1 certificate of origin. If we look at Articles 15, 16 and 17 of the Protocol on the definition of originating products and methods of administrative cooperation between the European Union and South Korea, only an Approved Exporter can make a declaration of origin. In the case of the agreements with Canada and Japan, as will be seen later, the only proof of origin consists of registration in the Registered Exporter System (REX) and thus obtain the status of Registered Exporter, which is different from the Approved Exporter, as it will be seen below.

The Approved Exporter authorization can be requested both by manufacturers and *traders* established in the territory of the European Union. Customs representatives, on the other hand, cannot request it. In this article, we understand the concept of traders, as those operators who, not being manufacturers, sell products that are originating and acquired from suppliers in the European Union who provide the required form duly signed. This difference between manufacturers and traders has a logical impact on the documentation that the applicant for the Approved Exporter authorization must provide. The big difference between a manufacturer and a trader is that the manufacturer must provide detailed information and explanation of the manufacturing process of his products as well as an explanation of how his products comply with the rules of origin established in the preferential agreements. As explained above, each preferential agreement establishes what transformation must take place in non-originating materials for a product to be considered originating and, therefore, to be able to benefit from preferential tariff treatment. These rules vary according to the preferential agreement and mainly depending on the tariff heading of the product to be exported¹¹⁸. Thus, knowing these rules is key.

¹¹⁸ A tariff heading allows the international identification of a product and determines the type of duties and other taxes applicable to imports and exports, any applicable protection measures (for example, anti-dumping), foreign trade statistics and import and export formalities and other non-tariff requirements. More information on tariff classification can be found here https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/calculation-customs-duties/customs-tariff/classification-goods_en

In the case of a manufacturing company, it must determine that its products comply with the rules of origin. To that end, it is necessary to submit a detailed manufacturing process of the products, the materials used, percentage of the ex-works price, etc. that allow the origin to be justified. ON the other hand, in the case of a trader, it will be necessary to obtain a declaration from the supplier stating that the product or material is of European Union origin. These declarations are regulated in Annexes 21-15 (Supplier declaration for products having preferential origin) or 21-16 (Long-term supplier declaration for products having preferential origin) of Implementing Regulation 2015/2447.

One of the key aspects in the supplier declarations is that the merchandise supplied to the applicant should be described in detail and with its corresponding references. If so, customs authorities, when analyzing the documentation submitted in the application, will be able to verify that the product exported is the one purchased from the supplier (and that appear on the purchase invoices), ensuring traceability.

Supplier declarations can be of two types: 1) for each particular shipment, or 2) for several shipments made over a long term. If a declaration is chosen for each shipment, the supplier must provide the model in annex 21-15, while if he chooses to cover a longer period, he must provide the one in annex 21-16. One of the differences between the models is that in the second, shipments that the supplier makes for a maximum period of 24 months can be covered. That is, if the declaration begins its validity period on May 15, 2019, its maximum extension will be until May 14, 2021. Therefore, all purchases from the supplier containing products listed in the declaration during this period of time can be covered. It is important to note that the validity date is directly linked to the date of issuance and that the declaration can also be issued retroactively, but up to a maximum of one year prior to the date of issuance of the declaration.

Therefore, before making an application for authorization of Approved Exporter of origin, it is essential for the exporter to carry out a thorough analysis of its products, manufacturing process, tariff classification and rules of origins indicated in preferential agreements. The operator must also demonstrate that its products and software used allow the identification of the materials purchased, their tariff heading, value, etc., in order to ensure traceability. Thus, as rightly expressed by Díaz Gravier & Verhaeghe, it cannot be said that the authorization of Approved Exporter is a mere formality or an instantaneous procedure¹¹⁹.

Last but not least, it is important to note that for shipments or exports for an amount less than 6,000 Euros, every exporter, even without being an Approved Exporter, can issue a declaration of origin and obtain preferential treatment.

Procedure to request the authorization

The authorization of Approved Exporter allows the exporter to issue declaration of origin and not have to manage, for each shipment, the EUR.1 certificate of origin. It is a system of self-certification of origin. If the operator decides to apply for the authorization of Approved Exporter, he should do it before the competent authorities where he has his central headquarters or a permanent business establishment and provide the following documentation (among others):

- a) the company's articles of incorporation and appointment of its administrators;
- b) descriptive report of the activities of the company;
- c) explanation of compliance with the rules of origin that allows the merchandise to be considered as originating;
- d) explanation of electronic traceability;

¹¹⁹ Díaz Gravier, P. & Verhaeghe (2012), 315.

- e) summary of the rules of origin for the countries to which it is exported and for which preferential agreements have been signed;
- f) volume of exports for the last three years.

As established in Article 22 (1) of the European Union Customs Code, the competent customs authority will be the one where the applicant's main accounts are kept or accessible for customs purposes. Once the application has been submitted, customs authorities must check, no later than 30 days from receipt of the application, whether the conditions for acceptance of the application are satisfied. Decisions will be made no later than 120 days from the date of acceptance of the request; this period can be extended for 30 days. However, customs authorities may extend the deadline to take a decision when the applicant requests an extension to ensure compliance with the conditions.

Before granting the authorization, the competent customs authorities must carry out an audit of the applicant, including an analysis of its accounting system, organization, structure and compliance with the rules of origin, among others. In the indicated audit, they will be able to control whether the applicant is qualified to use the authorization.

If customs authorities consider that the conditions are met, they will grant the Approved Exporter authorization number. This number must appear in the declarations of origin made on an invoice or any other commercial document. The customs authorization number must be preceded by the ISO 3166-1-alpha-2 country code of the Member State issuing the authorization. From a practical point of view, in the export SAD the code N864 must be declared in box 44, unlike if it were an EUR.1 certificate, in which the code is N954. In the case of CETA, the code is U088. And in the case of Japan U110.

Usually, the Approved Exporter authorization is granted without a time limit, although a limited duration may also be established. Regarding its scope, authorizations are normally granted broadly, without specifying a particular tariff heading, trusting in the fair use by the operator. However, customs authorities shall monitor the use of the authorization by the approved exporter and may withdraw it at any time¹²⁰. The authorization is valid throughout the European Union, regardless of the customs authority of the country of the European Union that granted it.

Finally, if customs authorities decide to deny the Approved Exporter authorization, their decision must be justified, explaining the reasons or motives on which they rely on. Once the decision has been made, the applicant has 30 days to exercise their right to be heard (as established in Articles 22 (6) of the Union Customs Code, Article 8 of Delegated Regulation 2446/2015). This right to be heard also applies in the event of any decision by the customs authorities in relation to the modification or revocation of the Approved Exporter authorization.

Benefits of being an Approved Exporter

The most obvious benefit for the Approved Exporter is that he does not need to request the EUR.1 certificates of origin¹²¹ because they are replaced by a self-declaration of origin on an invoice or in another commercial document. This declaration issued by an Approved Exporter has the same value as the EUR.1 certificate. This results in greater agility and reduction of time and costs, because there is no necessity to go to Customs for the expedition of the certificate. Besides, it also plays a preventive measure. This is so because sometimes local or destination

¹²⁰ Article 77, Implementing Regulation 2447/2015.

¹²¹ Guidance on Approved Exporters (2020).

authorities require EUR.1 certificates to be completed in a certain way, often leading to rectification of certificates, with the consequent loss of time and costs. With the self-declaration, rectifications will not happen because the text of the declaration of origin is standardized and established in the preferential agreement.

In a study carried out by the UK Trade Policy Observatory, in which the researchers conducted interviews with Approved Exporters in the United Kingdom, those interviewed were unanimous in describing the savings derived from being an Approved Exporter in terms of time and costs associated in comparison with issuing certificates of origin. The interviewees agreed that a time saving of between 20 and 30 minutes per shipment is the equivalent of two hours of work for two employees per day, in addition to the costs of courier as well as the cost of the certificate itself¹²².

In the case of the ATR with Turkey, it should be noted that the Approved Exporter authorization does not allow its replacement by the declaration of origin on the invoice, since the existing Customs Union with Turkey does not recognize this possibility. However, it does authorize the use of the simplified procedure. In accordance with article 11.5 of Decision No. 1/2006 of the EC-Turkey Customs Cooperation Committee, to use the simplified procedure in the issuance of ATR movement certificates it will be necessary "a special stamp stamped by an Approved Exporter, admitted by the customs authorities of the State of export, and said stamp may be printed on the forms". For the purposes of its recognition, an impression of the aforementioned seal shall be submitted to the Regional Customs Office corresponding to the tax domicile of the interested party.

Obligations of the Approved Exporter

Every Approved Exporter has the obligation to correctly use the authorization granted. In the European Union, this means the Approved Exporter can only issue invoice declarations for goods that are actually originating from the European Union, either because it has manufactured them and the manufacturing process complies with the rules of origin established in preferential agreements, or, if it is a trader, because it has obtained a declaration from the supplier in this regard, following the mentioned Annexes 22-15 and 22-16.

From the formal point of view, the Approved Exporter must, in the invoice or another commercial document, include a standardized text. It is in this text where the authorization number granted by the competent authorities must be indicated. In the event that the Approved Exporter sells originating and non-originating products in a single invoice, the Exporter must clearly indicate which products are non-originating, and therefore, not likely to be included in the declaration or the preferential benefit. One way to distinguish originating and non-originating products is to indicate the country of origin in parentheses on each product line. Another way is to include two headers on the invoice, one for originating products and one for non-originating products. Another way could also be to list each of the lines of the invoice and at the end of the invoice indicate which of these numbers correspond to originating products and which to non-originating ones¹²³.

Regarding the obligations about records and documentation, the Approved Exporter must:

- a) keep the appropriate commercial accounting records in relation to the production and supply of goods eligible for preferential treatment;
- b) keep available all the evidence related to the materials used in the manufacture and send them to the customs authorities if requested;
- c) keep all customs documentation related to the materials used in manufacturing;

¹²² Holmes P. & Jacob N. (2018).

¹²³ Guidance on Approved Exporters (2020).

- d) keep for a minimum period of three years, starting from the end of the calendar year in which the communication on origin was issued, or for a longer period if required by national legislation;
- e) keep records of the communications on origin extended;
- f) keep records of the originating and non-originating materials used, as well as their production and inventory records.
- g) only issue the declaration of origin on the invoice if it can demonstrate that his products are originating.
- h) to keep the suppliers' declarations up to date, verifying that they are not expired and establishing alerts that allow to know in advance when a declaration is about to expire. The supplier has the duty to inform his client regarding any modification that may affect his declaration.

These records and communications on the origin may be kept in electronic format, although they must allow the traceability of the materials used in the manufacture of the exported products and confirm the originating nature of the latter.

As explained before, customs authorities monitor the use of the authorization by the approved exporter and may withdraw it at any time if the exporter does not fulfil anymore the conditions, does not offer guarantees of his originating products or makes an improper use of the authorization.

Registered Exporter (REX) vs Approved Exporter

Along with the authorization of Approved Exporter, the registration in the Registered Exporter System (REX) has appeared on the international scene. This registration implies another system of self-certification of the preferential origin of the goods originally introduced by the European Union aimed to the countries of the autonomous Generalized Systems of Preferences regime (GSP). Progressively, the REX system has begun to be applied in other preferential agreements concluded by the European Union, for example, those with Canada, Japan and Vietnam. The novelty of the agreements with Canada and Japan is that the only proof of the origin of the products is a declaration issued by a Registered Exporter. In other words, being an Approved Exporter is not enough, nor is the issuance of certificates of origin with EUR.1 accepted. On the contrary, Article 15 of the Protocol of Origin of the Free Trade Agreement between the European Union and Vietnam establishes that products originating in the European Union may benefit from preferential treatment when imported into Vietnam upon submission of a declaration of origin made by registered exporters (REX) in an electronic database in accordance with the relevant Union legislation. However, in this agreement, other proofs of origin such as invoice declaration made by an Approved Exporter and the issuance of a EUR.1 are also recognized.

Registered Exporter registration should not be confused with Approved Exporter authorization, although it is true that both are self-certification systems of origin and in both cases operators must always keep the documents justifying the origin of the goods. As for the differences, they imply different authorization numbers and registration procedures. Besides, the text of the declarations of origin on the invoice or commercial document differs.

To become a Registered Exporter, the operator must necessarily register in the REX so that his products enjoy the preferential benefit at destination. Once registered, the operator becomes a Registered Exporter, obtaining a registration number that must be used in invoices or other commercial documents. Any exporter, manufacturer or trader of originating goods, established in the territory of the European Union can be registered in the REX. On the other hand, customs representatives cannot request to become a Registered Exporter.

The operator should keep at all times the documentation proving the origin of the goods that he exports, since his records are subject to controls by the customs authorities. And just as important as the above is the need of the operator, before registering in the REX, to perform a detailed analysis of whether his products comply with the rules of origin established in the preferential agreements and that allows the product to be considered as originating.

Conclusions

The European Union has been progressively moving towards a system of self-certification of origin by the exporter and this system has arrived to stay. The Approved Exporter authorization is one of them and allows the operator to make declarations of origin on an invoice or any other commercial document instead of asking the traditional EUR.1 certificates of origin, with the subsequent agility and reduction of time and costs for the operator. However, the Approved Exporter has the obligation to correctly use the authorization granted by customs authorities and issue declarations of origin only if he has analysed and confirmed that his products comply with the rules of origin established in the European Union preferential agreements. Otherwise, the customs authorities will withdraw the authorization. Therefore, it is essential for the exporter to carry out a thorough analysis of his products, manufacturing process, tariff classification and rules of origins indicated in preferential agreements.

References

- [1] 2006/646/EC: Decision No 1/2006 of the EC-Turkey Customs Cooperation Committee of 26 September 2006 laying down detailed rules for the application of Decision No 1/95 of the EC-Turkey Association Council.
- [2] Commission Delegated Regulation (EU) 2015/2446 of 28 July 2015 supplementing Regulation (EU) No 952/2013 of the European Parliament and of the Council as regards detailed rules concerning certain provisions of the Union Customs Code.
- [3] Commission Implementing Regulation (EU) 2015/2447 of 24 November 2015 laying down detailed rules for implementing certain provisions of Regulation (EU) No 952/2013 of the European Parliament and of the Council laying down the Union Customs Code.
- [4] de Anda del Corte, C.M. (2011). *The New Era of Origin Rules and Their Impact to Importers*, Europe's Fiscal Studies (EFS).
- [5] Díaz Gravier, P. & Verhaeghe (2012). The EU–Korea Free Trade Agreement: origin declaration and approved exporter status, *Global Trade and Customs Journal*, Volume 7, no. 7/8 (2012), 315-325.
- [6] Guidance on Approved Exporters, Customs Project Group "Guidance on preferential origin" (CPG 129) under Customs 2020. Endorsed by the Customs Expert Group – Origin Section (CEG-ORI).
- [7] Holmes P. & Jacob N. (2018). Certificates and Rules of Origin: The Experience of UK Firms, Briefing Paper 15 – January 2018, UK Trade Policy Observatory, UKTPO, University of Sussex <https://blogs.sussex.ac.uk/uktpo/publications/certificates-and-rules-of-origin-the-experience-of-uk-firms>
- [8] Johnston, A. & Trebilcock, M. (2013). *The Proliferation of Preferential Trade Agreements: The Beginning of the End of the Multilateral Trading System?* In Hofman, R. Schill, S. & Tams, C. *Preferential Trade and Investment Agreements, From Recalibration to Reintegration*, Nomos, Baden-Baden (p. 249). <https://doi.org/10.5771/9783845250533-243>
- [9] Regulation (EU) No 952/2013 of the European Parliament and of the Council of 9 October 2013 laying down the Union Customs Code.
- [10] Wulf, L. & Sokol, J. (2005). *Customs Modernization Handbook*. World Bank Publications. <https://doi.org/10.1596/0-8213-5751-4>

Jurušs, Māris* – Miloseviča, Kristīne* – Šmite-Rože, Baiba*: Transaction market value range based on arm's length principle for customs and tax purposes

Abstract

The purpose of the article is to examine the similarities and differences between transfer prices and customs values due to the importance of international trade. The transfer price is the price set in the transaction between two related companies if they operate from different countries or customs territories. In this case, the customs burden comes in between and impacts the prices. As price should be an arm's length based on customs and transfer price perspective, some issues could arise as the rules are not identical from customs and transfer pricing perspective.

Keywords: *transaction market value, customs valuation, transfer pricing, arm's length principle*

Cím magyarul: A szokásos piaci ár elve alapján az ügyleti érték tartományának meghatározása vám- és adózási célokra

Absztrakt

A cikk célja, hogy megvizsgálja a külkereskedelem két összefüggő fogalmát, a transzferát és a vámértékeket. A transzferár az az ár, amelyet két egymással kapcsolatban álló vállalat közötti tranzakcióban állapítanak meg, ha azok különböző országokban vagy vámterületekről tevékenykednek. Ebben az esetben a vámteher közbejön és befolyásolja az árakat. Mivel az árnak a vám és a transzferár szempontjából a szokásos piaci árnak kell lennie, felmerülhetnek bizonyos problémák, mivel a szabályok különböznek a vámérték és a transzferár meghatározása szempontjából.

Kulcsszavak: *ügyleti érték, vámérték, transzferárképzés, szokásos piaci érték elve*

Methodology

There may be different ways how to calculate the market value interval. For example, using minimum to maximum values, quartiles, and numerical values can be calculated as a base, average arithmetic, weighted average, and total average values. For the best calculation of the market value range of a transaction, appropriate statistics is required. This paper analyses the differences when the arm's length principle is set according to customs value or transfer pricing.

The scientific aim is to find solutions to improve the application of the market value as derived per the arm's length principle for customs and tax compliance.

* Jurušs, Māris, PhD., Associate Professor, Customs and Tax Department, Riga Technical University. <https://orcid.org/0000-0002-4022-5031>, Maris.Juruss@rtu.lv

* Miloseviča, Kristīne, Senior Tax Advisor at KPMG Latvia, <https://orcid.org/0000-0002-2077-5538>

* Šmite-Rože, Baiba, Deputy Director of Tax Board at State Revenue Service of the Republic of Latvia, and Doctoral Student, Riga Technical University. <https://orcid.org/0000-0003-0414-0425>, baiba.smite-roke@vid.gov.lv

Although there are certain similarities between transfer pricing and customs valuation methods, there is only one valuation rule from the customs perspective: transaction value should be considered with transfer pricing methods. The issue of the market value may be approached from both customs and tax points of view. The transaction market value interval should be used where the customs administration sets the interval's lowest, while the tax administration sets the highest value.

The research paper determined the transaction market value range based on the arm's length principle for customs and tax purposes. When companies prepare their transfer pricing policy, they should incorporate additional analysis of the transaction market value range to escape disagreements between the customs and tax administrations on the customs value and the transfer price.

Introduction

This article summarises information about applying the arm's length principle from a customs and tax perspective.

From the tax perspective, the market value is essential in transactions between related companies, where the transaction value is called transfer price (TP). From a customs perspective, the market value is vital in determining customs value (CV). When choosing CV and TP, we need to do it based on the arm's length principle. Arm's length principle from customs and tax perspective has been discussed from the origins, because even though market value should be the same in tax and customs, still it may differ. From a custom's perspective, the market value determined by the arm's length principle can vary from the one specified by tax administration (please refer to Figure 1). To have even a little understanding of how to get the market value, the authors have analysed similar researches and tried to establish the transaction market value based on the arm's length principle, which could be the same from a customs and tax perspective.

Customs and tax administrations approach on the transaction market value based on arm's length principle

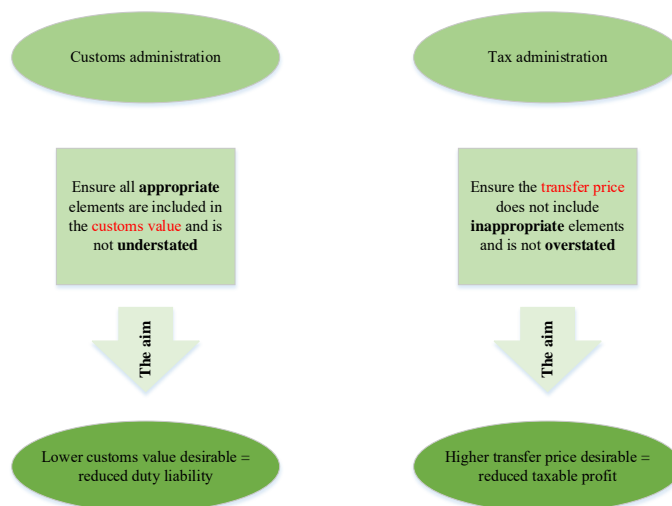


Figure 1. Customs and tax administration approach for the transaction market value based on the arm's length principle (Created by the authors of this research paper based on WCO, 2018).

This research paper aims to find solutions to improve the application of the market value as derived per the arm's length principle for customs and tax compliance.

Research objectives were set as follows:

1. to study principles of determining and applying the market value based on the principle of transactions between unrelated persons in accordance with the needs of customs and taxes stipulated in enactments and international reports;
2. for the purpose of determining the market value, to compare the customs valuation and the transfer pricing methods used by the relevant revenue administrations respectively;
3. to decide the reason for the formation of differences in customs value and transfer prices;
4. to study international practice in market value determination that is extensively used by the customs and tax administrations for customs value and transfer price evaluation;
5. to develop possible solutions to foster the application of the arm's length principle for customs and tax purposes.

Literature review

Unfortunately, empirical customs duty transfer pricing studies are less common than empirical income tax transfer pricing studies. It is likely because of the difficulty of obtaining data on transaction prices or goods flows. (Blouin, 2018) The existence of two sets of rules and two different administrative bodies dealing with income taxes and customs duties makes cross-border trade overly complicated and costly. (Muhsin, 2020)

The relevant question is whether the customs administration can use the TP documentation prepared by the importer and submitted by the importer as a basis for analysing the appropriateness of the prices charged in the sales transaction. On the one hand, the TP documentation submitted by the importer can be a reasonable basis and source of information if it contains relevant and detailed information on the sales transaction. On the other hand, TP documentation may not be suitable or applicable to the analysis of the sales transactions, given that there are some differences between the methods for determining CV and the methods for determining TP. Therefore, TP documentation is required for the analysis of each sale transaction to measure the CV in import cases. After all, any relevant information and documents concerning the import transaction can be used to analyse the sales transaction so that the TP documentation is considered relevant. (Fabio, 2020b)

Adherence to the rules on transfer pricing and customs valuation for cross-border trade under the traditional customs approach is indeed burdensome. WCO has called on all customs authorities to apply the International Chamber of Commerce (ICC) solutions to facilitate customs relations and speed up international trade. An integrated approach could reduce administrative costs and prevent any risk of sanctions on the world market. (Fabio, 2020)

Although most companies in the European Union and elsewhere have tended to rely on so-called transfer pricing agreements, which are a matter of tax law and customs valuation, this has not been recognised by the European Court of Justice. Following the court's decision, companies must apply a customs valuation system separate from the transfer pricing system in practice. However, transfer pricing studies might be helpful for further discussions on the customs valuation system. (Beretta, 2018)

For legal certainty and uniformity, it would be desirable to communicate the official views of the Customs Expert Group, including some practical guidelines to facilitate the interaction between transfer pricing and customs valuation. (Friedhoff, 2019)

Dong Soo Kim, Duk Won Sub and Joseph Hong of Yulchon, in their research paper: “*Transfer pricing and customs should come together*”, analyses that TP and CV could be harmonised, to reduce the taxpayers’ burden. *Dong Soo Kim, Duk Won Sub and Joseph Hong of Yulchon* note that in Canada, TP methodology, which is in line with OECD Guidelines, is used to determine whether the relationship between related parties for customs purposes affects TP. Accordingly, the Canadian customs may accept a price derived from one of the TP methods following the OECD Guidelines if the customs does not have more precise information on the transaction price. (International Tax Review, 2009)

US Internal Revenue Codex or IRC provides that the purchase price imported from related parties may not exceed the customs value. Restricting the transfer price on the income tax side can promote consistency in calculating customs and income taxes. (International Tax Review, 2009)

Erkan Ertuk writes in his research paper “*Intangible assets and customs valuation*” that there are marked similarities between the World Trade Organization’s (WTO) and OECD Guidelines’ determined methods of CV and TP determination. For example, WTO determined deductive approach, which is described in the Agreement on implementation of Article VII of the general agreement on tariffs and trade 1994. (the Agreement) Article 5 is based on the resale price of the goods, in line with OECD. WTO computed value method (Article 6) is based on a value built up from materials and manufacturing costs, plus profit, similar to the OECD cost-plus method. Customs’ focus is on the transaction value method and whether or not the declared price has been influenced when the buyer and seller are related. Customs, therefore, will mainly be examining transfer pricing data in this context and not other WTO methods. (Ertuk, 2018)

Michael Landwehr states that to ensure a uniform and legally robust implementation of the Agreement, applying the arm’s length principle must be justified. Uncertainty as to how the arm’s length principle is applied in the context of CV designation law can be addressed through appropriate input into other international agreements or national TP designation laws adopted based on an international agreement, such as the OECD. (Landwehr, 2019)

In the context of the unrelated party transaction, the European Union (EU) context must also consider the fact that TP is based on OECD Guidelines and national legislation. Still, CV is not based on legislation but trade policy measures based on EU rules and, in some cases, based on the interpretation of the European Court of Justice. Therefore, it must be concluded that the determination of TP may vary in each Member State, but the identification of CV is uniform throughout the EU. Table 1 shows the differences between the customs law of the EU and the essence of the methodology for determining the TP. (Tuominen, 2018)

Table 1: Summary of comparison between different general aspects of TP and EU customs law (Tuominen, 2018)

	TP	EU customs law
<i>Legal basis</i>	OECD model, OECD Guidelines and domestic laws.	EU – level regulations, mainly the UCC, as interpreted by the ECJ. Valuation rules of the UCC are based on the GATT (1994)
<i>Purpose</i>	To allocate profits within multinational enterprises the same way as they would be allocated between independent enterprises.	To harmonise the customs rules throughout the customs territory of the Union and to ensure a level playing field for European trade.
<i>The aim of authorities</i>	Decrease the value of the goods.	Increase the value of the goods.
<i>Tax/ customs duty object</i>	Wide, i.e. the profits of the taxpayer.	Narrow, i.e. the value of the imported goods.
<i>Scope</i>	All cross-border intercompany trade, including goods, services, intangibles and financing.	International trade of goods.

	TP	EU customs law
<i>Tax/customs duty subject</i>	Narrow, i.e. only associated with enterprises.	Wide, i.e. generally everyone who imports goods from outside of the customs territory of the Union.

Based on Joel Cooper, Randall Fox, Jan Loeprick and Komal Mohindra findings, the transfer pricing regimes are often challenging to implement, particularly in countries where commensurate administrative capacity is yet to be developed. Developing such capacity for transfer pricing can be time-consuming and resource-intensive and may be limited by various constraints. A lack of administrative capacity can lead to a disregard for the legislation or may result in “innovative” and poorly targeted enforcement by the tax administration. The former may further erode the tax base due to opportunistic investor behaviour, or simply tax avoidance, or a bias toward risk aversion in countries with more robust administrative capacity. The latter can result in increased uncertainty, undermining investor confidence, and raising transaction costs (for example, double taxation, penalties, or advisor fees). (Cooper et al., 2017)

Methods

Analysing the customs and tax administration’s view on the arm’s length principle, the authors concluded that each administration has a different interest in the transaction’s market value. Respectively, the customs administration has an interest in keeping the market value of the transaction as high as possible. In contrast, the tax administration has an interest in keeping it as low as possible. Therefore, even if the transfer pricing documentation is appropriate, the customs administration could challenge it if it considered that the transfer price set was still too low to be considered as a CV. Therefore, for both parties to be satisfied, it is necessary to determine the range of the transaction's market value, which does not contradict the customs and tax administration. Thus, when talking about the market value of a transaction, we have to talk about the interval of the transaction's market value, where the lower value of the interval would not contradict the customs administration but the upper limit with the tax administration. As TP methods often do not provide a specific market value of the transaction but an interval within which the transaction's market value must be included, the author’s task is to ensure that the TP market interval does not conflict with the MV market price.

Although it was concluded at the time of the study that there are similarities between the methods of determining CV and TP, the authors consider that it is wrong to look only from this point of view because, first of all, it should be remembered that the transaction value method is the most relevant and more common when determining CV. Therefore, it would be worthwhile to analyse this method in more detail in connection with TP determination methods.

The calculation of the market value range of a transaction is also reflected in the OECD Guidelines, which state that in most cases, it is not possible to present only one exact result in the analysis of TP comparative data. The purpose of the TP analysis is to determine whether the terms of a particular transaction are in line with market rules. However, recognising that market conditions change and that the analysis of market conditions is never complete because it is not possible to find all relevant transactions between unrelated companies, *“the application of the arm’s length principle only approximates conditions”*. (OECD, 2017) As the analysis of comparable data uses approximation, the OECD Guidelines state that each value from the interquartile range is equally reliable, i.e. *“the application of the most appropriate method or techniques produces a series of numbers, all of which are relatively equally reliable”*. (OECD, 2017)

Based on the above point from the OECD Guidelines and General Statistical Principles, there may be different ways how to calculate the interval. For example, using minimum to maximum values, the calculation of quartiles and numerical values can be taken as base values, average arithmetic values, weighted average values, and total average values. Therefore, to determine

how best to calculate the market value range of a transaction, it is necessary to consider which statistics are available at all and which could be viewed as the most appropriate.

All statistics can be divided into two large groups, i.e. individual indicators and summary indicators. In addition, statistics are divided into absolute, relative and average indicators by form of expression. Individual indicators and quantities describe particular objects or individual units - enterprises, firms, households, people, etc. Individual absolute values are the volume of products sold by the company, the turnover of the trading company, household income, etc. Comparing two individual absolute values that characterise the same object or unit gives an individual a relative value. The statistics also calculate individual averages, but only in a time dimension, such as the enterprise's annual average number of employees. Aggregate indicators, quantities instead of individual quantities, describe a group of units that represent part or all of a set of statistics. These indicators are divided into volume and calculation indicators. Volume indicators and values are obtained by adding the meanings of individual units. Calculation indicators are values that are calculated according to different formulas. They are used to analyse socio-economic phenomena and processes - to measure variation, characterise structural change, and assess interrelationships. These indicators are also divided into absolute, relative and average values. (Goša, 2003) According to the authors of the work, the most suitable indicator for calculating the market value range of the transaction from the above is the calculation indicator because it reflects the assessment of the interrelation.

In terms of the form of expression, the average indicator might be the most appropriate. The average value is a numerical characteristic summarising the studied feature of the statistical set under specific site conditions and time. For the averages to accurately reflect the typical levels of the studied phenomena, the set from which the averages are calculated must be large enough and consist of individually varying but qualitatively homogeneous units. The essence of the averages is that they mutually cancel the values of the characteristics of the individual units of the set, which are influenced by random factors and take into account the changes that have taken place as a result of the main factors. This allows the average values to show the typical size of the features and abstract from the individual features in the individual units. The fact that the average is an abstraction does not diminish its scientific significance. (Goša, 2003)

The most important and widely used grade means in practice are:

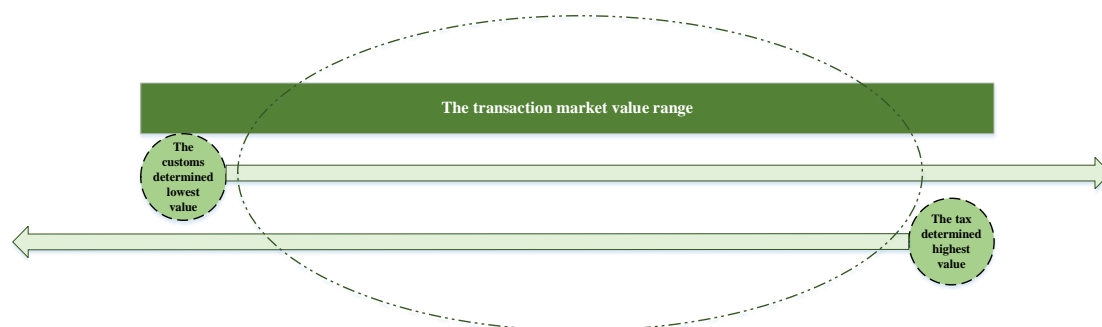
- arithmetic mean;
- geometric mean;
- root mean square;
- harmonic mean etc.

Depending on the nature of the information to be processed, a distinction is made between unweighted or simple averages calculated from non-aggregated data and weighted averages calculated from aggregated data. Mean values cannot be chosen arbitrarily. Each medium has its economic content and characteristics; therefore, their use must be justified based on the purpose and objectives of the study and the specifics of the processed information. To choose the most appropriate average, it is necessary to know the properties of the average values. The averages always have specific content in the statistics; the calculation process is purposeful and economically interpretable. (Goša, 2003)

If the study population consists of a small number of observation units and individual meanings of known features, the averages are calculated according to the weighted average formula. In this case, the method of arithmetic mean calculation can be used. It is obtained by dividing the sum of the characteristics of the individual units of the set of the studied phenomenon by the number of units of the set. If the study population includes many observation units, then the

initial information is usually shown by a distribution row or grouping. If the data are grouped, weighted averages shall be used, calculated from the number of repetitions of each variant or characteristic, i.e. statistical weights. (Goša, 2003)

The authors of this research consider that the most appropriate method of calculation in calculating the market value range of the transaction would be using the formula of unweighted averages and arithmetic average calculation because a large number of observation units will not be used in the calculation. For the author's created transaction market value range, please refer to Figure 2.



**Figure 2. The transaction market value range
(Created by the authors of this research paper).**

Results

To calculate the transaction market value range, the same product at the exact transaction time CV and TP must be determined (i.e. in the case of imports of goods effected during a given period). (see Figure 2) This may occur in two different situations.

Ideally, the market value of the transaction in both cases (i.e. determining the CV by the transaction value method and TP is recognised as the transaction market value by one of the TP valuation methods) would coincide, indicating that TP can and should be based on the CV in order not to create additional administrative burdens. In particular, CV is determined before TP and as CV is determined at the time of import. Still, TP is recognised as the transaction's market value after justification according to the arm's length principle, which is normally at the end of the financial year in which these transactions occur (unless an appropriate TP policy is developed that focuses on future transactions).

In the second situation, the transaction's market value differs slightly, leading to the formation of the transaction market value range (see Figure 2). The main problem is that TP and CV go to their respective sides, and it is impossible to create an interval. In such a case, to determine the interval, the lowest allowable value of CV and the maximum allowable value of TP would have to be calculated. Thus an interval of the transaction market value would be created. (see Figure 3).

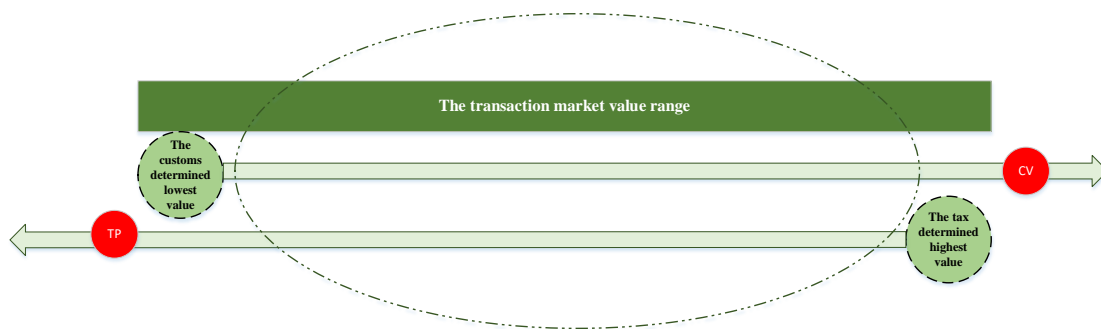


Figure 3. Location of CV and TP in the transaction market value range (Drafted by the authors).

Applying the appropriate methods for determining CV and TP, developed by the authors of this research paper, came to the following TP intervals (see Figure 4) and at the same time to one specific CV.

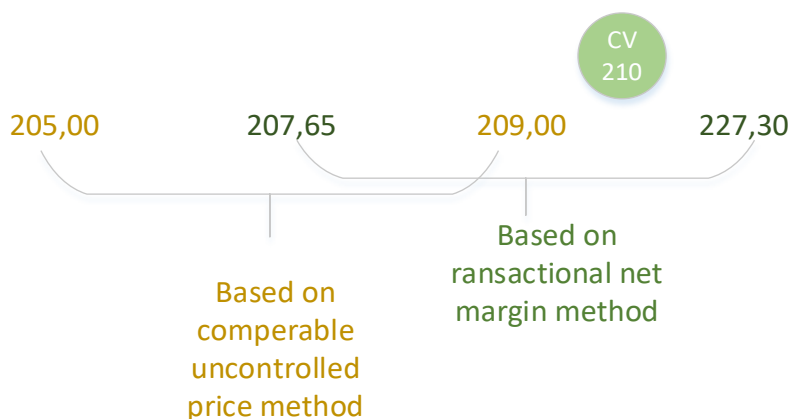


Figure 4. Potential market-level ranges from TP's point of view (Created by the authors of this research paper).

As only a single market value of the transactions was determined for CV, no further calculations were required in this case, and this value is shown in Figure 5 as the lowest value determined by customs. In contrast, two potential intervals were determined by TP determination methods (i.e. from EUR 205 to EUR 209 and from EUR 207.65 to EUR 227.30), which is in accordance with the arm's length principle according to the chosen methods of determining TP (i.e. according to the comparable uncontrolled method and transaction net margin method). In this case, the previously mentioned calculation was used, and the highest value from the tax perspective was determined as an average value from both intervals' highest value (i.e. $(209 + 227.30)/2 = 218.15$).

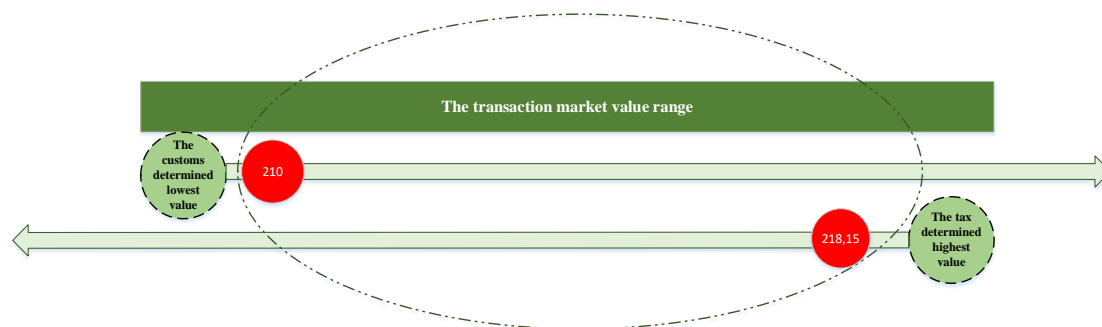


Figure 5. The transaction market value range for the example given in the research paper (Created by the authors of this research paper).

Discussions

Business development highly depends on considerable financial resources, which may be challenging in developing countries, according to Kristina Kindsfaterienė and Kazys Lukaševičius' research paper "The Impact of the Tax System on Business Environment". The most effective methods are employed to create an investment-friendly environment. Tax burden or, more generally, tax policy plays a crucial role in determining the attractiveness of a business environment. (Kindsfaterienė, 2008) The TP is one of the critical variables that can result in tax burden to companies, especially when there are uncertainties in conjunction with international trade and customs. The manipulation of transfer prices changes the relative tax burdens multinational firms face in their different countries of operation and may even reduce a firm's worldwide tax payments. (Swenson, 2001) Transfer pricing is of increasing importance to corporations in a globalised economy; their operations extend to countries with diverse taxation regimes and regulatory capacities. (Sikka, 2010) TP for multinational enterprises can also be more like a corporate strategy. (Cravens, 1997) Krystyna Zoladkiewicz and Renata Orłowska, in their research paper, examines the negative impact of the paralysis observed in the WTO functioning on international business. There are loopholes in the WTO rules and principles which became severe threats to the multilateral trading system. (Zoladkiewicz, 2020)

The authors of this research paper consider that the most significant problems faced in CV and TP are the TP adjustments. TP adjustments pose a significant issue between the tax and customs side because if in one case it is normal and necessary to make these adjustments, then in the other case, it is already prohibited. Maria Malm also makes a similar conclusion in her master's thesis "Customs Valuation and Transfer Pricing – Two Sides of the Same Coin". (Malm, 2009) There are even more than one TP adjustment possible to perform. Duarte Nuno Tenreiro Freitas dos Reis describes these types of adjustments in his research paper. As he mentions, the first and most common adjustment is called a primary adjustment. These adjustments represent changes to taxable profit that a tax administration in a first jurisdiction makes to a company's taxable profits due to applying the arm's length principle to transactions involving an associated enterprise in a second tax jurisdiction. (Reis, 2012) As Fyfe points out in his research paper, these adjustments can lead to double taxation with income tax. (Fyfe, 2016)

It is most commonly considered that the dividends do not justify an adjustment of customs value because they are no part of the payments for the sale of the merchandise, notes Juan Pablo Rizzi in his research paper. Rizzi understands that if the costs for dividends are related to the imported merchandise, they become part of the CV. Therefore, it is possible to adjust customs value. (Rizzi, 2019) *Krzysztof Lasinski-Sulecki* mentions that the Court of Justice of the EU has issued two judgments in customs valuation matters. These confirmed the possibility of adding specific amounts to transaction value that were not explicitly mentioned in Article 32 of the

Community Customs Code. The Court of Justice seems to have relied on the concept of abuse, although it did not make explicit references to this concept. (Lasinski-Sulecki, 2015) The authors of this research paper consider that both research papers show that there are possibilities that differences between TP and CV caused by TP adjustments could be eliminated.

Consequently, one solution in this aspect could be to amend the relevant legislation on the determination of CV so that these adjustments can also be recognised by the customs administration; however, as such amendments may be challenging to make because the Union Customs Code was established by a Regulation of the European Parliament and the Council. The Council usually takes decisions by a qualified majority, except in sensitive areas such as foreign and tax policy, where unanimity is required, or all countries must vote equally. (Union) Bearing in mind that the WTO has drawn up an Agreement that stipulates the liberalisation of multilateral trade and reducing tariff barriers. WTO has 164 Member States (WTO) and decisions about some changes WTO accepts according to the Agreement after the principle of unanimity, which means that everyone must agree to these decisions. Thus, if the difference is to be made about the CV, unanimity among decision-makers would be required, which could be difficult, as each country always thinks first of its interests and only then of the common wellbeing. As Catherine Truel and Emmanuel Maganaris emphasised in their study, when Community Customs Code reached its limits, the Union Customs Code were introduced as its replacement. (Maganaris, 2015) As there have been already changes, this shows that it is possible to make changes again.

Conclusions

The authors of this research concluded that even though there are similarities between transfer pricing methods and customs valuation methods, only one valuation method from the customs' perspective – transaction value methods, should be analysed concerning transfer pricing methods. Regarding market value, which is appropriate for both customs and tax, the transaction market value interval should be used where the customs administration sets the interval's lowest value. Still, the tax administration sets the highest value. Considering the interests of both customs and tax administrations, when companies are preparing their transfer pricing policy, they should include additional analysis of the transaction market value range in their policies to escape any disagreements between the customs and tax administrations on the customs value and the transfer price.

The authors of this research, in her opinion, found a solution on how to improve the application of market value for customs and tax purposes by developing a transaction market value range and the mechanism on how to calculate it.

References

- [1] Beretta, L. C., & Smiatacz, A. (2018). The Court of Justice of the European Union Judgment in the Hamamatsu Case: Defending EU Customs Valuation Law from the 'Transfer Pricing Folly' in Customs Matters. *Global Trade and Customs Journal* 13(5) 187–190.
- [2] Blouin, J. L., Robinson, L. A., & Seidman, J. K. (2018). Conflicting transfer pricing incentives and the role of coordination. *Contemporary Accounting Research* 35(1), 87–116. <https://doi.org/10.1111/1911-3846.12375>
- [3] Brauner, Y. (2008). Value in the eye of the beholder: The valuation of intangibles for transfer pricing purposes. *Virginia Tax Review* 28, 79–164. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1105893>

- [4] Bulana, O. (2015). Transfer pricing and customs valuation: key differences and mitigation of potential risks. Munich Personal RePEc Archive. <https://doi.org/10.15407/eip2015.02.059>
- [5] Cooper, J., Fox, R., Loeprick, J., & Mohindra, K. (2017). Transfer pricing and developing economies: A Handbook for policy makers and practitioners. The World Bank Group. <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-0969-9>
- [6] Cravens, K. S. (1997). Examining the role of transfer pricing as a strategy for multinational firms. *International Business Review* 6(2), 127–145. [https://doi.org/10.1016/S0969-5931\(96\)00042-X](https://doi.org/10.1016/S0969-5931(96)00042-X)
- [7] Ertuk, E. Intangible assets and customs valuation. *World Customs Journal* 12(1), 69–78.
- [8] Fabio, M. (2020a). Customs Value and Transfer Pricing: WCO and ICC Solutions to Be Adopted by Customs Authorities. *Global Trade and Customs Journal* 15(6), 273–287. <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/Global+Trade+and+Customs+Journal/15.6/GTCJ2020069>
- [9] Fabio, M. (2020b). Customs Law of the European Union. 5th ed. Wolters Kluwer.
- [10] Friedhoff, M., & Schippers, M. (2019). ECJ Judgment in Hamamatsu Case: An Abrupt End to Interaction Between Transfer Pricing and Customs Valuation? *EC Tax Review*, 28(1). <https://hdl.handle.net/1765/114141>
- [11] Fyfe, K. J. (2016). Understanding and managing risks at the intersection of transfer pricing and customs valuation rules [Doctoral dissertation, University of Pretoria].
- [12] Goša, Z. (2003). Statistika. Mācību grāmata. Rīga: SIA Jumis.
- [13] International Tax Review. (Oct 2009) Asia Transfer Pricing, Issue 51, 40–43.
- [14] Kindsfaterienė, K., & Lukaševičius, K. (2008). The Impact of the Tax System on Business Environment. *Engineering Economics* 57 (2), 70–77.
- [15] Landwehr, M. (2019). New findings on the benefit of transfer pricing rules for customs valuation purposes. *World Customs Journal* 13(1), 141–144.
- [16] Lasinski-Sulecki, K. (2015). Will the Court of Justice apply its anti-abuse doctrine in customs valuation cases? *World Customs Journal* 9(2), 3–11.
- [17] Malm, M. (2009). Customs valuation and transfer pricing: Two sides of the same coin. [Master's Thesis, Jönköping University].
- [18] Masui, Y. (1996). Transfer pricing and customs duties. *Bulletin for International Taxation* 315–320.
- [19] Muhsin, A. T. C. I. (2020). Transfer Pricing and Customs Valuation Overlap: Is It Possible to Bridge Two Worlds? *Gazî İktisat ve İşletme Dergisi*, 6(1), 71–85. <https://doi.org/10.30855/gjeb.2020.6.1.005>
- [20] OECD (2017). OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations 2017, OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/tpg-2017-en>
- [21] Reis, D. N. T. F. D. (2012). The tension between Transfer Pricing and Customs Valuation [Doctoral dissertation, Instituto Superior de Economia e Gestão].
- [22] Rizzi, J. P. (2019). Could dividends justify a customs value adjustment? *World Customs Journal* 13(1), 147–152.
- [23] Schippers, M. (2016). BEPS and Transfer Pricing but What about VAT and Customs. *EC Tax Review* 25, 174–179. <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/EC+Tax+Review/25.3/ECTA2016018>
- [24] Sikka, P., & Willmott, H. (2010). The dark side of transfer pricing: Its role in tax avoidance and wealth retentiveness. *Critical Perspectives on Accounting* 21(4), 342–356. <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2010.02.004>
- [25] Swenson, D. L. (2001). Tax reforms and evidence of transfer pricing. *National Tax Journal* 7–25. <https://doi.org/10.17310/ntj.2001.1.01>

- [26] The Agreement on implementation of article VII of the general agreement on tariffs and trade 1994. World Trade Organization, 1994.
https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/20-val.pdf
- [27] Truel, C & Maganaris, E. (2015). Breaking the code: impact of the Union Customs Code on international transactions. *World Customs Journal* 9(2), 12–23.
- [28] Tuominen, J. (2018). The Link between Transfer Pricing and EU Customs Valuation Law: Is There Any and How Could It Be Strengthened? *IBFD International Transfer Pricing Journal* 25(6)
- [29] Zoladkiewicz, K., & Orłowska, R. (2020). Imperfection of the World Trade Organization as a Hazard for International Business. *Engineering Economics* 31(3), 358–370. <https://doi.org/10.5755/j01.ee.31.3.24346>

Német Martin* – Szendi Antal*: A szellemi tulajdonjogok védelme a vámigazgatási eljárásban

Absztrakt

A szellemi tulajdonról a közéletben általában kevés szó esik, mivel az meglehetősen elvont fogalom. A szellemi tulajdon megsértésének esetén a szabadalmakat és a szerzői jogot vizsgáljuk kellő alaposággal. A tanulmány azt kívánja bemutatni, hogy mi a helyes eljárás abban az esetben, ha a vámhatóságok látókörébe hamis vagy feltehetően hamisított termék kerül. Különösen fontos a szellemi tulajdonjogok vizsgálata akkor, ha a nem uniós áruk szabad forgalomba bocsátását kéri az ügyfél. Mindez azért kiemelt kérdés, mert a vámjogi szabályozásból eredően, amennyiben egy tagállamban szabad forgalomba kerül az áru, úgy az az Európai Unión belül szabadon mozoghat.

Kulcsszavak: *szellemi tulajdon, szabadalom, szabad forgalomba bocsátás*

English title: Protection of intellectual property rights in customs procedures

Abstract

Intellectual property is generally little discussed in public life, as it is a rather abstract concept. In the case of intellectual property infringement, patents and copyright are examined in due diligence. This paper aims to demonstrate the correct procedure when counterfeit products come to the attention of customs authorities, or their suspicion is imminent. Examining intellectual property rights is essential if non-EU goods are about to release for free circulation. It has particular relevance because the customs legislation stipulates that commodities can move freely across the European Union if goods are released for free circulation in a Member State.

Keywords: *intellectual property, patent, release for free circulation*

1. A szellemi tulajdon fogalmának értelmezése

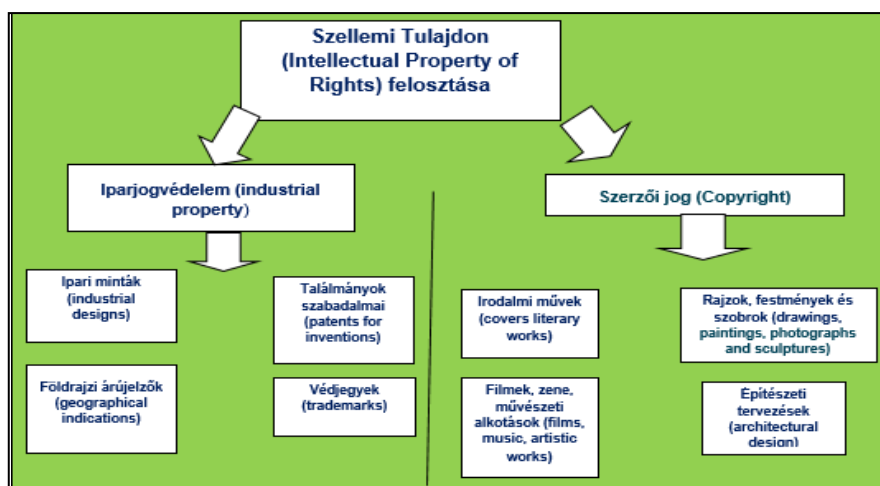
Mindenek előtt tisztázni szükséges azt, hogy mi is az szellemi tulajdon, miből ered, valamint azt, hogy az egyes érintett hazai és nemzetközi jogterületek miként rendelkeznek róla. Emellett, azt is szükséges tartjuk megindokolni, hogy miért is kell ezt védelmeznünk vámigazgatási eljárásaink során.

Elmondhatjuk, hogy a szellemi tulajdon a polgáriassal egyidejűleg jelent meg. Elsőként a piacokon lévő árukat az eladók a közjogi kiváltságok, a privilégiumok birtokában értékesítették. (Boytha, 2000: 13) Általában ezekkel kiváltságokkal inkább a felsőbb nemesi rétegek rendelkeztek, akik jó kapcsolatot ápoltak az épp hatalmon lévő uralkodóval. A magyar történelemben őket nevezhetnénk akár királyi szervenseknek is, akikkel kapcsolatban még az 1222-ben kiadott Aranybullát is megemlíthetnénk. (Tarján, 2020) A következő említésre méltó időszak, amely megváltoztatta ezt a felfogást, a 17. században következett be Európában és az

* Németh Martin, pénzügyőr hadnagy, vámigazgatási referens, NAV Dél-budapesti Adó- és Vámigazgatóság, <https://orcid.org/0000-0001-6853-8796>, nemeth.martin@nav.gov.hu

* dr. Szendi Antal, pénzügyőr ezredes, mesteroktató, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Vám- és Pénzügyőri Tanszék. <https://orcid.org/0000-0001-5177-6376>, szendi.antal@uni-nke.hu

Egyesült Államokban. Az államok itt már kiadták a céhek számára a gyártási monopóliumot. (Klinck, 2019) A szabadpiaci verseny érdekében először eltörölték a közjogi privilégiumokat, hogy maguk a vállalkozások egyenlő esélyekkel indulhassanak. Ennek következtében, már nem az uralkodó személyét, valamint az egyes közjogi méltóságokat ismerték el, hanem inkább magát az alkotót. Ennek függvényében már nem a közjogi alá- és fölérendelt viszony volt a jellemző az „áruk kereskedelmére”, hanem így jött létre az ezt felváltó, mellérendelő polgári jogi viszony, amelybe az alkotó személyét, mint „egyszerű” embert helyezték tulajdonosként. Meglátásunk szerint ez szabályos helyzetet hozott létre, hiszen jogosan érezhették az alkotó emberek, hogy előzőleg helyettük aratták le mások jogtalanul a babérokat. Végiggondolva az előzőekben írtakat, már lehet egy képünk arról, hogy a történelem során hogyan is változott a helyzet a szellemi tulajdon terén, valamint hogyan jutottunk el odáig, hogy a mellérendelő és diszpozitív polgári jogi terület szabályozza magát ezt a területet. Fontos megemlíteni, hogy a szellemi tulajdon az alkotó elme által létrehozott termék, azaz jellegénél fogva meglehetősen szerteágazó jelenség. Ez a jelenség kötődik az Alaptörvény XXVI. cikkében foglalt Szabadság és Felelősség Fejezethez (Alaptörvény, 2011. április 25.), valamint az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatához. (Tattay et al., 2011: 21) Ez a kettős kötődés abból is fakadhat, hogy az Alaptörvényt a jogalkotó a vonatkozó nemzetközi szerződésekkel összhangban alkotta. A hazai értelemben vett általános szellemi tulajdonjog-fogalmat úgy értelmezzük, hogy a szellemi alkotások középpontjában az alkotó ember áll, amelynek a szellemi alkotásához védelem kapcsolódik, ami jogi oltalom tárgya. Felfoghatjuk úgy is, mint egy különleges tulajdonjogot, amely magához az alkotóhoz fűződik. A szellemi tulajdonjog másik megközelítésben a polgári jogi értelemben vett tulajdonjoghoz hasonlítható jogviszony, amely a vagyoni és személyhez fűződő jogok biztosításával nyújt védelmet a szellemi alkotások létrehozóinak. (Hevesi, 2012). A nemzetközi szinten értelmezett szellemi tulajdon természetesen ugyanaz, mint az előzőek. A Szellemi Tulajdonjogi Világszervezete¹²⁴ által közzétett publikáció alapján a szellemi tulajdon nem más, mint a szabadalmak (patents), a szerzői jog (copyright) és ehhez kapcsolódó eljárások. Mindezekkel együtt az alkotó megszerzi a jogosultságot a találmányához. (WIPO, 2020: 2) Nagyon fontos előtérbe helyezni, - mint már azt már korábban említettük - az alkotó személyét, hiszen elsőként alkot egy olyan tárgyat, amely akár új munkavégzést is eredményezhet különböző területeken.



7. ábra: A szellemi tulajdonjogok körébe tartozó területek áttekintő ábra. Saját szerkesztés.

2. A TRIPS-megállapodás

A nemzetközi megállapodás annak köszönhetően jött létre, hogy a világ folyamatos fejlődésben van és az újabbnál újabb találmányok világát éljük. Különösen azért is volt fontos egy ilyesfajta

¹²⁴ Angol megfelelője: World Intellectual Property Organisation (WIPO)

megállapodás, mert a szellemi tulajdon védelme iránt megnőtt az igény (Bobrovszky, 2008), hiszen a Gutenberg galaxisból átsöpöpentünk az internet világába. Képzelnék el, hogy az egyezmény előtt nem volt olyan nemzetközi jogforrás, amely globálisan szolgálta volna a szellemi tulajdonvédelmet. Az egyezményt a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) létrehozásával összefüggésben kihirdetett a Marrakesh-i Egyezmény mellékletei tartalmazzák, amely hazánkban 1995. január 1-én lépett hatályba. (Csiky, 1998) Fontos itt kiemelni, hogy maga a WTO az 1947-ben megkötött Általános Vám és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) (1998. évi IX. törvény) utódaként jött létre. (Econom.hu, 2010) A TRIPS-megállapodás és ennek elemei, rendelkezései voltak az irányadók Magyarországon és mind a 151 tagállamban, amely ehhez napjainkban is csatlakozott. Az egyezmény fő célja, hogy harmonizálja és globalizálja magát a szellemi tulajdont, ennek köszönhetően pedig ratifikálják ezt a csatlakozó országok. Véleményünk szerint ezt az egyezményt azért is hozhatták létre, mivel nem volt egyetértés ezen a területen. Később ennek köszönhetően jöttek létre világszerte a nagyobb, bonyolultabb megállapodások. Így jött létre az 1970-ben megalapított Szellemi Tulajdonjog Világszervezete (WIPO, é.n.), amely jelenleg is fontos szerepet játszik a szabadalmak globális lajstromozásában. Az Európai Unióban ennek köszönhetően jöttek létre azok a hivatalok, amelyek napjainkban is felelnek a többek közt a védjegyek, földrajzi árujelzők és ipari minták védelméért. Ilyen az Európai Unió Szellemi Tulajdon Hivatala (EUIPO), amely 1994-ben alakult meg és székhelye a spanyolországi Alicanteban található. (EUIPO, 2020a)

3. A vámigazgatási eljárások és a szellemi tulajdon fogalmainak értelmezése a szellemi tulajdonjogok tükrében

A vámigazgatási eljárások értelmezéséhez szükséges szabályrendszert két részre tudjuk osztani, amelyek minden uniós tagállamra nézve kötelezőek. (Suba – Szendi, 2018: 13.) Az egyik csoport tartalmazza az uniós vámjogszabályokat, a másik pedig az ehhez kapcsolódó nemzeti szabályokat. A nemzeti szabályok nem tartalmazhatnak ellentétes rendelkezéseket az uniós vámjogszabályokkal. Ez teljesen érthető is, mivel egy államnak az uniós csatlakozáshoz el kell fogadnia a közösségi jogot. Az Uniós Vámkódex (UVK) betartása ebből fakadóan a közös vámterület valamennyi országára nézve, így Magyarország számára is kötelező. Az Országgyűlés az uniós vámjog végrehajtásáról szóló 2017. évi CLII. törvényt alkotta meg, ami a legfontosabb nemzeti szabályokat tartalmazza. Az Uniós Vámkódex hatálya alá tartozó kereskedelmi áruk azonban a szellemi tulajdonjog megsértésének kockázatát is hordozhatják, ezért a szellemi tulajdonjogi szabályok betartását a vámhatóság vizsgálhatja az uniós vámterületére belépő, vagy onnan kilépő áruk esetén. (Dézsi – Zoltay, 2016: 14.) Ilyen jellegű jogsértés felderítése esetén azok a személyek vonhatók felelősségre, akikre az Uniós Vámkódex személyi hatálya kiterjed. Az uniós vámjog személyi hatálya egyrészt az azt kikényszeríteni hivatott vámhatóságra, másrészt pedig olyan személyekre (ügyfelekre) terjed ki, akik lehetnek természetes személyek, jogi személyek és olyan személyegyesülések is, amelyek jogi személyiséggel nem rendelkeznek, de üzleti képességüket az uniós vagy a nemzeti jog elismeri. A vámigazgatási eljárásokat a Vámkódex felsorolja, amely alapján szabad forgalomba bocsátás, különleges eljárások (ügymint árutovábbítás és tárolás, vámszabad területek, vámraktározás), különleges felhasználás (ideiglenes behozatal, meghatározott célra történő felhasználás) feldolgozás (aktív feldolgozás, passzív feldolgozás), valamint kiviteli vámeljárás lehetséges. (952/2013/EU rendelet)

A vámeljárások megkezdéséhez az árut vám elé kell állítani, amely kötelezettség az ügyfelet terheli. Az áru vámjogi helyzetét, státuszát tekintve lehet nem uniós vagy uniós áru. Az uniós áru a teljes egészében az uniós egy tagállamban létrejött vagy előállított árukat foglalja magába. Ami az uniós árunak a fogalmába nem tartozik bele, azt nem uniós árunak tekintjük. A vám elé állítás történhet úgy, hogy maga az ügyfél személyesen teszi ezt meg, vagy helyette képviseleti formában látja el ezt a jogosult. A következő lépés az árnyilatkozat benyújtása. Az árnyilatkozatok vámjogi szempontból kérvények is lehetnének, de ennek az egyik fő célja, hogy

maga az ügyfél eldöntse, mi a szándéka az áruval és milyen vámeljárást igényel. Ezután következnek a különféle vámigazgatási intézkedések, mint például a vámjogi felügyelet. A vámigazgatási eljárások közül a szellemi tulajdonjogot érintő kérdésekben (hazai és közösségi értelemben egyaránt) a vámhatóság számára a szabad forgalomba bocsátás a leglényegesebb, mivel ennek befejezését követően az áru bekerül az unió gazdasági életének körforgásába. Úgy gondoljuk, hogy a szellemi tulajdonjog szempontjából nézve ez a legkockázatosabb vámeljárási. A szabad forgalomba bocsátás egy olyan vámeljárási, amely során a nem uniós vámjogi státuszú áru elnyeri az uniós áru vámjogi státuszát. (952/2013/EU rendelet) Ennek köszönhetően kerülhetnek harmadik országból olyan termékek is szabad forgalomba, amelyek sérthetik a szellemi tulajdon bármely területét. A lenti diagramon jól látható, hogy az Európai Unióba irányuló áruimport folyamatosan növekvő tendenciát mutat, amely a kockázatkezelés szempontjából is növekvő feladatokat ad a vámhatóságok munkatársai számára. A növekvő árumennyiség és eljárásszám azt is jelenti, hogy több szellemi tulajdonnal kapcsolatos jogsértés fordulhat elő.

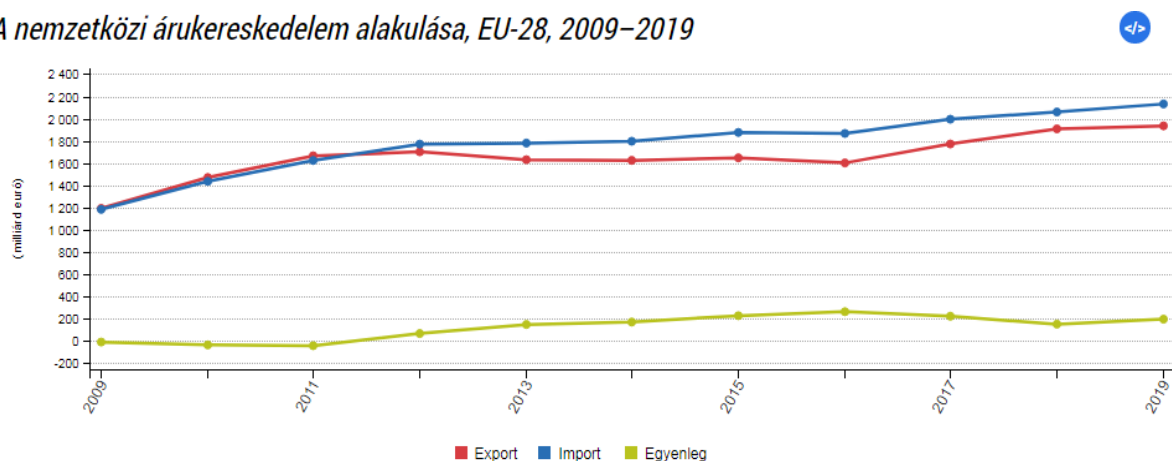
4. Az iparjogvédelem területei röviden

Az iparjogvédelem fő területei a szabadalom, a használati minta, a növényfajta, a formatervezési minta és a földrajzi árujelző és eredetmegjelölés oltalmak.

4.1. Szabadalmi oltalom

A szabadalmi oltalomban a találmányok részesülnek. A találmánynak az a szellemi alkotás tekinthető, amely feltalálásának eredményeképpen új termékre vonatkozó eljárás vagy műszaki megoldás jön létre. (Posteinerné Toldi, 2012: 11) A szabadalmi oltalmat meghatározott földrajzi területre lehet kérelmezni, mely védelem 20 évre szól és ezután a találmány már közkinccsé válik. (SZTNH, 2019.) Addig azonban a szabadalom tulajdonosát illeti meg a jog, hogy találmányát hasznosítsa, vagy erre másnak engedélyt adjon.

A nemzetközi árukereskedelem alakulása, EU-28, 2009–2019



Megjegyzés: a külkereskedelmi forgalom az EU-27-on kívüli országokkal bonyolított kereskedelmi forgalmat jelenti.

Forrás: Eurostat (online adatkód: ext_ft_intertrd)

eurostat

8. ábra: Az EU nemzetközi kereskedelme 2009-2019 között.
Saját szerkesztés az (Eurostat, 2020.) alapján.

4.2. Használatiminta-oltalom

A használatiminta egy bizonyos tárgy kialakítására, részeinek elrendezésére, vagy szerkezetére szóló megoldás. (SZTNH, 2019.) Az ehhez kapcsolódó oltalom, az új az előbb említett szabadalmazható találmány színvonalát el nem érő (hiszen nem egy önálló tárgy) megoldásnak biztosít oltalmat. A használatiminta-oltalom ideje szintén egy meghatározott földrajzi területre terjed ki és 10 évre szól, majd ezután, ha ez lejár, a minta közkinccsé válik.

4.3. *Növényfajta-oltalom*

A növényfajta-oltalom azokra a nemesített növényfajtákra vonatkozik, amelyek bármely növénytani nemzetséghez és fajhoz tartozó új fajták, ha az megkülönböztethető, egynemű és állandó tulajdonságokkal rendelkeznek. (SZTNH, 2019.) Az oltalom a megadásától számított 25 évre szól, szőlő és fák esetében pedig 30 évig tart.

4.4. *Formatervezési minta-oltalom*

A formatervezési minta egy olyan új terméknek az egésze vagy egy része, amely elsődlegesen van esztétikailag megjelenítve. (SZTNH, 2019.) Újnak akkor tekinthető, ha az elsőbbség időpontja előtt nem lett elérhető semmilyen kívülálló személyek számára. (Bakos – Nótári, 2011: 106.) A megjelenés kiterjed a termék vagy egy külső részének a jellegzetességére (például a díszítésre). Az oltalom meghatározott földrajzi területre és 5 évre szól, amelyet négy alkalommal meg lehet hosszabbítani. Az oltalmi idő lejártával, vagy meghosszabbítás esetén 25 év után azonban közkinccsé válik.

4.5. *A földrajzi árujelző és az eredetmegjelölés*

A földrajzi árujelzők arra szolgálnak, hogy a termék földrajzi származását feltüntessék, így használva a földrajzi jelzést, mint eredetmegjelölést és ez részesül oltalomban. (SZTNH, 2017.) Ezeket gyűjtőnevekként (országnev, régió, táj, helység) alkalmazzuk, amelyek a termék földrajzi eredetének azonosítására használunk. Hatósági eljárás keretében az szerezhethet oltalmat, aki az árujelzőben megjelölt földrajzi területen olyan terméket termel, dolgozz fel vagy állít elő, amelynek megjelölésére az árujelzőt használják (például tokaji-bor). Az oltalom alatt álló földrajzi árujelzőt bárki használhatja az oltalmazott területen, és megjelöléssel állíthatja elő a terméket. Erre használati engedély nem adható, illetve jogosulatlan használat esetén bárki felléphet a bitrolóval szemben, aki az adott oltalmazott területen használatra jogosult. A földrajzi árujelzők ideje korlátlan ideig tart. Az oltalmak tekintetében viszont három fő csoport van, ilyen a nemzeti, közösségi és nemzetközi oltalom.

5. **Jogérvényesítés vámjogi úton, azaz az eljárás menete szabad forgalomba bocsátás során**

A következőkben magáról a 608/2013/EU rendelet alapján történő eljárásról lesz szó, valamint a vámhatósági feladatokról, érzékeltetve a bejövő áruk esetében történő szabad forgalomba bocsátást, azon belül is a hamis áruk jogi esetét. A szabad forgalomba bocsátásról is lesz majd nagyvonalakban szó, viszont mint már említettem ezen eljárás típus során fellépő esetleges hamis áruk során fellépő jogi helyzet ismertetése a cél. Az eljárás során tehát alkalmazzunk vámigazgatási intézkedéseket, ezért véleményem szerint ezeket is majd ismertetnem kell. A jogérvényesítéshez témám sajátossága miatt be kell mutassam előbb az említett vámeljárást, valamint a vámigazgatási intézkedéseket. A jogérvényesítést önállóan bemutatom majd, pontosabban azt, hogy napjainkban a jogosultakat milyen jogosultságok illetik meg.

A szabad forgalomba bocsátással már korábban is találkozhatunk, mint a vám eljárások egyik választható típusaként, viszont az áruk vámjogi sorsával, mint fogalommal nem. A vám eljárásokat az Unió Vámkódex határozza meg. Fontos tisztázni elsőként, hogy ezalatt mit értünk, hiszen ha nem tennénk meg, a szabad forgalomba bocsátást nagyvonalakban nem tudnám ismertetni. A vámjogi sorsot, a vámjogszabály területi hatályaként a vámhatáron átlépő

áruforgalomra alkalmazzuk, mint önálló vámjogi fogalmat. A vámjogi sors fajtája uniós és nem uniós árut lehet. (Suba – Szendi, 2018: 17.) Uniós áru az, amely teljes egészében az Unió vámterületén jött létre, vagy ott állították elő, és nem tartalmaz(hat) importált árut. (Simon, 2012: 357.) Nem uniós áru az, amelyet az Unió területén helyeztek szabad forgalomba, vagy ezen áru a Közösségen belül jött létre, illetőleg ezen előállított áruk elnyerik az uniós vámjogi helyzetet. A vám eljárások során az áru vámjogi helyzetét rendezni kell, azaz uniósból nem uniós áruvá válik, vagy fordítva! Ez a rendezés történhet véglegesen vagy nem véglegesen. Nos, ez egy import, azaz behozatali vám eljárási kategória, amelyet az árunyilatkozaton kérvényezhetnek. A vám elé állítás után (Suba – Szendi, 2018), amely során benyújtásra kerül az említett árunyilatkozat, az áru vámjogi felügyelet alá kerül. A vámjogi felügyelet fontos, hogy nem egy konkrét vám eljárás, hanem az ahhoz kapcsolódó vámjogi intézkedés. Célja, hogy a vámjogszabályokban és egyéb jogszabályokban (például Vtv.) foglalt rendelkezések betartva legyenek. Az áru mindaddig vámjogi felügyelet alatt marad, ameddig az előbb említett vámjogi sorsa nem rendeződik. Ez akkor érhet véget, ha az árut nyilvántartásba veszik, illetve rá vámbiztosítékot nyújtanak és az áru azonosságát biztosítják. A vámbiztosíték azon elem, amely garantálja a vámbevételek Európai Unió költségvetésbe történő (valamint nemzeti költségvetésbe is) befolyását. Nem uniós áruk esetében még a vám elé állításukkor (így a szabad forgalomba bocsátás választása előtt), átmeneti megőrzésbe kerülnek. Az átmeneti megőrzés szintén nem egy vám eljárás fajta, hanem egy vámjogi intézkedés, amely azt a célt szolgálja, hogy az ügyfélnek legyen elegendő ideje eldönteni, hogy milyen vám eljárásban kívánja részesíteni az árut. Esetünkben tehát a választott vám eljárás-fajta a szabad forgalomba bocsátás.

6. A szabad forgalomba bocsátás és a kockázatelemzés kapcsolata

A kockázatelemzés a Nemzeti Adó- és Vámhivatalon belül más területeken is megjelenik, viszont a szabad forgalomba bocsátás (hazánk szemszögéből), a vám eljárások során fontos szerepet tölt be, főleg a szellemi tulajdon jog érdekeinek terén. A kockázatelemzés szinte egy szinten említhető a vám igazgatási intézkedésekkel, amelyek biztosítják az áru azonosságának mibenlétét. A kockázatelemzéssel könnyebben felderíthetőek azok az esetek, áruk, amelyek szellemi tulajdon jogot sérthetnek. Az elemzés során a főbb szempontok, amelyeket ellenőriznek, hogy az áru honnan érkezik (származási hely), milyen okmányokkal rendelkezik, az azokra vonatkozó dokumentumok, valamint, az áru birtokosának nyilatkozata. Ezek azok a főbb pontok, amelyeket egy bizonyos Nemzeti Adó- és Vámhivatalon belül létrehozott rendszerek, a KOCKA1 és KOCKA2 elemez. Véleményünk szerint az egyik legfontosabb támpont a származási hely. A 6. ábrán is láthattuk a ruházati cikkek a legkedveltebb hamisítói termékek a listán, amelyek köztudottan Ázsiából, valamint ezen belül inkább Kínából jönnek (de már Törökországnak is sikerül felzárkóznia). Legkedveltebb trükk, amelyet használnak a hamisítók, hogy megutaztatják az árukat szándékosan, hogy ez semmifajta kételyt ne keltsen a vámhatóság dolgozóiban. A szerb határszakaszon a tapasztalt kollégák különös figyelemmel ellenőrzik a nyilatkozattételre vonatkozó gyanús magatartási formákat. A gyanús magatartási formák közé tartozik, hogy ha valaki túl nyugodt vagy ideges. Ez is fontos támpont lehet a kockázatelemzésnél, viszont ami véleményünk szerint még kiemelten fontos, az az árunak az okmányon szerepelt értéke. Ha túl olcsó és nagy mennyiségű ruházati terméket szállítanak, az is kockázati tényező lehet.

7. A COPIS, EDB rendszer és az alapvető fogalmak tisztázása

Szükségesnek tartjuk megvilágítani a COPIS rendszert, az EDB rendszert, illetve az eljárás során említett fogalmakat. A COPIS rendszer (Európai Bizottság, 2018) az EU olyan adatbázisként is funkcionáló rendszere, amelyben egyrészt a vámfigyelési kérelmeket, másrészt a tagállamok által felderített jogsértéseket tartják nyilván. Anonim rendszer, személyes és érzékeny adatokat nem tart nyilván, illetve egy idő után törölni kell belőle. Ezzel szorosan összefügg az EDB

rendszer is (EUIPO, 2020b), amelyet főként a jogtulajdonosok részére fejlesztettek ki, ahol közvetlenül üzenhetnek a tagállami hatóságok részére, valamint saját maguk nyújthatnak be kérelmeket. Az EDB rendszer a jövőt fogja ezen a területen szimbolizálni, de jelenleg még csak próba funkciót tölt be. Ha értesítésekről lesz szó az érintett szellemi tulajdonjoggal összefüggésben említett eljárás során, azokat a jogosultak részére e-mail-ben vagy e-dokumentumban küldi a vámhatóság. A vámfigyelési kérelmek nem összetévesztendőek a vámfelügyelettel, ugyanis a vámfelügyelet egy vámigazgatási intézkedés. A vámfigyelési kérelem arra irányuló jogosulti kérelem, hogy a vámhatáron áthaladó áruforgalmat bizonyos árucikkek (és márkák) tekintetében szélesebb körben ellenőrizzék.

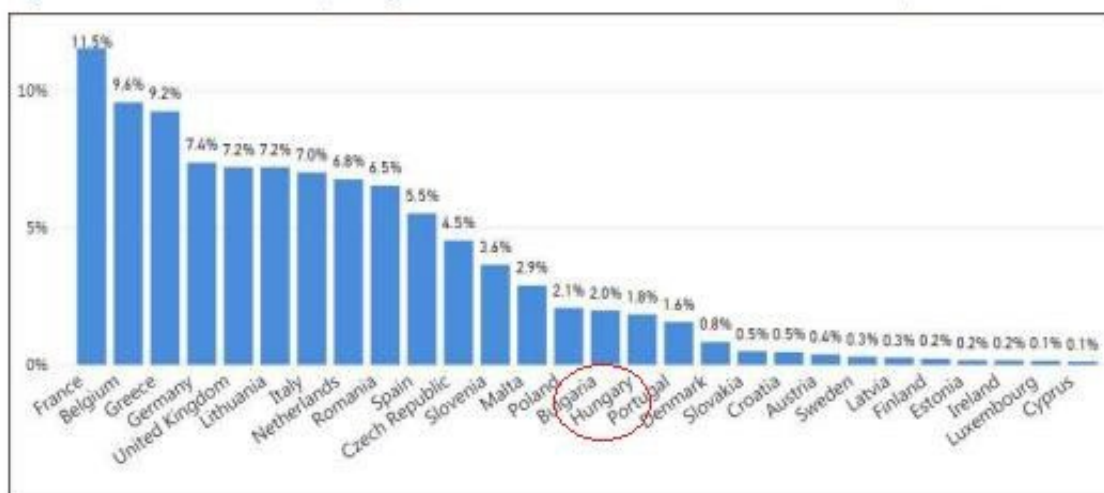
Az első alapfogalom, amelyet tisztázni szükséges, az a hamisított áru fogalma. A hamisított áruk lehetnek az adott tagállamban lévő jogot sértő védjeggyel ellátottak, illetve ezzel megegyező, vagy hasonló megjelöléssel érintettek. A fogalomba még az is beletartozik, hogy az adott tagállamban a földrajzi árujelzőkhöz fűződő jogot is sértik, ehhez kapcsolódó nevet vagy betűt viselnek és ezzel ellátottak lehetnek. A földrajzi árujelzőkkel összefüggésben közösségi oltalom alatt lehetnek, valamint kalózárúk, másolt áruk – értve ezalatt, hogy ezeket a jogosult engedélye nélkül másolták. (1964. évi 2. tvr. 2 cikk) Egyszerűbben megfogalmazva hamisnak tekinthető szinte minden olyan áru, amely sértene a korábban említett szellemi tulajdonjogi területeket.⁷A hamis áruhoz kapcsolódik a kalózáru fogalma. A kalózáru az adott tagállamban található szerzői jogot, az ehhez kapcsolódó jogot vagy formatervezési minta-oltalomból eredő jogot sértenek. Ezeket a jogosult vagy a felhatalmazást kapott személy engedélye nélkül másolják, vagy másolatot tartalmaznak. Egészen egyszerűen ezek azok a fogalmak, amelyeket tisztáznunk kell már a vámigazgatási eljárás megkezdése előtt, ugyanis enélkül több téves következtetésre is juthatnánk. A következő részben bemutatjuk, hogy mi történik abban az esetben, ha hamis terméket kívánnak vámjogi értelemben szabad forgalomba bocsátani.

7.1 A szabad forgalomba bocsátás átalakulása egy speciális eljárássá hamis áru esetén

A szabad forgalomba bocsátás során tehát már a vámfelügyelet alatt megtörténik az áruk azonosságának ellenőrzése. Ha az áruk ellenőrzése során felmerül az a kétely, hogy az áru esetleg szellemi tulajdonjogot érintő árucikk, akkor a hatóság a jogosulttól kérhet az árura nézve információt (például azonosítás céljából). (608/2013/EU rend. 18. cikk (2) bek.) Ha nem szükséges, akkor azon a helyen, ahol megállapítják (például a vámhatáron lévő vámhivatal), egy napon belül értesítik a nyilatkozattevőt és jogosultat, hogy az árunak a kiadását felfüggesztik, vagy visszatartják, kivéve a romlandó áru esetkörét. A másik értesítést az érintett jogosultnak a vámhatóság elektronikus úton e-dokumentum vagy e-mail útján küldi meg. A jövőben ezt az EDB rendszeren keresztül fogja megküldeni. A kiadás felfüggesztése során vagy a visszatartás esetén, az áru tárolásának feltételeit természetesen a vámhatóságok határozzák meg. A tárolás költségeiről, valamint arról, hogy az árukat hol és milyen körülmények között tárolják, a jogosult kérelmére a vámhatóság értesítést küld. A becsült költségekre vonatkozó információk a tárolás körülményeitől és az áruk jellegétől függően: idő-, termék-, méret-, súly- vagy szolgáltatási egységekben adhatók meg. (uo. 29. cikk (1) bek.)

A tárolás mellett azonban reprezentatív mintavételt biztosít a vámhivatal a jogosult kérelmére, abból a célból, hogy az megállapítsa az áru mivoltát. Ilyen esetben a minta ellenőrzése a jogosult kizárólagos felelősségére történik. A kizárólagos felelősség például abban merül ki, hogy ha a kérelmezett eljárás megszűnik, a minták megsérülnek, használhatatlanná válnak, esetleg nem találják a jogosult mulasztása miatt, akkor ő felel az áru birtokosának vagy a nyilatkozat tevőjének a kár tekintetében. Az áru jogosultja ezeket a mintákat legkésőbb az áru felfüggesztés valamint visszatartás megszüntetéséig köteles visszajuttatni a vámhatóságnak, kivéve, ha ezt a körülmények nem teszik lehetővé. (uo. 19. cikk (3) bek.)

Figure 8-5: Share of the quantity of items detained at EU borders for the period 2013-2017



9. ábra: Az EU határain a 2013–2017 közötti időszakban visszatartott tárgyak aránya, A TAXUD által közölt kutatás alapján (European Union Intellectual Property Office, 2019)

A jogosult a szellemi tulajdonjogsértés tekintetében kérvénnyel élhet. Az áruk visszatartását tekintve viszont a fenti diagramon jól látható, hogy Magyarország uniós viszonylatban a középmezőnyben helyezkedik el. Véleményünk szerint, ha az áruk azonosítására nagyobb hangsúlyt helyezne a vámhatóság, akkor még talán az első tíz ország között is lehetnének az uniós viszonylatban. A fenti diagramon látható továbbá Magyarország elfoglalt helye az Unió tagállamai között, a visszatartott áruk arányában. Megállapítható így, hogy kevesebb alkalommal kerül visszatartásra az áru például más tagállamokkal szemben (mint például Németország). Az Unió egyik külső vámhatárát képezzük, ezért meglátásunk szerint az egyik legmagasabb aránynak Magyarországnak kellene lennie. Az arányt növelő tényező lehetne, ha a vámhatóság választana egy konkrét vámeljárást, például a szabad forgalomba bocsátást és azt nagyobb számban ellenőrizné. Fontos itt megemlítenünk, hogy nem érintjük viszont a kiscsomagos expresszárukat, amelyek most az online térben széleskörben elérhetőek és rendelhetőek az emberek számára. A diagram a kiscsomagos áruk, valamint a más hamis áruk, kalózárúk tekintetében nem tesz különbséget, hanem egy oszlopba veszi őket. Erről majd egy későbbi fejezetben lesz szó, valamint annak növekedéséről vagy csökkenéséről. A következő rész megállapította a szellemi tulajdonjogsértés esetén a jogosult kérelmének kezelését és annak elbírálását fogja érinteni.

7.2. A vámhatóság intézkedése

A következő eljárási szakasz, hogy az illetékes vámszerv intézkedik az árura nézve, így az áruk tekintetében erre meg kell állapítania egy határidőt. A határidő nem lehet több egy évnél, valamint a kezdete az említett helytadó határozatok hatályba lépésének napja. A határidő meghosszabbításának felétele, hogy a jogosultnak a vámhatóság felé minden tartozást meg kell fizetnie. A meghosszabbítás iránti kérelem közigazgatási díját az érintett tagállam viseli. A határidő meghosszabbítására irányuló kérelmet addig lehet benyújtani a jogosultnak, amíg az előbb említett határidő lejártát megelőző 30 nap meg nem kezdődik. Ha az utolsó 30 napban történik a határidő meghosszabbítási kérelem benyújtása vámhatóság elutasítja a kérelmet. Amennyiben a vámhatóság valamilyen hibát észlel (például a szellemi tulajdonjog hatálya megszűnik) visszavonja helytadó határozatot, valamint az árukra nézve nem tesz intézkedést. A különleges eljárásnak tehát a vége a szankció, valamint a megsemmisítés.

7.2. 1. Az áruk előzetes kiadása

Az áruk előzetes kiadása egy speciális körülmény, amely során az áru birtokosa vagy a nyilatkozattevő kérheti az áruk kiadását az eljárás befejezése előtt. Ez abban az esetben történhet, ha a vámhatóságot értesítik arról a tényről, hogy eljárás indult formatervezési mintaoltalom, szabadalom, használati mintaoltalom, félvezető termék topográfiájának oltalma vagy növényfajta oltalom alapján fennálló jog megsértésének megállapítása iránt. A vámhatóság csak akkor adja ki az árukat, vagy szüneti meg azok visszatartását, ha az alábbi feltételek együttesen teljesülnek:

- a. a nyilatkozattevő vagy az áruk birtokosa olyan biztosítékot adott, amely elegendő mértékű a határozat jogosultja érdekeinek védelmére;
- b. a szellemi tulajdonjog megsértése tényének megállapítására illetékes hatóság nem alkalmazott ideiglenes intézkedéseket;
- c. elvégezték a teljes vámkezelést. (608/2013/EU rend. 24. cikk (2) a)-c)

Az a) pontban említett biztosíték adása nem érinti a határozat jogosultja által támasztható egyéb igényeket. Ezekben az esetekben tehát az eljárás befejezése előtt az áru kiadható a nyilatkozattevő vagy jogosult részére. Az áruk előzetes kiadása a gyakorlatban egy ritkán választott jogosultság. A ritkasága abból fakad, hogy a teljesítéséhez szükséges konjuktív feltételek a való életben ritkán fordulnak elő. A különleges eljárásnak a következő része a szankció és megsemmisítés. Erre tekintettel tárgyalnunk kell a kiscsomagos külön eljárásokat, amelyekről a továbbiakban lesz szó.

7.2.2. Az áruk megsemmisítése

A megsemmisítés meglátásunk szerint egy külön fejezetet érdemel, ugyanis itt már esedékes arra kitérnünk, hogy ennek folyamán kit terhelnek a felmerülő költségek. Az előző alfejezetekben szó volt arról, hogy a vámhatóság intézkedéseket foganatosít, ennek folyamán megsemmisít, valamint szankciókat alkalmaz. A vámhatóság intézkedése a megsemmisítés és ahhoz kapcsolódik a nyilatkozattétel. A megsemmisítés során költség keletkezik, amelynek megtérítését a rendelet szabályozza. A megsemmisítési a jogosultnak, valamint áru birtokosának vagy az árunyilatkozat benyújtójának nyilatkozattételével kezdődik. Mindenekelőtt a jogosultnak nyilatkoznia kell arról, hogy megtörtént-e szellemi tulajdonjogsértés, illetve meg kell erősítenie a szándékát az áru megsemmisítésére vonatkozóan. Az áru kiadásának felfüggesztésétől vagy visszatartásáról szóló értesítéstől számított 10 napon (romlandó áruk esetén 3 napon) belül kell a nyilatkozatát megtennie. A határidő egy alkalommal a jogosult kérelmére meghosszabbítható további 10 nappal, kivéve a romlandó áruk esetkörét. (uo. 23. cikk (3-4) bek.) Nyilatkozni kell emellett az áru birtokosának, vagy a nyilatkozattevőnek írásban, hogy hozzájárul az áruk megsemmisítéséhez és ezzel szemben nem él kifogással. Felfoghatjuk ezt úgy is, mint egy gyorsított és egyszerűsített eljárást. A nyilatkozattételre vonatkozó határidők ugyanazok az áruk birtokosára, a nyilatkozattevőre valamint a jogosultra nézve. A jogosulti részről a szándék valamint a nyilatkozattételi határidők betartása kognitív feltétele az áruk megsemmisítésének. Az áruk megsemmisítése a vámellenőrzés mellett a jogosult felelősségére történik. A megsemmisítendő árukból oktatási célra a vámhatóság mintát vehet. Ha a jogosulti nyilatkozattétel nem történik meg, valamint az említett határidőket a jogosult nem tartja be, akkor a vámhatóság gondoskodik a teljes vámkezelésről valamint az áruk kiadásáról. A megsemmisítendő áruk nem bocsáthatók szabad forgalomba, kivéve, ha a vámhatóságok a határozat jogosultjának egyetértésével úgy döntenek, hogy erre az áruk újra hasznosítása vagy kereskedelmi csatornákból való kivonása érdekében szükség van, többek között figyelem felkeltési, oktatási és képzési célból. Az áruk szabad forgalomba bocsátásának feltételeit a vámhatóságok határozzák meg. A megsemmisítéshez kapcsolódó szállítást a vámhatóság

engedélyezi az Unió területén, egyik tagállamból a másikba az áruk megsemmisítése céljából. A megsemmisítési eljárás normál esetben így történik, viszont a másik fontos elem, hogy ki fizeti meg ennek a költségét azt pedig a következő alfejezetben tárgyalom majd.

7.3. A díjakról és költségekről

A vámhatóságok felhívására a jogosult megtéríti azokat a felmerülő költségeket, amelyek az áru kiadásának felfüggesztése, vagy kiadása esetén felmerülnek, értve ezalatt a kérelmezett mintavételt, tárolást és az áru jellegének tartása miatti kezelést. Ezek a szabályok mind a nemzeti kérelem esetén, valamint az uniós kérelem esetén alkalmazandók. A jogszerű állapot helyreállítását célzó intézkedéseket, valamint a kiscsomagos külön eljárások során felmerülő megsemmisítési költségeket a jogosult köteles megfizetni. Fontos azonban kiemelni, hogy elsődlegesen a jogosultat terheli a megsemmisítés és tárolás költsége, viszont a rendelet nem korlátozza a jogosultnak a jogsértőtől vagy más személyektől alkalmazandó követelését. A tárolás költségeit pedig jogtulajdonosi kérelemre megküldi a vámhatóság. A felmerülő vámigazgatási költségek – például a kérelem ügyintézése –, valamint az ügyintézés díja nem róhatók fel a jogosultnak. Tekintettel a fentiekre megállapítható, hogy a jogosulton múlik az díjak rendezése. A jogosult előtt két választási lehetőség van. Választhatja a könnyebb utat, azaz azonnal megfizeti a felmerülő költségeket, vagy a másik út, amely ez esetben évekig tartó pereskedést idézz elő az áru birtokosa vagy a nyilatkozattevővel szemben.

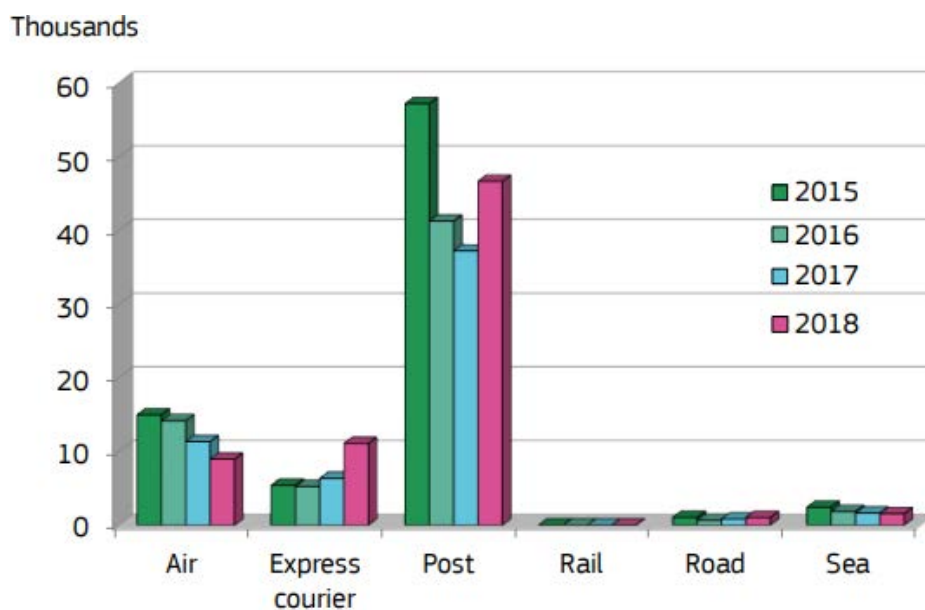


Chart 14. Registered cases by means of transport

10. ábra: TAXUD által közzétett 2019-es szellemi tulajdonjog sértések kutatás alapján, a diagram a szállítási formákat érinti. (European Commission, Directorate-General for Taxation and Customs Union, 2020).

8. Magyarországon alkalmazott szankciók rendszere

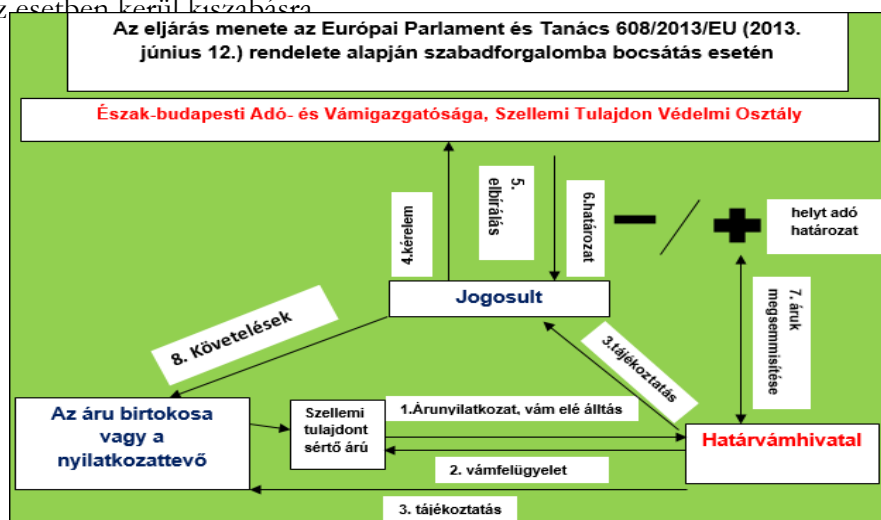
Szükségesnek tartjuk röviden bemutatni, hogy a szellemi tulajdonjogsértésekkel kapcsolatos jogkövetkezményekre vonatkozóan milyen a hazai szabályozás. Ennek a fejezetnek a célja, hogy érzékeltessem Magyarországot a szellemi tulajdonjogsértésekkel és az alkalmazott büntetési tételekkel.

8.1. Polgári jogi út

A fent hivatkozott 608/2013 EK tanácsi rendelet főszabályként tartalmazza, hogy a megsemmisítés díja a jogosultat terheli, viszont nem vonatkozik annak kártérítési igényére az áru nyilatkozat tévőjére és az áru birtokosára nézve. A jogosult mivel költsége keletkezik az áru megsemmisítésére nézve érthető, hogy igényét érvényesíti a jogsértővel szemben. Ebben az esetben a jogosultnak a területileg illetékes bírósághoz kell fordulnia a kártérítési igényével. A bíróság ez esetben a jogosult által kapott vámhatósági tájékoztatásra, valamint saját mérlegelésre megállapítja azt a kárt, amelyet a jogosult szenvedett. (2016. évi CXXX. tv. 279.§ (3) bek.) A bíróság egyedi döntésben határozhat ugyanis ilyenkor figyelembe vehető az áruk jellege, valamint mennyisége és becsült értéke. Az összeget becslés alapján állapítják meg a jogosult részére. Sikeres eljárások esetében, ha a kártérítési igény érvényre jut, akkor a jogsértő ezt köteles megfizetni a jogosultnak. Az érték megállapításhoz segítséget nyújthat a bíróság számára a Hamisítás Elleni Nemzeti Testület által kiadott állásfoglalás, amely alapján az áru értéke az elkövetés napján számított nagykereskedelmi ára. (HENT, 2017) Abban az esetben, ha a jogsértő az érvényre jutott igényt nem fizeti meg akkor a büntetőjog eszközei állnak rendelkezésre.

8.2. Büntetőjogi út

A büntetőjog tehát akkor lép közre, ha a polgári jogi igény nem érvényesül a jogosult részére. A büntetőjog eszközrendszerét tekintve alkalmazhat szabadságvesztést, elkobzást, lefoglalást (Blaskó, 2016) esetünkben a polgári jogi igényre nézve. A polgári jogi igény összege meghatározza, hogy szabálysértésről vagy bűncselekményről beszélhetünk. A szabálysértés pénzbírságának felsőhatára 150.000 forint (2012. évi II. tv. 11.§ (1) bek.), az elkövetési érték határa 100.000 forint. A polgári jogi igény vagy a jogsértés, ha az összeghatárokat meghaladja, egyértelműen bűncselekményről beszélhetünk. A szellemi tulajdonjoggal kapcsolatos bűncselekményeket a 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.) XXXVII. fejezetében találjuk. A bűncselekmények a szellemi tulajdonjog területének megsértésével kapcsolatosan kerültek megfogalmazásra. A Büntető törvénykönyv a következő bűncselekményeket nevesíti: a bitorlás, a szerzői, vagy a szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése, a védelmet biztosító műszaki intézkedés kijátszása, jogkezelési adat meghamisítása és az iparvédelmi jogok megsértése. (2012. évi C. tv. 384-388.§) A Btk. fő szabályként a bitorlás esetében is elválasztja a személyhez fűződő jogokat a (Polgári Törvénykönyvvel harmonizáltan) vagyoni jellegű jogoktól így a szankció ez esetben kerül kiszabásra.



11. ábra: Saját szerkesztés, az Európai Parlament és Tanács 608/2013/EU (június 12.) rendelete alapján szabad forgalomba bocsátás esetén.

9. Összefoglalás

Mint azt fentebb láttuk, a szellemi tulajdon-védelem területén a vámigazgatásoknak szerteágazó feladatrendszerük van. Mivel meglehetősen bonyolult és kiterjedt a szakterület, ezért elsősorban a vámigazgatásra háruló feladatokat kívántuk bemutatni. A szellemi tulajdon-védelem teremtheti meg az egyensúlyt az innovatív megoldások és a kreatív alkotók érdeke, valamint a szélesebb közérdek között abból a célból, hogy elősegítse egy olyan környezet kialakulását, amely a kreativitás és az innováció virágzására épül. Ehhez nyújt igen értékes segítséget a vámhatóságok tevékenysége.

Irodalomjegyzék

- [1] 1964. évi 2. törvényerejű rendelet a turistaforgalom vámkönnyítéseiről szóló, New Yorkban 1954. június 4-én kelt Egyezmény, valamint az Egyezmény Kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről.
- [2] 1991. évi XI. törvény a védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról.
- [3] 1998. évi IX. törvény az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről.
- [4] 2007. évi CLXVIII. törvény az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról szóló lisszaboni szerződés kihirdetéséről.
- [5] 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.
- [6] 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről.
- [7] 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről.
- [8] 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról.
- [9] Az Európai Parlament és a Tanács 2004/48/EK irányelve (2004. április 29.) a szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről
- [10] Az Európai Parlament és Tanács 608/2013/EU rendelete (2013. június 12.) a szellemi tulajdonjogok vámhatósági érvényesítéséről és az 1383/2003/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről.
- [11] Az Európai Parlament és Tanács 952/2013/EU rendelete (2013. október 9.) az Uniós Vámkódex létrehozásáról. [UVK]
- [12] Bakos K., Nótári T. (2011). *Szellemi tulajdon – Építészeti alkotás*. Lectum.
- [13] Bauer A., Berács J. (2017) Marketing. [online] Akadémia Kiadó.
<https://doi.org/10.1556/9789634540076>
- [14] Blaskó B. (2016). *Magyar Büntetőjog Általános Rész*. Rejtjel.
- [15] Blutman L. (2014). *Az Európai Unió joga a gyakorlatban*. HVG-ORAC.
- [16] Bobrovszky J. (2008). *Az enyém, a tied, a miénk a szellemi tulajdonjogban. Áttekintés a közkeincs és a szellemi magántulajdon egyes összefüggéseiről az Internet tükrében*.
http://www.mie.org.hu/pdf/Public_domain-Mie.pdf
- [17] Boytha Gy. (2000) A szellemi alkotások joga és az új Ptk. *Polgári Jogi Kodifikáció* 1(3) 13-23.
- [18] Csiky P. (1998). A TRIPS egyezmény szerepe a nemzetközi iparjogvédelmi rendszerben. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* 103(3) oszn.
<https://www.sztmh.gov.hu/hu/kiadv/ipsz/199806/csiki.html>
- [19] Dézsi Zs., Zoltay G. (2016). *Vámjogi Ismeretek*. SALDO.
- [20] Econom.hu (2010.11.15.) Általános Vámtarifá és Kereskedelmi Egyezmény (General Agreement on Tariffs and Trade – Gatt). <http://www.econom.hu/gatt/>
- [21] EUIPO. (2020a). 25 years protectecting innovation.
<https://euiipo.europa.eu/ohimportal/hu/our-history>
- [22] EUIPO. (2020b). Kérdések és válaszok az Enforcement Database (EDB) adatbázisról.

- <https://euipo.europa.eu/ohimportal/hu/edb-questions-answers>
- [23] Eurostat. (2020). A nemzetközi árukereskedelem alakulása, EU-28, 2009-2019. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Nemzetközi_árukereskedelem
- [24] Európai Bizottság. (2018). Jelentés az Európai Unió szellemi tulajdon-jogok megsértése elleni küzdelemre irányuló 2013–2017-es vámügyi cselekvési tervének végrehajtásáról. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0077&from=EN>
- [25] European Commission, Taxation and Customs Union. (n.d.) Defend your Rights. https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/customs-controls/counterfeit-piracy-other-ipr-violations/defend-your-rights_en
- [26] European Commission, Directorate-General for Taxation and Customs Union. (2020). Report on the EU customs enforcement of intellectual property rights: results at the EU border. EU Publications Office. <https://doi.org/10.2778/390368>
- [27] European Union Intellectual Property Office. (2019). Report on the EU enforcement of intellectual property rights: results at EU borders and in Member States 2013-2017. European Union Intellectual Property Office. <https://doi.org/10.2814/590256>
- [28] Faludi G., Lukácsi P. (szerk.). (2014). *A védjegy törvény magyarázata*. HVG-ORAC.
- [29] Haszonits A. (2018). Az emberi jogok egyetemes nyilatkozatának bemutatása és elemzése különös tekintettel az ötödik és tizennegyedik cikkekre vonatkozóan. [TDK dolgozat, Nemzeti Közszolgálati Egyetem]. https://www.ajbh.hu/documents/10180/125038/Haszonits+Andrea_Az+emberi+jogok+egyetemes+nyilatkozatának+bemutatása.pdf
- [30] HENT. (2017). A Hamisítás Elleni Nemzeti Testület Ajánlása jogalkalmazók, különösen a bűnüldöző és rendészeti szervek munkatársai részére a vagyoni hátrány meghatározására az iparjogvédelmi jogok megsértése bűncselekmény és a szerzői vagy a szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése bűncselekmények egyes típusaival kapcsolatban. SZTNH. <http://www.hamisitasellen.hu/2017/11/megjelent-a-vagyoni-hatranymeghatarozasaval-kapcsolatos-ismertetofuzet/>
- [31] HENT. (2019.11.06.) A lakosság kétharmada a mostaninál keményebb fellépést vár el a hamisítás elleni küzdelemben. <http://www.hamisitasellen.hu/2019/11/hent-a-lakossag-ketharmada-a-mostaninal-kemenyebb-fellepest-var-el-a-hamisitas-elleni-kuzdelemben/>
- [32] Hevesi R. (2012). A szellemi tulajdon büntetőjogi védelme: A szerzői jogi védelem rezsümjeinek komparatív bemutatása. [BA szakdolgozat, BCE Társadalomtudományi Kar, Nemzetközi Tanulmányok Intézet]. http://publikaciok.lib.uni-corvinus.hu/publikus/szd/Hevesi_Rebeka.pdf
- [33] Klinck, R. (2019). The History of Intellectual Property. Klinck LLC. <https://www.klinckllc.com/ip-history/history-intellectual-property/>
- [34] Lontai E., Faludi G., Gyertyánfy P., Vékás G. (2017). *Polgári jog. Szerzői jog és iparjogvédelem*. ELTE Eötvös József.
- [35] Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
- [36] Nótári T. (2010). *A magyar szerzői jog fejlődése*. Lectum Kiadó.
- [37] Posteinerné Toldi, M. (szerk.) (2012). *Iparjogvédelem*. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala.
- [38] Simon I. (2012). *Pénzügyi jog II*. Osiris.
- [39] Suba L., Szendi A. (2018). *Az uniós vámjog vázlatja*. Dialóg Campus.
- [40] SZTNH. (2017). Földrajzi árujelző oltalom. <https://www.sztnh.gov.hu/hu/szakmai-oldalak/foldrajzi-arujelzo>
- [41] SZTNH. (2019). *Mit jelent?* <https://www.sztnh.gov.hu/hu/mit-jelent/>
- [42] Tarján M. T. (2020.06.24.) 1222. április 24. II. András kiadja az Aranybullát Febérváron. <http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1222-aprilis-24-ii-andras-kiadja-az-aranybullat-fehervaron/>

- [43] Tattay L., Pogácsás A., Ujhelyi D. (2011). *Szellemi alkotások joga*. Szent István Társulat.
- [44] WIPO. (2020). *What is Intellectual Property?* WIPO. <https://doi.org/10.34667/tind.42176>
- [45] WIPO. (é.n.) A Brief History. [online] <https://www.wipo.int/about-wipo/en/history.html>

Van Dooren, Eric*: The order to pay the counter value of disappeared goods in Belgium

Absztrakt

The principles traditionally established by Belgian customs legislation almost always apply without difficulty in hypothesising that the goods to be forfeited could have been seized before the judicial assessment. In the opposite case, and therefore in the absence of the physical presence of the goods, the compulsory nature of the forfeiture will have to take on a less obvious meaning. The Belgian Supreme Court and the Belgian Constitutional Court have always applied a fixed case law in this respect and have consistently ruled that, with a view to the forfeiture of goods that have not been seized, the sentenced party is obliged to present these goods. In the event of failure to do so, the criminal court, to safeguard the rights to those goods, must order the defendant to pay the equivalent value of the goods he does not produce for confiscation at the request of the customs authorities. Such an order does not constitute a criminal penalty but is the civil-law consequence of the criminal conviction for forfeiture. This case law often proves to come up against criticism in legal doctrine. Since 2020 however, the Court of Justice of the European Union has removed the issue from the exclusively national enforcement context. That novelty raises whether criminal and customs legislation also allows for alternative ways of thinking.

Keywords: *Removal of goods from customs supervision, obligation to pay a sum corresponding to the value of the missing goods, penalty, cumulation with a fine, proportionality.*

Cím magyarul: A Belgiumban eltűnt áruk ellenértékének megfizetésére vonatkozó végzés

Absztrakt

A belga vámjogszabályok által hagyományosan meghatározott elvek, szinte mindig nehézség nélkül alkalmazhatók, annak feltételezése esetén, hogy a lefoglalandó árukat a bírósági elbírálás előtt lefoglalhatták volna. Ellenkező esetben, és ezért az áruk fizikai jelenlétének hiányában a lefoglalás kötelező jellegének kevésbé nyilvánvaló értelmet kell nyernie. A belga Legfelsőbb Bíróság és a belga Alkotmánybíróság e tekintetben mindig is állandó ítélkezési gyakorlatot alkalmazott, és következetesen úgy döntött, hogy a lefoglalásra nem került áruk elkobzása céljából az elmarasztalt fél köteles bemutatni ezeket az árukat. Ennek elmulasztása esetén a büntetőbíróságnak az ezen árukhoz fűződő jogok védelme érdekében köteleznie kell az elítéltet, hogy a vámhatóságok kérésére fizesse meg az általa elkobzás céljából be nem mutatott áruk ellenértékét. Az ilyen elrendelés nem büntetőjogi szankció, hanem a vagyoneklobzás miatt hozott büntetőjogi ítélet polgári jogi következménye. Ez az esetjog a jogdogmatikában gyakran ütközik kritikába. 2020 óta azonban az Európai Unió Bírósága kivonta a kérdést a kizárólag nemzeti végrehajtási kontextusból. Ez az újdonság felveti, hogy a büntető- és vámjogszabályok lehetővé tesznek-e alternatív gondolkodásmódokat is?

Kulcsszavak: *Áruk kivonása a vámfelügyelet alól, az eltűnt áru értékének megfelelő összeg megfizetésére vonatkozó kötelezettség, büntetés, halmozati bírság, arányosság.*

* Van Dooren, Eric, Associate professor of Customs Law, University of Antwerp. Belgian Supreme Court judge. <https://orcid.org/0000-0001-9871-6768>, eric.vandooren@uantwerpen.be

The historical legal context of the Belgian customs enforcement system

The origin of the Belgian customs tax system can be found in the system that was in place during French domination from the end of the 18th century. The French system was adopted in the United Kingdom of the Netherlands, the jurisdiction that Belgium was a part of before its independence in 1830. The foundation of the Belgian tax system was therefore established during the Dutch period, adding new elements to the French system.

Of particular relevance is the Law of 12 July 1821 regarding the system of the Realm's taxes as from the year 1822. This Law set out several legal principles concerning the levy of incoming and outgoing duties as well as excises.¹²⁵ These principles were further developed by the General Law of 26 August 1822.¹²⁶ This General Law replaced the previous general and special laws of 1816, 1818 and 1819.¹²⁷ After Belgian independence, few changes were made to customs and excise legislation. However special reference should be made to the Law of 6 April 1843 regarding the sanctioning of smuggling.

The current General Law on Customs and Excise (hereinafter 'GLCE') dates from 18 July 1977 and constitutes a codification of different legal provisions that were in force at that time. Key elements of the GLCE can be traced back to the early 1800s, in particular the General Law of 26 August 1822. With the exception of the establishment of an unjustified inequality with regard to the criminal responsibility of employers, the position of third parties of good faith within the framework of the confiscation and the mitigating circumstances, the visitation, and the joint and several liability to pay fines, the Belgian Constitutional Court has continuously ruled conservative towards the legislation of 1822.¹²⁸ ¹²⁹ Consequently only minor adjustments to the GLCE have been made by the jurisprudence of the Belgian Constitutional Court.

Legal provisions on the forfeiture of goods

GLCE

Articles 220 (1) and 221 (1) GLCE provide for the seizure and confiscation of goods in respect of which an attempt has been made to conceal the required declarations on the import or export of these goods and thus to evade European treasury duties. The same forfeiture of the goods in question follows from Article 257 (3) GLCE, which makes the act of removing goods from customs supervision an offence. Similar provisions can also be found in the various excise laws in the event of possible prejudice to the Belgian Treasury.

In this case, the special forfeiture is in the nature of an object, in the sense that it applies to the object irrespective of who is in fact its owner and who is in reality the debtor who has evaded tax.¹³⁰ Even when the tax evader is unknown, the criminal court must pronounce the forfeiture.¹³¹ Case law has also decided that despite a criminal acquittal of the defendant, for

¹²⁵ Article 10 of Law 12 July 1821.

¹²⁶ Official Gazette 1822, n° 38.

¹²⁷ Article 1 of the Law of 26 August 1822.

¹²⁸ Van Dooren E., 2011. 469.

¹²⁹ Van Dooren E., 2014. 464-480.

¹³⁰ Belgian Court of Cassation 29 April 2003, no P.02.1459.N and P.02.1578.N, Belgian Court of Cassation 8 December 2009, no P.09.1185.N; Belgian Court of Cassation 12 January 2011, no P.09.0835.F; Belgian Court of Cassation 15 February 2011, no P.09.1566.N; Belgian Court of Cassation 19 January 2016, no P.14.1519.N; Belgian Court of Cassation 28 June 2016, no P.14.1588.N; Belgian Court of Cassation 13 September 2016, no P.15.0124.N; Belgian Court of Cassation 4 October 2016, no P.14.1881.N.

¹³¹ Belgian Court of Cassation 14 November 1984, no 3885.

example on the grounds of error, a forfeiture of the seized goods must still be ordered.¹³² After all, the confiscation is aimed at a particular good or object and does not affect the person prosecuted or convicted.

Moreover, pursuant to Article 221 (1) GLCE, the forfeiture is mandatory in the event of a conviction for the crime under Article 220 (1) GLCE.¹³³ As the criminal judge therefore has no choice, it is not necessary for the Belgian Supreme Court (*Court of Cassation*) to give further reasons as to why he is imposing the special forfeiture.¹³⁴ What is required, however, is that when he pronounces the forfeiture, the criminal judge establishes that the conditions for the application of this punishment have been met.¹³⁵ The very nature of the forfeiture of the seized goods also implies that the ruling on this punishment cannot be suspended or that the punishment can be imposed conditionally.¹³⁶ The Constitutional Court also never saw any objection in the fact that the forfeiture order could be pronounced without the possibility of deferring the enforcement of the sentence. For the Constitutional Court, the exception with general criminal law is proportionate to the public interest objective pursued.¹³⁷

Presence or absence of the goods

The aforementioned principles almost always apply without difficulty in the hypothesis that the goods to be forfeited could have been seized prior to the judicial assessment. In fact, the goods are already in the hands of the customs administration, and they become the property of the Belgian State once the decision of the criminal judge has become final. The goods have never had the opportunity to be put into circulation. In that case, the forfeiture of the goods serves a punitive purpose, which is why case law also assumes that the forfeiture can no longer be pronounced when the criminal action has lapsed due to prescription.¹³⁸

In the opposite case, and therefore in the absence of the physical presence of the goods, the compulsory nature of the forfeiture, as far as it is considered applicable, will have to take on a less obvious meaning. The customs administration then usually has no idea where the goods, which are the object of the customs offence, are located or where they have gone. What can the criminal court then decide on the basis of the European and Belgian customs legislation with regard to these missing or disappeared goods? That the answer to this question is not obvious is already shown by the fact that even the highest courts have repeatedly been confronted with legal questions on this issue.

Jurisdiction of the Belgian Court of Cassation

The Belgian Supreme Court has always applied a fixed case law in this respect and has always ruled that, with a view to the forfeiture of goods that have not been seized, the sentenced party is obliged to present these goods. In the event of failure to do so, the criminal court, in order to safeguard the rights to those goods, must, at the request of the customs authorities, order the defendant to pay the equivalent value of the goods which he does not produce for confiscation. Such an order does not constitute a criminal penalty, but is the civil-law consequence of the

¹³² Belgian Court of Cassation 12 January 2011, no P.09.0835.F; Court of Appeal Antwerp 18 April 2002, *RW* 2002-03, 1468.

¹³³ Belgian Court of Cassation 14 November 1984, no 3885; Court of Appeal Liege 4 February 1981, *FJF* 1981, 38.

¹³⁴ Belgian Court of Cassation 24 May 2016, no P.15.1604.N.

¹³⁵ Belgian Court of Cassation 7 March 1984, no 3315.

¹³⁶ Belgian Court of Cassation 14 June 1989, no 6135; Belgian Court of Cassation 11 October 1989, no 6540.

¹³⁷ Belgian Constitutional Court 20 February 2002, no 38/2002; Belgian Constitutional Court 28 March 2002, no 60/2002.

¹³⁸ Belgian Court of Cassation 22 October 1953, *Pas* 1954, I, 68; Court of Appeal Liege 14 December 1981, *FJF* 1982, 63; Court of Appeal Liege 20 December 1983, *Pas* 1984, II, 82; Court of Appeal Antwerp 4 February 2010, *RW* 2010-11, 628.

criminal conviction for forfeiture.¹³⁹ The argument put forward several times before the Court of Cassation that the order to pay the Belgian State the counter value of the fraudulent goods should be regarded as a penalty (without legal basis) that was pronounced as a consequence of a conviction for a criminal offence in a judicial procedure of a criminal nature, was rejected each time. Accordingly, there was no reason for the Court to request a preliminary ruling from the Court of Justice of the European Union on the assessment of that conviction in the light of the principle of legality laid down in Article 49 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union.¹⁴⁰

The order to return the goods is therefore, for the Court, a purely civil order which can only be enforced by means of civil enforcement measures and which, of course, is no longer owed if the goods themselves can be confiscated. The subsequent order to pay the counter value in the event of the non-representation of those goods constitutes the application of the rule arising from Articles 1382 and 1383 of the Belgian Civil Code that every debtor of goods must pay the counter value as compensation if he has taken it from his creditor or if, through his actions, he fails in his obligation to deliver the goods. The customs administration is then returned to the state it would be in if the goods could be seized. Article 44 of the Belgian Criminal Code, which allows the criminal court to order a defendant to pay damages, applies this principle, and it is from this principle that the criminal court derives its authority.¹⁴¹ If, after an eventual order to pay the counter value, the goods were still to be presented to the customs administration, this would seem to make the order irrelevant.

The counter value of goods to be confiscated but not seized or produced constitutes at the same time compensation in the sense of Article 50 of the Belgian Criminal Code.¹⁴² Although in both cases full compensation of the damage suffered will be ordered, the legal situation in application of Articles 44 and 50 of the Criminal Code (costs incurred for the detection and prosecution of the crime) is not comparable to that based on Article 1382 of the Civil Code and on the claim of the injured party. Moreover, in order not to violate Article 50 of the Criminal Code, the criminal judge is obliged to order all defendants he sentences for the same customs offence and against whom it must order the forfeiture of the goods concerned, jointly and severally, to pay the counter value upon their non-representation, regardless of whether or not that non-representation as such is a consequence of their wrongful conduct. Therefore, the criminal court cannot take into account, for example, the fact that the offence was committed by a co-offender and that he or she had no knowledge of the future fate of the goods.¹⁴³ The application of the principle of proportionality does not allow any deviation from that rule either.¹⁴⁴

Furthermore, the aforementioned obligation on the criminal judge arises solely from the crime committed, so that no separate fault needs to be established which is causally linked to the fact

¹³⁹ Belgian Court of Cassation 3 December 1860, *Pas* 1 Belgian Court of Cassation 21 September 1999, no P.98.1346.N; Belgian Court of Cassation 29 April 2003, no P.02.1459.N and P.02.1461.N; Belgian Court of Cassation 2 September 2003, no P.01.1494.N; Belgian Court of Cassation 31 October 2006, no P.06.0928.N; Belgian Court of Cassation 12 February 2008, no P.07.1562.N; Belgian Court of Cassation 15 February 2011, no P.09.1566.N; Belgian Court of Cassation 29 April 2014, no P.14.0083.N; Belgian Court of Cassation 28 June 2016, no P.14.1132.N; Belgian Court of Cassation 13 September 2016, no P.15.0124.N; Belgian Court of Cassation 4 October 2016, no P.14.1881.N; Belgian Court of Cassation 28 May 2019, no P.17.1006.N; Belgian Court of Cassation 23 June 2020, no P.20.0020.N.

¹⁴⁰ Belgian Court of Cassation 28 May 2019, no P.17.1006.N.

¹⁴¹ Belgian Court of Cassation 15 February 2011, no P.09.1566.N; Belgian Court of Cassation 19 January 2016, no P.14.1519.N; Belgian Court of Cassation 28 June 2016, no P.14.1132.N; Belgian Court of Cassation 13 September 2016, no P.15.0124.N.

¹⁴² Belgian Court of Cassation 4 October 2016, no P.14.1881.N.

¹⁴³ Belgian Court of Cassation 19 January 2016, no P.14.1519.N.

¹⁴⁴ Belgian Court of Cassation 13 September 2016, no P.15.0124.N.

that the goods to be forfeited cannot or will not be produced. The order to pay the counter value of goods not seized does not therefore require a prior forfeiture order to have become a final character. The Court of Cassation rejected the argument that the creditor can only be released from the confiscated property when there is a definitive transfer of ownership in favour of the State.¹⁴⁵

Position statement of the Belgian Constitutional Court

It was also repeatedly argued before the Constitutional Court that an order to pay the counter value of the goods in the event of non-presentation constitutes a penalty within the meaning of Articles 12 (2) and 14 of the Belgian Constitutional Law and of Article 7 of the ECHR. Such a sentence would not entail compensation for damage, but would be of a general, preventive and repressive nature by replacing another criminal sanction where one cannot be enforced. In the absence of a legal basis for such a criminal sanction, it would be contrary to the principle of penal legality.

Judgment of 1 December 2011

In its judgment of 1 December 2011, the Constitutional Court responded in rather general terms that the forfeiture of goods is a penalty expressly provided for in Article 221 (1) GLCE, and that it follows from the very nature of that penalty that any offender in the cases referred to in Article 220 GLCE can reasonably expect that, if he fails to submit the confiscated goods, the criminal court will impose payment of their monetary value.¹⁴⁶ In the hypothesis that the order to pay the counter value would then be regarded as a criminal sanction instead of a civil-law consequence of the forfeiture (on which the Constitutional Court does not express an opinion in that judgment), there is no violation of the principle of legality.

In the same judgment of 1 December 2011, the Constitutional Court also concluded that there had been no violation of the principle of equality and non-discrimination, in so far as the criminal court had been given the power to order persons sentenced by customs criminal law to the forfeiture of goods that had not been seized to pay the equivalent value of those goods in the event of their non-presentation, whereas, in general criminal law the same judge placed in the same circumstances does not have that power. The Constitutional Court considers this distinction to be justified because of the specific nature of customs criminal law, where the fraud is situated in a 'particularly technical, cross-border and European context'. The order to pay the counter value of the non-presented goods then constitutes a proportionate measure in the perspective of an effective fight against fraud and the safeguarding of the rights of the Treasury.

Judgment of 31 January 2019

By interlocutory judgment of 24 January 2018, the Brussels Court of Appeal subsequently submitted four new preliminary questions to the Constitutional Court. The first question concerned the extent of the damages, arguing that the criminal judge is obliged to order the perpetrators and participants in the customs offence to pay the entire value of the missing goods, even if the Belgian State would have suffered a lesser loss, whereas in other applications of Article 1382 of the Civil Code a judge is competent to determine the extent of the damages. The second question related to the absence of a fault that could be distinguished from the customs offence and the obligation to also convict the persons who are not responsible for the failure to present the goods in question, whereas in other applications of Article 1382 of the Civil Code, damages can only be awarded if the fault, the damage and the causal link between the two are proven. The remaining questions focused on the impossibility for the criminal court

¹⁴⁵ Belgian Court of Cassation 28 June 2016, no P.14.1588.N; Belgian Court of Cassation 13 September 2016, no P.15.0124.N; Belgian Court of Cassation 4 October 2016, no P.14.1881.N.

¹⁴⁶ Belgian Constitutional Court 1 December 2011, no 181/2011.

to mitigate the order to pay the counter value of the missing goods, even when it finds mitigating circumstances, whereas the customs administration itself has that power when proposing and entering into a transactional arrangement under Article 263 GLCE and the court is also not allowed to take into account the precarious financial situation of the persons involved.¹⁴⁷

In its judgment of 31 January 2019, the Constitutional Court ruled that all the aforementioned preliminary questions must be answered in the negative.¹⁴⁸ With regard to the first three questions, the Court does not consider the difference in treatment to be unjustified, since it can be established that the forfeiture of the goods and the order to pay the counter value of goods that have not been presented are not cumulative sanctions. Indeed, the civil penalty becomes payable only if the Belgian State is not put in possession of the goods in due time and is not intended to compensate for the loss caused by the offence itself, but rather for the loss represented by the absence of the goods to be seized. As for the financial situation of the convicted person, after the Court of Cassation, the Constitutional Court also concluded that this was a purely civil measure and not a criminal sanction. The joint and several liability based on Article 50 of the Criminal Code does indeed imply that each convicted person can be required to pay the full value of the missing goods, but on the other hand, he can always exercise a right of recourse against other perpetrators or participants.

Doctrinal criticisms

Although the above-mentioned case law of the Belgian Court of Cassation and the Belgian Constitutional Court is convergent and consistent, it often proves to come up against criticism in legal doctrine.¹⁴⁹ In the description of the conviction as a criminal sanction, reference is invariably made to the absence of a legal basis in the customs legislation for a forfeiture per equivalent and to the inadmissibility of turning an object confiscation during execution into a value confiscation that is not regulated by law. The description of the conviction as a civil law consequence raises the question whether the criminal court is competent to award compensation to the prosecuting party for damage that is not directly causal to the criminal offence, where it only affects the execution of a sentence and essentially concerns an error that occurs after the compensation has already been awarded by the court.

Legal opinion of the Court of Justice of the European Union

With the judgment of 4 March 2020 the Court of Justice of the European Union has also ruled on the issue.¹⁵⁰ In this judgment, the disputed order to pay the counter value of the missing goods was tested against European customs law for the first time.

Concrete case and legal question

The Bulgarian subsidiary of a well-known German transport group was a warehouse keeper and thus the holder of a customs warehouse licence, which, according to the customs procedure declared, should normally have contained thirteen containers of timber. However, a check showed that only 12 of those containers were present. For this reason, the company was accused of removing a container of timber from customs supervision and, in accordance with Bulgarian customs legislation, the Bulgarian customs authority issued a decision imposing an administrative fine of approximately EUR 12,225.00 and the obligation to pay an equivalent amount based on the value of the missing goods. Contrary to the Belgian GLCE, the Bulgarian

¹⁴⁷ Diaz Gavier, P., & Van Dooren, E., 2013. 70-71.

¹⁴⁸ Belgian Constitutional Court 31 January 2019, no 16/2019.

¹⁴⁹ Van Der Eecken, N., 2012. 1058-1066; De Nauw A., 2013. 48-53; Waeterinckx P., 2014. 319-326; Claes A., 2020. 352-362.

¹⁵⁰ Case C-655/18 *Schenker*, ECLI:EU:2020:157.

Customs Law explicitly states that “*smuggled goods shall be subject to confiscation for the benefit of the State, irrespective of who owns them; if they are not available or have been disposed of, the offender shall be ordered to pay the equivalent of their customs value, or, in the event of exportation, the value of the goods.*”

According to the Bulgarian customs authority, the additional payment obligation did not constitute a second administrative sanction, but merely an order to pay, albeit in addition to the fine, but only as a legally determined measure for the recovery of the disappeared goods and therefore by analogy with a seizure of those goods in favour of the customs authority. By way of derogation from that principle, however, the Supreme Administrative Court of Bulgaria wished to know from the Court of Justice of the EU, for a preliminary ruling, whether the obligation to pay the equivalent of the goods which are the object of the customs offence should not, under European Union law, be regarded as an administrative penalty and, if so, whether such an obligation to pay is compatible with the essential characteristics which should underpin such a penalty. After all, it follows from Article 42 (1) of the Union Customs Code (hereinafter 'UCC') that each Member State of the European Union is free to determine the penalties it applies for failure to comply with the European customs legislation, except that the penalties chosen must always be effective, proportionate and dissuasive.¹⁵¹ The Member States therefore have three options when it comes to customs enforcement: 1) a system that only involves criminal penalties, 2) a system that only involves administrative penalties¹⁵², or 3) a system that combines both criminal and administrative penalties. In all systems, the requirements of effectiveness, proportionality and dissuasiveness apply to all sanctions.

Decision and scope

The Court of Justice disagrees with the Bulgarian customs authority and leaves no doubt that the obligation to pay an amount corresponding to the value of the goods removed from customs supervision constitutes a penalty within the meaning of Article 42 (1) UCC. Thus, a double administrative penalty was imposed on the warehouse keeper. In the Court's view, that obligation to pay is therefore not an alternative to confiscation as a measure for the disappearance or destruction of goods that have been the subject of a customs offence.¹⁵³ Confiscation applies only to goods which have been intercepted and are likely to have been seized, and therefore in the possession of the customs authority. In this way the Court makes an unambiguous distinction between, on the one hand, the situation of seized goods and their removal from circulation and, on the other, the situation in which the goods are physically absent. In the latter case, of course, there is no removal of the goods and the substitute payment of their counter value cannot serve the same purpose.

The judgment does not expressly state this, but it follows from the Bulgarian case that only an administrative sanction can be intended here. It would therefore be going too far to read the judgment in such a way that the Court of Justice also intended to qualify the order to pay the counter value of the missing goods as a criminal sanction. This does not alter the fact that by means of a substantive evaluation that also takes into account the case law of the ECHR, the exercise could be made to what extent on this point a 'criminal sanction' within the meaning of Article 6 (1) ECHR.

However, the qualification of the payment obligation as a sanction as referred to in Article 42 (1) UCC, regardless of whether this sanction can be characterised as administrative or penal, is

¹⁵¹ On the other hand, the development of an enforcement system is by no means optional for the Member States. Article 4.3 (2) TEU provides that Member States shall take all appropriate measures, general or particular, to ensure fulfilment of the obligations arising out of the Treaties or resulting from the acts of the institutions of the Union.

¹⁵² Article 42 (2) UCC specifies that an administrative penalty may take the form of a pecuniary charge imposed by the customs authority or the revocation, suspension or amendment of any authorisation held by the person concerned.

¹⁵³ Art 198 (1) UCC.

sufficient to require effectiveness, proportionality and a deterrent nature. With reference to the general scope of the mandatory nature of penalties imposed by the Member States for any failure to comply with European Union law, of which Article 42(1) UCC is an application of customs law, the Court of Justice holds that an additional penalty, on top of the administrative fine, consisting in the payment of the equivalent value of the missing goods is disproportionate in relation to the customs debt incurred as a result of the customs offence and in relation to the objective pursued of preventing the removal of goods from customs supervision. To that extent, the Bulgarian customs legislation, which provides for double administrative penalties, appears to be at odds with Article 42 1) UCC, which enjoys primacy.

Transposition to Belgian customs enforcement law

The discussed case from Bulgaria shows remarkable parallels with Belgian customs enforcement law. Without explicit embedding in the national customs legislation, but supported by the highest courts, an order to pay the counter value of the goods in the event of a customs violation will almost always be issued in Belgium as well. Unlike in Bulgaria, in Belgium this will always take place in a criminal context. The removal of goods from customs supervision is an offence stipulated in Article 257 (3) GLCE. In this case, the guilty perpetrator or participant shall be liable to a term of imprisonment of at least four months and a maximum of one year or, in certain cases¹⁵⁴, five years, and to a fine of five to ten times the amount of the duties evaded, calculated on the basis of the higher rate of these customs duties. Both penalties are in principle cumulative. The offender who commits the crime again is sentenced, in addition to the prison sentence, to a fine of ten to twenty times the evaded customs duties. If the goods removed from customs supervision could not be seized, the criminal court shall additionally order the person concerned to pay the value of those goods as calculated by the customs administration. Subsequently and in application of Article 283 GLCE, the person concerned may also be ordered to pay the evaded customs duties under tax law.¹⁵⁵ In the hypothesis that the obligation to pay the counter value of the goods should also be qualified in Belgium as a sanction within the meaning of Article 42 (1) UCC, the proportionality test to be complied with by that provision seems rather awkward, even in a Belgian constellation and when weighed against the tax debt incurred. In any case, the total number of convictions after a guilty verdict for a customs offence in Belgium far exceeds the all in all modest administrative fine that follows a similar offence in Bulgaria.

Furthermore, it is important to remember from the judgment of the Court of Justice of the EU that a distinction must be made between two situations: 1) the goods, which are the object of the customs offence, have been seized and can still be removed from circulation; 2) the goods are physically absent and probably traceless. According to paragraphs 36 and 37 of the judgment of 4 March 2020, the Court of Justice seems to exclude any analogy between the two situations under the UCC and to reserve the forfeiture of the goods only for the first situation. On closer examination, such a conclusion could also be deduced from a textual reading of Article 221 (1) GLCE, which stipulates that "the goods shall be seized and confiscated". Indeed, unlike the Bulgarian customs law, the Belgian customs law itself remains silent as to whether this mandatory forfeiture extends beyond a mandatory seizure.

Comment

¹⁵⁴ If the offence was committed with fraudulent intent or with the intent to harm and in the context of serious fiscal fraud, organised or otherwise, or has or would have seriously harmed the financial interests of the European Union, or was committed in a state of repetition.

¹⁵⁵ Diaz Gavier, P., & Van Dooren, E., 2013. 72.

The Court of Justice's decision of 4 March 2020 has the merit of removing the issue of an order to pay the counter value of missing goods from the national enforcement context. In the Belgian context it should be borne in mind that Articles 220 (1), 221 (1) and 257 (3) GLCE date back to the 19th century and that the established case law in cassation, as outlined above, dates back to 1860. Since the second half of the last century, however, the practical application of customs law has also taken into account both the supranational Europeanisation of customs law and the fundamental rights that have been embodied in several human rights treaties. It goes without saying that customs criminal law cannot escape scrutiny in this respect either.

In addition, the fact that by Act of 21 December 2009, Book I of the general Criminal Code was made applicable to the offences made punishable in the GLCE cannot be ignored either. Consequently, except for divergent provisions in the GLCE, there is nothing to prevent Articles 42 and 43bis of the Criminal Code, as amended by the Law of 17 July 1990, from being applied in Belgian customs criminal law. If the goods removed could not be stopped by the customs authorities, it would be reasonable to assume that they were put to use and that an unlawful financial advantage exceeding the amount of customs duties evaded was generated. The advantage thus created would then be, as it were, a substitute for the physical absence of the goods. The deprivation of this advantage, which may also be estimated, in addition to the recovery of the tax debt on the basis of a tax claim in application of Article 283 GLCE, must not be considered impossible at present by Belgian law. Nor does this prevent the customs administration from also instituting a civil action for compensation for the additional costs and efforts as a result of, for example, the unsuccessful tracing of the missing goods. The extent of the compensation would then, of course, have to be limited to covering the proven damage.

The question is whether, in the light of European customs law as currently interpreted by the Court of Justice of the EU, such a scenario might not suffice to compensate for the impossibility of objectively confiscating the disappeared goods. Customs criminal law would thus also be in line with common criminal law. After all, seized narcotics can also be confiscated as an object of the crime. If the drugs have ended up on the market and have thus created illegal profits, the criminal court, at the request of the public prosecutor, will calculate a capital gain on which both an object confiscation and a value confiscation can be based. The fact that the narcotics were not produced could then be included in the deprivation of benefit by the court. In anticipation of what the European Court of Human Rights will decide in this respect, we will however have to look out for how Belgian case law on this issue will evolve.

References

- [1] Claes, A. (2020). Tussen Scylla en Charybdis: de veroordeling tot betaling van de tegenwaarde. *Tijdschrift voor Strafrecht* 49 (5), 352-362.
- [2] De Nauw, A. (2013). Een wettelijke straf zonder wettelijke basis. De veroordeling tot betaling van de tegenwaarde van de verbeurdverklarde goederen bij niet-overlegging ervan in douane en accijnzen. *Nullum Crimen* 8 (1), 48-53.
- [3] Diaz Gavier, P., & Van Dooren, E. (2013). Criminal Customs Law in Belgium and the Consequences for Customs Debt Recovery. *Global Trade and Customs Journal* 8 (3), 70-74.
- [4] Van Der Eecken, N. (2012). La condamnation au paiement de la contre-valeur des marchandises confisquées en cas de non-représentation en matière de douanes et accises. *Revue de Droit Pénal et de Criminologie* 12 (11), 1058-1066.
- [5] Van Dooren, E. (2011). Iteratieve knelpunten van douane- en accijnsstrafrecht. In Maus, M. & Rozie, M. (ed.), *Actuele problemen van het fiscaal strafrecht*. (pp. 465-504.) Intersentia.
- [6] Van Dooren, E. (2014). Modernisering door ongrondwettelijkheid. Effecten van constitutionele schendingen in de Belgische douanewetgeving. In *Na rijp beraad. Liber amicorum Michel Rozie*. (pp. 461-482.) Intersentia.

- [7] Waeterinckx, P. (2014). Juridische ‘creativiteit’ ten dienste van de ‘kaalpluk’ bij accijns- en douanefraude. *Nullum Crimen* 9 (4), 319-326.

Adóztatás, gazdaság, új technológiák

Halasi Nóra*: A hagyományos és tájjellegű élelmiszerek gazdasági jelentősége az észak-alföldi régióban

Absztrakt

Egy adott térségre vonatkozóan nagyon fontos szerepet kap a versenyképesség és a fenntarthatóság kérdésköre, mely tényezők a helyi lakosok életminőségét és gazdasági helyzetét alapvetően meghatározzák. A vidékfejlesztés intenzív megvalósulása esélyt ad a gazdasági fejlődésre is.

A hagyományos és tájjellegű élelmiszertermékek egyértelműen a vidéki területek fejlődésének lehetőségét jelentik, előállításuk rendkívül fontos a helyi – és összességében a magyar – gazdaság, illetve társadalom szempontjából is. Ezen élelmiszertermékek előállításának növelése, illetve az értékesítési lehetőségek kiterjesztése és emelése hozzájárulhat a régió egyes térségeinek népességmegtartásához, valamint többek között a vidéki területek tárgyi és szellemi örökségének védelméhez, megőrzéséhez. A városi területek is kiemelt jelentőséggel bírnak a hagyományos és tájjellegű ételek szempontjából: a helyi rendezvények – például tematikus fesztiválok – és a vendéglátás szereplői tudatos, átgondolt értékesítési- és marketing stratégia révén szintén segíthetnek az élelmiszertermékek népszerűvé tételében.

Kutatásom célja a hagyományos és tájjellegű élelmiszerek, illetve termékek gazdasági pozíciójának jellemzése a helyi fogyasztók körében, az Észak-alföldi régió területén. A kutatás során 1.349 fő töltötte ki a kérdőívet, akik közül valamennyien értékelhető választ adtak. Elsősorban a helyi sajátosságokat vizsgáltam, a régióbeli lakosok véleményét mértem fel a hagyományos élelmiszer-fogyasztással összefüggésben, hogy értékelhetővé váljon a hagyományos és tájjellegű élelmiszerekért való többletfizetési hajlandóság.

Kulcsszavak: *élelmiszer-fogyasztás, élelmiszer-gazdaság, hagyományos és tájjellegű termék és élelmiszer, Hagyományok-Ízek-Régiók gyűjtemény*

English title: The economic significance of traditional and regional food in the Northern Great Plain region

Abstract

Competitiveness and sustainability are significant for a given region, determining residents' quality of life and economic situation. The intensive implementation of rural development also provides an opportunity for economic growth.

Traditional and regional food products bring opportunities for the development of rural areas. Also, their production is crucial for the local economy and, in broader terms, for the Hungarian society. Increasing foodstuff production and expanding sales can assist maintain the region's population. Also, it can help to protect and preserve the material and intellectual heritage of rural areas. Urban areas have crucial importance for traditional and regional food products: local events, such as thematic festivals, and workers of tourism and catering areas can help promote these products through a conscious sales and marketing strategy.

My research aims to characterize the economic position of traditional and regional food and products among local consumers in the Northern Great Plain region. 1.349 people completed

* Halasi Nóra, NAV Hajdú-Bihar Megyei Adó- és Vámigazgatósága, Kockázatkezelési Osztály, kockázatkezelési referens, <https://orcid.org/0000-0002-5979-1340>, halasi.nora@nav.gov.hu

the questionnaire, each provided valuable answers. I mainly examined the local specificities and surveyed the residents' opinions in the context of traditional food consumption to assess the willingness to pay extra money for traditional and regional food.

Keywords: *food consumption, food economy, traditional and regional product and food, Traditions-Flavours-Regions Collection*

1. Bevezetés

Az élelmiszer-fogyasztás fontos része egy társadalom mindennapjainak. Egyetértek Popovics (2009) megállapításával, miszerint az élelmiszer központi szerepet játszik az emberek életében. Az élelmiszerekre költött hányad a legmagasabb a fogyasztói kiadások között, illetve a legtöbb időt egy éves átlagban az élelmiszerek vásárlásával töltik a fogyasztók. Az élelmiszer-fogyasztás kényszer és örömforrás, egyben meghatározza a fogyasztók életstílusát és ritmusát, társadalmi kapcsolatait és visszavezethető az egyes kultúrák hagyományaira. (Popovics, 2009: 9.) Emellett napjainkban érték váltásnak vagyunk tanúi: a fogyasztók egyre inkább elfordulnak a túlzott mennyiségi fogyasztástól, a termékek közötti választáskor pedig előtérbe kerülnek a kiváló minőséget képviselő gyártmányok, a márka és az image hordozta előnyök, továbbá a fogyasztói magatartásban felértékelődik az értékorientáció (Törőcsik, 2007.)

Magyarország hagyományos és tájjellegű élelmiszerei különleges értéket képviselnek az élelmiszer piacon: kiváló minőségükről, jellegzetes íz-világukról és egészségvédő hatásukról ismertek, mely tulajdonságok vonzóvá teszik őket a fogyasztók számára.

1. 1. Élelmiszer-gazdaság és élelmiszer-fogyasztás

Egy ország és egyes területeinek gazdasági fejlettségének színvonalát az ipari fejlettség mértéke határozza meg. A gazdaság többi ágazatának, köztük a mezőgazdaságnak a fejlődési színvonala az ipari fejlettség mértékétől függ. Ugyanakkor a nem ipari ágazatok, mint például a mezőgazdaság valójában visszatükrözik az ipar és az egész gazdaság fejlődési színvonalát (Burger, 1985: 14). Szabó (1998) meghatározása alapján *mezőgazdasági tevékenység* alatt olyan növénytermesztési és állattenyésztési tevékenységet értünk, amelynek során növényi és állat termékek kerülnek előállításra, élelmiszer-fogyasztás, takarmányozás és ipari feldolgozás céljából. A tevékenység alapvető jellemzője, hogy szorosan és elválaszthatatlanul kötődik a termőföldhöz, illetve – elsősorban a növénytermesztés esetében – jellegénél fogva jelentősen ki van téve az éghajlati és időjárási viszonyoknak. (Szabó, 1998: 3) A mezőgazdaság az alábbi tényezők révén járulhat hozzá egy adott régió gazdasági növekedéséhez:

- az ipar és más ágazatok rendelkezésére bocsátott munkaerővel,
- a növekvő városi lakosság élelmiszer-ellátásával és az ipar nyersanyagellátásával,
- az ipari fejlődés számára rendelkezésre bocsátott tőkével és pénzeszközökkel,
- deviza-kitermeléssel, részben a mezőgazdasági export, részben az élelmiszer- és mezőgazdaságból eredő nyersanyagimport helyettesítése révén,
- az ipari termékek felvételére szolgáló piaccal,
- az iparosodás és a népgazdaság egyéb ágazatai fejlődésének elősegítésével (Burgerné, 1980: 80-81.).

A mezőgazdaság és a mezőgazdasági alapanyagokat fogyasztható terméké feldolgozó élelmiszeripar együttesen alkotja az *élelmiszer-gazdaságot*, mely ellátja a lakosságot egészséges élelmiszerrel, lényeges a foglalkoztatottság szempontjából, valamint hozzájárul egy adott régió gazdasági teljesítményéhez. A mezőgazdaság és az élelmiszeripar között a kapcsolatot a felvásárlás teremti meg. A mezőgazdasági termelők az általuk megtermelt mezőgazdasági termékeket bárkinek szabadon értékesíthetik, termelést pedig megrendelésre vagy önállósra, illetve szabadpiaci értékesítésre folytatnak. A mezőgazdasági termékek ezáltal több csatornán

kerülnek értékesítésre és az egyes csatornák között a termelők szabadon választhatnak, amely gyakorlatilag minden esetben gazdasági megfontolások alapján történik. A mezőgazdasági termékek értékesítésének legfontosabb formája a termelők és a felvásárlók – főleg élelmiszergyártók – közötti szerződéses kapcsolaton alapuló árueladás. Emellett a termelő közvetlenül is értékesítheti termékeit termelői piacokon, különféle értékesítőhelyeken – nyílt árusítású üzlet, piaci elárúsítóhely –, továbbá kis- és nagykereskedelemmel-, vendéglátással-, külkereskedelemmel foglalkozó vállalkozásoknak, közintézményeknek és külföldi vevőknek is. A szerződésen kívüli termelés nagy részben a hagyományokon alapuló várható fizetőképes kereslethez igazodik, amelyet a várható értékesítési árak és a gazdaságok egyedi jellegzetességei befolyásolnak (Csizmazia et al., 2007: 28.).

Az *élelmiszer-fogyasztás* speciális fogyasztási területnek tekinthető, amely az egyén és a gazdaság számára is jelentős, ugyanakkor az élelmiszer-fogyasztást általános, mindennapi fiziológiai szükségletek motiválják, és az élelmiszer nem dematerializálható vagy helyettesíthető más termékekkel. Lényeges, hogy az élelmiszer-fogyasztás tükrözi az életstílust és az értékeket is (Lehota, 2004: 7-14.). Vetőné (2013) szerint az élelmiszer-termelés és élelmiszer-fogyasztás kérdéskörében számtalan összefüggő kapcsolatot találunk, éppen ezért az élelmiszer-fogyasztás és -termelés, valamint a mindezt támogató technológiai fejlődés hatékonyan csak együttesen értelmezhető. (Vetőné, 2013: 11.)

Az élelmiszer-fogyasztást közvetlenül meghatározzák a biológiai, pszichológiai, szociológiai, antropológiai, demográfiai, közgazdasági és politikai tényezők. A *biológiai tényezők* szerepe döntően az egyénhez, a fogyasztóhoz kapcsolódik. Ezen tényezők közé a genetikai sokszínűsége épülő fiziológiai különbség, az érzékelés, valamint a táplálékkal kapcsolatos betegségek sorolhatóak. Az élelmiszer okozta, és a nem élelmiszer okozta betegségek jelentősen hatással vannak a táplálkozásra, ezáltal a fogyasztói magatartásra is. Az egyes *demográfiai tényezők* a lakosság létszámának, illetve a lakosság szerkezetének változásával hatnak az élelmiszer-fogyasztásra, például a népességfogyás a fejlett országokban csökkenti az egy főre jutó fogyasztás mennyiségét. A *közgazdasági tényezők* közül az ár és a jövedelem jut kiemelt szerephez. Az alacsony jövedelemmel rendelkezők szeretnének elegendő mennyiségű élelmiszerhez jutni, míg a magasabb jövedelemmel rendelkezők leginkább az egészséges és magas hozzáadott értékkel bíró termékeket vásárolják. A fogyasztók jövedelmének vásárlóereje, illetve az adott áruk ára, egyaránt hatással vannak a fogyasztók árváltozásra történő reagálására. A *társadalmi tényezők* a társadalmi kapcsolatok megjelenésének formái, amelyek kifejezhetnek bizonyos csoportokhoz való tartozást, vagy egyes csoportoktól való elkülönülést. A *kulturális tényezők* magukban foglalják az egyéni-, társadalmi-, valamint pszichológiai tényezőket és összetevőket. Lényeges megemlíteni az értékrendszert, amely hosszabb távon meghatározza a fogyasztói magatartást is. Mindezek mellett a *pszichológiai tényezők* befolyásolják az egyén esetében, hogy adott élelmiszereket elfogad vagy elutasít, továbbá az elfogadott élelmiszerek súlyát és szerepét (Lehota, 2004: 7-14.). A magyar háztartások fogyasztási mintáira számos tényező van hatással, többek között a jövedelem, a demográfiai változások – több dolgozó nő és egyszemélyes háztartás, nagyobb nyugdíjas populáció –, valamint az életstílusbeli változások (Hofmeister-Tóth et al., 2011). Trichopoulou et al. (2002) hét európai ország élelmiszer-fogyasztási szokásait és azok tíz éven belül történt változásait hasonlította össze a nemzeti fogyasztási statisztikákat felhasználva. Kutatásaik azt támasztották alá, hogy az egészséggel és a környezettel kapcsolatos információk megértésére, továbbá feldolgozására hatással van az iskolai végzettség szintje. (Trichopoulou et al., 2002: 553-558.)

1.2. Hagyományos és tájjellegű élelmiszerek az élelmiszer piacon

Hagyományos és tájjellegű termékek/élelmiszerek nevezzük azokat a mezőgazdasági termékeket és élelmiszereket, amelyeket tradicionális módon állítanak elő, történelmi múlttal rendelkeznek és kötődnek egy adott térséghez, ahol napjainkban is jelen vannak az élelmiszerpiacon. A hagyományos, tradicionális, nemzeti és a hungarikum termék/élelmiszer kifejezések szintén

alkalmazhatóak esetükben, a termékek közös gyűjteménye a Hagyományok-Ízek-Régiók gyűjtemény. A regionális és helyi termékek azonban eltérnek a fogalomtól, mert azok csak egy szűkebb területhez való kötődést jelentenek, de előállításuk nem függ össze a tradíciókkal. Mindezekon kívül *konvencionális, klasszikus, vagy tömegtermékek/élelmiszerek* definiáljuk azokat a nagy tételben, ipari körülmények között előállított élelmiszeripari termékeket, amelyek megfelelnek az általános előírásoknak, nincs speciális alapanyag- és technológiagényük, ugyanakkor a kereskedelmi forgalomban megtalálhatóak. A konvencionális termékeket a kereskedelmi forgalomban eltérő márkázással differenciálják. Az *ök(ológiai), bio(lógiai) vagy organikus termék/élelmiszer* kizárólag olyan gazdálkodásból származhat, ahol nem alkalmaznak ember által készített műtrágyákat, növényvédő és rovarirtó szereket, növekedésszabályozókat és takarmány-kiegészítőket. Mindezek helyett a rendszer a vetésforgóra, az állati és növényi eredetű trágyákra, a kézi jellegű gyomirtásra és a különböző kártevők elleni biológiai védekezésre épül (Szakály et al, 2010: 13).

Az Európai Unió francia kezdeményezésre, 1993-ban hívta életre az „Euroterroirs” (Európa Vidékei) nevű programot, amelynek célja az európai régiók hagyományos és tájjellegű élelmiszereinek összegyűjtése, azok gazdasági hasznosításának előmozdítása, valamint ezeknek a termékeknek a fogyasztók körében való népszerűsítése volt. Az EU-csatlakozás előtt álló közép-kelet-európai országok közül Magyarország elsőként csatlakozott a programhoz 1998-ban. A „Hagyományok-Ízek-Régiók (HÍR)” kezdeményezés célja az volt, hogy összegyűjtse a magyarországi régiók hagyományos és tájjellegű élelmiszereit, valamint egyben hozzájáruljon azok ismertségének növeléséhez és gazdasági hasznosításukhoz (Pallóné, 2003). A HÍR-gyűjteménybe történő besorolás odaítéléséhez különböző követelményeknek kell megfelelnie egy terméknek, melyek az alábbiak: a termék története, az előállítási mód hagyományossága, az adott tájegységhez kötődés, a termékhez kötődő tudásanyag, ismertség, valamint az előállítás és forgalmazás megléte (Cserhalmi et al., 2001: 208-329).

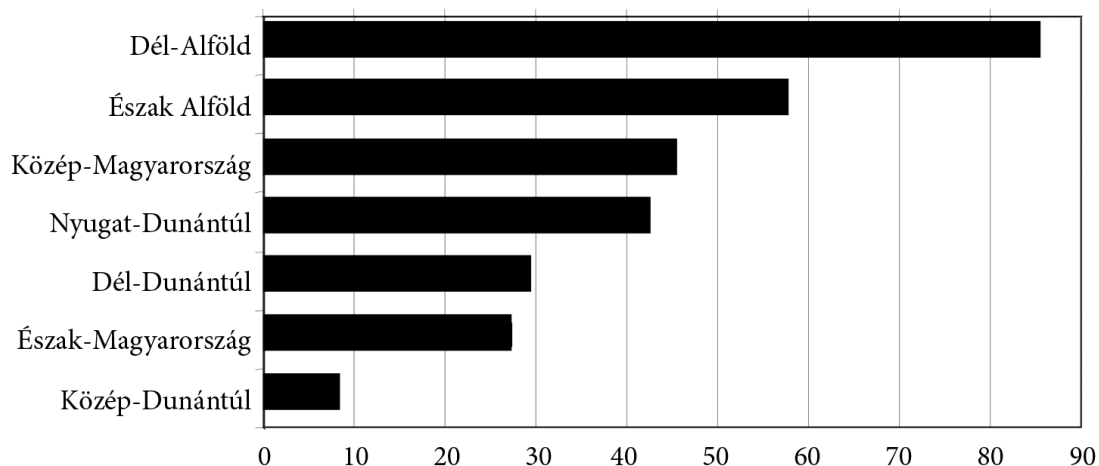
A könyv 300 hagyományos és tájjellegű termék szakmai-történeti leírását tartalmazza régióként, valamint azon belül ágazati bontásban. A többi európai ország listájához képest a magyar gyűjtemény kiemelkedően gazdag tájjellegű zöldségekben és gyümölcsökben, melyek az összes termék több mint egyharmadát teszik ki. A régiós besorolás alapja a történetileg első hiteles említés volt (Szakály et al, 2010: 61-62.).

1. 3. Az Észak-alföldi régió hagyományos és tájjellegű élelmiszertermékei

Az Észak-alföldi régió természet- és gazdaságföldrajzi jellemzői kedveznek a mezőgazdasági termelésnek, termőhelyi különbségei pedig területenkénti specializációt is lehetővé tesznek. A terület mezőgazdasága így biztos alapot jelenthet a korábban már rátelepült élelmiszeriparnak, valamint a régióban termelt növények, vágóállatok és állati termékek legnagyobb része a helyi igények kielégítése mellett hazai vagy külföldi fogyasztókhoz kerül (Csizmazia et al, 2007: 28).

Az Észak-alföldi régiót szikes és homokterületek, a tanyás-kertes települések határában humuszban gazdag feketeföldek, valamint az állattenyésztés és növénytermesztés termékei jellemzik, melyek például a híres szabolcsi-nyírségi alma, a besztercei szilva, illetve feldolgozott termékként a szatmári szilvalekvár vagy a diópálinka. A mezőgazdasági termékek és élelmiszerek minőségét jelentősen befolyásolják a termőhelyi adottságok és a fizikai környezet, továbbá egy adott régióhoz köthető étkezési szokások és hagyományok is (Szakály et al., 2010: 63. és Cserhalmi et al., 2001).

A HÍR-gyűjteményben az Észak-alföldi régió 58 termékkel szerepel, ezáltal regionális megoszlás alapján a második termékekben leggazdagabb régió Magyarországon, a Dél-alföldi régiót követően. Az alábbi, *1. számú ábra* a HÍR-gyűjtemény termékeinek régiókénti megoszlását szemlélteti.



1. számú ábra. A HÍR-gyűjtemény termékeinek megoszlása Magyarország régiói szerint.

Forrás: átvéve Szakály et al., 2010: 62.

Az Észak-alföldi régió jellegzetes *termékcsoportjai, termékei* a következők:

- *Húsok, szárnyasok, vadak:* Bronzpulyka, Gyöngytyúk, Hortobágyi (racka) juh, Magyar kecske, Magyar szürke szarvasmarha, Fehér magyar tyúk, Fodros tollú magyar lúd, Őz,
- *Húskészítmények:* Csécsi szalonna, Csemege debreceni; Füstölt, paprikás csemegezalonna, Vállaji sváb bordázott szalonna, Vállaji sváb sonka,
- *Termesztett, gyűjtögetett és feldolgozott gyümölcsök:* Besztercei szilva, Penyigei szilva, Milotai dió, Aszalt szilva, Nagykőrűi cseresznye, Cigánymeggy, Debreceni meggy, Pándy meggy, Hajdúsági köszméte, Szabolcsi alma, Aszalt alma, Aszalt körte,
- *Termesztett, gyűjtögetett és feldolgozott zöldségek:* Hajdúsági torma, Kisvárdai burgonya, Hajdúsági káposzta, Sziki csiperke, Mezei szegfűgomba, Nagydobosi sütőtök,
- *Ital:* Szatmári szilvapálinka, Diópálinka, Szabolcsi almapálinka,
- *Gabonafélék és malomipari termékek:* Kukoricadara,
- *Édesipari termékek:* Somlekvár, Szatmári szilvalekvár,
- *Cukrász és pékáru:* Debreceni vert mézes, Debreceni vásári füzéres perec, Dübbencs, Kenyérlángos, Kunsági perec, Kürtőskalács, Pászkalács, Vesu,
- *Tejtermékek:* Kecsketrúró, Körített túró, Lágycsok, Parenyica sajt,
- *Fűszernövények, fűszerek, ízesítők:* Étkezési mák, Sziki kamilla,
- *Száraztészták:* Csigatészta, Kötött tészta, Lebbencstészta,
- *Egyéb:* Nyírségi akácméz, Pörkölt napraforgómag (Szakály et al., 2010: 63., Cserhalmi et al., 2001: 208-239.).

2. Anyag és módszer

A primer kutatás során a kvantitatív módszerek közül kérdőíves vizsgálatok formájában a megkérdezés módszerét alkalmaztam. A kérdések leginkább a fogyasztók hagyományos és tájjellegű élelmiszerekkel kapcsolatos preferenciáit, ismereteit, vásárlási szokásait és kockázatkezelését elemezték. A kérdőíves felmérés során lényeges volt, hogy értékelhetővé váljon a hagyományos és tájjellegű élelmiszerekért való többletfizetési hajlandóság, illetve következtetéseket lehessen levonni, hogy melyek a legfontosabb gazdasági feltételek az élelem-előállítások során és milyen sajátosságok jellemzik az Észak-alföldi régió hagyományos és tájjellegű élelmiszer-fogyasztását. A kérdőíves felmérésre 2019. december 16. és 2020. május 22. között került sor, az adatgyűjtés során a megkérdezést következetesen végeztem és csak az adott régió lakosainak válaszait vettem figyelembe.

Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Jász-Nagykun-Szolnok megye lakosaira vonatkozóan a megkérdezés kizárólag online formában, interneten keresztül történt. A kérdőív a Google Docs űrlapkészítő alkalmazással készült, a felmérésben a részvétel önkéntes volt. Az online kérdőív egy közösségi oldal felületén volt elérhető, mely során 1.349 fő töltötte ki a kérdőívet, akik közül valamennyien értékelhető választ adtak. Az Észak-alföldi régióban összesen 1.349 fő (n=1.349) a megkérdezett minta nagysága.

3. Eredmények

3.1. A minta szocio-demográfiai jellemzői

A minta demográfiai jellemzőinél nemek, korcsoportok, iskolai végzettség és a lakóhely településtípusa szerinti kategóriákat állítottam fel, továbbá a szubjektív jövedelmi helyzetről, a családban egy főre jutó jövedelem összegéről is információkat kértem. A válaszadók közül a nők aránya 85,6% és a legnagyobb, közel egynegyed arányban a 40-49 éves korosztály válaszolt a kérdéseimre, ugyanakkor a 30-39 éves és a 18-29 éves korosztály is közel azonos mértékben volt jelen. A válaszadók közel fele rendelkezik felsőfokú végzettséggel, illetve lakik a megyeszékhelyeken. A 2.000 lakos alatti településről érkezett válaszok száma viszonylag alacsony. A mintában szereplő válaszadók egyötödének a családban az egy főre jutó jövedelem összege 101-150e Ft, a megkérdezettek 16,5%-ánál ez az érték 200e Ft feletti, 5% esetben pedig az összeg kevesebb, mint 50e Ft. A megkérdezettek egyes háttérváltozók szerinti megoszlását az alábbi, 1. számú táblázat szemlélteti.

1. számú táblázat. A minta szocio-demográfiai jellemzői.

Forrás: Saját szerkesztés, 2021.

<i>A minta bemutatása</i> (N= 1.349)		
<i>Demográfiai csoportok</i>	N	%
<i>Nemek szerint</i>		
Férfi	194	14,4%
Nő	1 155	85,6%
<i>Korcsoportok</i>		
18-29 éves	310	23,0%
30-39 éves	315	23,4%
40-49 év	329	24,4%
50-59 éves	220	16,3%
60 éves kor felett	175	13,0%
<i>Iskolai végzettség szerint</i>		
8 általános	23	1,7%
Szakmunkás képző	164	12,2%
Érettségi	521	38,6%
Felsőfokú végzettség	641	47,5%
<i>Lakóhely településtípusa</i>		
Megyei jogú város, megyeszékhely	642	47,6%
10.000 lakos feletti város	347	25,7%
2.000-10.000 lakos közötti település	285	21,1%
2.000 lakos alatti település	75	5,6%
<i>Subjektív jövedelmi helyzet, a családban 1 főre jutó jövedelem összege</i>		
Kevesebb, mint 50.000 Ft	68	5,0%
51.000 - 75.000 Ft	143	10,6%
76.000 - 100.000 Ft	215	15,9%
101.000 - 150.000 Ft	276	20,5%
151.000 - 200.000 Ft	210	15,6%
200.000 Ft felett	223	16,5%
NT/NV	214	15,9%

3.2. Hipotézisvizsgálatok

Kutatásom lényeges célja volt a hagyományos és tájjellegű élelmiszerek, illetve termékek gazdasági pozíciójának jellemzése és elemzése a helyi fogyasztók körében, az Észak-alföldi régió területén. Elsősorban a helyi sajátosságokat vizsgáltam, a régióbeli lakosok véleményét mértem fel a hagyományos és tájjellegű élelmiszerek és ételek fogyasztásával összefüggésben, a hazai piac és termékek védelmének, valamint versenyképességének erősítése érdekében. A helyi és hagyományos termékek leginkább a lokális vállalkozások és a turizmus szempontjából jelentősek, így nem alkalmasak a régió mélyebb strukturális problémáinak megoldására, ugyanakkor „támogató” szerepük révén segíthetnek a gazdaság fejlesztésében és a különböző társadalmi rétegek sajátos igényeinek kielégítésében.

Az első hipotézis

H₁: Azok a helyi lakosok, akik a saját háztartásukban gyakran fogyasztanak hagyományos és tájjellegű ételeket, gyakran választják ezeket az ételeket vendéglátóhelyeken is.

A megkérdezés során választ kértem, hogy a helyi lakos a saját háztartásában milyen gyakran fogyaszt hagyományos magyar ételeket, illetve ha ellátogat egy vendéglátóhelyre, milyen gyakran választ hagyományos magyar ételeket a kínálatból. A két változó keresztábra elemzését, a hagyományos és tájjellegű élelmiszerek saját háztartásban történő fogyasztásának gyakoriságát a hagyományos és tájjellegű élelmiszerek vendéglátóhelyen történő fogyasztásának függvényében az alábbi, 2. számú táblázat szemlélteti.

2. számú táblázat. A hagyományos és tájjellegű élelmiszerek saját háztartásban történő fogyasztásának gyakorisága, a hagyományos és tájjellegű élelmiszerek vendéglátóhelyen történő fogyasztásának összefüggésében.

Forrás: Saját szerkesztés, 2021.

		Ha ellátogat egy vendéglátóhelyre, milyen gyakran választ hagyományos magyar ételeket?			
		Többnyire nem választom (%)	Néha igen, néha nem (%)	Többnyire választom (%)	Összesen (%)
Saját háztartásában milyen gyakran fogyaszt hagyományos magyar ételeket?	Legfeljebb havonta egyszer (%)	51,1%	38,3%	10,6%	100,0%
	Legfeljebb hetente egyszer (%)	23,8%	55,4%	20,8%	100,0%
	Hetente többször (%)	11,1%	46,8%	42,1%	100,0%
	Naponta (%)	5,7%	32,4%	61,8%	100,0%
	Összesen (%)	13,7%	44,8%	41,5%	100,0%

A két változó kapcsolata Pearson-féle ká-négyzet (χ^2) próbával vizsgálva szignifikánsnak bizonyult ($p < 0.01$). Ez azt jelenti, hogy a hagyományos ételek otthoni fogyasztásának gyakorisága összefügg azzal, milyen gyakran eszik valaki hagyományos ételeket, ha ellátogat egy vendéglátóhelyre. Mivel mindkét változó ordinális skálát alkot, ezért ezt a kapcsolatot Spearman korrelációval is megvizsgáltam, amelynek értéke 0.33, $p < 0.001$. Ez utóbbi úgy értelmezhető, hogy minél gyakrabban fogyaszt valaki otthon hagyományos ételeket, annál gyakrabban teszi ezt egy vendéglátóhelyen is. Ezen összefüggés mértéke, illetve mintázata még pontosabban olvasható le a 2. számú táblázat sorszázalékaiból. A táblázat adatai szerint az otthoni fogyasztás gyakoriságának növekedésével monoton nő azok aránya, akik többnyire választanak a hagyományos ételeket étteremben is (10.6%, 20.8%, 42.1%, 61.8%). Ugyanakkor monoton csökken azok aránya, akik többnyire nem választják a hagyományos magyar ételeket vendéglátóhelyeken (51.1%, 23.8%, 11.1%, 5.7%).

Összességében tehát a **H₁ hipotézis beigazolódott.**

A második hipotézis

H₂: Azok a helyi lakosok, akik a saját háztartásukban gyakran fogyasztanak hagyományos és tájjellegű ételeket, fontosnak tartják, hogy az adott hagyományos és tájjellegű élelmiszertermék helyi alapanyagok felhasználásával készüljön.

A hagyományos és tájjellegű élelmiszerek saját háztartásban történő fogyasztási gyakorisága, valamint a helyi alapanyagok felhasználásának jelentősége – változók keresztábra elemzését a következő, 3. számú táblázat ismerteti.

3. számú táblázat. A hagyományos és tájjellegű élelmiszerek saját háztartásban történő fogyasztási gyakorisága a helyi alapanyagok felhasználásának jelentőségével összefüggésben.

Forrás: Saját szerkesztés, 2021.

		Mennyire fontos Önnek, hogy az adott élelmiszer termék helyi alapanyagok felhasználásával készüljön?			
		Kiemelten fontos (%)	Fontos (%)	Nem fontos (%)	Összesen (%)
Saját háztartásában milyen gyakran fogyaszt hagyományos magyar ételeket?	Legfeljebb havonta egyszer (%)	2,0%	34,7%	63,3%	100,0%
	Legfeljebb hetente egyszer (%)	13,3%	58,8%	27,9%	100,0%
	Hetente többször (%)	19,3%	64,2%	16,5%	100,0%
	Naponta (%)	33,1%	56,9%	10,0%	100,0%
	Összesen (%)	20,9%	60,3%	18,8%	100,0%

A két változó kapcsolata Pearson-féle χ^2 próbával vizsgálva szignifikánsnak bizonyult ($p < 0.01$), mely alapján a hagyományos ételek otthoni fogyasztásának gyakorisága összefügg azzal, hogy mennyire tartja lényegesnek a fogyasztó, hogy egy adott élelmiszertermék helyi alapanyagok felhasználásával készüljön. A két változó ordinális skálát alkot, ezért Spearman korrelációval is megvizsgáltam a kapcsolatot. A Spearman korreláció értéke 0.33, $p < 0.001$. Ez alapján minél gyakrabban fogyaszt egy lakos saját háztartásában hagyományos ételeket, annál fontosabb lesz számára a helyi alapanyagok felhasználása.

A 3. számú táblázat sorszázalékai alapján az otthoni fogyasztás gyakoriságának emelkedésével monoton nő azok aránya, akik számára kiemelten fontos, hogy egy hagyományos élelmiszertermék helyi alapanyagok felhasználásával készüljön (2.0%, 13.3%, 19.3%, 33.1%). Emellett monoton csökken azoknak a fogyasztóknak az aránya, akik ezt nem tartják fontosnak (63.3%, 27.9%, 16.5%, 10.0%).

Összességében tehát a **H₂ hipotézis beigazolódott.**

A harmadik hipotézis

H₃: Azok a helyi lakosok, akik vendéglátóhelyeken gyakran választanak hagyományos magyar ételeket, hajlandóak többet fizetni egy hagyományos helyi alapanyagokból készült élelmiszertermékért.

A felmérés során rákérdeztem, hogy a helyi lakos milyen gyakran választ hagyományos magyar ételeket vendéglátóhelyeken, valamint emellett hajlandó-e többet fizetni egy hagyományos helyi alapanyagokból készült élelmiszertermékért? Az alábbi, 4. számú táblázat szemlélteti a hagyományos magyar ételek vendéglátóhelyen történő választási gyakoriságának és a hagyományos helyi alapanyagokból készült élelmiszerekért való fizetési hajlandóság összefüggését.

4. számú táblázat. A hagyományos magyar ételek vendéglátóhelyen történő választási gyakoriságának és a hagyományos helyi alapanyagokból készült élelmiszerekért való fizetési hajlandóság összefüggése

Forrás: Saját szerkesztés, 2021.

		Hajlandó lenne-e többet fizetni, egy hagyományos helyi alapanyagokból készült élelmiszer termékért?			
		Igen (%)	Talán (%)	Nem (%)	Összesen (%)
Ha ellátogat egy vendéglátóhelyre, milyen gyakran választ hagyományos magyar ételeket?	Többnyire nem választom (%)	2,0%	34,7%	63,3%	100,0%
	Néha igen, néha nem (%)	13,3%	58,8%	27,9%	100,0%
	Többnyire választom (%)	19,3%	64,2%	16,5%	100,0%
	Összesen (%)	20,9%	60,3%	18,8%	100,0%

Pearson-féle khi-négyzet (χ^2) próbával vizsgálva a két változó kapcsolata szignifikánsnak bizonyult ($p < 0.01$). Ez alapján a hagyományos magyar ételek vendéglátóhelyen történő választásának gyakorisága összefügg azzal, hogy egy helyi lakos hajlandó-e többet fizetni egy hagyományos helyi alapanyagokból készült élelmiszertermékért. A két változó ordinális skálát alkot, a Spearman korreláció értéke 0.33, $p < 0.001$. Eszerint minél gyakrabban választ egy fogyasztó vendéglátóhelyen hagyományos magyar ételeket, annál inkább hajlandó többet fizetni egy hagyományos helyi alapanyagokból készült élelmiszertermékért.

A 4. számú táblázat sorszázalék adatai szerint a hagyományos magyar ételek vendéglátóhelyen történő választási gyakoriságának növekedésével monoton emelkedik a hagyományos helyi alapanyagokból készült élelmiszerekért való fizetési hajlandóság (2.0%, 13.3%, 19.3%). Emellett monoton csökken azoknak a fogyasztóknak az aránya, akik nem hajlandóak többet fizetni egy hagyományos helyi alapanyagokból készült élelmiszertermékért (63.3%, 27.9%, 16.5%).

Összességében tehát a **H₃ hipotézis beigazolódott.**

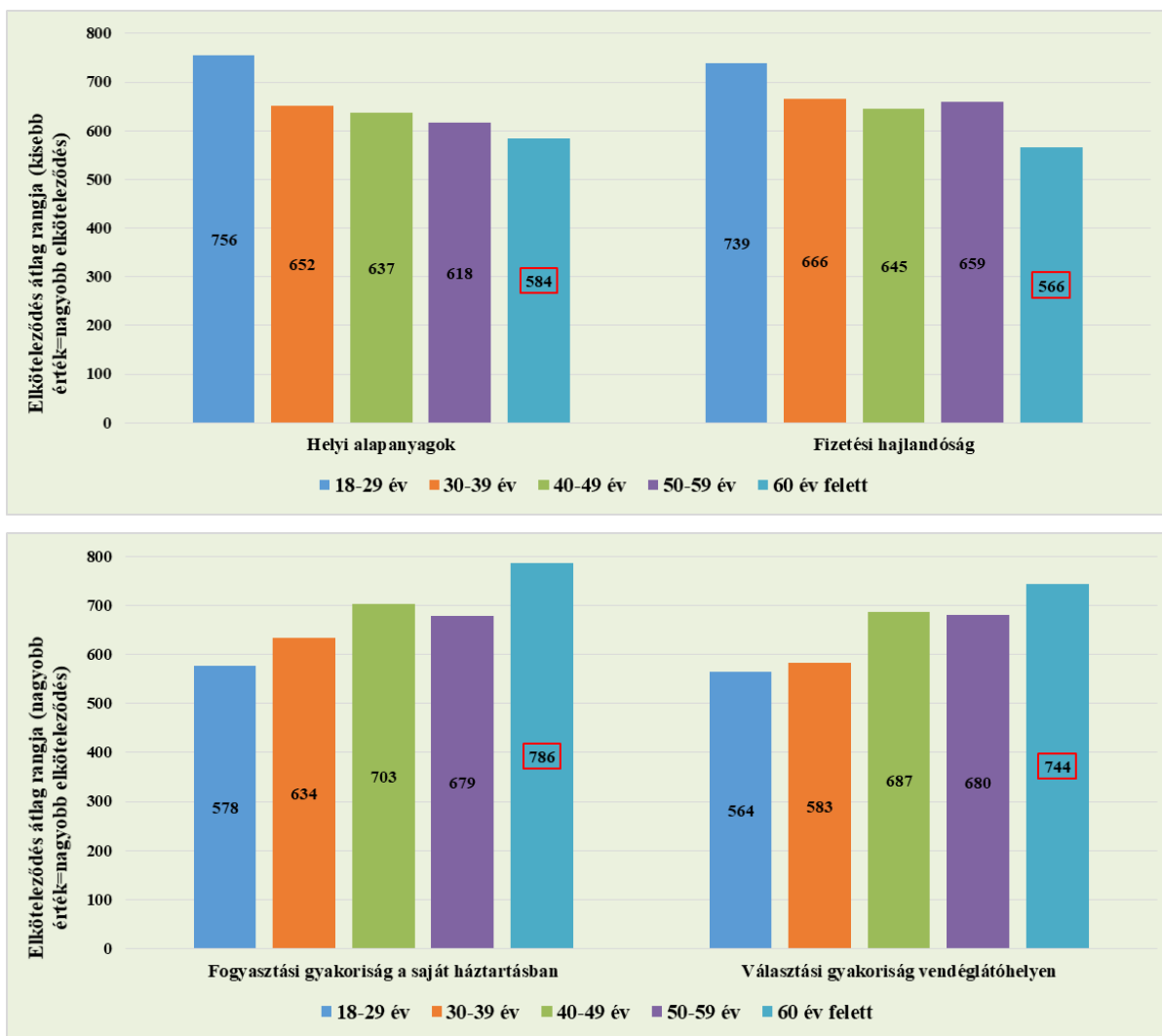
Az egyes háttérváltozók alapján képzett – életkor, településtípus, a családban egy főre jutó jövedelem összege – csoportok hagyományos és tájjellegű élelmiszerek iránt való elköteleződését *Kruskal–Wallis-próbával* hasonlítottam össze. *Az elköteleződés mértékét négy kérdés mentén jellemeztem:*

- Mennyire fontos Önnek, hogy az adott élelmiszertermék helyi alapanyagok felhasználásával készüljön?
- Hajlandó lenne-e többet fizetni, egy hagyományos helyi alapanyagokból készült élelmiszertermékért?
- Saját háztartásában milyen gyakran fogyaszt hagyományos magyar ételeket?
- Ha ellátogat egy vendéglátóhelyre, milyen gyakran választ hagyományos magyar ételeket?

A negyedik hipotézis

H₄: Az életkor emelkedésével a helyi lakosok körében nő az elköteleződés mértéke a hagyományos és tájjellegű élelmiszerek iránt.

Az egyes korcsoportok hagyományos és tájjellegű élelmiszerek iránt való elköteleződését *Kruskal–Wallis-próbával* hasonlítottam össze, melyek között szignifikáns eltérés van, $p < 0.01$. A hagyományos és tájjellegű élelmiszerek iránti elköteleződés mértékét a helyi lakosok egyes korcsoportjainak vonatkozásában az alábbi, 2. számú ábra ismerteti.



2. számú ábra. A hagyományos és tájjellegű élelmiszerek iránti elköteleződés mértéke a helyi lakosok egyes korcsoportjainak vonatkozásában.

Forrás: Saját szerkesztés, 2021.

A helyi alapanyagok és a fizetési hajlandóság-változók esetén a kérdésre adott válaszok alapján a kisebb értékek jelentik a nagyobb elköteleződést, tehát a helyi alapanyagok fontossága (átlag rang érték: 584) és a fizetési hajlandóság (átlag rang érték: 566) esetében is a 60 év feletti korosztály a leginkább elkötelezett hagyományos és tájjellegű élelmiszerek iránt. A 18-29 éves korosztály elköteleződésének mértéke a legkisebb az átlag rang értékek – helyi alapanyag fontossága (756) és fizetési hajlandóság (739) – alapján.

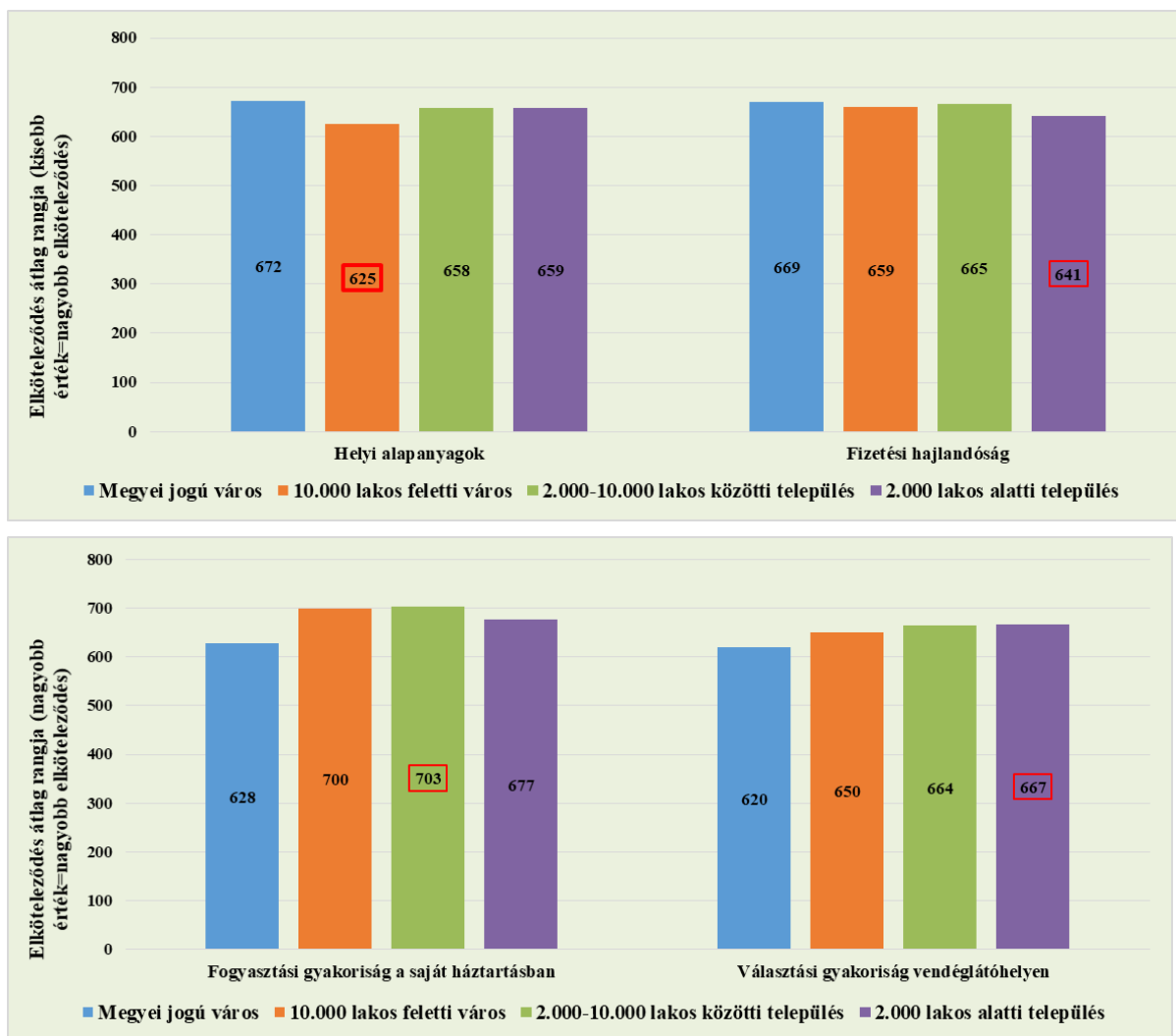
A fogyasztási gyakoriság a saját háztartásban, valamint a választási gyakoriság a vendéglátóhelyen változók esetében a nagyobb értékek jelzik a nagyobb elköteleződést. A 60 év feletiek fogyasztják leggyakrabban a saját háztartásukban (átlag rang érték: 786), illetve választják a legtöbbször vendéglátóhelyeken (átlag rang érték: 744) a hagyományos magyar élelmiszereket. A 18-29 éves korosztály elköteleződésének mértéke a legkisebb (átlag rang érték: 578 és 564).

Össességében tehát a **H₄ hipotézis beigazolódott.**

Az ötödik hipotézis

H₅: A régió egyes településein élő lakosok körében, a lakosok számának csökkenésével nő az elköteleződés mértéke a hagyományos és tájjellegű élelmiszerek iránt.

Az egyes településtípusokon élő lakosok hagyományos és tájjellegű élelmiszerek iránt való elköteleződését *Kruskal–Wallis-próbával* hasonlítottam össze, amely településtípusok között szignifikáns eltérés van, $p < 0.01$. A hagyományos és tájjellegű élelmiszerek iránti elköteleződés mértékét az egyes településtípusok vonatkozásában az alábbi, 3. számú ábra ismerteti.



3. számú ábra. A hagyományos és tájjellegű élelmiszerek iránti elköteleződés mértéke az egyes településtípusok vonatkozásában.

Forrás: Saját szerkesztés, 2021.

A 10.000 lakos feletti városban élő fogyasztóknak a legfontosabb, hogy egy adott élelmiszertermék helyi alapanyagok felhasználásával készüljön (átlag rang érték: 625). A fizetési hajlandóság ugyanakkor a 2.000 lakos alatti településeken a legmagasabb (átlag rang érték: 641). Az elköteleződés mértéke mindkét esetben a megyei jogú városokban a legalacsonyabb (átlag rang érték: 672 és 669).

Saját háztartásukban a 2.000-10.000 lakos közötti településen élők fogyasztanak leggyakrabban hagyományos magyar ételeket (átlag rang érték: 703), emellett vendéglátóhelyen legtöbbször a 2.000 lakos alatti településen élők választják ezeket az ételeket (átlag rang érték: 667).

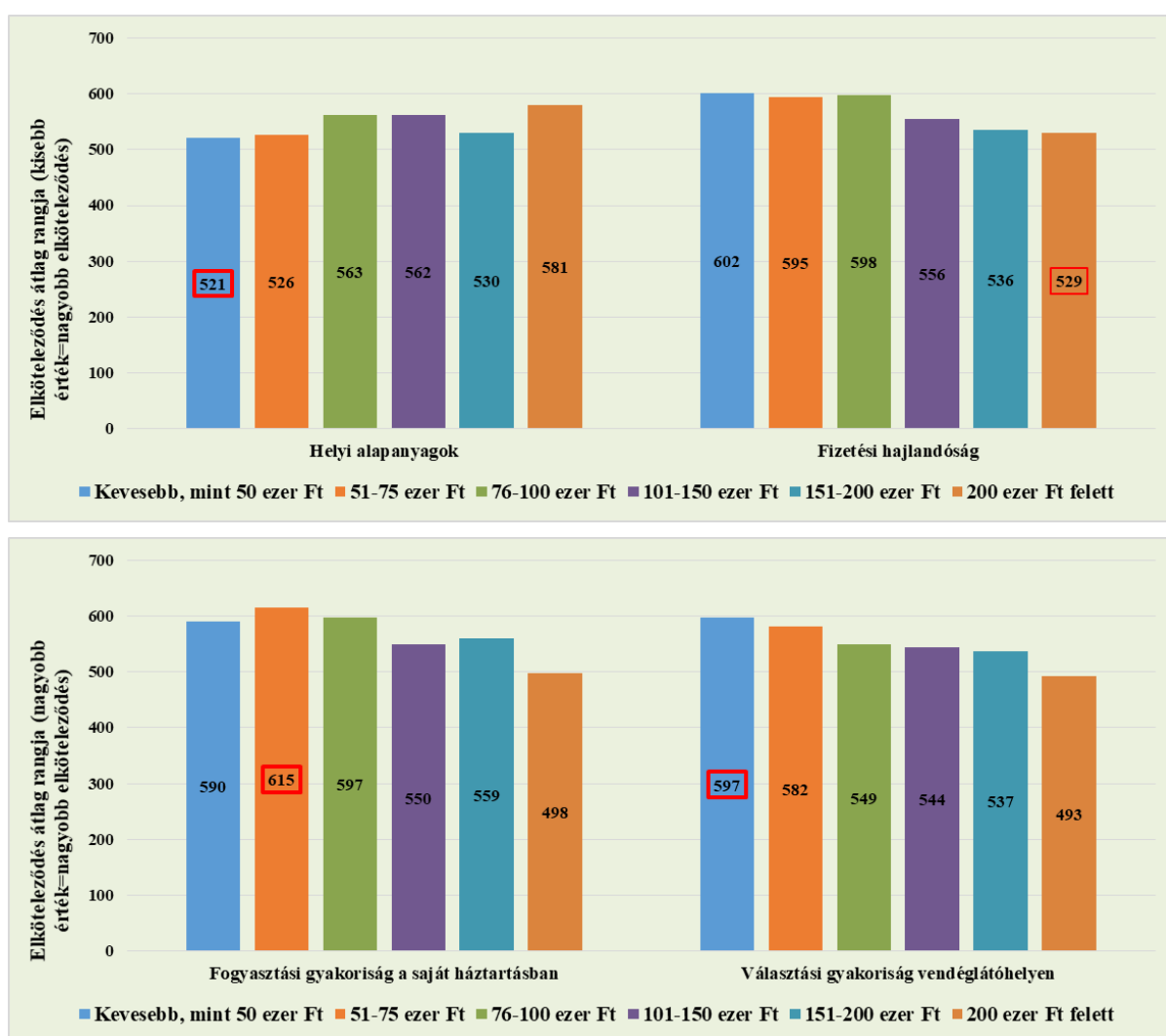
Összességében tehát a **H₅ hipotézis részben beigazolódott.**

A hatodik hipotézis

H₆: A helyi fogyasztók családjában az egy főre jutó jövedelem összegének csökkenésével nő az elköteleződés mértéke a hagyományos és tájjellegű élelmiszerek iránt.

Az egyes jövedelemcsoportokhoz tartozó fogyasztók hagyományos és tájjellegű élelmiszerek iránt való elköteleződését *Kruskal–Wallis-próbával* hasonlítottam össze, mely csoportok között szignifikáns eltérés van, $p < 0.01$.

A hagyományos és tájjellegű élelmiszerek iránti elköteleződés mértékét, a helyi lakosok családjában az egy főre jutó jövedelem összegének függvényében az alábbi, 4. számú ábra ismerteti.



4. számú ábra. A hagyományos és tájjellegű élelmiszerek iránti elköteleződés mértéke, a helyi lakosok családjában az egy főre jutó jövedelem összegének függvényében.

Forrás: Saját szerkesztés, 2021.

Azok a régióbeli lakosok a legnagyobb mértékben elkötelezettek a helyi alapanyagok felhasználása iránt, akiknek a családjában az egy főre jutó jövedelem összege kevesebb, mint 50 ezer Ft (átlag rang érték: 521). Ezzel szemben azok a fogyasztók hajlandóak leginkább többet

fizetni egy hagyományos helyi alapanyagokból készült élelmiszertermékért, akiknek a családjában az egy főre jutó jövedelem összege több mint 200 ezer Ft (átlag rang érték: 529).

A legmagasabb fogyasztási gyakoriság a saját háztartásban az 51-75 ezer Ft közötti jövedelemcsoporthoz (átlag rang érték: 615), a legmagasabb választási gyakoriság a vendéglátóhelyeken az 50 ezer Ft alatti jövedelemcsoporthoz tartozik (átlag rang érték: 597). Mindkét esetben azok a fogyasztók a legkevésbé elkötelezettek, akiknek a családjukban az egy főre jutó jövedelem összege több mint 200 ezer Ft (átlag rang érték: 498 és 493).

Összességében tehát a **H₆ hipotézis részben beigazolódott.**

4. Következtetések és javaslatok

A hagyományos és tájjellegű élelmiszerek hozzájárulhatnak a gazdasági növekedéshez, illetve az adóbevételek emelkedéséhez a régióban:

- gyártmányfejlesztési lehetőséget jelentenek az ipar számára, kis- és közép-vállalkozások beindítása valósulhat meg, az elmaradott térségekben munkahely teremtési lehetőséget biztosítanak;
- választékbővítési lehetőséget biztosítanak a kereskedelemben, illetve a vendéglátásban, a helyben megtermelt élelmiszertermékek helyben történő magasabb arányú felhasználását teszik lehetővé;
- felhasználhatóak a vidékfejlesztési programokban, a turizmus népszerűsítésének és fellendítésének érdekében, például íz-utak és tematikus rendezvények szervezése által;
- összességében a régió, valamint az egész ország vonzerejét és arculatát erősítik (Szakály et al., 2010: 33.).

A helyi lakosok kedvelik, vásárolják és fogyasztják a hagyományos és tájjellegű élelmiszereket, amelyeket vonzóknak és értékesnek találnak. A kutatás eredményeképpen az alábbi összefüggések állapíthatók meg:

- az otthoni fogyasztás gyakoriságának növekedésével monoton nő azok aránya, akik többnyire választanak a hagyományos ételeket étteremben is;
- az otthoni fogyasztás gyakoriságának emelkedésével monoton nő azok aránya, akik számára kiemelten fontos, hogy egy hagyományos élelmiszertermék helyi alapanyagok felhasználásával készüljön;
- a hagyományos magyar ételek vendéglátóhelyen történő választási gyakoriságának növekedésével monoton emelkedik a hagyományos helyi alapanyagokból készült élelmiszerekért való fizetési hajlandóság;
- a helyi alapanyagok fontossága és a fizetési hajlandóság esetében is a 60 év feletti korosztály a leginkább elkötelezett hagyományos és tájjellegű élelmiszerek iránt, illetve ők fogyasztják leggyakrabban a saját háztartásukban, illetve választják a legtöbbször vendéglátóhelyeken is a hagyományos magyar élelmiszereket;
- a 10.000 lakos feletti városban élő fogyasztóknak a legfontosabb, hogy egy adott élelmiszertermék helyi alapanyagok felhasználásával készüljön, a fizetési hajlandóság ugyanakkor a 2.000 lakos alatti településeken a legmagasabb;
- saját háztartásukban a 2.000-10.000 lakos közötti településen élők fogyasztanak leggyakrabban hagyományos magyar ételeket, emellett vendéglátóhelyen legtöbbször a 2.000 lakos alatti településen élők választják ezeket;
- azok a fogyasztók hajlandóak leginkább többet fizetni egy hagyományos helyi alapanyagokból készült élelmiszertermékért, akiknek a családjukban az egy főre jutó jövedelem összege több mint 200 ezer Ft, a legmagasabb fogyasztási gyakoriság a saját háztartásban az 51-75 ezer Ft közötti jövedelemcsoporthoz kötődik;

- azok a régióbeli lakosok, akiknek a családjukban az egy főre jutó jövedelem összege kevesebb, mint 50 ezer Ft, a legnagyobb mértékben elkötelezettek a helyi alapanyagok felhasználása iránt, emellett vendéglátóhelyeken ők választják legtöbb alkalommal a hagyományos magyar ételeket.

Lényeges célkitűzés, hogy a magyar fogyasztók részesítsék előnyben a hazai élelmiszertermékeket, mert összességében a hagyományos és tájjellegű élelmiszertermékek nagyobb arányú előállításával és értékesítésével a helyi lakosoknak lehetőségük lenne munkahelyhez és jövedelemhez jutniuk, mely elengedhetetlen a jövőbeni kedvezőbb életfeltételek megteremtése és a gazdasági növekedés érdekében.

Irodalomjegyzék

- [1] Burger, A. (1985). *Food Economics*. Akadémiai Kiadó.
- [2] Burgerné, G. A. (1980). *Az élelmiszer-termelés gazdaságtana*. Mezőgazdasági Könyvkiadó, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- [3] Cserhalmi, Zs. et al. (szerk.) (2001). *Hagyományok Ízek Régiók*. Magyarország hagyományos és tájjellegű mezőgazdasági és élelmiszer-ipari termékeinek gyűjteménye. I. kötet. Keszler Marketing Kft.
- [4] Csizmazia, T. et al. (2007). *Az élelmiszergazdaság jellemzői az Alföldön*. Központi Statisztikai Hivatal Debreceni és Szegedi Igazgatósága. <https://mek.oszk.hu/06100/06101/06101.pdf>
- [5] Hofmeister-Tóth, Á. et al. (2011). A fenntartható fogyasztás jellemzői és trendjei Magyarországon és a régióban. In Csutora, M. & Hofmeister-Tóth, Á. (szerk.). *Fenntartható fogyasztás?* (pp. 53-76.) Budapesti Corvinus Egyetem.
- [6] Lehota, J. (2004). Az élelmiszerfogyasztói magatartás hazai és nemzetközi trendjei. *Élelmiszer, Táplálkozás és Marketing* 1(1-2), 7-14.
- [7] Pallóné, K. I. (2003). A versenyképesség biztosításának új minőségi dimenziója az élelmiszergazdaságban EU csatlakozásunk szempontjából. [Doktori értekezés]. Budapesti Corvinus Egyetem. <http://phd.lib.uni-corvinus.hu/488/>
- [8] Popovics, A. (2009). A földrajzi helyhez kapcsolódó és a hagyományos magyar termékek lehetséges szerepe az élelmiszerfogyasztói magatartásban. [Doktori értekezés] Szent István Egyetem.
- [9] Szabó, G. (1998). *Élelmiszer-gazdaságtan*. Kaposvári Egyetem.
- [10] Szakály, Z. et al. (2010). *Marketing a hagyományos és tájjellegű élelmiszerek piacán*. Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Kar.
- [11] Törőcsik, M.: (2007). A tudatos fogyasztást és az egészséget preferáló új fogyasztói trendcsoport, a LOHAS csoport megjelenése Magyarországon. *Élelmiszer, Táplálkozás és Marketing* 4(1), 41-45.
- [12] Trichopoulou, A. et al. (2002): Disparities in food habits across Europe. *Proceedings of the Nutrition Society*, 61, 553-558. <https://doi.org/10.1079/PNS2002188>
- [13] Vetőné, M. Zs. (2013): Úton a fenntartható élelmiszer-fogyasztás felé? A magyar lakosság élelmiszer-fogyasztásának ökológiai lábnyoma. [Doktori értekezés] Budapesti Corvinus Egyetem. <https://doi.org/10.14267/phd.2013050>

Halász Zsolt*: Variációk egy témára: kísérletek a virtuális eszközök szabályozására

Absztrakt

A virtuális eszközök szabályozása évek óta napirenden lévő témakör, amelynek megoldása, egy felhasználóbarát szabályozási rendszer kialakítása, különösen globálisan (vagy legalább regionálisan) harmonizált módon még jó eséllyel évekig várni fog magára. A virtuális eszközök egy különleges, előzmények nélküli eszközkategória, megjelenésük és elterjedésük új szabályozási kihívásokat eredményez számos területen, mint például az eszközök kibocsátása, a velük kapcsolatos vagy használatukkal végzett, végrehajtott műveletek és tranzakciók felügyelete (pl. tőzsdei tevékenység, hitelezés és egyéb pénzügyi tevékenységek), az ügyletek adóztatása, számviteli elszámolása, valamint értékpapírsági kérdések területén is (pl. blokklánc és a megosztott főkönyvi technológia alapú értékpapírok megjelenése).

Állami szinten az elmúlt években Európa számos országában részleges vagy átfogó szabályozási törekvéseket és innovatív szabályozási kísérleteket is láthattunk bizonyos rész-témakörökben, különösen Máltán, Németországban Liechtensteinben és Svájcban. Tanulmányom bemutatja néhány európai ország szabályozási megoldásának legfontosabb elemeit, céljait és jellemzőit. 2020 szeptemberében az Európai Bizottság bemutatott egy hat elemből álló szabályozási csomagot a virtuális eszközök és piacok uniós szintű egységes szabályozására. Ennek megfelelően tanulmányomban különös figyelmet fordítok az Európai Bizottság szabályozási csomagjavaslára, felülvizsgálva és értékelve annak megoldásait, fő elemeit és szabályozási módszereit. Végül, de nem utolsósorban bemutatok azon szabályozási hiányosságoknak tekintendő kérdéseket is, amelyek nem szerepelnek sem a nemzeti jogszabályokban, sem az EU Bizottság javaslatában.

Kulcsszavak: *virtuális eszközök, blokklánc, jogharmonizáció*

English title: Variations on a theme: attempts to control virtual devices

Abstract

The regulation of virtual assets has been an issue on the legislative agenda for many years. Developing a user-friendly regulatory system, especially in a globally (or at least regionally) harmonised manner, will have a good chance for several years to come. Virtual assets are a unique, unprecedented category of assets. Their emergence and proliferation pose new regulatory challenges in several areas, such as the issuance, the supervision of operations and transactions related to or used by them (e.g. stock exchange services, lending and other financial activities), furthermore in the taxation, accounting, and securities law (the emergence of the blockchain and distributed ledger technology-based securities).

In recent years, at the state level, we have also seen comprehensive regulatory efforts and innovative regulatory attempts in a number of European countries on certain sub-topics, particularly in Malta, Germany, Liechtenstein, and Switzerland. My study presents regulatory solutions' essential elements, objectives, and characteristics in certain European countries. In September 2020, the European Commission presented a six-element regulatory package for

* Dr. Halász Zsolt, PhD, tszv. egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog és Államtudományi Kar Pénzügyi Jogi Tanszék. <https://orcid.org/0000-0002-7463-8619>, halasz.zsolt@jak.ppke.hu

uniform regulation of virtual assets and markets at the EU level. Accordingly, in my study, I will pay particular attention to the European Commission's regulatory package, reviewing and evaluating its solutions, main elements and regulatory methods. Last but not least, I will present issues that should be considered as regulatory gaps that are not included in either national legislation or the EU Commission's proposal.

Keywords: *virtual assets, blockchain, harmonisation of laws*

A virtuális eszközök szabályozásának vizsgálata során elsőként azt a kérdést szükséges megválaszolni, hogy mit és milyen célból kíván a jogalkotó szabályozni. E kérdések megválaszolása után lehet feltenni a szabályozás mikéntjére vonatkozó kérdést. A virtuális eszközök köre egy még nagyon új szabályozási tárgykör, amely a szektor gyors fejlődésével és az irántuk való érdeklődés kiemelkedő növekedésével szabályozási igényt is támaszt, annak ellenére, hogy sokak számára épp a szabályozatlan mivoltjuk teszi vonzóvá őket. Jelen pillanatban még erősen keresik helyüket a jogrendszerben (Nagy, 2019: 10.), és a különböző állami szabályozási megoldások illetve a szabályozási hiányosságok is azt mutatják, hogy sem a szabályozás pontos tárgyköre sem a mikéntje nincs még teljesen kifarva.

1. A virtuális eszközök szabályozásának lehetséges témakörei

A virtuális eszközökkel összefüggésben számos lehetséges szabályozást igénylő elem merülhet fel. Elsődleges kérdésként feltehető, hogy magukat az eszközöket, vagy pusztán a velük kapcsolatos különféle szolgáltatásokat szükséges illetve célszerű-e szabályozni.

Ha analógia alapján a hagyományos jegybankok által kibocsátott pénzzel valamint az azzal összefüggő szolgáltatásokkal vetjük össze a virtuális eszközöket, akkor azt láthatjuk, hogy a jogi szabályozás nem általában szabályozza a pénzt, hanem sokkal inkább a pénzzel összefüggő eseményekre, helyzetekre (pl. jogviszonyokra, szerződésekre, szolgáltatásokra) koncentrál a szabályozás. A pénz fogalmát önmagában a jog nem definiálja. Érdemes ezért e témakört ebből az irányból megközelíteni és azt vizsgálni, hogy melyek azok a jogviszonyok, helyzetek, amelyek tekintetében a virtuális eszközök megjelenése és elterjedése hatályos szabályozás kiegészítését, esetenként megújítását igénylik.

Fontos azt is látnunk, hogy a virtuális eszközök nem egy homogén fogalom. E kategórián belül megkülönböztethetünk

- a) utility (használati) tokeneket, amelyek bizonyos termékekhez vagy szolgáltatásokhoz biztosítanak hozzáférést;
- b) payment (fizetési) tokeneket, amelyek virtuális (kripto) pénzként is ismerünk, és amelyek alapvető rendeltetése, hogy a hagyományos fizetési eszközök alternatívájaként használják őket;
- c) security (értékpapír) tokeneket, amely tagsági jogot vagy szerződéses követelést testesítenek meg és ebben a tekintetben nagyban hasonlítanak a hagyományos tulajdonjogot vagy hitelviszonyt megtestesítő értékpapírokhoz;
- d) hybrid tokeneket, amelyek leginkább a utility és a payment tokenek együttes jellemzőivel működnek. (Schmidt, 2019: 61.)

E rövid kategorizálás csak a legegyszerűbb alapját jelenti annak az összetett képnek, amit ma (2021. szeptemberének végén) több mint 12200 különféle eszköz alkot (amelyek száma csak e hónapban 400 darabbal növekedett), és amelyek összértéke a Coinmarketcap adatai szerint szerint a 1900 milliárd US dollárt meghaladja. Tartalmi szempontból azt is látnunk kell, hogy rendkívül jelentős különbségek vannak még a legismertebb virtuális eszközök (kriptopénzek)

között is, amely különleges kihívást jelent a jogalkotó számára, ha minden felmerülő releváns kérdésre megfelelő szabályozói választ szeretne adni.

Ha mindezeket szem előtt tartva megpróbáljuk számba venni, hogy melyek azok a témakörök, amelyek szabályozási választ igényelnek, akkor egy meglehetősen átfogó listával találjuk szemben magunkat. Szabályozási témakörként felmerülhet

- a) a pénzügyi szolgáltatás jellegű tevékenységek körében: a pénzváltás (fiat/virtuális, illetve virtuális/virtuális párokban egyaránt), betéti ügyletek, finanszírozási ügyletet (P2P hitelezés, biztosítéki ügyletek), pénzforgalmi ügyletek;
- b) a befektetési szolgáltatás jellegű ügyletek tekintetében: a kereskedelmi ügyletek (cryptotőzsdék működése), letéti ügyletek, portfóliókezelés, elhelyezés/placement, kibocsátás (ICO-k, STO-k);
- c) az adózási szabályozás (mind a forgalmi, mind a jövedelem, mind pedig vagyoni típusú adózás terén, továbbá az adófizetés esetleges megengedése virtuális eszközzel, adóeljárási kérdések);
- d) a számviteli kérdések körében a virtuális eszközök számviteli kategorizálása;
- e) a fogyasztóvédelem, befektetővédelem szabályozása és intézményi kérdései;
- f) a pénzmosási szabályozás;
- g) egyes munkajogi szabályok kiegészítése (különsen: munkabér, egyéb kifizetések megengedése virtuális eszközben);
- h) a társasági és csőd jogi kérdések (tőkeszabályok – virtuális eszköz apportálása, felszámolási vagyon, vagyon feletti rendelkezés);
- i) egyes értékpapírjogi kérdések (blokklánc alapú értékpapír kibocsátás)
- j) az adatvédelem témaköre (GDPR vs blokklánc: adattovábbítás, az elfeledés jogának érvényesülése)
- k) az állami kényszerintézkedések, végrehajtási cselekmények jogi és technikai fogantatósíthatósága.

E sort nyilván lehetne még tovább folytatni, bővíteni. Fontos azonban azt is kiemelni, hogy a téma szabályozásának alapkérdése valójában annak tisztázása lenne, hogy minek tekintjük a virtuális eszközöket magánjogi szempontból?

A következőkben néhány már elfogadott és hatályba lépett európai szabályozási megoldást szeretnék bemutatni, amely legalább részben mintául szolgálhatnak az átfogó és harmonizált szabályrendszer egyes elemeinek.

2. A hagyományos pénz- és tőkepiaci szabályrendszer kiegészítése: a német példa

A német jogalkotó a bankjogi szabályozás – a hitelügyi törvény (Gesetz über das Kreditwesen in der Fassung der Bekanntmachung vom 9. September 1998, KWG) – kiegészítésével teremtette meg a virtuális eszközök szabályozásának alapjait. A KWG egyaránt szabályozza a pénz- és tőkepiaci szolgáltatókat, valamint az általuk nyújtható szolgáltatásokat. A törvény értelmében a hitelintézetek (Kreditinstitute) a banki – hazai fogalmaink szerinti pénzügyi – a befektetési szolgáltatók (Finanzdienstleistungsinstitute) pedig befektetési szolgáltatásokat (Finanzdienstleistungen) nyújtanak üzletszerűen. A virtuális eszközök tekintetében a törvény két szolgáltatást szabályoz:

- a kriptolettékezelést (Kryptoverwahrgeschäft), valamint
- a kriptóértékpapírnyilvántartásvezetést (Kryptowertpapierregisterführung).

A KWG a hazai szabályozáshoz hasonlóan meghatározza azokat az eszközöket, amelyek befektetési szolgáltatás tárgyai lehetnek: ezek a pénzügyi eszközök (Finanzinstrumente), amelyek körébe a hazai szabályozásból (2007. évi CXXXVIII. törvény, Bszt.) is ismert átruházható értékpapírok, pénzügyi eszközök, származtatott ügyletek mellett a kriptóértékek (Kryptowerte)

is beletartoznak. A törvényi definíció szerint a kriptóértékek olyan érték digitális ábrázolásai, amelyeket nem bocsátott ki vagy garantált semmilyen központi bank vagy állami szerv, és nem rendelkezik a valuta vagy pénz jogi státusával, de természetes vagy jogi személyek, megállapodás vagy tényleges gyakorlat alapján, csere vagy fizetési eszközként elfogadják, vagy befektetési célokat szolgál, és amely elektronikus úton továbbítható, tárolható és forgalmazható. Kiemeli a törvény ugyanakkor, hogy nem tekintendő kriptoeszköznek az elektronikus pénz (amelyre egyébként külön uniós szabályozás vonatkozik).

E szabályozási megoldásból tisztán látszik, hogy a német jogalkotó a hagyományos pénz- és tőkepiaci szabályozásban helyezte el a kriptoletétkezelést, mint befektetési szolgáltatást, a kriptóértéket, mint a befektetési szolgáltatás tárgyát képező pénzügyi eszközt, továbbá az értékpapírjogi szabályozás reformja keretében bevezetett 2021 újdonságaként egy további befektetési szolgáltatást a kriptóértékpapírnyilvántartásvezetést.

A KWG szabályozási rendszerét áttekintve kiemelendő, hogy e szabályozási megoldással a kriptó/virtuális eszközökkel kapcsolatos nem minden szolgáltatás, de a fent említettek – amelyek a kriptoeszközökkel kapcsolatos szolgáltatások technikai alapját jelentik – befektetési és ezáltal a német pénzügyi felügyelet (Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht - BaFin) által felügyelt szolgáltatássá vált. Ezáltal többek között a szolgáltatókra vonatkozó tulajdonszerzési szabályok, felügyelet felé történő adatszolgáltatási kötelezettségek, pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás megelőzési szabályok alkalmazandók lettek a szabályozott kriptoszolgáltatásokat nyújtó vállalkozásokra. Az ő üzletszerű piaci tevékenységük más pénzügyi és befektetési szolgáltatókhoz hasonlóan felügyeleti engedélykötelessé vált, és jogsértés esetén a felügyelet intézkedéseket alkalmazhat velük szemben. Ugyanakkor a tőkepiaci szabályozás bizonyos elemeinek alkalmazása alól felmentést kaptak, így nem kell alkalmazniuk a szavatoló tőkére vonatkozó uniós prudenciális szabályokat (575/2013/EU rendelet, CRR) illetve a KWG saját tőkére, tőkepufferekre, nagykockázat vállalásra, belső hitelekre vonatkozó szabályait és a fióktelep létesítésére és a határon átnyúló szolgáltatásra vonatkozó rendelkezéseit.

3. A virtuális eszköz dolog-e vagy követelés? – az osztrák és a német válasz

A virtuális eszközök – kriptóértékek – magánjogi meghatározása, kategorizálása nem egyszerű feladat. Alapvető kérdés, a magánjog rendszerében a dologi vagy a kötelmi jogban helyezzük-e el ezeket az eszközöket. Tekintettel az eszközök új és minden eddig ismert dologtól és követeléstől való különbségére a magánjogi meghatározás a legtöbb magánjogi kódex ezirányú módosításával, kiegészítésével valósulhat majd meg, amelyet meg kell, hogy előzzön a szabályozói döntés arról, hogy dologként vagy követelésként tekint-e ezen eszközökre. A kérdésnek nem pusztán magánjogi, hanem számviteli és adójogi szempontból is kiemelt jelentősége van. Szólnak bizonyos érvek mellett, hogy a virtuális eszközöket követelésnek, mégpedig lejárat nélküli követelésnek tekintsük. Erdős Gabriella számviteli szempontból vizsgálta e kérdéskört és mutatta be a különböző szabályozási alternatívákat valamint a hazai szabályozás hiányából fakadó jogértelmezési nehézségeket. (Erdős, 2020.) Rámutatott, hogy a számviteli elszámolásban is komoly problémákat okoz ezen eszközök megfelelő jogi kategorizálásának teljes hiánya.

Az osztrák polgári törvénykönyv (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, ABGB) 285. §-a a dolgok fogalmát akként határozza meg, hogy minden, ami a személytől különbözik és az emberek hasznára szolgál jogi értelemben dolognak minősül (Schmidt, 2019: 118.). Az ABGB a dolgok körében megkülönbözteti a testi és nem testi tárgyakat, ez utóbbiak körébe sorolva például bizonyos vagyoni értékű jogokat. Ennek megfelelően az ABGB dologfogalma értelmében a kriptoeszközök, kriptóértékek egyértelműen dolognak teintendők. (Megjegyzendő, hogy véleményünk szerint hasonló egyértelmű kijelentés a magyar Polgári törvénykönyv (2013. évi V. törvény Ptk.) és sok más ország magánjogi szabályai alapján nem tehető.)

Az osztrák ABGB dologfogalmával szemben a német Polgári törvénykönyv (Bürgerliches Gesetzbuch, BGB) 90. §-a csak a testi tárgyakat tekinti főszabályként dolognak. Azonban a 2021-ben elfogadott elektronikus értékpapírokról szóló új törvény (Gesetz über elektronische Wertpapiere, eWpG) azt mondja ki, hogy a BGB 90. §-a értelmében az elektronikus értékpapírok is dolognak minősülnek. Az eWpG kétféle elektronikus értékpapírt szabályoz, a központi nyilvántartású – hagyományos – elektronikus értékpapírt és a kriptóértékpapírt, amelyet kriptóértékpapír nyilvántartásban tartanak nyilván. Mindkét fajta elektronikus értékpapír tekintetében egyértelműen kimondja a törvény, hogy a BGB 90. §-a alapján dolognak tekintendők.

A svájci polgári törvénykönyv (Schweizerisches Zivilgesetzbuch, 1907, ZGB) nem a dolog fogalmát határozza meg, hanem a tulajdonos hatalmának kereteit rögzíti a 641. §-ban, miszerint „aki egy dolognak a tulajdonosa, az a jogrend keretein belül tetszés szerint rendelkezhet vele”. A ZGB megkülönbözteti az ingatlan és az ingó dolog tulajdonjogát. A ingó tulajdonjog tárgyai természetüknél fogva mozgatható testi tárgyak, valamint a természeti erők, amelyek jogi uralom alá vethetők, és amelyek nem tartoznak az ingatlanhoz (713. §). A svájci szabályozással szinte szó szerint megegyező szabályokat találunk a liechtensteini dologi jogi törvény (Sachenrecht, 1922, SR) 20. és 171. cikkében. A svájci magánjog fogalomrendszerében szintén nehezen terjeszthető ki a dologfogalom a virtuális eszközökre.

4. Az önálló szabályozási rendszer bevezetése Máltán

Málta a 2016-ban elfogadott nemzeti blocklánc stratégiája alapján három fő törvényt fogadott el, amelyek a virtuális eszközök szabályozási rendszerének alapját képezik: a Virtuális pénzügyi eszközökről szóló törvényt (Virtual Financial Assets, VFA Act), az Innovatív technológiai rendszerekről és szolgáltatásokról szóló törvényt (Innovative Technology Arrangements and Services Act, ITAS Act), valamint a Máltai Digitális Innovációs Felügyeletről szóló törvényt (Malta Digital Innovation Authority, MDIA Act). E törvényi rendelkezéseket kiegészítik a Máltai Pénzügyi Szolgáltatások Felügyeletének (Malta Financial Services Authority) iránymutatásai.

A VFA törvény rendelkezéseit kell alkalmazni azon szolgáltatásokra, tevékenységekre és intézményekre, amelyek illetve akik esetében virtuális pénzügyi eszközzel kapcsolatos szolgáltatásként merülnek fel, vagy ilyen szolgáltatást nyújtanak.

A törvény rendelkezései szerint virtuális pénzügyi eszköz vagy VFA: az a digitális közvetítő eszköz bármilyen formája, amelyet digitális csereeszközként, elszámolási egységként vagy értéktárként használnak, és amely nem

- a) elektronikus pénz;
- b) pénzügyi eszköz; vagy
- c) virtuális token.

Az elektronikus pénz fogalmát az elektronikus-pénzkibocsátó intézményekről szóló irányelv (2009/110/EK irányelv), a pénzügyi eszköz fogalmát az EU MIFID2 (2014/65/EU irányelv) irányelve határozza meg. A „virtuális token”: a digitális médiumok rögzítésének olyan formája, amelynek használata, értéke vagy alkalmazása kizárólag áruk vagy szolgáltatások megszerzésére korlátozódik, vagy kizárólag azon a DLT-platfomon belül, amelyen vagy amelyhez kapcsolódóan kiadták, vagy a DLT-platfomok korlátozott hálózatán belül (kivéve a DLT tőzsdéket).

A VFA Act szerint a virtuális pénzügyi eszközökkel kapcsolatos tevékenységek hatósági felügyelet mellett végezhetők, a felügyeleti hatáskört a Máltai Pénzügyi Szolgáltatási Felügyelet látja el. A törvény értelmében a virtuális pénzügyi eszközökkel kapcsolatos tevékenységnek tekintendő:

- a virtuális pénzügyi eszközök kibocsátása (Initial VFA offering: olyan forrásbevonási módszer, amelynek során a kibocsátó virtuális pénzügyi eszközöket bocsát ki, és felajánlja azokat pénzeszközökért cserébe),
- a virtuális pénzügyi eszközökkel kapcsolatos szolgáltatások nyújtása.

Hatósági engedélyköteles virtuális pénzügyi eszközökkel kapcsolatos szolgáltatásnak minősül

- megbízások átvétele és továbbítása,
- megbízások végrehajtása harmadik személy nevében,
- szájszámlás kereskedés,
- portfólió kezelés,
- letétkezelés,
- befektetési tanácsadás,
- virtuális eszköz elhelyezése (placement),
- virtuális pénzügyi eszköz tőzsde működtetése,
- virtuális pénzügyi eszközök áthelyezése (transfer),

amennyiben a szolgáltatás tárgya valamilyen virtuális pénzügyi eszköz.

Virtuális pénzügyi eszköz kibocsátásának feltétele egy kibocsátási tájékoztató: a kibocsátót és a kibocsátandó eszközt bemutató „Fehér könyv” elkészítése, annak regisztrálása a Máltai Pénzügyi Szolgáltatási Felügyeletnél, továbbá egy a szakmai kérdésekért felelős VFA ügynök kinevezése. A törvény meghatározza a kibocsátó felelősségét a saját tevékenysége és a „Fehér könyv” valóságtartalma tekintetében.

VFA ügynököt azon személyek kötelesek kinevezni, akik vagy virtuális eszközt akarnak kibocsátani, vagy virtuális eszközzel kapcsolatos szolgáltatást akarnak nyújtani. VFA-ügynök a felügyeleti hatóságnál nyilvántartásba vett egyéni vagy cégformában működő ügyvéd, könyvelő vagy könyvvizsgáló, vagy jogi személyiségű szervezet vagy személyek bármely más csoportja, aki megfelelő engedélyekkel, képesítéssel és/vagy tapasztalattal rendelkezik, és amelyet a felügyeleti hatóság megfelelőnek tekint a törvényben meghatározott tanácsadói és hatósági kapcsolattartói felsorolt feladatok (virtuális eszköz kibocsátás, virtuális eszközökkel kapcsolatos szolgáltatások) ellátásához. A VFA ügynök alkalmazási kötelezettségének célja a megfelelő szakmai háttér biztosítása.

A virtuális pénzügyi eszközökkel kapcsolatos szolgáltatások mellett a törvény meghatározza a piaci visszaélések megelőzésével kapcsolatos szabályokat is.

Összességében a hagyományos tőkepiaci szabályozáshoz hasonló szabályozást láthatunk a virtuális pénzügyi eszközök tekintetében a máltai szabályozási rendszerben, ahol

- engedélyköteles és felügyelt tevékenység a virtuális pénzügyi eszközök kibocsátásáva illetve az ezekkel kapcsolatos szolgáltatások nyújtása,
- a szabályozás a befektetési szolgáltatásokhoz hasonlóan taxatív módon meghatározza, hogy mely szolgáltatások tekintendők virtuális pénzügyi szolgáltatásnak
- a szabályozás a virtuális pénzügyi szolgáltatások tárgyát képező virtuális pénzügyi eszközöket speciális pénzügyi eszköznek tekinti,
- a virtuális pénzügyi eszközök kibocsátása során kötelező a felügyeletnél regisztrált tájékoztató közzététele,
- a szabályozási rendszer részét képezi a piaci visszaélések szabályozása is.

5. Az EU szabályozási javaslat lehetséges előképe: a liechtensteini példa

A Liechtensteini Hercegségben 2019-ben született meg a virtuális eszközök szabályozási rendszere: a Tokenről és a megbízható technológiáról szóló törvény (Gesetz über Token und

VT-Dienstleister, TVTG) valamint a a Tokenről és a megbízható technológiáról szóló rendelet (Verordnung über Token und VT-Dienstleister, TVTV)

A TVTG meghatározza a megbízható technológiákon (VT) alapuló tranzakciós rendszerek jogi keretét, és különösen az alábbiakat szabályozza:

- a) a tokenekre vonatkozó magánjogi szabályozási elveket, a jogok megjelenítését tokenek által valamint ezek átruházásáét;
- b) a megbízható technológia szolgáltatók (VT szolgáltatók) felügyeletének szabályait, valamint e szolgáltatók jogait és kötelezettségeit.

A törvény megbízható technológiának (VT) olyan technológiákat tekint, amelyek biztosítják a tokenek integritását, a tokenek egyértelmű hozzárendelését a VT azonosítókhoz és a tokenek rendelkezésre állását. A törvény a token fogalmát akként határozza meg, hogy a token információ egy VT rendszeren, amely:

- képviselhet követelést vagy tagsági jogot egy személlyel szemben, tulajdonhoz való jogot vagy más abszolút vagy relatív jogot; és
- egy vagy több VT -azonosítóhoz van hozzárendelve.

A törvény nem határozza meg, hogy a tokeneket dolognak, vagy követelésnek teinti-e. Magánjogi tekintetben azonban rendelkezik a tokenek tulajdonosairól és egy token tulajdonosának azt a személyt tekint, aki a hozzáférési kulcsokkal (VT kulcsokkal) rendelkezik valamely tokenhez. A tokenhez való hozzáférés és a token által megtestesített jog feletti rendelkezés lehetőségét teremti meg.

VT szolgáltatásnak minősül többek között: a token kibocsátás, a token létrehozás, a VT kulcs és token letétkezelés, a VT token bizományosi tevékenység, a token/pénz váltási tevékenység, a token elidegenítés ellenőrzési szolgáltatás, árinformáció szolgáltatás, tulajdonosi megfeleltetés/ellenőrzés szolgáltatás, VT ügynöki szolgáltatás (külföldi szolgáltatások közvetítése).

Belföldinek minősülő szolgáltatások esetén a VT szolgáltatók működésének feltétele a regisztráció a liechtensteini Pénzpiaci Felügyeletnél (Finanzmarkt Aufsicht – FMA), mely ellátja a szolgáltatók működésének felügyeleti feladatait is (más hagyományos pénzügyi intézményekhez hasonlóan. Az FMA a felügyeleti hatáskörében ellátja:

- a) a VT szolgáltatók regisztrációját;
- b) tájékoztatás nyújt a TVTG és más jogszabályok alkalmazhatóságáról a megbízható technológiákkal kapcsolatban;
- c) vezeti a VT szolgáltatók nyilvántartását;
- d) üldözi a jogszabálysértéseket, ellenőrzi a VT szolgáltatások és szolgáltatókat, szükség esetén a törvényben meghatározott intézkedéseket alkalmaz.

A szolgáltatás abban az esetben minősül belföldinek és alkalmazandó rá a liechtensteini szabályozás ha a szolgáltatás nyújtója, illetve a token kibocsátója liechtensteini székhellyel vagy telephellyel rendelkezik. A regisztráció feltétele, hogy a kérelmező legyen

- a) cselekvőképés;
- b) megbízható;
- c) szakmailag alkalmas;

továbbá rendelkezzen

- d) belföldi lakóhellyel vagy székhellyel;
- e) a TVTG-ben meghatározott minimális tőkével (a VT szolgáltatás fajtájától és értékétől függően 30.000 és 250.000 CHF között meghatározva) vagy annak megfelelő garancianyújtás;

- f) megfelelő szervezeti felépítéssel, abban meghatározott felelősségi körökkel, valamint eljárással az összeférhetetlenségek kezelésére;
- g) rendelkezik rögzített belső eljárásokkal és ellenőrzési mechanizmusokkal, amelyek megfelelnek a nyújtott VT-szolgáltatások típusának, hatókörének, összetettségének és kockázatainak, és biztosítják ezek megfelelő dokumentálását;
- h) szükség esetén speciális belső ellenőrzési mechanizmusokkal;
- i) ha vagyongazdálkodóként kíván tevékenykedni, a vagyongazdálkodói törvény szerinti engedéllyel; és
- j) ha olyan tevékenységet kíván folytatni, amelyre a pénzügyi piacfelügyeleti törvény szerinti további engedélyezési követelmények vonatkoznak, e megfelelő engedéllyel.

A liechtensteini szabályozás specialitása, hogy a VT-szolgáltatásokat nem csak cégformában engedi nyújtani, hanem e tevékenység gyakorlását magánszemélyek számára is lehetővé teszi.

Összességében a liechtensteini szabályozás sok tekintetben eltér a korábban bemutatott megoldásoktól, nem pusztán a hagyományos pénz és tőkepiaci szabályozások analógiájára épül fel, hanem a technológiai újdonság egyedi jellemzőit is figyelembe véve határozza meg a releváns fogalmakat, valamint a résztvevő kibocsátók, szolgáltatók és felügyeleti szervek feladatait, jogait és kötelezettségeit. Ennek okán indokolt, hogy egyfajta mintájául szolgáljon a jövőbeni közös európai és esetleg a globális szabályozási rendszer kialakításának.

6. Az Európai Bizottság javaslata: a MICA rendelet javaslat

Az Európai Bizottság 2020 szeptemberében tette közzé a kriptoeszközök piacáról szóló rendeletre vonatkozó javaslatát (COM(2020) 593, MICA javaslat), amellyel egy régóta fennálló és megoldást igénylő szabályozási hiányosságot próbál orvosolni. Az Európai Unió szabályrendszerben jelenleg szinte kizárólag a pénzmosás elleni szabályrendszerben találunk releváns rendelkezéseket, más területen uniós szabályozást a témában nem találunk. (Király, 2020: 52.)

Az Európai Unió pénzmosás elleni irányelvének (2015/849/EU irányelv, Pmi.) hatályát az irányelv módosítása (2018/843/EU irányelv, Ötödik pénzmosási irányelv) 2018-ban terjesztette ki a virtuális fizetőeszközök és hagyományos pénzek közötti átváltási szolgáltatásokat nyújtó szolgáltatókra valamint a letétkezelő pénztárca-szolgáltatókra, akik tekintetében elpírta a tagállamok számára a nyilvántartásba vételi kötelezettséget. Az uniós jogban ekkor került sor először virtuális fizetőeszköz fogalmának meghatározására, amelyet olyan digitális értékmegjelenítésként definiál az irányelv, amelyet nem központi bank vagy közigazgatási szerv bocsát ki vagy garantál, nem feltétlenül kapcsolódik rendeleti pénzekhez, és nem rendelkezik rendeleti pénz vagy pénz jogi státuszával, de természetes vagy jogi személyek elfogadják csereértékként, valamint elektronikusan átutalható, tárolható és lehet vele elektronikusan kereskedni.

A MICA rendeletre vonatkozó javaslat elkészítésével és előterjesztésével amely az előbbieken bemutatott szabályozási hiányosságokra reflektál. A javaslat a jelenleg nem szabályozott kriptoeszközök és szolgáltatóik Unión belüli szabályozására tesz kísérletet azáltal, hogy meghatározza a különböző típusú kriptoeszköz-tokenek kibocsátásának és kereskedésének valamint a tokenekkel való szolgáltatások nyújtásának feltételeit.

A javaslat a digitális pénzügyi csomag részét képezi, amely új digitális pénzügyi szolgáltatási stratégiát (COM(2020) 591) fogalmaz meg az Unió pénzügyi ágazata számára, valamint tartalmazza a megosztott főkönyvi technológia (DLT) piaci infrastruktúrára vonatkozó kísérleti rendszerre irányuló javaslatot (COM(2020) 594.), a digitális működési rezilienciára irányuló javaslatot (COM(2020) 595, „DORA”), és a pénzügyi szolgáltatásokra vonatkozó egyes

kapcsolódó uniós szabályok pontosítására vagy módosítására irányuló javaslatot is. (COM(2020) 596.)

A MICA rendelet javaslat fő szabályozási témakörei magukban foglalják

- a kriptoeszközök kibocsátására és szabályozott piacra történő bevezetésére vonatkozó szabályokat,
- a kriptoeszköz kibocsátók engedélyezésére és felügyeletére vonatkozó szabályokat,
- a kriptoeszköz szolgáltatók működésére, szervezetére, és irányítására vonatkozó követelményeket,
- a kriptoeszközök kereskedelmére, átváltására, letétkezelésére vonatkozó fogyasztóvédelmi követelményeket,
- a piaci visszaélések megelőzését szolgáló rendelkezéseket.

A rendelet személyi hatálya alá tartoznának a javaslat szerint

- a kriptoeszköz kibocsátók és
- a kriptoeszközhöz kapcsolódó szolgáltatást (letétkezelést, kereskedési platform működtetést, átváltást, megbízást, elhelyezést, tanácsadást) nyújtók.

A tervezet szerint külön szabályozás fog vonatkozni az eszköz valamint az elektronikus pénz alapú tokenekre és az ebbe a kategóriákba nem sorolható más tokenekre (nem stable coinokra).

A javasolt szabályozás rendszerben sok hasonlóságot fedezhetünk fel a hagyományos pénz és tőkepiac szabályozásának megoldásaival.

Értékpapírjogi analógiára a tervezet a kriptoeszköz kibocsátással során lényeges követelményként határozza meg a kibocsátás alapjául szolgáló Alapdokumentum (Fehér könyv / White paper) elkészítését, amely a kibocsátó azonosítása és a finanszírozandó projektjének bemutatása mellett részletezi a felmerülő kockázatokat és a technológiai követelményeket is.

Szintén értékpapírjogi szabályozáshoz hasonlóan a tervezet felügyeleti engedélykötelezettséget ír elő az eszköz és elektronikus pénz alapú tokenek kibocsátási feltételeként.

Az ügyfél és fogyasztóvédelem szempontjából kiemelkedő jelentőségű eleme a tervezetnek a kibocsátói kötelezettségek és felelősség meghatározása, a fogyasztói elállási jog biztosításának megkövetelése, valamint a piaci visszaélésekre vonatkozó szabályrendszer meghatározása.

A tervezet a kriptoeszköz szolgáltatók tekintetében a piacra lépéshez engedélykötelezettséget, a működéshez a rendeletben meghatározott prudenciális szabályok, valamint a szolgáltatásokra vonatkozó részletes szabályok betartását, továbbá egy panaszkezelési rendszer működtetését követeli meg.

A szabályozás meghatározza az illetékes felügyeleti hatóságok és az Európai Bankfelügyeleti Hatóság (EBH) feladatait, hatáskörét, és lehetséges intézkedéseit.

A bizottsági javaslat számos olyan elemet tartalmaz, amelyeknek egyértelműen indokolt a helyük az új eszközcsoport szabályozási rendszerében, de ezek mellett számos olyan kérdés, témakör is felmerül, amelyekre a javaslat nem tér ki, noha a megfelelő szabályozás e területeken is több, mint indokolt és szükséges lenne. Ilyen témakör többek között:

- az eszközök magánjogi kategorizálása (dologként vagy követelésként való meghatározása),
- a magánjogi alapok megteremtésével összefüggésben a kriptoeszköz hitelezés illetve a kriptoeszköz hitelbiztosítékként való felhasználásának szabályozása, valamint a kriptoeszközök betét gyűjtésének szabályozása,

- a szabályozás hatályának kiterjesztése a már meglévő eszközökre (amely nyilván számos kérdést felvet, ha megtörténik akkor azért, ha nem, akkor pedig azért),
- a betétbiztosításhoz, illetve a befektetővédelmi intézményvédelmi alapokhoz hasonló intézmények létrehozása, az általuk biztosított szolgáltatások valamint a biztosított káresemények a kártérítés mértékének és módjának a meghatározása,
- az állami kényszerintézkedések (végrehajtás, eszközök lefoglalás hatósági eljárás keretében) alkalmazásának szabályozása annak érdekében, hogy egyáltalán lehetőség legyen végrehajtási intézkedést vagy egyéb cselekményt foganatosítani kriptoeszközökre,
- a társasági jog területén az alaptőkére vonatkozó szabályozás adaptálása (a kriptoeszköz apport szabályainak meghatározása),
- az általános adatvédelmi rendelet (2016/679/EU rendelet, GDPR) követelményeinek és a kriptoeszközök alapjául szolgáló technológiák, nevezetesen a megosztott főkönyvi technológia technológiai jellemzőinek összhangba hozása (különösen az adattovábbítás, elfeledéshez való jog, valamint a privátszférához való jog érvényesülése tekintetében).

7. Összegzés

Különböző európai országok szabályozási megoldásait áttekintve megállapíthatjuk, hogy noha első ránézésre még az európai országok is különböző megoldásokat alkalmaznak (önálló, elkülönült szabályozás vs az új szabályok beépítése a hagyományos pénz- és tőkepiaci szabályozásba), a hatályba léptetett szabályozási megoldások tartalmilag alapvetően nem térnek el egymástól. Az uniós szabályozás jelenleg erősen le van maradva az egyes tagállamok szabályozási előrehaladásától, hiszen mindössze a pénzmosás elleni irányelvben találhatunk néhány már hatályba lépett releváns rendelkezést, az átfogóbb szabályozás elfogadása pedig egyelőre várat magára.

Általánosan, mindenhol – mind a már elfogadott állami szabályozásokban, mind pedig az EU Bizottság javaslatában – megjelenik a regisztrációs (engedélyezési) kötelezettség a virtuális eszközök kibocsátása tekintetében, a virtuális eszközökkel kapcsolatos szolgáltatások fogalma nagyban hasonlít a befektetési szolgáltatások fogalmához, a szolgáltatások nyújtása pénzügyi felügyelet alatt végezhető, a szolgáltatók működésére pedig a pénz és tőkepiac intézményekre vonatkozóhoz hasonló szabályozás vonatkozik.

A szabályozási hasonlóságok mellett, a szabályozási hiányosságok közel azonos területeket érintenek. Az osztrák példa kivételével (amely véletlenszerű kivételnek tekinthető) sehol nem jelenik meg a virtuális eszközök magánjogi kategorizálása (az eszközök dologként vagy kötelezettségként való meghatározása). Hiányosság, hogy a hagyományos befektetési szolgáltatásokhoz hasonló szolgáltatások mellett, nem jelennek meg a szabályozásban a pénzügyi szolgáltatásokhoz hasonló szolgáltatások (hitelezés, betétgyűjtés, pénz(virtuális eszköz)-helyettesítő eszközök, vagyis kártyák kibocsátásának) szabályai, noha ezek a szolgáltatások is egyre jobban terjednek. Szintén hiányzik a hagyományos pénz és tőkepiaci szolgáltatások mögött álló intézményvédelmi rendszer (pl. befektetővédelem) kialakítása. Végül pedig e hiányosságok terén ki kell emelnünk az állami kényszerintézkedések végrehajthatóságához szükséges jogi és technológiai követelményrendszer kialakításának hiányát is.

Összességében tehát az látható, hogy számos országban és az Európai Unióban is elindult egy már régen szükséges jogalkotási folyamat, amelynek vannak nagyon jónak és ígéretesnek tűnő elemei. A technológiai adottságokból fakadóan azonban e témakört – de legalábbis alapvető elemeit – tartalmilag átfogóan, földrajzilag pedig globálisan lenne célszerű szabályozni, és e szabályozási rendszer megalkotásának minél előbb indokolt lenne megtörténnie.

Irodalomjegyzék

- [1] 2007. évi CXXXVIII. törvény a befektetési vállalkozásokról és az árutőzsdei szolgáltatókról, valamint az általuk végezhető tevékenységek szabályairól (Bszt.)
- [2] 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- [3] Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie (ABGB)
- [4] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/849 irányelve a pénzügyi rendszerek pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről, a 648/2012/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról, valamint a 2005/60/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv és a 2006/70/EK bizottsági irányelv hatályon kívül helyezéséről
- [5] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/843 irányelve (2018. május 30.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről szóló (EU) 2015/849 irányelv, valamint a 2009/138/EK és a 2013/36/EU irányelv módosításáról
- [6] Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak, a Tanácsnak, az Európai Központi Banknak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának az uniós digitális pénzügyi szolgáltatási stratégiáról, COM(2020) 591
- [7] Erdős, G. (2020). Bitcoin, a lejárat nélküli követelés? *Iustum Aequum Salutare* 16(4) 19–33.
- [8] Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról
- [9] Európai Parlament és a Tanács 2009/110/EK irányelve az elektronikuspénz-kibocsátó intézmények tevékenységének megkezdéséről, folytatásáról és prudenciális felügyeletéről
- [10] Európai Parlament és a Tanács 2014/65/EU irányelve a pénzügyi eszközök piacairól
- [11] Európai Parlament és a Tanács 575/2013/EU rendelete a hitelintézetekre és befektetési vállalkozásokra vonatkozó prudenciális követelményekről és a 648/2012/EU rendelet módosításáról (CRR)
- [12] Gesetz über das Kreditwesen - Kreditwesengesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 9. September 1998 (Németország)
- [13] Gesetz über elektronische Wertpapiere vom 3. Juni 2021 (Németország)
- [14] Gesetz vom 3. Oktober 2019 über Token und VT-Dienstleister, (Liechtenstein)
- [15] Innovative Technology Arrangements and Services Act, Chapter 592 of the Laws of Malta
- [16] Javaslat – Az Európai Parlament és a Tanács irányelve a 2006/43/EK irányelv, a 2009/65/EK irányelv, a 2009/138/EK irányelv, a 2011/61/EU irányelv, a 2013/36/EU irányelv, a 2014/65/EU irányelv, az (EU) 2015/2366 irányelv és az (EU) 2016/2341 irányelv módosításáról, COM(2020) 596
- [17] Javaslat – Az Európai Parlament és a Tanács Rendelete a kriptoeszközök piacairól és az (EU) 2019/1937 irányelv módosításáról, COM(2020) 593 (MICA javaslat)
- [18] Javaslat – Az Európai Parlament és a Tanács rendelete a megosztott főkönyvi technológián alapuló piaci infrastruktúrák kísérleti rendszeréről, COM(2020) 594
- [19] Javaslat – Az Európai Parlament és a Tanács rendelete a pénzügyi ágazat digitális működési rezilienciájáról és az 1060/2009/EK rendelet, a 648/2012/EU rendelet, a 600/2014/EU rendelet, valamint a 909/2014/EU rendelet módosításáról, COM(2020) 595
- [20] Király, P. B. A kriptovaluták pénzügyi fogyasztóvédelmi aspektusai. *Iustum Aequum Salutare* 16(4) 45–58.
- [21] Malta Digital Innovation Authority Act, Chapter 591 of the Laws of Malta
- [22] Nagy, Z. (2019). A kriptopénzek helye és szerepe a pénzügyi rendszerben. *Miskolci Jogi Szemle* 2019(2) 5-14.

- [23] Sachenrecht (SR) vom 31. Dezember 1922 (Liechtenstein)
- [24] Schmidt, N. (2019). *Kryptowährungen und Blockchains*. Linde.
- [25] Schweizerisches Zivilgesetzbuch vom 10. Dezember 1907
- [26] Verordnung vom 10. Dezember 2019 über Token und VT-Dienstleister, (Liechtenstein)
- [27] Virtual Financial Assest Act Chapter 590 of the Laws of Malta

Kovács László*: Széttöredezett e-közbeszerzési környezet Németországban

Absztrakt

Alkalmazkodás, ez az, amihez az ember igazán ért. Ez a mi nagy előnyünk. Tanulunk, fejlődünk, próbálkozunk és végül generációkon átívelő dolgokat, rendszereket alkotunk. Ámbár az elektronikus közbeszerzés kezdete a kétezres évekre vezethető vissza, kötelező alkalmazása mégis 2018-tól hozott nagy változást. Jelen tanulmányban a szerző arra vállalkozik, hogy röviden bemutassa Németország elektronikus közbeszerzési környezetét, annak tulajdonságait. A megállapítások alapját a tagállami jog és nemzetközi szervezetek elemzése adja. Összességében elmondható, hogy Németország elektronikus közbeszerzési környezetének kialakulását alapjaiban befolyásolta az ország államszerkezete, továbbá az egyénileg fontosnak tartott piaci prioritások érvényesülése, amelyben az állam feladata az egyes rendszerek közötti kapcsolat megteremtése.

Kulcsszavak: *e-közbeszerzés, eVergabe*

English title: Fragmented e-procurement environment in Germany

Abstract

Adaptation is what you really know how to do. That's our big advantage. We learn, we evolve, we try, and eventually we create things and systems that span generations. Even though e-procurement started in the 2000s, its mandatory use has made a big difference since 2018. In this paper, the author undertakes to briefly describe Germany's e-procurement environment and its characteristics. The findings are based on an analysis of national law and international organisations. Overall, it can be said that the development of Germany's e-procurement environment has been fundamentally influenced by the country's state structure and the prevalence of individually perceived market priorities, in which the state is responsible for creating the link between the different systems.

Keywords: *e-procurement, eVergabe*

„Az alkohol nem megoldás, de végső soron a víz sem az”

Carina Bartsch német író

Bevezetés

A közbeszerzési eljárások szereplői alapján véve az ajánlattevők és az ajánlatkérők, akik lehetnek akár kilométerekre is egymástól, lélekben egyazon terepaszton két végén állnak, amelyet az e-közbeszerzési portálok testesítenek meg. Magyarországon ez a közbeszerzési portál az Elektronikus Közbeszerzési Rendszer, más néven az EKR.

* Kovács László, MA hallgató, Nemzeti Közszerzési Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, <https://orcid.org/0000-0003-2444-1743>, laci.kovacs1993@gmail.com

Az elektronikus közbeszerzési rendszerek és technológiáik folyamatosan fejlődnek. Azok a portálok, amelyek az internetet kommunikációs eszközként használják a hagyományos közbeszerzési eljárások támogatására, az idő előrehaladtával olyan digitális eszközökké nőttek ki mára magukat, amelyek automatizálják és hatékonyabbá teszik a közbeszerzési folyamatot. A modern elektronikus közbeszerzési rendszer egyik fő előnye, hogy tudást képes átadni és az eljárás résztvevőit a jogi kereteken keresztül vezetve képes támogatni a legjobb, szabályos gyakorlatok betartásában. Az elektronikus közbeszerzés időt és pénzt takarít meg minden fázisban, mert – a hirdetménytől a szerződésig – egyetlen dokumentumot sem kell kinyomtatni és postán elküldeni. Az elektronikus dokumentumok jogilag ugyanolyan kötelező érvényűek, mint a nyomtatottak, továbbá minden érintett biztos lehet abban, hogy adatai nem kerülnek rossz kezekbe.

Az Európai Unió 2018. október 18. napjától tette kötelezővé a teljesen elektronizált közbeszerzés bevezetését, és az immáron eltelt négy év lehetőséget biztosít arra, hogy megvizsgáljuk az egyes országspecifikus megoldásokat az irányelv előírására vonatkozóan. Egyes megoldások sikeresek, míg mások kényszerpályán születtek és a problémáikat a mai napig nem sikerült kiküszöbölni. Németország Magyarországhoz képest eltérő megközelítést alkalmazott az irányelvnek történő megfelelés érdekében, az általuk létrehozott rendszerkörnyezet elképzelhetetlen lenne hazánkban.

A 2014/24/EU irányelv

Az Európai Unió valamennyi tagállamát foglalkoztatta a 2004-es évet megelőzően az elektronikus közbeszerzés kérdése, azonban az uniós jogalkotók számára a jogalkotás még csak ekkor kezdődött meg ténylegesen. Az Európai Bizottság 2010-ben elfogadta a *Zöld könyvet* az e-közbeszerzés alkalmazásának kiterjesztéséről. (Európai Bizottság, 2010) A *Zöld könyv* részletesen mutatja be, hogy egy elektronikus közbeszerzési rendszer hogyan befolyásolná a közbeszerzési eljárásokat. Ez a mozzanat előre vetítette az Európai Bizottság jogalkotási irányvonalát az elektronizációt tekintve, amely a 2014/24/EU irányelv elfogadásával vált teljessé. A 2014-ben elfogadott irányelvek – a 2014/24/EU irányelv a közbeszerzésekről, 2014/25/EU irányelv a közszolgáltatók közbeszerzéseire irányadó szabályokról és a 2014/23/EU irányelv a koncessziós szerződésekről – drasztikus változást hoztak az elektronikus közbeszerzési eljárások vonatkozásában.

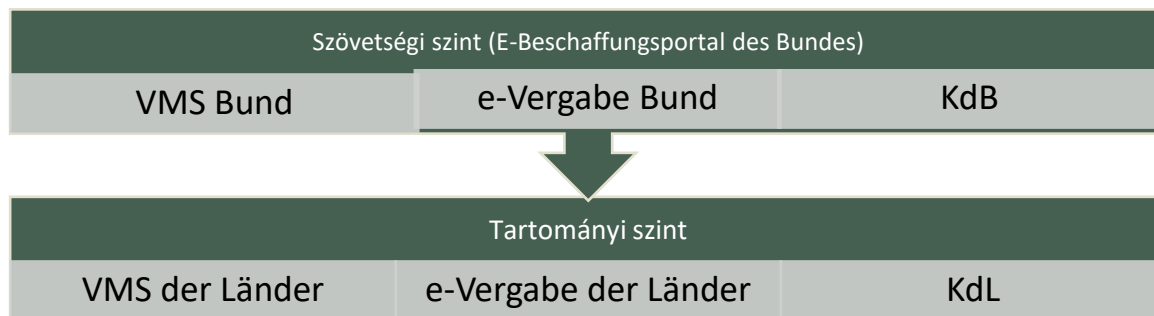
Jelenleg az elektronizációs kötelezettség szemszögéből megközelítve a 2014/24/EU irányelv (a továbbiakban: Irányelv) 22. cikk (1) bekezdésében lefektetett célok a kiemelendők, amely szerint: „*A tagállamok biztosítják, hogy az ezen irányelv szerinti minden kommunikációra és információcserére – különös tekintettel az elektronikus benyújtásra – elektronikus kommunikációs eszközök útján kerüljön sor*”. Az Irányelv a teljes elektronizáció felé történő elmozdulás érdekében további előírásokat fogalmaz meg. 2017. április 18-tól kötelező lesz a fentebb foglalt elektronikus kommunikáció bevezetése, továbbá legkésőbb 2018. október 18-ig az összes tagállamban be kell vezetni a teljeskörűen elektronizált eljárást, amelynek központi eleme az ajánlatok elektronikus benyújtása.

Az elektronikus közbeszerzés környezete

Németország 1990 óta tizenhat szövetségi tartományra tagolódik. Minden tartománynak saját alkotmánya, költségvetése és fővárosa van, mely utóbbi a tartományi parlament és a kormány székhelye is egyben. Ebből adódóan megkülönböztetünk szövetségi szintet és tagállami szintet, amelyet lényegében az ország közigazgatási és közbeszerzési rendszerének felépítettsége is lekövet. Németország szövetségi rendszere és az e-közbeszerzéssel kapcsolatos felelősségek különböző szervek közötti megoszlása töredezett megközelítést indukált, továbbá a vonatkozó,

egy minden közigazgatási szervezet számára kötelező elektronikus közbeszerzési portál hiánya nyílt e-közbeszerzési piac létrejöttét eredményezte.

A német szövetségi rendszer nagyfokú autonómiát biztosít a tartományoknak a jogalkotásban és a politikában is, így minden államnak van egy bevált munkamódszere, amely nem mindig felel meg más tartomány gyakorlatának vagy a szövetségi kormány megközelítésének. Ezért a szövetségi kormány fókuszában a tevékenységek, rendszerek és közös szabványok kialakítása áll.



12. ábra: Németország állami e-közbeszerzési szerkezete Forrás: saját szerkesztés.

A VMS Bund (Vergabemanagementsystem) egy beszerzési menedzsmentrendszer, amely a legjobb eszköz a beszerzési folyamat digitális feltérképezésére. A beszerzés-kezelési rendszerek kiegészítik az e-közbeszerzési platformokat és támogatják a beszerzési irodákat a szervezeten belüli, többnyire egyedi belső folyamatokban a beszerzés előkészítése és végrehajtása tekintetében. A legtöbb esetben a kiterjedt sablonkezelés vagy az ügyfélspecifikus konfiguráció lehetősége kiegészíti a funkciók körét. (cosinex, 2021) Az E-Beschaffungsportal des Bundes a szövetségi közigazgatás központi portálja, amely az e-Vergabe Bund és a Kaufhaus des Bundes (a továbbiakban KdB) portálból áll. Az e-Vergabe Bund szolgál az egyes közbeszerzési (mint a magyar EKR) eljárások lebonyolítására, míg a KdB a keretmegállapodásokból történő lehívások és az elektronikus katalógusok rendelési rendszerére vonatkozó eljárások felülete. Az egységes e-közbeszerzési portál (az e-Vergabe Bund) minden szövetségi hatóság számára kötelező. Ez a portál azonban nem érhető el a tartományok vagy a helyi hatóságok számára, amelyet az első töréspontnak is tekinthetünk. (Der Beauftragte der Bundesregierung für Informationstechnik, 2011; Beschaffungsamts des Bundesministeriums des Innern, Deutschland. (2020a)

A tartományi szinten – mivel a 16 tartomány eltérő rendszereket is használhat – sok esetben azonos funkciókat betöltő, hasonló rendszerek, portálok találhatóak, amely az állami által befolyásolt rendszerkörnyezet második töréspontja. (OECD, 2019)

Továbbá ahogyan Magyarország, úgy Németország sem korlátozta az elektronikus közbeszerzési szolgáltatások piacát, így nem kormányzati szervezetek is megjelenhetnek ezen a piacon, és a hazai környezettel ellentétben meg is jelentek az erre „szakosodott” gazdasági társaságok, akik saját, piaci alapon működő, szövetségi vagy tartományi kormánytól független e-közbeszerzési portált üzemeltetnek. A központosítás hiánya eredményezi a harmadik töréspontot.

A rendszerszintű széttagoltságot tovább feszíti az a tény, hogy az irányelv az elektronikus kommunikáció – és a közbeszerzési dokumentumok elektronikus közzététele – mellett, csupán az ajánlatok elektronikus benyújtását írja elő kötelező – új – funkcióként, amelyet ajánlatkérőnek a közbeszerzési eljárás során biztosítani szükséges. A nem szövetségi hatóságok, egyéb közigazgatási szervek, mint a különböző közszolgáltatók – Deutsche Bahn – vagy közintézmények – Charité Universitätsmedizin Berlin – számára ez nem „megugorhatatlan” elvárás, így ezen szervezetek is létrehozták, továbbfejlesztették saját intézményi online

felületüket, amely immáron biztosítja az általuk indított közbeszerzési eljárásokban az ajánlatok elektronikus benyújtását, azok fogadását. (OECD, 2019)

A fentiekből az következik, hogy a német nyitott e-közbeszerzési piac miatt közbeszerzési portálok tucatjai léteznek különböző kormányzati szinteken, amelyek egymással kapcsolatban olykor egymással párhuzamosan, elkülönülve működnek.

Ezek a portálok az Irányelv által megkövetelt minimális előírásokat teljesítik, amely a közbeszerzési dokumentumok közzététele, az ajánlatok elektronikus benyújtása, és az eljárás során történő elektronikus kommunikáció. (Vergabeverordnung (VgV) 11. § (3) bek.)

2. táblázat: Fontosabb német közbeszerzési portálok. Forrás: saját szerkesztés (Anonymus, 2016) alapján.

Az e-Vergabe a szövetségi központi portál	https://www.evergabe-online.de/start.html
Német pályázati lap Nyilvános, magán- és kereskedelmi pályázatok minden iparágból	www.deutsches-ausschreibungsblatt.de
Bajorország (tartomány)	www.vergabe.bayern.de
Berlin (önkormányzat)	www.vergabeplattform.berlin.de
DB-Vergabe Beszerzési portál a Deutsche Bahn AG-tól és leányvállalataitól származó megrendelésekhez.	https://bieterportal.noncd.db.de/evergabe.bieter/eva/supplierportal/portal/tabs/vergaben
Vergabe24 (piaci szereplő)	https://www.vergabe24.de/
AI AG – asszisztens (piaci szereplő)	https://www.ai-ag.de/
BI-medien GmbH. (piaci szereplő)	www.bi-medien.de
Charité Universitätsmedizin Berlin	https://vergabeplattform.charite.de/

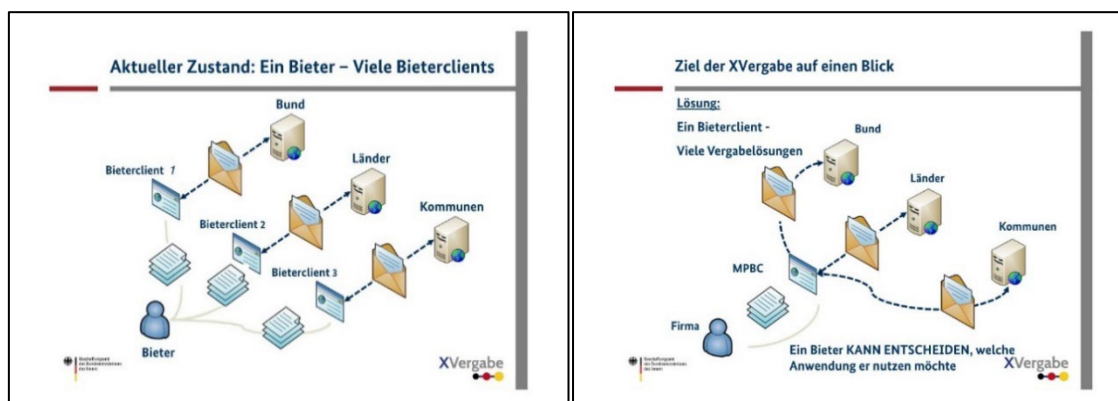
Az egységesítési kísérlet

Annak érdekében, hogy a szövetségi kormány ellenőrizni tudja a közbeszerzési eljárások folyamatát, ezeknek a portáloknak meg kell felelniük a szövetségi közbeszerzési rendszerre vonatkozó keretszabályoknak. Ezen keretszabályok azonban lényegében az Irányelv által előírtakat – dokumentumok közzététele, elektronikus kommunikáció és ajánlat benyújtása – támasztják feltételként.

A széttagotság kihívásainak kezelésére a szövetségi kormány a szabványosítás eszközét tekintette megoldásnak. A cél az interoperabilitás megteremtése, elősegítése a különböző e-közbeszerzési portálok között. Kidolgozásra került az "xVergabe" elnevezésű közös e-közbeszerzési szabvány, amely lényegében egy a portálokon átívelő adat- és információcsereszabvány. A közigazgatásokon belüli eltérő megvalósítások, valamint a résztvevő ajánlattevők vagy ajánlatkérők munkafolyamat rendszerei, továbbá a hirdetési portálok eltérő adottságai miatt ugyanis nem lehet szabványosítani a különböző szoftvertermékeket, így az xVergabe feladata csak az adatsere formátumok és az adatsere folyamatok szabványosítása. Az interoperabilitás elérése érdekében egy szabványt kellett meghatározni az összehasonlítható folyamatok adatszeréjére vonatkozó meglévő szabványok (pl. Az EU bejelentési rendszere, GAEB formátum, XML stb.) és az adatsere folyamatok tekintetében. (OECD, 2019)

A projekt eredményeként egy ajánlatkérő által egy adott platformon, portálon – egy adott tartományban – meghirdetett felhívás automatikusan továbbításra kerül az összes többi

kompatibilis regisztrált portálra – adott esetben másik tartományba – és ha szükséges, az európai e-közbeszerzési portálra – TED-re – is.



13. ábra: Az xVergabe működési elve. (Beschaffungsamt des Bundesministeriums des Innern, 2020b)

A xVergabe projekt három fő területe:

1. **Ügyfélfelület:** A közbeszerzési dokumentumok és ajánlatok cseréjére szolgáló felület megadása az ajánlatkérő szervek (közbeszerzési portálok) és az ajánlattevők (ajánlattételi eszközök) között.
2. **Értesítési felület:** Adatformátumok és cserefolyamatok specifikálása, a hirdetések különböző szolgáltatók vagy közzétételi portálok közötti továbbítása.
3. **Form-Interface:** Adatformátumok megadása a közbeszerzési dokumentumok szerkezetéhez. (Beschaffungsamt des Bundesministeriums des Innern, 2020b)

Fontos kiemelni tehát, hogy az xVergabe nem egy e-közbeszerzési portál, hanem egy kommunikációs interfész. Az xVergabe felület hozzáférést biztosít az ajánlatkérőknek és ajánlattevőknek a vele kompatibilis portálokhoz, azaz egy közbeszerzési eljárás felhívása számos más közbeszerzési portálon megjelenhet. A következő területeken kell lehetővé tenni az adatátvitelt a közbeszerzési portálok között:

- hirdetési információk (hirdetmény vagy felhívás adattartalma)
- közbeszerzési dokumentumok rendelkezésre bocsátása
- részvételi jelentkezések és ajánlatok benyújtásának biztosítása
- ajánlattevő lekérdezései az ajánlattételi szakaszban
- pótdíj
- biztonságos adatátvitel
- hitelesítés
- aláírás (e-aláírás)

Azonban jelenleg még ez a megoldás sem tekinthető teljes körűnek, mert csak a következő e-közbeszerzési portálokat tesztelték le sikeresen az xVergabe-val (tehát még ez sem fedi le az egész országot):

- a szövetségi kormány portálja (e-Vergabe)
- AI - ajánlattevő asszisztens
- bi - Bieterclient
- subreport CAMPUS. (Beschaffungsamt des Bundesministeriums des Innern, 2020c)

Az, hogy a szövetségi, tagállami és egyes közigazgatási szervek által üzemeltetett, valamint magán portálok megfeleljenek az xVergabe szabványának, a szövetségi kormány folyamatos ellenőrzését és felügyeletét igényli. A rendszerszintű felügyelet azonban kihívást jelent a központi kormányzat számára ilyen szintű decentralizált környezetben. (ibau GmbH, n.d.)

A portálok különbözőségére – az ajánlatkérők számából adódóan és számosságán túl – más megközelítésben is találunk töréspontot a német e-közbeszerzési környezetben. Németországban az elektronikus közbeszerzési portáloknak két formája létezik, és mindkettő ingyenesen elérhető. Vagy olyan portálokról van szó, amelyhez webböngészőn keresztül lehet hozzáférni és amely teljesen a szolgáltató szerverén található, vagy az ajánlatkérő kap egy speciális szoftvert, amelyet gyorsan és egyszerűen telepíthet. Mindkét változat nagyjából egyformán elterjedt, egyes városokban történelmi okokból még mindkét változatot használják. (OECD, 2019)

- **Webalapú rendszer (mint a magyar EKR)**
Tulajdonképpen nem más, mint egy weboldal, így bármilyen eszközről használható, amely rendelkezik modern internetes böngészővel. Maga a program (a portál alapja) egy szerveren fut. A szerver futtatja le a programot, nem a kliens számítógép. A kliens gép csak megkapja a szerver által legenerált adatokat interneten keresztül.
- **Speciális szoftveralapú rendszer (Java)**
- Az ajánlatok webalapú benyújtásával ellentétben a helyileg telepített kliens megoldások az e-tender portálokhöz való hozzáféréshez szükséges webböngésző mellett további szoftver vagy kliens telepítését igénylik az ajánlattevő számítógépén. Ennek a változatnak az az előnye, hogy a bizalmas adatokat tartalmazó ajánlatot, dokumentumokat elektronikusan aláírják és helyben titkosítják, mielőtt benyújtanák azokat.

A szoftveralapú közbeszerzési rendszerhez különböző programok kapcsolódnak ajánlattevői és ajánlatkérői oldalon is, amelyek letöltését és telepítését követően lesz lehetőség az eljárás létrehozására, az ajánlatok benyújtására, a dokumentumok titkosítására, valamint elektronikus aláírásra. (Beschaffungsamt des Bundesministeriums des Innern, 2020d)

- **Online-Beschaffungs-Assistent - Online beszerzési asszisztens (OBA)**
Az OBA-t a közbeszerzési eljárásokért felelős személyek használják az eljárás létrehozására és irányítására. Ezenkívül az ajánlattevőkkel folytatott minden folyamathoz kapcsolódó kommunikációt és az eljárással kapcsolatos egyéb eljárási cselekményeket is az OBA kezeli.
- **Standalone-Editor für Bekanntmachungen - Önálló bejelentés szerkesztő (SEB)**
Néhány ajánlatkérő szerv rendelkezik harmadik fél által készített beszerzési eljárásokkal. Mivel az OBA használatához aláírókártyára és produktívan működő regisztrációs irodára van szükség, a SEB felhasználónak hirdetési sablonok létrehozására ezen előfeltételek nélkül van lehetősége.
- **Signatur-Client für Vergabestellen - Aláírás kliens a nyilvántartásokhoz**
Az aláírás kliens egy olyan alkalmazás, amely aláírások létrehozására és ellenőrzésére szolgál PDF-fájlokban. Egyrészt van aláírás az ajánlattevők számára, másrészt az ajánlatkérők számára (egyszerű, minősített e-aláírás vagy e-pecsét.). A rendszer egyik pillérének az elektronikus aláírás számít, mert így nem kell nyomtatni, továbbá bizonyos eljárásokban lehetőség van a dokumentumok kötelező e-aláírással történő benyújtásának előírására.
- **eVergabeApp**
Az eVergabeApp segítségével titkosítási és aláírási funkciókat hajtanak végre az ajánlattevők. Ez a titoktartást szolgálja, a közbeszerzési törvény által előírtak érvényesülését a speciális eljárások, dokumentumok esetében. (Beschaffungsamt des Bundesministeriums des Innern, 2020d)

Összefoglalás

A fentiekből látható, hogy Németország számára az elektronikus közbeszerzés bevezetése nem volt zökkenőmentes, és a mai napig élő töréspontok feszítik az elektronikus közbeszerzési környezetét. Az e-beszerzési portálok száma folyamatosan növekszik, és azoknak a gazdasági szereplőknek, amelyek rendszeresen részt vesznek a szövetségi, tartományi és önkormányzati eljárásokon, az xVergabe továbbfejlesztése nélkül külön kell regisztrálniuk minden egyes portálon. A töredezettség oka a nagyfokú önállóság és decentralizáció a tartományok és a közigazgatási intézmények vonatkozásában, amely a kooperáción alapuló szövetségi államszervezet velejárója.

Irodalomjegyzék

- [1] Anonymus. (2016.11.04). Öffentliche Beschaffung: Das sind die wichtigsten Vergabeplattformen. Markt und Mittelstand. (2021.02.25.)
<https://www.marktundmittelstand.de/recht-steuern/das-sind-die-wichtigsten-vergabeplattformen-1252011/>
- [2] Az Európai Parlament és a Tanács 2014/24/EU irányelve (2014. február 26.) a közbeszerzésről és a 2004/18/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről [2014/24/EU irányelv]
- [3] Beschaffungsamt des Bundesministeriums des Innern, Deutschland. (2020a). Kompatible Bietersoftware für die e-Vergabe Plattform des Bundes. e-Vergabe.
https://www.evergabe-online.info/e-Vergabe/DE/4%20Vergabestellen/Nutzungsvoraussetzungen/artikel_nutzungsvoraussetzungen_vergabestellen.html
- [4] Beschaffungsamt des Bundesministeriums des Innern, Deutschland. (2020b). xVergabe Projekt. e-Vergabe. <https://www.xvergabe.org/display/xv/Projekt>
- [5] Beschaffungsamt des Bundesministeriums des Innern, Deutschland. (2020c). Kompatible Bietersoftware für die e-Vergabe Plattform des Bundes. e-Vergabe.
http://www.evergabe-online.info/e-Vergabe/DE/Tiefenlinks/xvergabe/node_xvergabe.html
- [6] Beschaffungsamt des Bundesministeriums des Innern, Deutschland. (2020d). *Anwendungen*. e-Vergabe. https://www.evergabe-online.info/e-Vergabe/DE/4%20Vergabestellen/Anwendungen/node_Anwendungen.html
- [7] cosinex. (2021.05.17). Eine kleine Warenkunde: Unterschiede zwischen Vergabeplattformen und Vergabemanagementsystemen. cosinex Blog.
<https://csx.de/Huwg>
- [8] Der Beauftragte der Bundesregierung für Informationstechnik. (2011.10.10). IT-gestütztes Beschaffungswesen.
https://www.cio.bund.de/Web/DE/Dienstekonsolidierung/bestehende_it_verfahren/Querschnitts-IT/e-Vergabe/evergabe_inhalt.html
- [9] Európai Bizottság. (2010). Zöld Könyv az elektronikus közbeszerzés Európai Unión belüli alkalmazásának kiterjesztéséről. COM(2010) 571 végleges. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0571&from=EN>
- [10] ibau GmbH. (n.d.). XVergabe. ibau GmbH.
<https://www.ibau.de/akademie/glossar/xvergabe/>
- [11] OECD. (2019). *Öffentliche Vergabe in Deutschland. Strategische Ansatzpunkte zum Wohl der Menschen und für wirtschaftliches Wachstum*. OECD Publishing.
<https://doi.org/10.1787/48df1474-de>
- [12] Vergabeverordnung (VgV) [a közbeszerzési szerződések odaítéléséről szóló rendelet] Vergabeverordnung vom 12. April 2016 (BGBl. I S. 624), die zuletzt durch Artikel 2 des Gesetzes vom 9. Juni 2021 (BGBl. I S. 1691) geändert worden ist

Nagy Zoltán András*: Mesterséges intelligencia lehetőségei az adó- és vámügyi eljárásokban

Absztrakt

Az egyre fejlődő mesterséges intelligencia (MI - Artificial Intelligence, AI) számos előnnyel jár már ma is, életünk minden területén. A mesterséges intelligencia alkalmazása a hatékonyság növelését, elsősorban az adatfeldolgozás- és értékelés gyorsaságát, a real-time üzemmódban történő reagálás lehetőségét ígéri a felhasználók számára, kiváltva az emberi tevékenységet. A mesterséges intelligencia a nagytömegű adatfeldolgozás új módszereit sejteti, új típusú megközelítésekre is lehetőséget nyújt. A modern technológiával precízebb eredményekhez, előrejelzésekhez, valószínűségi lehetőségekhez juthatunk, amely hatékonyabb társadalmi tervezettséghez vezethet, ilyen terület a közigazgatás, a népességnyilvántartás, a pénzügyi szektor. De lehetőséget ad az adó- és vámügyi eljárások hatékonyabbá tételére, a visszaélések kiszűrésére, az adófizetők kiszolgálására.

Kulcsszavak: *artificial intelligence, tax procedures, customs procedures.*

English title: The potential of artificial intelligence in tax and customs procedures

Abstract

The ever-evolving Artificial Intelligence (AI) has many benefits in all areas of our lives today. The use of artificial intelligence promises to increase efficiency, especially the speed of data processing and evaluation, and the ability to respond in real-time mode, triggering human activity. Artificial intelligence also offers new methods for high-volume data processing, as well as new types of approaches. With modern technology we can get more precise results, forecasts, probability opportunities, which can lead to more efficient social planning, such as public administration, population register, the financial sector. But it provides an opportunity to make tax and customs procedures more efficient, to filter out abuses, to serve taxpayers.

Keywords: *artificial intelligence, tax procedures, customs procedures.*

Bevezetés

Egy tudománytörténet origóját sosem egyszerű kijelölni. Önálló mozgásokat végző játékokat már az ókorban és később is készítettek. Gondoljunk a XVIII. században *Kempelen* Farkas Sakkozó Török gépére, amelynek mechanikus egységeit egy valódi emberi ténykedés irányította.

Samuel *Butler* 1783-ban készült regényében írt olyan gépekről, amelyeket emberek „táplálnak” és amelyek gépeket építenek.

Említenünk kell Charles *Babbage* analitikai gépét, amelyet majd Turing alapnak tekintett vagy Ada Augusta *Lovelace*-t, aki programot írt e mechanikus analitikai géphez. (Barnatt, 2017: 12-13)

* Dr. Nagy Zoltán András, PhD., egyetemi docens, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Bűnügyi-, Gazdaságvédelmi-, Kiberbűnözés Elleni Tanszék. <https://orcid.org/0000-0002-6888-9059>, nagy.zoltan.andras@uni-nke.hu

Fontos mérföldkő a tudománytörténetben Warren McCulloch és Walter Pitts, akik 1943-ban publikált tanulmányukban az emberi agy működését alapul véve MCP -neuronok a mesterséges létrehozásának lehetőségét említették. (McCulloch és Pitts, 1943: 115–133)

A mesterséges intelligencia terén Edmund Berkeley informatikus 1949-ben az emberi agy gép általi reprodukcióján dolgozva nem tartotta kizártnak, hogy az emberi agy felépíthető mechanikusan is.

Donald Hebb 1949-ben megállapította, hogy ha idegsejtek közötti kapcsolatokat gyakrabban használnak (facilitáció), azok erősebbé és gyorsabbá válnak, amely kihat az idegsejt működésére. (Hebb, 1983: 78-79) Hebb elmélete mikro-, fiziológiai mechanizmust ír le a tanulási és memóriefolyamatokhoz (Hebbian-tanulási módszer). Ezt az elméletet kiterjesztették a biológiai folyamatokat modellező számítógépes gépekre és a mesterséges intelligenciában is.

A mesterséges intelligencia kutatásának egyik legjelentősebb alakja Alan Turing, aki (Fehér et al., 2020: 18-19) az angliai Buckinghamshire-ben fekvő Bletchley Parkban azt a csoportot vezette, ami a második világháborúban az Enigma kódológéppel előállított táviratok megfejtésén dolgozott. Turing megfogalmazta, ha egy gép beszélgetést folytat egy emberrel, amit nem gépként észlel, akkor a gép elérte az emberi intelligenciát. Ez a Turing-teszt, amely azóta is tudományos viták középpontjában áll, egyben – valljuk meg – izgató probléma, végső konklúzió is levonható (?), de erről később.

Alan Turing 1950-ben közzéteszi a „Computing Machinery and Intelligence” című tanulmányát, amelyben felveti a számítógépek evolúcióját, a tanulás képességét, mint lehetőséget. Mind a mai napig tudományos viták keresztüztüében álló megállapítása a Turing-teszt, amelynek nagyszerűsége mellett bizonyos szempontból hátránya, hogy a chatre koncentrálnak. Ugyanakkor a tanulmány előre jelezte a mesterséges intelligencia – évtizedek óta megoldatlan – korlátait.

A mesterséges intelligencia kifejezést először John McCarthy használta 1955-ben, majd az elnevezés alapján szervezték meg Dartmouth-ban, 1956-ban az első konferenciát erről az izgalmas területről. (Smibert, 2020: 22)

A mesterséges intelligencia fogalmára vonatkozóan nagyon sokféle felfogás létezik. Magunk most az Európai Bizottság definícióját citáljuk ide, ami szerint a mesterséges intelligencia olyan intelligens viselkedésre utaló rendszereket takar, amelyek konkrét célok eléréshez elemzik környezetüket és – bizonyos mértékű autonómiával – intézkedéseket hajtanak végre. (European Commission, 2019: 50).

A mesterséges intelligencia is megjelenhet szoftverben, vagy fizikai léttel bíró eszközben. A megjelenése tehát

- szoftveralapú: képelemzők, internetes keresők, beszéd-, arcfelismerők stb.
- fizikai, tárgyasult formában testet öltő: robotok, drónok, önvezető autók, Internet of Things, önvezető járművek stb.

A mesterséges intelligencia evolúciójában az 1970-es évek közepétől volt egy évtizednyi hullámvölgy. A kísérletek megtorpanni látszódtak, lassúak voltak a gépek, tárolókapacitásuk sem volt elegendő. A következő évtized közepétől az elektronikus adattároló és -feldolgozó kapacitás, illetve a sávszélesség növekedése új lökést adott a MI-kutatásoknak is. Látványos sikert (és persze reklámot) hozott a kutatásnak és a gyártóknak az IBM Deep Blue számítógép 1997-es sikere a sakkvilágbajnok Garry Kaszparov ellen, aztán a szintén IBM Watson számítógép, amely 2011-ben nyert meg egy vetélkedőműsort, ahol emberekkel mérte össze a tudását. Ezek a látványos eredmények, ezek publicitása megnövelte az érdeklődést a mesterséges intelligencia gyakorlati alkalmazhatósága, tudományos kutatás és civil szférában való használata iránt.

A kutatások hektikusságára legújabb példa, hogy ismét „AI tél” veszélyét vélik prognosztizálni az érdeklődés visszafogottsága kapcsán, (Jebari et al., 2021) minden bizonnyal a technológiai

lehetőségek korlátja miatt.¹ A logikai vagy rutinfeladatok megoldásán, a nagytömegű, gyors, precíz adatfeldolgozáson, elemzésen, a valószínűségszámítási modelleken, prediktív tevékenységen vagy az egészségi állapot diagnosztizálásán, a szociális robotok alkalmazhatóságán túl, a mesterséges intelligencia nem képes még átvenni az ember felelős döntésinek mechanizmusát.

Vajon a gépek evolúciójában meddig juthatunk el? Nem kell relatíve hosszú idő, és meglátjuk, milyen eredményt hoz a gépek, sőt a humanoidok „teremtésmítosza”.²

A mesterséges intelligencia nagytömegű adatfeldolgozás új módszereit, új típusú megközelítéseit sejteti, sőt ez nemcsak ígéret már. A technológiával precízebb eredményekhez, előrejelzésekhez (predikciókhoz), valószínűségi lehetőségekhez juthatunk, amely hatékonyabb társadalmi tervezhetőséget vetít előre.

A nagytömegű adathalmaz és a mesterséges intelligencia egyben szinergikus kapcsolatban van, közös belső tartalmuk az érdekazonosság. Ez *in concreto* megmutatkozik a népegyenlítő nyilvántartásban, a pénzügyi szektorban, és témánkat az adó- és vámügyi eljárásokban (is).

Egyfelől a mesterséges intelligencia alkalmazása annál sikeresebb, az adatelemzések, az előrejelzések annak pontosabbak, minél több adatot dolgoznak fel, másfelől a nagytömegű adatfeldolgozás nem lehetséges, ha nincs megfelelő szoftver. Ez az összefüggés, amely eredményessé teheti a mesterséges intelligencia alkalmazását az adó- és vámügyi eljárásokban (is).

Tudománytörténeti megközelítésben a technológiai fejlődés stációi

1. A gyenge vagy szűk mesterséges intelligencia korszaka és lehetőségei. A fejlesztések már 1950-es évektől indultak. Ezek a fejlesztések intelligensnek, vagy annak látszó ténykedésre képesek már ma az ember tevékenységét jelentős mértékben megkönnyítik. Közös jellemzőjük, hogy egy adott probléma megoldására születtek. Kizárólag a betáplált információkból építkeznek és viszonylag szűk feladat végrehajtására alkalmasak. De ne becsüljük le ezeket a képességeket! Az itt említett megoldások mára mindennapjaink részévé váltak, sokszor észre sem vesszük azok használatát az alábbi területeken:

- képfelismerő rendszerek,
- betegségdiagnosztika,
- Internetes (search engine) keresőprogramok,
- fordítóprogramok,
- tartalom-, spam-, fake news-szűrők,

¹ Volt már arra példa, hogy egy új technológia iránt túlzott elvárások jelentkeztek. Ismert az ún. Internet-boom története. Az 1990-es elején az Internet magáncélú felhasználása engedélyezését követően fellendült az Internet iránti üzleti-kereskedelmi érdeklődés. A fogyasztók nagy számban vásároltak PC-ket, modemeket, szoftvereket, a hálózati költségek meredeken csökkentek, ami megfizethetőbbé tette a hozzáférést. A szoftvereket úgy fejlesztették, hogy javítsa a mainstream felhasználók igényét. Több száz vállalat indult az Interneten, és mindenki befektetni akart. Az évtized végére a számtalan befektető elmenekült a szektorból. Vállalatok néhány hónap alatt elvesztették piaci értékének 99% -át. Több tucat közülük csődbe ment, a várt üzleti eredmények nem hozták meg a befektetéseket. Mára a valós és virtuális térbeli kereskedelmi, média, szórakoztatási és egyéb tevékenységek előnyeivel és hátrányaival megférnek egymás mellett. A mesterséges intelligencia kapcsán is majdan a túlzások leperognak, és mint kiváló, döntést segítő eszköz az ember kezében a felelősségi kérdések is a helyére kerülnek.

² Az ember evolúciója, az ember évmilliók során történt „önfejlődése”, „önfejlesztése” a mainstream gondolat. Vajon a gépek, humanoidok evolúciójában a minőségi ugráshoz kell-e majd emberi beavatkozás vagy Marvin Minskynek, a mesterséges intelligencia-kutatás egyik nagy alakjának lesz igaza, miszerint, ha megértjük az emberi gondolkodást a célirányultságtól az érzelmekig, akkor ez a folyamat átvihető gépekre is. (Minsky, 2006).

- online-vásárlások lebonyolítása és GDPR tiltásával (2016/679 EU rend. 60. pont) szemben a felhasználó tudta nélküli profilkövetés,
- személyi asszisztensek: Siri (Apple), Alexa (Google),
- a Watson (IBM) gép, ami a Jeopardy c. angol vetélkedőműsort nyerte meg 2011-ben,
- drónok, robotok, önvezetők,
- Deep Blue (IBM), Stockfish, Alpha Zero (DeepMind) – sakkozógépek, AlphaGo Zero (DeepMind) – go-játék és más fejlesztések stb.

A mesterséges intelligenciát alkalmazó személyi asszisztensek a be nem táplált információra vonatkozó kérdésre – természetesen – nem adnak, nem adhatnak választ.

Vagy vegyük példának a szociális robotokat, amelyek ellenőrizhetik a páciensek életjeleit és ha eltérést észlelnek, akkor hívják az illetékest, de további feladatok ellátására alkalmas lehetnek. Képesek a mozgássérült beteg mozgatására, gyógyszerének adagolására, kitakaríthatják a kórtermet és más tevékenységek végzésére is megtaníthatók, ám az orvos mindennapi és egyéni problémákra kiterjedő beszélgetésének kiváltására a beteggel, a robot segítségével (ma még) ne számítsunk.

2. Erős mesterséges intelligencia:

Gépi tanulás (deep learning) lehetőségével ellátott technikai eszköz, nagytömegű statisztikai adatgyűjtő-, adatfeldolgozó képességgel.

Napjainkban az erős mesterséges intelligenciák képesek rendkívül részletes számításokat végezni, olyan mennyiségű adatokat összegyűjteni, tárolni, feldolgozni, döntési alternatívákat, előrejelzéseket stb. készíteni, amely meghaladja az ember képességét.

Kiemeljük, hogy a mesterséges intelligencia adatalapú elemzését a gazdasági-pénzügyi szférában vagy az egészségügyben, a diagnosztika terén, vagy éppen a COVID-kutatásban és másutt, csupán döntéselőkészítő javaslatnak kell tekinteni. Hangsúlyozzuk, hogy ez is jelentős segítség lehet a döntést hozó, döntéshozatalra kényszerülő ember számára. Az ember választ a felkínált cselekvési alternatívák közül, az ember hozhatja meg azt a döntést is, amely a mesterséges intelligencia téves következtetésén alapul. Az ember döntése miatti felelőssége büntetőjogi és polgári jogi felelősség is lehet.

Az emberi tudat teljességét és tökéletességét (az érzelmekkel színezett ismeretek, tapasztalatok, érzékelések, emlékek, intuíciók és más pszichés elemek egységét) a mesterséges intelligencia jelen pillanatban nem éri el és – nem is biztos, hogy el fogja érni.

3. Mesterséges általános intelligencia: AGI (Artificial General Intelligence), tervek szerint az emberi kognitív képességek replikációja lesz. A Homo Sapiens képességeivel bír majd.

4. Ma még a sci-fi kategóriájába tartozik az ASI (Artificial Superintelligence). A technológia már túlnő a ma emberén. Pár perc után exponenciális folyamattá válhat az öntanulás, az asszimiláció és az önsokszorozás által.

Az adó- és vámhatósági eljárások során keletkező adatok kezelése

Az adó- és vámhatóságok során egyre nagyobb tömegű adatok keletkeznek, amelyek a statisztikai tervezésnek másodlagos adatforrásai. A mesterséges intelligencia adó- és vámügyi eljárásokban történő alkalmazásával összefüggésben az alábbi követelmények támasztásán kellene elgondolkodnunk – véleményem szerint:

1. A mesterséges intelligencia alkalmazása törvényen alapul. Nemcsak az adó- és vámügyi eljárásokra vonatkozó rendelkezések legyenek törvényben rögzítettek, hanem az is, hogy az adatfeldolgozást mesterséges intelligencia segíti. Ez a kiegészítés bizalmat szül azon ügyfelekben,

akik bizalmatlanok az adóhatósággal szemben, vagy aki a mesterséges intelligencia lehetőségét átlátva, ismerve, a gépi adatfeldolgozás precizitását részesítik bizalomban.

2. Adekvát szükségszerűség. A technológia rendkívül sokféle tevékenységre alkalmazható a gyártási - logisztikai folyamatoktól az orvosi diagnosztikáig.

A mesterséges intelligencia alkalmazása legyen adekvát az adó- és vámügyi eljárás funkcióival. Az adatgyűjtés, az adó- és vámügyi eljárásokban felhasználandó adatok elérése csak azon adatokra korlátozódjon, amelyeket az adó- és vámügyi eljárásban szükségesek. A mesterséges intelligencia ne érhesse el olyan adatbázisokat, amelyek tartalma nem szolgálják az adóhatóság eljárását.

3. Tájékoztatási kötelezettség. A mesterséges intelligencia alkalmazása során tájékoztatni kell az ügyfelet arról, hogy a technológia milyen adatokat ér el adatgyűjtése során.

A tájékoztatási jogból következően jogorvoslati jogot is biztosítani kell az adózónak, ha úgy véli, hogy az adatgyűjtés valamilyen jogát sérti, sértheti.

4. A technológia – főszabályként – nem tehet különbséget az adóalanyok között. Ez alól a követelmény alól csak az adó- és vám kiszámítása szempontjából szükséges, törvényben írt adatok esetében tehető különbség. Ennek a követelménynek a különböző összegző adatelemzés, prediktív előirányzatok eseteiben lehet különös jelentősége.

5. A mesterséges intelligencia alkalmazása legyen arányos az adóalany jogaiba való beavatkozás céljával, illetve ennek indokolt mértékével. Az adófizetésre ösztönzőleg hasson, így például udvarias emlékeztető levél és ne szankciókkal fenyegetés szerepeljen az első esetekben.

6. Az adatgyűjtés és -feldolgozásnak transzparensnek kell lenni, törvényi előírás legyen, hogy az adóalanyok megismerjék az adófizetésére vonatkozó döntés meghozatalának okát.

Konkrét területek, feladatok melyekre a mesterséges intelligencia alkalmazása lehetőséget biztosíthat az adó- és vámügyi eljárásokban

A. Az adózók segítése, tájékoztatása.

A mesterséges intelligencia alkalmas az adózó kötelezettségei teljesítésével kapcsolatos tájékoztatására, a definíciók magyarázatára és az esetleges jogszabályi rendelkezések félreérthetőségének tisztázására (ez sajnos, a magyar adójog bonyolultsága miatt előfordul), az adózó kételyeinek eloszlatására chat-robotok, virtuális asszisztensek 0-24 órában web-oldalon és/vagy mobil applikációban. Ez a technológiai megoldás csökkentheti az adóhatóság dolgozóinak leterheltségét, az ügyféllel élőszóban folytatott beszélgetések vagy az elektronikus úton történő válaszadási kötelezettségek számát és időigényét. Napjainkban egyre növekszik az ügyfelek felé irányuló kommunikáció a pénzügyi, távközlési szektorban, de más cégek ilyen irányú aktivitása is nő. Ma már általános az interneten keresztül megvalósuló szerződés-kötés, ajánlattétel, egyéb információközlés. Ma még az elektronikus felületre terelés – általában – az ügyfelek számára díjkedvezményekkel jár, ám ez nyilván meg fog szűnni (?).

Az elektronikus kommunikáció, az üzletkötés, az adózás és más folyamatok hitelességét a dokumentum megismeréséhez szükséges jelszavak, az új típusú személyi igazolványban a tulajdonos elektronikus aláírása segíti.

A fenti példák alapján az adóhatóság és az adózó között is megteremthető az IT-kapcsolat.

Másfelől az adózó számára is előnyt jelent, ha nem kell órákat várnia az adóhatóság ügyfélfogadó irodáiban egy-egy probléma megbeszélése miatt, egyértelműsíti a jogszabályban írt fogalmak tartalmát, időpontokat és más elemeket, továbbá a felmerült kétségek előzetes tisztázása a későbbi bevallási hibákat megelőzheti.

B. A dokumentumok automatikus kitöltése

Már ma az adatfeldolgozást segítő programok segítenek a könyvelésben a számlafizetés (fájlok automatikus megkeresésében, tömörítésében és feltöltésében), a számviteli egyeztetésben (különböző adatforrások, a számlák eltéréseinek összehasonlítása érdekében) és pénzügyi műveletek és jelentések készítésében, az adatforrások ellenőrzésében és más tevékenységben.

Ugyanakkor az adatfeldolgozás során sokszor ugyanazokra a gombokra kattintva történik a valamely dokumentum kitöltése, vagy ugyanazt az ismétlődő műveletet kell végezni.

A mesterséges intelligencia nagy segítséget jelenthet az ismétlődő, monoton, manuális munkafolyamatok helyettesítésére, így különböző táblázatok, dokumentumok kitöltésében, ezzel a teljes feldolgozási idő csökkenthető, a dokumentumok kitöltése hatékonyabbá és biztonságosabbá (tévedésmentessé) válhat. Mindez ösztönzőleg is hathat az adózásban, hiszen a korrekt, teljeskörű, esetleges emberi mulasztást (tévedést) kizáró folyamat végeredménye ez. Nem utolsó sorban az adózókra vonatkozó papír alapú adathordozók mennyisége, az „aktatömegek” csökkenthetőek lennének.

C. A mesterséges intelligencia alkalmas az ún. belső tanulásra (deep learning), amely során a mesterséges intelligencia által már megismert (beprogramozott) információkat vet, vetheti össze más forrásokból (például a programjában írt és megengedett adatbázisokkal, Internettel, más mesterséges intelligencia információival) és ez az összevetés révén új tevékenységet, teljesebb körű, vagy éppen eltérő döntéselőkészítésre, javaslatra is juthat. Ahogy a döntéshozatalban az ember a kompetens és felelős személy, úgy az ember felelőssége az is, hogy milyen feladatra, milyen input információkkal programozza, tanítja a mesterséges intelligenciát, milyen egyéb adatforrások elérését teszi lehetővé a mesterséges intelligencia számára (az Internet mely forrásainak, különböző adatbázisoknak, más mesterséges intelligenciáknak), és az embernek kell felmérni azt is, hogy milyen döntéselőkészítésre, javaslatra juthat a mesterséges intelligencia.

A gépi tanulás során a mesterséges intelligencia segíthet a dokumentum lényeges aspektusainak kiemelésében, osztályozhatják a dokumentumokat, rámutathatnak a számlaazonosítókra, a számlán szereplő kifizetések számára stb. Ezzel egyszerűsíthetik az adófizetési folyamatot. Az ilyen besorolás és szűrés jelentősen csökkentheti az adófizetések körében esetlegesen felmerülő korrupciót vagy más jogsértéseket, mivel átláthatóbbá teheti az adózási folyamatot.

A mesterséges intelligencia nemcsak nagytömegű adatállomány áttekintésére, adózási- és vámadatok precíz gyűjtésére, az automatizált adatfeldolgozásra alkalmas, hanem előszörban a belső tanulás révén jelzést adhat a szokatlan adatmozgások kiszűrésére, az adócsalás felderítésére, a statisztikai adatszolgáltatásra, adatelemzésre. A mesterséges intelligencia - segíthet a termékek és szolgáltatásoknak a legmegfelelőbb adó kategóriához való igazításában, ezáltal javítva az adószámítások pontosságát. Ezek a megoldások a gépi tanulást használják arra, hogy folyamatosan biztosítsák az adóügyek naprakész osztályozásának a lehetőségét.

A „prediktív modellezés” néven emlegetett gépi tanulási alkalmazásokat az adóügynökségek most olyan esetek azonosítására használják, amelyek jellemzői potenciális csalásra utalhatnak. Gyakran segít megtalálni az adathalmokban rejtett finom nyomokat, amelyeket az ellenőrök figyelmen kívül hagynak.

A nagytömegű adatfeldolgozás lehetőségének megteremtésével, – előre láthatóan – új és újabb statisztikai, matematikai módszerekkel olyan elemzések születhetnek, amelyek a társadalmi tervezéshez, a gazdasági - pénzügyi folyamatok, a piaci folyamatok előrejelzéséhez realisabb képet nyerhetünk:

- a vállalatok, vállalkozások adózási eredményeiről, gazdasági helyzetéről, a profitabilitásról, ami a piaci változások előrejelzésének egyik legbiztosabb jele,
- a kereskedelmi árváltozásokról, a lakossági fogyasztásról, a termékek és szolgáltatások szerkezetéről, dinamikus változásáról, akár annak földrajzi megoszlásáról, kiskereskedelmi egységenként, e körben figyelmeztető lehet az egészségre különösen ártalmas árucikkek forgalma, (bár nyilvánvaló, hogy a dohány- és az alkohol forgalmazás illegális tevékenységből is folyik),
- a lakossági jövedelmekről, annak változásairól, a legkülönbözőbb mutatószámokról, indexekről, a jövedelemegyenlőtlenség valódi mértékéről és más információkról.

D. Mindennek elérése érdekében szükséges olyan előfeltételek megteremtése, mint a digitális infrastruktúra kiépítettsége, annak a kibertámadások elleni hatékony védelme. Ma egyre szofisztikáltabb kibertámadások (hacking, zsaroló- és más destruktív vírusokkal végrehajtott attack, továbbá terheléses támadások stb.) léteznek, és sajnos evolúciójuk sem jóslás.

Az adó- és vámhatóságok egyfelől az ügyfelek személyes adatait kezelik, de olyan információkat is, amelyek az állam számára fontosak. Ezen adatok fizikai és logikai védelméről az adó- és vámügyi hatóságoknak kell gondoskodnia, a rendszert kiépítő szakemberek segítségével. Fontos követelmény a hatóság munkatársai megbízhatóságának erősítése és képzésük egyaránt, például az olyan ravasz, behízelgő támadókkal, támadásokkal szemben, mint az adathalászat körébe tartozó ún. social engineering technikák. (Bányász et al., 2019) Az ilyen csalások célja a dolgozók belépőkódjainak, azonosítóinak a megszerzése különféle megtévesztő magatartásokkal (udvarlással, kedveskedésekkel, hamis látszat teremtésével), vagy a különböző csaló e-mailek alkalmazásával (pl. gyakori az ún. BEC Business Email Compromise – amikor más hatóságok, vagy azok vezetői nevében kérnek tipikusan belépési vagy más, a szervezet által kezelt információkat. Ugyanígy az ún. Spear-phishing, amikor meghatározott személyek felé, meghatározott hamis kérést intéznek kapcsolatfelvétel céljából).

Napjainkban, mind az ügyfelek, mind az adóhatóság dolgozói részéről elengedhetetlen követelmény a számítástechnikai ismeretek elsajátítása.

A mesterséges intelligencia használatával átláthatóbbá válhatnak az adó- és vámügyi eljárások, az adófizetők bevonása chat, asszisztens programokkal. A technológia az igazságosabb adózások biztosítását is szolgálhatja, csökkenhetnek az adó- és vám eljárásokban az esetlegesen jelentkező hibák, biztosítható az adózási fegyelem betartása.

Irodalomjegyzék

- [1] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről [általános adatvédelmi rendelet – GDPR]
- [2] Bányász P., Bóta B. & Csaba Z. (2019). A social engineering jelentette veszélyek napjainkban. In Zsámbokiné Ficskovszky, Á. (szerk.), *Biztonság, szolgáltatás, fejlesztés, avagy új irányok a bevételi hatóságok működésében.* (pp. 12–37.) Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozat. <https://doi.org/10.37372/mrtvpt.2019.1.1>
- [3] Barnatt, C. (2017). *Digital Genesis.* Createspace Independent Publishing Platform.
- [4] Bártfai, B., Fehér, K., & Kökényesi Bartos, A. (2020). *Mesterséges intelligencia, avagy Pandora digitális szelencéje.* BBS-INFO.
- [5] European Commission, Directorate-General for Communications Networks, Content and Technology. (2019). *Etikai iránymutatás a megbízható mesterséges intelligenciára vonatkozóan.* EU Publications Office. <https://doi.org/10.2759/754881>
- [6] Hebb, D.O. (1983). A pszichológia alpkérdései. Gondolat.

- [7] Jebari, K., Strimling, P. □ Vartanova, I. (2021.03.04.). AI winter is coming? AIfutures.org <https://www.aifutures.org/2021/ai-winter-is-coming/>
- [8] McCulloch, W.S. □ Pitts, W. (1943). A logical calculus of the ideas immanent in nervous activity. *Bulletin of Mathematical Biophysics* 5, 115–133. <https://doi.org/10.1007/BF02478259>
- [9] Minsky, M. (2006). *The Emotion Machine*. Simon & Schuster.
- [10] Smibert, A. (2020). *Mesterséges intelligencia - Okos gépek, gondolkodó robotok - és tudományos gyakorlatok gyerekeknek*. Cser Kiadó.

Pajor Andrea*: Az adózás/adóztatás igazságossága – Az arányos és méltányos közteherviselés

Absztrakt

Az adórendszernek kiemelt szerepe van az államháztartási bevételek biztosításában, a társadalmi javak újraelosztásában, a közszolgáltatások biztosításában. Ebben az állításban azt hiszem, mindannyian egyetérthetünk. De lehet-e szerepe az adóztatásnak a társadalmi igazságosság megvalósításában? Ennek a kérdésnek a megválaszolására teszek kísérletet a jelen tanulmányban.

Kulcsszavak: *adóztatás, igazságosság, méltányosság, közteherviselés*

English title: Taxation Fairness - Proportional and equitable public taxation

Abstract

The tax system plays a key role in securing public revenues, redistributing social wealth and providing public services. I think we can all agree on this statement. But can taxation play a role in achieving social justice? This is the question I attempt to answer in this paper.

Keywords: *taxation, justice, fairness, public burden bearing.*

Bevezetés

A címben jelzett adózás/adóztatás fogalmat azért nem egyértelműsítettem, mert ami az állam oldaláról adóztatás, az az állampolgár oldaláról adózás. Az igazságosság kérdése elsősorban érzelmi szinten az adózó polgár részéről merül fel, szubjektív nézőpontból. Ha ebből a szemszögből vizsgálódunk, elfogadjuk azt, hogy az emberek számára akkor igazságos egy elosztás (jelen esetben az adóterhek elosztása), ha ők annak tekintik. Ez esetben kérdés lehet, hogy mikor, milyen feltételek mellett tekintik az egyes rendszereket igazságosnak. (Kovács, 2014: 11)

Ám ha az állam gazdasági szerepvállalása szemszögéből közelítjük meg a kérdést, melynek keretében szokásos megkülönböztetni a stabilizációs, az allokációs és a redistribúciós funkciót, már az igazságos adóztatás kérdéskörében kutakodunk. Az allokáció a közfeladatok ellátásához szükséges források megszerzését és felhasználását, a redistribúció a reálszférában kialakult jövedelemarányok módosítását, újraelosztását jelenti. A stabilizáció pedig a konjunkturális ingadozások (infláció, munkanélküliség, gazdasági növekedés) kiegyenlítése. E funkciók érvényesítése a pénzügyi politika mindkét területén – fiskális és monetáris politika – kimutatható. (Földes, 2005: 14-15)

Mindannyiunk számára nyilvánvaló, hogy az adóbevételek – a többi közbevetellel együtt – fedezik az államapparátus működtetését, az állam által nyújtott közszolgáltatásokat, az államadósság finanszírozását valamint az állami beruházásokat. Az adóztatást felfoghatjuk úgy is, mint az állam és az adózók között fennálló viszonyt, ahol az állam, mint adóztató közhatalom kötelező vagyoni szolgáltatást ír elő az adózók számára. Axiómaként jelenthetjük ki, hogy az

* dr. Pajor Andrea, mesteroktató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Vám- és Pénzügyőri Tanszék, <https://orcid.org/0000-0003-4754-3654>, pajor.andrea@uni-nke.hu

adóztatás az állam működésének és az általa működtetett újraelosztási rendszereknek a gazdasági alapját jelenti. (Halász, 2003: 27)

Az állam adóztatási monopóliuma a jogállam viszonyai között nem pusztán a hatalomból, hanem az alkotmányos rendből vezethető le. (Földes, 2004: 20-21) A 18-19. században zajló polgári forradalmak nyomán jelentek meg azok a dokumentumok, amelyek először fogalmaztak meg alapvető emberi jogokat és kötelezettségeket. Ezek közül kiemelkedik a francia Emberi és polgári jogok nyilatkozata, amely kinyilvánította, hogy mindenkinek a képességei alapján kell hozzájárulnia a közigazgatás költségeihez. A korszak jeles közgazdásza, Adam Smith azt vallotta, hogy „mindenkinek képessége arányában, vagyis jövedelme szerint kell adóznia”. Ezzel egyidejűleg az is rögzítésre került, hogy az embereknek joguk van a pénz felhasználását nyomon követni. (Nagy és Petró, 2018)

Már az ókorban és a középkorban is számos filozófust (pl. Arisztotelész, Aquinói Szent Tamás) foglalkoztatott a javak igazságos elosztásának igénye, de a 18-19. században keletkeztek azok a jogintézmények és elvek, amelyek napjaink társadalmi berendezkedésének alapjait képezik.

„Addig, amíg az állami bevételek túlnyomó része az állami dominiumokból, privilégiumokból, fogyasztási adókból került ki, érthető, hogy a pénzügyi tudomány kevés figyelmet szentelt a pénzügyek erkölcsi oldalának. Mentől inkább előtérbe lépnek azonban azok az adók, amelyek kivetéséhez az adózó közreműködése nélkülözhetetlen (vallomáson alapuló adók), annál inkább foglalkozni kell az adóztatás lélektani, erkölcsi, társadalomtani kérdéseivel.” (Diczig, 1936: 302)

Egyes szerzők egészen odáig jutnak okfejtésükben, hogy az adók fejlődésének egyik legjelentősebb tényezője az adóztatás igazságosságának eszméje. (Schmidt, 1942: 205) Ez utóbbi gondolat adja a téma vizsgálatának relevanciáját.

Mit értünk az adózás, adóztatás igazságosságán?

Az adózás/adóztatás igazságossága mindenkinek mást jelent. Földes Gábor megfogalmazása szerint: „az adózás igazságossága az adóterhek igazságos terítését jelenti a társadalom tagjai, szervezetei között.” (Földes, 2004: 24) Véleménye szerint az adózás igazságossága inkább etikai és nem kizárólag gazdasági, alkotmányossági kérdés. Ercsey Zsombor véleménye is hasonló: az igazságosság alapvetően az adóterhek méltányos elosztását jelenti. (Ercsey, 2012: 14) Hasonló vélekedést találunk egy 1942-es tanulmányban is: az igazságos és arányos adóztatásnak mindig az adókötelesek szolgáltatási képességét kell alapul vennie. (Szádeczky-Kardos, 1942: 173)

Szilovics Csaba úgy vélekedik, „...az adóztatás igazságossága a közösségben érzékelhető igazságosság részeként értelmezhető. Néhány kisebb eltérés, jellegzetesség ellenére határait a jogi alapértékek, gyakorlati érvényesülését az általában működő társadalmi gyakorlat határozza meg, és benne a közösség értékfelfogása tükröződik.” (Szilovics, 2016: 81)

Magyary Zoltán szerint „az adó

- a) legyen igazságos, ami alatt általánosságát és egyenlőségét értjük;
- b) a közgazdaság érdekeit lehetőleg kímélje és
- c) az államkincstár érdekeit kielégítse, azaz elegendő és szükség esetén könnyen emelhető legyen.” (Magyary, 1924: 108)

Márffy Ede véleménye szerint a törvényhozónak, ha igazságos adóztatást akar teremteni, mindenekelőtt arra kell törekednie, hogy az adórendszert oly módon alkossa meg, hogy az adók az adózók teljesítőképességéhez szigorúan alkalmazkodjanak. (Márffy, 1908: 493)

A 20. század utolsó két évtizedében a közpénzügyek és az adóelmélet nemzetközi szinten meghatározó személyiségei voltak Richard Musgrave és Joseph Stiglitz, akik az igazságosság és a méltányosság követelményét, mint az adórendszerrel szemben támasztható egyik kritériumot szinonimaként használják. (Bánfi, 2014: 99-100) Ugyanakkor felmerül a kérdés, e két etikai

kategória tartalma kapcsolható-e a piacgazdasághoz? Mennyire célszerű a gazdaság működésére, a gazdasági rendszer elemeire ezen érzelmi, etikai megközelítést alkalmazni?

Szilovics Csaba szintén felteszi a kérdést, hogy az adóztatás összetett rendszere, amely állandó fiskális és politikai nyomás alatt áll, alkalmas-e az igazságosság vagy más értékek közvetítésére, érvényesítésére. Véleménye szerint az adózási igazságosság egyik feltétele a jól érzékelhető társadalmi értékrendszer lenne, amelyben világos igazságossági feltételeket találunk. Következtetése szerint az alapértékek kaleidoszkópját gyakran átrendező politikai vagy fiskális szükség a közép-kelet-európai régióban nem képes az igazságosság stabil rendszerét kiépíteni, és így az adóztatás igazságossága sem képes érvényesülni. Meglátása az – mellyel magam is teljes mértékben egyet értek –, hogy nem létezhet egymástól elkülönülten és párhuzamosan érvényesülő, de lényegesen eltérő erkölcs és adóerkölcs. (Szilovics, 2013: 53-54)

Deák Dániel kijelenti, nem biztos, hogy értelmes feladat igazságosság után kutatni az adózást illetően. Az adórendszerre mindenek előtt politikai tekintetben kérdezzük rá, azt a kérdést feltéve, hogy az adott körülmények között működő adórendszer hatékony-e. Annak elemzésekor, hogy egy ország adórendszere igazságos-e, azt vizsgáljuk meg, hogy az arányosság, a progresszió és a fiskális kedvezményezés általánosan elfogadott elvei miként érvényesülnek. Ha ezeket az elveket formálisan közelítjük meg, akkor az adórendszertől csak annyit várunk el, hogy a redisztribúciós funkciót töltsse be a piacgazdaság törvényeinek sértetlenül hagyása mellett, a törvény előtti egyenlőség jogállami elvét tiszteletben tartva. Ugyanakkor kifejti, hogy az adózás igazságossága materiális ismérvek figyelembe vételével is megközelíthető. Ekkor a fizetőképesség vizsgálati szempontjára vagyunk tekintettel. Ezen az úton az adózás szükségességét nem a lehetséges ellenszolgáltatással, hanem a polgároktól elvárható áldozattal igazoljuk, alapvetően azzal, hogy a szabadságjogaikat gyakorló polgárok cselekvése annyiban korlátok közé van szorítva, hogy engedelmessé kell a törvényeknek. Ennek legnyilvánvalóbb módja annak az áldozatnak a meghozatala, hogy adót fizetnek.¹⁵⁸

Előzőek alapján joggal merül fel a kérdés, milyen mérce szerint történjen az adóterhek megosztása?

Mi alapján történjen az adóterhek megosztása?

A jogalkotás dilemmája éppen az értékpreferencia választás az adott gazdasági, társadalmi, politikai berendezkedés keretein belül.

A szakirodalomban három fő elosztási elv fogalmazódott meg:

- a) a teljesítményelv (a fizetőképesség elve),
- b) a haszonelv,
- c) a fejadóelv.

A **teljesítményelv** (vagy másképpen teherviselő képesség, fizetőképesség elve) arra mutat rá, hogy az emberek jövedelmével és vagyonával arányban kell állnia az adóknak. Az elv szempontjából érdektelen, hogy az adózó milyen közszolgáltatásokat kap az adófizetésért cserébe. Ezek a típusú adórendszerek jellemzően redisztributív hatásúak, azaz a magasabb jövedelmű adózóktól vonnak el forrásokat az alacsonyabb jövedelmű társadalmi csoportok fogyasztása érdekében.

Ennek keretében merül fel a horizontális és vertikális igazságosság kérdésköre. Horizontális igazságosságról - egyenlő elbánás elvéről - beszélünk, ha az azonos teljesítőképességgel rendelkezők ugyanannyi adót fizetnek (megkülönböztetések alapulhatnak pl. családi körülmények alapján). Vertikális igazságosságról - szubjektív teljesítőképesség szerinti adózás -

¹⁵⁸ Deák Dániel: Igazságos-e a magyar adórendszer? (Egy törvényhozási csapdahelyzet elemzése) Forrás: <http://epa.oszk.hu/00600/00686/00002/pdf/1deak.pdf> Letöltve: 2021. 07. 28. p. 11.

beszélünk, ha a különböző fizetési képességgel rendelkezők eltérő összegű adót fizetnek (pl: progresszív adózás). Nemzetközi viszonylatban a személyi jövedelemadóztatásban a progresszív adóztatás a jellemző.

A haszonelv (benefit principle), vagy másképpen ekvivalencia elv szerint az egyén által teljesített befizetésnek korrelálnia kell az általa igénybe vett állami szolgáltatásokkal vagy a számára ezekből származó haszonnal. Az elv hátránya, hogy nem vesz tudomást a rászorultságról. Előnye ugyanakkor, hogy ez az elv figyelembe veszi az egyének közötti eltérő fogyasztási igényeket és az eltérő fizetési hajlandóságot.

A fejadó elv az adóalanyok számára – teherviselő képességüktől függetlenül – egyező terhelést jelent. Ennek gyakorlati alkalmazása folyamatosan szűkült, de a 20. században is találunk rá példát, a Margaret Thatcher által bevezetett “poll tax” – helyi, adó jellegű hozzájárulási kötelezettség volt ilyen. (Földes, 2004: 25-26)

Hazánkban az általános közteherviselés felé tett első lépés a nemesek adómentességének megtörése volt az 1840. évi XXXIX. törvénycikkben, a Lánchíd építéséről szóló szerződést jóváhagyó törvényben. Ez kimondta, hogy a hídon átkelőknak vámot kell majd fizetniük, mindenkinek, a nemeseknek is. Ezt követően az 1848-as április törvények közül a VIII. törvénycikk kimondta, hogy az állam terheit a lakosok közösen viselik. Ezzel megszűnt a nemesek adómentessége, legalábbis a jogi szabályozás szintjén. A szabadságharc leverését követően a közadózás rendszerét elvetették. Az osztrák adórendszer bevezetésére került sor, ami súlyos adóterhet jelentett. 1850-ben a különféle fogyasztási adókon, jövedékeken, vámokon kívül bevezették az általánosan kötelező, ún. egyenes vagy közvetlen adókat, a földadót, a házadót, a személykereseti és a jövedelemadót. Az adóztatás meglehetősen kusza volt a Monarchiában. (Ilonka, 2004: 113-114) Az ezt követő korszak sem hozott letisztult adórendszert, 1919-1945 között 170 jogcímen szedtek adót a polgároktól.

A szocialista tervgazdaságban elkülönült a lakossági és a vállalati adórendszer. A vállalatok által fizetett adók alkották a közbevételek gerincét, a lakossági adók elenyésző hányada mellett. Nem létezett a jelenlegihez hasonló összefázisú áfa-rendszer, hanem csak egy egyfázisú forgalmi adó működött. (Halász, 2003: 32)

A nyolcvanas évek végére időzített adóreform célja a vállalatok adóterhelésének csökkentése, egy valóságos közteherviselés bevezetése volt. Ez elsősorban abban nyilvánult meg, hogy az addig különböző jogcímenek és differenciáltan, de alapvetően a vállalatoktól beszedett államháztartási bevételek, azaz az adóteher jelentős részét a lakossági jövedelmekre és a fogyasztásra terhelték rá. (Semjén, 2006) Az 1987-ben indult adóreform egyik legfontosabb változása volt a magánszemélyek jövedelemadóztatásának bevezetése. Általános elvként mondta ki a jogi szabályozás (1987. évi VI. törvény), hogy minden jövedelem adóköteles, az adóév során megszerzett jövedelmeket össze kell vonni, és progresszív adótáblát kell alkalmazni.

A progresszió mértéke mindig élénk vitákat váltott ki. Egyesek azzal érvelnek, hogy a magas progresszió teljesítmény-visszatartó hatású, mások a társadalmi igazságosság nevében javasolják a magasabb progressziót, mondván, akik több jövedelmet szereznek, azok nagyobb arányban járuljanak hozzá a közterhekhez.

A rendszerváltás óta eltelt több mint három évtizedben folyamatosan csökkent a személyi jövedelemadó tekintetében az adótábla progressziója, egészen addig, hogy ma már egyetlen adókulcs van (15%),¹⁵⁹ de szó van arról is, hogy ennek mértéke akár egyszámjegyűvé is válhat.

Szintén sokszor képezte (képezi) vita tárgyát, hogy legyen-e nulla-kulcsos sáv vagy sem. A személyi jövedelemadó bevezetésekor (1988. január 1-jén) 0-48.000 Ft között volt egy nulla-

¹⁵⁹ Az egykulcsos személyi jövedelemadó 2011-től van érvényben, 2012-től vált teljesen egykulcsossá a hazai rendszer, kezdetben 16%-os kulcs mellett, 2016 óta pedig 15% az adókulcs.

kulcsos sáv. A nulla-kulcs 1996-tól szűnt meg (az adózók jelentős részénél a kedvezményrendszer már korábban is visszacsökkentette az adót nullára). A megszüntetés mellett szólt az az érv, hogy a közteherviselésben mindenkinek részt kell vennie. Jelenleg már csak a gyermeknevelés utáni kedvezmények csökkenthetik nullára a személyi jövedelemadó összegét. (Juhász, 2019)

Az idén – a parlamenti választásokat megelőző évben – újra felerősödtek azok a hangok, amelyek „igazságos, többkulcsos, progresszív adórendszer” bevezetését és az alapvető élelmiszerek áfájának 5 százalékra történő csökkentését követelik. (LMP, 2021)

Az írott alkotmány (1949. évi XX. törvény) megjelenésétől 1989. október 23-ig, az Alkotmány nem tartalmazott a közteherviselésre vonatkozó rendelkezést. 1989-ben került sor az Alkotmány alapvető, gyökeres módosítására, amelynek eredményeképpen Magyarország államberendezkedése – a modern demokráciák mintáját követve – átalakult. A Magyar Közlöny 1989. október 23-án megjelent 74. számában hirdették ki az 1989. évi XXXI. törvényt az Alkotmány módosításáról. Ezzel a törvénnyel került be az Alkotmányba az alábbi szövegezés: „A Magyar Köztársaság minden állampolgára köteles jövedelmi és vagyoni viszonyainak megfelelően a közterhekhez hozzájárulni.”

Az arányosság kérdése az akkori Alkotmányban (1949. évi XX. törvényben) a „jövedelmi és vagyoni viszonyainak megfelelően” fordulatból volt levezethető. Az arányosságot a „megfelelő” szó használata jelentette. A határ az igazságtalan, aránytalan adó, ami már Alkotmányellenes, fogalmaz Erdős Éva (2011: 57).

Érdemes itt utalni az Alkotmánybíróság 8/2007. (II.28.) határozatára, amely kibocsátásakor iránymutató jelleggel fogalmazta meg az arányosság követelményét, az akkor hatályban volt alkotmányos szabályozást alapul véve. Az Alkotmánybíróság rámutatott, hogy a jövedelmi és vagyoni típusú adók esetében az Alkotmány 70/I. §-ában foglalt alkotmányos mérce több fogalmi elemből tevődik össze. Ezek a fogalmi elemek egyrészt magának az Alkotmány 70/I. §-ának a rendelkezéseiből, másrészt az Alkotmánybíróság korábbi, jövedelmi és vagyoni típusú adók alkotmányosságát vizsgáló határozataiban foglalt követelményekből, az Alkotmánybíróság irányadó gyakorlatából vezethetők le. Az említett fogalmi elemek – a jövedelmi és vagyoni típusú adók esetében – az alábbiak:

- az adó (közteher) alanyi kötelezettek jövedelmi és vagyoni viszonyainak való megfelelése;
- az adó és az alanyi kötelezettek adófizetési kötelezettség alá vont jövedelme, illetve vagyona között fennálló közvetlen kapcsolat;
- az alanyi kötelezettek által ténylegesen megszerzett jövedelem, illetve vagyon adóztatása;
- az adó alanyi kötelezettek teherviselő képességével való arányossága.

A jövedelmi és vagyoni típusú adók esetében – figyelemmel a konkrét szabályozás összes sajátosságára – az említett valamennyi fogalmi elemnek egyidejűleg fenn kell állnia ahhoz, hogy a jogi szabályozás megfeleljen az alkotmányos mércének.

Magyarország Alaptörvénye 40. cikkében is közteherviselésről beszél: „A közteherviselés és a nyugdíjrendszer alapvető szabályait a közös szükségletek kielégítéséhez való kiszámítható hozzájárulás és az időskori létbiztonság érdekében sarkalatos törvény határozza meg.” Magyarország gazdasági stabilitásáról szóló törvény (2011. évi CXCV. törvény) szerint minden természetes személy, jogi személy és más jogalany

- a) adó, járulék, hozzájárulás, vagyonszerzési illeték, pótlék vagy más hasonló - az állam közvetlen ellenszolgáltatása nélküli - rendszeres vagy rendkívüli fizetési kötelezettség, továbbá
- b) az állami közhatalom birtokában nyújtható szolgáltatásért, eljárásért fizetendő felügyeleti díj, eljárási és felügyeleti illeték, igazgatási szolgáltatási díj, pótdíj

[az a) és b) pont a továbbiakban együtt: fizetési kötelezettség] teljesítésével járul hozzá a közös szükségletek fedezetéhez.

A Stabilitási törvénynek ezzel a felsorolásával történt meg a közteher fogalmának konkretizálása.

Ahogy látjuk, az adóztatás jogának keretei 2010. után kétszintűvé váltak, az Alaptörvény előírja az adótárgyú sarkalatos törvény megalkotásának kötelezettségét, a sarkalatos törvény meghatározza az adójogalkotás alapvető szabályait, behatárolva az Országgyűlés mozgásterét. Az Alaptörvény XXX. Cikke a **közteherbevétel** alapjául a **teherbíró képességet** és a gazdaságban való részvételt tette, amely az adóforrás védelmét szolgálja. (Halász, 2019: 50) Emellett tartalmazza a gyermeknevelési költségek figyelembevételének kötelezettségét, ami alkotmányon alapuló alanyi jogot biztosít az érintett adóalanyok számára. A Stabilitási törvény a munkajövedelmek adóztatására vonatkozó korlátokat tartalmaz. (Simon, 2018)

Az Alaptörvény átvette ugyan a közteherbevétel fogalmát a korábbi alkotmányból, de megváltozott tartalommal. Korábban az Alkotmány úgy rendelkezett, hogy az adófizetés révén a természetes és jogi személyek jövedelmi és vagyoni viszonyaiknak megfelelően kötelesek hozzájárulni a közterhekhez.

A „közteher” mindkét alkotmányos koncepciója megegyezik abban, hogy a közteherbevételre az általánosság és egyenlőség a jellemző, áttételesen pedig a fizetőképesség, illetve teljesítőképesség szerinti adózás kötelezettségét foglalja magában. Az Alaptörvény ezt a régi felfogást nem veti el, de a jogalkotó azt átformálta. A teherbíró képesség tekintetében a gazdaságban való részvételre utalás új elem. Emellett a közteherbevétel jelentése csak akkor tárható fel teljesen, ha utalunk a XXX. cikkben kifejeződő rendelkezéseket megalapozó alkotmányos elvekre is. A XXX. cikk mögött közvetlenül az O) cikk lelhető fel, de az M) cikknek is jelentősége van. Az O) cikk szerint mindenki képességei és lehetőségei szerint köteles az állami és közösségi feladatok ellátásához hozzájárulni. Ebből egyrészt kiolvasható a fizetőképesség szerinti adóztatás elve, másrészt az is megállapítható, hogy a hozzájárulás kötelezettsége a közösségi feladatokból következik, azokból vezethető le. Az adófizetési kötelezettség előírása nem öncél, hanem a közösségi feladatok közösségi finanszírozásának eszköze. Ha a közteherbevétel tartalmát tovább vizsgáljuk, figyelembe kell vennünk az M) cikkbe foglalt megállapítást is: Magyarország gazdasága az értékteremtő munkán alapszik. (ld. részletesen Deák, 2015: 37-54)

Arányos és méltányos közteherbevétel?

A méltányos közteherbevétel elvéhez kötődik a létminimum adómentességének problematikája. Ha a vertikális és horizontális igazságosságot másokhoz viszonyított, tehát relatív mércének tekintjük, akkor az abszolút mérce az adózó szintjén az elvonás alsó és felső határa. Az alsó határt a létminimum adómentességében jelölhetjük meg. (Simon, 2018)

A magyar alkotmányos szabályok a létminimum adómentességére nézve sem korábban, sem most nem tartalmaznak szabályt. A felső határra vonatkozóan is ritka a mérce alkotmányos szinten, a Stabilitási törvény adóék szabálya¹⁶⁰ tekinthető ilyennek. Az abszolút mérce két szélső értéke között megvalósuló arányos adóterhelést az adómérték kialakításával lehet meghatározni. Az adómérték lehet progresszív, proporcionális és degresszív. Az alkotmányos gyakorlat szerint az egyes adónemek vonatkozásában mind a progresszív, mind a proporcionális adómérték elfogadható, azonban a degresszív adómértéket ki kell zárni. (Simon, 2011)

¹⁶⁰ A Stabilitási törvény 36. § (2) bekezdése: A munkával megszerzett jövedelem alapján a magánszemély, illetve a munkáltató, kifizető által teljesítendő fizetési kötelezettség terhének növelését, vagy a munkával megszerzett jövedelem alapján új fizetési kötelezettséget csak akkor lehet megállapítani, ha a munkával megszerzett jövedelem után a magánszemély, illetve ez alapján a munkáltató, kifizető által teljesítendő fizetési kötelezettség együttesen nem haladja meg a magánszemély munkával megszerzett jövedelmének az ez után a természetes személy által teljesítendő fizetési kötelezettségekkel csökkentett összegét.

Klicsu László mutat rá egy német jogtudós, Paul Kirchof könyvére, amely jogtudományi megfontolásokat tartalmaz a közteherviselésről. A szerző alkotmányjogi alapon elveti az adók gazdaságirányításban betöltött szerepét és az adók finanszírozási szerepét hangsúlyozza. Ennek legitimitását az teremti meg, hogy a jövedelem általában és nyilvánvalóan függ attól a közösségtől és a közösség biztosította jogi-gazdasági keretektől, amelyben azt megszerzik. Ilyenkor a közösség képviselőjében az állam a közrehatás eredményeként keletkezett jövedelemhányad egy részét – adók útján – visszakövetelheti. Innen ered az adók progresszív kialakításának indokoltsága is: aki nagyobb jövedelemre tesz szert, az intenzívebben használja a piacot, az állam által biztosított feltételeket, ezért a közreműködő közösség nagyobb igénnyel léphet fel vele szemben. (Klicsu, 2011: 4-5)

Optimális, igazságos adórendszer jobbra csak mint elméleti kategória létezik. Olyan szisztéma, amely mind az adózóknak, mind az adókból gazdálkodó költségvetésnek megfelel, nem létezik. A közkiadásokat a legtöbb állam nem tudja lefedni a bevételeivel. A deficités költségvetést előállító országokban előtérbe kerül az adóztatási kényszer (fiskális kényszer), azaz az adók mértékét az állam nem az adózók teherbíró képességéhez igazítja elsősorban, hanem a költségvetési kiadások tervezett mértékéhez, vagyis a költségvetési kiadásokat akarja minél nagyobb hányadban adóbevételekkel lefedni. Ez az „erőltetett” adóztatás az adófizetést elkerülő magatartási módokat elburjánzásához vezet. Az alacsony színvonalú állami szolgáltatások és a magas korrupció rontják a befizetett adók várható hasznosságértékét, így növelik az adóelkerülés hajlandóságát. (Lentner, 2018: 5-6)

És itt jelenik meg az egyén, az etikus adózó szerepe. Etikus, vagyis a szabad ember akaratából következő szolidáris és racionális cselekvés, figyelemmel a javak és az idő korlátozottságára. Ebből két tényezőt érdemes kiemelni: a racionális és a szolidáris tényezőt. Szolidaritás olyan adózók mellett, akik alacsonyabb jövedelmükből kevesebb adót fizetnek (pl. munkanélküliek, munkaképtelenek stb.). Racionalitás a pillanatnyi érdeken túlmutató, hosszabb távú szempontok mérlegelése és elfogadása. Jó példa erre annak felismerése, hogy a szegénységet mérséklő újraelosztás segíti a közbiztonság fenntartását, így a biztonság növeléséhez többletforrás adóemeléssel nem szükséges. (Bánfi, 2014: 102)

Az etikus adózó a jogszabályt a jogalkotó szándéka szerint értelmezi, a jogszabály alapján cselekszik. Ebből következően magatartási köréből kizárt az adóelkerülés, az adóoptimalizálás.

Egyes szerzők a szabálytiszteletre való ösztönzés egyik fontos területének tekintik az adózást, kifejtve, hogy az adóztatás és az adózás megerősítése csak részben alapulhat a szabályok megerősítésén. Legalább ilyen fontos a meggyőzés az adózás szükségességéről, aminek egyik formája az adózás érdemként való bemutatása. (Gervai & Trautmann, 2014: 66)

Az adózók adómorálját javítani, etikus adózókat nevelni - megítélésem szerint - a közeljövő egyik fontos feladata.

Tanulságos módon támasztja ezt alá az egyik, 2018-ban végzett kutatás, melynek keretében az egyének adózói magatartása és az adóelkerülés közötti összefüggéseket keresték. Több interjúban is elhangzott, hogy jelentős változásokat csak akkor lehet elérni, ha alapjaiban az adózási kultúrát változtatjuk meg, illetve a kutatás egyik interjúalánya kifejtette: „az egész társadalomnak a szemléletén kell változtatni, ami nem mással érhető el, csakis nevelés-oktatással.” (Dobos & Takácsné, 2020: 45)

Az embereket nem pusztán önérdekeik vezérlik, hanem olyan társas hatások is befolyásolják, mint a belátás, a közösségi jóézés vagy a becsület. A nem-gazdasági tényezők erősebb adómagatartást alakító hatására hívja fel a figyelmet Grant Richardson 2006-ban publikált, több mint 40 országra kiterjedő vizsgálata. Megállapította, hogy – többek között – az adórendszerek észlelt igazságosságának és az adómorál nagyobb mértékének visszatartó ereje van az adóelkerülés tekintetében. (Richardson, 2006) Adómorál alatt egy csoport vagy az adófizetők

egésze által az adókötelezettségek teljesítéséről vagy megtagadásáról osztott attitűdöket értjük. (Pántya et al., 2015)

Számos empirikus kutatás kimutatta, hogy az adófizetők egy jelentős része akkor is fizetne adót, ha a lebukás valószínűsége nulla lenne. Általánosságban az adózóknak az adócsalást elutasító álláspontját nevezhetjük pozitív adómorálnak. A magas adómorál egyértelműen csökkenti a rejtett gazdaság méretét, mert az adózó az adócsalás relatív hozamától függetlenül nem vesz részt a feketegazdaságban. Az adómorált számos tényező befolyásolhatja: az állami szolgáltatások minősége, az állam fölött gyakorolt demokratikus kontroll mértéke, az adóhatóság adózókhöz való viszonya, a mikrokörnyezet társadalmi normái és a rejtett gazdaság érzékelt elterjedtsége. (Balog, 2014: 18)

Ugyanakkor azzal is tisztában kell lenni, hogy „a leginkább igazságosan megtervezett adórendszer sem képes önmagában kezelni a legsúlyosabb helyzetben lévők szociális problémáit.” (Tóth, 1993: 275)

Lehet-e tehát szerepe az adózásnak a társadalmi igazságosság megvalósításában?

Fontos kiemelni itt is, hogy adópolitikai eszközökkel nem minden társadalompolitikai cél befolyásolható, ezen eszköztár nem alkalmas olyan területek befolyásolására, mint pl. a magánszféra védelme, az alapvető jogegyenlőség, a személyiségi jogok védelme, a választójog stb. Számos területet azonban közvetlenül befolyásolhat, mint például a közegészségügy, a környezetvédelem, a foglalkoztatás stb. (Halász, 2019: 52-53)

Nem szabad elfelejteni, hogy a gazdaság alapja az ember. Önmagában nem létezik jó vállalkozás, csak szorgalmas tehetséges emberek, akik működtetik. Egy nemzetgazdaság versenyképességét nem csak az éppen ott működő vállalkozások sikerei jelentik, hanem az emberek egyenletes terhelése nyomán kialakuló, illetve a fejlett közszolgáltatásokat élvező munkaerő egészsége, hozzáállása, hadrafoghatósága.

Itt szükséges utalni arra, hogy az adórendszerben megjelennek olyan adók is, amelyek célja elsősorban nem az, hogy költségvetési bevétele legyen az államnak, hanem elsődlegesen valamely társadalompolitikai célt szolgálnak. Ezen adók irányulhatnak valamilyen gazdasági intézkedés vagy állami tevékenység hatásainak kiegyenlítésére, céljuk lehet valamilyen állam által kívánatosnak tartott magatartás elérése, valamely társadalmilag hasznosnak tartott tevékenység támogatásának ösztönzése. Példa lehet erre a népegészségügyi termékadó, amelynek 2011. évi bevezetésekor a kormányfő így fogalmazott: „A fokozott egészségügyi kockázatokkal járó élelmiszerek fogyasztására kivetett termékadój egyértelmű jelzés arra, hogy az állam nem szeretné tétlenül végignézni azt, hogy egészséges emberek hogyan lesznek beteggé azért, mert nem egészségesen élnek. Ez nem csak magánügy, hiszen ha több tíz vagy százezer ember gyógyszerreit, kezelését, ápolását kell fizetni, akkor már társadalmi szintű problémáról beszélünk...”

A gazdasági hatékonyság növelésében a társadalmi kohézió, szolidaritás és jó közérzet áttételesen bár, de fontos szerepet játszik. A gazdasági értelemben homogénabb társadalom mindig nagyobb teljesítményre képes, mint egy polarizáltabb, ahol mély szakadék tátong gazdag és szegény között. Magyarországon a vagyoni különbségek nyilván jövedelmi különbségekből származnak, azonban a szürke- és feketegazdaság mérete miatt a jövedelmek nagy része kikerül az adórendszerből. Ily módon az adóbeszedési célok is csak a lakosság nagy részének jelentős többletterhelése mellett valósulhatnak meg. (Somai, 2006: 16) A 2010-től folytatott kormányzati adópolitika az adószervezet átalakítását, egyszerűsítését és az adóelkerülés csökkentését, a gazdaság kifehérítését, valamint a munkaerő-piaci aktivitás növelését, az ország versenyképességének erősítését célozta meg. Ahogy a 2008-2009-es globális pénzügyi válság idején felmerült a monetáris gazdaságpolitikát kiegészítő fiskális gazdaságpolitika előtérbe

helyezésének szükségessége, úgy napjainkban a COVID-19 világjárvány miatt a versenyképességet erősítő költségvetési intézkedések szerepe és a növekvő államadósság kezelése válhat kulcskérdéssé. (ld. részletesen Állami Számvevőszék, 2020)

Ahogy az elején rögzítettem, a redistribúció a fiskális politika részterülete, melyen keresztül lehetőség van a jövedelemkülönbségek csökkentésére. Ez történhet az adórendszeren keresztül, bizonyos kedvezmények juttatásával. Ezek elsődleges célja a munkára ösztönzés, ugyanis akkor kaphat valaki kedvezményt, ha van jövedelme, amiből adózik. Másrészt történhet a jövedelemkülönbségek csökkentése közvetlen, célzott kifizetésekkel ún. szociális támogatásokkal is. (Scháb, 2013) Nem szabad azonban elfelejteni, hogy ezen kifizetések alapját is nagyobb részt a befolyt adóbevételek képezik.

Egy korszerű államban érvényesülnie kell az igazságosságnak, a szolidaritás, az esélyegyenlőség elvének. Ez azt is jelenti, hogy a társadalom tagjainak meg kell osztaniuk a kockázatot, együtt kell viselniük a közjavak létrehozásának terhetét. Ehhez azt is el kell fogadni, hogy jövedelmünk egy részét adók és egyéb közterhek formájában összeadjuk, és megbízuk az államot, hogy az összegyűlt pénzből fedezze a társadalmi közös szükségletek kielégítését. (Hetényi, 1998: 8-9)

Nyilvánvaló, hogy a hosszabb távú vagy hatású állami cselekvéseknek minden egyes részterületen a társadalom jólétét – a jelen és a jövő nemzedékek jólétének elérését, illetve folyamatos biztosítását – kell szolgálniuk. Ez alól nem lehet kivétel az adójog sem, a maga korlátozott eszközeivel. Az adójognak viszont tekintettel kell lennie alkotmányjogi követelményekre is. Az adórendszer kialakítása vonatkozásában azonban a jogalkotó szabadsága nagy. Az Alkotmány keretei között a törvényhozás és a kormányzati gazdaságpolitika mérlegelési körébe tartozik az adópolitika alakítása. (Klicsu, 2008: 707-720)

Konklúzió

Az adózásnak/adóztatásnak véleményem szerint jelentős szerepe van az igazságos társadalom kialakításában. Elősegítheti az egyenlőtlenségek orvoslását nemcsak a társadalmi mobilitás támogatása, de a piaci jövedelmi egyenlőtlenségek csökkentése révén is.

Európában a magánvagyon elmúlt negyven év során tapasztalt, egyre nagyobb mértékű felhalmozása és az egyes társadalmi csoportok közötti egyenlőtlenség növekedése felveti a hatályos adórendszerek méltányosságával kapcsolatos kételyeket.

A nagyobb egyenlőtlenség csekélyebb társadalmi mobilitással¹⁶¹ társul, mivel az egyenlőtlenség alakítja a lehetőségeket. Az adózásnak szerepe van a társadalmi mobilitás támogatásában, például a színvonalas oktatás finanszírozásának forrásaként; a kiváltságok vagy a hátrányok egyik nemzedékről a másikra történő átvitelének visszaszorítására szolgáló eszközként; a jövedelem és – különösen – a vagyon újraelosztása révén, a társadalmi mobilitást előmozdító magatartásformákra ösztönzéssel.

Az adórendszer méltányosságának és hatékonyságának vizsgálatakor figyelembe veendő főbb szempontok közé tartozik az is, hogy a rendszer mennyire ösztönzi a beruházásokat; támogatja a munkahelyteremtést és a foglalkoztatást; igazítja ki az egyenlőtlenségeket; biztosítja a fokozott adózási fegyelmet. Könnyű belátni, hogy az elégtelen beruházások miatt kisebb lesz a növekedés, de gyengül a termelékenység-növekedés, és romlanak a hosszabb távú foglalkoztatási és növekedési kilátások is. A munkát terhelő adók a polgárok munkavégzéssel kapcsolatos

¹⁶¹ A társadalmi mobilitás lehet nemzedéken belüli és nemzedékek közötti. A nemzedéken belüli mobilitás azt fejezi ki, hogy az adott személy élete során mekkora az esélye a le- vagy felfelé való elmozdulásnak (például a jövedelmi létrán). A nemzedékek közötti mobilitás azt jelzi, hogy az adott személy társadalmi-gazdasági jellemzői mennyire tükrözik a szülei társadalmi-gazdasági jellemzőit. A nemzedékek közötti mobilitás fontos mutatója annak, hogy az egyes polgárok a társadalmi-gazdasági háttérüktől függetlenül boldogulnak-e a társadalomban. Mindez szorosan összefügg az esélyegyenlőséggel.

döntéseit (munkaerő-kínálat) és a munkáltatók munkaerő-felvételi döntéseit (munkaerő-kereslet) egyaránt befolyásolják, mivel növelik a munkaerőköltséget. Bizonyos népességcsoportok (alacsony iskolai végzettségű munkavállalók, fiatalok, idősek és a munkaerőpiacra visszatérők) munkaerő-kínálatát különösen érzékenyen érintik az adók és a társadalombiztosítási járulékok. A munkát terhelő adók csökkentésével előmozdítható a foglalkoztatási szint növekedése, ez pedig visszaszoríthatja a szegénységet és a társadalmi kirekesztést.

Az adózás a kormányok rendelkezésére álló egyik legfőbb eszköz a vállalkozás és az innováció ösztönzésére is. Az adópolitikák hozzájárulhatnak a vállalkozói kockázat és a vállalkozói tevékenység folytatásával járó költségek csökkenéséhez. A jól kialakított adórendszer az ésszerű és környezetkímélő beruházások ösztönzésével emelheti az életszínvonalat.

Az adózási fegyelem erősítése és ezáltal az oktatás, az egészségügy, az infrastruktúra, a védelem stb. finanszírozására vonatkozó közpolitikákhoz szükséges adóbevételek biztosítása nélkülözhetetlen az igazságos társadalom megteremtéséhez. (ld. részletesen Európai Bizottság, 2017)

Az adózás/adóztatás igazságossága ugyanakkor az aktuális társadalmi és gazdasági helyzettől és a politikai céloktól függ. Ebből következően az igazságosság érvényesülése háttérbe szorulhat a hatékonyság, az eredményesség és a gazdasági stabilitás eléréséhez képest. (Ercsey, 2012: 23)

Irodalomjegyzék

- [1] 1949. évi XX. törvény a Magyar Népköztársaság Alkotmánya
- [2] 1987. évi VI. törvény a magánszemélyek jövedelemadójáról
- [3] 2011. évi CXCV. törvény Magyarország gazdasági stabilitásáról
- [4] Állami Számvevőszék (2020). Elemzés. Az állam mérete, a centralizációs ráta, az újraelosztási ráta alakulása, az állam által folytatott adópolitika hatása a versenyképességre, valamint az anticiklikus gazdaságpolitika alakulására. https://www.asz.hu/storage/files/files/elemzesek/2020/allam_merete_20201209.pdf
- [5] Balog Á. (2014). Adóelkerülés és rejtett gazdaság Magyarországon. *Közgazdaság* 9(4), 15-30.
- [6] Bánfi T. (2014). Igazságos adó(rendszer) vagy etikus adózó? *Közgazdaság* 9(4), 99-108.
- [7] Deák D. (1997). Igazságos-e a magyar adórendszer? (Egy törvényhozási csapdahelyzet elemzése) *Polvax* 1(2) 2-11.
- [8] Deák D. (2015). A közteherberviselés alkotmányos tartalmának változásai Magyarországon. *Fundamentum* 19(1), 37-54.
- [9] Diczig A. (1936). Adóerkölcs és adóteher. *Közgazdasági Szemle* (60), 302-315.
- [10] Dobos P., □ Takácsné György K. (2020). Az adózók magatartását vizsgáló elméleti modellek ellentmondásai. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás* 8(4), 36-49. <https://doi.org/10.32575/ppb.2020.4.4>
- [11] Ercsey Zs. (2012). Az Szja- és az Áfa-szabályozás igazságossága a magyar adórendszerben. [Doktori értekezés tézisei]. Pécsi Tudományegyetem. <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/ercsey-zsombor/ercsey-zsombor-muhelyvita-tezisek.pdf>
- [12] Erdős É. (2011). A közteherberviselés elvének kiterjesztő értelmezése az európai adóharmonizáció tükrében. *Miskolci Jogi Szemle*, 6(különszám), 46-61.
- [13] Európai Bizottság. (2017). Európai Szemeszter – Tematikus Tájékoztató Adóügy. [online] https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/european-semester-thematic-factsheet-taxation_hu_0.pdf
- [14] Földes G. (2004). Közbevételek, adók, támogatások In Földes Gábor (szerk.), *Adójog*. (pp. 17-46) Osiris Kiadó.

- [15] Földes G. (2005). Alapvetés: a közpénzügyek és a pénzügyi politika In Földes G. (szerk.), *Pénzügyi jog*. (pp. 11-18) Osiris Kiadó.
- [16] Gervai P., □ Trautmann L. (2014). Globalizáció, adózás, egyenlőtlenség. Az adózás oktatásának elméleti alapjai. *Közgazdaság*, 9(3), 65-82.
- [17] Halász Zs. (2003). A magyar adórendszer. In Halustyik Anna (szerk.), *Pénzügyi jog I.* (pp. 25-48) Aula Kiadó.
- [18] Halász Zs. (2019). Néhány gondolat a teljesítőképeség alapú adózásról és az irányító adókról. *Iustum Aequum Salutare*, 15(3), 45-57.
- [19] Hetényi I. (1998). *Miért, hogyan, mennyit? Adókönyv*. Szinkron Press.
- [20] Ilonka M. (2004). *Az adózás története az őskortól napjainkig*. Nemzeti Tankönyvkiadó.
- [21] Juhász I. (2019, november 29). Az adóreform és az azóta eltelt időszak – személyi jövedelemadó 1. Adó Online. <https://ado.hu/ado/az-adoreform-es-az-azota-eltelt-idoszak-szemelyi-jovedelemado-1/>
- [22] Klicsu L. (2008). Fenntartható társadalom – egykulcsos adó. *Pénzügyi Szemle* 53(4), 707-720.
- [23] Klicsu L. (2011). Közteherviselés az új Alkotmányban. *Pázmány Law Working Papers* 2011/3. <http://plwp.eu/docs/wp/2012/2011-03.pdf>
- [24] Kovács J. (2014). *Az igazságosság és a hatékonyság az interperszonális és a társadalmi kapcsolatok pszichológiájában*. Debreceni Egyetemi Kiadó.
- [25] Lentner Cs. (2018). Az adórendszer és a közpénzügyek egyes elméleti, jogszabályi és gyakorlati összefüggései. *Új Magyar Közigazgatás* 11(különszám), 11-18.
- [26] LMP (2021, március 18.) Az LMP igazságos, többkulcsos adórendszer bevezetését követeli. <https://lmp.hu/aktualitasok/az-lmp-igazsagos-tobbkulcsos-adorendszer-bevezeteset-koveteli/>
- [27] Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
- [28] Magyar Z. (1924). Az alanyi adók a magyar adórendszerben. *Budapesti Szemle*, 568, 81-115.
- [29] Márffy E. (1908). A városi adók és illetékek. *Városi Szemle*, 1(7-8) 489-527.
- [30] Nagy Z., □ Petró A. (2018). Az arányos és méltányos közteherviselés elve. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica* 36(1), 144-159.
- [31] Pántya J. et al. (2015). Laikus nézetek az adózás igazságosságáról és hatékonyságáról. *Alkalmazott Pszichológia* 15(2), 21-47. <https://doi.org/10.17627/ALKPZICH.2015.2.21>
- [32] Richardson, G. (2006). Determinants of Tax Evasion: A Cross-Country Investigation. *Journal of International Accounting Auditing and Taxation* 15(2), 150-169. <https://doi.org/10.1016/j.intaccaudtax.2006.08.005>
- [33] Scháb M. (2013). Az igazságosság és az egykulcsos adó... Avagy milyen adókulcsot preferál Isten? *Polgári Szemle* 9(3-6), 349-361.
- [34] Schmidt Á. (1942). Adóztatás az átlaghozadék alapján. *Közigazgatástudomány* 5(7), 205-224.
- [35] Semjén A. (2006). A mai magyar adórendszer – jellegzetességek, problémák, kihívások. In Vizi E. Sz. et al. (szerk.), *Előmunkálatok a társadalmi párbeszédhez*. (pp. 215-230) Gazdasági és Szociális Tanács. <http://econ.core.hu/doc/parbeszed/semjen.pdf>
- [36] Simon I. (2011). A közpénzügyek szabályozása az alkotmányban – tervezet. *Pázmány Law Working Papers* 2011/16. <https://plwp.eu/docs/wp/2012/2011-16.pdf>
- [37] Simon I. (2018). Az Alaptörvény hatása az adójogra, különös tekintettel a magánszemélyek adózásában bekövetkezett változásokra. *MTA Law Working Papers* 2018/14. https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/56513/2018_14_Simon.pdf
- [38] Somai M. (2006). Adózás és társadalmi versenyképesség. *MTA Világgazdasági Kutatóintézet Műhelytanulmányok* 73. <https://vki.hu/mt/mh-73.pdf>
- [39] Szádeczky-Kardos T. (1942). Társadalompolitikai és népesedéspolitikai szempontok az adóztatásban. *Közgazdasági Szemle* (66), 153-200.

- [40] Szilovics Cs, (2016). *Adójogi ismeretek*. Pécsi Tudományegyetem ÁJK. <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/15959/szilovics-csaba-adojogi-ismeretek-pecs-2016-kezirat.pdf>
- [41] Szilovics Cs. (2013). Az igazságosság érvényesüése az adóztatásban. *Pro Futuro* 3(1), 52-66. <https://doi.org/10.26521/Profuturo/2013/1/5544>
- [42] Tóth I. Gy. (1993). Gyermekek és eltartottak figyelembevétele a jövedelemadóztatásban. *Szociálpolitikai Értesítő* (1-2), 263-296. http://real-j.mtak.hu/7849/1/MTA_SzocPolErtesito_1993.pdf

Potoczki Zoltán*: Az adófelfüggesztési eljárás jellegzetességei

Absztrakt

A jövedéki adó egy speciális termékkört érintő, egyfázisú, fogyasztási típusú adó. Adójogi területen az európai uniós és – ezzel összhangban – a hazai jövedéki szabályozás számos specialitást tartalmaz. Ennek egyik fontos elemét képezi az adófelfüggesztés rendszere. Ezen tanulmány a jövedéki adófelfüggesztés rendszere működésének, társadalmi-gazdasági hatásainak, jogi hátterének, összefüggéseinek bemutatását tűzte ki célul.

Kulcsszavak: *jövedéki adó, adófelfüggesztés, hatásmechanizmus*

English title: Characteristics of the tax suspension procedures

Abstract

The excise duty is a single-phase, consumption-type tax affecting a special product range. In the field of tax law, the excise regulations of the European Union and accordingly of Hungary, contain a number of specialities. An important element of this is the tax suspension system. The aim of this study is to present the operation, socio-economic effects, legal background and context of the excise duty suspension system.

Keywords: *excise tax, tax suspension, impact mechanism*

Bevezetés

A jövedéki adóztatás egy speciális, költségvetési bevételi szempontból kiemelkedő jelentőséggel bíró, magas adótartalmú termékkört érint.¹⁶² A jövedéki adó tárgya maga a jövedéki termék. Általános értelemben azt mondhatjuk, hogy a jövedéki termékek olyan áruk, amelyek nem alapvető (túléléshez elengedhetetlen) termékek (Erdős, 2021), de keresletük viszonylag rugalmatlan (állandó és biztos), a magasabb adó relatíve kevésbé csökkenti a fogyasztásukat. (Tompai, 2020) Gyártásukat, forgalmazásukat az állam szigorú szabályokhoz, illetve – főszabály szerint – a jövedéki adó megfizetéséhez köti. Egészségkárosító hatásuk révén ezeknek a termékeknek a fogyasztása megnöveli a közpénzből (is) finanszírozott egészségügyi kiadásokat, így a jövedéki adó ehhez való hozzájárulásként is tekinthető. (Bakos et. al., 2008)

* dr. Potoczki Zoltán, pénzügyőr alezredes, mesteroktató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Vám- és Pénzügyőri Tanszék, <https://orcid.org/0000-0001-6959-6170>, potoczki.zoltan@uni-nke.hu

¹⁶² A jövedéki adóról szóló 2016. évi LXVIII. törvény 3. §-a értelmében jövedéki termékek: az energiatermékek (ásványolajtermékek, földgáz, szén, villamos energia), a sör; a csendes,- és habzóbor (szőlőbor, pezsgő); az egyéb csendes és habzó erjesztett ital (nem szőlő alapú erjesztett italok, pl. meggybor); a köztes alkoholdermék (köztes alkoholdermék az, ami elsődlegesen nem szeszes ital; pontosabban: az alkoholtartalma legfeljebb kisebb részt származik égetett szeszből, amit hozzákevernek valamilyen nem alkohol tartalmú italhoz, az alkoholtartalma 1.2%, és 22% közötti); az alkoholdermék (égetett szeszes italok: pálinka, whisky, vodka, stb.); és a dohánygyártmány (cigaretta, a szivar, szivarka, a finomra vágott fogyasztási dohány, az egyéb fogyasztási dohány, a füst nélküli dohánytermék, a töltőfolyadék, az új dohánytermék-kategóriák és a dohányzást helyettesítő nikotintartalmú termék – pl: e-cigaretta, Heets).

Az állam a kiadásait jelentős mértékben az adókból és az adó jellegű bevételekből fedezi. Ehhez fontos, hogy az állam olyan, jó adórendszert működtessen, amelyben az adók beszedése szinte teljeskörűen és a lehető legegyszerűbb módon biztosítható. Ennek fontos eleme az önkéntes jogkövetés, de nem nélkülözheti azt sem, hogy az adózók folyamatosan érzékeljék az állam ellenőrző jelenlétét. (Szilovics, 2019) A jövedéki adó Magyarországon a főadók közé tartozik, az ÁFA és az SZJA után a harmadik legmagasabb adóbevételt biztosítja az államkassza számára. A jövedéki adó egyfázisú fogyasztást terhelő adó (Simon, 2012), amely – a jövedéki termékekhez kapcsolódó viszonylagos állandó fogyasztási szokások révén – jól tervezhető, stabil központi költségvetési bevételként szolgál.¹⁶³ Ebből fakadóan adóztatását tekintve az egyszerű önadózásnál nagyobb bevételi biztonságot nyújtó adóztatási mód, az adófelfüggesztés lehetőségének alkalmazása került bevezetésre. A rendszer kialakításának célja az volt, hogy a jövedéki termékekkel végzett bármilyen gazdasági cselekmény a legszorosabb hatósági kontroll alatt álljon, minél inkább csökkentve ezzel az adóelkerülés kockázatát. Ezt a felügyeletet csak hatékony technikai, informatikai és humán erőforrás gazdálkodással lehet biztosítani. Ezeket a feladatokat 2011. január 1-től a Nemzeti Adó- és Vámhivatal látja el. Fő feladata a költségvetési bevételek biztosítása, az illegális gazdasági tevékenységek visszaszorítása. (Magasvári, 2021)

Az adófelfüggesztés az adólikviditás biztosítását szolgáló egyik jogintézmény. Az adólikviditás szoros kapcsolatban áll az adórendszer helyességének kérdésével: azzal, hogy egy jogállamban az adóztatás a lehető legnagyobb körültekintéssel és a lehető legkisebb „károkozással” valósulhasson meg. (Szilovics, 2015) Az adólikviditás kérdése vizsgálható az adóztatás alapelveinek nézőpontjából is. Adam Smith alapvető követelményként (alapelvként) fogalmazta meg, hogy az adózó olyan időben fizethesse meg az adót, amely a gazdasági viszonyainak természete szerint számára a legalkalmasabb. Itt is találkoznak az állam és az adózó érdekei, mert az állam is így jut hozzá legkönnyebben az adóbevételhez. (Heller, 1943) Az adólikviditás jelenti egyrészt, hogy az adótárgy (az adóforrás) biztosítja a pénzszolgáltatási képességet, azaz képes az adóalany a terhére megállapított adót az esedékességig megfizetni az adótárgy (az adóforrás) teljes elvesztése vagy ellehetetlenítése nélkül, másrészt azt, hogy az adóalany a személyi és vagyoni körülményei alapján képes az adót megfizetni. (Pfeffer, 2016)

Az adófelfüggesztés intézménye nem egyedül a jövedéki adóztatás sajátja, több adónem (elsősorban helyi adók) esetében is fellelhető. Az építményadó vonatkozásában az adófelfüggesztést például minden 65. életévét betöltött vagy – életkorától függetlenül – minden, a megváltozott munkaképességű személyek ellátásaiban részesülő magánszemély igénybe veheti, aki egyedül vagy kizárólag ugyanezen feltételeknek megfelelő hozzátartozójával él. Az adófelfüggesztés időtartama alatt az adóalany nem kell megfizetnie az építményadót, viszont annak mértéke minden évben megállapításra kerül és az adófelfüggesztés megszűntével a kamatokkal növelt adóösszeget (amit a mindenkorin jegybanki alapkamat segítségével állapítanak meg) kötelező megfizetni. (Bozsik et. al., 2017)

Jövedéki területen is az volt a cél az adófelfüggesztés lehetőségének megteremtésével, hogy az arra jogosult alanyi kör anyagi terheit a szükséges mértékig csökkenteni, enyhíteni lehessen, ugyanakkor mindemellett biztosított maradjon a jövedéki adóbevételek központi költségvetésbe történő befolyása is. Az adófizetési kötelezettség halasztásával, mint egyfajta támogatás biztosításával megvalósul az adózók önkéntes jogkövetésre ösztönzése, a folyamatosan fennálló hatósági kontrollnak köszönhetően pedig az adózó ellenőrzéssel való fenyegetettsége. Így, az adófelfüggesztés segítheti a jó adózási gyakorlat kialakulását is. (Szilovics, 2019)

¹⁶³ A jövedéki adó megfizetésének esedékessége – a többfázisú Áfa-val ellentétben – egy alkalomhoz, a jövedéki termék szabad forgalomba bocsátásához kapcsolódik, ebből következően a jövedéki adó egy egyfázisú, közvetett (fogyasztási) adó, melynek alanya az a gazdálkodó, aki a terméket szabadforgalomba helyezi, ugyanakkor az adóteher tényleges viselője ennél az adónál is – az adó áthárítása miatt – a jövedéki termék fogyasztója. A jövedéki adóbevételek 2020-ban mintegy 1.196 milliárd forint összeget tettek ki. Az adók közül kizárólag az ÁFA (4.669 milliárd forint) illetve az SZJA (2.527 milliárd forint) bevételek voltak magasabbak. (MÁK, 2020)

Az adófelfüggesztés jelentősége a jövedéki eljárás során abban áll, hogy az adófelfüggesztésre jogosult adóalanyi kör az adózás rendjéről szóló 2017. évi CL. törvény (továbbiakban: Art.) 9. §-ában szereplő egyes adókötelezettségek közül egyetlen egy kötelezettség, az adófizetési kötelezettség teljesítése alól – ideiglenesen, az adófelfüggesztés időtartamára – felmentést, halasztást kap. Hangsúlyozandó, hogy az adófelfüggesztés igénybevételének lehetősége nem érinti az adott adóalany egyéb adókötelezettségeit. Éppen ezért az adófelfüggesztés ideje alatt az adóalany – az adó megfizetésének halasztása mellett – minden más adókötelezettségét (pl: adatszolgáltatás, nyilvántartás vezetés, adóbevallás stb.) változatlanul teljesíteni köteles. Az adófelfüggesztés célja, hogy a jövedéki termék szabad forgalomba bocsátásáig, illetve adómentes célú felhasználásáig tehermentesítse a gazdálkodókat a jövedéki adó megfizetése alól. A tanulmány következő részében az adófelfüggesztés folyamatának, lényegi elemeinek megértéséhez szükséges legfontosabb összefüggéseket mutatom be. Az elemzés tárgyát a leíró módszerek alkalmazása mellett a PEST-elemzés¹⁶⁴ alkalmazásával egészítem ki.

Az adófelfüggesztés lényegi elemei

Az adófizetési kötelezettség felfüggesztésének lehetősége abban a jogalkotói szándékban rejlik, hogy a jövedéki adó megfizetéséhez kapcsolódó költségvetési érdek a jövedéki termék szabad forgalomba bocsátásához kötődik. Ebből az okból kifolyólag addig az időpontig, amíg az adófelfüggesztéssel érintett gazdálkodó legális keretek között végez különféle tevékenységeket a jövedéki termékkel, de még nem hozza azt szabad forgalomba, addig ezt megteheti az adó megfizetése nélkül. Az adófelfüggesztés ideje alatt tehát a jövedéki adó megfizetése nélkül lehet jövedéki terméket előállítani, raktározni, kiszerezni (palackozni, csomagolni), illetve belföldön, vagy a Közösség területén szállítani. Mindemellett a jövedéki adó megfizetésének felfüggesztése alatt jövedéki termék adómentes célú beszerzése, felhasználása is lehetséges.¹⁶⁵

Az adófelfüggesztés lehetőségének biztosításával tehát az érintett gazdálkodói (adóalanyi) kört nem terheli az adó megfizetésének kötelezettsége mindaddig, amíg nem kerül sor a jövedéki termék értékesítésére, vagy addig, amíg nem követnek el az adott termékre – annak tárolására, értékesítésére, nyilvántartására vonatkozó előírások megszegésével – valamilyen szabálytalanságot.¹⁶⁶ Mindebből következően az adófelfüggesztés lehetőségével élni kívánó adóalanyi kör számára adott a lehetőség, hogy, amíg a jövedéki terméket nem értékesítik – és szabályosan végzik a tevékenységüket –, addig nem terheli őket az adó megfizetésének kötelezettsége, így azt már csak azt követően kell megfizetniük, miután értékesítették az adott terméket és így bevételre tettek szert. Nem kell tehát idő előtt, azt megelőzően megfizetniük az

¹⁶⁴ A PEST mozaikszó négy angol kifejezésnek a kezdőbetűjéből áll: P – Political analysis (politikai tényezők); E – Economical analysis (gazdasági tényezők); S – Social analysis (szociális, társadalmi tényezők); T – Technological analysis (technológiai tényezők)

¹⁶⁵ A jövedéki adóról szóló 2016. évi LXVIII. törvény alapján jövedéki terméket adómentes célra is lehet beszerezni, tárolni, felhasználni. Adómentes felhasználási cél a jövedéki termék (alkoholtermék, energiatermék) Jöt.-ben felsorolt termékek alapanyagként történő beszerzése, tárolása és felhasználása. Ilyen adómentes felhasználási célok például az ecetgyártás, gyógyszergyártás, kozmetikai (parfümgyártás), vagy élelmiszeripari célú (konyakmeggy gyártás), vagy éppen az ipari célú felhasználás (pl: ablakmosó folyadék készítéséhez, gépek, gyártósorok tisztítására felhasznált alkoholtermék, vagy ásványolajtermékek felhasználása).

¹⁶⁶ Jövedéki adókötelezettség a Jöt. 6. §-ában írt főszabály szerint a jövedéki termék belföldi előállításával és a jövedéki termék importálásával keletkezik. Ugyanakkor a Jöt. 7. §-ának rendelkezései alapján adófizetési kötelezettség keletkezik a jövedéki termékekkel kapcsolatos szabálytalan magatartás tanúsításával is: ilyenkor a jövedéki termék jogellenes előállításával, behozatalával, megszerzésével, birtoklásával, szállításával, felhasználásával, forgalomba hozatalával találkozunk. Míg a jogszerű előállítás és forgalomba hozatal esetében az adókötelezettség keletkezése és az adófizetési kötelezettség esedékessége az adófelfüggesztés intézménye folytán elválik egymástól, az adófizetési kötelezettség a Jöt. szerinti jogellenes esetekben lényegében azonnal esedékessé válik. Az adózatlan jövedéki termék birtoklása esetében az adófizetési kötelezettség a hatóság tudomására jutásának időpontjától válik esedékessé.

adót, hogy abból bevételük származott volna. Az adófizetési kötelezettség azonban a Jöt. szerinti jogellenes esetekben lényegében azonnal esedékessé válik. (Lengyel, 2021)

Az adófelfüggesztés lehetősége egyfelől az eljárásban érintett adóalanyi kör érdekeit szolgálja, mindemellett azonban tekintettel kell lenni arra a körülményre is, hogy a magas adótartalmú jövedéki termékekkel kapcsolatos tevékenységek (előállítás, raktározás, kiszerezés, szállítás) az adófelfüggesztés alkalmazásának lehetősége okán óriási adókockázattal járnak, visszaélésre adhatnak lehetőséget. Ennek kiküszöbölésére az adófelfüggesztés alanyai szigorú hatósági felügyelet alatt állnak. Tevékenységük, működésük, szigorú engedélyezési és kontroll mechanizmusnak van alávetve, valamint szankciórendszer alkalmazási lehetőségének vannak alárendelve. Mindemellett a szigorú engedélyezési/működési feltételek egyik legfontosabb eleme az adófelfüggesztési eljárásban résztvevő adóalanyok jövedéki biztosíték nyújtási kötelezettsége. Az érintett adóalany – az esetek jelentős részében – bankgarancia formájában nyújtja a tevékenységéhez kapcsolódó adókockázat kiküszöbölését szolgáló jövedéki biztosítékot. Abban az esetben, ha valamely szabálytalanság útján az adóalanyok adófizetési kötelezettsége keletkezik, vagyis adóhiányt generál, akkor az állami adóhatóság a jövedéki biztosíték terhére azonnal érvényesíteni/pótolni tudja az adott adóalany által okozott adóhiányt és bírságfizetési kötelezettséget. A szabálytalanság bekövetkeztét, vagy épp az adóhiány keletkezését követően az állami adó- és vámhatóságnak lehetősége van a jogsértést tanúsító gazdálkodó tevékenységének felfüggesztésére, súlyosabb esetben az engedély visszavonására is. A jogsértő cselekmények szankcionálása során említést érdemel az a tény is, hogy a fentebb felsorolt garanciális és szankcionálási lehetőségeken, intézkedéseken túlmenően az állami adó- és vámhatóság a jogsértés tárgyát képező dolgot lefoglalhatja, elkobozhatja, és mindemellett – még az egyes adóigazgatási eljárásokra jellemző általános szinthez képest is – rendkívül magas bírság is kiszabható (jövedéki bírság).

Mint láthatjuk, az adófelfüggesztési eljárás bevezetésének lehetősége egyfelől egy alkalmas módja a legális tevékenységet végző jövedéki adóalanyok pénzügyi terheinek könnyítése terén, ugyanakkor a pénzügyi terhek csökkentése óriási adókockázattal jár, így annak „ára” van: az adófelfüggesztési eljárásban résztvevő adóalanyok rendkívül szigorú engedélyezési, kontrol- és szankcionálási mechanizmusoknak vannak alárendelve. Mindemellett a fennálló adókockázatra - ha például az adó megfizetése nélküli termék szabad forgalomba kerülne – az adóraktár engedélyesnek jövedéki biztosítékot kell fizetnie.

Az adófelfüggesztési eljárásban érintett jövedéki adóalanyok legfontosabbja az adóraktár engedélyes, mivel szerteágazó tevékenységi körrel rendelkezik, amelyeket az adó megfizetésének halasztása mellett végezhet. Alapesetben bármilyen adóköteles jövedéki terméket – legális keretek között – kizárólag adóraktárban lehet előállítani. Az adóraktárak tevékenységi körébe tartozik még – a jövedéki termékek előállítása mellett – a jövedéki termékek palackozása, kiszerezése; adómentes célú felhasználása (gyógyszergyártás, parfümgyártás, ecetgyártás, konyakmeggy-gyártás); saját- és bértárolása (italraktározás); importálása harmadik (EU-n kívüli) országból; tagállamból történő beszerzése; exportálása harmadik országba; valamint azok kiszállítása belföldről a Közösség területére. Az adóraktári tevékenység – a magas adókockázat miatt – szigorú engedélyezési, nyilvántartás vezetési, adatszolgáltatási és ellenőrzési metódusoknak van alárendelve. A jövedéki termék után fizetendő adó ideiglenes halasztása addig állhat fenn, amíg az előállított, szállított, kiszerezett, vagy épp adómentes célra felhasznált jövedéki termék szabad forgalomba nem kerül, vagy pedig amíg valamilyen adómentes célra fel nem használják.

Az imént említettem, hogy az adófelfüggesztés a jövedéki adóalanyok közül az adóraktár engedélyesét érinti leggyakrabban. Amennyiben az adóalanyok által végzett tevékenységeket veszem górcső alá, akkor az adófelfüggesztési eljárás egyik legsarkalatosabb pontja a szállítás. Jövedéki terméket az adófelfüggesztési rendszer alanyai között lehet szállítani az adó megfizetése nélkül belföldön és a Közösség területén egyaránt. (Potoczki, 2021) A szállítás

lényege abban rejlik, hogy mind a feladó, mind a címzett olyan jövedéki adóalany, aki saját maga is jogosult „adómentesen” feladni, fogadni, tárolni, felhasználni jövedéki terméket. Mindemellett, az adófelfüggesztés mellett történő szállítás lehetősége akkor is adott, amikor az egyik tagállamból szállítanak jövedéki terméket – akár több tagállam érintésével – egy másik tagállamba. Ilyenkor a címzett helye szerinti tagállam célországnak minősül. A célország/rendeltetési ország elve¹⁶⁷ alapján a fogyasztási típusú adókat abban a tagállamban kell megfizetni, ahol a szállított terméket megvásárolják/felhasználják, vagyis ott, ahol azt szabad forgalomba bocsátják. Így felesleges a szállítás kezdetekor adófizetésre kötelezni a szállítással érintett jövedéki adóalanyokat.

A jövedéki termék adófelfüggesztéssel történő szállítása belföldön és a Közösség területén egyaránt az EMCS (Excise Movement and Control System) rendszeren keresztül végezhető. Ez egy olyan elektronikus rendszer, amely lehetővé teszi a jövedéki termékek adó megfizetése nélküli szállításának kontrolját, nyomon követve annak útját a feladótól egészen a címzettig. A rendszer nem csupán ellenőrzést, hanem intézkedési/beavatkozási lehetőséget is biztosít az azt működtető EU-s adó- és vámhatóságok számára.

Az adófelfüggesztési eljárás egy kvázi ideiglenes eljárás, így az eljárás valamilyen formában megszűnik. Kétféleképpen érhet véget az adófelfüggesztési eljárás: az egyik lehetőség szerint – törvényben meghatározott esetekben és módon – beáll az adófizetési kötelezettség. A másik esetben pedig az adóalany véglegesen mentesül az adó megfizetése alól.

Az adófizetési kötelezettség beállta két esetkörben valósulhat meg. Az egyik esetkörben az adófelfüggesztésre jogosult adóalany valamely – törvényben meghatározott – legális tevékenysége eredményeként meg kell, hogy fizesse az adót. A legtipikusabb ilyen legális tevékenység, amikor az adóalany – engedély birtokában – szabad forgalomba bocsátja (értékesíti) a jövedéki terméket. A jövedéki törvény értelmében jövedéki termék – legálisan – kizárólag az adó (jövedéki adó + ÁFA) megfizetése mellett kerülhet szabad forgalomba. Az adófizetési kötelezettség azonban akkor is beáll, ha valamilyen szabálytalanság következtében kell megfizetni az addig felfüggesztett adót. Ilyen szabálytalanság lehet az adóköteles többlet, vagy adóköteles hiány keletkezése.¹⁶⁸

A Jöt. számtalan esetet felsorol, amikor az adóalany véglegesen mentesül a felfüggesztett jövedéki adó megfizetése alól. Ebben az esetkörben – a törvényben felsorolt feltételek bekövetkeztekor – az adott adóalanyra többé nem kell megfizetnie az adót, vagyis, véglegesen mentesül az adó megfizetése alól. Ilyen eset lehet például, ha exportálás keretében harmadik országba kiléptetésre kerül a jövedéki termék vagy ha adófelfüggesztéses szállítás esetén a címzett adóalany az EMCS rendszeren belül visszaigazolja az adófelfüggesztéssel szállított jövedéki termék készletre vételét.

¹⁶⁷ A rendeltetési ország elve azt jelenti, hogy a 3. országba, vagy éppen egy másik tagállamba exportált/kiszállított javak egyfelől mentesek a fogyasztást terhelő adó (ÁFA, jövedéki adó) alól, így az eredet szerinti országban az export, vagy kiszállítás gyakorlatilag adómentességet élvez. Ugyanakkor a célországban, ahová az adott terméket szállítják, beáll az adófizetési kötelezettség. Ez a módszer az ún. határkiegyenlítési mechanizmus révén valósul meg, ugyanis az import egységes forgalmi adója miatt a versengő áruk mindig azonos adóteher alá esnek, függetlenül attól, hogy milyen adójogi szabályozású államban állították elő azokat. (Galántainé, 2003; Losoncz, 2003)

¹⁶⁸ Itt fontos megjegyezni, hogy vannak elszámolható veszteségek is, amelyek nem generálnak adóköteles hiányt. Ilyen elszámolható veszteség a jövedéki termék jegyzőkönyv mellett rögzített megsemmisítése, a mintavételi szabályzatban foglaltak betartása mellett végzett mintavételezés (belső minőség ellenőrzés, vagy vámhatósági vizsgálat céljából), vagy ilyen elszámolható veszteség az un. igazolt megsemmisülés is (pl: üzemi baleset miatt megsemmisül a termékkészlet egy része: ilyenkor a vámhatóságot haladéktalanul értesíteni kell és a hatóság jegyzőkönyv egyidejű felvétele mellett igazolja, hogy valóban megsemmisült a bejelentéssel érintett termékkészlet).

Az adófelfüggesztés lényegi elemeinek PEST-alapú elemzése

A menedzsmentkutatásokban gyakran használt eszköz az ún. PEST elemzés. Az angol betűszó háttérben álló módszer a jelenségeket négy dimenzióban vizsgálja, politikai, gazdasági, társadalmi és technikai feltételek oldaláról. A PEST elemzést jelen tanulmányomban egy jogintézmény politikai, gazdasági, társadalmi és technológiai háttértényezőinek számbavételére alkalmazom. Célom, hogy ennek a módszernek a segítségével strukturáljam azokat szempontokat, amelyek hosszú távon befolyásolják az adófelfüggesztés intézményét.

Két fontos *politikai* tényezőt lehet kiemelni az adófelfüggesztési rendszer alakítása vonatkozásában: az első ilyen tényező az Európai Unió által bevezetett fontosabb, az adófelfüggesztést (is) érintő irányelvek,¹⁶⁹ másfelől ezen irányelvek magyarországi jogrendszerbe, a hazai jövedéki szabályozásba történő átültetése.¹⁷⁰ Az EU-s és – ezzel összhangban a hazai – politikai cél az volt a jövedéki területet érintő adófelfüggesztési rendszer létrehozásával, hogy a jövedéki adó hatálya alá tartozó termékek szabad forgalomba kerülésének, és ezzel az EU egységes piaca megfelelő működésének biztosítása érdekében egységes szabályozást alakítson ki. Ennek keretein belül érvényesítendő cél, hogy a jövedéki adóbevételek abban a tagállamban jelentkezzenek, ahol a jövedéki termék kereskedelmi forgalomba kerül, ugyanakkor az előállítással és a szállítással érintett tagállamokban adófizetési kötelezettség teljesítése nélkül lehessen a jövedéki termékkel foglalatzkodni. Az adók kivethetősége, a költségterítés és az adómentességek vonatkozásában kiemelő, hogy jövedékiadó-kötelezettség az érintett EU-tagállamban történő szabad forgalomba bocsátás időpontjában keletkezik. Az egységes szabályozási keretek értelmében minden EU-tagállam maga határozza meg a jövedéki termékek előállításra, feldolgozásra és birtoklására vonatkozó szabályokat.

A fentebb említett politikai célokkal összhangban az adófelfüggesztési rendszer kialakításának *gazdasági* „hasznai” a piac mindhárom szereplője (gazdálkodó – garanciát nyújtó pénzügyintézet – állam) „win-win”-típusú szereplővé válik az alábbiak szerint: az adófelfüggesztésre jogosult gazdálkodói kör élhet azzal a gazdasági könnyítést nyújtó lehetőséggel, hogy mindaddig, amíg a jövedéki terméket előállítja, tárolja, felhasználja, szállítja, a pénzügyi forrásait nem köti le a jövedéki adó megfizetése. Az adófizetési kötelezettsége – szabályosan gyakorolt tevékenység esetén – csupán a jövedéki termék értékesítésekor (annak szabad forgalomba helyezés időpontjában) következik be, amikor már bevételhez jut annak értékesítése során. Az állam az adófelfüggesztés ideje alatt fennálló adókockázat kivédése érdekében az ilyen tevékenységekre jövedéki biztosítéknyújtási kötelezettséget (bankgarancia) ír elő, így, ha valamely okból adóhiány keletkezne, azt – a garancia terhére – azonnal pótolni tudja, így biztosítva a központi költségvetés számára a jövedéki adóbevételeket. A garanciát nyújtó pénzügyintézetek számára is megéri „beszállni” a jövedéki biztosíték rendszerbe, hiszen a pénzügyi befektetés hamar megtérülő, komoly bevételt hoz az érintett pénzügyintézetek számára.

A jövedéki adófelfüggesztési rendszer *társadalmi* vonatkozású hasznai leginkább az arra jogosult adóalanyi kör szigorú hatósági kontrol alatt végzett tevékenységére vezethetőek vissza. Példának okáért egy jövedéki terméket előállító szeszüzem (alkoholtermék-adóraktár) napi

¹⁶⁹ Az adófelfüggesztés rendszerének kialakítása, formálása szempontjából legfontosabb uniós irányelvek az alábbiak: a jövedéki termékek szállításának és felügyeletének számítógépesítéséről szóló 1152/2003/EK Európai Parlamenti és Tanácsi Határozat; a jövedéki adóra vonatkozó általános rendelkezésekről és a 92/12/EGK irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló 2008/118/EK Tanácsi Irányelv, valamint a 2008/118/EK tanácsi irányelvnek a jövedéki termékek jövedékiadó-felfüggesztéssel történő szállításához kapcsolódó számítógépes eljárások tekintetében történő végrehajtásáról szóló 684/2009/EK Bizottsági Rendelet.

¹⁷⁰ A hazai jogalkotás során először a 1997. évi CIII. törvény a jövedéki adóról és a jövedéki termékek forgalmazásának különös szabályairól foglalkozott az adófelfüggesztés rendszerével, majd ezt követte hazánk EU-hoz történő csatlakozását követően a 2003. évi CXXVII. törvény a jövedéki adóról és a jövedéki termékek forgalmazásának különös szabályairól, végül pedig ezt követte a jelenleg is hatályban lévő 2016. évi LXVIII. törvény a jövedéki adóról.

adatszolgáltatási kötelezettséggel tartozik az ő hatósági felügyeletét ellátó adó- és vámhatóság felé. Az alapanyagoktól a végtermékekig napi bontásban (napi nyitó- és záró tételek, készletcsökkenések, készletnövekedések kimutatása) kell elektronikus úton adatot szolgáltatnia. A tényleges készleteit, annak minőségét, paramétereit, szabványosságát, adózott, adózatlan voltát a hatósági kontrol gyakorlója bármikor, helyszíni ellenőrzés, vagy akár állandó jelenlét formájában is ellenőrizheti. A jövedéki engedélyezési és ellenőrzési metódus eredményeként egy olyan szigorú, zárt rendszer alatt történik a termék előállítás, tárolása, felhasználása, szállítása és szabad forgalomba bocsátása, amely a teljes EU területén garantálni képes a jövedéki termék előállításának, minőségének, nyomon követhetőségének a biztosítását. Ennek a zárt rendszernek köszönhetően nem csupán az adóbevételek biztosítása, hanem fogyasztóvédelmi és egészségvédelmi szempontok érvényre juttatása tekintetében is társadalmilag hasznos az adófelfüggesztés rendszere.

A közvetlen számítógépes kapcsolat kiépítése a hatóság és az adóalany között (Demény, 2008), vagy az ügyfélkapun keresztüli kapcsolatkiépítés és adatáramlás biztosítása, az EMCS alkalmazásának kötelezettsége, a digitális alapú kapcsolattartás és kontrolmechanizmus alkalmazási kötelezettsége, továbbá a digitális alapú folyamatos hatósági „jelenlét” és felügyelet alkalmazási lehetőségei 21. század *technológiai* elvárásainak megfelelő megoldások (például EMCS) bevezetését eredményezték. A jogintézmény működését biztosító technológia minden elemének az volt a célja, hogy valós idejű információkat szolgáltatson a gazdaság folyamatainak megismeréséhez, javítsa az átláthatóságot és ezzel párhuzamosan növelje az adóhatóság hatékonyságát is. Az EMCS előremutató és példaértékű, az ÁFA bevételek biztosítását fokozó olyan technikai eszközök és rendszerek bevezetését és kiépítését inspirálta az adóhatóságnál, mint az EKÁER rendszer, amely az EMCS-hez hasonlóan lehetővé teszi akár valós idejű (a gazdasági eseményekkel egyidejűleg végzett), akár utólagos adóhatósági ellenőrzések lefolytatását. (Pajor, 2020)

Záró gondolatok

Ahogy azt láthattuk, az adófelfüggesztés nem más, mint a jövedéki adóhoz kapcsolódó speciális adólikviditási forma. Halasztott jövedéki adófizetés lehetőségét hordozza magában az arra jogosult adóalanyok számára. Fő funkciója abban rejlik, hogy az adófelfüggesztés alkalmazására jogosult gazdálkodói kört tehermentesíti az adó megfizetése alól azokban az esetekben, amikor azok a jövedéki terméket előállítják, tárolják, szállítják, illetve valamilyen adómentes célra felhasználják. A lényeg az, hogy egyfelől addig, amíg a jövedéki terméket nem hozzák szabad forgalomba, vagyis, amíg azt nem értékesítik és nem képződik belőle bevétel, addig nem terhelik feleslegesen adófizetési kötelezettséggel az érintett vállalkozásokat, azaz az adófizetési kötelezettség csupán egy alkalommal, késleltetve, egy fázisban: a szabad forgalomba bocsátáskor jelentkezik. Az adófelfüggesztés lehetőségének másik esetköre pedig azon alkalommal mutatkozik meg, amikor a jövedéki terméket csupán adómentes célra – akár alapanyagként, akár segédanyagként – használják fel, így az adómentes felhasználás (pl: gyógyszergyártás, parfümgyártás stb.) eredményeként az adófizetési kötelezettség – végleges mentesülés útján – megszűnik. Mindkét esetkörben az adófelfüggesztés lehetősége kizárólag az adófizetés halasztásának lehetőségét jelenti, nem érinti azonban az adóalany egyéb adókötelezettségeit: épp ezért az adófelfüggesztés ideje alatt változatlanul fennáll az érintett adóalany bejelentési kötelezettsége, adatszolgáltatási kötelezettsége, nyilvántartás vezetési kötelezettsége stb. Mindemellett kihangsúlyozandó, hogy az adófelfüggesztés alkalmazása óriási adókockázattal jár, hiszen a kvázi halasztott adófizetés lehetőségével akár vissza is lehet élni. Éppen ezért az adófelfüggesztés adóalanyai kizárólag az adóhatóság engedélye és felügyelete mellett végezhetik tevékenységüket. Mind az engedélyezés, mind pedig a működés feltételei rendkívül szigorúak: tárgyi, személyi és garanciális feltételekhez kötött feltételekről van szó, így – többek között – jövedéki biztosítékot is kell nyújtani. Mindemellett egy esetleges jogsértő cselekmény elkövetése

esetén, az adójogi területen ismert szankciók közül a legsúlyosabb szankciók alkalmazására kerül sor.¹⁷¹ A rendkívül szigorú engedélyezési, működési- és ellenőrzési mechanizmus, továbbá szankciórendszer alkalmazásának eredményeként egy olyan, erős kontrol alatt álló tevékenységet jelent az adófelfüggesztés rendszere, amely egyfelől lehetőséget nyújt a jövedéki gazdálkodók adólikviditásának megteremtésére, mindemellett az adóbevételek esedékességkor a központi költségvetésbe történő beáramlását is biztosítani képes.

Irodalomjegyzék

- [1] 1152/2003/EK Európai Parlamenti és Tanácsi Határozat a jövedéki termékek szállításának és felügyeletének számítógépesítéséről
- [2] 1997. évi CIII. törvény a jövedéki adóról és a jövedéki termékek forgalmazásának különös szabályairól
- [3] 2000. évi C. törvény a számvitelről
- [4] 2003. évi CXXVII. törvény a jövedéki adóról és a jövedéki termékek forgalmazásának különös szabályairól,
- [5] 2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról
- [6] 2008/118/EK Tanácsi Irányelv a jövedéki adóra vonatkozó általános rendelkezésekről és a 92/12/EGK irányelv hatályon kívül helyezéséről
- [7] 2016. évi LXVIII. törvény a jövedéki adóról;
- [8] 45/2016. (XI. 29.) NGM rendelet a jövedéki adóról szóló 2016. évi LXVIII. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról
- [9] 684/2009/EK Bizottsági Rendelet a 2008/118/EK tanácsi irányelvnek a jövedéki termékek jövedékiadó-felfüggesztéssel történő szállításához kapcsolódó számítógépes eljárások tekintetében történő végrehajtásáról
- [10] Bakos P., Bíró A., Elek P. & Scharle Á. (2008). A magyar adórendszer hatékonysága. *Közpénzügyi Füzetek* (21), 3-63.
- [11] Bozsik S., Fellegi M., Gróf P., Süveges G. & Szemán J. (2017). *Adózási ismeretek*. Miskolci Egyetemi Kiadó.
- [12] Demény Á. (2008). A vám eljárásokhoz és árumozgáshoz kapcsolódó magyarországi egyablakos ügyintézés megteremtésének koncepciója. *Hadtudományi Szemle* 1(3), 48-59.
- [13] Erdős Á. (2021). *Pénzügyőri szolgálati ismeretek 2.0*. Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozat.
- [14] Galántainé Máté Zs. (2003). Az adójog-harmonizáció fő jellemzői az Európai Unióban. *Külgazdaság* 47(6), 55-65.
- [15] Heller F. (1943). *Pénzügytan*. Magyar Közgazdasági Társaság.
- [16] Lengyel T. (2021). A pénzmosás és költségvetési csalás elhatárolási kérdései adózatlan jövedéki termékek tekintetében. *Belügyi Szemle* 69(9), 1511-1527. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.9.1>
- [17] Losoncz M. (2003) EU-csatlakozás, adóharmonizáció és Magyarország nemzetközi versenyképessége. *Külgazdaság* 47(9), 59-74.
- [18] Magasvári A. (2021). A Nemzeti Adó- és Vámhivatal szerepe, szervezete, feladatai, személyi állománya. In Erdős Á. (szerk.) *Integrált pénzügyőri ismeretek 1.* (pp. 36-58.) Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozat.

¹⁷¹ A Jöt. 100 § (1) bekezdése értelmében az a személy, aki a Jöt.-ben előírt, valamint az Air.-ben és az Art.-ban az e törvény szerinti adóhoz kapcsolódó kötelezettségét megszegi, jövedéki bírsággal sújtandó. A (2) bekezdés értelmében a fenti kötelezettségzegés a központi költségvetésnek vagyoni hátrányt okoz, a jövedéki bírság mértéke a központi költségvetésnek okozott vagyoni hátrány mértékének kétszeresétől ötszöröséig terjedő összeg, de legalább 30 ezer forint. Mint láthatjuk, a költségvetésnek okozott vagyoni hátránynak (adóhiánynak) gyakorlatilag akár az ötszörös összegét is meg kell fizetnie a jövedéki törvénytértés elkövetőjének. Ilyen, az adóhiányhoz mérten többszörös bírság kifizetésének előírása más adójogszabályokban fellelhető szankciórendszerekben nem ismert.

- [19] Magyar Államkincstár (2021). A központi alrendszer költségvetési mérlege. http://www.allamkincstar.gov.hu/hu/koltsegvetesi-informaciok/koltsegvetes_merleg_1/222/
- [20] Pajor A. (2020). Az EKÁER-ellenőrzések rendészeti jellege. *Magyar Rendészet* 20(1), 107-119. <https://doi.org/10.32577/mr.2020.1.7>
- [21] Pfeffer Zs. (2016). Az adólikviditás kérdése és eszközei az adójogban. *Pro Futuro* 6(2), 128-150. <https://doi.org/10.26521/Profuturo/2016/2/5191>
- [22] Potoczki Z. (2021). Jövedéki ismeretek. In Erdős Á. (szerk.) *Integrált pénzügyőri ismeretek 1.* (pp. 177-188.) Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozat.
- [23] Simon I. (2012). *Pénzügyi jog II.* Osiris Kiadó.
- [24] Szilovics Cs. (2015). Az optimális adórendszer feltételeiről. In Lentner Cs. (szerk.) *Adózási pénzügytan és állambáztartási gazdálkodás – Közpénzügyek és Állambáztartás II.* (pp. 281–310.) NKE Szolgáltató Kft.
- [25] Szilovics Cs. (2019). Az adócsalás elleni küzdelem új eszközéről. *Büntetőjogi Szemle* 10(1) 102-107.
- [26] Tompa K. (2020). *Adók gazdasági hatása és a fontosabb adók működési gyakorlata.* NKE Közigazgatási Továbbképzési Intézet

Szlifka Gábor*: Vagyonosodási vizsgálat: kísértő múlt és ígéretes jövő

Absztrakt

Korrupció, feketegazdaság, adóelkerülés – olyan jelenségek, amelyek ellen minden ország kisebb-nagyobb sikerrel küzdeni próbál. Az ezen társadalmi problémákkal kapcsolatos szakirodalom viszonylag egységes abban, hogy prosperáló gazdaság csak a korrupció és a feketegazdaság radikális csökkentésével teremthető meg. Közös jellemzőjük, hogy olyan legális vagy illegális jövedelmek maradnak feltáratlanul, amelyek elkerülik az adózást. Rövid tanulmányomban a korrupciót és az adóelkerülő magatartásokat illető negatív tendenciákra rámutatva kívánok érvelni amellett, hogy az eddig negatív asszociatív tartalommal kitöltött és vagyonosodási vizsgálatnak keresztelt sajátos becslési eljárás fontos állami eszköz lehet a közpénzek fehérítésében. Nemzetközi példákra támaszkodva érvelek amellett, hogy az indirekt bizonyítási módszernek a személyi jövedelemadót illetően is helye van az adóztatásban; sőt, hatékony adótechnikai megoldásokkal egy valóban eredményes és preventív adójogi eszközzé válhat.

Kulcsszavak: *korrupció, adóelkerülés, eltitkolt jövedelem*

English title: The household's income audit: haunting past and promising future

Abstract

Corruption, the black economy and tax evasion are phenomena that every country is trying to combat, with varying degrees of success. The literature on these social problems is relatively unanimous in that a prosperous economy can only be created by radically reducing corruption and the black economy. What they have in common is that legal or illegal income that avoids taxation remains undetected. In my short study, I point out negative corruption and tax evasion trends to argue that the peculiar estimation procedure, filled with negative associative connotations and called the “wealth accumulation investigation”, can be an essential tool in whitening public finances. Drawing on international examples, I argue that the indirect method of proof also has a place in taxation concerning personal income tax. With efficient tax solutions, it can even become a genuinely effective and preventive instrument of tax law.

Keywords: *corruption, tax evasion, concealed income*

Előzmények

A közbeszédben vagyonosodási vizsgálatként számontartott becslési eljárási lehetőség 2016-ig létezett a magyar adójogban, amelynek a lényege az volt, hogy az adózás rendjéről szóló törvényben biztosított vélelem alapján a bevételekkel nem fedezett kiadásokat adóztatta meg az adóhivatal. 2016-tól ugyanakkor csak abban az esetben van lehetőség a személyi jövedelemadó

* Dr. Szlifka Gábor, PhD, ellenőrzési igazgatóhelyettes, NAV Pest megyei Adó- és Vámigazgatóság, <https://orcid.org/0000-0003-2705-0350>, szlifka.gabor@nav.gov.hu

ellenőrzéséhez kapcsolódó becslést alkalmazni, ha meghatározott pénzügyi típusú bűncselekmények gyanúja áll fenn a nyomozó hatóság részéről. Ez a törvényhozói szándéknak megfelelően drasztikusan csökkentette a „vagyonosodási” vizsgálatok számát az évente ezres nagyságrendről száz körüli éves darabszámmra,¹⁷² és azok is csak bűncselekmény gyanúja esetén kerülnek lefolytatásra, így rendkívül kötötté vált a módszer alkalmazása.



1. Ábra: Vagyonosodási vizsgálatok darabszáma 2003-2017
(NAV évkönyvek 2003-2017.)

Az átláthatóság társadalmi igénye

Ki ne válaszolna igennel, ha felteszik azt a kérdést, hogy meg akarja-e szüntetni a korrupciót és az adócsalást. Ugyancsak igen a válasz arra, ha megkérdeznék tőlünk, hogy szerintünk van-e korrupció és adócsalás Magyarországon. A Transparency International által 2021-ben megjelentetett mérés alapján¹⁷³ a megkérdezett magyarok 69 %-a tartotta súlyos problémának a korrupciót és a megkérdezettek 40 %-a nyilatkozott úgy, hogy a korrupció szintje nőtt. Emellett a közintézményekben való bizalom szintjét tükrözi, hogy míg a rendőrségben a megkérdezettek 71,7 %-a bízik, addig a választott képviselők esetében ez az arány csak 39,1 % és a komplett kormányzatban is csak 45,8 % bízik, azaz többségben vannak a bizalmatlanok.

Szintén a Transparency International által évente közzétett korrupciós index alapján hazánk a 2020-as évben 2012-höz viszonyítva 11 bázispontot rontott, így 44 pontot ér csak el a 100 pontos értéklistán.¹⁷⁴ Ezzel Magyarország a legnagyobb csökkenést produkálta az EU tagállamok között.

Az Európai Unió Bizottsága vizsgálta és értékelte a magyar jogrendszer állapotát, megállapításait a 2021. július. 20-án kelt jelentésben tette közzé.¹⁷⁵ Magyarországon van elfogadott Nemzeti Korrupcióellenes Stratégia, azonban a Bizottság jelentése szerint az nem elégséges. A jelentés

¹⁷² Wiedemann T. (2021).

¹⁷³ Transparency International (2021).

¹⁷⁴ Corruption Perceptions Index.

¹⁷⁵ SWD(2021) 714 final 2021.. „Independent control mechanisms remain insufficient for detecting corruption. Concerns remain regarding the lack of systematic checks and insufficient oversight of asset and interest declarations. New criminal law provisions aim to address foreign bribery and informal payments in healthcare. While the indictment rate for corruption cases is high, and some new high-level corruption cases were opened since 2020, the track record for investigations of allegations concerning high-level officials and their immediate circle remains limited.”

kiemeli, hogy Magyarországon széleskörű vagyonyilatkozat-tételi kötelezettség érvényesül a választott képviselőkre, kormánytisztviselőkre, tisztviselőkre vonatkozóan, ugyanakkor a nyilatkozatok szisztematikus elemzése elmarad, sőt vagyonyilatkozati eljárás is csak külön kezdeményezésre, az abban foglaltak hibás vagy nem a valóságnak megfelelő szerepeltetése miatti gyanú esetén lehetséges. A jelentés példaként említi, hogy a parlamenti képviselők körében az elmúlt öt évben kezdeményezett vagyonyilatkozati eljárás kapcsán a Parlament Mentelmi Bizottsága 16 esetben döntött a kérelem elutasítása mellett, 1 esetben pedig a vagyonyilatkozat korrekciójára került sor, így eljárás megindítására ebben az egy esetben sem került sor.¹⁷⁶ Ugyanitt hivatkozik a jelentés a vagyonnövekmény esetén alkalmazható becsléses eljárás lehetőségére, de önálló vizsgálat indítására nincs lehetőség, csak és kizárólag büntetőeljárás kezdeményezését követően. A vagyonyilatkozat egyebekben sem bizonyult hasznos eszköznek az illegális vagyongyarapodások feltárása céljából.

Természetesen a közpénzügyi szféra mellett a fekete- vagy szürkegazdaság résztvevői esetében is felmerül az adóhatóság általi átláthatóság igénye. A fiktív számlázással adózatlanul kinyert pénzeszközök nyomon követése és végső soron megadóztatása társadalmi igény és szükségszerűség, amely ellen több – akár adóhatósági – eszköz létezik, mégis nagyobb elretentő hatása lehet a magánszemélyeknél lefolytatható ellenőrzések kilátásba helyezésének, mint a kiüresített, eldobott, de korábban adóelkerülésre használt társaságok utáni hasztalan nyomozásnak. Miről is van szó? Egy egyszerű kereskedelmi ügyleti láncolatba fiktív alvállalkozó beépítése azzal jár, hogy a beszállító által meg nem történt gazdasági eseményekről kiállított számla alapján, a befogadó társaság fizetést teljesít, könyveléstechnikailag szabályosan, így ez a számla költségként figyelembe vehető és az általános forgalmi adó tartalma levonható. Ellenkező esetben ez az összeg társasági adó alapját képezné és vélelmezhetően az adott időszaki fizetendő áfa is magasabb összegű lenne. A kifizetett összeg a legtöbb esetben az alvállalkozó ügyvezetője vagy más meghatalmazottja (stróman) által kivételre kerül a bankszámláról, ahonnan a pénz útja követhetetlenül válik. Nyilvánvaló, hogy az ilyen struktúrák szervezői némi jutalék levonásával megkapják ezt a pénzt, amely adózatlan és szabadon felhasználható. A banki készpénzfelvételek alapján személyi jövedelemadóban a strómanok adójogi felelősségre vonhatók, de ez csak kényszermegoldás az adóhatóság részéről, mert nem ők a konstrukció haszonélvezői. Végeredményben az eltűnő kereskedő társaságokból „kivett” pénzeszközök a haszonhúzó személyeknél realizálódnak, mint illegális forrásból származó jövedelem. Az ismertetett modell csak egy példa a sok közül, az adóelkerülés számos formája ismert,¹⁷⁷ amely hasonló jogtalan adóelőnytel kecsegtet.

Tanulmányomban nem szándékozom ezt a jelenséget részletesen vizsgálni, hanem azt kívánom alátámasztani és emellett kívánok érvelni, hogy a köznapi néven „vagyonosodási vizsgálatnak” nevezett eljárástípus nem kizárólagos, de alkalmas eszköz a már hangsúlyozott célok elérésére. Ez az ellenőrzési módszer az elmúlt két évtizedben negatív konnotációval párosult, azonban fontos adóhatósági eszköz lehet a pénzügyek transzparenciájának eléréséhez.

A korrupció és a gazdasági fejlődés közötti összefüggést könnyű átlátni. A korrupció lényegében plusz adóként működik a költségtervezésnél, ami a beruházásokat drágítja, így gátolja a gazdasági növekedést. A korrupciós hatás a gazdasági fejlődés tekintetében elbillentheti az államot egy kedvezőtlen egyensúlyi állapot felé – magas korrupció-alacsony gazdasági növekedés –, míg a magasabb nemzeti jövedelem és gazdasági növekedés ösztönző erővel bír a korrupció csökkentése irányába.¹⁷⁸ Egy kedvező vagy kedvezőtlen állapot önerősítő hatású, ezért kiemelten fontos minden szükséges lépést megtenni annak visszaszorítása érdekében. Ehhez a jelenséghez

¹⁷⁶ SWD(2021) 714 final 2021. 12-13.

¹⁷⁷ Sólyom B., 2013. 70-84.

¹⁷⁸ Lučić, D. et al., 2016. 360–379

kapcsolnám Murphy et al.¹⁷⁹ megjegyzését, miszerint a korrupció ereje a számokban rejlik, ha csak kevesek csinálják, tetten érhetőek, de minél magasabb a résztvevők száma, annál kisebb az esélye a jelenség felszámolásának, ami egyre erősebb lefelé húzó hatást eredményez a gazdaságban.

Az árnyékgazdaság és a korrupció, bár eltérő alapokra épülő jelenségek, mégis hatással lehetnek egymásra, létezik közöttük összefüggés és a szakirodalom is egyöntetű abban, hogy hátrányos hatással vannak a gazdasági fejlődésre, gyengítik a jogrendszert és erodálják az állami intézményrendszerbe vetett bizalmat.¹⁸⁰ Sok kutató és tanulmány foglalkozik a két jelenség egymásra hatásával és részben megoszlanak a vélemények abban, hogy a korrupció és az árnyékgazdaság milyen kölcsönhatással vannak egymásra. Az egyik álláspont szerint az árnyékgazdaság terjedése csökkenti az igényt a korrupció fenntartására,¹⁸¹ a másik álláspont szerint egymást erősítő funkcióval bírnak. Eltérnek az álláspontok abban is, hogy a korrupció az árnyékgazdaság része-e vagy sem.¹⁸² A korrupció és az adóelkerülés egymást erősítő hatása megmutatkozik a vállalozási kedv jelentős csökkenésében, egy korrump gazdasági környezetben az adómorál is alacsony és csökken a közszolgáltatások ellátásába fektetett bizalom is. A két jelenség együttes csökkentésére van szükség az egészséges vállalozási környezet megteremtéséhez.¹⁸³ Ezen társadalmi jelenségek mélyebb vizsgálata nem célom, az összességében kijelenthető, hogy a törvényesség erősítésével a fő cél mindkét jelenség hatásának csökkentése.

Még egy a témával kapcsolatos tendenciára érdemes felhívni a figyelmet. A korrupció és az extrém vagyonok közötti összefüggést kutatva egy nemrégiben megjelent tanulmány kimutatta, hogy a korrupció pozitív gerjesztő hatással van az extrém vagyonok kialakulására. Ennek oka az, ha a politikai hatalom kevesek kezében összpontosul, azt saját vagyonosodásuk elérésére használják.¹⁸⁴

Mi erre a megoldás?

Az előző gondolatmenet végéig eljutva valószínűleg minden olvasó kíváncsisága a lehetséges megoldások felé terelődik. A szakirodalom összetétele is azt mutatja, hogy könnyebb ezen jelenségeket vizsgálni, mint a megoldásra rámutatni. Természetesen azok az iránymutatások, miszerint csökkenteni kell a korrupció és a feketegazdaság mértékét, nem konkrét javaslatok. Jelen tanulmányban azt kutatom, hogy milyen adójogi-adóhatósági eszközzel lehetséges a gazdaság ilyen irányú tisztulását elérni. Ezen jelenségen belül elsősorban azt tartom a hatóságok részéről jelentős kihívásnak, hogy önmagában a jogszerűtlen folyamatok által megszerzett pénzforrásokból vonjanak le következtetést.

A fentebb vázolt társadalmi jelenségek elleni eszköztárnak csupán másodvonalát képezik az adójogi eszközök, hiszen alapvetően a büntetőjogba tartozó cselekményekről beszélünk. Ettől függetlenül a lehetséges szankciókat is számba véve jelentős pénzügyi motivátor és hasznos eszköz lehet a feketegazdaság és a korrupció elleni küzdelemben.

Az OECD időszakonként frissítve jelentet meg útmutatót¹⁸⁵ a megvesztegetés és a korrupció jelenségének felismerése céljából az adórevizorok részére, amely a megvesztegetés sok alakzatát

¹⁷⁹ Murphy, K. M. et al., 1993. 409–414. A szerzők az ún. „rent-seeking” jelenség közsférában és privátszférában tapasztalható válfaját különböztetik meg, előbbihez tartozik a korrupció, de mindkettő esetre igaz, hogy nem feltétlenül törvénytelen magatartásról van szó (pl.: lobbitevékenység)

¹⁸⁰ Bayar, Y. et al., 2018. 1940–1952

¹⁸¹ Dreher, A. & Schneider, F., 2010. 215–238. A szerzők a tanulmányban elsősorban a magas jövedelmű országokra vonatkoztatva állapították meg ezt a hatást, az alacsony jövedelmű országokban az egymás erősítő hatás érvényesül.

¹⁸² Tanzi, V., 1998.

¹⁸³ Khyareh, M. M., 2019. 3627–3646.

¹⁸⁴ Marquez, H. F. et al., 2021. 21–22.

¹⁸⁵ OECD 2013.

veszi górcső alá. A kézikönyv a korrupció felismerhető sajátosságait két csoportba osztja: megerősítő körülményekként és megerősítő tényekként említi azokat. Előbbi csoportba inkább csak gyanúsak mondható jelek tartoznak, többek között a legális jövedelemből nem finanszírozható életmód, a második csoport a szándékos magatartást alátámasztó konkrét jogsértéseket tartalmazza. A kézikönyvben szemléltetett példák több esetben sikeresen kötik össze az adójogi-számviteli szabálytalanságot a lehetséges korrupció tényével, egyes esetekben a számlázásokból logikusan következett a kapcsolatrendszerből fakadó összefüggésekből és igénybe vett szolgáltatásokból, azonban egy számlával le nem fedett készpénzes kifizetés tényét még nem lehet egyértelműen összekötni vesztegetési cselekménnyel, még ha az összes körülmény ezt is sugallja. Álláspontom szerint a semmilyen módon nem dokumentált esetek feltárhatósága és bizonyíthatósága szinte lehetetlen, ezért érdemes a jelenséget a másik oldalról, a jogtalanul kapott pénzeszközök felhasználása, magyarán a költés irányából megközelíteni, ami utat nyithat a korábbi nevén vagyongyarapodási vizsgálatok újjáélesztése előtt.

Az adómegállapítás közvetett eszközei

Az adóalap közvetett módon történő meghatározása „az anyagi adójogban vélelmet tartalmazó tényállással, az eljárásjog keretei között pedig becsléssel”¹⁸⁶ történik. Előbbi tehát az adótörvényekben foglalt adóztatási módot, utóbbi pedig az adóeljárás jogszabályban rögzített adómegállapítási módot jelenti. Az adózói bevételek és jövedelem megállapítása alapesetben az adómegállapítás közvetlen módszerével történik, a jövedelemről, vállalkozói tevékenység esetén a gazdasági eseményekről keletkezett dokumentumok, adatszolgáltatások alapján az adózó önadózással, annak elmaradása esetén az adóhatóság állapítja meg az adólapot és a fizetendő adót. Az adóhatóságnak ugyanakkor megfelelő jogi eszközökkel kell rendelkeznie abban az esetben is, ha a rendelkezésre álló információk (bevallás adatai, adózói dokumentumok stb.) vagy azok hiánya nem teszik lehetővé az adó valóságú megállapítását, illetve egyéb körülmények teszik azt szükségessé. Ez tehát felveti annak a kérdését, hogy milyen közvetett eszközök vehetők igénybe az adókötelezettségek jogszerű és pontos megállapításához.

A nemzetközi példákat tanulmányozva megállapítható, hogy az adómegállapítás közvetett módszerei a legtöbb fejlett jogrendszerben megvannak, a módszereket illetően vannak kisebb különbségek, de abban egység figyelhető meg, hogy az adónemek között nincs megkülönböztetés, mint a hazai szabályozásban, amely a személyi jövedelemadót illetően csak a már említett szűk esetben teszi lehetővé az indirekt bizonyítást a bevételek és a kiadások jelentős eltérése esetében.

Abban is rendkívül hasonló a szabályozás a fejlett jogrendszerekben, hogy milyen esetben lehet megalapozottan az indirekt bizonyítás eszköztárához nyúlni. Jellemzően az adózói iratanyag hiánya vagy hiányos volta sorolható ide azzal, hogy bizonyos körülményekre (pl.: jövedelemmel nem fedezett kiadások esetében) vonatkozó adózói indoklás egyáltalán nem elfogadható vagy formál logikai ellentmondásokat tartalmaz, nem nyomon követhető forrásokból származó betét, készpénz esetében stb. (Ilyen vagy ehhez hasonló szabályozást tartalmaz például Ausztria, Dánia, Finnország, Japán adójoga.) Ezen túlmenően még számos körülmény szerepet játszhat annak megítélésében, hogy a becslés alkalmazása megalapozott-e. Ez országonként változhat, de az adóhatóságok általánosságban a szabad bizonyítási rendszert követve több tény, körülmény fennállására építik ezen következtetésüket.^{187 188}

¹⁸⁶ Simon I., 2014. 2-3.

¹⁸⁷ Rettig, C. P., 2014. 19., 23-24.

¹⁸⁸ OECD, 2006a. 11.

A bevétel megállapításának indirekt módszereit illetően több alkalmazható metódus különböztethető meg.¹⁸⁹ ¹⁹⁰ Az egyik módszer a kiadásokból indul ki, amely a banki és a készpénzes kiadásokat követi (ezek lehetnek üzleti, magáncélú kiadások, banki betétek stb.) és azokat tekinti jövedelemnek. A módszer abból indul ki, hogy a befolyt jövedelem vagy megtakarításként, vagy kiadásként realizálódik. Másik módszerként említhető a kiadási többlet módszere, amely egy adott időszakban veszi alapul a kiadásokat és az igazolt jövedelmeket, majd a kettő közötti különbségből állapítja meg az eltitkolt jövedelem összegét. Ez a módszer lényegében mérlegszerűen kalkulálja az egyik oldalon a bevételeket, a másik oldalon a kiadásokat. Említést érdemel egy harmadik metódus is, amely a nettó értéknövekmény vagy nettó vagyon nevet kapta az alapján, hogy egy adott adózó teljes eszközértékének növekményéből számítja ki az adóalapot. A számítás alapja az év végi és az év eleji teljes eszközérték korrigálva a le nem vonható költségelemekkel és kötelezettségekkel, valamint a nem adóköteles jövedelmekkel.

A tanulmányomban elsősorban a magánszemélyeket érintő indirekt bizonyítási módszerekkel foglalkozom, de az OECD kifejezetten a közvetett módszerekkel foglalkozó útmutatója¹⁹¹ is tartalmaz két további módszert a tényleges bevétel megállapítása céljából: a megállapítható haszonkulcs és az egységár-mennyiség módszerét, amelyek jellemzően adózó gazdasági tevékenységére alapozzák alkalmazhatóságukat.

Az indirekt bizonyítás több esetben is lehetséges, a joggyakorlat egységes abban – és az OECD útmutatója az első esetként említi –, hogy ilyen ok lehet az, ha az adózó kiadásai meghaladják a bevallott jövedelmeit. Ebben a körben két angolszász példát emelnék ki.

Az ausztrál szabályozás igen tág lehetőséget ad az adóhatóság kezébe azzal, hogy a hatóság diszkrecionális megítélésére bízta azt, hogy adózó jövedelme megfelelő szintet képvisel-e.¹⁹² Figyelemre méltó a szabályozás megfogalmazása, amely talán túlzottan szubjektív mérlegelést tesz lehetővé.

Az Egyesült Államok nem szabályozza *expressis verbis* az ilyen típusú adómegállapítást, de a bírósági esetjog¹⁹³ által megerősített módon az adóhatóságnak (IRS) rendkívül széles eszköztára van közvetett bizonyítást lefolytatni, ha eltitkolt jövedelem feltárására kerül sor.

Vagyonfelhasználás adóparadicsomokból

Szinte köztudomású tény, hogy különböző adókönyvtési lehetőséget, bürokrácia-egyszerűsítést és ami még fontosabb teljes diszkréciót¹⁹⁴ kínáló országok lehetőséget biztosítanak a vagyonok

¹⁸⁹ Biber, E., 2010.

¹⁹⁰ OECD 2006b. 42-44.

¹⁹¹ OECD, 2006a. 7-8.

¹⁹² INCOME TAX ASSESSMENT ACT 1936 - SECT 167

Default assessment

If:

(a) any [person](#) makes default in furnishing a [return](#); or

(b) the [Commissioner](#) is not satisfied with the [return](#) furnished by any [person](#); or

(c) the [Commissioner](#) has reason to believe that any [person](#) who has not furnished a [return](#) has derived [taxable income](#);

the [Commissioner](#) may make an [assessment](#) of the amount upon which in his or her judgment [income tax](#) ought to be levied, and that amount shall be the [taxable income](#) of that [person](#) for the purpose of [section 166](#).

¹⁹³ Holland vs. United States, 348 U.S. 121. 134 (1954) Meg kell jegyezni e jogesetnél, hogy az adóhivatal Mr. Holland 1948-as adóévet vizsgálta, azonban a nettó vagyonnövekedés módszerének alkalmazása során visszamenőlegesen 30 évet áttekintett a források feltárása érdekében. Ugyan régi esetjogról van szó, de az Egyesült Államok adóhatóságát a magyar jogi szabályozással szemben nem korlátozzák az elévülési időn túli bizonyítás során.

¹⁹⁴ Herich Gy., 2019. 643-664.

adóelkerülési célzatú elhelyezésére. Ezen államokat nevezzük összefoglaló néven adóparadicsomoknak. A diszkréció – az adatsere-egyezményekben való részvétel hiánya miatt – azt is jelenti, hogy a tulajdonos illetőségének állami adóhatósága ezen forráselhelyezésekről nem rendelkezik információval. Gabriel Zuchman becslése¹⁹⁵ szerint világviszonylatban a vagyonok 8 %-a kerül adóparadicsomokban elhelyezésre.

Egy 2017-ben megjelent tanulmány¹⁹⁶ rendkívül érdekes tényekre világított rá a banktörténelem legnagyobb kiszivárogtatásának tartott svájci HSBC, valamint a panamai Mossack Fonseca pénzintézetekből származó adatokra építve elemzését. Mindkét bank tipikusan adóparadicsomi feltételekkel kínált szolgáltatásokat ügyfeleinek. A tanulmány a skandináv országok adatait elemezve vont le rendkívül érdekes következtetéseket:

- Az adóelkerülés céljából elhelyezett eltitkolt jövedelemből származó forráselhelyezés a skandináv országok viszonylatában átlagosan 3 %-os adóelkerülést jelent.
- Ez az adóelkerülés azonban a legvagyonosabb 0,01 %-ot jelentő szegmensben 30 %-ra ugrik fel, vagyis a vagyon növekedésével az adóelkerülés valószínűsége is nő, sőt a top kategóriában éri el a legnagyobb mértékét.
- Ez azért is fontos szám, mert a vagyonok eloszlása igen koncentrált, a legfelső 0,01 % birtokolja az eltitkolt vagyonok 50 %-át.

Ezek az adatok azt mutatják, hogy önmagában az offshore pénzelhelyezés lehetősége – amely értelemszerűen a módosabbak előtt reális alternatíva – jelentősen növeli az adórendszer aránytalanságát és növeli a társadalmi egyenlőtlenséget. Éppen ezért szükséges megtalálni azt az eszközt vagy módszert, amely a nemzetközi adatsere korlátozott volta ellenére lehetőséget kínál az eltitkolt vagyonok legalább részbeni feltárására.

Az OECD útmutatója említi¹⁹⁷ azt a svédországi gyakorlatot, amely az offshore államokban nyitott bankszámlák felhasználásából következtet eltitkolt bevételek létezésére. Akkor kerül sor erre, ha egy svéd állampolgár a legális vagy illegális úton megszerzett jövedelmét egy offshore államban létező pénzintézetben tárolja úgy, hogy az ott kibocsátott bankkártyát otthon, azaz Svédországban használja. A vagyon tehát olyan ország bankjában van elhelyezve, amellyel nem áll fenn adatsere rendszer semmilyen formában, így nehézséget okoz a használó személyének beazonosítása. Mivel a Svédországban illetőséggel rendelkező állampolgárok világijövedelmük után adóznak, így a svéd állam jogot formálhat ezen jövedelmek megadóztatására is.

A módszer lényege abban áll, hogy a svéd adóhatóság a bankkártya-tranzakciók lebonyolítását végző közvetítő cégek megkeresésével jut hozzá azon információkhoz, hogy milyen tranzakciókat bonyolítottak le a kérdéses időszakban Svédországban az adóparadicsomnak titulált országokban működő bankok által kibocsátott bankkártyával. Ez az információ a használó beazonosításához még nem elégséges, csak a tranzakciókról kaphat az adóhatóság információt. A cél az, hogy a svéd illetőségű magánszemélyek költségeiről álljanak rendelkezésre információk. Ehhez úgy lehet eljutni, hogy ki kell szűrni a csak alkalmi jelleggel az országban tartózkodók (turisták, üzleti úton lévők stb.) tranzakcióit és azon költségekre fókuszálni, amelyek a svédországi tartózkodásra utalnak (pl.: a kártyatranzakciók rendszeres élelmiszer, üzemanyag, bérleti díj fizetését szolgálják). Mivel más információ nem ismert, így csak a tranzakcióban szereplő partnerek megkeresésével lehet olyan információhoz jutni, amelyek a kártyatulajdonos beazonosításához alkalmasak lehetnek. Összességében ez egy viszonylag hosszú eljárást feltételez, de jelentős preventív hatással járhat. Svédországban ennek eredményeképpen több száz adóvizsgálat került lefolytatásra és az adóhatóság hangsúlyt helyezett ennek a médiában

¹⁹⁵ Zuchman, G., 2013. 1321.

¹⁹⁶ Alstadsaeter, A. et al. 2019.

¹⁹⁷ OECD 2006a. 18.

való megjelentetésére azzal a céllal, hogy az állampolgárokat az önkéntes teljesítés irányába terelje.

Alkotmányos háttér

Alapos és mélyreható alkotmányjogi megalapozásra nem törekszem jelen tanulmány keretei között, de néhány sarokpontra rá kívánok világítani.

Az indirekt adóhatósági bizonyításnak, így a becslési eljárásnak is megvannak az alkotmányos alapjai a magyar jogrendszerben. Az Alkotmánybíróság megfelelő garanciák mellett a korábbi szabályozást figyelembe véve nem gördített akadályt a jogalkotás elé ebben a kérdésben. Az Alkotmánybíróság részletesen foglalkozott a becslés, mint közvetett bizonyítási eszköz alkalmazásával. Rögzítette, hogy abban az esetben, ha a jövedelem tényleges mértéke nem állapítható meg, a jogalkotónak jogában áll olyan jogalkotási technikát alkalmazni, amely alkalmas az adó mértékének megállapítására. A törvényi vélelem lehetősége tehát alapjogi normába nem ütközik, ugyanakkor nem lehet eszköze nem valós jövedelem adóztatásának.¹⁹⁸ Mivel a vélelem alapján történő adóztatás elválhat a tényleges teherbíró képességtől, amely korábban az Alkotmány jelenleg az Alaptörvény által expressis verbis előírt arányosság elvét testesíti meg, ezért fontos, hogy megfelelő garanciális joga legyen adózónak az ellenbizonyításra. Az ún. elvárt adó ügyében éppen a vélelem megdönthetlensége vezetett az azt szabályozó törvényi rendelkezések alkotmányellenességének a kimondásához, mivel a törvény kizárta az ellenbizonyítás lehetőségét a kötelezően előírt minimum adóalappal szemben.¹⁹⁹ További garancia, hogy a becslés alkalmazása feltételeinek fennállását az adóhatóságnak kell bizonyítania, továbbá azt is, hogy a tényállás, valamint az alkalmazott módszerek az adó alapját valószínűsítik. Ekkor bizonyítási megfordul, vagyis ezt követően kerülhet sor a becsléssel megállapított adótól való eltérés bizonyítására.

Alkotmányjogi vonatkozásban fontos megemlíteni Deák Dániel álláspontját²⁰⁰ a kötött bizonyítás jelenleg is élő szabályára,²⁰¹ amely – álláspontja szerint – sérti az Európai Unió Bírósága által kidolgozott és a következetes gyakorlatában alkalmazott arányossági követelményt azáltal, hogy korlátozást tartalmaz az előterjeszhető bizonyítékok formáját illetően. A tanulmányban részletesen levezetett következtetése az, hogy a vagyonsodáshoz kapcsolódó becslési eljárásban adózó ténylegesen érvényesülő felelősségét „az elvárhatóság és az objektív felelősség között lehet meghatározni”. Az EuB gyakorlata alapján – ebben a körben a hozzáadottérték-adót illetően meghozott ítéletek konklúzióit is párhuzamba állítja – nem várható el adózó objektív felelőssége a becsléssel kapcsolatos ellenbizonyítás során még akkor sem, ha együttműködési kötelezettségét nem teljesítette maradéktalanul. Éppen emiatt a kötött bizonyítást javasolja kiiktatni a szabályozásból.

Vélelmen alapuló adómegállapítás

Az érintett negatív társadalmi jelenségek által generált legfontosabb megoldandó adójogi tényállás, ha az adóhatóság semmilyen információval nem rendelkezik az érintett magánszemély

¹⁹⁸ 57/1995. (IX. 15.) AB határozat

¹⁹⁹ 8/2007. (II.28.) AB határozat

²⁰⁰ Deák D., 2013. 50-53.

²⁰¹ Az adóigazgatási eljárás részletszabályairól szóló 465/2017. Kormányrendelet úgy rendelkezik, hogy ha adózó nyilatkozata szerint a vagyongyarapodás forrását az adó megállapításához való jog elévülési idején túl szerezte meg, forrásnak a szerzés idejének és tényének igazolásaként csak kötött bizonyítási módokat használhat fel, amelyet a jogszabály taxatív felsorol: közhiteles nyilvántartás jogerős bírósági vagy végleges hatósági határozat, az adómegállapításhoz való jog elévülését megelőzően kiállított egyéb közokirat, valamint adózó benyújtott bevallásának adatai, fizetésiszámla-kivonat, értékpapírszámla-kivonat.

jövedelmeit illetően. Ekkor kerülnek előtérbe, mint kizárólagos megoldások az indirekt módszerek.

„Az adójogi jogkövetés elmaradása kezelésének egy lehetséges módszere a vélelmen alapuló adóztatás, vélelmezett adóalap alkalmazása. Vélelmezett adóalap alkalmazására számos ok miatt sor kerülhet. Így többek között alkalmas az adóeltitkolás mérséklésére, a bevételi szükségletek biztosításának elősegítésére vagy az adminisztráció egyszerűsítésére.”²⁰²

A vélelmen alapuló adóztatás sok megoldást eredményezett a különböző jogrendszerekben, ezek a megoldások egyrészt rendelkezhetnek közös jellemzőkkel, másrészt eltérő jogi alapokra is épülhetnek. Victor Thuronyi²⁰³ már 1996-ban rendszerbe foglalta ezen megoldásokat. A vélelmen alapuló adójogi megoldások következő csoportjait jelölte meg: megdönthető vagy nem megdönthető vélelmen alapuló megállapítás, minimum adó vagy kizárólagos vélelmezett adóalap. Ez utóbbira Thuronyi az agráriumban alkalmazott adóalaptípust hozza fel példának, amelyben az alkalmazott földterület alapján határozzák meg az adóalapot, függetlenül az adott évi hozamtól. További csoportosítása a vélelmen alapuló adózásnak a mechanikus vagy diszkrecionális adómegállapítás. A diszkrecionális vélelmen alapuló adómeghatározás mindenképpen csak megdönthető vélelmen alapulhat, ellenkező esetben az adóhatóság jogköre túlsúlyba kerülne az adózó pozíciójához képest. Eltérő megoldások léteztek/léteznek az alkalmazási kört, illetve a célzott adózói csoportok tekintetében.²⁰⁴ Ez utóbbi kapcsán Thuronyi 3 csoportot különböztet meg, amely az egyes országok jogrendszerében is sok hasonlóságot mutat. Az egyik indikátor a kisadózók adókötelezettségeinek nemteljesítése, a második a magánszemélyek nemteljesítése, a harmadik csoportba pedig a nagy adózókat is érintő gazdasági tevékenység mint egész tartozik.

Számos ország tartalmaz arra vonatkozó szabályrendszert, amely alkalmassá teszi az adóhatóságot egy adózó tényleges jövedelmének megállapítására. Fontos hangsúlyozni, hogy a tipikusan vagyonosodási jellegű vélelmen alapuló módszer közvetett metódus, mivel nem a ténylegesen realizált jövedelmet állapítja meg a különböző forrásokból rendelkezésre álló információk alapján, hanem a kiadási oldal felől közelíti meg és állapítja meg adózó vélelmezett jövedelmét. Ennek egyik módja – a már hivatkozott – nettó érték módszere, amely az adózó aktíváinak változására épül egy adott időszakban. Mindenfajta vagyonelem-növekmény is a számítás alapját képezi, amelyek forrását és jellegét alapos vizsgálatnak kell alávetni a megbízható és megalapozott döntéshez.²⁰⁵

Lehetséges megoldás: az olasz redditometro

A jövedelmek és a megélhetésre fordított kiadások elemzése fontos nyomon kísérő módszere lehet az esetleges eltérések kezelésének. Új-Zélandon²⁰⁶ már korábban alkalmazták a kiadások és a bevételek összemérését egy *Private affairs Analyser* nevű alkalmazással, amely egy Access alapú program. A revizorok az elérhető adatokra támaszkodva azt vizsgálják, hogy a magánszemély kiadásait jövedelmei teljes mértékben lefedik-e. A legnehezebb feladat az egyes források keletkezésének feltárása és végig kísérése. Alapos elemzéssel megállapítható, hogy mennyi jövedelemre lett volna szükség a kiadások finanszírozásához. Az ehhez vezető bizonyítás több módszer alkalmazását is lehetővé teszi, amelyet az adott helyzet megkövetel.

²⁰² Simon, 2014. 2.

²⁰³ Thuronyi, V., 1996. 401-433.

²⁰⁴ Különösen a kisvállalkozások esetében alkalmas a vélelmen alapuló adóztatás az adókötelezettségek teljesítésével járó időt és költséget redukálni, amely az egyszerűsítés szempontját prioritizálja az adóztatás igazságosságával szemben. Loeprick, J., 2009.

²⁰⁵ Ilyen rendelkezéseket tartalmaz az USA jogrendszere, az ellenőrzés menetének részletes leírását foglalja magába az IRS erre vonatkozó ismertetője. (Internal Revenue Service, 2016)

²⁰⁶ OECD, 2006a. 20.

Az OECD fentiekben hivatkozott útmutatója elsősorban a gazdasági tevékenység körében vélelmezett adóeltitkolás feltárását igyekszik elősegíteni, emellett magánszemélyek „vagyongyarapodását” önmagában, családi, egyéb társadalmi viszonyrendszeréből kiemelve vizsgálja. Szándékos adóeltitkolás során a kapott pénzeszközök nem biztos, hogy adózó nevében kerülnek felhasználásra, a feketén vagy illegális forrásból kapott „ellenérték” közelebbi vagy távolabbi családtagoknál érhet cél, legyen az vagyontárgy vagy valamilyen megtakarítási, befektetési forma, luxuskiadás vagy egyéb költség. Nincs olyan módszer, amellyel teljes sikerrel lehetne követni a nem legális vagy eltitkolt forrásból származó eszközök útját, a bizalmi viszony fontossága miatt azonban elsősorban a családi kötelek vizsgálata nyerhet prioritást.

A korábbi fejezetekben vázolt transzparencia-hiány megoldási alternatívájaként az Olaszországban bevezetett *redditometro* módszerét kívánom példaként kiemelni és röviden bemutatni. Szó szerinti fordításban jövedelemmérést jelent. Ez a kockázatelemzési metódus a magyar „vagyongyarapodási” vizsgálat szempontrendszeréhez hasonlatos, azaz a jog- és adóelkerülő magatartással érintett személyeket a kiadási oldalról közelíti meg. Ez ugyanakkor nem ellenőrzési módszer, hanem egy általánosan kiépített monitorrendszer, amelynek alapja a család, vagyis azt figyeli, hogy egy család összességében milyen összegű kiadásokat teljesít a befolyt jövedelemhez viszonyítva.

A monitorrendszer elsősorban családok együttes jövedelmére és költségeire fókuszál. A költségek kalkulációjához, kvázi a kockázatkezelés alapjául szolgáló becslült értékek megállapításához statisztikai-matematikai módszert használ, úgy, hogy a családok földrajzi területek által differenciált módon homogén csoportokba rendezi. A homogén csoportok kialakításához rendkívül széles körű reprezentatív családi mintát választanak meghatározott statisztikai kritériumokkal. Mondhatni, hogy ez egy becsléses módszer, de – mint fentebb említettem – nem ellenőrzési, hanem első körben csak kockázatelemzési szinten. Az egyes homogén csoportok kialakítása nagy számú statisztikai bázison alapszik és a lehető legnagyobb életszerűsége törekednek a jövedelmek és a költségek szembeállításánál. Az 55 homogén csoport mindegyikében a kiadási képességre utaló tételek különböző módon járulnak hozzá a család jövedelmének becsléséhez²⁰⁷.

A költségeket az alábbi, adatbázisokból elérhető adatokra építve becsüli meg az adóhatóság:

- az adózónál felmerült költségek összege a rendelkezésre álló adatbázisok (pl.: online számla rendszer) alapján;
- a társadalmi-gazdasági elemzésekből és tanulmányokból következő átlagos költségek;
- az alapvető árukra és szolgáltatásokra fordított kiadások összege egyfajta "minimálisan elfogadható" életszínvonal becslésével;
- adott időszaki befektetések összege;
- adott időszaki megtakarítások.

Viszonylag kevés a szakirodalom ebben a kérdésben, noha 2013 óta alkalmazzák ezt a módszert. Rögtön a bevezetés után felszínre került, hogy a háztartások bevallásainak egyötöde tartalmaz „ellentmondásos” adatokat az elköltött összegek és a bevételek alapján.

Természetesen gazdasági oldalról nézve nem feltétlenül diadalmenet egy ilyen módszer alkalmazása, hiszen a luxuscikkek fogyasztóit eltántoríthatja a fogyasztástól, mivel nem szeretnének a kiválasztórendszer fókuszába kerülni. Negatív lehet a hatás abból szempontból is,

²⁰⁷ A módszer pontos alkalmazását és az adózói tudnivalókat a folyamatosan frissülő tájékoztató tartalmazza. <https://www.fiscoetasse.com/approfondimenti/14259-redditometro-2021-nuovo-decreto-del-mef.html>

hogyan az illegálisan megszerzett vagyonok külföldre áramlanak, oda, ahol nincs ilyen monitorrendszer.²⁰⁸

Felmerültek alkotmányos aggályok is a *redditometro* bevezetésével kapcsolatban, mivel visszamenő hatállyal került arra sor 2010-től. Mindazonáltal a hatályba léptetésre azzal együtt került sor, hogy az illetékesek számítottak nagyszámú jogorvoslati eljárás kezdeményezésére a módszer alapján lefolytatott vizsgálatok során.

Egy ilyen vagy ehhez hasonló adójogi eszköz bevezetése során a jogalkotónak el kell döntenie, hogy melyik célt preferálja a másikkal szemben: a pénzügyi jogviszonyok átláthatóságát az adóbevételek maximálisan beszédhető összegéhez képest némi veszteség realizálása mellett, vagy a gazdasági fellendülést, felhasználva az illegális jövedelmek fogyasztást élénkítő hatását mindezzel konzerválva az adózás aránytalanságát.

Még egy lépés előre: banki adatok online elérhetősége

Bár az adóhatósági adatbázisok alapján rendkívül sok információ segítheti a fent kitűzött célt, érdemes megvizsgálni és összehasonlítani az egyes országokban alkalmazott szabályokat és lehetőségeket a banki adatokhoz. A banki adatok kiemelten érzékenyek, hiszen adózók pénzügyei a legalapvetőbb titokkategóriát képezik. Ugyanakkor az állami szervezetek munkája számára sok szempontból nélkülözhetetlen (pl.: büntetőjogi tényállás megalapozása). Megmaradva a *redditometro* módszer kockázatelemzési fázisánál, vitathatatlanul kiegészítené az adóhatóság rendelkezésére álló adatok körét az adott időszaki banki adatok hozzáférhetősége online módon. Erre jelenleg kevés adóhatóságnak van lehetősége, érdemes ezért ebből a szempontból körülnézni a fejlett államok joggyakorlatát illetően. Az egyes országokban a banki adatok hozzáférhetősége eltérő lehet, amelynek okai társadalmi, politikai vagy gazdasági természetűek lehetnek, annak szűk lehetőségei eredhetnek a közintézményekkel szembeni bizalmatlanságból, esetleg lehetnek alkotmányjogi okai is stb.

Az OECD államok többsége rendelkezik azon lehetőséggel, hogy munkája során – megkeresésre – hozzáférjen banki adatokhoz.²⁰⁹ Az OECD országok közötti jelentése ugyanakkor rávilágít arra, hogy vannak ugyan különbségek az egyes országok lehetőségei között, de az OECD államok szinte kivétel nélkül csak megkeresés alapján juthatnak hozzá banki adatokhoz. Ez természetesen fontos információkat adhat a már folyamatban lévő vizsgálatok során, de nem teszi lehetővé az adózói magatartások folyamatos monitorozását végző kockázatkezelésbe történő bevonását. A magam részéről nem a megkeresésre történő adatszolgáltatás, hanem az automatikus adatszolgáltatás előnyeit kívánom ezzel hangsúlyozni.

Pozitív nemzetközi példát erre is találhatunk. Dél-Korea 2000-ben lehetővé tette a Nemzeti Adószolgálat (NTS) számára, hogy automatikusan hozzáférjen a kereskedelmi bankok által vezetett banki tranzakciókhoz, illetve a kereskedelmi biztosítótársaságok által kötött biztosítási adatokhoz.

Következtetés

Rövid értekezésemmel az volt a célom, hogy a nemzetközi szakirodalomra támaszkodva és összehasonlító módszerrel rámutassak arra, hogy a személyi jövedelemadó vonatkozásában jelenleg hatálytalan közvetett bizonyítási módnak van helye és célja a gazdaság fehéritését illetően. A szabad bizonyítási rendszer alapja az, hogy az adóhatóság az adózó oldalán megfelelő garanciák beépítése mellett szabadon határozza meg a bizonyítás módját és eszközét. A jelenlegi szabályozás nem felel meg a nemzetközi trendeknek és nincs olyan elméleti vagy jogalkotói

²⁰⁸ Povoledo, E. (2013).

²⁰⁹ OECD (2007) 14–18.

indokolás, amely a jelenlegi helyzet fenntartását alátámasztaná. A kitekintés során példaként bemutatott adójogi szabályozások azt mutatják, hogy ez a módszer rendkívül hasznos és előremutató megoldásokkal bővíthető, így *de lege ferenda* javasolt ezen jogintézmény alkalmazási korlátainak megszüntetése.

Irodalomjegyzék

- [1] 57/1995. (IX. 15.) AB határozat
- [2] 8/2007. (II.28.) AB határozat
- [3] Alstadsaeter, A., & Johannesen, N. & Zucman, G., (2019). Tax Evasion and Inequality. *American Economic Review*, 109(6), 2073-2103. <https://doi.org/10.1257/aer.20172043>
- [4] Bayar, Y., & Odabas, H., & Unsal, S. M., & Ozturk, O. F. (2018). Corruption and shadow economy in transition economies of European Union countries: a panel cointegration and causality analysis. *Economic Research-Ekonomska Istrazivanja*, 31(1), 1940–1952. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2018.1498010>
- [5] Biber, E. (2010). *Revenue Administration: Taxpayer Audit – Use of Indirect Methods*. IMF, 2010. <https://doi.org/10.5089/9781455238101.005>
- [6] Deák D. (2013). Vagyonosodási vizsgálat és adóbecslés a magyar jogban összehasonlító jogi nézőpontból. *Allam- és Jogtudomány* 54(1-2), 5-53.
- [7] Dreher, A., & Schneider, F. (2010). Corruption and the shadow economy: an empirical analysis. *Public Choice* 144, 215–238. <https://doi.org/10.1007/s11127-009-9513-0>
- [8] Herich Gy. (2019) *Nemzetközi adózás*. Penta.
- [9] Internal Revenue Service. (2016). Internal Revenue Manuals. Part 4. Examining Process. https://www.irs.gov/irm/part4/irm_04-010-004
- [10] Khyareh, M. M. (2019). A cointegration analysis of tax evasion, corruption and entrepreneurship in OECD countries. *Economic Research* 32(1), 3627-3646. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2019.1674175>
- [11] Loeprick, J. (2009). Small Business Taxation Reform to encourage formality and firm growth. *Business Taxation* 1. <https://doi.org/10986/10571>
- [12] Lučić, D., & Radišić, M., & Dobromirov, D. (2016). Causality between corruption and the level of GDP. *Economic Research-Ekonomska Istrazivanja* 29(1), 360-379. <http://doi.org/10.1080/1331677X.2016.1169701>
- [13] Marquez, H. F. & Santibanez, A. L. V. & Castro, G. A. – Castillo, O. N. (2021). Corruption and extreme wealth. Evidence at country level. *Corruption and extreme wealth. Cogent Social Sciences* 7(1). <https://doi.org/10.1080/23311886.2021.1910163>
- [14] Murphy, K. M. & Shleifer, K. & Vishny, R. W. (1993). *Why is Rent-Seeking So Costly to Growth*. *American Economic Review*. 83(2), 409–414. <https://scholar.harvard.edu/shleifer/publications/why-rent-seeking-so-costly-growth>
- [15] NAV évkönyvek 2013-2017. www.nav.gov.hu
- [16] OECD (2006a). *Strengthening Tax Audit Capabilities: Innovative Approaches to Improve the Efficiency and Effectiveness of Indirect Income Measurement Methods*. <https://www.oecd.org/tax/forum-on-tax-administration/publications-and-products/37590009.pdf>
- [17] OECD (2006b). *Strengthening Tax Audit Capabilities: General Principles and Approaches*. <https://www.oecd.org/tax/forum-on-tax-administration/publications-and-products/37589900.pdf>
- [18] OECD (2007). *Improving Access to Bank Information for Tax Purposes. The 2007 Progress report*. <https://doi.org/10.1787/9789264014268-en>
- [19] OECD Publishing (2013). *Bribery and Corruption Awareness Handbook for Tax Examiners and Tax Auditors*. <https://doi.org/10.1787/9789264205376-en>
- [20] Povoledo, E. (2013). *Italians Have A New Tool To Unearth Tax Cheats (Published 2013, January 28)*. The New York Times.

- <https://www.nytimes.com/2013/01/28/world/europe/italys-new-tool-for-tax-cheats-the-redditometro.html>
- [21] Redditometro 2021: nuovo decreto del MEF.
<https://www.fiscoetasse.com/approfondimenti/14259-redditometro-2021-nuovo-decreto-del-mef.html>
- [22] Rettig, C. P. (2014). Overview: Indirect Methods of Determining Taxable Income. *Journal of Tax Practice & Procedure*, Feb.-March 2014. <https://ssrn.com/abstract=2462228>
- [23] Simon I. (2014). *A vagyonosodási vizsgálat joggyakorlatának elemzése*. MTA Law Working Papers. 2014/61. http://real.mtak.hu/121277/1/2014_61_Simon.pdf
- [24] Sólyom B. (2013). *Az általános forgalmi adózás egyes kérdései az Európai Unióban, különös tekintettel az adóelkerülés és az adócsalás elleni harc témaköreire*. Doktori Értekezés, Budapest, 2013.
https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Solyom_Bori_PhD_dolgozat.pdf
- [25] SWD(2021) 714 final 2021 Rule of Law Report Country Chapter on the rule of law situation in Hungary.
https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/2021_rlr_country_chapter_hungary_en.pdf
- [26] Tanzi, V. (1998). *Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope and Cures*. IMF Working Paper. <https://doi.org/10.2139/ssrn.882334>
- [27] Thuronyi, V. (1996). *Tax Law Design and Drafting*. Volume 1. International Monetary Fund. <https://doi.org/10.5089/9781557755872.071>
- [28] Transparency International (2021). *Globális Korruptió Barométer 2020. Korruptióval kapcsolatos lakossági attitűdök Magyarországon*. Transparency International Magyarország. https://transparency.hu/wp-content/uploads/2021/06/GCB_2021_elemzes.pdf
- [29] Transparency International. (2021). *Corruption Perceptions Index*. <https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/hun#>
- [30] Wiedemann T. (2021). Elnézést képviselő úr, megvizsgálhatom Önt? (2021. február 26.) *Szabad Európa*. <https://www.szabadeuropa.hu/a/elnezest-kepviselo-ur-megvizsgalhatom-ont/31122805.html>
- [31] Zuchman, G. (2013). The missing wealth of nations: are Europe and the U. S. net debtors and net creditors? *The Quarterly Journal of Economics* 128(3), 1321–1364. <https://doi.org/10.1093/qje/qjt012>

Történeti szemelvények

Czene-Polgár Viktória*: Vámmentes csomagok Nyugatról – Az Ibusz Külföldi Kereskedelmi Akciója

Absztrakt

Magyarországon az 1956-os forradalmat követően, az addig ideológiai okokból, tudatosan alacsony szinten tartott fogyasztást fokozatos növekedésnek engedték, az ellátás színvonala – különösen a hatvanas évek második felétől – stabilizálódott, a vásárlói lehetőségek bővültek.

A háztartások felszereltsége javulni kezdett, egyre keresettebbé váltak az olyan tartós fogyasztási cikkek, mint például a televízió, a hűtőszekrény, a mosógép vagy éppen a gáztűzhely. Ennek is köszönhető, hogy az 1949 márciusában indult útjára az IBUSZ Külföldi Kereskedelmi Akciója rövid idő alatt rendkívüli népszerűsége telt szert, úgy az ajándékozók, mint a megajándékozottak körében. A kezdetben a hagyományos csomagküldő szolgáltatás jegyeit magán viselő terv sikerének titka abban rejlett, hogy a program által legálisan, ráadásul vámfizetési kötelezettség nélkül, vagy rendkívül kedvező vámtétel mellett jutottak az országba a sokak által vágyott hiánycikkek.

A csomag- majd később utalványrendszer működtetése a pártállam számára is előnyös volt, hiszen jelentős mennyiségű devizához jutott, amire a gazdasági elszigeteltségből fakadó alacsony export és az ezzel járó devizahiány miatt nagy szüksége volt a magyar gazdaságnak. A hivatalosan küldött valutát bevonták, s helyette a Magyar Nemzeti Bank IKKA-utalványt adott. Az IKKA-utalvány tehát fontos valutabevételi forrás lett. A diktatúra persze máshogyan is kihasználta a rendszerben rejlő lehetőségeket: az állambiztonság igyekezett minden olyan információt összegyűjteni és felhasználni, ami egy általuk ellenségesnek tartott személy, csoport, társadalmi réteg ellen felhasználható volt.

Kulcsszavak: „puba” diktatúra, vámmentesség, devizagazdálkodás

English title: Duty free parcels from the West - IBUSZ Foreign Trade Promotion

Abstract

Although public consumption was deliberately kept low for ideological reasons until the 1956 revolution in Hungary, the government gradually grew. The supply level - especially from the second half of the 1960s - had been stabilised, and the consumer choice expanded slowly.

The household amenities have improved, and consumer durables such as televisions, fridges, washing machines and gas cookers have become increasingly popular. This was one of the reasons why the IBUSZ Foreign Trade Campaign launched in March 1949 quickly became extremely popular with both the donors and the recipients. The secret of the scheme's success that initially bore the hallmarks of a traditional parcel delivery service was that it allowed the country to receive the shortages that many wanted legally, without paying customs duties or at a very favourable rate.

The operation of the parcel and later the voucher system was also beneficial for the party-state. It provided access to a significant amount of foreign currency, which the Hungarian economy

* Dr. Czene-Polgár Viktória, PhD., tanársegéd, Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Vám- és Pénzügyőri Tanszék. <https://orcid.org/0000-0001-8448-015X>, czene-polgar.viktoria@uni-nke.hu

badly needed due to low exports and the resulting foreign exchange shortage caused by economic isolation. The officially sent money was withdrawn and replaced by IKKA vouchers issued by the Hungarian Central Bank. The IKKA vouchers thus became an essential source of foreign exchange. Of course, the regime also exploited the potential of such a system in other ways. For example, state security service sought to gather and use any information that could be used against a person, a group or a social layer they considered hostile.

Keywords: „soft” dictatorship, duty-free regime, strict foreign exchange management

Bevezetés

1960 nyarán, Budapest belvárosának egy csöndes, kis utcájában lecserélték a névtáblákat. A Tükör utca egy „y” toldalékot kapva, a továbbiakban Tüköry Lajos ezredesnek,²¹⁰ az 1848-49-es szabadságharc egyik hőisének emlékét őrizte. De ez az utca az 50-es, 60-as években nem erről, hanem a 4-es házszámú épületben található boltjáról volt ismert, amelynek környékén mindig nagy volt a nyüzsgés.

A második világháborút követően a külföldre szakadt rokonok főként csomagokkal támogatták az itthon maradottakat. Az első csomagokban a mindennapi betevőhöz cukrot, kávé, rizst, kekszet és egy kis szíverősítőt, többnyire vermutot küldtek, majd később nejlionholmikát – blúzokat, abroszokat –, amelyeknek hiánycikk lévén nagy keletjük volt, egészen addig, míg 1954-től Magyarországon is megindult a nejlonygártás, ekkortól védővámokkal sújtották a tiszta szintetikus szálból készült termékeket tartalmazó küldeményeket.²¹¹

Eleinte tehát a csomagok – Judy, Bea, Olga, Roma, Iris, Easter néven – kapcsolódtak az IKKA szóhoz, amelyek megannyi vágyott, de az átlagos boltokban igencsak ritkán kapható terméket; kávé, kakaó, teát, rumot tartalmaztak. A legdrágább csomag a Caroline volt: huszonöt dollárért fél kiló teát, két kiló kávé, egy kiló kakaó, két doboz szardíniát, egy üveg rumot, egy kiló kekszet és egy kiló cukrot tartalmazott.²¹²

Az, hogy az anyaországon kívülre került családtagok, barátok, csomagokkal lepik meg hátrahagyott szeretteiket, nem volt újkeletű dolog, és a 20. század második felében meglehetősen sokakat érinthetett. Hiszen a második világháború végén mintegy 750 ezer ember emigrált. 1947-1949 között újabb ezrek hagyták el az országot a közelgő kommunista hatalomátvétel elől menekülve. Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverését követően több mint 200 ezer ember hagyta el Magyarországot. USA, Kanada, Nagy-Britannia, vagy Európa számos országa

²¹⁰ Tüköry Lajos (Körösladány, 1830. szept. 9. – Palermo, Itália, 1860. jún. 6.): 1848-ban a békési nemzetőrök között szolgált, majd átkerült az 55. honvéd zászlóaljhoz, ahol hadnagyként Bem erdélyi hadseregében küzdött. 1849-ben emigrált, és Szelim efendi néven török katonai szolgálatba lépett. 1853-tól a krími háború alatt először Guyon Richárd, majd Kmety György hadsegédje lett. A Karszt körzetében vívott csatákban megsebesült, őrnagyi rangra emelték és magas szultáni kitüntetésben – a medzsi rendben – részesült. Az 1859-es Észak-itáliai háború kitörése után kilépett a török hadseregből és az itáliai magyar légiónál a II. brigádhoz tartozó 4. zászlóalj vezetője lett, majd piemonti katonai szolgálatba lépett. 1860-ban Türr Istvánnal együtt csatlakozott az „Ezrek”-hez és Garibaldi vezérkarában teljesített szolgálatot. 1860. máj. 27-én Palermo bevételére indulva, a Porta Termini áttörésénél a bal lába súlyosan megsebesült, sérülésébe belehalt. Temetésénél Garibaldi mondott gyászbeszédet, méltatva az ezredesi rangra emelt hős érdemeit.

²¹¹ Simonovics Ildikó: Divat és szocializmus. Magyarország divattörténete 1945–1969. Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Interdiszciplináris Doktori iskola „Európa és a magyarság a 18–20. században” doktori program, 2015. 77. <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/14970/simonovics-ildiko-phd-2015.pdf> (letöltve: 2021. 09. 14.)

²¹² N. Kósa Judit: Dolláros kosztüm a Lenin körútról. In Népszabadság, 2000. augusztus 11. 28.

jelentette az úti célt. Nem véletlen, hogy az IKKA tevékenysége elsősorban ezekre az államokra irányult.

A kezdetek

A negyvenes évek végén a klasszikus csomagküldő szolgáltatásra hasonló rendszer működtetését az állami Magyar Külforgalmi Rt.-től egy szintén állami cég, az IBUSZ vette át.

Az Idegenforgalmi és Utazási Vállalat Rt. a Magyar Királyi Államvasutak hivatalos menetjegyjelöltjeként alakult meg,²¹³ 1902. augusztus 29-én. A 800 ezer koronás alaptőkével létrehozott cég első elnöke gróf Esterházy Miklós lett. A társaság – amely 1906-ban részt vett II. Rákóczi Ferenc hamvai hazahozatalának megszervezésében – részvényeinek döntő többsége a vasút tulajdonában volt, és 1926-ig így működött, amikor is beolvasztották az Általános Beszerzési és Szállítási Részvénytársaságba. Az ekkor létrejött cég neve Idegenforgalmi, Beszerzési, Utazási és Szállítási Vállalat (rövidítve IBUSZ) Rt. lett.²¹⁴ Az IBUSZ a két világháború közti időszak meghatározó hazai idegenforgalmi vállalkozásként igen kiterjedt tevékenységet folytatott. Foglalkozott egyebek között idegenforgalmi információs tevékenységgel, utazásszervezéssel, jegyeladással, csomagszállítással, szálláshelyek értékesítésével, vendéglátóhelyek létesítésével, útlevel és vízum beszerzésével, utazással kapcsolatos broszúrák kiadásával és árusításával, közlekedési eszközök bérbe adásával, később filmekkel és hirdetésekkel is.²¹⁵

Miután egy 1948. évi kormányrendelet alapján IBUSZ kivételével megszüntették az összes idegenforgalmi szervezetet,²¹⁶ majd 1949-ben a vállalatot államosították, az IBUSZ a turizmus állami monopolszervezetévé vált. A szovjet mintára központosított vállalatot előbb a Közlekedési Minisztérium Idegenforgalmi Főosztálya, majd a Közlekedés és Postaügyi Minisztérium VIII. Szállítványozási és Idegenforgalmi Főosztálya felügyelte.²¹⁷

Amikor 1949 márciusában útjára indult az IBUSZ Külföldi Kereskedelmi Akciója (továbbiakban: IKKA) még mindig a hagyományos csomagküldő szolgáltatás jegyeit viselte magán, akár például a posta szolgáltatása. Azonban 1950. április 23-án megjelent Olt Károly pénzügyminiszter 103.377/1950 sz. rendelete, amely részletesen szabályozta az IKKA-csomagok vámkezelését, beleértve a rendkívül kedvező vámtételt.²¹⁸ Az ajándékküldemények lebonyolítására 1951. év végéig terjedő érvénnyel az IKKA budapesti vállalata kapott engedélyt.²¹⁹

Miért volt fontos a kedvező vámtétel? Azért, mert a különböző termékek behozatalához általában szigorú mennyiségi korlátok, és magas vámösszegek tartoztak. A vámmentesen behozható termékek listája nemcsak az ötvenes években, de még 1960-ban is meglehetősen szűk volt – ide tartozott a liszt, száraztészta, keksz, sütemény, tejpor, gyermektápszer, hús- és hentesáru (5 kg-ig), vagy mondjuk a pingponglabda, 48 darabig. 10 százalékos vámot kellett

²¹³ Mészáros István: IKKA utalványok minta felülnyomással. In *Érentani lapok*, 2012. április. 4.

²¹⁴ Kudar Lajos: Turizmusunk története dióhéjban. Tinta Tankönyvkiadó, Budapest, 2003. 24 – 19.

²¹⁵ Forrás: https://m.mult-kor.hu/20120829_110_eves_az_ibusz (letöltve: 2021. 09. 14.)

²¹⁶ 6.590/1948. Korm. sz. rendelet az idegenforgalommal és az állami szállodákkal kapcsolatos hatásköri kérdések szabályozása tárgyában MK Rendeletek Tára 1948/135. szám (június 17.), valamint az ez alapján kiadott 150.500/1948. Közl. M. sz. rendelet az Országos Magyar Idegenforgalmi Hivatal megszüntetése és az állami szállodák kezelése tárgyában. MK Rendeletek Tára 1948/177. szám (augusztus 6.)

²¹⁷ Markos Béla – Kolacsek András: Az idegenforgalom. Budapest, 1961. 63.

²¹⁸ A pénzügyminiszter 103.377/1950. (IV. 23.) II. f. P. M. számú rendelete a *külföldi ajándékküldemények vámkezelésének szabályozásáról* szóló 118/1950. (IV. 22.) M. T. számú rendelet végrehajtása tárgyában. MK – Minisztertanácsi és miniszteri rendeletek tára, 1950/69. szám (1950. 04. 23.)

²¹⁹ A vállalat székhelye az V. kerület, Akadémia utca 10. szám alatt volt.

fizetni a gyógyszerek, húszat általában a közszükségleti élelmiszerek, harmincat a gyümölcs, déligyümölcs (10 kg-ig), negyvenet a fűszer (fél kilóig), a kész bőrárú, a gumicsizma, ötvenet a függöny, a szőnyeg, a ruházati cikkek után. 60 százalék volt a kakaó, a csokoládé, a szövetanyag, a kozmetikumok, az 500 forint egyedi érték feletti sport- és játékszerek, a borotvapenge, a tűzkő, a golyóstoll vámtétele, 70 százalék a gyarmatárúé, az italoké, a nyers- vagy feldolgozott dohányé, a fonalé és a rágógumié.²²⁰

Ehhez képest az 1950-es rendelet hatálya alá tartozó küldemények vámátalányát a teljes súly minden fontja (0,4536 kg) után 20 dollárcentben állapították meg – függetlenül a csomag tartalmától –, ha azok kétséget kizáróan ajándék jellegűek voltak, és ha az IKKA a vámkezelés alkalmával igazolta, hogy a vámátalányt külföldön lerótták, annak összege a Magyar Nemzeti Bankhoz megérkezett, illetőleg forintellenértéke a központi vámigazgatóság számláján jóváírásra került. Ezt az MNB levelével, vagy vámmentesítő jeggyel kellett igazolni. A vámátalány bármilyen konvertibilis valutában fizethető volt.²²¹

Az IKKA az egyes küldeményekről részletes nyilvántartást vezetett a központi vámigazgatóság előírása szerint, és ahhoz csatolta a Magyar Nemzeti Bank által kiállított igazolásokat. Ha a küldeményben lévő egyes csomagok összsúlya kevesebb, mint 20 százalékkal haladta meg azt a súlyt, amely után a vámátalányt lerótták, a súlykülönbséget minden kilogramja után 10 forint összevont vám- és más köztartozást kellett fizetni. Ha a többlet meghaladta a 20 százalékot, a csomagot nem adták ki, míg a vámot nem rendezték. Amennyiben az ajándéktárgyak között olyan cikkek is voltak, amelyek a csomag tartalomjegyzékében nem szerepeltek, azokat behozatali engedély követelése mellett, az általános szabályok szerint kellett elvámolni. A 18 kg feletti csomagok esetében ugyanakkor megengedték, hogy azok meghatározott mennyiségű gyarmatárut is tartalmazzanak: így kávéból 1 fontot (0.4536 kg), kakaóból 0.50 fontot (0.2268 kg), teából 0.25 fontot (0.1134 kg).

Ahogy az a baloldali Magyar Radikális Párt újságjában, a Haladásban olvasható volt, az IKKA-n keresztül kisebb csomagok érkeztek az országba: „A Magyarországra küldött élelmiszer-csomagok ára 3-20 dollár, a 3 dolláros csomagban 15 font cukor van, a 20 dollárosban egy egész éléskamrára való, tízenháromféle élelmiszer. Lehet küldeni cipőt, harisnyát, kerékpárt, rádiót és csak Budapestre virágot is, csokrot és kecskorút egyaránt. (...) Az élelmiszert KÖZÉRT küldi, a dúsztárgyakat és könyveket az IKKA.”²²²

Az IKKA népszerűségének oka

Az 1950-es évek második felétől az addig ideológiai okokból, tudatosan alacsony szinten tartott fogyasztást fokozatos növekedésnek engedték,²²³ egyrészt nőtt az átlagjövedelem: 1960-ban 1575 forint volt, 1962-ben 1638, míg 1965-ben 1766 forintra nőtt,²²⁴ másrészt javult az ellátás színvonala – különösen a hatvanas évek második felétől –, a vásárlói lehetőségek bővültek. Az 1960-as években a kedvező gazdasági változások mind inkább lehetővé tették a lakossági megtakarításokat, valamint ezek egyre nagyobb arányú bevonását az un. „nem termelő infrastruktúra” fejlesztésébe, így a hatvanas évek már érezhető életszínvonal-emelkedést

²²⁰ Sz. n.: Külföldi csomagok vámkezelése. In *Figyelő*, 1960. december 6. 2.

²²¹ 103.377/1950. (IV. 23.) II. f. P. M. számú rendelet, . MK – Minisztertanácsi és miniszteri rendeletek tára, 1950/69. szám (1950. 04. 23.)

²²² *Haladás*, 1950. március 2.

²²³ Valuch Tibor: Csepel bicikli, Caesar konyak, Symphonis, Trapper farmer. A fogyasztás és a fogyasztói magatartás változásai a szocialista korszakban. *Múltunk*, 2008/3. 40-42.

²²⁴ Forrás: *Gazdaságilag aktívak, bruttó átlagkereset, reálkereset (1960-)*. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_qli001.html (letöltve: 2021. 07. 14.)

hoztak.²²⁵ Az 1960-as éveket már a fogyasztás évtizedeként tartották számon. A Központi Statisztikai Hivatal reprezentatív háztartás-statisztikai adatai szerint az egy főre jutó jövedelem a lakosság minden rétegében – általánosságban – nőtt,²²⁶ így emelkedett a kötelező kiadásokon (élelmiszer, rezszi, ruházat) felüli összeg is,²²⁷ amelynek felhasználásáról a háztartások szabadabban dönthettek.²²⁸ A hiánycikkek beszerzésének pedig az IKKA volt a legkedvezőbb módja. Hiszen az, hogy dollárral tömött bukszával nyugati bevásárló körútra induljon az ember, leginkább csak a mesében létezett.

Másrészt a lakosság döntő többsége valutáról álmodni sem mert: a valutatartalékokat és a devizaszámlákat a pártállam a padlásokhoz hasonlóan kisöpörte. Már 1945-ben több olyan rendelet kiadására is sor került, amelyek a pengő, és az arany kivitelét és behozatalát is korlátozták, megtiltották, illetve bejelentési kötelezettség alá vonták, mind a magán- mind a jogi személyek részére.²²⁹ A hivatalos valutaforgalom ezzel Magyarországon megszűnt. Az 1945 őszén kiadott rendeletek kellő jogalapot szolgáltatottak a rendőrségnek a széleskörű razziák megindításához, amelyek eredményeként több száz ember ellen indult eljárás és 160 valutabűnyűben is elkészült a vádirat.²³⁰ A nyomozásokat a budapesti államügyészség kirendeltségeként működő valutaügyészség folytatta le – a rendőrség bevonásával –, míg a bírósági eljárásokat a budapesti büntetőtörvényszéknél szervezett uzsorabíróság kizárólagos hatáskörébe és illetékességébe utalták.²³¹

A kormány az intézkedéstől nagy mennyiségű valuta, értékpapír és arany beáramlását várta, amely a forgalomban lévő pénz egyedüli fedezete lett volna. A határidő leteltéig meglehetősen gyéren szállingóztak a bejelentések, úgy a magánszemélyek, mint a vállalatok vagy bankok részéről. Az arany és valuta tekintetében, pedig aki tudta, igyekezett külföldre menteni a magánvagyonát – ezzel akár egy másik pénzügyi bűncselekményt, a csempészetet valósítva meg.

A forint bevezetése előtt két nappal, 1946. július 28-án, a valutával és az arannyal kapcsolatban minden addiginál szigorúbb szabályozás lépett hatályba, amely augusztus 15-iki határidővel elrendelte a külföldi fizetési eszközök, a külföldi veresű aranyérmék és mindennemű arany letétbe helyezését, illetve megvételre történő felkínálását, valamint a külföldi értékpapírok és követelések bejelentését a Magyar Nemzeti Banknak.²³²

A kommunista propaganda cinizmusára jellemző, hogy miközben az új rendelet a legradikálisabb intézkedéseket helyezte kilátásba azok számára, akik nem akartak megválni a vagyonuktól, mindeközben a Gazdasági Főtanács arról tartott sajtótájékoztatót, hogy „*a letétbe helyezett és bejelentett értékekre az állam nem tart igényt, erre szüksége nincs, mert az így befolyó valuta és arany a Nemzeti Bank készletéhez képest elenyésző. A kormány átmeneti intézkedésnek tartja a valutabeszolgáltatást*

²²⁵ Bartke István: Az életszínvonal, a társadalmi-gazdasági struktúra három évtized alatti változása és az urbanizációs folyamat. *Területi Statisztika*, 28. évfolyam. 1978/6. szám. 46-47.

²²⁶ Például 1965-ben a szellemi foglalkozásúak átlagjövedelme 15.161 Ft, a munkásoké 11.512 Ft, a parasztoké 10.951 Ft volt.

²²⁷ 1965-ben ez az összeg a szellemi foglalkozásúak esetében átlagosan 3.129 Ft/hó, a munkások esetében 2.359 Ft/hó, a paraszti réteg esetében 2.556 Ft/hó volt, s ezen társadalmi csoportok a megjelölt összeg 54,3, 55,4 illetve 51,7%-át fordították 1965-ben háztartási beruházásokra.

²²⁸ A témáról lásd bővebben: Koltai Iván: A lakossági rétegek szabad rendelkezésű jövedelme és felhasználása. *Kereskedelmi Szemle*, 1976/7. szám. 23–27.

²²⁹ Például: 7.160/1945. M. E. sz. rendelet, *A külföldi fizetési eszközök, követelések és értékpapírok, továbbá az arany bejelentése és rendelkezésre bocsátása tárgyában*. Magyar Közlöny, 1945/153. szám.

²³⁰ Szabad Nép, 1945. szeptember 26.

²³¹ 7.160/1945. M. E. sz. rendelet 13. § (1–2)

²³² 8.400/1946. M. E. sz. rendelet a külföldi fizetési eszközök és követelések, a külföldi értékpapírok és az arany forgalmának, valamint a fizetési eszközök kivitelének újabb szabályozása tárgyában. MK, 1946/169. szám.

és a letétbe helyezett értékeket minél hamarabb vissza akarja adni.”²³³ Valójában a rendelet alapján 1946. július 29. és december 31. között az MNB 332,1 millió forintot helyezett forgalomba, a felvásárolt aranyért, valutáért, devizáért.²³⁴

A rendelet megjelenésétől kezdődően tiltott lett a külföldi valuta vagy értékpapír, illetve az arany és az aranytárgyak adása-vétele, kölcsönadása, elzálogosítása, az MNB engedélye nélkül történő kivitele vagy behozatala egyaránt. A jogszabály megszegőire súlyos büntetések vártak: büntett miatt akár 10 évig terjedhető fegyház – gondatlanság esetén maximum 3 évnyi fegyház – szabhattak ki, de üzletszerű vagy ismételt elkövetés esetén halálbüntetést is kaphatott valaki.

Magyarországon a második világháborút követően, egészen 1950-ig hatályban maradtak az 1931-től kezdve hozott devizajogszabályok. 1950-ben kiadták a fizetési eszközökkel elkövetett visszaélésekre vonatkozó büntetőjogi rendelkezéseket is tartalmazó devizakódexet.²³⁵ A devizahatósági jogkört a pénzügyminiszter gyakorolta, a Magyar Nemzeti Bank – amely korábban a devizahatóság volt – általános hatáskörű devizagazdálkodási és devizahatósági szerv lett.²³⁶ A kódex meghatározta a devizahatósági engedélyhez kötött ügyletek körét. Rendelkezett a fizetési eszközök valamint az arany és platina forgalmának korlátozásáról, az értékpapírokról és követelésekről, a pénztartozásokkal kapcsolatos szabályokról, az áru- és utasforgalomról – megszabva például, hogy a nem magyar útlevelemmel rendelkezőknek külföldre szóló menetjegyet csak a devizahatóság által megjelölt valutában lehet árusítani. Magyar állampolgárok ilyen jegyet forintért vehettek, az állandó lakcímük igazolását követően, s a jegy kiadásának tényét az útlevelemben rögzítették. (A magyarországi diplomáciai testületek, valamint a külképviseletek nem magyar tagjaira vonatkozó utazási szabályokat a közlekedési- és postaügyi miniszter és a külügyminiszter külön rendeletben határozták meg.)

A büntető rendelkezések ebben az esetben is szigorúak voltak: akár öt évig terjedő börtönbüntetést kaphatott az, aki a birtokában lévő valutát, aranyat vagy értékpapírt nem jelentette be, azt engedély nélkül az országból kivitte, vagy külföldre vitt vagyontárgy esetében az ellenérték-beszolgáltatási kötelezettségét nem teljesítette.²³⁷ A Kisvárdán élő Kozma Béla például, 1951. augusztus 7-én tizenhat dollárral a zsebében lépte át Dámoc és Királyhelmecc között a magyar-csehszlovák határt, hogy a pénzéért kilenc pár cipőt és egy pár gumicsizmát vásároljon, amit itthon a zugforgalomban értékesíteni tud. A vizsgálat során – beismerő vallomás révén – még négy, 1950 és 1951 során elkövetett tiltott határátlépésére derült fény, amelyeket nem egyedül, hanem 3-4 társával közösen vitt véghez. Az utak során 91 bakancs került az országba, amelyekből 26 illette a vádlottat, ezeket értékesítette is. Az üzleteléshez valutára volt szüksége, ezért két kisvárdai lakostól tizenöt dollárt vásárolt, amelyet Királyhelmeccen 5000 csehszlovák koronára váltott be. Vagyis külföldi fizetési eszközt a devizahatóság engedélye nélkül belfölditől átvett és azt ugyancsak engedély nélkül az ország területéről kivitt. Mindezért a nyíregyházi járásbíróóság őt 1951. november 26-án öt kettő és fél évi börtönbüntetésre ítélte, a közügyektől öt évre eltiltotta és Kisvárdáról hat hónapra kiutasította.²³⁸

A valutás-bugyelláris tehát üres volt. De amúgy sem volt hová menni... Ugyanis az állampárt által megtestesített hatalom és a társadalom viszonyát az 1945 után Magyarországon is kiépített szovjet-típusú rendszerben a külföldi utazások lehetősége, illetve korlátoltsága is jellemezte. 1961-ig belső, „titkos” rendeletek által szigorúan korlátozták a kiutazások lehetőségeit. Szinte

²³³ Szabad Nép, 1946. július 25.

²³⁴ Botos János: A pengő megsemmisülése, a forint születése, 1938–1946. *Múltunk*, 2016/1. 203.

²³⁵ *A rendszerű devizagazdálkodással kapcsolatos szabályokról* szóló 1950. évi 30. sz. tvr. MK, 1950/130-131. szám. A devizakódex az 1974. évi I. tv. elfogadásáig hatályban maradt.

²³⁶ Lásd bővebben: Óváry-Papp Zoltán: A bankrendszer újjászervezése Magyarországon. In *Gazdaság* 1949/3. 155–169.

²³⁷ 1950. évi 30. sz. tvr. 57-67. §.

²³⁸ A Nyíregyházi Járási Bíróság B IV. 0040/2/1951. számú ítélete, 1951. november 26. ÁBTL 3.1.9. V-71313 Kozma Béla. 72/B

kizárólag hivatalos utazásokra volt mód, 1955-ig belügyminiszteri engedéllyel. Magánutazásokra csak nyomós indokkal kerülhetett sor. Az ország kapui hermetikusan bezáródtak. 1955-ben az enyhülés légkörében résnyire megnyíltak, és a hatóságok foglalkoztak a további nyitás lehetőségeivel is, de a forradalom leverése után a kapuk ismét becsapódtak. 1961-ben született meg az első szabályozás, amely kimondta, hogy van lehetőség, ha korlátozott is, az utazásra. Magánutazásra rokonlátogatás céljából, illetve társasutakkal lehetett menni, a hivatalos kiutazásokról alapvetően a területileg érintett miniszter döntött. Az utazások száma 1964-ben ugrott meg érezhetően, amikor megkönnyítették az útlevelek kérvényezésének módját is, és a nyugatra utazóknak 70 dolláros valutakeretet bocsátottak a rendelkezésére. A liberalizálás oka elsősorban a fizetési mérleg javítása érdekében a turizmus fellendítésének szándéka volt, amelynek révén nagyobb devizabevételre számítottak, mint a kiutazók számára nyújtandó devizakiadás.

Legális útként maradt tehát az IKKA: a vizsgált korszakban az átlagember számára ez volt az egyetlen lehetőség, hogy hiánycikkekhez jusson. Az IKKA által nyújtott szolgáltatás államilag garantálta, hogy a csomag meg is érkezik a címzetthez, akinek így nem kellett a határon felbontott csomagja miatt reklamálnia, sem vámot fizetnie a hatóságoknál.

Ajándékot természetesen továbbra is lehetett a Postán keresztül küldeni, de a feltételek itt jóval kedvezőtlenebbek voltak, mivel ebben az esetben a csomag a mindenkori – akár 70%-os mértékű vámmal sújtott – vámrendelkezések hatálya alá tartozott. A csomagba csak olyasmit lehetett tenni, amit a feladó országának vámrendelkezései megengednek, és amit a magyar vámszabályok is jóváhagytak; így például zárt-bádogba forrasztott konzervet ajándékcsomagban küldeni nem volt szabad. Az ún. ajándéktaarifában meghatározott évi keret egyszeres mértékét meghaladó mennyiségű áruk után pedig 100%-os vámot kellett fizetni. A kétszeres mennyiségen felüli áru kereskedelmi jellegűnek minősült, nem volt vámkezelhető, ezért az egész küldeményt – megosztás nélkül – vissza kellett küldeni a feladónak, vagy a nem vámkezelhető mennyiséget szakmai vállalat részére megvételre kellett felajánlani. Ebben az esetben az egész vételár vámtartozás címén került elszámolásra.²³⁹ Az IKKA tehát jóval kedvezőbb kereteket biztosított úgy az ajándékozók, mint a megajándékozottak számára, így rövid idő alatt rendkívüli népszerűsége tette szert.

Érdeemes megemlíteni, hogy az emigrációba kényszerült magyarok körében az IKKA megítélése kettős volt. Egyrészt a Janus-arcú rezsimit látták benne, amely cinikus módon gazdasági hasznot húz a politikai okok miatt kettészakított családok helyzetéből. Emigráns lapok arról cikkeztek, hogy „*az IKKA csomagok 1.) a magyar kommunista kormány propaganda gépezetét segítik és 2.) felháborítóan magas áriák, majdnem zsaroló jellegűek, azáltal, hogy a magyar kormány másféle csomagok küldését a magas vámok folytán, majdnem lehetetlenné teszik [...] a magyar kommunistáknak szükségük van dollárra, amerikai képviselőitek fenntartására és propagandára. És miután másféle csomagok küldését megnehezítik, szinte monopóliumot adva az IKKA-nak, az amerikai magyarságot kényszerítik propagandájuk megfizetésére. Eltekintve attól, hogy az IKKA csomagokat a piaci ár két-háromszorosáért adják, azokba haszontalan élelmiszert is belecsempésznek, mint például édes likőrt, amely kétségkívül nem egy ínségben lévő egyén szükségleteit szolgálja.*”²⁴⁰

Ugyanakkor mindez mégsem volt gátja az IKKA-program felvirágzásának, hiszen ez volt az egyetlen nyitott kapcsolattartási lehetőség az otthoniakkal. A szolgáltatások sokrétűségét mutatja, hogy még olyanokat is meg tudtak szólítani, akiknek már nem élt rokona az óhazában. Ők éves díj ellenében gondoskodhattak a családi sírok gondozásáról.

²³⁹ Boldizsár Iván (szerk.): Magyar hírek kincses kalendáriuma. Magyarok Világszövetsége, Budapest, 1965. 276–278.

²⁴⁰ Amerikai magyar népszava, 1957. március 14. 2.

Az állami támogatottság oka

Az mostanra talán kiderült, hogy a program miért vonzotta a lakosságot. Azonban a diktatúráknak nem kifejezett jellemzője az altruizmus és a felebaráti szeretet. Így vélelmezhetően a pártállamnak is megérte a csomag- majd később utalványrendszer működtetése.

A vasfüggöny leereszkedésének egyik következményeként az állam nehezen jutott konvertibilis valutához. A kötött devizagazdálkodást folytató országokban pedig nemcsak a magánszemélyek, de a vállalatok, intézmények sem rendelkezettek szabadon követeléseikkel, azt be kell szolgáltatniuk a felhatalmazott pénzintézetnek, illetve követeléseik felett csak a devizahatóság előzetes engedélyével rendelkezettek.

A hitelintézetek államosítását követően, 1948-tól kizárólag a Magyar Nemzeti Bank által felügyelt Magyar Külkereskedelmi Bank foglalkozhatott devizaügyletekkel.²⁴¹ A devizapolitika és -gazdálkodás célja természetesen mindig a fizetési mérleg tartós egyensúlyának biztosítása volt. A devizabevételek 80-85%-át az áruforgalom adta, míg 15-20%-a a különböző járulékos devizabevételekből származott. Ezen utóbbiak közé tartozott az IKKA-átutalás ugyanúgy, mint a szerzői, szabadalmi díjak.

A járulékos devizabevételek között mindig is nagy jelentősége volt a külföldön élő magyarok átutalásainak. A két világháború között volt, hogy ezek az utalások évi 8 millió dollárra rúgtak,²⁴² s a további növekedéstől az állam a háborút követően is a fizetési mérleg egyensúlyának megteremtését várta, a „sok kicsi sokra megy” – vagy a lenini nyelvhasználatból elve „kicsiből lesz a nagy” – elve alapján. Az IBUSZ az ötvenes évek elején évi 2,5-3 millió dolláros forgalmat bonyolított a Magyarországon forintért nem kapható importárutakat és hazai hiánycikkeket tartalmazó csomagok megrendeléséből. Éppen ezért indítványozta Olt Károly – a Rákosi-kormány pénzügyminisztere – 1953-ban az IKKA ajándékcsomag-konstrukció további fenntartására, amelyet az MDP KV február 7.-én határozatban fogadott el.

Az ötvenes évek második felében az IKKA révén az ország évi 5-10 millió dolláros devizabevételtelhez jutott. Az IBUSZ Külföldi Kereskedelmi Akció keretében magyar állampolgárok 1965-ben már 7,3 millió dollár értékű árut, ezen felül az MNB-nek történő nyugati átutalások alapján további 2,2 millió dollár forintértékét, illetve 151 millió forint értékű ajándékcsomagot és közel 2000 ajándék gépkocsit kaptak. Az IKKA-akció keretében az USA-n kívüli tőkés országokból is érkeztek konvertibilis átutalások, de a magyar diaszpóra földrajzi elhelyezkedéséből következően ennek a forgalomnak a zöme az Egyesült Államokra esett.²⁴³ Az állam mindenesetre jelentős mennyiségű devizához jutott, amire a gazdasági elszigeteltségből fakadó alacsony export és az ezzel járó devizahiány miatt nagy szüksége volt a magyar gazdaságnak. Az IKKA tehát fontos valutabevételi forrás lett.

De a csomagok körül jelentkeztek problémák is; leginkább az, hogy az apparátus működtetése olyannyira költséges volt, hogy már 1957-ben felmerült, hogy célszerű lenne megvizsgálni a bankátutalás rendszerére történő áttérést.

Csomag helyett utalvány...

Az ötvenes évek végétől a csomagok helyét mindinkább az IKKA-utalványok vették át: az ajándékozó egy általa meghatározott személynek, meghatározott célra külföldön dollárban befizetett egy bizonyos összeget, amivel itthon a legkülönfélébb iparcikkeket lehetett egy

²⁴¹ Lásd bővebben: Óváry-Papp Zoltán: A bankrendszer újjászervezése Magyarországon. In *Gazdaság*, 1949/4. 213–217.

²⁴² Bognár József: Külkereskedelmünk problémái. In *Közgazdasági Szemle* 1957/8–9. 850.

²⁴³ Honvári János: Pénzügyi és vagyoni tárgyalások és egyezmények Magyarország és az Egyesült Államok között, 1945–1978. In *Századok* 2009/1. 63.

árjegyzékből kiválasztani és megvásárolni. Pamutáru, klöpli-függöny, danulon-paplan, háztartási gép, óra, rádió, televízió, öröklakás vagy éppen balatoni üdülés találhatta meg jogos tulajdonosát (ez utóbbi akár napi 30 forint költőpénzzel személyenként).

Vagyis a Nyugaton élő rokonok által hivatalosan küldött valutát bevonták, és cserébe a Magyar Nemzeti Bank a dollárnak megfelelő értékű úgynevezett IKKA-utalványt adott. A nyugati megrendelőhelyeken befizetett összeg ellenében, Budapesten – az árjegyzékben foglaltak szerinti áron – kiadták az ajándékot, minden vám vagy egyéb költség nélkül, bármekkora értékig. Be lehetett fizetni meghatározott árucikkre, típuscsomagra, illetőleg úgy, hogy az ügyfél szabadon választott magának valamilyen árut. Szabad választásra történő befizetés esetén a megajándékozott az árjegyzék alapján bármit kiválaszthatott magának: Pick-szalámi, rizs, kakaópor, csokoládé, kávé, nyugati italok, amerikai cigaretta, nyugati gyártmányú ruhaneműk és használati cikkek, illetve hazai gyártmányú iparcikkek (például Pacsirta vagy Fecske rádió) találtak gazdára. A Budapesten lakó ügyfeleket postán értesítette az IKKA, s ők személyesen vehették át az ajándékot, a vidékieknek utánvétet biztosítottak. A távirati úton rendelt ajándékokat soron kívül továbbították. Nem csoda, ha egy-egy nagyobb ünnep táján, karácsonykor, az őszi beszerzések idején, vagy a nyári szezon kezdetekor sokan próbálták bevenni magukat a Tüköry utcába. A szolgáltatás rendkívüli népszerűségét mutatja, hogy 1961 nyarán bővíteni kellett a bemutatótermet.²⁴⁴

IKKA megrendelő és információs szolgálat a világ szinte minden táján működött. Európában Anglia, Ausztria, Belgium, Franciaország, Hollandia, Nyugat-Németország, Olaszország, Svájc és a skandináv államok területén, összesen 26 címen lehetett IKKA-utalványt vagy csomagot befizetni, az USA-ban két New York-i címen, Kanadában Montrealban és Torontóban, ezenkívül Argentínában, Brazíliában, Uruguayban, Venezuelában, Ausztráliában, Új-zélandon, Kenyában, Tengerben és Izraelben is. De az *IKKA-Monimpex, Budapest* címre közvetlenül is lehetett átutaltatni.²⁴⁵

Az olvasóban joggal merülhet fel a kérdés: hogy került a képbe a Monimpex? Az 1947-ben bevezetett hároméves terv egyik központi eleme a külkereskedelem államosítása volt, hiszen ez az ágazat biztosította az ipar import-nyersanyag szükségletét és bonyolította az ezt fedező exportot. A „szocialista” külkereskedelem alapja a nemzetgazdasági terv lett, ettől függött a külkereskedelmi terv, amely pontosan előírta az egyes árucikkekben teljesítendő kivitelt és a behozatalt. A terveket az Országos Tervhivatal készítette elő, a magyar külkereskedelem túlnyomó részét a gyakorlatban pedig tizenkét nagy állami vállalat bonyolította. A Chemolimpex a vegyi cikkek exportját és importját, a Lignimpex a fa- és papíráruét, a Medimpex a gyógyszerét, a Mezőgazdasági Kiviteli és Behozatali Rt. (Agrimpex) a mezőgazdasági és állati termékek, gyümölcs, konzervek, stb. külkereskedelmével foglalkozik. A Kelet-európai Kereskedelmi Rt. (Kelimpex) feladata a fa, papír, üveg, vegyianyag, olaj, stb. áruk exportjának és importjának lebonyolítása volt. A Magyar Külforgalmi Rt. a textilipari és bőripari nyersanyagok behozatalt, másfelől pedig a textil- és bőripari áruk kivitelét végezte, gyarmatárukat (kávé, tea, kakaó, fűszerek) importált. A Nehézipari Külkereskedelmi Vállalat (Nikexport) a kocsz, a vas, a fémek és gépek behozatalával és kivitelével foglalkozik. A Műszaki Külkereskedelmi Vállalat (Ferunion) főleg elektromos cikket és finommechanikai termékeket importált és exportált. Az Exportkereskedelmi és Árubeszerző Rt. bonyolította le minden viszonylatban a kompenzációs ügyleteket.²⁴⁶

²⁴⁴ Magyar Pál: Az IKKA-csomagtól az IKKA-utalványig. In *Magyar hírek kincses kalendáriuma*. Szerk.: Boldizsár Iván. Budapest, Magyarok Világszövetsége, 1961. 228-229.

²⁴⁵ Uo.

²⁴⁶ Óváry-Papp Zoltán: A bankrendszer újjászervezése Magyarországon. In *Gazdaság*, 1949/4. 215.

Az Egyedárusági Cikkek Export-Import Vállalata (Monimpex) a dohány, só, szesz, stb., azaz a kincstári egyedárusági cikkek külkereskedelmét bonyolította.²⁴⁷ 1955-től – egy minisztertanácsi határozat értelmében –, a pénzügyőrség pénzügyi büntettek és szabálysértések megakadályozása és felderítése érdekében végrehajtott ellenőrzései kiterjedtek a Monimpex külkereskedelmi vállalatra is, amely tehát köteles volt az ellenőrzés céljára minden szükséges adatot rendelkezésre bocsátani.²⁴⁸

1956-ot követően megsokszorozódott a valutát küldők száma, és ezzel együtt a vásárolható áruk köre is bővült. A lista pedig kiegészült szocialista gyártmányú hiánycikkkel, amelyeket így előjegyzés és várakozás nélkül lehetett beszerezni. Többek között az Orion gyár AT 505-ös, fekete-fehér csúcsmodellje, az első hazai nagyképernyős tévé is így vált hozzáférhetővé, de porszívó, padlókeféző, gáztűzhely, varrógép, mosógép, fürdőkád, Pannónia motorkerékpár, Moszkvics, Skoda, Trabant, Wartburg autók is szerepeltek a kínálatban.

Az ötvenes évek második felében a Fővárosi Ingatlanközvetítő Vállalat (FIK) útján bonyolódtak le azok az ingatlanvásárlások, amelyeket külföldi megbízásból, a Nemzeti Bank engedélyével a Monimpex, illetve az IKKA közvetítésében vittek véghez. Az IKKA-akció keretében a külföldi megbízott, itteni rokona számára házat, öröklakást, telket vásárolhatott, az ellenértéket külföldön, valutában kifizetve.²⁴⁹

1958-ban pedig a MALÉV egyezett meg az illetékes pénzügyi hatóságokkal, hogy a Ferihegyi repülőtér tranzit várótermében a Monimpex-IKKA megszervezze az árusítást. A magyar dohány- és italárakon túlmenően itt rövidesen emléktárgyak, népművészeti cikkek, illatszerek, porcelántárgyak is árusításra kerültek.²⁵⁰

A felhasználásban rejlő „egyéb” lehetőségek

Az IKKA népszerűvé válásával egy időben az ügyeskedés is megindult. Akiknek nem volt szükségük a nyugati holmikra, eladták azokat vagy magát az utalványt, akár az eredeti érték sokszorosáért. Az utalványok ugyanis nem névre szóltak, a címzetten kívül bárki más is beválthatta azokat. Az üzletelések az IKKA-helyiségek körüli kapualjakban folytak. Árfolyamkülönbség, hiánycikkek, nyugati áruk, biankó csekk – ezek így együtt, nagy kísértést jelentettek az „okos” megoldások iránt érdeklődőknek. 1960 körül 25-30 forintot ért egy IKKA-dollár – ez volt az utcai *nem hivatalos árfolyam*. Az IKKA-üzérkedés az egyik legjövedelmezőbb pénzszerzési lehetőséggé vált abban az időben. Akiket viszont felelősségre vontak, általában egy-két évnyi börtönre, vagyonelkobzásra, pénzbüntetésre, és nyilvános lejáratásra számíthattak.

A Rendőrségi Szemle 1957 májusi száma, már olyan foglalkozás nélküli, üzletelő személyekről cikkezett, akiket „a rendőri szervek kevéssé ismernek, pedig talán a legnagyobb veszélyt jelentik a népgazdaságra. Az ilyen embereknél lehet vásárolni 'IKKA' utalványokat, az ilyen utalványokra kiváltott külföldi küldeményeket, kakaót, csokoládét, zseletet, külföldi cigarettákat, narancsot, citromot és olyan textíliákat, amit az állami vagy szövetkezeti kereskedelemben nem lehet beszerezni. Van tűzkeő, öngyújtó, angol szövet, durábellőr(...) Ezek az elemek a társadalom parazitái, mert semmittevésből élnek, sok esetben nem is látják az árut, amit értékesítenek, csak közvetítenek, illetőleg a hasznot vágják zsebre. Ilyen személyek ellen

²⁴⁷ MONIMPEX Külkereskedelmi Vállalat: borok, szeszes italok, borfeldolgozó berendezések, pezsgő, őrölt paprika, édesipari áruk, méz, dohányárak exportja. Borok, szeszes italok, szesz, kávé, tea, kakaóbab, édesipari áruk, sör, halkonzervek, só, dohányáru, fűszer, déligyümölcs, gyarmatárak importja. In Berza László (főszerk.): *Budapest Lexikon*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973. 631.

²⁴⁸ A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 1.071 /1 955. (VIII. 13.) számú határozata a pénzügyőrség gazdasági ellenőrző munkájának hatékonyabbá tételéről. MK 1955/86. szám (augusztus 13.).

²⁴⁹ Sz. n.: 6000 családi házat ad el részletre a FIK. In *Figyelő*, 1958/32. szám (augusztus 12.). 2.

²⁵⁰ Sz. n.: Nyolc hónap alatt egymillió légitelület. In *Figyelő*, 1958/39. szám (szeptember 30.). 5.

*folytatott eljárásainknál, amelyek meglehetősen ritkák, rendszerint fényűzően berendezett lakásokat találunk, nemritkán a megengedett súlyhatáron felüli aranytárgyakat, nagy mennyiségű Napoleon-aranyat és egyéb valutát, melyek világosan bizonyítják ezek tevékenységének veszélyes voltát. Veszélyességük felismerése viszont arra kötelez bennünket, hogy elsősorban ezek ellen indítsunk könyörtelen, támadóharcot és tevékenységüknek nemcsak gátat vetni, hanem teljes egészében likvidálni igyekezzünk azt.*²⁵¹

A diktatúra persze maga is kihasználta a rendszerben rejlő lehetőségeket. Az állambiztonság igyekezett minden olyan információt összegyűjteni, ami egy általuk ellenségesnek tartott személy, csoport, társadalmi réteg ellen felhasználható volt, amint azt az alábbi példa mutatja.

1949-ben Skalec György, diplomás mezőgazda Ausztriába disszidált, hátrahagyva feleségét és négy illetve öt éves fiait. Osztrák állampolgárságot szerzett, amelyet az ő révén 1953-ban a Magyarországon élő felesége is megkapott. 1951-től egy montreali cég megbízottjaként – az osztrák Nemzeti Bank engedélyével – a budapesti IKKA részére közvetítőként működött: a kanadai megbízóktól „szeretetsomag-rendeléseket” gyűjtött. 1951-és 1954 között mintegy 40.000 dolláros forgalmat bonyolított. 1954-ben egy szintén magyar származású üzlettársával kereskedelmi társaságot alapított, amely egyik fő tevékenységként Jugoszlávia és Magyarország felé közvetített ajándécsomagokat főként Ausztriából és Kanadából. A feleség itthon, a férj pedig Ausztriában igyekezett minden követ megmozgatni annak érdekében, hogy a család egyesítés érdekében az asszonyt és a gyerekeket kiengedjék Ausztriába. A nagykövetségekre, de 1954-ben még Rákosi Mátyásnak is ment levél ez ügyben.

Az államvédelmi szempontok azonban felülírták a családi akaratot. 1955. január 15-én két államvédelmi tiszt kereste fel Skalec Györgynét, Bimbó utcai otthonában, ahonnan az asszonyt kihallgatásra vitték. Közölték vele, hogy az útlevél-kérelmét ismételten elutasították. Ugyanakkor az is gyorsan kiderült a számára, hogy az államvédelem ennél sokkal tájékozottabb: tudják, hogy nyugatról – illegális úton – rendszeresen pénz kap. Ugyanis még 1952-ben a vizsgálati főosztály őrizetbe vette Schwarz Klára budapesti lakost, aki illegális kapcsolatot tartott fenn Spitzer Ferenc disszidenssel egy embercsempészen keresztül. Schwarz Klára vallomása szerint 1952. április 10-e körül a futártól két levelet kapott, közülük az egyiket – ami 1500 forintot is tartalmazott – Skalec Györgynének címezték...²⁵²

Az állambiztonságiak megfenyegették az asszonyt, miszerint „Nekünk nem az a célunk, hogy gyermekei most anya nélkül maradjanak, s a jóindulatot a részünkről az eddigiek során is tapasztalhatta, de eddigi magatartása visszaélést jelent a mi jóindulatunkkal szemben. Mi nem akarunk nagy ügyet csinálni, de ha a jövőben nem mond el mindent őszintén, kénytelenek leszünk az elkövetett bűnöket vallomásától függetlenül bebizonyítani.”²⁵³

A meggyőzés sikeres volt; Skalec Györgyné együttműködési szándékról írt alá nyilatkozatot. Foglalkoztatásától azt remélték, hogy rajta keresztül megközelíthetik a férjét, aki 1955-ben az IKKA ausztriai megbízottja volt, valamint bizonyos adatok szerint kapcsolatban állt a bécsi CIC-val, így részt vett a „Magyarország ellen irányuló gazdasági kártevésben”. A végső cél a férj beszerzése lehetett, amelyhez az itthon maradt feleségén és a gyerekein keresztül vezethetett az út. „Virág Györgyné” fedőnevű ügynök a munkát kizárólag azért vállalta, mert félt a felelősségre vonástól. A kapcsolat ezen alapult.²⁵⁴

²⁵¹ Turza Mihály: A spekuláció és üzérkedés jelenlegi helyzetéről. In *Rendőrségi Szemle* 1957/5. 245.

²⁵² BM II/4 alosztály feljegyzése 1955. február 21-én, „Virág Györgyné” ügyében. ÁBTL 3.2.1. Bt-327 „Virág Györgyné” 16.

²⁵³ BM. II/4. alosztályának jelentése „Virág Györgyné” beszerzéséről. Budapest, 1955. január 24. ÁBTL 3.2.1. Bt-327 „Virág Györgyné” 13.b.

²⁵⁴ BM. II/4. alosztályának jelentése „Virág Györgyné” beszerzéséről. Budapest, 1955. január 24. ÁBTL 3.2.1. Bt-327 „Virág Györgyné” 14.

A hőskorszak vége

1965-től kiépült a Konsumtourist (Intertourist) üzletek – a fénykorban több mint 350 boltból álló – hálózata. Népszerű nevükön ezek voltak a dollárboltok, ahol az IKKA utalványokért minden keresett árucikket, szolgáltatást azonnal meg lehetett kapni, beleértve a hiánycikkeket is. A legismertebb budapesti üzletek a Kígyó és az Arany János utcában működtek. A drágább szállodákban is nyitak dollárboltok, ezekre az állambiztonság – a külföldi vendégek miatt – fokozott figyelmet fordított.

Az IKKA által kitaposott ösvényen azután külkereskedelmi vállalatok is megjelentek. Az 1960-as évek végén debütált a Konsumex Ajándékautó-Szolgálat. A nyugati országokban élő rokonok az ottani bankokban – természetesen konvertibilis valutában – a Konsumex részére befizethették a kiválasztott autó árát, amit ezt követően itthon adtak át. A program vonzerejét többek között a kedvezőbb – 60% helyett csak 50%-os – vámteret adta. Ráadásul az alkatrészbeszerzés gondját is vállalta a Konsumex, amennyiben a külföldi ajándékozó az annak megfelelő összeget is befizette.²⁵⁵

Végül is az IKKA „hőskorszakát” a Gazdasági Bizottság egy 1967-es határozata zárta, amelynek értelmében 1968. január 1-től az IKKA-utalványok dolláronként 30 forintos alapon, a nagyobb áruházakban vásárlásra illetve bármely OTP-fiókban vagy postahivatalban készpénzre lettek beválthatók. Az IKKA üzemeltetését 1968-tól gyakorlatilag az OTP vette át.²⁵⁶ Az IKKA központi épülete ekkortól a – szecessziós és art deco stílusjegyeket magánviselő – Nádor és a Mérleg utca sarkán álló, egykor a Magyar-Cseh Iparbank épületének otthont adó bérházba került.²⁵⁷

Az új gazdasági mechanizmus bevezetését követően enyhítették a deviza-gazdálkodás egyik lényeges kötöttségét: a devizaköveteléseket ugyan továbbra is be kellett jelenteni, de az állampolgárok az általuk szerzett és beszolgáltatott devizából visszavásárlási lehetőséget kaptak. Mindennek jogalapját 1969-ben egy pénzügyminiszteri rendelet teremtette meg, amely szerint a devizabelföldi természetes személyek belföldi pénztézetnél devizaszámlát nyithattak és a számlán lévő devizakövetelés terhére – meghatározott jogcímenek – kifizetési, átutalási megbízást adhattak.²⁵⁸ A devizaszámlára vonatkozó általános rendelkezést a Magyar Nemzeti Bank adta ki, egyúttal az Országos Takarékpénztárt bízva meg a lakossági devizaszámlák kezelésével.²⁵⁹ 1972-ben szintén egy PM-rendelet erősítette meg, hogy Takarékpénztár – megbízott pénztézetként – valuta- és devizaműveleteket végezhet, devizabelföldi és -külföldi személyek részére devizaszámlákat vezethet, továbbá ellátja és szervezi az IKKA szolgálatot.²⁶⁰

Az IKKA-utalvány rendszere az utazási lehetőségek kinyílásával, a TESCO-n²⁶¹ keresztül vállalható külföldi, dollárban fizető munkavállalás terjedésével, az 1980-as évekre elvesztette funkcióját. A bevásárlóturizmus megjelenésével pedig a magyarok már a külföldi támogatók segítségével nélkül is hozzájuthattak a vágyott termékekhez. A rendszerváltást követően az

²⁵⁵ A Meseautótól a Merkurig 7. rész – IKKA, Komzumex és más kiskapuk. Forrás: <https://www.autoszektor.hu/hu/content/meseautotol-merkurig-7-resz-ikka-konzumex-es-mas-kiskapuk> (letöltve: 2021. 09. 14.)

²⁵⁶ Horváth Mihály: A lakosság „pénztárkönyve”. In *Figyelő*, 1968. március 28. 1.

²⁵⁷ Forrás: https://www.otpedia.hu/lexikon/helyek/egykor-magyar-cseh-iparbank-majd-az-ikka-szekhazavolt_2/ (letöltve: 2021. 09. 14.)

²⁵⁸ 21/1969. (VII. 8.) PM sz. rendelet a devizabelföldiek devizaszámlájáról. MK. 1969/52. szám (július 8.)

²⁵⁹ Nagy László: Devizaszámla belföldiek részére. In *Világgazdaság*, 1969. augusztus 26. 2.

²⁶⁰ A pénzügyminiszter 29/1972. (X. 10.) sz. rendelete az Országos Takarékpénztár feladatairól. MK 1972/79. szám (október 10.)

²⁶¹ TESCO: Nemzetközi Műszaki-Tudományos Együttműködési Iroda, amelynek közvetlen felügyeletét a Külkereskedelmi Minisztérium látta el, és javarészt magyar szellemi tőkét, hozzáértést – és ügynököket – exportált szakemberek formájában

egykoron elérhetetlennek tűnő árucikkek hamarosan a mindennapos kínálat részévé váltak, ezzel a dollárboltoknak is bealkonyult. Az IKKA a kilencvenes évek közepén végleg megszűnt.

Irodalomjegyzék

- [1] 1.071 /1 955. (VIII. 13.) számú M. T. határozat *a pénzügyőrség gazdasági ellenőrző munkájának hatékonyabbá tételéről*. MK 1955/86. szám
- [2] 103.377/1950. (IV. 23.) II. f. P. M. sz. rendelet (3) bek. *Magyar Közlöny, Minisztertanácsi és miniszteri rendeletek tára*, 1950/69. szám
- [3] 103.377/1950. (IV. 23.) II. f. P. M. számú rendelet, . MK – Minisztertanácsi és miniszteri rendeletek tára, 1950/69. szám
- [4] 103.377/1950. (IV. 23.) II. f. P. M. számú rendelete *a külföldi ajándékküldemények vámkezelésének szabályozásáról szóló 118/1950. (IV. 22.) M. T. számú rendelet végrehajtása tárgyában*. MK – Minisztertanácsi és miniszteri rendeletek tára, 1950/69. szám
- [5] 150.500/1948. Közl. M. sz. rendelet az Országos Magyar Idegenforgalmi Hivatal megszüntetése és az állami szállodák kezelése tárgyában. MK Rendeletek Tára 1948/177. szám
- [6] 21/1969. (VII. 8.) PM sz. rendelet *a devizabelföldiek devizaszámlájáról*. MK. 1969/52. szám
- [7] 29/1972. (X. 10.) sz. P. M. rendelet *az Országos Takarékpénztár feladatairól*. MK 1972/79. szám
- [8] 6.590/1948. Korm. sz. rendelet az idegenforgalommal és az állami szállodákkal kapcsolatos hatásköri kérdések szabályozása tárgyában MK Rendeletek Tára 1948/135. szám
- [9] 7.160/1945. M. E. sz. rendelet, *A külföldi fizetési eszközök, követelések és értékpapírok, továbbá az arany bejelentése és rendelkezésre bocsátása tárgyában*. Magyar Közlöny, 1945/153. szám
- [10] 8.400/1946. M. E. sz. rendelet a külföldi fizetési eszközök és követelések, a külföldi értékpapírok és az arany forgalmának, valamint a fizetési eszközök kivitelének újabb szabályozása tárgyában. MK, 1946/169. szám
- [11] [A Meseautótól a Merkurig 7. rész – IKKA, Komzumex és más kiskapuk. Forrás: https://www.autoszektor.hu/hu/content/meseautotol-merkurig-7-resz-ikka-konzumex-es-mas-kiskapuk](https://www.autoszektor.hu/hu/content/meseautotol-merkurig-7-resz-ikka-konzumex-es-mas-kiskapuk)
- [12] *A természetű devizagazdálkodással kapcsolatos szabályokról* szóló 1950. évi 30. sz. tvr. MK, 1950/130-131. szám
- [13] Bartke István: Az életszínvonal, a társadalmi-gazdasági struktúra három évtized alatti változása és az urbanizációs folyamat. *Területi Statisztika*, 28. évfolyam. 1978/6. szám.
- [14] Berza László (főszerk.): *Budapest Lexikon*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973
- [15] BM II/4 alosztály feljegyzése 1955. február 21-én, „Virág Györgyné” ügyében. ÁBTL 3.2.1. Bt-327 „Virág Györgyné”
- [16] BM. II/4. alosztályának jelentése „Virág Györgyné” beszerzéséről. Budapest, 1955. január 24. ÁBTL 3.2.1. Bt-327 „Virág Györgyné”
- [17] BM. II/4. alosztályának jelentése „Virág Györgyné” beszerzéséről. Budapest, 1955. január 24. ÁBTL 3.2.1. Bt-327 „Virág Györgyné”
- [18] Bognár József: Külkereskedelmünk problémái. In *Közgazdasági Szemle* 1957/8–9.
- [19] Boldizsár Iván (szerk.): *Magyar hírek kincses kalendáriuma*. Magyarok Világszövetsége, Budapest, 1965
- [20] Botos János: A pengő megsemmisülése, a forint születése, 1938–1946. *Múltunk*, 2016/1.
- [21] *Gazdaságilag aktívak, bruttó átlagkereset, reálkereset (1960-)*. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_qli001.html

- [22] Honvári János: Pénzügyi és vagyoni tárgyalások és egyezmények Magyarország és az Egyesült Államok között, 1945–1978. In *Századok* 2009/1.
- [23] Horváth Mihály: A lakosság „pénztárkönyve”. In *Figyelő*, 1968. március 28.
- [24] Koltai Iván: A lakossági rétegek szabad rendelkezésű jövedelme és felhasználása. *Kereskedelmi Szemle*, 1976/7. szám.
- [25] Kudar Lajos: Turizmusunk története dióhéjban. Tinta Tankönyvkiadó, Budapest, 2003.
- [26] Magyar Pál: Az IKKA-csomagtól az IKKA-utalványig. In: *Magyar hírek kincses kalendárium*. Szerk.: Boldizsár Iván. Budapest, Magyarok Világszövetsége, 1961.
- [27] Markos Béla – Kolacsek András: Az idegenforgalom. Budapest, 1961.
- [28] Mészáros István: IKKA utalványok minta felülnyomással. In *Éremtani lapok*, 2012. április. 4.
- [29] N. Kósa Judit: Dolláros kosztüm a Lenin körútról. In *Népszabadság*, 2000. augusztus 11.
- [30] Nagy László: Devizaszámla belföldiek részére. In *Világgazdaság*, 1969. augusztus 26.
- [31] Nyíregyházi Járási Bíróság B IV. 0040/2/1951. számú ítélete, 1951. november 26. ÁBTL 3.1.9. V-71313 Kozma Béla.
- [32] Óváry-Papp Zoltán: A bankrendszer újjászervezése Magyarországon. In *Gazdaság* 1949/3.
- [33] Óváry-Papp Zoltán: A bankrendszer újjászervezése Magyarországon. 2. rész. In *Gazdaság*, 1949/4.
- [34] Simonovics Ildikó: Divat és szocializmus. Magyarország divattörténete 1945–1969. Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Interdiszciplináris Doktori iskola „Európa és a magyarság a 18–20. században” doktori program, 2015. 77. <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/14970/simonovics-ildiko-phd-2015.pdf>
- [35] Sz. n.: 6000 családi házat ad el részletre a FIK. In *Figyelő*, 1958/32. szám
- [36] Sz. n.: Külföldi csomagok vámkezelése. In *Figyelő*, 1960. december 6.
- [37] Sz. n.: Nyolc hónap alatt egymillió légikilométer. In *Figyelő*, 1958/39. szám
- [38] Turza Mihály: A spekuláció és üzérkedés jelenlegi helyzetéről. In *Rendőrségi Szemle* 1957/5.
- [39] Valuch Tibor: Csepel bicikli, Caesar konyak, Symphonis, Trapper farmer. A fogyasztás és a fogyasztói magatartás változásai a szocialista korszakban. *Múltunk*, 2008/3.

Deák József*: Határőrök, vámosok, állambiztonsági és belügyi szervek munkatársainak helytállása 80 évvel ezelőtt, a Szovjetuniót ért váratlan támadás első hónapjaiban

Absztrakt

A Szovjetunió fennállása idején a rendészeti szervezetek tagjai által elkövetett sorozatos jogsértések már-már teljesen elterelték a figyelmet a hazájuk megtámadásakor szolgálatot teljesítő határőrök és rendőrök emberfeletti erőfeszítéseiről, hősiességéről. Akkor és ott, ők nem az önkényuralmi rendszer fennmaradásáért harcoltak, hanem családjukért, hazájukért áldozták fel életüket. Csak nagyon kevés ország került ilyen pusztító kataklizmába történelme során. A nagy cselekedetek, a szovjet fegyveres testületeket, beleértve a rendészeti szervezetet ért szélsőséges megpróbáltatások, a borzasztó veszteségek egyúttal kiindulópontjai is lettek eseménysorozatoknak a szervezetek történetében. A legújabb történelmi kutatások eredményeinek felhasználásával e rendkívüli események közül idézünk fel néhányat abból a célból, hogy példát állítsunk a mai rendészeti szakemberek számára.

Kulcsszavak: *rendészeti szervezetek, rendkívüli hősiesség helytállás, példaadás*

English title: The bravery of border guards, customs officers, state security and internal affairs officers 80 years ago, during the first months of the unexpected attack on the Soviet Union

Abstract

During the existence of the Soviet Union, a series of violations committed by members of law enforcement organizations almost completely distracted attention from the heroic efforts and conduct of the border guards and police officers who served in the invasion of their homeland. Then and there they were not fighting for the survival of an authoritarian regime, but sacrificing their lives for their families and their country. Very few countries in history have suffered such a devastating cataclysm. The great deeds, the extreme ordeals and the terrible losses suffered by the Soviet armed forces, including the law enforcement agencies, were also the starting points for a series of events in the history of the organisations. Using the results of recent historical research, we will recall some of these extraordinary events with the aim of setting an example for today's law enforcement professionals.

Keywords: *law enforcement structures, extraordinary and heroic efforts, to conclude lessons*

Orosz megközelítésben a rendészeti (bűnüldöző) tevékenység: az állami és erre felhatalmazott társadalmi szervek, szervezetek jogszabály alapján végzett cselekvése, az élet, az egészség, a tulajdon, az állampolgárok, a jogi személyek, a társadalom, az állam jogai és jogos érdekei, a jogrend, a biztonság és a törvényesség védelmében.

E törvényesség és a biztonság garantálásának közvetlen végrehajtására szerveződtek az állam biztonsági szervei. A Fegyveres Erők, a Szövetségi Biztonsági Szolgálat (FSZB), (a rendőrséget jelölő – D.J.) Belügyminisztérium (MVD), a Külső Hírszerzés Szolgálat (SzVR), a Szövetségi

* Dr. Deák József, PhD, r. alezredes, adjunktus, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészetelméleti és -történelmi Tanszék, <https://orcid.org/0000-0002-7661-4485/>, deak.jozsef@uni-nke.hu

Őrzés-Védelmi Szolgálat (kormányőrség – szerző), (FSzO), a Szövetségi Adóhivatal (FNSz), és a Rendkívüli Események Minisztériuma, (MCsSz). Továbbá a munkavégzés biztonságát szolgáló szerveket az iparban, az energetikában, a közlekedésben, a mezőgazdaságban, a hírközlésben, a vámuigyekben, a természetvédelemben, az egészségügyben, és egyéb törvényes állami biztonsági szervek.²⁶²

E szervek jogelődeinek, feladatainak túlnyomó része; határőrség, rendőrség, hírszerzés, elhárítás stb. 1941-ben az NKVD, vagyis a Belügyi Népbiztosság hatáskörébe tartozott, amit a Szovjetunió szétesésekor a nem kevésbé félelmetes hírv KGB Állambiztonsági Bizottság (amely a határőrséget is magában foglalta) és a szintén hatalmas Belügyminisztérium testesített meg. A Fegyveres Erőket pedig 80 évvel ezelőtt Munkás-Paraszt Vörös Hadseregnek hívták.

A 80 évvel ezelőtt, 1941. június 22-én, hajnali négy órakor a Szovjetuniót ért váratlan támadás miatt kialakult rendkívüli helyzetről, és az állam meghatározó biztonsági szervét, a Vörös Hadsereget ért katasztrófáról mindenki tud. Viszont az államhatár védelmének, az országban a közrend, az állam- és közbiztonság, a rendszet korabeli működésének a legfrissebb kutatások eredményeként feltárt korabeli jellemzői, illetve a belügyi, állambiztonsági szervek munkatársai helytállásának példái ennyire nem ismertek.

Egy határőr szemben hatszáz német támadóval...

A német támadás pillanatában a szovjet államhatárt a Barents-tengertől a Fekete-tengerig 715 határőr őrözte. Közülük a háború kitörésekor 485-öt támadtak meg a német csapatok, a többi június 29-én kezdte meg küzdelmét a betolakodók ellen. Minden határőr őr védte határszakaszát: egy napig 257 őr; több mint egy napig 20; több mint két napig 16; három napon túl 20; négy-öt napnál is tovább 43 őr; hét-kilenc napon túl 4; több mint 11 napig 51 őr; tizenkét napnál is tovább 55, több mint 15 napig 51 őr tudta feltartóztatni a támadókat. Két hónapig 45 határőr őr küzdött teljes bekerítésben, elvágva minden híradó kapcsolattól. A támadók túlereje általában 30-50 szoros volt, de a főcsapás irányában elérte a hatszázszorosot. Egy átlagos őr létszáma 62-64 határőrből állt. A Wehrmacht nem bírta a Szovjetunió sarkkörön túli határőr őrseivel. A karél-határszakaszt nem is tudták átlépni a háború végéig. Kétségbeesetten védekezett Peremüsl²⁶³ a visszavonulásról szóló parancs megérkezéséig. Az Északi Front június 22-én nemcsak megállította a német előrenyomulást, de ellentámadásával jó félszáz kilométeres mélységbe visszavetette. Ez csak egy ismert helyzet, hősiesség ellenállás a feldolgozott korabeli példák közül...

A néhány tízfős határőr őrök nagyon keményen, szilárdan harcoltak: állományuk erre az államhatáron jó ideje folyamatosan tapasztalt feszült helyzet miatt is jól felkészült.²⁶⁴

Franciaország meghódításának másfél hónapja alatt Németország 90 ezer katonát veszített. A Szovjetunió elleni háborúban egyetlen nap alatt 360 ezret. Günter Blumentritt tábornok szerint „Az oroszok viselkedése már az első nap gyökeresen eltért a lengyelek, és a Nyugati fronton vereséget szenvedett szövetségeseiktől. Az oroszok a bekerítés gyűrűjében is szilárdan védekeztek.” Alfréd Dürwanger hadnagy: „Az első ütközetekben nyilvánvalóvá vált, hogy nem vártak minket, de felkészületlennek sem lehetett őket nevezni semmiképp. Egyáltalán nem lelkesedtünk! Inkább az előttünk álló hadjárat grandiozitása ragadott magával. De rögtön fel is merült a kérdés; hol, melyik lakott településnél fejeződik majd be?” Hans Becker harcokcsizó:

²⁶² Voroncov Sz. 2018. 5–6.

²⁶³ Ma Przemysl, Lengyelország.

²⁶⁴ Csugunov A. és mások, 1968. 7–24.; Ivanov V. és mások, 1979. 127–142.

„A Keleti fronton különleges fajú emberekkel találkoztam. Már az első ütközet sem az életben maradásért folyt, hanem életre-halálra szolt.”²⁶⁵

A német támadás hatalmas méretű katlanba zárta be a Vörös Hadsereg jelentős egységeit Belosztok és Minszk között. Ekkor azonban olyan történt, amire Hitler hadvezérei nem számítottak. A körülkerített katonák ahelyett, hogy a Nyugat-Európában megszokott „civilizált” módon megadták volna magukat, a „bestialis oroszok”, az utolsó csepp vérig folytatták az „értelmetlen” ellenállást, ezzel felborítva a németek precíz terveit. A németek méltatlankodva figyelték, hogy az oroszok egészen másképpen viselkednek, mint a franciák annak idején, a nyugati hadszíntéren. Akik – miután parancsnokaik értesültek róla, hogy bekerítették őket –, letették a fegyvert. Az oroszok hagyták, hogy a németek teljes gyorsasággal vonuljanak előre, amíg a bekerítőkből bekerítettek lettek. Így a katlanon belül újabb katlan keletkezett, és teljessé vált a zűrzavar. Ez végzetesen zavarba hozta a túlságosan merev és csak szabályos hadmozdulatokhoz szokott német katonai vezetést. Az oroszok azonban nem voltak hajlandók követni a katonai szakkönyvek ajánlásait... az utolsó emberig harcoltak és annyi németet öltek meg, amennyit csak bírtak. Alig telt el két hét a háború megindítása után, és Hitlernek be kellett látnia, hogy villámháborúja addig sikerrel alkalmazott eszközei, jórészt egyszerűen használhatatlanok. A németek kezére került városokban véghezvitt pusztítások azt mutatták, hogy az oroszok a világ legjobb szabotőrei... Amit a szovjeturalom idején az orosz nép húsz év alatt – mérhetetlen áldozatok árán – felépített és alkotott, azt most a háború érdekében gondolkodás nélkül néhány óra alatt elpusztították. A háborúskodás az orosz földön hamarosan a német katonáknak sem tetszett; sok nélkülözéssel járt, az ellenség ellenállása szívósabb volt, és a hadsereg felszerelése állandóan pusztult a kivétel nélkül rossz utakon. Az orosz front mögötti városokban és falvakban nem volt mit vásárolni vagy zsákmányolni.²⁶⁶

Békés vámhivatalból a háború poklába

A Murmanszki és az Arhangelszki Vámkirendeltség a háborúban a Szovjetunió egész vámrendszerének előretolt helyőrségévé vált. E két vámhivatal munkatársai gyakorlatilag az arcvonalon végezték szakszolgálatukat. Rendíthetetlenül, a bombázások és torpedótámadások állandó életveszélyében.²⁶⁷

1941 elején a fasiszta Németország megnövekedett aktivitása már a Szovjetunió vámhatárain is érzékelhető volt. A nyugati, déli és távol-keleti határokon egyre több, Szovjetunióval szomszédos országba irányuló közönségesnek látszó tranzitszállítmányban fedtek fel fegyvereket. 1941. január 6-án a Bakui vámkirendeltség munkatársai Németországból Iránba feladott húszezer puska-, illetve géppuska csövet fedtek fel, továbbá két fegyvercsőfúró gépet. Február 3-án a Vlagyivosztoki Vámhivatal munkatársai a Németországból Japánba irányuló szállítmány kísérődokumentumaiban fedeztek fel korántsem jelentéktelen eltérést a megnevezésekben. Ugyanis hetven láda, harci körülmények között légifelvétel készítésére, értékeléséhez használatos filmfelvevő- és vetítógépet találtak egy szállítmányban. Az árumegnevezés pedig valami egészen más volt, mint a valóság. Február 7-én szintén egy Németországból Iránba tartó szállítmány ipari, munkavédelmi maszkjairól derült ki, hogy azok gázálcok. Ugyanebben a hónapban, szintén a Vlagyivosztoki Vámkirendeltség fedett fel Németországban feladott, több mint kétszáz tonnányi (1959 hordó), 90%-os töménységű ciánszállítmányt, ami a beléptető vámhivatalon átcsúszott.

²⁶⁵ Golkin B., Kusztov M. <https://rg.ru/2017/06/22/kto-stoial-nasmert-22-iunia-1941-goda.html> (Letöltve: 2021. 07. 02.)

²⁶⁶ Commager H. 1991. 138–152.

²⁶⁷ Filarejev A. : <https://www.tks.ru/news/nearby/2007/02/23/0001> (Letöltve: 2021. 10. 10.)

A német támadás jelentős károkat okozott a szovjet vámszervezetnek is. A nyugati határokon működő 24 vámkirendeltség azonnal az ellenség kezére került. Már ekkor, a német támadás kezdeti harcaiban sok vámos elesett, az első csapást felfogó határőr őrsökkel együtt harcolva. Gyakorlatilag teljesen megsemmisült Tallin, Riga, Feodoszija, Tuapsze vámhivatala. A vámhivatalokban okozott kár összértéke meghaladta a nyolc millió rubelt.

A háború kitörésekor a még életben lévő vámszemélyzet kilencven százaléka beállt a partizánmozgalomba vagy Vörös Hadsereg soraiba önkéntesnek. 1941. szeptember 1-jére az egész vámszemélyzet létszáma mindössze 318 főt tett ki, közülük a vezetés-irányításban 37-en dolgoztak. Továbbra is működött Murmanszk, Arhangelszk, Vlagyivosztk, Baku, Dzsulfin Gaudanszk és Krasznovodszk vámhivatala, a többit berekesztették. A történelem e viharos időszakában egyre több feladat hárult a működő vámhivatalokra, főként a Kölcsönbérleti szerződés és a Nemzetközi Vöröskereszt nagy tömegben érkező, az arcvonal és a hátsország számára egyaránt nélkülözhetetlen, alapvető áruk szállítmányaiból adódóan. Az Amerikai Egyesült Államok Kölcsönbérleti szerződése, kölcsön- és hitelrendszere keretében támogatta a második világháború idején a Hitler-ellenes koalíció szövetséges tagállamait – köztük a Szovjetuniót – fegyverek, lőszer, stratégiai nyersanyagok, élelmiszerek és győzelemhez szükséges egyéb szállítmányok formájában. Kezdetben a Kölcsönbérleti szerződés keretében érkezett szállítmányok is vámkötelesek voltak. 1942-ben egyedül a murmanszki vámkirendeltség több mint 31 millió rubel értékű vámot utalt át a harcoló állam költségvetésébe. 1942. december 31-vel ez a vámkivetés megszűnt, és ettől fogva ezek a szállítmányok vámmentesen, jótékonysági adományként érkeztek a Szovjetunió Vörös Kereszt és Vörös Félhold Szervezetéhez, az Összszövetségi Külföldi Kulturális Kapcsolatok Szervezetéhez illetve közvetlenül a Vörös Hadsereghez és a Haditengerészethez. Minden más szovjet szervezethez érkező jótékonysági adományt csak a Külkereskedelmi Népbiztosság egyedi engedélyével lehetett mentesíteni a vámfizetés alól. Ezeket a szállítmányokat azonnal jelenteni kellett a Vám Főcsoportfőnökségre, megjelölve a feladót, a címzettet, a szállítmány megnevezését, mennyiségét, tömegét. A fegyverek, lőszer és hadfelszerelések mellett, a vámmentes árucikkek kategóriájába tartoztak a gyógyszerek, orvosi műszerek, orvosi-rendelői, és kórház-felszerelési eszközök, fertőtlenítő és tisztálkodó szerek, protézisek, élelmiszerek, ruházati cikkek, cipők.

1942-től akkora tömegben érkeztek az ilyen jellegű áruk, hogy a következő évtől a kikötői, vasúti vámhivatalok vezetőit felhatalmazták a fenti szállítmányok önálló vámvizsgálatára, átengedésére. Egy hajó vámvizsgálata a járványegészségügyi ellenőrzést követte. A vámvizsgálat alá tartoztak a személyzet és az utasok csomagjai, kézi poggyásza, a fedélzet összes helyisége, függetlenül attól, hogy a hajó szovjet vagy idegen zászló alatt közlekedett. A személyzet, az utasok illetve a hajó ellátását szolgáló külföldi beszerzések szigorú dokumentálás, számadás alá estek. A „szovjet zászló alatt” külföldről beszerzett, kereskedelmi forgalomba hozott élelem vámköteles volt. A Kölcsönbérleti szerződés keretében érkező áruk kikötőbeli kirakodása kettős vámfelügyelet alatt zajlott; egy munkatárs a fedélzeten, egy a parton ellenőrzött. A szállítás közben megrongálódott, átnedvesedett áruféleségekről a hajó kapitányával és az árumentő megbízottal közös jegyzőkönyvet kellett felvennie a vámtisztviselőnek, megjelölve az áru rongálódásának mértékét, a felhasználhatóságát eredeti vagy más célra. Rendkívüli körülményektől eltekintve egy hajó csak a vámhatóságok bejegyzett engedélyével hagyhatta el a kikötőt. A hadihajók nem tartoztak a vámhivatalok hatáskörébe, de az általuk szállított, a kikötőbe vagy más hajóra lerakodott rakomány várható érkezéséről, rakodásának idejéről a hajó kapitánya köteles volt előre értesíteni a vámszerveket. A partra lépő katonáknál lévő árucikkek szintén vámkötelesek voltak. Ezt követően lehetett azokat értékesíteni.

A transzatlanti konvojok vámkezelése során sok tragikus eset történt, amikor például a süllyedő hajót kapitánya teljes gőzzel a partnak vezette, menteni a személyzetet és a szállítmányt. Sok, a víznél könnyebb fajsúlyú rakomány felszínre került az ellenség által elsüllyesztett szállítóhajókból. Az északi konvojoknál kezdetektől kialakult egy, a szovjet tengerészek számára

érthetetlen gyakorlat. Ha a külföldi hajó megsérült, a személyzet azonnal mentőcsónakokba szállt és a hajót a kísérő hadihajók valamelyike megtorpedózta, nehogy szállítmánya az ellenség kezébe kerüljön. Néha ezek a hajók érthetetlen okból mégis a víz felszínén maradtak, majd a tengeri áramlatok és a szél partra vetette őket valahol. Ezek szállítmányai, illetékes vámhivatalok híján határőrizeti, illetve a helyi tsz-ek leltárköteles birtokába, őrzésébe kerültek, további sorsuk rendeződéséig.

Ezekben a vészterhes időkben a murmanszki, arhangelszki vámosok életük kockáztatásával védtek a háború kimenetele szempontjából nélkülözhetetlen, a szövetségesek által és a Hitler-ellenes koalíció országaiból ideszállított rakományokat. Murmanszk a háború alatt gyakorlatilag hadműveleti területté vált. A szövetségesek szállítmányainak csaknem a fele ide futott be. De a rakományok épségéért folytatott küzdelem egészen a kirakodásig, illetve a szállító hajók visszaindulásáig, sőt azután is folytatódott. Sajnos a szállítmányokat kísérő szövetséges tengerészek a kirakodást megzavaró német légitámadás kezdetén, vagy az első gyújtóbombáktól keletkezett tűz láttán többször azonnal egy csapatban lemenekültek szállítóhajójuk fedélzetéről, a véletlenre bízva az eddig általuk is heteken át féltve őrzött rakományt. Ekkor a vámkezelésre váró szállítmány felelőssége immár a vámosoké volt, akik tisztában voltak azzal, hogy a harcoló alakulatok és a hátország számára milyen létfontosságúak a külföldről érkezett termékek...

Murmanszk például a háború első két évében 86 légitámadást élt át. Egyetlen kikötési hely sem maradt épségben, ezeket folyamatosan helyre kellett állítani. Aksel Pirson svéd író visszaemlékezései szerint 38 nap alatt 168-szor bombázták a kikötőt... A rakodómunkások az első jelentősebb tüzekig, pontosabban addig, amíg a sűrű fekete füsttől láttak, dolgoztak... „Sose láttam az oroszokon kétségbeesést, vagy nyomott hangulatot. Nyersek, de egyben barátok, abszolút biztosak abban, hogy megnyerik a háborút. A nők erősek, hatalmasak és szintén nyersek. Férfimunkát végeznek napi tizenegyórás váltásokban. Féléhesen, feketekenyéren és levesen élve sosem panaszkodnak, csak a németeket szidják, átkozzák...”

A Kölcsönbérleti szerződés keretében érkezett segítség, különösen az új haditechnika, nagyon értékes volt a hitleri csapatokkal ádáz küzdelmet vívó Szovjetunió számára. Hozzávetőleges számítások szerint a szövetséges szállítmányok a háborús évek hazai gyártásának többszörösét tették ki. Például személyautóból dupláját, lőporból háromszorosát, telefonkábelből 15-szörösét, mozdonyból több mint 22-szeresét. Egyes berendezéseket pedig a Szovjetunióban nem is gyártottak; pl. radarokat, elektromos szivattyúkat, pneumatikus berendezéseket, sokcsatornás telefonközpontokat. Különböző becslések szerint a Kölcsönbérleti szállítások összmenyisége a Szovjetunió korabeli háborús GDP-jének 4–11%-t tette ki. Rooseveltnél elnök szerint a második front megnyitásáig a Kölcsönbérleti szerződés az orosz fronton segítette Amerikát.

NKVD harcosok a háború kezdetétől

Saját alapfeladataik ellátása mellett a háború kitörésekor a harci cselekményekbe aktívan bevonták az NKVD egységeit is. A háború kitörése előtt a legjelentősebb, határon átvezető hidak, vasúti berendezések, határközeli ipari létesítmények őrzését a határközeli helyőrségek NKVD csapatai végezték, így az elsők között kerültek szembe a támadó német hadsereggel.²⁶⁸

1941. június 22-én a német–orosz határon, egy folyón átvezető hídon leváltották az őrkötőket úgy, ahogy ez mindig történt. A német őrkötők megindultak az oroszok felé, hogy a szokásos előírás szerint a híd közepén fegyveresen tisztelegjenek egymásnak. Ekkor azonban a németek minden előzetes figyelmeztetés nélkül használva fegyvereiket, az oroszokat sorra lelőtték.²⁶⁹

²⁶⁸ Szerző nélkül a Roszsgvardija honlapjáról: <https://rosguard.gov.ru/ru/page/index/uchastie-vojsk-nkvd-v-oboronitelnyx-srazheniyax-v-pervye-nedeli-voyny> (Letöltve: 2021. 07. 02.)

²⁶⁹ Commager H. S. i. m. 140.

Június 28-30. között az NKVD 22. gépkocsizólövész hadosztálya részt vett Riga védelmében. A rigai híd védelméért folytatott küzdelemben 29-én, a vasúti berendezéseket őrző 83. ezredének katonái foglyul ejtették a német 185. lövészezred négy katonáját. Ők voltak az Észak-Nyugati front első hadifoglyai. Közismert a breszti erőd NKVD katonáinak és határőreinek hősie, július 20-ig tartó önfeláldozó küzdelme, miközben a német támadó ékek, megkerülve az erődöt, már több mint 400 km-re jártak az ország mélységében. Július 21-én az NKVD 233. konvoj ezrede egyik harckocsijának parancsnokát, Kulagin N. tizedest felderítésre küldték ki a németek által elfoglalt Fasztov város külterületére. Itt váratlanul egy német tüzérségi és harckocsi csoportosulásba ütközött és tüzet nyitott rájuk. A meglepett németeknek jelentős veszteséget okozott, de hamarosan az ő harckocsiját is kilőtték. A lábán sebesült tizedesnek sikerült kimászni a lángoló tankból, és az elfogására indult németekre tüzet nyitva, az egyenlőtlen küzdelemben hősi halált halt.

Augusztus 14-én kilenc órakor az NKVD 4. hadosztálya 56. ezredének a kanyevi irányban a vasúti berendezéseket őrző páncélvonalát légitámadás érte, aminek eredményeként kilőtték gőzmozdonyát, ami lefordult a töltésről is. A mozgásképtelen páncélvonal parancsnoka, Iscsenko százados vezetésével a szerelvény fegyvereiből folytatták elkeseredett küzdelmüket. Délután négykor már negyven repülőgép támadta a páncélvonalot. Másnap hajnali ötig ellenálltak, amikor megkapták a parancsot a visszavonulásra. Ekkor állományával, a menthető hordozható fegyverekkel, lőszerrel a Dnyeper balpaltjára vonultak vissza, felkészülten várva a további támadásokat.²⁷⁰

A hősiesség számtalan példájával szolgáltak az NKVD vezetőjének 1941. június 25-i parancsára, az NKVD városi, járási, és megyei egységei által a hadra fogható polgári lakosság önkénteseiből a front közeli sávban szervezett, a diverzió, a szabotázs és a dezertőrök elleni küzdelemre, a katonai kommunikációs vonalak és a közbiztonság védelmére, egyéb szolgálati feladatok teljesítésére felállított vadász-zászlóaljok.²⁷¹

Az NKVD munkatársai a közrend, közbiztonság fenntartásában hirtelen megnőtt, tetemes munkájuk mellett jelentős részt vállaltak a front közeli sávban, a hamarosan a német arcvonal mögé kerülő területeken maradt lakosság fegyveres és passzív ellenállásának a megszervezésében. Az ellenség által elfoglalt területeken partizán és diverziós csoportokat hoztak létre a német hadsereg egységeivel folytatott küzdelemre, a partizánháború kibontakoztatására. Mindenkor és mindenhol a hidak, utak felrobbantására, a telefon- és telexösszeköttetések megromlására, a hadianyag és élelmiszer raktárak felgyújtására, a német hadsereg hátszágának dezorganizálására koncentráltak.²⁷²

A 80 évvel ezelőtti háborús körülményekhez igazodóan a hősiesség sajátos példái születtek a Szovjetunióban. Azonban idehaza napjainkban is találkozhatunk a helytállás szép példáival, még ha ezek nem háborús körülmények között történnek is. A szervezet céljai, küldetése iránti elköteleződés, a példamutatás ma is fontos része a rendészetnek, ezért most is érdemes ezeket az értékeket szem előtt tartani.

Irodalomjegyzék

²⁷⁰ i. m.: Szerző nélkül a Rosszgvardija honlapjáról (Letöltve: 2021. 07. 02.)

²⁷¹ Boriszov A. és mások.: Актуальные проблемы истории органов внутренних дел. - URL: https://mvd.ru/upload/site120/folder_page/015/122/996/Borisov_AV_Ryzhova_YuV_Aktualnye_problemy_istorii_organov_vnutr_del.pdf (Letöltve: 2021. 07. 10.)

²⁷² Klimov A. és mások.: Роль НКВД СССР в партизанском движении и подпольной работе в годы Великой Отечественной Войны 1941–1945 годов - URL: https://mvd.ru/upload/site120/folder_page/015/122/996/Klimov_i_dr_Rol.pdf (Letöltve: 2021. 07. 30.)

- [1] Boriszov A. és mások.: *Актуальные проблемы истории органов внутренних дел.* - URL: https://mvd.ru/upload/site120/folder_page/015/122/996/Borisov_AV_Ryzhova_Yu_V_Aktualnye_problemy_istorii_organov_vnutr_del.pdf
- [2] Commager H. S.: *A második világháború története.* Holnap kiadó, Budapest, 1991.
- [3] Csugunov A. és mások: *Пограничные войска в годы Великой Отечественной войны 1941–1945,* "Наука", Москва, 1968.
- [4] Filarejev A.: *Подвиг таможенников в Великой Отечественной войне* <https://www.tks.ru/news/nearby/2007/02/23/0001>
- [5] Golkin B. – Kusztov M.: *За ценой не постоим, 22 июня 1941 года: кто в этот день стоял насмерть.* - <https://rg.ru/2017/06/22/kto-stoial-nasmert-22-iiunia-1941-goda.html>
- [6] Ivanov V. és mások.: *Часовые советских границ; краткий очерк истории пограничных войск СССР.* Политиздат, Москва, 1979.
- [7] Klimov A. és mások.: *Роль НКВД СССР в партизанском движении и подпольной работе в годы Великой Отечественной Войны 1941–1945 годов* - https://mvd.ru/upload/site120/folder_page/015/122/996/Klimov_i_dr_Rol.pdf
- [8] Szerző nélkül a Roszsgvardija honlapjáról: *Участие войск НКВД в оборонительных сражениях в первые недели войны.* - <https://rosguard.gov.ru/ru/page/index/uchastie-vojsk-nkvd-v-oboronitelnyx-srazheniyax-v-pervye-nedeli-vojni>
- [9] Voroncov Sz. A.: *Спецслужбы России.* Feniksz, Rosztov-Na-Donu, 2018.

Kovács István*: Németországban tevékenykedő arab nyelvű klánok és a „maffia” fogalmi összefüggései

Absztrakt

Németországban egyre inkább gondot jelent az „arab ajkú bűnözés” megjelenése és térhódítása, amely mára már szervezett jelleget öltött. A tanulmányban a Németországban tevékenykedő nagyobb arab klánok szervezett bűnözéssel összefüggő cselekménysorozatát elemzem, azzal a hipotetikus feltételezéssel, miszerint a „maffia” fogalmi gyökereit is az arab kultúrában kell keresnünk. Mindehhez történelmi alapkutatást, majd matematikai, statisztikai módszerekkel végzett alkalmazott kutatást használok, feltárva ezzel a szervezett bűnözés, és a „maffia” fogalmi közötti tranzitív, reflexív, szimmetrikus és többértékű relációt.

Kulcsszavak: *szervezett bűnözés, Németország, arab nyelvű klánok, bűncselekmény, multikulturalizmus*

English title: Conceptual links between Arabic-speaking clans in Germany and the 'mafia'

Abstract

The emergence and spread of 'Arabic-speaking crime' in Germany has become organised and became a growing concern. In this paper, I analyse the series of organised crime-related activities of the influential Arab clans operating in Germany, with the hypothetical assumption that the concept of 'mafia' has its roots in the Arab culture. I do this by using basic historical research methods and applied research methods supplemented with mathematical-statistical analysis to explore the transitive, reflexive, symmetric and multivalent relations between the concepts of organised crime and 'mafia'.

Keywords: *organised crime, Germany, Arabic-speaking clans, crime, multiculturalism*

Bevezetés

A szervezett bűnözés egy irányíthatatlan, fenyegető tény a közösség életében.²⁷³ Az elkövetett bűncselekmények jellege, dinamizmusa, és változatossága korlátlanak tűnik, mind közül a kábítószer-, fegyver-, és emberkereskedelem (köztük a nők, és a gyermekek szexuális célú kereskedelme), valamint a pénzmosás a legelterjedtebbek. A világ egyetlen területe sem immunis e veszélyekkel szemben, mivel mindenhol, és mindig lesznek olyanok, akik a pénz, és a hatalom hálójában az illegális, tiltott áruk és szolgáltatások iránti igényeket kielégítik. Ez a kereslet különösen igaz a fegyver-, a kábítószer-, és a szexmunkások kereskedelmére is.²⁷⁴ E bűncselekmények gyakran összefüggésben állnak olyan „támogató tevékenységekkel”, mint például az erőszak, és a korrupció, amelyek szisztematikus felhasználása a bűnözői tevékenységet megkönnyíti.²⁷⁵ Az általuk okozott testi, pszichikai és társadalmi károk minél

* Dr. Kovács István, PhD., tanársegéd, r. őrnagy, Nemzeti Közszerződési Egyetem, Rendészeti Vezetéstudományi Tanszék, <https://orcid.org/0000-0002-7210-1981>, kovacs.istvan@uni-nke.hu

²⁷³ Chamberlin H., 1931. 652-670.

²⁷⁴ Fickenaue J. & Voronin Y., 2001.

²⁷⁵ Hauck P. & Peterke S., 2010. 407-436.

nagyobbak, tevékenységük annál veszélyesebb a társadalomra.^{276,277} A közrend és közbiztonság romlik, amely az állampolgárok szubjektív biztonságérzetét gyengíti.

Az emberi-, és alkotmányos jogok érvényesítése, a szabadságjogok kiteljesedése, a közösségi szükségletek kielégítése, a nyilvános- és magánszférához társuló biztonság megteremtése, olykor-olykor távoli, és utópisztikus gondolatnak tűnik, mégis az állam feladata, hogy garanciális feltételekkel e termékeket előállítsa, gyakorlásukat elősegítse, és megvalósulásukat biztosítsa.²⁷⁸ ²⁷⁹ Felgyorsult világunkban olyan farkastörvények uralkodnak, amelyben az államok a teljes individualista jellegüket feladni-, az autonómítás részleges megtartása mellett pedig egymással kooperálni kényszerülnek, mindezt azért, hogy e stratégiai célok megvalósulása biztos alapkövekre épülhessen.²⁸⁰ Élhetünk bárhol a Földön, legyen az egy világi nagyhatalom-, vagy egy kis nemzetállam területe, a globalizáció árnyoldalának köszönhetően olyan veszélyforrásokkal kell szembenéznünk, amely a bolygón élő összes ember életét-, testi épségét-, és joggyakorlását sérti vagy veszélyezteti.²⁸¹ A környezetrombolás (klímaváltozás, katasztrófák), a népességrobbanás (nagyértékű polarizáció a társadalmi rétegek között, az országok közötti adósságcsapdák, instabil zónák kialakulása, feketegazdaság), a bűncselekmények nemzetközi jellege (nemzetközi szervezett bűnözés, terrorizmus, tömegpusztító fegyverek elterjedése, kiberbűnözés, kábítószerkereskedelem, korrupció, szexuális célú emberkereskedelem) egytől egyig ilyen veszélyforrásnak, fenyegetésnek tekinthető.

A polgárok szubjektív biztonságérzete szempontjából stratégia fontosságú, hogy az államnak mely területre kell még inkább hangsúlyt fektetnie. Tanulmányomban egy olyan nemzetközi veszélyforrással foglalkozom, amely az államoknak milliárdos károkat okoz, a polgárok életét és testi épségét sérti, veszélyezteti, valamint a hatóságokat folyamatos megpróbáltatások elé állítja. A szervezett bűnözés ma korunk egyik legnagyobb veszélyforrása, amely ellen a fellépés sürgető jelentőségű. A vizsgálat centrumában nem gyakorlati megoldást kínáló javaslatok állnak, hanem egy olyan elméleti hipotézis megtárgyalása, amely a Németországban tevékenykedő arab klánok és a „maffia” fogalom közötti tranzitív-nemtranzitív; reflexív-irreflexív; szimmetrikus-aszimmetrikus; valamint egyértékű és többértékű relációinak feltárását tűzte ki célul. A téma szenzitív volta, valamint az azt körülvevő erős látencia övezte jelenség kutatására célszerűnek tartottam több olyan eltérő, de mégis összetett kutatási módszert alkalmazni, ami reményeim szerint a szervezett bűnözés elleni harc mind elméleti-, mind pedig gyakorlati oldalának fejlesztéséhez iránymutatásul szolgál, és új tudományos eredmények létrejöttéhez segíthet hozzá.

Tanulmányomban történelmi alapkutatást végeztem, amelynek során primer-, és szekunder forráselemzést hajtottam végre. Az adatgyűjtő tevékenység a szervezett bűnözéssel kapcsolatos levéltári kutatást, az írott, fennmaradt rendeletek, intézkedések, parancsok, jelentések, rendőri jegyzőkönyvek, publikált tanulmányok feldolgozását jelentette. Tekintettel arra, hogy a témában kevés magyar nyelvű szakirodalom állt rendelkezésre, ezért azokat angol-, és német nyelvű monográfiákkal egészítettem ki. Később az alapkutatást olyan alkalmazott kutatás váltotta fel, amely a témában megismert eredmények hasznosítási lehetőségeinek felhasználását segíti elő, a gyakorlati megvalósítás során felmerült problémák megoldásához pedig iránymutató jelleggel segítséget nyújt. Ellentétben az alapkutatással, az alkalmazott kutatás a funkcionáló, középtávú stratégiai céllal párhuzamosan képes a bekövetkezett változásokra gyorsabban reagálni, folyamatos

²⁷⁶ Gurov A., 1995.

²⁷⁷ Voronin Y., 1998.

²⁷⁸ Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata

²⁷⁹ Morsink J., 1999.

²⁸⁰ Domokos Cs. & Kecskés A., 2006.

²⁸¹ Maslow A., 2013.

alkalmazása a közvetlen gyakorlati szükségleteket kielégíteni, és többnyire rövid időn belül alkalmazható eredményeket produkálni. Kiemelt jelentősége abban rejlik, hogy a felgyorsult világnak köszönhetően a szervezett bűnözői hálózatok a bűncselekmények elkövetéséhez napról-napra egyre fejlettebb technológiákat használnak, amelyek ellen a rendőrségnek fele ennyi idő alatt, még fejlettebb humán- és tárgyi erőforrások bevetésére van szüksége ahhoz, hogy a bűncselekményeket megelőzhessék, és megakadályozhassák, megteremtve ezzel a bűnözőkkel szembeni lépéselőnyt. A szervezett bűnözés dinamizmusa, rugalmassága a politikával és szervezeteivel szemben egyelőre egyértelmű előnyt biztosít.²⁸² Az alábbi logikai összefüggést, miszerint a szervezett bűnözés elleni harc akkor lehet csak sikeres, ha a bűnüldöző hatóságok ugyanahhoz a leleményességhez, innovációhoz, szervezeti rugalmassághoz, és együttműködéshez asszimilálódnak, amelyek a bünszervezeteket jellemzik, már 1995-ben Naylor feltárta.²⁸³

A tanulmány kutatási módszerének elméleti szakasza absztraktálható, logikai erő-felhasználást követelt meg. Az analízis és szintézis dialektikus felhasználása segítségemre volt abban, hogy a vizsgált témakört gondolati részekre bonthassam (szétválasztva lényeges tulajdonságaikat, strukturális elemeiket, és egyes kapcsolataikat), majd minden egyes részt – felépítés és funkcionalitás alapján - az egészhez való viszonyulása alapján feltérképezhessem. Ezt egészítette ki az összehasonlítás módszertana, amely a vizsgálat tárgyáról számos ítéletet feltételezett, ezek egymással szorosan összefüggtek, az ismereteket pedig a keletkezett rendszeren belül az azonosság, a hasonlóság, a különbség és az össze nem vehetőség szempontja választotta szét. Az elméleti szakaszt követően olyan kvantitatív módszert választottam, amely a különböző szervezett bűnözéssel kapcsolatos fogalmak összetevőit a matematikai gyakoriság számítások alapján elemzi és értékeli, majd azok relatív gyakoriságát megmutatja.

Hipotézisem szerint feltételezem, hogy a 9. századi szicíliai arab megszállásra adott válaszreakció, azaz a „maffia” létrejötte és az arab klánok modernkori tevékenysége között tranzitív, reflexív, szimmetrikus és többértékű reláció van, a szervezett bűnözés jellegzetességeit a történelmi korok ettől az időponttól kezdve a bűnözés identitásmarkerévé léptek elő. Stratégiai célom egy olyan matematikai, statisztikai adatbázis létrehozása, amely a gyakorisági együtthatókon keresztül, a fogalmak közötti relációk segítségével a szervezett bűnözéshez köthető látenciát csökkenti, amely új tudományos eredményt generál.

A szervezett bűnözés fogalma

Hipotézisem alapját egy, a millennium után megjelent tanulmány képezi, amely azt állítja, hogy a maffia szó eredete egészen a 9. századig, Szicília arab megszállásáig nyúlik vissza.²⁸⁴ Ezt egészen pontosan az „aglabidák” arab emírdinasztiához kötjük, amely egészen egy évszázadon keresztül (Kr. u. 800-909-ig) az „abbászida” kalifa helytartójaként független hatalmat gyakorolt a Földközi-tengeren a tengeri kereskedelem ellenőrzésével. Ziyadat Allah²⁸⁵ (Kr. u. 817-838) arra készült, hogy teljes mértékben elfoglalja Sziciliát, mert ez vallási szempontból is az uralkodó megalégedésére szolgált volna. Szicília híres volt gazdagságáról, és tengeri kereskedelméről. Az „aglibai” csapatok 827-ben Mazarában szálltak partra, majd 832-ben Palermót, és 842-ben Messinát is elfoglalták. Ezt követte szardínia és Málta is, amellyel az egész Földközi-tenger nyugati részét uralmuk alá vonták. A történelmi kutatás szerint ebben az időben, amikor az arabok megszállták Sziciliát, a szicíliaiak egy titkos társaságot hoztak létre, hogy egyesítsék csapataikat az ottani őslakosokkal és fellépjenek az arab elnyomókkal szemben. Mindez mentsvárat jelentett számukra, amelyet „maffia” szóval jelöltek, amely arabul menedéket jelent.

²⁸² Fickenauer J. & Voronin Y., 2001.

²⁸³ Naylor T., 1995. 37-56.

²⁸⁴ Rich J., 2002. 593.

²⁸⁵ Tourneau R., 1968. 172-176.

A szicíliaiaknak egyesíteni kellett a csapataikat, megalapozva ezzel az összetartás, a család jelképét. A titkos társaságba belépőknek esküt kellett tenniük többek között arról, hogy a társaság működéséről nem szólnak kívülállóknak semmit, teljes engedelmisséget fogadnak a csoport tagjaival szemben és segítséget nyújtanak a társaság tagjainak, ha szükség van rájuk. A tagok által tett fogadalmat gyakorta a csend arab megfelelőjével az „omertával” azonosították. Ha megvizsgáljuk a középkori „maffia” fogalmat láthatjuk, hogy olyan elemeket foglal magában, mint az összetartozás, a család intézménye, a titoktartás, azaz a belső konspiráció, az erőszak alkalmazása, a törvényen kívüliség és a segítségnyújtás, azaz a kooperáció a tagok között, valamint a szervezettség, amely vezetőt, és végrehajtókat is feltételez.

Ugyan a „maffia” középkori fogalma, mint ellenállási mozgalom és társaság létrejötte a szicíliai népcsoportokhoz köthető, de egy másik aspektus pont erre építve igyekszik a hipotézist erősíteni. Az arab hódítás több száz éven keresztül volt része az európai, így a szicíliai térségnek is, amely a nemzetek integrációját vonta maga után. Az integráció több alrendszerét ismerjük, amely így egy átalakult és változásban levő egészé fejlődött. Mindkét kultúrabeli jellemzők hatással voltak a másikra, és annak függvényében változtak, sőt a mai napig változásban vannak. Gondoljunk csak a normák és értékek- a térbeliség és a lokalitás, a területi-, intézményi-, vagy akár önmagában a társadalmi folyamatok és a társadalom integrációjára.²⁸⁶ Mindennek részei a kollektív identitások, attitűdök és gyakorlatok, a normaválasztás elfogadása, a követhetőség eldöntésének folyamatai, valamint a társadalmi részvétel, a kapcsolathálózati beágyazottság, a közösségek reprezentációja a térben. Míg a szicíliaiak a középkorban ezt az integritást nem akarták elfogadni, és ellenállás formájában, a „maffia” létrehozásával próbálták meg leküzdeni, addig a mai szervezett bűnözői hálózatok – akár az arab klánok, a kínai triádok, a japán jakuzák, vagy az orosz és ukrán csoportok, stb. –, a politikai és jogi integráció ellen kívánnak lázadni azzal, hogy az illegalitásba burkolódzva különböző bűncselekményeket követnek el, amellyel mindenki felett hatalmat kívánnak gyakorolni. E logikát követve a kilencedik században a szicíliai kultúra integrációja kellő alapot nyújtott az arab világban és az arab klánoknál megjelenő szervezett bűnözői hálózatok pilléreinek lefektetéséhez, és a kultúrák e jellegzetességeinek beágyazódásához.

A szervezett bűnözés egységes definíciójának meghatározása a tudósok, és a bűnüldöző szakemberek között a mai napig széleskörű társadalmi vita tárgyát képezi.^{287 288} Smith arra a következtetésre jutott, hogy egy olyan jelenség, amely egyébként is sztereotípiára épül, nem felelhet meg a definícióalkotás alapkövetelményeinek, mert ebből kifolyólag az egységes meghatározás egyrészt a fontos körülményeket nem tartalmazná, másrészt pedig nem zárná ki az összes olyan körülményt, amely a fogalom meghatározás szempontjából nem releváns.²⁸⁹ Álláspontja szerint a kortárs szerzőknek nem saját logikai meghatározásaikból kellene kiindulniuk, hanem sokkal hasznosabb volna, ha a különféle nézőpontokon alapuló dimenziókat, értelmezéseket vizsgálnák meg. A kérdés számára nem az, hogy a szervezett bűnözés jelenségének a fogalma hogyan definiálható, hanem inkább az, hogy annak előfordulását milyen történelmi, közgazdasági, szociológiai, pszichológiai, filozófiai és teológiai folyamatok, erők és eszközök táplálják, okozzák.²⁹⁰ Mi lehet az az elméleti alap, amely a

²⁸⁶ Kovács I. (szerk.), 2017.

²⁸⁷ Fickenauer J. & Voronin Y., 2001.

²⁸⁸ A szervezett bűnözés nagyon durva kifejezés, amely számos politikus, és a szélesebb közönség szavainak részévé vált. Gyakran egyértelmű referenciapont nélkül alkalmazzák, valójában viszont nagyon határozatlan és homályos tartalmú jelenség. Az egyértelműség hiánya pedig nagy hatással van e releváns tudományos vitára. In: Hauck P. & Peterke S., 2010. 407-436.

²⁸⁹ Smith D., 1971. 1-30.

²⁹⁰ Smith D., 1975.

szervezett bűnözés leginkább helyénvaló megközelítését adja.²⁹¹ Részgazsága abban rejlik, hogy a szervezett bűnözés övezte látencia feltérképezését a különböző tudományágak kutatásainak eredményei nagymértékben elősegíthetik, a jelenség hátterében megbúvó attitűdök felfedéséhez pedig hozzájárulhatnak. Ahogy a jog, úgy a közgazdaságtan, a szociológia, vagy akár a pszichológiai is képes arra, hogy a saját területén prezentált eredményeket a tudomány szolgálatában egy társadalmi jelenség megismerésére, és annak akár kontrollálására is fordíthassa.

Önmagában a szervezett bűnözés kifejezés etimológiailag két különböző értelemben használható. Egyrészt a hatalom szisztematikus, és illegális tevékenységből származó profitjára, másrészt pedig egy sztereotípián alapuló „gengszter”, „maffia”, „maffia-típusú szervezet” azonosítására használható.²⁹² Egyes szerzők szerint, mint például Finckenauer a szervezett bűnözést az általános bűnözéshez hasonlóan az etnikai kisebbségek jelenléte táplálja. (Tipikus példája ennek a vizsgálat tárgyát képező arab klánok Németországban, akik migránsként érkeztek az országba.) Ugyan ez igaz azoknak az államoknak a környezetére is, amelyeket a deviancia, és a bűnözés romantizálásának tekintetében viszonylag nagy tolerancia jellemez, különösen akkor, ha a kormány, és a jogalkalmazás gyenge vagy korrupt (lásd: tipikusan a szicíliai maffia).²⁹³ A fentiekre elsőként 1983-ban Hagan tett kísérletet, aki az 1969-1981-es időszakból (nagy részt amerikai forrásból) származó 13 fogalom szisztematikus tartalomelemzését elvégezte. Tanulmányában olyan hierarchikus kódcsoportokból álló tézisrendszert állított fel, amely a fogalmak leglényegesebb elemeit matematikai, statisztikai gyakorisági vizsgálat alá helyezte. A vizsgálat eredménye megmutatta, hogy melyek azok az elemek, amelyek az összegyűjtött fogalmak tekintetében a legmagasabb számú gyakorisággal fordulnak elő, ezáltal alkalmasak arra, hogy az egységes definíció részét képezhessék. Az áttekintéséből származó eredmény egy olyan konszenzus, és koherens kijelölés konvergenciája, amelyben a szervezeti hierarchia, és az illegális tevékenység révén megszerzett nyereség folytonossága mellett, az erőszak (n=10), és a korrupció (n=10) használata a leginkább visszatérő elem.²⁹⁴

Az amerikai kutatók, főleg Smith és a Wickersham Bizottság tagjai sokat tettek azért, hogy az emberek ma a szervezett bűnözés fogalmát ne csak hazájukban, hanem a világ többi kontinensén is megismerhessék.²⁹⁵ A szervezett bűnözés jelenségét a bizottság a következőképpen definiálta: olyan sajátságos társadalmi berendezkedésű egység, amely bűncselekmények ezreit vonja be egy olyan összetett struktúrában belül, ahol a bűnözői tevékenység nem impulzív, hanem több évig tartó bonyolult összeesküvés eredménye, és célja a hatalmas nyereség elérése érdekében az ország főbb területeinek (gazdasági, igazságszolgáltatási, politikai) irányítása. Ez a hierarchikusan felépülő, összeesküvéseken alapuló jelenség-definíció az 1960-as évekig fennmaradt, addig veszélyeztette az önkormányzatok integritását, rontotta meg a rendőrök, és ügyvédek hírnevét, hatolt be a törvényes üzletekbe, és szegte meg a szabad társadalom tisztességét, és integritását.²⁹⁶

Az 1980-as évekig, az átmenet időszakában, a szervezett bűnözés fogalma a különálló bűnözői csoportokra konkretizálódott, azonban ma már tudjuk, hogy a korábbi kutatások eredményeként a szervezett bűnözés, egy olyan bűnözőkből álló hadsereg, amely a korábbi perspektíváktól eltérően, sokkal változatosabb, és integráltabb jelenség.²⁹⁷ Összetettsége abban

²⁹¹ Smith D., 1982. 382-386.

²⁹² Woodiwiss M., 2000. 1-10.

²⁹³ Fickenauer J. & Voronin Y., 2001.

²⁹⁴ Hagan F., 1983. 52-57.

²⁹⁵ A Wickersham Bizottságot 1925. május 20-án Herbert Hoover [1874-1964], az Egyesült Államok elnöke hozta létre. A George Wickersham (1858-1936) főügyész által vezetett bizottság feladata volt, hogy az Egyesült Államok büntető igazságszolgáltatási rendszerét felülvizsgálja, és a közrend védelmére vonatkozó ajánlásokat megfogalmazza, különös tekintettel a szervezett bűnözői csoportosulásokra. In: Wright R., 2013. 1199-1217.

²⁹⁶ Woodiwiss M., 2000. 1-10.

²⁹⁷ Woodiwiss M., 2000. 1-10.

rejlük, hogy a kisebb, lazán összekapcsolt hálózatoktól különbözik, nem egy maréknyi embert, hanem egy nagy hierarchikus szervezetet foglal magában, amely magasan szervezett, titkos kódokat, képzett személyzetet használ, és úgy viselkedik, mint a jól működő jogi vállalkozások.²⁹⁸

Az 1990-es években kezdődtek meg azok a szociológiai kutatások, amelyek a szervezett bűnözés feltárására irányultak. Borai szerint a szervezett bűnözés általában legalább három személy, és legalább részben bűnös tevékenységére szerveződő, hierarchikus kapcsolata, akik a szervezeti struktúrában belül a bűncselekményeket tervszerű munkamegosztással, az illegális ügyletek legális tevékenységének leplezésével, rugalmas bűnözési technológiák, és módszerek infrastruktúráinak tudatos felhasználásával követik el.²⁹⁹ Korinek álláspontja szerint a szervezett bűnözés a lehető legkisebb kockázatvállalás mellett, a hatályos jogszabályok szerinti tiltott szükségletek legnagyobb és leggyorsabb profitjának megszerzésének kielégítésére irányul, a bűnözői csoportokon belül szakosodás, specializáció figyelhető meg, a nemzetközi, és határokon átnyúló bűncselekmények elkövetését pedig foglalkozásként űzik, a törvényes úton gyakorolt létfenntartást szándékukban sem áll biztosítani.³⁰⁰ Hallmacher ugyan ebben a korban úgy értelmezte a szervezett bűnözést, mint, hogy az nem egy önálló hatalmas egységként van jelen a társadalomban, hanem a különböző szervezetek egymás mellett, egymástól többé-kevésbé függetlenül tevékenykednek.³⁰¹ Nánási definíciójában a szervezett bűnözés társulások, foglalkozásként űzött, hivatásos, általában vagyonszerző bűnözési formát jelent, amely munkamegosztáson alapul, magas fokú konspiráció mellett valósul meg, behatol a legális vállalkozásokba, esetenként a közhatalomba is. A társas bűnelkövetésben rejlő fokozott veszély tovább növekszik a szervezetben: a nagyobb létszám, a sorozatos elkövetés, az egyes bűncselekmények egyenként is jelentősebb súlya, a belső fegyelem, a gondos tervezés és a tevékenység szervezettsége révén. A szervezetet alkotó személyek hivatásos bűnözők.³⁰² Ugyan ebben az időszakban Grennan és Bitz úgy fogalmazta meg a szervezett bűnözést, mint felismerhető, monopolisztikus, önmagát örökítő, hierarchikus szervezetet, amely hajlandó erőszakot és korrupciót alkalmazni.³⁰³

Mindehhez kapcsolódik Maltz meghatározása is, miszerint a szervezett bűnözés jellemzőiről beszélhetünk, amikor a korrupció, az erőszak, a fegyelem, a magas fokú szervezettség összefonódik az ideológiával és a legális vállalkozásokkal.³⁰⁴

Kovács nézőpontjában a mai korszerű szervezett bűnözés fogalom az alábbi obligáns elemeket tartalmazza: olyan minimum tíz fő feletti létszámot igénylő, fejlődőképes csoportosulás, amely piramisszerűen épül fel, a tagok közötti együttműködés hierarchikus rendszerű, a szervezett munkamegosztás, feladatrendszer, a döntés, irányítás, és végrehajtás funkciója elkülönül. A csoport tagjai között a kötelék tartós (egy életre szól), működésüket részben konspirált, részben nyílt, illegális-, és bűncselekményekből származó jövedelemből biztosítják, amelynek célja az anyagi haszonszerzés, és a politikai-, gazdasági befolyás megteremtése.³⁰⁵ Tevékenységük veszélyes a társadalomra, bűnös cselekményeik kivitelezése olyan technikai eszközök alkalmazásán alapul, amely a modern kor vívmányait jelentős mértékben meghaladják.³⁰⁶

²⁹⁸ Williams P. 2001.

²⁹⁹ Borai Á., 1992., 12-20.

³⁰⁰ Korinek L., 1996.

³⁰¹ Halmarcher H., 1986. 239.

³⁰² Nánási L. 2006. 45-55.

³⁰³ Grennan S. & Britz M., 2016.

³⁰⁴ Maltz M., 1994. 26–27.

³⁰⁵ Kovács I., 2017. 82-161.

³⁰⁶ Kovács I., 2014. 114-146.

A 21. században Strompf álláspontja szerint a speciális bünszervezetek ismérvei: hierarchikus felépítésűek, formális struktúrájuk van, a résztvevőknek meghatározott szerepük van, magas fokú konspiráció jellemző a működésre.³⁰⁷

Németország és az arab klánok

A Németországban tevékenykedő klánok vonatkozásában először érdemes szót ejtenünk a történelmi előzményekről. A libanoni polgárháború 1975-1990 között zajlott, amikor a kurdok Libanontól egészen Nyugat-Európáig, az északi államokba és Németországba menekültek. A kurdok számos menekültjogi kérelmet nyújtottak be, amelyek között voltak olyanok, amik elutasításra kerültek, de a kitoloncolást a hatóságok nem tudták végrehajtani, mert az útlevelek lejártak, és a libanoni hatóságok az új kérelmeket megtagadták. Patt helyzet alakult ki. Mindezzel együtt rengeteg török is kapott az alkalmon, akik török identitásukat és nemzetiségüket eltitkolták és libanoninak adva ki magukat menekült státuszért folyamodtak. (Őket liba-töröknek is szokták nevezni.) A németországi regisztráció során más neveket adtak meg, hamis adatokat szolgáltatottak. Hasonló volt a helyzet több palesztin eredetű családi klánnál is, akiknek szintén nem volt legális tartózkodási joguk az országban, hiszen a valóságban nem a polgárháborús libanoni területről érkeztek, hanem Törökországból vándoroltak be. A migrációshullám tehát illegálisba csapott át. Míg az ország a tartózkodás jogszerűségét vitatta és tagadta meg az integrációt, addig ezek a családok az alapvető problémát abban látták, hogy a család nagyon sok tagját – még a palesztin származásúakat is –, Németországban nem engedték dolgozni. Ez összefügg azzal, hogy hivatalosan hontalanok voltak, a tartózkodási helyük sem volt teljesen tisztázott. Mivel munkát nem tudtak vállalni, ezért különböző bűncselekmények elkövetésével finanszírozták a megélhetésüket. Ez azért kétségbeejtő, mert Berlinben 1984 óta a régi esetszabályozással több ezer ember lakhelye vált legalizálttá és ezzel egyidejűleg nyílt meg a munkaerőpiacon a részvételük, amely a fenti indokokra tekintettel a mai napig is kihasználatlan maradt.

Berlinben egy nagy család él, amelynek legalább 50 generációs családtagja van és amely legalább három generációra kiterjed. E nagycsaládok bűnözői Berlinben a kábítószer-kereskedelemre, a védelmi pénzek zsarolására, az illegális szerencsejátékokra és néha látványos betörésekre vagy rablásokra szakosodott. Ilyen példa a Hyatt luxushotelben történt pókerrablás 2010-ben, vagy a Bode múzeumi betörés 2017-ben, amikor az elkövetők több mint 3,7 millió euró értékű műtárgyat tulajdonítottak el. A pénzmosás segíti az illegális jövedelmek legálisként való feltüntetését: az illegális pénzösszegeket lakó- és kereskedelmi épületek vásárlásába, autókereskedésekbe vagy bárókba fektetik így keltve a legális pénzmozgások látszatát. A brémai helyzet a berlinivel megegyezik. Az itteni klánok vagyon elleni és erőszakos bűncselekményeket követnek el.

Az Alsó-Szászországban élő családok több mint 2000 tagot számlálnak. A csoportok Hannoverben, Hildesheimben, Salzgitterben, Peine, Wilhelmshaven és Lüneburg tevékenykednek. Bűnügyi tevékenységük elsősorban csalással, testi sértéssel, kábítószerrel kapcsolatos bűnözéssel, fenyegetésekkel és zsarolásokkal jellemezhető.

Észak-Rajna-Vesztfáliában a legnépesebb államban az arab-libanoni nagycsaládok az érintett városokban több száz nagyságrendben élnek. A bűncselekmények az emberkereskedelemtől a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményekig és a zsarolásig terjednek. Ezenkívül a libanoni család-klánok tagjait a bűncselekmények mellett a nyilvános tereket is elfoglalják, gyakran hiányzik belőlük a tisztelet, agresszív a viselkedésük. A családokra jellemző, hogy saját társadalmat alakítanak ki, és párhuzamos igazságszolgáltatási rendszert működtetnek.³⁰⁸

³⁰⁷ Strompf C., 2016. 27-54.

³⁰⁸ Wendt C., 2019.

A következőkben nézzük meg a gyakorisági matematikai számítások eredményeit, valamint az összefüggések közötti reláció mértékét, különös tekintettel a „maffia”, valamint a szervezett bűnözés fogalmaira és a német klánok működésére.

Kutatási eredmények

A kutatás módszertanának segítségével lehetőségem van a hipotézis tesztelésére, valamint a fogalmak lényegi összetevőinek meghatározására. Matematikai függvények beágyazásával gyakoriságot és relatív gyakoriságot számoltam. A gyakoriság azt mutatja meg, hogy egy adat hányszor fordul elő, míg a relatív gyakoriság azt mutatja meg, hogy az összes elemszámhoz, mint száz százalékhoz képest, hogyan oszlanak meg az egyes csoportok között a minta elemei. Egyrészt tehát választ kapok arra a kérdésre, hogy a mintabeli értékeknek mekkora az előfordulási aránya, valamint arra, hogy az egyes mintabeli elemek hogyan, milyen mértékben oszlanak meg a különböző csoportok között. A lehetséges értékeket gyakoriságukkal együtt egy táblázatban foglalom össze:

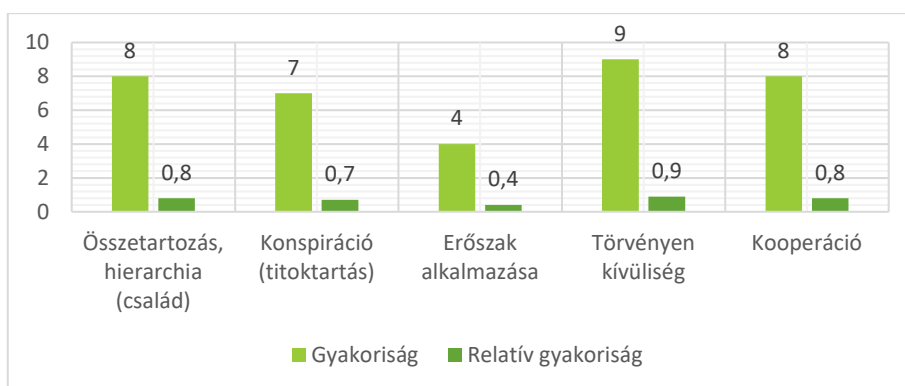
Alaptézis						
	IX. század „maffia” fogalma	Összetartozás, hierarchia (család)	Konspiráció (titoktartás)	Erőszak alkalmazása	Törvényen kívüliség	Kooperáció
Vizsgált fogalmi összetevők	Hagan „szervezett bűnözés fogalma”	1	0	1	1	0
	Wickersham Bizottság „maffia” fogalom	1	1	0	0	1
	Borai „szervezett bűnözés fogalma”	1	0	0	1	1
	Korinek „szervezett bűnözés fogalma”	0	1	0	1	1
	Nánási „szervezett bűnözés fogalma”	1	1	0	1	1
	Kovács „szervezett bűnözés fogalma”	1	1	1	1	1
	Strompf „szervezett bűnözés fogalma”	1	1	1	0	1

Maltz „szervezett bűnözés fogalma”	1	1	1	1	1
Halmacher „szervezett bűnözés fogalma”	0	0	0	1	1
Grennan „szervezett bűnözés fogalma”	1	1	1	1	1

1. számú táblázat. Szervezett bűnözés fogalmak

Forrás: Saját szerkesztés

Az alaptézisemben a matematikai számítások alapját a 9. században létrejött „maffia” fogalom adta. Azok összetevőit vizsgáltam meg az általam történelmi kutatás keretében fellelt szervezett bűnözés fogalmakkal egyetemben, amelyek a vizsgálat tárgyát képezték. A fenti táblázat is jól mutatja, hogy a 9. században megjelent „maffia” fogalom összetevői közül az általam vizsgált tíz másik szervezett bűnözésről szóló definícióban, az összetartozás és hierarchia, azaz a család összetevője nyolc esetben jelen volt. (N=8). A konspiráció, mint titoktartás összetevő gyakorisági értéke 7 volt, azaz a fogalmak hét esetben a titkos működést tartalmazták. (N=7). Érdekességként merült fel, hogy az erőszak alkalmazása a vizsgált tíz fogalmi összetevőben csupán négy esetben szerepelt gyakorisági elemként. Ezzel a gyakorisági minimumot jelentette. (N=4). A törvényen kívüliség, azaz az illegális tevékenység egy esetet leszámítva a gyakorisági maximumot érte el, kilenc esetben fogalmi összetevő volt a vizsgált szervezett bűnözés fogalmaiban. (N=9). A kooperáció, azaz a tagok vagy szervezetek együttműködése szintén gyakorisági tényezője volt a fogalmaknak, amely nyolc esetben jelent meg, csak úgy, mint a hierarchikus felépítés. (N=8). A matematikai számítások is jól mutatják, hogy a 9. századi „maffia” fogalom alapvető fogalmi elemei a mai szervezett bűnözés definícióban is megtalálhatók, fontos eredmény, hogy az erőszak a minimum értéket, míg az illegalitás a maximum értéket képviselte. Ha a következő ábrán megvizsgáljuk az arányokat, a relatív gyakorisági értékek modellezését is szemügyre vehetjük. Az összetartozás vonatkozásában a relatív gyakorisági érték 0,8; a konspiráció vonatkozásában 0,7; az erőszak alkalmazása vonatkozásában 0,4; a törvényen kívüliség vonatkozásában 0,9; a kooperáció vonatkozásában pedig 0,8 volt a relatív gyakoriság. A relatív gyakoriságot ebben a tíz fogalomban tudtam csupán vizsgálni, de megjegyzendő, hogy, ha a vizsgálatot további fogalmakra is kiterjesztem, akkor annak értéke egy idő után stabilizálódik. Ez nem jelent mást, mint a valószínűséget, amely értékek körül a relatív gyakoriság ingadozik. Ugyan ez hipotetikus jellegű, de a későbbiekben kiemelt jelentőségű lehet. Az eredményeket az alábbi diagram mutatja:



1. számú ábra. A maffia fogalma.
Forrás: Saját szerkesztés

A kutatási eredmények vonatkozásában, nézzük meg a hipotézis ismérvek oldaláról történő ellenőrzését. A relációk vonatkozásában irányadónak tekintetem a fogalmi relációk meghatározásait.³⁰⁹ A Németországban tevékenykedő arab klánok, valamint a 9. századi és a vizsgált szervezett bűnözői fogalmak egyes elemei között irányított az összefüggés, hiszen az egyes elemek és a tevékenység között ok-okozati kapcsolat (például a jogszabály nem engedi őket munkát vállalni, ezért illegális eszközök útján teremtik meg a létfenntartáshoz szükséges feltételeket, azaz bűncselekményt követnek el); eredmény-eredet (például törvényen kívüli tevékenységsorozat jellemzi őket, azaz bűncselekményt követnek el); rendeltetés-eszköz (például az illegális tevékenység legális látszatát keltik, tipikus esete a pénzmosás) áll fent. Visszaható, reflexív az összefüggés, hiszen az egyes elemek és az arab klánok tevékenysége között önmagában is meghatározott az összefüggés (egyértelmű, hogy tevékenységük a szervezett bűnözéssel kapcsolatos ismérveket felöleli). A reflexió szimmetrikus, mert az összefüggő fogalmi elemek sorrendiséget nem képviselnek, azok felcserélhetők (például a pénzmosás tekintetében először teremtem meg a legalitás látszatát, majd utána fektetem bele az illegális jövedelmet). Többértékű az összefüggés, hiszen egy elem több elemhez is kapcsolódhat ugyanabban az összefüggésben (például a bűncselekményekből a család szinte minden tagja profitál attól függetlenül, hogy abban részt vettek-e vagy sem).

Konklúzió

A hipotézisemben foglaltakat bizonyítanom sikerült. Megerősítettem azt a hipotézist, hogy leginkább a középkorra, azon belül is a nagy hódítások időszakára vonatkozó társadalmi integrációs folyamatok felértékelődtek, és a különböző nemzetek identitása egymással kölcsönhatásba keveredett. Jól illusztrálja ezt az arab megszállás időszaka alatt, a szicíliai népcsoport választerméke a „maffia” megalakulása, amely mára már transznacionális szervezetté nőtte ki magát – függetlenül az adott régióban uralkodó bűnözői csoportoktól. A 9. századi „maffia” fogalom térhódító útjára indult és alakult ki az évezredek során, amely akár a 19., akár a 20., de a mai centrális szervezett bűnözői definíciókban is tetten érhető. A ma működő szervezett bűnözői csoportok a gyakorisági és relatív gyakorisági indexszámításoknak köszönhetően olyan ismérvekkel rendelkeznek, amelyek nem térnek el a 9. században használt és szerveződött csoportok tevékenységétől, sőt egyes összetevők gyakorisági és egyben relatív gyakorisága kimagasló értéket demonstrál. A Németországban tevékenykedő arab klánok és családok vonatkozásában megállapítást nyert, hogy akár a 9. századi – integrációs folyamatoknak köszönhető –, akár a mai napig érvényes szervezett bűnözői fogalmak ismérveinek tranzitív, reflexív, szimmetrikus és többértékű relációjában is modellezhetők. Mindez arra enged

³⁰⁹ Pálvölgyi M., 2011.

következtetni, hogy a 9. századtól kezdődően az integrációs folyamatok e jellegzetességeket a szervezett bűnözés identitásmarkereként kezelik. Stratégiai célokat is sikerült elérnem, hiszen ugyan nem reprezentatív módon, de következtetés levonására alkalmas jelleggel olyan gyakorisági és relatív gyakorisági együttthatókat sikerült feltárnom, amely a szervezett bűnözéshez leginkább kapcsolódik.

Tudomásul kell vennünk azt, hogy amennyiben egy közösség tagja szeretnénk lenni, akkor az alkalmazott és megalkotott szabályokat be kell tartanunk ahhoz, hogy a társadalom demokratikus működésébe vetett bizalom ne sérülhessen. Az Európai Unió megalkotása és az azóta több módosításon átesett egyezményesorozatok olyan emberi- és alkotmányos alapjogokra épülnek, olyan irányelveket tartalmaznak, amelyeket minden államnak tiszteletben kell tartania, és gondoskodnia kell arról, hogy azok a belső normákban megjelenjenek. Ezt viszont az országban élő polgároknak is be kell tartaniuk, hogy társadalmat építhessünk. A szervezett bűnözés ezeket a pilléreket ostromolja, ami ellen a hatóságoknak a törvény szigorával szükséges fellépniük. Azáltal, hogy a szervezett bűnözés lényegi ismérveit feltártuk, olyan stratégiai kidolgozására lehet szükség, amely az egyes elemekre külön és külön reflektál. Ez a reflexió a közösséget működtető alrendszerek mindegyikére ki kell, hogy terjedjen így szükséges a szociális, a kulturális, a gazdasági, a honvédelmi és a rendvédelmi rendszerek együttes bevetése a kooperáció végrehajtására. Ha a szervezett bűnözés a családra és a hierarchikus kapcsolatokra épít, akkor a rendvédelemnek a szociális intézményekkel egyetemben e területre kell összpontosítania, azaz bomlasztani ezt a fajta egységet, így a tagok közötti kooperáció kevésbé lesz sikeres. (Például a családtagok ellenőrzése, folyamatos kontroll alatt tartása, szükség esetén a szociális szférába való beavatkozással.) Ha a szervezett bűnözés a konspirációra épít, akkor nagyobb hangsúlyt kell fektetni a rendvédelmi és honvédelmi, de leginkább a nemzetbiztonsági titkos adatszerző, és információgyűjtő tevékenységre, amely ezt a fajta konspirációt alássa. Mivel az erőszak alkalmazása már atipikus elem a fogalomban és inkább a gazdasági szektor érintett, ezért a fellépés lehetséges eszközeit is abban kell keresni. (Például sokkal szorosabb bankfelügyeleti kontroll, sokkal szorosabb vállalkozás felügyelet.) A törvényen kívüliség és az illegális fogalmi összetevője egy még inkább regresszív büntetőpolitikát feltételező jogszabályi rendszer kidolgozását vetíti előre, azaz a büntető törvények és az eljárások szigorúbbá tételét.

Amennyiben az államok felismerik, hogy a tudomány az új eredményekkel hozzájárulhat a gyakorlati megvalósításhoz, úgy sokkal eredményesebb küzdelmet tudunk folytatni az olyan veszélyt jelentő és fenyegető jelenségek ellen, mint például a szervezett bűnözés.

Irodalomjegyzék

- [1] Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata
- [2] Borai Á. (1992). A szervezett bűnözés büntetőjogi kérdései. *Rendészeti Szemle*, 30(5), 12-20.
- [3] Carsten W. (2019). *Clankriminalität bekämpfen: Strategische Ausrichtung – nachhaltige Erfolge*. Positionspapier des Bund Deutscher Kriminalbeamter Kassel.
- [4] Chamberlain H.(1931). Some observations concerning organised crime. *Journal of Criminal law and Criminology* 22(5), 652-670. <https://doi.org/10.2307/1134948>
- [5] Domokos Cs. & Kecskés A. (2006). *A farkas*. „Milvus Csoport” Madártani és Természetvédelmi Egyesület
- [6] Fickenauer J. & Voronin Y. (2001). *The Threat of Russian Organized Crime*. National Institute of Justice, Issues in International Crime.
- [7] Grennan S. & Britz M. (2006). *Organized Crime: A Worldwide Perspective*. Pearson Prentice Hall.
- [8] Gurov A. (1995). *Krasnaya Mafija*. Samotsvet Publishing House

- [9] Hagan F. (1983). The sorganised crime continuum: A further specification of a new conceptual model. *Criminal Justice Review* 8(2), 52-57. <https://doi.org/10.1177/073401688300800209>
- [10] Halmacher H. (1986). *Tatort Bundesrepublik. Organisierte Kriminalität*. Hilden, 239.
- [11] Hauck P. & Peterke S. (2010). Organized Crime and Gang Violence in national and international Law. *International Review of Red Cross* 92(878), 407-436. <https://doi.org/10.1017/S181638311000038X>
- [12] Korinek L. (1996). *A szervezett bűnözés lényegi elemei*. Magyar Jogászegylet
- [13] Kovách I. (szerk.) (2017). *Társadalmi integráció*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet
- [14] Kovács I. (2014). „Olajozás”, szervezett bűnözés, és prostitúció a 90-es években Magyarországon. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 3(1), 114-146.
- [15] Kovács I. (2017). Magyarország határain átnyúló szervezett bűnözés és prostitúciós bűncselekmények a schengeni térségben, különös tekintettel a SOCTA és EUROSTAT értékelésére. *Határrendészeti Tanulmányok*, 14(4), 82-161.
- [16] Maltz M. (1994). *Defining Organised Crime, Handbook of sorganised crime in the United States*. Westport
- [17] Maslow A. (2013). *A Theory of Human Motivation*. Martino Fine Books
- [18] Morsink J. (1999). *The Universal Declaration of Human Rights: Origins, Drafting & Intent*. University of Pennsylvania Press. <https://doi.org/10.9783/9780812200416>
- [19] Nánási L. (2006). A szervezett bűnözés kérdései a magyar anyagi és eljárási büntetőjogban. *Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny*, 1(3), 45-55.
- [20] Naylor T. (1995). From cold war to crime war. *Transnational Organized Crime*, 1(4), 37-56.
- [21] Pálvölgyi M. (2017). *Információkereső nyelvek*. Belvedere Meridionale Kiadó
- [22] Rich J. (2002). They'll Make You an Offer You Can't Refuse: A Comparative Analysis of International Organized Crime, *Tulsa Journal of Comparative and International Law* 9(2), 593.
- [23] Smith D. (1971). Some Things that may be more important to understand about Organized Crime than Cosa Nostra. *University of Florida Law Review*, 1(24), 1-30.
- [24] Smith D. (1975). *The Mafia Mistique*. Basic Books
- [25] Smith D. (1982). Paragons, Pariahs, and Pirates: A Spectrum-Based Theory of Enterprise. *Crime and Delinquency* 26(7), 358-386. <https://doi.org/10.1177/001112878002600306>
- [26] Stropf C. (2016). Guilty until proven innocent: A comparative analysis of sorganised crime. *ILSA Journal of International & Comparative Law* 23(1), 27-54.
- [27] Tourneau r. (1968). Mohammed Talbi, L'émirat aghlabide (184/860—296/909). *Revue des mondes musulmans et de la Méditerranée Année*, 172-176.
- [28] Voronin Y. (1998). *Criminology*. Academy of the Ministry of Internal Affairs
- [29] Williams P. (2001). *Transnational criminal networks*. Rand, 2001
- [30] Woodiwiss M. (2000). Organized Crime - The Dumbing of Discourse. *British Society of Criminology* 1(3), 1-10.
- [31] Wright R. (2013). The Wickersham Commission and Local Control of Criminal Prosecution. *Marquette Law Review* 96(4), 1199-1217.

Lippai Zsolt* – Simonics Adrián*: Magánbiztonság és futballhuliganizmus

Absztrakt

Magyarország sporttörvényének preambuluma szerint „*a sport a közös rész, amely erősíti a közösség tagjainak egymáshoz tartozását, miként az egyén testi és lelki egészségét*”. (2004. évi I. törvény) Ugyanakkor a törvény preambuluma olvasva – gyakorló biztonsági szakemberként – rögtön az egymáshoz tartozás élményének egyik lehetséges árnyoldala, a sportrendezvények rendjét oly sokszor megzavaró sporthuliganizmus kérdésköre ötlött eszünkbe. Egy olyan problémakör, amely egyaránt foglalkoztatja a tudományos világot, illetőleg a magán és közbiztonsági szektor, abban közvetlenül is érintett jelentős létszámú szereplőit.

Tanulmányunkban egy merőben új és rendkívül izgalmas szemüvegen, egy jelenleg a magánbiztonsági szektorban tevékenykedő, egykori rendőr és futballhuligan vezetővel készített interjú alapján keresztül, valamint hazai és külföldi példák bemutatásával, a futballhuliganizmus elméleti és gyakorlati szemléletű elemzésével vizsgáljuk annak hátterét és vonunk le következtetéseket.

Kulcsszavak: *magánbiztonság, rendezvénybiztosítás, futballhuliganizmus, ustawka, rendőr, vezérszurkoló*

English title: Private security and football hooliganism

Abstract

According to the preamble of Hungary's sports law, “*sport is part of the common good, which strengthens the sense of belonging of the community members, as well as the physical and mental health of the individual*”. However, reading the preamble of the law - as a practising security professional - we immediately thought of a possible downside to the experience of togetherness, the issue of sports hooliganism that disrupts the order of sporting events so often. It's a problem that concerns both the academic world and many private and public security operators involved in it directly.

This study examines its background and conducts a theoretical and practical analysis of football hooliganism through a new and exciting lens, an interview with a former police officer and football hooligan cheerleader currently working in the private security sector, and by presenting examples from both home and abroad.

Keywords: *private security, event insurance, football hooliganism, ustawka, policeman, cheerleader*

Bevezetés

Magyarország sporttörvénye szerint „*a sport a közös rész, amely erősíti a közösség tagjainak egymáshoz tartozását, miként az egyén testi és lelki egészségét*”. Ugyanakkor a törvény preambuluma olvasva – gyakorló biztonsági szakemberként – rögtön az egymáshoz tartozás élményének egyik lehetséges

* Lippai Zsolt, rendőr alezredes, mesteroktató, Nemzeti Közszerződési Egyetem, Magánbiztonsági és Önkormányzati Rendészeti Tanszék; doktori hallgató, Nemzeti Közszerződési Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola, <https://orcid.org/0000-0003-4211-2249>, E-mail: lippai.zsolt@uni-nke.hu

* Simonics Adrián, Nemzeti Közszerződési Egyetem Rendészettudományi Kar biztonsági szervező mesterképzési szak hallgató. simonicsadrian88@gmail.com

árnyoldala, a sportrendezvények rendjét oly sokszor megzavaró sporthuliganizmus kérdésköre ötlött eszünkbe. Egy olyan problémakör, amely egyaránt foglalkoztatja a tudományos világot, illetőleg a magán és közbiztonsági szektor, abban közvetlenül is érintett jelentős létszámú szereplőjét.

Tanulmányunkban egy merőben új és rendkívül izgalmas szemüvegen, egy jelenleg a magánbiztonsági szektorban tevékenykedő, egykori rendőr és futballhuligán vezérszurkolóval készített interjújn keresztül, valamint hazai és külföldi példák bemutatásával, a futballhuliganizmus elméleti és gyakorlati szemléletű elemzésével vizsgáljuk annak hátterét és vonunk le következtetéseket.

Egy kis történelem

A Rendészettudományi Szaklexikon megfogalmazásában a sporthuliganizmus a sporteseményekhez kapcsolódó – a nézőtéren, illetve a nézőtéren kívül megjelenő – agresszív megnyilvánulások összessége, melyek során sok esetben a normálistól eltérő futballszeretet jelenik meg és erőteljes törekvés az ellenfél szurkolóinak devalválására, illetve a kívülállók személyi és dologi sérelmére. A látszólag normálistól eltérő futballszeretet deviáns, klánszerű, egymással „leszámoló” csoportokat tömörít, például drukkolóbandák közti, rejtett helyszínű „háborúkkal” (ustawka, amellyel a későbbiekben részletesen is foglalkozunk). Hátterében deviáns normarendszer, néha politikai polarizáltság áll. A futballhuliganizmus deviáns csoportokat tömörít, amelyek meghatározott keretek között és szabályok szerint működnek. (Dialóg Campus, 2019) Roversi (1990) olasz szociológus szerint a futballhuliganizmus egy olyan erőszakos viselkedés, amely elkövetésében elsősorban a mérkőzést megtekintő személyek érintettek. Ezek a cselekmények a vandál és agresszív viselkedések összességéből adódnak és inkább a fiatalabb korosztályra jellemzőek, valamint ezzel a jelenséggel találkozhatunk a sportlétesítményeken belül, illetve azokon kívül is. A fogalom azonban kiegészítésre szorul ugyanis a futballhuliganizmus nem csak a nézők közötti erőszakos cselekményekre korlátozódik, hanem ide tartozik a rendőrökkel, játékosokkal, játékvezetőkkel szembeni agresszió, illetve a tiltott pirotechnikai eszközök használata és a rongálás is. (Kiss, 2016)

Különösnek tűnhet, de a futballban megjelenő agresszivitás hagyománya a régmúltra – egyesek szerint akár a 12. századig – vezethető vissza, amikor angol települések 11-11 fős csapatai vérre menő és sok esetben csonttörésekkel vagy akár halállal is végződő „népi futballban” csatáztak, versengtek egymással. (Medieval Folk Football, n.d.) Az erőszaktól túlfűtött – legális turista látványosságként aposztrofált – futballrituálék pedig a mai napig jelen van például Németországban (Knappen) és Firenzében (Calcio Storico Fiorentino) is. (Nagy, 2006: 118)

A ma ismert futballhuliganizmus az 1960-as évek Angliájában alakult ki a futballmérkőzések televíziós közvetítéseinek kezdetekor, ami az angol munkásosztályban rendkívüli ellenszenvet váltott ki, úgy érezvén, hogy elvették tőlük a futballt és szerették volna azt visszakövetelni. Olaszországban, Belgiumban, Hollandiában és Németországban pedig az 1970-es évektől beszélhetünk a futballhuliganizmus megjelenéséről. Érdekességként jegyezzük meg, hogy az egyes nemzetek szokásai közötti eltérések azok futballhuligánjait illetően is megfigyelhetők, ugyanis míg az angol huligánok sok alkoholt fogyasztanak és verekedésekben is részt vesznek, addig az olaszok nem fogyasztanak alkoholt, viszont verekednek. A dán és skót ultrák pedig sok alkoholt isznak, de nem jellemző, hogy verekednének, hiszen elítélik az agressziót. (Nagy, 2006: 118-120)

A futballhuliganizmus okozta tragédiák³¹⁰ megakadályozása nemzetközi összefogást sürgetett, melynek fordulópontja az 1989. április 15-én megrendezett Liverpool-Nottingham Forrest tragédiába torkollt mérkőzése volt. (Kóváry, 2019) A 98 emberéletet követelő esemény hatására készült Taylor jelentés (The Tailor Report, n.d.) összesen 76 különböző ajánlást fogalmazott meg a stadionok biztonságosabbá tételéről, biztonságtechnikai és egyéb szervezési szempontokról, melyek a futballhuliganizmusból adódó rendbontások megelőzését, kezelését célozták. Lord Taylor jelentése alapján kilenc jogszabály megalkotására került sor. (Freyer, 2004: 65)

A Taylor-jelentést korábban nyolc olyan jelentés előzte meg, amelyek szintén sportrendezvényeken történt katasztrófákat követően születtek. Ezek közül kiemelendő a Wheatley Report, amelyet követően megalkották a Green Guide első kiadását 1973-ban, amelyet követően az angol parlament 1975-ben elfogadta a sportlétesítmények biztonságáról szóló törvényt. Minden olyan kérdés, amelyet érintett, és amelyre megoldási javaslatokat tett, korábban is részletes vizsgálat tárgya volt az elmúlt hatvan év vizsgálataiban során. Külön foglalkozott az elkülönítéssel, ami az ellenérdekű szurkolótáborok elválasztását jelenti. Arra jutott, hogy a tömeg viselkedését teljes biztonságot nyújtó módszerrel nem lehet kezelni. Elmozdult a rendészeti kérdés helyett az ún. komplex megközelítés irányába, felismerve azt, hogy a szurkolókat kizárólag büntetőjogi intézkedésekkel nem célszerű és nem is lehet megfékezni. (Tóth N.Á., 2019: 28)

Hazánkban a 20. század elején kezdett igazán népszerűvé válni a futball, amikor jelentősen megnövekedett a mérkőzések látogatottsága, ami az esetleges jogsértő cselekmények bekövetkezési valószínűségét is jelentősen megnövelte. A rendőrség már a kezdetektől próbálta kiszűrni azokat a személyeket, akik stadionjainkban, erőszakos formában, tettelegességgel fejezték ki véleményüket a játékosokról, játékvezetőkről vagy a csapatukat agresszív játékokra buzdították. Amikor pedig a futballpályán szabadultak el az indulatok, az általában a mérkőzés végét is jelentette, félve attól, hogy az erőszak a lelátóra is áttevődhet. (Szegedi, 2010) A mérkőzések kapcsán megnyilvánuló erőszak³¹¹ hatására 1921-ben született meg a 84.447/1921. B. M számú „*A football-mérkőzéseken tapasztalt durva játékmód megszüntetése érdekében*” körrendelet, amely kötelezte a futballklubokat, hogy játékosállományuk olyan emberekből álljon, akik nem produkálnak agresszív viselkedést a pályán. A játékvezetőknek pedig kötelező lett kiállítani az agresszívan játszó játékosokat és a kirendelt rendőrtisztviselő utasításait is végrehajtani. (Szegedi, 2010) Azonban a honi futballhuliganizmus tényleges megjelenéséről az 1990. március 10-én megrendezett Váci Izzó-FTC mérkőzést követő rendbontástól (K@rcsi, 2009) beszélhetünk, melynek hatására a rendőrség és a Magyar Labdarúgó Szövetség együttműködést kezdeményezett a futballhuliganizmus partnerként való megfékezése érdekében. (Strauss, 2003: 61-62)

Nézőtől a futballhuligánig

A napjainkban is jelenlévő futballhuliganizmus kapcsán – a Futballhuliganizmus Elleni Szakértői Bizottság 4/28-1/2003 számú jelentésében (2003) foglaltakat elfogadva –, a rendezvény során

³¹⁰ 1902: Glasgow (25 halott, 517 sérült), 1946: Bolton (33 halott, 400 sérült), 1957: Torino (120 sérült), 1959: Nápoly (65 sérült), 1960: Kirikhala (10 halott, 102 sérült), 1961: Santiago de Chile (5 halott, 300 sérült), 1964: Lima (350 halott, 500 sérült), 1964: Isztambul (84 sérült), 1966: Kairó (300 sérült), 1967: Kayseri (27 halott, 600 sérült), 1968: Buenos Aires (80 halott, 150 sérült), 1969: Bukavu (27 halott, 52 sérült), 1971: Glasgow (66 halott, 108 sérült), 1974: Kairó (48 halott, több száz sérült), 1977: Hamburg (1 halott, 25 sérült), 1977: Hamburg (70 sérült), 1981: Pireusz (21 halott, 54 sérült), 1982: Calí (24 halott, 50 sérült), 1982: Algír (8 halott, 600 sérült), 1982: Moszkva (72 halott, 150 sérült), 1985: Bradford (57 halott, 211 sérült), 1985: Brüsszel (39 halott, 600 sérült), 1988: Bradford (90 halott), 2001: Accra (127 halott, több száz sérült), 2012: Port Szaíd (74 halott, több mint ezer sérült).

³¹¹ 1921-ben egy MTK-Kispest futballmérkőzésen a bírót az utolsó percben tizenegyest ítélt a hazai csapatnak, amivel egyenlíteni tudtak. A nézők megvadulva törtek be a pályára, és kegyetlenül megverték a bírót.

tanúsított magatartási formák alapján az alábbi szurkolói, nézői típusokat különböztethetjük meg. A sportrendezvényen résztvevők tipizálása, a várható résztvevői kör, a létszám és a lehetséges elkövetői magatartások becslése pedig nagymértékű segítséget nyújthat a rendezvény rendjének fenntartásához szükséges biztonsági intézkedések előkészítése, meghozatala érdekében.

A néző olyan személy, aki inkább otthon, a televízióon keresztül tekinti meg a futballmérkőzéseket. A futball látványa, szépsége az elsődleges a számára, ezért nem minden esetben szurkol egy adott csapatnak, amennyiben pedig elkötelezett egy futballcsapat iránt, akkor is megnéz más mérkőzéseket. Ez a szurkolói típus nagyon csekély valószínűséggel fog bármiféle futballhuliganizmushoz köthető rendbontásban részt venni.

A szurkoló is hasonló tulajdonsággal is rendelkezik, mint a néző, ugyanis nagyon kevés az esélye annak, hogy bármilyen rendezvarás részese legyen. Viszont fontos megemlíteni, hogy ennél a csoportnál már erősebb a klubszimpatia és nagyobb szerepet kap a csapata iránt táplált hűség, mint maga a mérkőzés esztétikája, látványa. Nem csak televízióon keresztül figyeli a számára kedves csapatot, hanem néha ellátogat a hazai mérkőzésekre is, idegenben való játék esetén viszont csak ritkán meglátogatható.

A rajongó rajongása és klubszimpatiaja az élete nagy részében megjelenik, és fontos szerepet kap. Az általa támogatott csapat mérkőzésein nagy rendszerességgel jelen van és mindenféle, a csapatához kötődő ereklyét, emléktárgyat gyűjt. A rajongó belekeveredhet néha jogellenes cselekményekbe, rendbontásokba, de nem saját maga akaratából.

Az ultra, alapvetően nem túl agresszív és nem generál verekedéseket, rendbontásokat, viszont nem jellemző, hogy kimaradna ezekből a helyzetekből. Kedvenc csapata iránt elkötelezett, az élete fontos részét képezi. Ő a látványfelelős, mert minden látványelemet, drapériát ő tervez meg és készít el. Rengeteg pénzt és időt szakít erre a tevékenységre, de ezt nem bánja. A kedvenc csapata minden mérkőzésén ott van.

A huligán, hasonlóan az ultrához, a csapata minden mérkőzésén jelen van, viszont ő nem a látványelemekre fókuszál, hanem a futballpályán és az azon kívül eső harcra. Nem idegen neki a rendbontások és a verekedések generálása az ellenfél szurkolóival szemben, számára nem csak a lelátó lehet alkalmas neki ilyenféle cselekmények lefolytatására, hanem utcák, terek is.

A csőcselék, a bűnöző első ránézésre hasonló lehet a huligánokhoz, viszont nagy a különbség köztük. Ez a csoport kimondottan a balhé miatt látogat el a mérkőzésekre, nem is érdekli őt a futballcsapat, az idegenbeli mérkőzésekre pedig általában el se megy. Rendbontási szokásai sem hasonlítanak teljesen a huligánokéhoz, ugyanis a csőcselékek csoportja gyakran aljas módozatokat választ az ellenfél szurkolóinak legyőzésére. Nem áll távol tőle a szúró- és vágóeszközök használata, míg az erkölcs és a „betyárbeccsület” viszont annál inkább igen.

A manipulátort nem érdekli sem a mérkőzés, sem a csapat. Egyetlen célja, hogy valamilyen – általában szélsőséges – politikai ideológiát népszerűsítsen, hirdessen, esetlegesen ilyen szemléletmódú közösségbe invitáljon tagokat. Általában művelt emberekről van szó, amikor manipulátorokról beszélünk.

A futballhuligán általában alacsony társadalmi osztályhoz tartozik és/vagy nagyon fiatal, ezért kialakul benne egyfajta kisebbségi érzés, ami lelki sérülést, súlyosabb esetben pedig személyiségzavart is okozhat (ezt az érzést próbálja sajátos módszerekkel kompenzálni). Hétköznapi életében nem igazán van hatalma, így valahogyan ki szeretné élni az ebből eredő hatalomvágyat, ami gyakran az ellenfél szurkolóival szembeni agresszióban mutatkozik meg. Mindennapi létezését nem járja át a változatosság az izgalom, ezért a rendbontás és a lelátói hangulat alkalmas arra, hogy élményeket szerezzen. Élete többi részén általában nem tudja levezetni a feszültséget, így a futballmérkőzéseken produkált agressziójával teszi meg azt. Munkahelyén általában alacsony presztízsű munkát lát el, ahol irányítják őt. A lelátón viszont azt

csinál, amit akar, ráadásul ezt az időtöltést kényszerek nélkül, saját akaratából választotta, ezért ott szabadnak érzi magát. A futballhuligán nagyon összetett személyiség. Olyan jellegű ember, akit az érzelmei vezetnek, amelynek következtében sokszor figyelmen kívül hagy tényszerű dolgokat és kételyeket. Ebből állapítható meg az, hogy elkerüli a bizonytalanságot, ami a rá jellemző önbizalomhiányból ered. Az önbizalomhiány pedig visszavezethető a már említett alacsony társadalmi osztályhoz való tartozáshoz. (Szabó J., 2003: 360-379.)

Sajátos világnézet jellemző rá, aminek központi eleme az, hogy majdnem mindennel és mindenkivel szembenállást tanúsít. Értérendje is eltér az átlagostól, hiszen legfontosabb számára az erő és a hírnév. Nem számítanak a hétköznapi gondok akkor, ha győzedelmeskedik egy verkedésben vagy hangosabban szurkolt az ellenfélnél. Viszont ez az értékrend csak az ő társadalmi körein belül érvényes. Szenvedélyéből és érzelmi alapú világnézetéből adódóan sokszor fel sem merül benne az a tény, hogy az általa képviselt eszme társadalmilag szinte haszontalan. Elmondható az is, hogy jelentősebb számára a cselekvéseinek a minősége, mint a fontossága. Azt figyelmen kívül hagyja, hogy mi az eredménye, haszna annak, amit csinál, viszont, ha azt az adott dolgot hatékonyan, jól csinálja, akkor arra büszke szokott lenni. Érdekes az a tény, hogy a futballhuligán a saját maga érdemének is betudja azt, hogy nyert a számára kedves csapat. Viszont, ha elvesztették a mérkőzést, akkor az miatt mást okol. (Uo.)

További motivációs faktorként említhető meg a hatásvadász média tevékenysége, amikor számos különböző felületen jelenítik meg a futballhuligán cselekedeteit, így nem csak a saját szubkultúrájában, de a társadalom egyéb színterein hírnevet szerezhet, ami sikerélményként fogalmazódik meg benne. (Uo.)

A fentiek alapján egyértelműen megállapítható, hogy a futballklubok köré rendeződött egyének, csoportok, rendkívül összetett és sajátosan strukturált, a rájuk jellemző egyedi szabályrendszer alapján alkotnak sok esetben igen jelentős létszámú tömeget, amelyek működésének ismerete elengedhetetlenül fontos a rendezvény biztosításában résztvevő szakemberek számára. A tömeg és az egyén tömegben tanúsított magatartásának elemzése azonban jelentősen túlmutat jelenlegi tanulmányunk terjedelmén, így a teljesség igénye nélkül jegyezzük meg hogy a csoportosulásban lévő embernek egyfajta biztonságot és plusz erőt ad a többiek jelenléte, közös gondolkozása, ezért ott hajlamosabb engedni az alapvető ösztöneinek. A tömegben az egyén gyakran előrébb helyezi tömeg javait a sajátjainál, továbbá a tagok úgy érezhetik, hogy eltűnnek a közösségi kontroll alól, ennek okán kevésbé látszódnak. (Le Bon, 1913: 17-30)

Az Ustawka Magyarországon

Ahogy már említettük, az 1990-es évektől beszélhetünk a hazai futballhuliganizmus jelenleg is ismert megjelenéséről, amikor a huligánok szinte valamennyi sportesemény alkalmával verekedtek, törtek, zúztak az utcákon az aluljárókban és a stadionokban. Nem igazán voltak lebeszélte verekedések, spontán történt meg szinte valamennyi eset. Nem voltak szabályok sem, tehát szabadon használtak italosüvegeket, különböző ütőerő növelésére alkalmas eszközöket, illetve kést is. A futballhuligánok ezt nevezik „*old school*” huliganizmusnak, ami egyre inkább háttérbe szorult a szigorodó büntetések, a fejlettebb rendvédelem, valamint a korszerűbb stadionbiztonság okán. Napjainkban inkább az ustawka vagy ahogyan itthon sokan hívják az „*erdőzés*” jött divatba. Ezek a küzdelmek túlnyomó részt a rendészeti szervek látóköreit elkerülve nem a városokban, hanem erdők szélén, mezőkön, sok esetben magánterületeken történnek meg.

Az ustawka a szurkolói körökön belül, egymással előre egyeztetett úgynevezett „*fair boks*”-ot jelent, amikor az érintett felek (értsd: szurkolói csoportok) fegyverek nélkül, egyenlő létszámban, közösen elfogadott szabályok szerint, egy félreeső helyen tudják egymással tisztázni a nézeteltéréseket, esetleg csak megmérkőznek egymással, hogy kiderüljön, ki is a jobb, az erősebb. Huligánok vagy egyszerű fanatikus drukkerek (értsd: ultrák) művelik, egyszerűen olyan

személyek, akik rajonganak a csapatukért vagy csak „egyszerű testmozgásra” vágnak. Bár ebben az esetben is vannak sérülések (fogvédő és bandázs használata engedélyezett), de az ultrák gondolatvilágában itt nem igazi harcról beszélünk, hanem egyfajta sajátos és igen durva edzésről. Az *ustawka* szláv országokból (Lengyelország, Oroszország) ered, ahol annak komoly hagyományai vannak és gyakran 100-100 fős csapatok mérik össze erejüket, de nem ritkák az 50-50, vagy a 25-25 fős verekedések sem. Érdekességként jegyezzük meg, hogy az interneten az *ustawka* hazai eseményeiről fényképekkel illusztrált, a résztvevő csapatokat nevesítő, és azok létszámát megjelenítő honlap működik. (Anonymus, 2015)

Az *ustawka* számos törvényi tényállást kimerítő megvalósítása és annak társadalomra veszélyessége vitán felül álló dolog, amellyel a futballhuliganizmus kérdéskörének komplexitását, annak a sportlétesítmények fizikai helyszínén túlmutató, a rendészeti szervek felkészültségét kizárólagos próbáló realitását kívántuk szemléltetni.

Magánbiztonság és sorthuliganizmus

A rendszerváltást követő évtizedekben monopolhelyzetét veszített rendőrség identitásválása során a rendészet, mint állami monopólium paradigma meghaladottá válásával egyidejűleg, a rendfenntartás szükségszerű pluralizálódásának lehetünk tanúi, ami egyet jelent a magánbiztonság és a polgári rendfenntartás előtérbe kerülésével, az állami rendészet egyeduralmának megtörésével. (Kerecsi és Nagy, 2017: 275) A szabad piacgazdaság, a magántulajdon rendszerváltást követő előretörése és elképesztő ütemben növekvő védelmi igénye, szükségszerűen hívta létre az üzleti alapon működő magánbiztonsági vállalkozásokat. A közbiztonságot kiegészítő tevékenységű magánbiztonsági szolgáltatók – szakmai és üzleti tapasztalataik növekedésével – pedig egyre meghatározóbb jelentőséggel bírnak az érték és vagyonvédelem valamennyi területén, melyek kiszámítható működésének egyik alapeleme, a professzionális magánbiztonsági szakemberek rendelkezésre állása. Érdekességként jegyezzük meg, hogy Magyarország, már 2008-ban azon tíz európai állam közé tartozott, melyekben a piaci nyitás következtében nagyobb létszámban voltak jelen a magánbiztonsági szolgáltatók, mint az állami biztonsági szerveké. (Tóth J., 2017) 2020-ban a hazai magánbiztonsági vállalkozások száma 6461, míg a kiadott személy és vagyonőri igazolványok³¹² száma 96 008 darab volt. (ORFK, 2020.12.31; Christián és Lippai, 2021: 18)

A hatályos bűnmegelőzési stratégiánkban megfogalmazottak szerint „*A közbiztonság a társadalom életminőségének a része, olyan kollektív értékkel bíró termék, amelynek kialakítása és megőrzése közös ügy*”. (1744/2013. (X.17) Korm. határozat 2.2 pont) A közrend, közbiztonság fenntartása pedig alapvetően a rendőrség feladata (Magyarország Alaptörvénye 46. cikk (1) bek.) azé a szervezeté, amely már nem minden szegmensében birtokolja a biztonságot veszélyeztető valamennyi jogsértő magatartás elhárításához, megakadályozásához szükséges erőt, eszközt vagy infrastruktúrát. Kijelenthető, hogy a rendőrség – bár meghatározó szerepet tölt be, de – csak az egyik eleme a biztonságnak, mint szolgáltatásnak, melyben egyre erősödő, hatékony és professzionális jelenléttel kap teret a komplementer rendészeti szereplők, törvényalkotó által szabályozott közbiztonság erősítő tevékenysége. Napjaink valóságának magától értetődő és a közgondolkodásban is megjelenő elemévé vált, hogy a rendészeti feladatok egy részét – a rendőrség jogosítványait nem csorbítva, annak tevékenységét kiegészítve – át kell engedni a civil szféra szereplőknek, tehát a közbiztonságról és annak védelméről beszélve többé már nem kerülhető meg a civil elem részvétele sem. (Galántai, é.n: 14)

A magánbiztonsági szolgáltatók, vállalkozások rendezvénybiztosítási tevékenységi körének folyamatos bővülésével a személy és vagyonőrök ma már nem csak a rendezvény – sok esetben

³¹² Vállalkozások (személy- és vagyonvédelmi, magánnyomozói, tervező-szerelő), igazolvánnyal rendelkezők (személy- és vagyonőr, magánnyomozó, vagyonvédelmi rendszert tervező-szerelő, vagyonvédelmi rendszert szerelő).

magántulajdonban lévő – helyszínére történő be- és kilépés jogszerűségét, az ott tartózkodás szabályainak betartását ellenőrizhetik, hanem tevékeny részesévé váltak a rendezvénybiztosítás megannyi fázisának is. Így például részt vesznek a sportrendezvények kockázati besorolásának folyamatában, a szurkolói csoportok kísérésében, utaztatásában, sportrendezvényeket követően a szurkolók visszatartásában, nagy tömegeket vonzó zenei fesztiválok lebonyolításában stb.

Amennyiben egy sportrendezvény képzeletbeli lebonyolításáról és egy potenciális rendezvény bekövetkezéséről beszélünk, akkor hármas egységben érdemes gondolkodni, úgymint a megelőzés, a reagálás és az eljárás. Ha pedig elképzelünk egy időszínt és azon egy „x”-et, ami a sportrendezvényen történő rendbontást jelöli, akkor logikusan szétválaszthatók az egyes rendfenntartói szerepek. Az „x” előtti időszakban beszélhetünk megelőzésről, amiért a szolgáltatás nyújtás keretein belül, polgárjogi szerződés alapján megbízott magánbiztonsági cég szakemberei felelnek. Az „x” után pedig egyértelmű létjogosultsága van a reagálásnak és az eljárásnak, amelyek – részben a magánbiztonsági szolgáltatók, de – jellemzően az állami rendészeti szervek, leginkább a rendőrség hatás- és feladatkörébe sorolt feladatok.

A professzionálisan működő, a prevencióra kiemelt hangsúlyt helyező magánbiztonsági szolgáltatók jelentős mértékben járulhatnak hozzá az állami rendészeti szervek további tehermentesítéséhez, a nemzetgazdasági szempontból is gazdaságosabb, költséghatékonyabb, a magánbiztonsági és önkormányzati szektorral kooperáló, erőforrásaival hatékonyan gazdálkodó rendőri működéshez. A biztonság mindig is elsődleges szempont. (Czenczer, 2009) A biztonság megteremtésére irányuló tevékenység racionalizálásával pedig számos állami rendészeti feladat részben vagy egészben átadásra kerülhet az egyes nem állami szereplők számára, ami hazánk nemzetgazdasága számára milliárdos nagyságrendű éves költségvetési megtakarítást eredményezhet.

Itt fontos megjegyezni, hogy „a sportigazgatásnak egy sajátos része a sportrendészet. Ez a szűkebben értelmezhető terület szakrendészetként egyértelműen definiálható, jogszabályok sora rendezi mindazt, ami a sportrendészethez kötődik kiegészítve a szakszövetségi szabályozásokkal, amelyek a sportrendészeti nyilvántartás vezetése és a sportrendezvények biztosítása során is iránymutatásul szolgálnak.” (Tóth N.Á., 2018)

Egykor rendőr és futballhuligán, jelenleg magánbiztonsági szakember. Interjú egy volt vezérszurkolóval

Tanulmányunkban egyértelműen bizonyítottuk a futballhuliganizmus kérdéskörének rendkívüli komplexitását, amelynek alapvető ismerete elengedhetetlenül fontos a rendezvények biztosításában résztvevő biztonsági személyzet számára. Az ultrák zárt világa azonban nehezen, vagy egyáltalán nem enged be a körébe idegent, annak működése sokak számára tabunak számít. Ezért különösen izgalmas és értékes, a neve elhallgatását kérő egykori rendőrrel készített interjú,³¹³ aki hivatásos pályafutása alatt a hírhedt újpesti Viola Kaos (Anonymus, é.n.) szurkolói csoport vezérszurkolója volt, jelenleg pedig magánbiztonsági szakemberként tevékenykedik.

Az interjú során arra kerestünk választ, hogy egy ilyen egyedülálló életúttal és tapasztalattal rendelkező személy hogyan vélekedik a futballhuliganizmusról, a honi sportlétesítmények biztonságáról illetőleg a magánbiztonsági szolgáltatók egyre intenzívebb, a rendészeti szerveket tehermentesítő szerepvállalásáról.

Interjúalanyunk Újpest szurkolónak vallja magát, aki már egészen kiskorától kezdve egy olyan légkörben él, aminek eredményeképpen ő is ennek a csapatnak szurkol. A nagypapája rendőr volt és régen az Újpest a Belügyminisztérium csapata volt. Ezáltal ő sem lehetett más szurkoló, ugyanis gyermekkorában mindig kivitték a meccsre, ahol szépen lassan megismerkedett a

³¹³ Az interjúalany a tanulmány egyik szerzőjének egykori munkatársa, akivel számos kiemelt minősítésű futballmérkőzés rendőri biztosításában, a szurkolói csoportok kísérésében közösen vettek részt.

lelátóval. Tízéves korában a szüleivel Újpestre költözött, ami szintén hatással volt a szurkolói „karrierére”, ugyanis ez egy plusz kötődési pontot jelentett a kerülethez, a csapathoz. Ez az időszak egy elég nagy fordulatot jelentett az életében. Kiskorában egy eléggé elkényeztetett, nyámnyila gyerek volt, aztán az évek és a behatások szépen lassan megváltoztatták. Tizenhárom éves volt, amikor először ment egyedül meccsre. Ekkor kezdett el versenyszerűen birkózni az Újpest csapatában, ami több mint 10 évig tartott. Az általános iskola után itt végezte el a középiskolát is, amikor pályaválasztás elé került. Vitte tovább a nagyapai hivatását és így lett az, hogy 19-20 éves korában vezérszurkoló és rendőr volt egyben. Harminckilenc éves volt, amikor leszerelt a rendőrség állományából és ekkor már más volt az életfelfogása és a szemléletmódja. Elkezdett dolgozni a magánbiztonság területén, ami nem volt idegen számára, hiszen a rendőrség mellett dolgozott szórakozóhelyeken, biztonsági emberként is, ahol hasonló sérüléseket szerzett, mint a meccseken. Szúrták meg késsel, törtek szét a fején pezsgősüveget, a kezeit körülbelül ötször műtötték meg, szóval ilyesféle élményekből sokat szerzett az évek alatt a lelátón, az utcákon és a munkahelyen egyaránt. A mai napig foglalkozik még szórakozóhelyek biztonságával, meccsbiztosításokkal, vagyoni feladatok ellátásával, illetve van egy biztonsági cége is, ahonnan részesedést kap. Jelenleg negyvennégy éves.

Mint szurkoló vett részt rendbontásokban, balhékban, még akkor is, amikor még rendőr volt, amit persze erkölcsi és jogi szempontból nem igazán lehet megmagyarázni. Az érdekes az egészben, hogy minden balháját megúszta. Természetesen volt olyan, hogy elkapták, ő pedig megmutatta az igazolványát, aztán elengedték.

Vezérszurkoló úgy lett, hogy minden mérkőzésen ott volt és szépen lassan megismerték a szurkolók, viszont van egy történet, ami után igazán berobbant a köztudatba. Ez egy 1996-ban megrendezett Vasas-Székesfehérvár meccsen történt, ahol a vendégcsapat szurkolói nekik, az újpestieknek üzengettek. Ekkor elmentek nagyjából harmincan a Fáy utcába és egy parkolóban estek egymásnak, ahol egy nagy vascsővel fejbe is ütötték, aminek következtében szétrepedt a feje. Ezt megelőzően egyedül beugrott az ellenfél szurkolói közé és kettő srácot leütött. Csodával határos módon nem szenvedett maradandó sérüléseket aznap. Kissé vakmerő volt akkoriban, mert már a szteroidokkal megismerkedve túltengett benne a tesztoszteron. Amikor szétszéledtek, akkor hátulról elkapta egy nagydarab motorosrendőr. Nem tudott hirtelen megszólalni sem, felmutatta gyorsan az igazolványát és elengedték. Ezek után figyelt fel rá a „Szőke” becenévre hallgató híres vezérszurkoló. Járt velük továbbra is meccsekre, valamint részt vett a balhékban is. Majd egyszer csak a Szőke letöltendő börtönbüntetést kapott Baracskán, így kellett valaki a helyére. Ő lett volna kikiáltva az első számú vezérszurkolónak, viszont ez hivatalosan nem történhetett meg, hiszen rendőr volt. Így ki lett nevezve egy srác, de Ő igazgatta a csoportot egy másik szurkoló barátjával, aki szintén rendőr volt.

Az Újpest iránti rajongás átítatta az egész életét. A játékosok ott kaptak lakást, ahol Ő is lakott, megismerte őket, majd a barátai lettek. Együtt jártak szórakozni is. Ismerte az egész csapatot és az egész csapat is ismerte Őt. Ezer szálon kötődött az Újpesthez, így a mindennapjaiban mindenhol jelen volt a rajongás valamilyen szinten.

Szerinte a futballhuliganizmus az, amikor valaki valamilyen erőszakos cselekményt követ el a meccsen vagy a meccsre/meccsről hazafelé tartva. A lényeg, hogy a mérkőzés hevében tegye ezt, akkor már annak számít. Ide tartozik például a rongálás, garázdaság, testi sértés, tiltott pirotechnikai eszköz használata.

A lelátón léteznek huliganok, ultrák, sima szurkolók, illetve olyanok is, akik családdal jönnek és nem szurkolnak. Fiatalabb korában futballhuligan volt és vezérszurkoló. A szurkolók már egymásra ránézve tudják, hogy ki hova tartozik, bár ezt szerinte külső szemmel nehezebb átlátni. Aki családdal jön ki az nem fog balhézni. Aki jellegzetesen a csapat színét vagy mezét viseli magán az huligánkodhat, de ez elég furán jön ki. Olyan, mintha eldobnád a személyigazolványodat egy rablásnál. Ha lila-fehér mezben valaki verekedésbe, rendbontásba

keveredik, akkor egyértelmű, hogy újpesti volt az elkövető. A huligánok általában fekete, kapucnis, jellegtelen ruhákat viselnek, hogy ne legyenek beazonosíthatók. Ha kicsit jobban ért az ember ehhez, akkor így is felismerheti, hogy ki hova tartozik. Általában ezeken a fekete ruhákon kicsiben megtalálható valamilyen egyedi jelzés, ami elárulja a klubszimpatiát. Lehet ez például a kerület száma, a csapat nevének rövidítése. Vannak kimondottan szurkolói márkák is egyébként, így sokszor ismeretlenül, az utcán is felismerhetjük, hogy az adott illető szurkoló vagy esetleg futballhuligán.

A hazai futballhuliganizmus régen más volt teljesen. Érdeemes megvizsgálni, hogy hogyan is indult el először itthon a futballhuliganizmus, mert ezt nagyon kevesen tudják. Régen a Népstadionban kezdődött el egy szokás, ami alapján az akkori Újpest szurkolók – a „Tejgyár” becenévre hallgató vezérszurkolóval az élen – járták a mellékhelyiségeket és kérdezték az embereket, hogy ki szurkol a Ferencváros csapatának. Aki nekik szurkolt, azt leütötték. Egy idő után a fradisták is szervezettebben kezdtek működni ennek hatására, aztán szépen lassan kialakult itthon is a futballhuliganizmus. Viszont az, ami a 2000-es évek előtt kialakult már nem igazán található meg a jelenkorban. Ennek sok oka van. Az egyik az, hogy nincsen színvonalas futball, aminek hatására kevesebb ember látogatja a meccseket, így kevesebb lesz a futballhuligán is. Aztán ott van a rendkívül szigorú szabályozás, stadionbiztonsági elemek, illetve szigorú fellépések. Ezekből sok összetevő megvolt a kilencvenes években is, de mégis sokkal egyszerűbb volt megúszni a jogsértések elkövetése miatt kiszabható büntetéseket. Hozzáteszi, ha Magyarországon megint jó lenne a futball, valamint ismét lennének olyan kaliberű focisták, mint régen, akkor újra megtelnének a stadionok és a nagy számok törvénye alapján több veszélyesebb ember is megtalálható lenne a lelátón.

A többi nemzethez képest a hazai futballhuliganizmus átlagosnak mondható, ha lehet így fogalmazni. Sok ország van, ahol ez nagyobb problémát jelent, de természetesen vannak olyanok is, ahol kevésbé van jelen a huliganizmus. Nekik régen az angol és az olasz szurkolók voltak a követendő példák, hiszen ők voltak a legkeményebbek. Jártak ki pár szurkolótársával a Fiorentina meccsre is. Ma pedig leginkább az orosz és a lengyel futballhuliganizmus a legdurvább. Szervezetten járnak edzeni, fizikálisan készülnek fel a meccsre, a verekedésekre, valamint nem igazán fogyasztanak alkoholt sem, hogy tiszta fejjel tudjanak gondolkodni. A különböző nemzetek szurkolóinak erőviszonyait viszont nagyon jól tükrözi a 2016-os labdarúgó-Európa-bajnokság, amit Franciaországban rendeztek meg. Rengeteg balhé volt ahhoz képest, hogy a rendvédelmi szervek nagyon próbáltak felkészülni. Az angolok és az oroszok sokszor csaptak össze nagyon és még napestig lehetne sorolni az összetűzéseket. De a magyarokat megközelíteni nem igazán mertte senki, mert nagyon sokan voltak és nagyon szervezetten működtek. Összeállt egy hatalmas „keménymag” a különböző csapatok szurkolótáborából, hogy együtt képviseljék az országukat. Ilyen nem sok nemzetnél fordul elő. Az ott lévő magyar szurkolói csoportunk kész volt összemérni erejüket más nemzetek szurkolóival, de nem találtak partnerre.

Kocsma helyett edzőterem, hangzik az új szláv felfogás. Az angol futballhuliganizmusban például nagy szerepet játszik az alkohol, ők isznak meccs előtt, közben és utána is. A szláv népek közül néhányan felismerték ennek a negatív oldalát és így jött létre egy másik irány. Volt itthon is hasonló. Például amikor nagyobb rangadó jött, akkor nem ittak alkoholt, hogy jobban tudjanak verekedni, illetve ne csináljanak feleslegesen örültségeket. Ha valaki ivott ilyenkor, azt ki is rekesztették maguk közül. Már akkor látták, hogy ez a szemlélet vezethet valahova. Vezetett is, mert a lengyeleknél és az oroszoknál működik.

A stadionokban bekövetkező rendbontásokról, jogellenes cselekményekről elmondható hogy manapság inkább a székek letörésére és dobálására, valamint a tiltott pirotechnikai eszközök használatára korlátozódnak a rendbontások. Régebben voltak komolyabb dolgok is. Például volt olyan, hogy éjjel beosontak a Ferencváros csapatának a stadionjába és ott gyújtogattak. Az is előfordult, hogy a lelátón verekedtek egymással.

A szurkolók és a biztonsági szabályok betartásáról annyit, hogy a biztonsági szolgálatban általában vannak haverjai a szurkolóknak, ami nagyban megkönnyíti a tiltott eszközök bejutását. Volt olyan, hogy Ferencváros-Újpest meccset biztosított, amikor a vendégszektor oldalán segített zászlóba becsavarva egy-két pirotechnikai eszközt becsempészni az újpestieknek, ha megkérték rá a barátai. De azzal is tisztában van, hogy a Fradi Security néha beengedte a görögtüzeket, füstöket a Ferencváros szurkolóinak. Ugyanakkor azzal kapcsolatban, hogy a játékosok segédkeznek-e esetleg a szurkolóknak a biztonsági szabályok kijátszásában, elmondta, hogy fiatal korában talán még volt ilyen is, de ma már egészen biztosan nincs. Nincsenek már olyan barátságok, kötődések a szurkolók és a játékosok között.

Az ustawka egy itthon is létező jelenség, előre lebeszélte verekedés. Az Újpestnek is volt nemrégiben egy, a Ferencváros ellen, ami még nem jelent meg hivatalosan sehol. Itt fiatal újpestiek csaptak össze idősebb, tapasztaltabb fradistákkal, ami ferencvárosi győzelemmel zárult, de tartott körülbelül 3-4 percig, ami nagyon sok időnek számít, ugyanis általában 1-2 perc alatt vége szokott lenni. A leszervezése történhet személyesen vagy telefonon is, amikor meghatározzák, hogy hányan vehetnek részt rajta, milyen korosztály mehet, és hogy amatőrökből vagy esetleg sportolókból álljanak-e a csapatok. Mindig vannak felügyelők, akik a szabályokra figyelnek és általában ütőkesztyű, fogvédő mindenkin van. Eszköz általában nincs, kivéve, ha előre leegyeztették, de ez nem jellemző. A szabályok közé tartozik, hogy ha harcképtelenné tetted a neked jutó ellenfélt, akkor mehetsz tovább segíteni egy társadnak. Tehát lehetséges az, hogy egy idő után akár többen ütnek egy embert, ami kívülről picit rosszul nézhet ki. Véleménye szerint ez egy jó dolog abban az esetben, ha normálisan, tisztességesen van megszervezve és lebonyolítva. Jelenleg hazánkban a szurkolók közötti verekedések inkább ilyen formában jelennek meg, már nem a sportlétesítményekben vagy a közterületeken. Tehát elmondható, hogy a szóban forgó jelenség elterjedése is közreműködött abban, hogy a szurkolói jogsértések már ne a stadionokban vagy azok környékén jelenjenek meg.

A hazai mérkőzések biztosításáról elmondta, hogy azok egyre magasabb színvonalúak, és fontos kiemelni, hogy aki családdal, pici gyerekekkel megy mérkőzésre és nem megy be a szurkolótábor közepébe, az biztos, hogy el fogja kerülni a balhét. Ez régen is így volt, most is így van. Tehát alapvetően biztonságosak ezek a meccsek, hiszen aki nem akar összetűzésekbe keveredni az ellenfél szurkolóival vagy a biztonság megteremtéséért felelős személyekkel, az el tudja ezt kerülni.

Más országokkal összehasonlítva a stadionbiztonságot, illetve a futballhuliganizmus elleni harcot, a szabályok talán Angliában a legszigorúbbak, ott nem is véletlenül haldoklik a futballhuliganizmus, mert igen súlyos büntetéseket lehet kapni egy kisebb rendbontásért is. Továbbá Olaszországban is lényegesen szigorúbbak a szabályok, mint régen, de minden rendszer kijátszható. Ha ősi ellenségek, például a Juventus és a Liverpool csapatai kerülnének össze, akkor biztosan lenne balhé, teljesen mindegy, hogy milyen következményekkel jár a rendbontás. Gyengébb stadionbiztonság és szabályok terén Franciaországot emeli ki. Szemléltető példaként megemlíti egy történetet, 2016-ban a Franciaországban rendezett Európa-bajnokságon beharangozták a terrorizmus által indokolt magas készültséget, viszont voltak kint haverjai, akiknek nem volt jegyük, mégis minden gond nélkül besétáltak a stadionba.

Amennyiben egy klubnak saját biztonsági cége van az akár még egy jól működő elképzelés is lehet, hiszen először is hatalmas előny az, hogy például Őt is majdnem minden szurkoló ismeri még a mostani generációból is. Ennek köszönhetően szót tud érteni velük, illetve ismeri a huligán életmód, viselkedés minden apró részletét. A meccseken dolgozó biztonsági emberek többsége belőlük, régi huligánokból tevődik össze. Értik, érzik, tudják, hogy mikor mi a probléma. Szokta mondani nekik, hogy ne vigyék be a nemi szervüknél se a füstbombát és ne balhézzanak, mert ha megcsinálják akkor másnap este meg fogják keresni őket és különböző nem túl kellemes élményekben lesz részük. Ez már önmagában egy nagyon jó prevenció dolog. Megkérik őket, hogy mit tegyenek, vagy ne tegyenek. Elsősorban szavakkal próbálják meg elérni

a célt. A sok kamera Őket is és a szurkolókat is visszatartja valamilyen szinten a tettlegességtől, ugyanis a többségnek nem hiányzik egy rendőrségi ügy, illetve a bajba kerülés. Nem csak Ő, ennyi idősen lép fel normálisan a szurkolókkal szemben, hanem a fiatalabb kollégái is, pedig ők inkább hajlamosak meggondolatlanságból erőszakosak lenni. Huszonévesen Neki is hamar eljárt a keze, elég volt, ha valaki csak rosszul nézett és leütötte.

Arra a kérdésre, hogy a magánbiztonság képes-e a rendbontások hatékony megelőzésére, megállítására, kezelésére a stadionokon belül, elmondta, hogy a rendőrség, mint eljáró szerv elengedhetetlen, de azt el tudja képzelni, hogy bizonyos meccseken nincsenek bent a rendőrök. Ettől függetlenül lesznek balhék, verekedések, rendbontások, amelyekről – még ha hatékonyan is kezeli azokat a biztonsági személyzet –, akkor is kizárható a rendőrség, mert nekik kell eljárniuk a későbbiekben a jogsértőkkel szemben. Vannak olyan kockázatu meccsek, ahol a rendőrség reagáló ereje is elengedhetetlen. Ilyen esetben megoldás lehet az, hogy a biztonsági személyek többségben vannak és a rendőrök csak komolyabb tömegoszlatási feladatokat igénylő cselekmények esetén lépnek közbe. Természetesen ilyen helyzetben csak jól képzett, magas színvonalú munkát teljesíteni tudó biztonsági személyek munkája jöhet szóba, akik ismertek szurkolói körökben, rálátanak a szurkolói dolgokra és ismerik ezt a szubkultúrát.

Véleménye szerint a futballhuligánok kezelhetők, rájuk is egyértelműen lehet hatni. Viszont az elején ki kell figyelni, hogy kik milyen állapotban vannak egy csoporton belül, és ha gond van ki az, akivel tudnak beszélni. Általában a központi személyeket keresik, akik tudnak hatni a saját társaságukra. A Fradi Securty régebbi vezetője próbálta ezt a szemléletmódot követni, hogy minden csapat szurkolótáborából legyen egy kontaktszemély, akivel bármilyen probléma esetén lehet kommunikálni és megoldani a helyzetet.

A futballhuliganizmus jelen van ma hazánkban, igaz, ha nem is olyan, mint régen, de akkor is van. Időközönként vannak rendbontások, ustawkák, valamint léteznek fiatal szurkolói csoportok, akik mindig fenntartják ezt a szubkultúrát. Az aktualitásokat figyelve, a fradisták nagyon össze lesznek kovácsolódva most, a Bajnokok Ligája főtáblájára való bekerülés miatt. Így is sok szurkolójuk van és rengetegen járnak mérkőzésekre is, de ezek után nagyobb érdeklődés övezheti majd a Ferencváros csapatát, ennek következtében több futballhuligán is megtalálható lesz az említett csapat mérkőzésein.

A meccsek előtti biztosítási szempontú megbeszélések általában a területileg illetékes rendőrkapitányságokon vannak, ahol képviseltetik magukat a rendőrök, illetve a biztonsági cégek emberei. Itt a különböző kockázatokat, mozzanatokat, intézkedéseket, utasításokat beszélük át a jelenlevők. Amikor ez véget ér, akkor a résztvevők kommunikálni és egyeztetni kezdenek a szurkolókkal, ami pedig egy nagyon lényeges szempont a futballhuliganizmus visszaszorításának kezelésében.

Véleménye szerint a Magyar Labdarúgó Szövetség nem igazán kezeli jól ezt a helyzetet. Az nem segít, hogy súlyos büntetésekkel sújtják a klubokat azért, mert elhangzik pár rasszista töltetű kiabálás a meccseken. Ennek megakadályozása akár itthon, akár külföldön szinte lehetetlen küldetés, és az igazi probléma talán nem is ez, hanem sokkal inkább azok a huligánok, akik embereket ütnek le már a metrón, a stadion felé utazva. Szerinte máshogy kellene hozzáállni a szurkolókhöz. Ha nem bűnözőként kezelnének minden meccsre járó szurkolót, hanem partnerként tekintene rájuk a szövetség, akkor az sokat segítené. Ezen túl a technika fejlődése sokat segít a futballhuliganizmus visszaszorításában, de nem szabad elfelejteni, hogy ezekhez a fejlődésekhez felzárkóznak a bűnelkövetők. Ők is fejlődnek.

Interjú alanyunkat semmi sem kötelezte a beszélgetésre, abban szabad akaratából vett részt, így nem áll okunkban azt feltételezni, hogy az általa elmondottak valótlanúságot tartalmaznának, vagy valamely hátsó szándék, érdek által lennének motiváltak. Az interjú során megismerhettünk egy embert, aki meglepő őszinteséggel beszélt rendőri és vezérszurkolói múltjáról, jelenlegi magánbiztonsági munkavégzéséről. Elmondta mit jelent számára a rajongás, és hogy mit gondol

a futballhuliganizmus múltjáról, jelenéről és jövőjéről, melynek alapján számos megállapítást tettünk.

A futballhuliganizmus a 2000-es évek előtt jelentősebb problémaként volt jelen, mint napjainkban, melynek okai a gyengébb színvonalú futballban, a szigorodó szabályzásban, a rendészeti szervek határozott fellépésében, valamint az egyre fejlettebb stadionbiztonsági elemek megjelenésében keresendők. Részben ennek hatására, a stadionok vagy azok környékén történő rendbontások helyett a huligánok inkább *ustawka* formájában mérik össze erejüket.

Napjaink valósága, hogy a rendezvény biztosítását ellátók között egyre nagyobb számban vannak jelen volt futballhuligánok, szurkolók, akik tevékenységének a rendezvény biztonságra gyakorolt és a rendészeti szerveket tehermentesítő hatása megkérdőjelezhetetlen. Azonban itt kell megemlítenünk a magánbiztonsági szolgáltatók tevékenysége feletti hatósági jogkör gyakorlásának elemeit, melyek megfelelő mederben tarthatják a klubok biztonsági szolgálatainak jogszerű tevékenységét.

Korszerű stadionjaink kiemelkedő minőségű biztonságtechnikai rendszerei, a professzionális felkészültségű magánbiztonsági szolgáltatók és a rendőrség együttműködése megfelelő alapot biztosít a sportrendezvények biztonságos lebonyolításához, melynek további fejlesztési irányai a szurkolói csoportokkal való kommunikáció fejlesztésében, az innovatív módszerekre történő nyitottságban rejlenek.

Összegzés

A futballhuliganizmus olyan társadalmi és sportbiztonsági probléma, amely évszázadok óta jelen van világunkban, és vélhetően, amíg a futball létezik, számolnunk is kell vele. A futballhuligánok bár a társadalmunk „*termékei*”, mégis zárt közösséget, speciálisan strukturált szabályrendszerű szubkultúrát alkotnak, amely működésének mélyreható ismerete elengedhetetlenül szükséges sportrendezvényeink biztonságának fenntartása érdekében. Nem is olyan régen még úgy fogalmaztunk volna, hogy harc a futballhuliganizmus ellen, míg napjainkra inkább a folyamatok megértésére, a kommunikációra és az együttműködésre, az innovatív megoldásokra való nyitottságra helyeződik a hangsúly. Ugyanakkor van igény a közösségben való élmények megélésére is. (Czenczer, 2019)

Tanulmányunkban egy merőben új és rendkívül izgalmas szemüvegen, egy jelenleg a magánbiztonsági szektorban tevékenykedő, egykori rendőr és futballhuligán vezérszurkolóval készített interjúkn keresztül, valamint hazai és külföldi példák bemutatásával, a futballhuliganizmus elméleti és gyakorlati szemléletű elemzésével vizsgáltuk annak hátterét, és vontunk le következtetéseket.

Irodalomjegyzék

- [1] 1744/2013. (X.17) Korm. határozat a Nemzeti Bünnmegelőzési Stratégiáról (2013–2023). 2.2. pont. A bünnmegelőzés elvi háttere.
- [2] 2004. évi I. törvény a sportról, bevezető.
- [3] Anonymus. (2015.10.12.). *Ustawka* Magyarországon. Hungarian Ultras. <https://hungaryultras.blogspot.com/2015/10/ustawka-magyarorszagon.html>
- [4] Anonymus. (é.n.) Újpest mindenek felett! <http://ujpestmindenekfelett.hupont.hu/6/az-ujpest-szurkoloi-es-azok-csoportjai>
- [5] Christián L., & Lippai Zs. (2021). Kakukktojás vagy új rendészeti alappillér? In Csaba, Z., & Zsámbokiné Ficskovszky Á. (szerk.) „Tehetség, szorgalom, hivatás” Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozat. <https://doi.org/10.37372/mrttvpt.2021.1.1>

- [6] Czenczer O. (2019). Az alapvető jogok biztosának a Nemzeti Megelőző Mechanizmus keretében végzett vizsgálatai egy bv-s szemével - különös tekintettel a fiatalkorúak szabadságvesztés büntetési intézeteiben végzett vizsgálatokra. *Miskolci Jogi Szemle* 14(2 különszám) 135-146.
- [7] Czenczer, O. (2009). Külföldi minták - honi tennivalók a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásában. *Börtönügyi Szemle* 28(1) 1-10.
- [8] Dialóg Campus. (2019). Sporthuliganizmus. In *Rendészettudományi Szaklexikon*. (pp. 209-210).
- [9] Freyer T. (2004). A rendvédelmi erők harca a futball-huliganizmus ellen Magyarországon. [Doktori értekezés] Semmelweis Egyetem, Testnevelési és Sporttudományi Kar.
- [10] Futballhuliganizmus Elleni Szakértői Bizottság (2003). jelentése a rendbontások visszaszorítása és megelőzése érdekében szükséges tennivalókról. (4/28-1/2003.) <https://regi.hirkozopont.magyarorszag.hu/srv/letolt?id=951850&lang=hu>
- [11] Galántai B. (é.n.) A magánbiztonsági szolgáltatás közbiztonsági aspektusairól. In Publikációk, szakdolgozatok. Személy-, Vagyonvédelmi és Magánnyomozói Szakmai Kamara. https://szakmaikamara.hu/files/images/Orszagos/Szakmai_Kollegium/A_maganb_szolg_kozb_aspektusai.pdf
- [12] K@rcsi. (2009.03.31.) 1990.III.10. Vác – Ferencváros 1:0. Tempó Fradi. Klubtörténet és statisztikai portál. <http://www.tempofradi.hu/1990iii10-vac-ferencvaros-10>
- [13] Kerezsi K., & Nagy V. (2017). A rendészettudomány kritikai megközelítése. In Boda J. et al. (szerk.): Ünnepi kötet a 70 éves Janza Frigyes tiszteletére. Dialóg Campus.
- [14] Kiss A. (2016.01.01.) Elszabadult érzelmek vagy tudatos agresszió? – A futballhuliganizmus pszichológiája I. rész. <https://mindsetpszichologia.hu/elszabadult-erzelmek-vagy-tudatos-agresszio-a-futballhuliganizmus-pszichologiaja-i-resz>
- [15] Kőváry, A. (2019. április 15). A nap, amikor vérben született meg az újkori angoli foci. <https://www.origo.hu/sport/futball/20190415-shaffield-stadionkatasztrofa-harminceves-evfordulo.html>
- [16] Le Bon, G. (1913). A tömegek lélektana. 1895. Ford.: Dr. Balla Antal, Franklin Társulat.
- [17] Lippai Zs. (2021). Az elmosódó határvonalak margójára. *Szakmai Szemle* 19(1), 150-165.
- [18] Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) 46. cikk (1) bek.
- [19] Medieval Folk Football. <https://www.football-stadiums.co.uk/articles/folk-football/>
- [20] Nagy L. T. (2006). A futballhuliganizmus jellemzői és helyzete hazánkban. *Kriminológiai Tanulmányok* 43., 117-135.
- [21] ORFK. (2020.13.31.) Magánbiztonsági vállalkozások, illetve személy- és vagyonőri igazolvánnyal rendelkezők száma Magyarországon 2020.12.31-én. [adatbázis]
- [22] Roversi, A. (1991). Football Violence in Italy. *International Review for the Sociology of Sport* 26(4), 311-331. <https://doi.org/10.1177/101269029102600406>
- [23] Strauss Zs. (2003). A rendőrség szerepének változása a hazai futballbotrányok kapcsán. *Belügyi Szemle* 51(10), 58-72.
- [24] Szabó J. (2003). *Futballhuliganizmus*. PolgArt.
- [25] Szegedi P. (2010.12.12). Pálya a magasban, Game over. *Magyar Narancs* https://magyarnarancs.hu/egotripp/game_over-75162
- [26] The Taylor Report. (n.d.). Hillsborough Football Disaster. <http://www.contrast.org/hillsborough/history/taylor.shtm>
- [27] Tóth J. (2017). Közrendészeti magánbiztonság és magánrendészet közpénzből. *Belügyi Szemle* 65(5), 5-24. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2017.5.1>
- [28] Tóth N.Á. (2018). A sportrendészet helye és szerepe a sportigazgatás rendszerében. *Belügyi Szemle* 66(5), <https://doi.org/10.38146/BSZ.2018.5.7>
- [29] Tóth N.Á. (2019). *Sportrendészet a sportigazgatás rendszerében*. Nemzeti Közszerkeleti Egyetem.

Zsámbokiné Ficskovszky Ágnes*: Brüsszeli Nómenklatúra – az egységes nemzetközi vámtarifa létrehozása

Absztrakt

A nemzetközi áruforgalom lebonyolítása ma már elképzelhetetlen lenne világszerte egységesen alkalmazott árubesorolási rendszer használata nélkül. Az egységes árukódolási rendszerek létrehozása a nemzetközi kereskedelem fejlődése során olyan globális kihívás volt a nemzetek számára, amelyet tényleges közös munka és összefogás nélkül nem lehetett volna leküzdeni. A közös, nemzetközi szinten egységes „áruosztályozási nyelvként” jelenleg alkalmazott Harmonizált Áruleíró és Kódrendszerrel szóló nemzetközi egyezmény (HR-egyezmény) szerinti vámtarifa³¹⁴ kifejlődéséhez azonban hosszú út vezetett. Jelen tanulmány ennek a fejlődési folyamatnak egy olyan fontos lépését – a Brüsszeli Nómenklatúra létrejöttét és annak jellemzőit – kívánja bemutatni, mely a ma alkalmazott árubesorolási rendszer kialakulásához vezető legfontosabb fejlődési állomásnak tekinthető. A nómenklatúrának jelentős szerepe volt hazánkban is, ezért annak hazai alkalmazását is röviden bemutatja a tanulmány.

Kulcsszavak: vámtarifa, árubesorolás, Brüsszeli Nómenklatúra, Harmonizált Áruleíró és Kódrendszer

English title: Brussels Nomenclature - the creation of a single international tariff

Abstract

Nowadays the transaction of the international trade would be inconceivable without the application of a globally harmonized classification system. In the course of the international trade development the creation of the harmonized coding systems was such a challenge for the nations, which without an effective common effort and cooperation would not have been possible to overcome. However, for the development of the currently applied Harmonized Commodity Description and Coding System (HS Convention) which is also regarded on international level as common „customs classification language” was a long way. This study’s aim to present one of the important step of this development i.e. the creation and characteristics of the Brussels Tariff Nomenclature, which can be considered as the most important stage leading to the development of the customs classification system applied today. The Nomenclature also played a significant role in Hungary, therefore this study briefly presents its application in Hungary too.

Keywords: customs tariff, customs classification, Brussels Tariff Nomenclature, Harmonized Commodity Description and Coding System

Bevezetés, előzmények

Ha egy ország kereskedelempolitikai eszközeit tekintjük át, első helyen említhetjük a vámtarifákat. A vámtarifa alapvetően egy olyan kódolási rendszert jelent, melyben különféle szempontok szerinti csoportosításban megtalálhatjuk a kereskedelemben előforduló áruk felsorolását, amelyekhez kódokat (számokat és/vagy betűket) rendelnek hozzá. A vámtarifa hagyományos szerepét tekintve, ezekhez a kódokhoz rendelik hozzá a kivetendő vámokat. Ezek

* Zsámbokiné dr. Ficskovszky Ágnes, pénzügyőr alezredes, mesteroktató, Nemzeti közszolgálati Egyetem, Vám- és Pénzügyőri Tanszék, <https://orcid.org/0000-0001-5560-0079>, zsambokine.ficskovszky.agnes@uni-nke.hu

³¹⁴ Harmonized Commodity Description and Coding System (HS Convention)

a kódolási rendszerek azonban nagyon eltérőek voltak a világ egyes országaiban, ami egyre nagyobb gondot jelentett a nemzetközi kereskedelemben. Ezek a különbségek nem csak abból fakadtak, hogy természetesen minden ország egyéni gazdasági érdekeinek megfelelően alakítja ki saját vámtarifáját, hanem abból is, hogy minden ország eltérő szisztémák, logikai rendszerek mentén hozta létre besorolási rendszerét, ebből adódóan sokszor nagyon különböző árumegnevezéseket, árukategóriákat vagy rendszerezési alapelveket határoztak meg. Nem csak az okozhat problémát, hogy az egyes árucsoportok vagy az áruk felsorolásának sorrendje eltérő, hanem az is, hogy a különböző fogalmak definíciója és értelmezése is különböző lehet, amelyből számtalan konfliktus adódhat.

Egy egységesített vámnómenklatúra mind az üzleti életben tevékenykedők számára, mind az államok nemzeti kereskedelempolitikája szempontjából is számos előnyt rejt magában, hiszen az eltérő vámtarifákból adódó nehézkes besorolási folyamatokat nagymértékben leegyszerűsíti.

Az egységes nómenklatúra létrehozásával elsősorban tehát, az alábbi célokat kívánták elérni:

- a) a nemzetközi kereskedelemben szereplő valamennyi áru egységes rendszer szerinti osztályozása;
- b) az osztályozás egységes alkalmazása a nómenklatúrát elfogadó valamennyi országban;
- c) közös, nemzetközileg elfogadott „vámnyelv” létrehozása, amely a vámkifejezéseket egyaránt érthetővé teszi a szakember és a nem szakember számára, és így megkönnyíti az importőrök, exportőrök, gyártók és vámszervek munkáját;
- d) a két- vagy többoldalú kereskedelmi vagy vámtárgyalások megkönnyítése az áruk pontos és egységes értelmezése útján;
- e) a nemzetközi kereskedelem fejlődésének előmozdítása. (Bakos, 1968: 379)

A vámtarifák eltérő jellege a külkereskedelmi statisztikák szempontjából is jelentős gondot okozott, hiszen a nemzetközi kereskedelem kiszélesedésével egyre inkább nyilvánvalóvá lett, hogy ésszerű külkereskedelmi politika nem lehetséges részletes és összehasonlító kereskedelmi statisztika nélkül. Tekintve, hogy a kereskedelmi statisztikákat rendszerint a nemzeti vámtarifák alapulvételével állították össze, ezért a statisztikai rendszerek egységesítésének igénye mellett természetes következmény volt, hogy az egymástól lényegesen különböző vámtarifa rendszereket is egységes alapra kell hozni. (Kónya, 1970: 312)

Ezeket, az egyes nemzetek eltérő árukódolási rendszereiből adódó problémákat már a 19. században kezdték felismerni, de a fejlődés legfontosabb szakaszai a 20. századra tehetőek. Az első valóban fontos lépésnek az 1931-ben létrehozott Genfi Nómenklatúra tekinthető. A Népszövetség „Vámtarifa-nómenklatúra egységesítésével foglalkozó szakértői albizottsága” ekkor fejezte be az első egységes vámtarifa nómenklatúra tervezetét. A tervezet alapvetően Genfi Nómenklatúra elnevezéssel került be a köztudatba, de az első megjelent verzió még koránt sem volt véglegesnek mondható, ekkor még a tagállamok kormányainak észrevételeihez nyitották meg. (World Customs Organization, 2018: 6) A beérkező észrevételeket számba véve tovább formálták a nómenklatúra szerkezetét. A továbbfejlesztett vámtarifa 1937-ben készült el és ugyan széleskörű nemzetközi alkalmazására nem került sor, a későbbiekben elkészülő modern multilaterális vámtarifa kialakítása szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bírt. (Zsámbokiné, 2019)

A gazdasági újjáépítés és a háború utáni időszakra jellemző nagyobb kereskedelmi szabadság iránti vágy, kedvező feltételeket teremtett a vámtarifák egységesítésére, és a nemzetközileg elismert közös nómenklatúra szükségessége ismét nyilvánvalóvá vált. (Gotschlich, 1988) Így, a Genfi Nómenklatúra példáját követve ismét elkezdődhetett a közös vámnyelv, a nemzetközi vámtarifa kidolgozása.

A Brüsszeli Nomenklatúra és a Vámegyütműködési Tanács (VET)

A második világháború utáni nemzetközi kereskedelem megkönnyítése érdekében az országok felismerték, hogy egységesebb vagy integráltabb megközelítésre van szükség a kereskedelem ösztönzéséhez, miközben védik a helyi gazdaságokat és fenntartható jövedelmet biztosítanak az állami költségvetésnek. (Wijnbeek, 2014) A gazdasági rekonstrukció szükségessége és a szabadabb nemzetközi kereskedelem igénye kiváló lehetőséget teremtett egy korszerűbb vámtarifa-szerkezet összeállítására. (Miklósi, 1993)

Az új, egységes vámtarifa kialakítása szorosan összefügg az európai vámunió megvalósításának kidolgozásával megbízott munkacsoport tevékenységével és ezzel összefüggésben a Vámegyütműködési Tanács létrehozásával.

1947. szeptember 12-én az Európai Gazdasági Együtműködési Bizottságban képviselt 13 európai kormány Párizsban kiadott egy közös nyilatkozatot, melyben megállapodtak abban, hogy megvizsgálják egy vagy több inter-európai vámunió létrehozásának lehetőségét. Ezután Brüsszelben létrehozták az Európai Vámunió Tanulmányi Csoportot (ECUSG),³¹⁵ amely megvizsgálja a projekthez kapcsolódó problémákat, és megkezdi a megvalósításához szükséges lépéseket. 1948-ban a vizsgálati csoport két bizottságot hozott létre – egy gazdasági bizottságot és egy vámügyi bizottságot. A Gazdasági Bizottság a Gazdasági Együtműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) elődje volt. (Wijnbeek, 2014: 4)

A Vámbizottság előtt álló technikai kérdések összetettségét illetően úgy döntöttek, hogy szakértői csoportokat hoznak létre konkrét kérdésekben. Így az ECUSG második ülésén (1948. január-február) döntés született egy, a belga kormány által finanszírozott hivatal³¹⁶ létrehozásáról, amely a közös vámnomenklatúra tervezetének kidolgozására összpontosított. (Kormych, 2017: 10)

1948. március 15. és október 15. között hetente öt-hat alkalommal üléseztek, amelyen a Benelux államok, Dánia, Franciaország, Görögország, Olaszország, Norvégia, Portugália, Svédország, Svájc, Egyesült Királyság és a németországi megszállási övezetek képviselői voltak jelen állandó jelleggel vagy időközönként. (United States Tariff Commission, 1968: 39) Az ülések eredményeként létrejött a vámtarifa szövegének első változata. A második ülészak Brüsszelben, 1949. január 15-én kezdődött, melynek fő célja volt, hogy felülvizsgálja és kiegészítse az 1948. évi szöveget, figyelemmel a különböző államok vámhatóságainak észrevételeire.

A tanácskozások eredményeként megfogalmazódott, hogy a nomenklatúra akkor érheti el célját, ha a Genfi-vel ellentétben kötelezőbb szabályokat tartalmaz, amelyeket minden alkalmazó egységesen követni fog. Ennek érdekében megállapodtak, hogy az új nomenklatúrát egyezménybe kell foglalni. Ennek érdekében a tervezetet átdolgozták, rövidítették és egyszerűsítették majd csatolták az „Áruknek vámtarifákba történő besorolására létrehozott nomenklatúráról szóló 1950. december 15-ei Brüsszeli Egyezményhez.” Az egyezményt ugyanabban az időben nyitották meg aláírásra, amikor a Vámegyütműködési Tanács³¹⁷ létrehozásáról szóló, valamint a vámértékek megállapítására vonatkozó egyezményt.

³¹⁵ European Customs Union Study Group (ECUSG)

³¹⁶ Permanent Tariff Bureau

³¹⁷ Customs Cooperation Council (CCC)

A Váme gyüttműködési Tanács,³¹⁸ nemzetközi szervezet létrehozásának célja elsősorban a Nómenklatúra Egyezmény és a Vámérték Egyezmény³¹⁹ egységes értelmezésének és alkalmazásának biztosítása, a két egyezmény propagálása, széles körű elfogadtatásuk elősegítése volt. (Miklósi, 1993: 41) A Váme gyüttműködési Tanács első ülésére 1953. január 26-án került sor, amelynek emlékére 1983-tól ezt a napot Nemzetközi Vámnappá nyilvánították.

Fontos kiemelni az alapegyezmény alkotóinak érdemeit, akik annak érdekében, hogy széleskörben alkalmazott egyezmény születhessen, már ebben az időszakban is lehetővé tették, hogy a Váme gyüttműködési Tanácsnak a világ bármely országa tagja lehessen. Ennek ellenére a Tanács az alapegyezmény hatálybalépésekor 1953-ban kicsi, és tisztán európai volt. Csak 1955-ben csatlakozott Pakisztán, mint első nem európai tagállam. 1963-ban, tíz évvel az alapegyezmény hatálybalépése után, a 34 tagállam között már 14 nem európai állam volt. 1968-ban a Tanács elérte az 59-es taglétszámot. (Fuchs, 1969: 50)

A Nómenklatúra egységes értelmezése és alkalmazása érdekében a VET megkezdte az ún. Vámtarifaj Magyarázatot³²⁰ kidolgozását is. Az 1951 márciusától 1955 júliusáig tartó munkálatok során körvonalazódott, hogy az 1950-ben elkészült elsődleges verziót módosítani kell annak érdekében, hogy az a nemzetközi egyezmény keretein belül történő alkalmazás során minél egyértelműbb legyen a felhasználók számára. A módosított nómenklatúrát a Tanács a magyarázattal együtt jóváhagyta, és 1955. július 1-jén aláírták a Nómenklatúra Egyezmény módosító jegyzőkönyvét is.

Az Egyezmény 1959. szeptember 1-jén lépett életbe és Brüsszeli Nómenklatúra néven vált ismertté. 1974-ben módosították az elnevezését „Váme gyüttműködési Tanács Nómenklatúrájára”- ra, röviden VET Nómenklatúrára³²¹, hogy a név is jelezze, miszerint nemzetközi vámtarifáról van szó. (Miklósi, 1993)

A Nómenklatúra szerkezeti jellemzői

A második világháború jelentősen felgyorsította az ipari országok gazdaságában bekövetkező technológiai változások ütemét, amelynek eredményeként sok új termék lépett be a nemzetközi kereskedelembé, ami áruosztályozási problémákat okozott a vámtisztviselők számára. A nemzeti vámtarifaj-nómenklatúrák elavulttá váltak. Ilyen új termékek például a műanyagok, a szintetikus textilszálak, a repülőgépek és a könnyűfémek. (United States Tariff Commission, 1968: 41)

A kialakítandó egységes nómenklatúra szempontjából mértékadó alapnak bizonyult a Genfi Nómenklatúra, azonban jelentős mértékben átdolgozták azt, elsősorban annak érdekében, hogy a műszaki, technológiai fejlődés követelményeinek is megfeleljen, másrészt figyelembe vették azokat a tapasztalatokat is, amelyek a Genfi Nómenklatúrát alkalmazók jeleztek.

A vámtarifaj szerkezetének kimunkálása nem volt könnyű feladat, hiszen azt úgy kellett felépíteni, hogy a kereskedelemben előforduló összes árucikket be lehessen kódolni. Emellett fontos szempont volt az is, hogy az alkalmazó felek rugalmasan, saját igényeiknek megfelelően tudják felhasználni, ugyanakkor az egységesség követelményeinek is megfeleljen.

³¹⁸ 1994 júniusa óta a Váme gyüttműködési Tanács új néven, mint Vámigazgatások Világszervezete (VVSz) működik. World Customs Organization (WCO)

³¹⁹ Az áruk vámértékéről szóló brüsszeli egyezményt 1950. december 15-én írták alá, és annak elveit az áruk vámértékéről szóló, 1968. június 27-i 803/68 tanácsi rendelet (HL 1968. L 148., 6. o.) emelte át a közösségi jogba. A Brüsszeli Vámérték Egyezményt 1979-ben a GATT tokiói fordulóján kidolgozott, az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény VII. cikkének végrehajtásáról szóló megállapodás (HL 1980. L 71., 1., 107. o.) váltotta fel, amely a vámérték meghatározásának alapjaként bevezette az ügyleti érték módszerét, és amelyet az áruk vámértékéről szóló, 1980. május 28-i 1224/80 tanácsi rendelet (HL 1980. L 134., 1. o.) jelenített meg a közösségi jogban.

³²⁰ Explanatory Notes

³²¹ Customs Cooperation Council Nomenclature (CCCN)

A Nómenklatúra készítői általános elvként fogadták el, hogy az ugyanazon nyersanyagból készült termékeket lehetőleg egy árucsoportba vonják össze, ezen belül a termékeket „progresszív” sorrendben szerepeltetik, az elkészültségi fokozatnak megfelelően. Ennek az elvnek szigorú betartása azonban egyes esetekben helytelen. Ilyenkor helyesebb, ha a késztermék szerint történik a besorolás, mint például a bútornál, amit a 94. árucsoportba soroltak, tekintet nélkül arra, hogy az fából, fémből vagy más anyagból készül-e. (Bakos, 1968: 380)

Az 1955-ben létrehozott vámtarifa struktúrája már nagyon hasonlít a jelenleg is használt Harmonizált Áruleíró és Kódrendszerre (HR Nómenklatúrára).

Legfőbb részei a következők voltak:

- I. A vámtarifa alkalmazásának alapvető szabályai³²²
Az alkalmazási szabályok lefektetése különösen fontos volt abból a szempontból, hogy az áruk nómenklatúrába történő besorolása egységes elveken alapuljon. A szabályok 5 pontban sorolták fel a vámtarifaszámok kiválasztásának és az árubesorolás módszerének alapvető szempontjait.
- II. Az áruosztályokhoz és árucsoportokhoz tartozó megjegyzések³²³
A megjegyzéseknek szintén az egységes besorolás miatt van kiemelkedő jelentősége. Ezekben egyes áruk, illetve árukörökre vonatkozó speciális utalások találhatóak, például arra vonatkozóan, hogy melyek azok amiket nem sorolhatunk be az adott áruosztályba vagy árucsoportba, vagy mik azok a speciális fogalmak, amelyeket az értelmezés során alkalmazni kell, stb.
- III. Vámtarifaszámok
A nómenklatúra 1097 vámtarifaszámot tartalmazott, amelyeket a korábbi Genfi Nómenklatúrához hasonlóan 21 áruosztályba kategorizáltak be. A vámtarifaszámok 4 számjegyűek voltak, alszámokat azonban nem alakítottak ki. Ennek oka elsődlegesen az volt, hogy a vámtarifa rugalmas alkalmazhatóságát biztosítsák. A vámtarifaszám első két számjegye az árucsoportot, a második két számjegy az árucsoporton belüli helyet jelöli.³²⁴

Figure 1. Brussels Tariff Nomenclature (BTN) adopted in 1955		
84.34	Machines à fondre et à composer les caractères; machines, appareils et matériel de clicherie, de stéréotypie et similaires; caractères d'imprimerie, clichés, planches, cylindres et autres organes imprimants; pierres lithographiques, planches et cylindres préparés pour les arts graphiques (planés, grenés, polis, etc.).	84.34 Machinery, apparatus and accessories for type-founding or type-setting; machinery, other than the machine-tools of heading No. 84.45, 84.46 or 84.47, for preparing or working printing blocks, plates or cylinders; printing type, impressed flongs and matrices, printing blocks, plates and cylinders; blocks, plates, cylinders and lithographic stones, prepared for printing purposes (for example, planed, grained or polished).
84.35	Machines et appareils pour l'imprimerie et les arts graphiques, margeurs, plieuses et autres appareils auxiliaires d'imprimerie.	84.35 Other printing machinery; machines for uses ancillary to printing.
84.36	Machines et appareils pour le filage (extrusion) des matières textiles synthétiques et artificielles; machines et appareils pour la préparation des matières textiles; machines et métiers pour la filature et le retordage; machines à bobiner (y compris les canetières), mouliner et dévider.	84.36 Machines for extruding man-made textiles; machines of a kind used for processing natural or man-made textile fibres; textile spinning and twisting machines; textile doubling, throwing and reeling (including weft-winding) machines.

1. kép: Részlet a Brüsszeli Nómenklatúrából (World Customs Organisation, 2018: 8)

Az alkalmazás és egyértelmű értelmezés megkönnyítése érdekében az alábbi kiadványokat is csatolták a Nómenklatúrához:

³²² General Rules

³²³ Legal Notes (Section and Chapter Notes)

³²⁴ A jelenleg használt HR Nómenklatúra első négy számjegye ugyanígy épül fel.

- **Vámtarifa Magyarázat**

A magyarázat olyan többlet információk forrása volt, amelyek nagymértékben megkönnyítették az egyes árucsoportokba, vagy vámtarifaszámok alá tartozó árukör egyértelműsítését. A magyarázatok elkészítéséhez szerteágazó és többnyelvű szakirodalmat használtak fel, valamint a nagyon speciális kategóriákhoz szakemberek tanácsait, szakvéleményeit is figyelembe vették. (United States Tariff Commission, 1968: 47) Fontos megjegyezni, hogy a Magyarázat ugyan jelentős segítséget nyújtott az áruk pontos besorolásának elvégzése során, azonban jogi értelemben nem hasonlítható össze a kötelezően alkalmazandó, áruosztályokhoz vagy árucsoportokhoz fűzött megjegyzésekkel, a Magyarázat ugyanis nem tartozott az Egyezmény azon részei közé, amelyeket a Nómenklatúrát alkalmazó országoknak kötelezően be kellett építeni nemzeti tarifájukba.

- **ABC betűrendes tárgymutató**³²⁵

Abból a célból, hogy a számtalan árumegnevezést tartalmazó vámtarifában és a magyarázatban könnyebb legyen az eligazodás, a betűrendes útmutatót is létrehozták, amelynek alkalmazása szintén nem volt kötelező, csak a tájékozódás megkönnyítése volt a célja.

- **Áruosztályozási vélemények**³²⁶

Az Áruosztályozási vélemények listája a VET olyan döntéseit tartalmazza, amelyeket valamelyik ország által felvetett vitás kérdésekre adott válaszul. A döntések listája két részből állt, az első rész a döntéseket sorolja fel a Nómenklatúra számainak sorrendjében, a második pedig azokat a cikkeket tartalmazza alfabetikus sorrendben, amelyekre a döntések vonatkoznak. (Bakos, 1968: 380)

A létrehozott rendszerrel szemben fontos követelmény volt az is, hogy rugalmas legyen. A változás lehetőségét biztosítani kellett, hiszen a módosítások időről időre szükségessé válhatnak, főként a technológiai fejlődés nyomán követhetősége érdekében.

Ennek ellenére a tagországok egyetértettek abban, hogy az ilyen változtatásokat minimálisra kell csökkenteni, mivel túl sok változás zavarba hozza azokat az országokat, amelyek nem képesek parlamenti jóváhagyás nélkül módosítani nemzeti tarifatorvényeiket. Tehát a módosításokat csak viszonylag hosszú időtartam, például négy vagy öt év elteltével kell elvégezni. (United States Tariff Commission, 1968: 48)

Az Egyezmény szerződő feleinek kötelezettségei

Ahhoz, hogy egy jól működő, valóban egységes rendszer alakulhasson ki, szükséges volt meghatározni, hogy melyek azok a részek, amelyeket azoknak, aki a Brüsszeli Nómenklatúrát alkalmazni szeretnék, szigorúan változtatás nélkül kell átvenni.

Az Egyezmény 2. cikkében fogalmazták meg azokat az elvárásokat, amelyek betartása elengedhetetlen a szerződő felek számára. Eszerint:

- a) valamennyi Szerződő Fél köteles vámtarifáját a Nómenklatúrának megfelelően összeállítani, legfeljebb olyan tisztán szövegezésjellelű eltérésekkel, amelyek a Nómenklatúrának a hazai törvényes rendelkezések közé való felvételéhez szükségesek és az így összeállított tarifát a Nómenklatúrának megfelelően az Egyezmény reá nézve történt hatálybalépésének napjától alkalmazza.*
- b) Minden Szerződő Fél kötelezi magát arra, hogy:*

³²⁵ Alphabetical Index

³²⁶ Compendium of Classification Opinions

- i. *vámtarifájából nem hagyja ki a Nomenklatúra egyetlen árumegnevezését sem, nem tesz hozzá újakat és nem tér el az árumegnevezések számaitól;*
- ii. *vámtarifájában az árucsoportok vagy áruosztályok megjegyzéseiben egyetlen olyan átdolgozást sem végez, amely a Nomenklatúrában levő árucsoportok, áruosztályok és árumegnevezések tartalmát módosíthatja; és*
- iii. *vámtarifájába belefoglalja a Nomenklatúra Értelmezésének Általános Szabályait.”*

A kötelezően átvenni előírt vámtarifaszámok között volt két kivétel is, a 27.05 b gázok és a 27.17 elektromos áram. Ezek úgynevezett fakultatív tarifaszámok voltak, amelyek átvétele mellőzhető volt. Ennek indoka az volt, hogy nem minden ország tekintette ezeket árucikkeknek. (Bakos, 1968: 381)

Az Egyezmény feltételei szerint tehát a vámtarifaszámok tartalmán változtatni nem lehet, ez azonban nem jelenti azt, hogy további alszámok kialakításával nem lehet saját nemzeti igényeikhez igazítani azokat. Ezt előző cikk c) pontjában meg is fogalmazzák, miszerint:

- c) *E cikk egyik rendelkezése sem gátolja a Szerződő Feleket abban, hogy az árúknak a saját vámtarifájukban történő osztályozása céljából a Nomenklatúra bármely árumegnevezésén belül további altételes bontást hozzanak létre.*

Ezen kívül mindegyik szerződő állam végrehajthat olyan szöveges kiigazításokat, amelyek szükségesek lehetnek a nomenklatúra nemzeti jogban történő érvényesítéséhez. Például, amennyiben összeegyeztethetőek a Brüsszeli Nomenklatúrával és a Vámtarifa Magyarazattal, extra nemzeti jogi megjegyzéseket lehet beilleszteni a nemzeti tarifákba, például bizonyos kifejezések meghatározása vagy az alkalmazási kör korlátozása érdekében bármely nemzeti vámtarifaalszám alá. Természetesen fontos, hogy az ilyen típusú nemzeti jogi megjegyzéseket úgy rendezzék el, hogy ne akadályozzák a brüsszeli nomenklatúrán alapuló összes vámtarifa összehasonlíthatóságát. Ezért 1957. november 19-én a Tanács elfogadta a vámtarifák formájáról és kialakításáról szóló ajánlást, amely felkéri az új nemzeti tarifákat elkészítő tagokat, hogy a lehető legpontosabban tartsák meg a nomenklatúra formáját és elrendezését. (United Nations Economic and Social Council, 1966: 17-18)

A Brüsszeli Nomenklatúra Magyarországi bevezetése

Hazánkban a Brüsszeli Nomenklatúrára épülő vámtarifa bevezetésére először a 48/1967 (XI.19.) számú kormányrendelettel, 1968. január 1-el került sor.

Magyarország ebben az időben még nem volt tagja a Nomenklatúra Egyezménynek, azonban az új mechanizmus beindulásának egyik feltételeként jelentkezett az aktív vámpolitika megteremtése, melyben a vám képes a piaci viszonyok szabályozására, a hazai piacvédelem megvalósítására. (Lovassyné, 1980: 265) Ennek megvalósítása érdekében elengedhetetlen volt a nemzetközileg széleskörben alkalmazott, egységes vámtarifa bevezetése hazánkban is.

1968. szeptember 16-án, Magyarország képviselője Brüsszelben letétbe helyezte a Váme gyüttműködési Tanácsról szóló nemzetközi egyezmény csatlakozási okmányát, így ettől az időponttól hazánk rendszeresen részt vehetett a VET különböző rendezvényeinek munkájában. (Kiss és Kovácsis, 2000: 98) A Váme gyüttműködési Tanács létrehozásáról szóló egyezményt az 1969. évi 2. sz. törvényerejű rendelettel hirdették ki, azonban a Nomenklatúra Egyezményhez történő csatlakozásunk csak később, 1978-ban valósult meg, amelyet a 38/1978. (VII. 18.) MT rendeletben tettek közzé.

Az 1968-tól alkalmazott nomenklatúra tehát már a brüsszeli kötelező négy számjegyes vámtarifaszámokon alapult, azonban ezeken túl, a magyar nemzetgazdaság szempontjai szerint kialakított további részletezéseket is tartalmazott. Az altételeket betűjelekkel, míg az azon belüli további részletesebb bontásokat római számokkal jelölték.

Vám- tarifa- szám	Árumegnevezés	Vámtétel %-ban		
		I	II	III
01.04	D) Kecske			
	I. Tenyészkecske		0	10
	II. Egyéb		30	60
01.05	Háziszárnyas (csirke, tyúk, kacska, liba, pulyka, gyöngyös)			
	A) Tenyészbaromfi			
	I. Naposcsibe		0	10
	II. Napospulyka		0	10
	III. Naposkacska		0	10
	IV. Tenyészliba		0	10
	V. Egyéb		0	10
	B) Egyéb		0	10
01.06	Más élő állat			
	A) Tenyész és kísérleti állatkerti állat, rendőrkuitya		0	10
	B) Egyéb		30	60

2. kép. Részlet az 1968. január 1-től alkalmazott Magyar Kereskedelmi Vámtarifából (saját készítésű kép)

Az új vámtarifaj az alszámok bontásával együtt mintegy 3000 vámtételt tartalmazott. Gyakorlatilag ez annyit jelent, hogy a vámtételek igen részletes bontásban szerepeltek, így nagyobb szelektivitást adott a korábbihoz képest. A részletes altételbontásnak több előnye van:

- hozzájárul az árubesorolási viták megelőzéséhez,
- az egy vámtarifaszám alá tartozó termékekre különböző megfontolásokból (pl. iparvédelem) differenciált vámtételeket lehet megállapítani, vagyis differenciáltabb árumélységű importszabályozást tesz lehetővé. (Bakos, 1968: 381)

A Brüsszeli Nomenklatúrán alapuló vámtarifát bevezető rendelet a Vámtarifaj Bizottságot is létrehozta, amelynek kiemelt szerepe volt a hazai vámtarifaj szabályozásban. A Vámtarifaj Bizottság különböző kérdéseket vizsgált, mint például:

- a Kereskedelmi Vámtarifaj módosításának kérdései,
- a Kereskedelmi Vámtarifaj érintő rendelkezéseknek államközi szerződéssel történő szabályozása,
- a kormányrendeletben kapott felhatalmazás alapján kiadandó rendeletek összehasonlítása,
- olyan ügyek, melyeknél véleményadásra a Pénzügyminisztérium, a Külkereskedelmi Minisztérium vagy az Országos Anyag- és Árhivatal a Vámtarifaj Bizottságot felkéri. (48/1967 (XI.19.) korm. r. 4. § (2) bek.)

A Bizottság elnöke a külkereskedelmi miniszter erre kijelölt helyettese, tagjai a külkereskedelmi miniszter, a pénzügyminiszter, a külügyminiszter, az Országos Tervhivatal elnöke és az Országos Anyag- és Árhivatal elnöke, az adott ügyben érdekelt miniszterek, illetve országos hatáskörű szervek vezetőinek képviselői. (48/1967 (XI.19.) korm. r. 4. § (1) bek.)

Fontos lépés volt az is, hogy a vámtarifa mellett hivatalos kiadványként közzétették a Vámtarifa Magyarázatot is, amely a Brüsszeli Nómenklatúra magyarázatának fordítását tartalmazta.

Összegzés

A Brüsszeli Nómenklatúra széleskörű elismertségre tett szert a világban, amit az is mutat, hogy már a 60-as években 19 ország (United Nations Economic and Social Council, 1966: 4)³²⁷ volt aláíró tag, de több mint 70 ország alkalmazta, és amíg hatályban volt, addig ötvenkét ország volt a Nómenklatúra Egyezmény szerződő fele. Valójában több mint 150 ország és terület alkalmazta ezt a vámtarifát, amely a nemzetközi kereskedelem 70% -át tette ki abban az időben. (Gotschlich, 1988: 955)

A nemzetközi szinten megvalósuló egységes áruosztályozásban hatalmas lépést jelentett ez a besorolási rendszer, amely ezen alapvető funkcióján túl, egyben az államközi tárgyalásoknál előforduló áruspecifikációt is nagymértékben megkönnyítette és precízírozta. Nem volt szükséges többé ugyanis egy-egy áruféleség részletes körülírása a kontingenstárgyalásoknál, vámtárgyalásoknál, liberalizációs tárgyalásoknál, stb., hanem elegendő volt a Brüsszeli Nómenklatúra számának megadása. (Hacsovsky, 1968: 7)

Az egységes nómenklatúra jól bevált rendszerként működött több mint 30 évig, azonban a technológiai fejlődés új igényekkel állt elő. A számítógépes adatfeldolgozás megjelenése hatással volt a nómenklatúra fejlődésére is, elkerülhetetlen volt a kor igényeinek megfelelő átalakítás elvégzése.

A VET is arra a következtetésre jutott, hogy a világkereskedelem növekvő volumene és változatossága miatt, hosszú távon nélkülözhetetlen egy újabb, egységes áruosztályozási rendszer létrehozása, amely a nemzetközi kereskedelem érdekeit is figyelembe veszi. (Morgan és Wilson, 1987: 710)

Így 1973 júniusában, a Váme gyüttműködési Tanács tanulmányozó csoportja, kétéves tanácskozás után egy nemzetközi áruosztályozási rendszer kidolgozását javasolta. Az ajánlás eredményeként a VET létrehozta a Harmonizált Rendszer Bizottságot az új rendszer kidolgozása érdekében. A Harmonizált Rendszer Bizottság valójában egy olyan nemzetközi csoport volt, amely számos ország és nemzetközi szervezet képviselőiből állt, ami lehetővé tette a különböző országok, szervezetek és iparágak érdekeinek érvényesítését az új rendszer fejlesztése terén. (Torrence, 1987: 2-5)

A munkálatok eredményeképpen, 1983-ban megnyitották aláírásra az új nómenklatúrán alapuló egyezményt, a Harmonizált Áruleíró és Kódrendszer Egyezményt (HR),³²⁸ amely 1988. január 1-vel lépett életbe, és amely a Brüsszeli Nómenklatúrát váltotta az egységes nemzetközi vámtarifák történetében.

Már a kezdetekkor nagyszámban csatlakoztak világszerte, ekkor is már 38 ország volt az egyezményt aláírók között. (Budzowski, 2010: 94) Köztük az Európai Gazdasági Közösség, és azóta is ezen a vámtarifán alapuló nómenklatúrát alkalmazzuk az EU-ban. Napjainkban több mint 200 ország, valamint vám- vagy gazdasági unió használja a rendszert nemzeti vámtarifájuk alapjaként. (World Customs Organization, d.n.)

Irodalomjegyzék

[1] 1969. évi 2. sz. törvényerejű rendelet

³²⁷ Ausztria, Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Német Szövetségi Köztársaság, Irán, Írország, Olaszország, Luxembourg, Hollandia, Norvégia, Portugália, Spanyolország, Svédország, Svájc, Törökország, Egyesült Királyság és Jugoszlávia.

³²⁸ International Convention on the Harmonized Commodity Description and Coding System (HS)

- [2] 38/1978. (VII. 18.) MT rendelet
- [3] 48/1967 (XI.19.) sz. kormányrendelet
- [4] Bakos G. (1968). A Brüsszeli Nomenklátúra. *Külkereskedelem* 12(12), 379-381.
- [5] Budzowski, K. (2010). The Tariff Nomenclature and changes in Polish customs tariff. *Gazdasági és társadalomtudományi közlemények [Journal of Economic and Social Studies]*, 2(1), 93-100.
- [6] Fuchs, K. (1969). A Brüsszeli Vámegyháttműködési Tanács Állandó Technikai Bizottsága. *Külkereskedelem* 13(2), 50–53.
- [7] Gotschlich, G. D. (1988). The World Wide Developments of International Customs Law, *International Business Law Journal* 1988(7), 954–956.
- [8] Hacsovsky L. (1968). Életbelépett az új kereskedelmi vámtarifa. *Külkereskedelem* 12(1). 6–8.
- [9] Kiss I. & Kovácsics I. (szerk.) (2000). Emlékkönyv a Vám- és Pénzügyőrség történetéről, 1867-2000. VIVA Média Holding
- [10] Kónya B. (1970). A külkereskedelmi okmányok egységesítése. *Külkereskedelem* 14(10), 308–312.
- [11] Kormych, B. (2017). The European Customs Union Study Group: Drafting the EU customs law. *European Political and Law discourse* 4(6),
- [12] Lovassyné Bán C. (1980). A GATT nemzetközi kereskedelmet szabályozó jogi rendszere - különös tekintettel a szocialista országok csatlakozására. *Gazdaság- és Jogtudomány*, XIV(1–2), 235–270.
- [13] Miklósi E. (1993). A Harmonizált Áruleíró és Kódrendszer a nemzetközi kereskedelem segítője. *Kereskedelmi Szemle* 34(8), 40–42.
- [14] Morgan, V. & Wilson, A. (1987). The Harmonized System. *Canadian Tax Journal* 35(3), 706–715.
- [15] Wijnbeek, D. H. (2014). The admissibility of evidence in tariff classification for customs duty. (Publication No. 10092374) Mini-Dissertation. North-West University. <http://hdl.handle.net/10394/15820>
- [16] Torrence, Dale O. (1987). New tariff code streamlines global trading system. *Business America* 10(24), 2–5.
- [17] United Nations Economic and Social Council. (1966). The Brussels Nomenclature for the classification of goods in customs tariffs its origins, characteristic features and field of application. Economic Commission for Africa, Study Group on Tariff Classification and Interpretation. <https://repository.uneca.org/handle/10855/9871>
- [18] United States Tariff Commission: The development of a uniform international tariff nomenclature - From 1853 to 1967 - With Emphasis on the Brussels Tariff Nomenclature. 1968. p. 39. https://www.usitc.gov/publications/tariff_affairs/pub237.pdf
- [19] World Customs Organization (2018). The Harmonized System. A universal language for international trade 30 Years On. <http://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/topics/nomenclature/activities-and-programmes/30-years-hs/hs-compendium.pdf>
- [20] World Customs Organization. (n.d.) Instruments and Tools. HS Convention. http://www.wcoomd.org/en/topics/nomenclature/instrument-and-tools/hs_convention.aspx
- [21] Zsámbokiné Ficskovszky Á. (2019). A Genfi Nomenklátúra. In Zsámbokiné Ficskovszky Á. (szerk.) *Biztonság, szolgáltatás, fejlesztés, avagy új irányok a bevételi hatóságok működésében. Tanulmánykötet*. Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata. 292–315. <https://doi.org/10.37372/mrttvt.2019.1.18>